

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Горан Р. Филипић

**УВИЂАЈ
У КРИВИЧНО ПРОЦЕСНОМ ПРАВУ БиХ**

Докторска дисертација

Ниш, 2017.

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF LAW

Goran R. Filipić

INSIGHT IN THE CRIMINAL LAW OF BH

DOCTORAL DISSERTATION

Niš, 2017.

Подаци о докторској дисертацији

Ментор: Проф. др Војислав Ђурђић, редовни професор, Универзитет у Нишу, Правни факултет

Наслов: Увиђај у кривично процесном праву БиХ

Резиме: Дисертација је структурирана у три комплементарне и тематски заокружене цјелине посвећене примарно кривичнопроцесним и криминалистичким аспектима увиђаја. Овај дуалистички карактер увиђаја и нужно јединство њихових елемената наметнуо је потребу да се теоријски сагледају оба аспекта овог института.

Први дио рада садржи два поглавља. Прво се односи на теоријско методолошки приступ и оквир истраживања, а друго поглавље се односи на различите теоријске приступе дефинисању појма увиђаја и његово законодавноправно одређење, као и карактеристике континенталног и англосаксонског модела истраге и увиђаја у оквиру ње, те предностима и манана једног и другог. Друго поглавље се завршава моделом кривичне истраге у БиХ, разлoзима њеног озакоњења и проблемима који се јављају у пракси.

У другом дијелу рада размотрена су питања која се односе на увиђај у правосудној пракси БиХ. Овај други дио садржи такође два поглавља. Прво се односи на увиђај према позитивном праву БиХ и њених ентитета Федерације БиХ, Републике Српске и Брчко Дистрикта БиХ те надлежностима органа за вршење увиђаја. Друго поглавље се односи на специфичности увиђаја за одређена кривична дјела, ради правилне орјентације у погледу провођења увиђаја, посебно у односу на криминалистичко техничке мјере и радње, које морају бити индивидуализоване и прилагођене условима и специфичностима сваког конкретног кривичног случаја (нпр. разбојништва, убиства, силовања, пожара и сл.).

Трећа цјелина рада посвећена је доказној снази увиђаја у кривичном поступку и вриједностима увиђајних радњи. Посебно су издвојене најчешће грешке и слабости при вршењу увиђаја. На крају рада дат је преглед и анализа резултата истраживања и закључци.

Циљ дисертације је да се на основу изложених теоријских поставки и емпиријских показатеља добијених проведеним истраживањем сагледа и утврди оправданост промјене праксе вршења увиђаја у истрази, будући да је у Босни и Херцеговини,

као и у њеним ентитетима, Федерацији БиХ, Републици Српској и Брчко Дистрикту БиХ, механички преузет модел јавнотужилачке истраге 2003 године, без предходно валидног истраживања недостатака и мана примјене континенталног, судског модела истраге и увиђаја у оквиру ње.

У истраживању и анализи овог проблема кориштена је метода истраживања друштвених појава. Поред употребе општих метода (метод опажања, метод описивања, метод научног објашњења), приликом научне обраде ове теме, кориштена је и нормативна метода, ради утврђивања законске норме о увиђају, како је она прописана у Босни и Херцеговини и како се у пракси проводи. Кориштен је и упоредноправни метод законског уређења увиђаја у судској и јавнотужилачкој истрази. У емпиријском истраживању кориштен је аналитичко - статистички метод и функционална анализа гдје су обрађени дати статистички подаци МУП-а РС, о броју извршених увиђаја, и дати статистички подаци Републичког тужилаштва РС, о укупном броју започетих и окончаних истрага, са циљем да се сагледа примјена увиђаја као доказног средства у пракси, те његов утицај на ток и ефикасност поступка. Урађена је анализа и компарација статистичких података о броју спроведених истрага, њиховом исходу у трогодишњем посматраном периоду судске истраге (2000,2001 и 2002 год.) те у трогодишњем посматраном периоду примјене јавнотужилачке истраге (2004,2005 и 2006 год.), у циљу добијања валидних показатеља у односу на утицај концепта судске или тужилачке истраге на, квалитет истраге у погледу обустава, оптужења и незавршених истрага, и како се то одражава на ефикасност кривичног поступка у цјелини. У другом дијелу истраживања презентовани су резултати анкете, (примјеном упитника „опинионер“ по Ликертовој методи), која је кориштена као техника истраживања за прикупљање вршних ставова и мишљења бивших истражних судија, садашњих тужилаца, полицијских службеника и адвоката о наклоњености или ненаклоњености судском или тужилачком концепту истраге.

Овакав начин истраживања омогућио је упоређивање активности полиције и истражног судије у преткривичном поступку и вршења увиђаја у судској истрази, са активношћу полиције и јавног тужиоца у вршењу увиђаја у тужилачкој истрази. Презентовани резултати потврђују и несумњиво указују да јавнотужилачка истрага у односу на судску истрагу доприноси већој ефикасности поступка и да је већина од укупно анкетираних исказала наклоњеност тужилачкој истрази, што указује да је ово истраживање апсолутно потврдило оправданост увођења тужилачке истраге у Босни и Херцеговини.

Научна област:	Право
Научна дисциплина:	Кривично процесно право
Кључне речи:	Кривични поступак, истрага, судска истрага, тужилачка истрага, радња доказивања, увиђај, увиђајна документација.
УДК:	343.102 (497.6)
CERIF класификација:	S 100 Кривично право, кривични поступак S 149
Тип лиценце Креативне заједнице:	CC BY-NC-ND

Data on Doctoral Dissertation

Doctoral
Supervisor:

PhD Vojislav Djurdjic, full professor, University of Nis, Faculty of Law

Title:

Insight in the Criminal Law of BH

Abstract:

The dissertation is structured in three complementary and thematically processed units devoted primarily to the criminal-procedural and criminal aspects of the insight. This dualist character of the insight and the necessary unity of its elements imposed a need to consider both aspects of this institute theoretically.

The first part of the paper contains of two chapters. The first one relates to the theoretical-methodological approach and the framework of research, and the second one to theoretical approaches to define the notion of insight and its legal definition, as well as the characteristics of the continental and Anglo-Saxon model of investigation and insights within it, as well as the advantages and disadvantages of both. The second chapter ends with the criminal investigation model in BH, the reasons for its legalization and the problems that arise in practice.

The issues related to the insight in the judiciary practice of BH are considered in the second part of the paper. This second part also contains two chapters. The first one refers to the observation of the positive law of BH and its entities – the Federation of BH, the Republic of Srpska and Brcko District, including the competencies of the authorities for conducting the investigation. The second chapter relates to the specificity of the investigation for certain criminal offenses, for proper orientation in conducting the investigation, especially in relation to criminal-technical measures and actions, which shall be individualized and adapted to the conditions and specifics of each particular criminal case (for example, in the case of robbery, murder, rape, arson, etc.).

The third part of the paper deals with the probative force of the investigation in the criminal procedure and the values of the investigation activities. The most common mistakes and weaknesses during the survey conduction are separated. An overview and analysis of the research results and conclusions are given at the end of the paper.

The aim of the dissertation is to examine and determine the justification of the change in the practice of conducting the investigation, based on the theoretical and empirical indicators obtained from the conducted research, since the model of public prosecution investigation in Bosnia and Herzegovina, as well as its

entities – the Federation of BH, the Republic of Srpska and Brcko District of BH, in 2003 was taken over mechanically, without previous valid investigation of the shortcomings and the lack of application of the continental, judicial model of investigation and insights within it.

The method of researching social phenomena is used in the research and analysis of this problem. In addition to the use of general methods (method of observation, method of description, method of scientific explanation), the normative method is used too, in order to establish the legal norm for the survey during the scientific work of this topic, as it is prescribed in Bosnia and Herzegovina and implemented in practice. A comparative legal method of legal regulation of insights is also used in judicial and public prosecutorial investigation. An analytical-statistical method and functional analysis are used in the empirical research, where the statistical data of the RS MoI – the number of performed surveys – are processed. The statistical data of the RS Prosecutor's Office on the total number of initiated and completed investigations are provided in order to examine the application insights as evidence in practice, and its impact on the flow and efficiency of the proceedings. The analysis and comparison of statistical data on the number of investigations carried out, their outcome in the three-year observed period of judicial investigation (2000, 2001 and 2002) and the three-year observed period of application of public prosecutor's investigation (2004, 2005 and 2006) has been done. This is done in order to obtain valid indicators regarding the impact which the concept of judicial or prosecutorial investigation has on the quality of investigations in relation to suspensions, accusations and incomplete investigations, and to see how this reflects the effectiveness of the criminal proceedings as a whole. The results of the survey are presented in the second part of the survey (using the questionnaire "opinion" according to the Likert method), which is used as a research technique for collecting peer views and opinions of former investigative judges, current prosecutors, police officers and lawyers on affection or adversity to court or prosecutorial concept of investigation.

This kind of research enables the comparison of police activities and investigative judge activities in a pre-trial procedure on the one hand and the investigation conduction in court investigation on the other hand, including the activity of police and public prosecutor in performing the investigation in prosecution investigation. The presented results confirm and undoubtedly indicate that the public prosecutor's investigation contributes more to the efficiency of the procedure than court investigation. Also, the majority of total respondents express affection for the prosecution, which indicates that

this research absolutely confirms the justification to introduce prosecution investigations in Bosnia and Herzegovina.

Scientific
Field:

Law

Scientific
Discipline:

Criminal law

Key Words:

Criminal procedure, investigation, judicial investigation, prosecution investigation, action of evidence, insight, inspection documentation.

UDC:

343.102 (497.6)

CERIF
Classification:

S 100 Criminal law, criminal proceedings S 149

Creative
Commons
License Type:

CC BY-NC-ND

САДРЖАЈ

Увод	12
------------	----

Први дио

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП

I - ХИПОТЕТИЧКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1. Приступ истраживању	14
2. Значај истраживања	15
3. Предмет истраживања	16
4. Циљ и задаци истраживања	17
5. Хипотезе	18
6. Преглед досадашњих истраживања	18
7. Методе истраживања	19
8. Технике и инструменти истраживања	20
9. Узорак и његова структура	21

II - ТЕОРИЈСКЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ УВИЂАЈА

1. Различити теоријски приступи дефинисања увиђаја	22
2. Увиђај у прошлости и садашњости	28
3. Законодавноправно одређење појма и предмета увиђаја	30
3.1. Појам увиђаја	30
3.2. Предмет увиђаја	33
3.3. Сврха увиђаја	37
3.4. Врсте и фазе увиђаја	40
3.5. Однос увиђаја и реконструкције догађаја	53
3.6. Однос увиђаја и криминалистичког експеримента	57
3.7. Доказна вриједност реконструкције догађаја и криминалистичког експеримента	62
4. Криминалистичке радње као садржина увиђаја	64
5. Основне карактеристике европско континенталног система кривичне истраге и увиђаја у оквиру ње	67
6. Карактеристике адверзијалног система кривичне истраге и увиђаја у оквиру ње	70
7. Систем кривичне истраге у законодавству БиХ	74
7.1. Каква је била природа раније судске истраге	76
7.2. Тужилачки концепт истраге - разлози озакоњења	79
7.3. Јавнотужилачка истрага у БиХ	83
7.3.1. Улога јавног тужиоца у истрази	86
7.3.2. Надзор тужиоца над радом овлаштених службених лица	92
7.3.3. Улога овлаштених службених лица у истрази	94
7.3.4. Практични проблеми који се јављају	98

Д р у г и д и о

УВИЂАЈ У ПРАВОСУДНОЈ ПРАКСИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

I - УВИЂАЈ ПРЕМА ПОЗИТИВНОМ ПРАВУ Б иХ

1. Увиђај у законодавству и пракси БиХ	109
1.1. Опште назнаке	109
1.2. Увиђај по ЗКП БиХ	112
2. Увиђај у законодавству и пракси Федерације БиХ	116
2.1. Опште назнаке	116
2.2. Увиђај по ЗКП Федерације БиХ	118
3. Увиђај у законодавству и пракси Републике Српске	121
3.1. Опште назнаке	121
3.2. Увиђај по ЗКП Републике Српске	122
4. Увиђај у законодавству и пракси Брчко Дистрикта БиХ	127
4.1. Опште назнаке	127
4.2. Увиђај по ЗКП Брчко Дистрикта БиХ	129
5. Надлежност органа увиђаја	131
6. Учешће других лица на увиђају	136

II - СПЕЦИФИЧНОСТИ УВИЂАЈА ЗА ОДРЕЂЕНА КРИВИЧНА ДЈЕЛА

1. Основна кривичнопроцесна и криминалистичка начела код провођења увиђаја	138
2. Увиђај у имовинским деликтима	143
2.1. Кривично правни аспект имовинских деликата (опште карактеристике)	143
2.1.1. Разбојништво и разбојничка крађа (појам и карактеристике)	144
2.2. Криминалистички аспект разбојништва и разбојничке крађе (начин сазнања и обезбјеђење лица мјеста)	148
2.2.1. Вршење увиђаја разбојништва и разбојничке крађе	151
2.2.2. Увиђај и фингирано разбојништво	154
3. Вршење увиђаја крвних и сексуалних деликата	157
3.1. Кривично правни аспект убиства (појам и карактеристике)	157
3.2. Криминалистички аспект убиства (начин сазнања и обезбјеђење лица мјеста)	163
3.2.1. Вршење увиђаја код убистава	168
3.2.2. Увиђај и фингирана убистава	175
3.2.3. Увиђај код самоубистава	178
3.3. Кривично правни аспект силовања	189
3.4. Увиђај код кривичног дјала силовања (начин сазнања и обезбјеђење лица мјеста)	192
3.4.1. Вршење увиђаја код кривичног дјела силовања	196
3.4.2. Увиђај и фингирана силовања	199

4. Увиђај у саобраћајним деликтима	204
4.1. Кривично правни аспект саобраћајних деликата (појам и карактеристике)	204
4.1.1. Саобраћајна несрећа (појмовно одређење и узроци)	206
4.2. Криминалистички аспект увиђаја саобраћајних несрећа (обезбјеђење лица мјеста)	208
4.2.1. Вршење увиђаја саобраћајних несрећа	212
4.2.2. Увиђај фингираних саобраћајних несрећа	218
5. Увиђај у деликтима изазивања опште опасности	224
5.1. Кривично правни аспект	224
5.2. Криминалистички аспект увиђаја пожара и паљевина (обезбјеђење лица мјеста)	228
5.2.1. Вршење увиђаја код пожара и паљевина	230
5.2.2. Увиђај фингираних пожара	234
6. Увиђај у кривичним дјелима породичног насиља	237
6.1. Кривично правни аспект породичног насиља	237
6.2. Криминалистички аспект увиђаја насиља у породици	241

Т р е ћ и д и о

ДОКАЗНА СНАГА УВИЂАЈА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

1. Општа разматрања о доказима и доказивању	245
1.1. Појам доказа и доказних средстава	245
1.2. Теоријске подјеле доказа	249
1.3. Појам и предмет доказивања	252
2. Вриједност увиђајних радњи у доказном поступку	259
2.1. Увиђајна документација као доказ	264
3. Детерминанте у овлашћењима органа за увиђај	271
4. Финансијско-техничке детерминанте и људски фактор у функцији ефикасног вршења увиђаја	293

Ч е т в р т и д и о

ПРЕГЛЕД И АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА	299
ЗАКЉУЧАК	308
ЛИТЕРАТУРА	321

У В О Д

Увиђај је у свим кривично процесним законодавствима, чак и када нису постојала као таква, увјек значио тражење и проналажење релевантних доказа о нечијој умјешаности, потенцијалној кривици или саучесништву у неком недопуштеном понашању или деликту. Отуда је још у најранијим периодима друштвено структурираних заједница, дакле држава, увиђај био почетна фаза тзв. преткривичног поступка, односно истраге како је данас дефинишемо. Разумљиво је да је сам тај процес пратио генезу развоја самих друштава у којима је био примјењиван, а сагласно њиховом техничко-технолошком и научном развоју. Због тога је и данас присутна, додуше мања разлика у начинима и дometу самих увиђаја, како са, криминалистички речено, тактичког, техничког и методичког аспекта, тако и са законодавно процесног аспекта.

Те разлике су, разумије се, детерминирание самим описом или дефиницијама увиђаја у одређеном процесном закону. Кривично процесни закони, наиме, имају своју доктрину, а у свијету су познате као предоминантне англосаксонска и континентално правна доктрина. У првој је преткривични поступак, односно поступак данашње истраге повјерен тужилаштву, па тако између полиције и тужилаштва скоро да и нема великих разграничења, јер тужилац води истрагу (тзв. тужилачка истрага). У континенталном праву, пак, после полиције и тужиоца постоји још једна "брана" евентуалној правној заблуди, а то је истражни судија (тзв. судска истрага). Компаративном анализом утицаја модела истраге на ефикасност увиђаја у типу кривичног поступка који претендује да буде правичан и изучавање савремених доктринарних схватања о хеуристичкој дјелатности органа кривичног поступка и оправдању једног или другог модела истраге, представљаће темељ за оцјену да ли је и у ком правцу потребна доградња позитивноправне регулативе увиђаја и које промјене данас су потребне у његовој практичној примјени.

Имајући у виду наведено, све савремене замље међу којима и наша, покушавају и настоје да свој правни систем што више усаврше и да се што више приближе „правди“ и једнакости свих грађана пред законом. Сами закони који се све више унифицирају у савременом свијету, показало се, нису гарант тог идеала правде, јер многи од њих нису продукт или дериват опште и правне културе, правне традиције, политичких прилика и одлика правног система сваке од друштвених заједница. Због тога многи од савремених закона, иако по свим правним нормативима теже „идеалном“ типу, немају адекватну примјену у земљама гдје су донијети, а закони који се не примјењују, како је познато, као и да не постоје. Тај исти проблем прати и лутање законодавца у погледу нормирања истраге и увиђаја у оквиру ње, мада је увиђај као криминалистичка радња добрим дијелом заштићен од правних експеримената, који карактеришу упоредно, а нису мимоишли ни позитивно право наше државе. На сву срећу, на правно уређење увиђаја, ипак, највише утичу нова сазнања из многих научних области, сатканих у јединство научног метода који се означава као форензика, што ублажава последице исхитрених реформи кривичног поступка.

У проблему увиђаја није најважнији само циљ тог поступка, јер сви истражитељи и форензичари желе исто - што ефикаснији поступак и релевантније доказе о починиоцу. Али, начини доказивања, односно, њихова сагласност или несагласност са конвенцијама о људским правима или, једноставно, моралом неке друштвене заједнице, може да доведе и најбриљантније доказе о нечијој кривици под сумњу о изнуди недозвољеним методама и подметању доказа, па, самим тим, и сумњу о ваљаности обављеног увиђаја и увиђајних радњи. Увиђај је, због тога, у свим процесним законодавствима прописан и описан као "идеални тип", ка коме треба да теже сви истражитељи, али пракса и у самим законима и поступању истражитеља биљежи разлике. Наиме, успјех увиђаја увелико зависи од правилности рада увиђајне екипе. Дакле, неправилно провођење увиђаја, чак и онда када су стварне материјалне информације адекватно осигуране, умањује доказну вриједност тих информација. И не само да умањује доказну вриједност, него неправилно и незаконито провођење увиђаја може довести до тога да прикупљени докази на суду буду одбачени као незаконити.

У овом раду се говори примарно о кривичнопроцесним и криминалистичким аспектима увиђаја. Дуалистички карактер увиђаја и нужно јединство његових кривичнопроцесних и криминалистичких елемената намеће потребу да се теоријски сагледају оба аспекта овог института. Први дио рада се односи на теоријско методолошки приступ у коме је прво поглавље посвећено хипотетичко методолошком оквиру истраживања а друго поглавље обухвата различите теоријске приступе дефинисању појма увиђаја, као и законодавноправно одређење појма, предмета и сврхе увиђаја те његов криминалистички аспект. Ово поглавље је посвећено и карактеристикама континенталног и англосаксонског модела истраге и увиђаја у оквиру ње те предностима и манама једног и другог модела. Поглавље се завршава моделом кривичне истраге у БиХ, разлозима њеног озакоњења и проблемима који се јављају у пракси.

У другом дијелу рада размотрена су питања, која се односе на увиђај у правосудној пракси Босне и Херцеговине. У првом поглављу овог дијела обрађен је увиђај према позитивном праву БиХ, односно, одређење увиђаја у законодавству и пракси Федерације БиХ, затим Републике Српске и Брчко Дистрикту БиХ. Значајна пажња посвећена је надлежностима органа за увиђај и учешћу других лица на увиђају. У другом поглављу су издвојене специфичности увиђаја за одређена кривична дјела, ради правилне орјентације у погледу провођења увиђаја, посебно у односу на криминалистичко-техничке мјере и радње, које морају бити апсолутно индивидуализоване и прилагођене условима и специфичностима сваког конкретног случаја.

Трећи дио је посвећен доказној снази увиђаја у кривичном поступку и вриједностима увиђајних радњи. Посебно су издвојене детерминанте у овлаштењима органа за увиђај и указано на финансијско техничке детерминанте и значај људског фактора у вршењу увиђаја.

На крају у четвртном дијелу дат је преглед и анализа резултата истраживања са закључцима.

П Р В И Д И О

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП

I ХИПОТЕТИЧКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1. ПРИСТУП ИСТРАЖИВАЊУ

Сама дефиниција проблема за истраживање, како стоји у наслову дисертације, одређује и приступ истраживању, али на то утичу и теоријске детерминанте увиђаја као процесне радње. Ове детерминанте, међутим, не представљају довољно широк оквир у коме би се фокус истраживања усмјерио и на друге факторе утицаја на сам деликт који је предмет увиђаја, као што су, на пример, криминолошки фактори. Стога ће фокус истраживања преодоминантно бити на експлицитним кривичнопроцесним и криминалистичким факторима и чињеницама, јер су они битни за заснивање оптужнице након увиђаја и окончане истраге.

Међутим, имплицитно, није могуће запоставити и криминолошке факторе у самом увиђају, будући да истражни органи (субјекти увиђаја), било да су истражне судије, тужиоци или полицајци, не могу нити смију да пренебрегну индикаторе о могућем мотиву и починиоцу деликта. Тако, на пример, увиђај о убиству и још увек непознатом починиоцу није исти код чедоморства, обичног убиства или убиства из страсти, иако се код садашњих дефиниција тих убистава у кривичном закону ради о привилегованом, обичном и квалификованом убиству. За истражитеља на увиђају, било да је то полицијски службеник, тужилац или судија, те квалификације не значе ништа, јер мотив код чедоморства може бити различит код различитих субјеката (породиља, њена породица, несуђени отац и сл.), обично убиство такође има свој "печат", а посебно је то случај са убиством из страсти у категорији тзв. "квалификованих убистава"¹. Због тога смо у овом раду посебно издвојили једно цијело поглавље о специфичностима увиђаја за одређена кривична дјела међу којима и специфичности код убистава.

Методолошки је ово истраживање конципирано на постулатима методологије истраживања друштвених појава, у које спада и методологија научног истраживања у правним наукама, па је то одредило и сам приступ истраживању, односно сам пројекат истраживања.

¹ Неки аутори оспоравају овакву класификацију убистава у кривичноправним убденицима и КЗ-у, јер сматрају да нема привилегованих убица, зато што то није ни могуће, ни природно и да нема квалификованих убистава само зато што су тешког облика, пошто логика не подноси двије квалификације у истом оквиру. (Николић, 3. 2012, 377-387).

2. ЗНАЧАЈ ИСТРАЖИВАЊА

Друштвени и теоријски значај овог истраживања произилази из актуелности проблема наметнуте нам измене у кривичнопроцесном праву, односно, његовим одредницама о истрази и истражним радњама по параметрима и филозофији континенталног или англосаксонског права.

Друштвени је интерес да се процес откривања преступника друштвених норми и њихово благовремено процесуирање доведе у склад са очекивањима социјалне средине која жели брзу "правду" и са поштовањем претпоставке невиности осумњичених. Увиђај је у том контексту окосница једног и другог, јер од његовог исхода зависи брзина процесуирања и реализација права, али и заштита потенцијално невиних, а осумњичених. Историја цивилизације, наиме, обилује примерима исхитрене и погрешно реализоване правде по жељи масе или под притиском медија (ефекат линча), како је то све више случај у савременом свијету². Стога је трагање за све софистициранијим техникама и методама у форензици, а ради све благовременијег и сигурнијег утврђивања чињеница о преступу и преступнику императив свих правних система и савремених држава. Увиђај у томе поново бива окосница тих напора и овог истраживања, односно, друштвена потреба за утврђивањем валидних чињеница о неком преступу.

Теоријски значај овог истраживања је у томе што у нашој пракси постоје присталице два различита приступа истражним радњама уопште и увиђају у оквиру тога. Тај раскорак који је у јавности познат као судска или тужилачка истрага, а која у пракси, нажалост, никада није зависила од саме струке, већ од политике и политичара, даје негативне резултате. При томе, за саму праксу и практичне последице, уопште није важно да ли је један или други модел истраге и увиђаја у оквиру тога бољи или лошији, јер ни за један ни за други модел нема егзактних података. Није, наиме, извршено никакво истраживање у чему је мана тзв. континенталног права и истраге у оквиру његове филозофије, а у односу на фаворизовано као (политички) боље англосаксонско право и тужилачке истраге (Лазин, Ђ. 2007, 47-69). Немамо доказе, на пример, да ли је брзина закључивања истраге по споразуму о признању кривице једнака правди, да ли је постојање свједока сасрадника и "цијене" плаћене за његов допринос правди адекватан, да ли је скупље издржавање заштићеног сведока са његовом породицом од материјаних ефеката остварених одузимањем криминалом стеченом имовином на основу његовог свједочења и слично.

Допринос овог истраживања у теоријском смислу ће, према томе, бити у покушају "попуњавања" те празнине у стручној литератури и смањењу заблуда и нејасноћа због наметнутих рјешања по једном или другом моделу истраге и увиђаја у оквиру ње.

² Из медија се може видјети да је у неким случајевима након више деценија утврђена судска заблуда, јер се показало да је осуђеник на смрт или дугогодишњу казну затвора погрешно проглашен кривим. Нови докази у виду признања кривице или примјене савремених форензичких метода (ДНК анализа нпр.) оспоравају ранију пресуду, али је штета већ непоправљива.

3. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет овог рада је кривичнопроцесна истражна радња увиђај за коју сви субјекти у том процесу знају да је веома битна, али и да је у кривичнопроцесним законима Босне и Херцеговине веома оскудно дефинисана у једва два до три члана закона. Да ли је такав „оскудни статус“ ове процесне радње у ЗКП-у узрок проблема који се појављују у прикупљању података о неком преступу, односно, њиховој недовољној доказној вредности или је, пак, узрок у недовољној едукацији из форензике актера увиђаја, чини предмет овог истраживања. У том контексту ће се истраживати и утицаји других различитих фактора на сам увиђај (учешће других стручних лица различитих профила стручности), како би се утврдила евентуална потреба за додатном едукацијом судије или тужиоца у координисању и вођењу више актера самог процеса кога смо назвали увиђај³.

Истраживање о увиђају у кривичнопроцесном праву БиХ, њених ентитета Федерације БиХ, Републике Српске и Брчко Дистрикта, је временски детерминисано самим настанком Ентитета у БиХ и Брчко Дистрикта БиХ, односно од времена потписивања Дејтонског споразума до данас. Оно је такође и просторно и друштвено детерминисано, јер се бави само простором Босне и Херцеговине⁴ иако може да се каже да ни у другим бившим републикама СФРЈ стање није другачије, упркос свим у њима преписаним "западним" прописима о томе.

Теоријски оквир овог истраживања представљају теорија права и филозофија права, али и методе стварања права од спонтаног стварања права или обичајног права, свесног и планског стварања права преко општих и појединачних норми, па све до правне праксе и правног прецедента. Међутим, због постојања два приступа праву и правној пракси на европском континенту, познатим као "Континентално право" и "Англосаксонско право" ти приступи нужно уоквирују наш предмет истраживања и такође чине његов теоријски оквир.

Категоријално-појмовни систем је преузет из правних и других друштвених наука које се баве овим проблемом: криминологије, медицинских, саобраћајно-техничких и других наука. Са развојем технологије и, с тим у вези, нових криминалних радњи, проблем увиђаја и категоријално-појмовног система се нужно проширује и на сајбер криминалитет. Због тога, иако преобладајно са енглеског говорног подручја, морамо да користимо и термине као што су форензика, сајбер криминалитет, хаковање, фејсбук, твитер и слично.

³ Познат је, нпр., један бизарни случај када је истражног судију на увиђају тешке саобраћајне несреће прегазио други аутомобил, од којих последица је судија једва остао жив. Како је и колико познавао предмет рада и како је обезбедио лице мјеста вршења увиђаја јасно је из самог догађаја. Истражне судије, а сада и тужиоци се, такође жале на губљење трагова са увиђаја због нестручног и неадекватног поступања других актера и сл.

⁴ И њених ентитета Федерације БиХ, Републике Српске и Брчко Дистрикта БиХ.

4. ЦИЉ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ овог истраживања је да се на основу теоријских поставки и емпиријских показатеља сагледа и утврди оправданост промјене праксе вршења увиђаја у истражном поступку, прије свега са становишта доказне снаге његових резултата и постулата који творе правичан кривични поступак. Будући да је у Босни и Херцеговини, и у њеним ентитетима Федерацији БиХ, Републици Српској као и Брчко Дистрикту БиХ, механички преузет⁵ модел тужилачке истраге, без предходног валидног истраживања недостатака и мана примјене континенталног, судског модела увиђаја, што значи да је укинута институција истражног судије, истраживање овог проблема треба да утврди факторе и последице овог феномена кроз експликацију предности и недостатака једног или другог модела истраге. На бази тих сагледавања, крајњи циљ истраживања био би да се испита и моделира евентуални конвергентни модел увиђаја којим се утврђују чињенице важне за расвјетљавање и рјешавање кривичне ствари.

Међутим, у науци није ни довољно, нити дозвољено да се закључивања о некој појави, начину и методама поступања одређују према оном "чини ми се, "вјерујем да је то тако" или слично, већ према доказима о нечему на основу истраживања. При томе, није ни најважније, иако се томе тежи, да ли су прикупљени и анализирани докази сасвим валидни или не, јер они када их већ имамо и презентујемо могу бити провјеравани по објављеном методолошком концепту аутора истраживања⁶.

У нашем случају истраживања проблема увиђаја како је дефинисан, немамо никакво истраживање у БиХ и Републици Српској, па је то и циљ и задатак који смо пред собом поставили. Могуће је да наше хипотезе у истраживању не буду потврђене, иако нека искуствена запажања говоре у прилог потребе преласка са једног на други модел истраге и, самим тим, вођства увиђаја као процесне радње⁷.

⁵ Наиме, многи аутори у Европи и код нас су дигли глас против такве и ничим доказане потребе за промјеном модела истраге и, самим тим и увиђаја. Види шире: Лазин Ђ., Нецелиходност преласка на тужилачки модел истраге, Ревивија за криминологију и кривично право, Vol. 45, br. 3, Београд, 2007. Тај и такв прелазак на тужилачку истрагу по англосаксонском моделу и увиђај у овину тога, видљиво је учињен као последица политичког и војно-економског притиска на државе Европе, а посебно на оне које су директно ратовале са Сједињеним америчким државама, као што су Њемачка, Италија и Србија у оквиру СРЈ (Николић, З. (2010, 219-229). Тај притисак "ниског интензитета" је лукаво оствариван преко лакеја и инсталираних владајућих "елита", а еуфемистички је покриван потребом ефикасности у борби са криминалитетом, корупцијом и другим недаћама савременог света. При томе је од најмање важности чињеница да је у самој тој држави стопа криминалитета највећа у свету и да је сваки стоти становник те земље у затвору.

⁶ Познато је на примјер, да је енглески љекар Чарлс Гордон провјеравао физичке карактеристике на хиљаде затвореника повратника, а по методологији коју је о својим истраживањима објавио Чезаре Ломброзо. У односу на контролну групу некриминалних грађана, Гордон није пронашао било какве разлике у физичким карактеристикама између криминалаца и некриминалаца, па је теорија о рођеном злочинцу недоказана или одбачена, иако и даље има поклоника.

⁷ У разговору аутора истраживања са неколицином адвоката у Бијељини провејава закључак да, по њима, нови модел тужилачке истраге је много ефикаснији, тужилац се директно укључује у истрагу од самог њеног почетка тј. вршења увиђаја, те да је улога одбране као странке у поступку значајно промјењена у позитивном јер може прикупљати доказе од самог старта истраге, равноправно са тужиоцем.

5. ХИПОТЕЗЕ

Општа хипотеза истраживања је да је увиђај и за судску и за тужилачку истрагу правно веома оскудно дефинисан и детерминисан.

Посебне хипотезе су:

1. Постоје имплицитне разлике о увиђају у англосаксонском (тужилачком) и континенталном (судском) приступу и пракси.

2. Нема валидних доказа о већој ефикасности једног или другог приступа.

Појединачне хипотезе постављене у операционалном делу пројекта истраживања су:

1. Приступ увиђају и техникама увиђаја је увек зависан од врсте преступа: имовински, саобраћајни, крвно-сексуални и др.

2. Врста преступа детерминише одређивање помоћних чинилаца (сарадника) у увиђају.

3. Криминалистичка и криминолошка знања чине истражитеља (судија или тужилац) успешнијим форензичарем⁸.

4. Пропусти у увиђају чине ненадокнадиву штету доказној вредности обављеног увиђаја.

6. ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА

Проблем ове дисертације, или њена предност, је заправо у недостатку већег броја истраживања проблема увиђаја у кривично процесном праву не само у БиХ и Републици Српској, већ и у литератури из региона и шире. Увиђај је, као процесна радња, проучаван и третиран само у оквиру криминалистике, па један дио доступних радова на ту тему представља само стручну литературу, али не и истраживање на која би се ова дисертација ослонила.

Од иностраних стручних радова и истраживања вриједно је поменути Блохову и Веидманову студију под насловом: *Руковођење криминалистичком истрагом* (Bloch, P; Weidman, D. 1975.), затим, Бренерову Форензичку науку (Brenner, C.J. 2004.), као и Деинсстенову студију под насловом: *Техника за истраживање криминалитета* (Deinstein, W. 1962.). Све ове студије су за циљ имале практичну страну проблема укупне истраге, а сам увиђај им је био тек успутна тачка. FBI је тако чак издао приручник о форензичкој науци 1994. године, али ништа више од тога и од те материје није било могуће пронаћи. Стога није ни чудно да и сви наши досадашњи закони о кривичнопроцесном праву садрже само један до два члана и исто толико ставова.

Међутим, у стручним и научним радовима аутора из Републике Србије је било могуће пронаћи један број аутора и њихових радова који се директно односе на тему

⁸ Forensis (лат.), који је на трагу

увиђаја. Тако, на пример, професори Шкулић и Крстић директно обрађују тему увиђаја (Шкулић, М.1998 и Крстић, О. 2002.), а професори Стевановић и Ђурђић, као и проф. Жарковић у оквиру ширег третмана процесних радњи (Стевановић, Ч.; Ђурђић, В. 2006.; Жарковић, М. и други 2010.; Ђурђић, В. 2014.).

У БиХ, као и у Републици Српској има мало радова на ову тему, па можемо издвојити само радове професора Јашаревића и Беговићеве са Универзитета у Травнику (Јашаревић, О.; Беговић, А. 2011) и рад Лепир М., из Бања Луке (Лепир, М. 2012). Примјећени су и неки магистарски радови на факултетима у Тузли и Сарајеву, али дубина освјетљавања материје у овим радовима је више примјерена стручним, него научним радовима. Ипак, радују сви ти покушаји расвјетљавања проблема увиђаја у кривичнопроцесној материји, јер смо ми, као и већина земаља у региону, пребрзо подлегли помодарству некритичког прихватања англосаксонских норми и схватања права. Да ли је то добро или погрешно покушаћемо да разазнамо и у овом истраживању.

7. МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

За свако научно истраживање, па и за ово, нужна је примјена одређеног сета научноистраживачких метода, како општих, тако посебних и помоћних. Ми смо се у овом истраживању одредили за коришћење и примјену дијалектичке методе, као опште методе научног истраживања, јер су сви друштвени односи у сталној супротности или антагонизмима, па тако и односи континенталног и англосаксонског права, односно, судска и тужилачка истрага. Стога је ова метода значајна за утврђивање преобладајућих постулата у једном или другом приступу, поготово када се има у виду да се у нашој земљи промјени судске са тужилачком истрагом више руководило помодарством и политичком принудом. Дијалектичка метода, иначе, омогућава да се утврде и установе унапријед структурирани дефекти неке промјене у, такође, унапријед структурираном моделу поступања или понашања.

У истраживању ћемо такође, као општу методу, дјелимично користити и статистичку методу ради утврђивања ефеката промјене приступа проблему увиђаја, иако се ова метода у методологијама научног истраживања различито третира. Неки аутори је, наиме, третирају као општу методу научног истраживања (Шешић, Б. 1980, 28-37), а неки, чак, и као помоћну методу (Петковић, В. 2010, 102). Ми, разумије се, нећемо улазити у проблематику категорисања и значаја вриједности ове методе, већ ћемо је користити као општу методу ради постизања циља који смо у истраживању поставили.

Од посебних метода ћемо користити аналитичку синтетичку методу, те методу функционалне анализе, којима ће се посебно истраживати резултати и ефикасност примјене једног или другог модела у вођењу увиђаја и истраге, а у односу на достизање циља, односно, санкционисања престапа као циља достизања правде. Такође ћемо као посебну методу користити и нормативну методу, коју неки аутори сврставају у тзв. идеалну методу сазнања права (Благојевић, С. 1997, 79). Ова метода је за наше истраживање значајна због утврђивања унутрашње кохерентности правног система једне земље, односно, утврђивања међусобних односа и веза правних аката са гледишта њихове правне снаге, јер је безброј примјера противрјечности једних са другима (по реду

величине)⁹. Нормативном методом ћемо, тако, утврђивати ваљаност и кохерентност законске норме о увиђају и истрази, како је она прописана у Босни и Херцеговини и њеним ентитетима и како се у пракси проводи.

Упоредноправни или, само, упоредни метод је помоћна метода у друштвеним наукама и као таква има за задатак да омогући компаративно сагледавање релација двију појава. У нашем истраживању је то релација између континенталног и англосаксонског права, односно реалција између судске и тужилачке истраге и увиђаја у оквиру ње. Проблем је, заправо, у сагледавању да ли је сублимирање истраге и правног дефинисања кривице, која је сада обавеза тужиоца, профитабилнија са аспекта дужине трајања процеса, како се тврди, или, пак, и са аспекта достизања правде. Наиме, постоје студије у којима се објашњава и тврди да је континентално право циљано увело још једну баријеру у истражном поступку (Николић, З. 2000.), тј. истражног судију, како онај који треба независно да правно дефинише преступ не би био под утицајем познатог „хало ефекта“ (симпатија – антипатија). На то је, разумије се, указало људско искуство и сазнања психологије, према којима онај који улаже напор (физички и психички) да открије починиоца престапа не може да остане и емотивно неутралан, односно, не може да не мрзи оног који му је предмет рада и напора. Мржња као таква, међутим, није добар сарадник рациу, односно рационалном правном дефинисању престапа, што је, како то сви правни системи прописују, постулат правних система и идеала правде.

8. ТЕХНИКЕ И ИНСТРУМЕНТИ ИСТРАЖИВАЊА

Технике и инструменти сваког истраживања, па и нашег, примјерени су дефиницији проблема за истраживање и избором метода за истраживање, које смо напријед навели. Тако смо у оквиру статистичке методе користили стандардизоване статистичке прегледе годишњих извјештаја МУП-а Републике Српске, и Републичког Јавног Тужилаштва Републике Српске као и билтене Републичког завода за статистику Републике Српске и БиХ.

У оквиру аналитичко синтетичке методе и функционалне анализе, као технику смо користили анкетирање, односно, стандардизовани упитник типа „опинионер“ по Ликертовој методи за мјерење ставова, јер је након пар година од увођења тужилачке истраге у БиХ, као новине, једино могуће измјерити те „вршне ставове“ који нису ни сасвим погрешни, ни сасвим тачни. Зато су ти ставови само „вршни“ у моменту просуђивања о одређеним питањима, али они и свјесно и подсвјесно одређују однос и укупно понашање појединца према одређеном питању, односно, проблему. Бивше истражне судије и садашње вође истраге у оквиру тужилачке истраге свакако имају своје импресије о датом проблему, у коме је увиђај центарелна тачка процеса, као и нашег истраживања.

Наша очекивања у овом истраживању су била да компарацијом вршних ставова бивших истражних судија, садашњих тужилаца, полицијских службеника и адвоката,

⁹ Пример некритичних промена Законика о кривичном поступку у Србији због којих је онај из 2006, на пример, био неважећи, а иначе усвојен у скупштини и слично.

провјеримо сврсисходност саме промјене са континенталног на англосаксонски приступ истрази уопште и увиђају посебно. То посебно стога, како смо напред већ напоменули, што се овој радикалној промјени у бившим републикама СФРЈ прешло напречац и под нескривеним политичким и економским притиском, а да није извршено никакво истраживање или бар анализа (Лазин, Ћ. *ibid*). При томе нас је нарочито интересовало: колико је временски смањена процедура од извршеног увиђаја до окончања истраге односно до подизања оптужнице у односу на ранији модел истраге, односно какви ће валидни показатељи бити у односу на утицај концепта судске или тужилачке истраге на уопште квалитет истраге у погледу обустава, оптужења и незавршених истрага и како се то уопште одражава на ефикасност кривичног поступка у цјелини?

9. УЗОРАК И ЊЕГОВА СТРУКТУРА

Узорак за ово и овакво истраживање, разумљиво, чине актери увиђаја као процесне радње и то садашњи руководиоци истраге, односно, тужиоци, овлаштена службена лица полиције, бивше истражне судије и (као контролна група) садашњи адвокати који су некада у својој каријери били истражне судије, тужиоци или полицајци. Сматрајући према нашим прорачунима, а и методолошком искуству других истраживача које смо консултовали, да ће број испитаника од 130 бити довољно репрезентативан узорак ако буде равномјерно распоређен на одређене округе или регије, ми смо се одредјелили за подручје Сарајева, Дистрикта Брчко и подручје Бијељине.

У свакој од наведених средина, односно градова у којима су сједишта судова, тужилаштва и полиције, обухватили смо по 10 јавних тужилаца који воде тужилачке истраге, тј. њих 30, по 10 овлаштених службених лица који помажу тужиоцима у истрази, тј. њих 30, по 10 бивших истражних судија у Сарајеву и Брчком и 15 у Бијељини, тј. њих 35 и исто толико садашњих адвоката у контролној групи који су некада били истражне судије, тужиоци или полицајци: Сарајево 10, Брчко 10 и Бијељина 15. Ова структура узорка је, како се види, примјерена потребама и карактеру теме ове дисертације, али и Ликертовој методи и њеном инструменту за мјерење ставова, како смо то напред описали.

Потреба за контролном групом у узорку нам се иначе указала током самог истраживања, јер смо сматрали да само тужиоци, полицајци и бивше истражне судије не би били довољно репрезентативни узорак без овог независног фактора. Адвокати, а бивше истражне судије, тужиоци или полицајци, наиме, чине лица која не морају да брину о томе ко је и зашто увео тужилачку истрагу без анализе и истраживања, а да се тиме не замјере некеме у власти, већ брину само о животворности модела који сада функционише (тужилачка истрага) и модела који као бивши актери они одлично познају (судска истрага).

Наша очекивања су била, према томе, да ће сагласно карактеру опинионера (афирмативно, негативно) ова контролна група са својим ставовима на иста питања бити „квака“ за финије калибрирање интерпретације ставова овлаштених службених лица, тужилаца и бивших истражних судија. Колико смо били у праву видјећемо на крају рада у анализи података.

II ТЕОРИЈСКЕ ДЕТЕРМИНАНТЕ УВИЋАЈА

1. РАЗЛИЧИТИ ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУПИ ДЕФИНИСАЊА УВИЋАЈА

У теорији не постоји јединствена дефиниција увићаја. То не изненађује ако се зна да је ријеч о комплексној радњи доказивања с веома сложеним криминалистичким садржајем. Но, анализа мноштва постојећих дефиниција увићаја, које ћемо у овом дијелу рада обрадити, показује да се аутори међусобно разилазе приликом издвајања карактеристика које сматрају значајним за одређивање његовог појма. Одређивање уопште неког појма, представља први и најважнији корак у процесу научног истраживања¹⁰.

Тако ћемо у даљем дијелу рада, прво навести низ различитих дефиниција увићаја, да бисмо потом указали на сложену структуру увићаја и његов изражен дуалитет, као процесне и истовремено криминалистичке радње а затим и да укажемо на чврсту, практично не разрушиву синтезу кривично процесног и криминалистичког аспекта увићаја тј. његове сврхе и његове садржине.

Мноштво постојећих дефиниција увићаја могу да се подијеле на различите начине. Најважнија подјела произилази из начина на који аутори схватају активност органа који спроводи увићај.

Прву групу дефиниција увићаја чине процесуалистичка објашњења увићаја у различитим модалитетима. Већина аутора ове групе, активност увићајног органа, третира као „опажање“, односно када је за утврђивање или разјашњавање какве важне чињенице у поступку потребно „чулно опажање“ или „непосредно опажање“.

Тако В. Марковић¹¹ дефинише увићај као властито и непосредно у законској форми подузето судачко чулно опажање извјесних чињеница које су од важности за рјешење конкретног кривичнопроцесног спора.

М.П.Чубински¹² сматра да је судски увићај једна формална процесуална радња која се предузима ради тога, да би непосредним чулним опажањем судије утврдиле извјесне чињенице, важне за правилно схватање и рјешење конкретног кривичноправног спора.

¹⁰ Петронијевић, Б., наводи: „дефинисање неког појма своди се на објашњавање једног појма другим појмовима, прво, кроз назначивање најближег рода тог појма, а затим кроз утврђивање специфичне разлике између те категорије и других појмова. Како се биће појма састоји у његовом садржају, опширнија дефиниција дефиниције гласи: дефиниција је суд у коме је изражен садржај једног појма“.- „Основи логике“, Београд, 1990., стр. 125.

¹¹ Марковић, Б., О доказима у кривичном поступку, Београд, 1908.стр.143. и Уџбеник, Београд,1937. стр.300.

¹² Чубински, П.М., Научни и практични коментар Закона о судском кривичном поступку Краљевине Југославије, Београд, 1933. стр. 340.

М. Доленц¹³ наводи да, ако се судија жели освједочити, да ли у природи (у најширем смислу ријечи), постоје извјесне чињенице, које сматра за важне при просуђивању кривичног предмета, или шта више одлучујуће, може своје увјерење стећи судским увиђајем.

Б. Златарић и М. Дамашка¹⁴ дефинишу увиђај као процесну радњу коју проводи процесни орган и у току које властитим запажањем утврђује чињенице важне за поступак, а резултат утврђивања уноси у записник.

Т. Васиљевић¹⁵ дефинише увиђај као непосредно и у законској форми предузето, чулно опажање органа који води поступак о чињеницама важним за рјешење конкретног кривичноправног случаја и накнаду штете.

В. Бауер¹⁶ сматра да је увиђај процесна радња којом орган кривичног поступка (или изузетно орган унутрашњих послова) властитим опажањем сазнаје (утврђује) извјесне чињенице које су предмет утврђивања у кривичном поступку и које се записнички или на други начин региструју.

Д. Димитријевић¹⁷ сматра да се увиђајем утврђују правно релевантне чињенице непосредним опажањем увиђајног органа. По њему, то непосредно чулно опажање праћено је истовремено и испитивањем свих обиљежја, својстава, стања и међусобних односа посматраног објекта (објекта увиђаја).

Б. Петрић¹⁸ дефинише увиђај као криминалистичко техничку и истражну (процесну) радњу, која се предузима ради утврђивања чињеница непосредним запажањем, при чему аутор наглашава да закон наводи да се мора радити о „важним“ чињеницама, али да то није увјек реално, јер се при предузимању увиђаја и не зна да ли ће се и какве чињенице утврдити, а поготово да ли ће те чињенице бити „важне“.

Д. Крапац¹⁹ истиче, очевид је процесна радња којом суд (инзимно и редарствене власти) властитим опажањем утврђује (сазнаје) одређене чињенице важне за кривични поступак.

Х. Сијерчић-Чолић²⁰ наглашава да је увиђај процесна радња којом орган кривичног поступка властитим опажањем утврђује важне чињенице и резултат утврђивања уноси у записник о увиђају.

¹³ Доленц, М., Теорија судског кривичног поступка за Краљевину Југославију, Београд, 1933., стр. 159.

¹⁴ Златарић Б. и Дамашка М., Ријечник кривичног права и поступка, Загреб, 1966., стр. 348.

¹⁵ Васиљевић, Т., Систем кривичног процесног права СФРЈ, Београд, 1971., стр. 341.

¹⁶ Бауер, В., Југословенско кривично процесно право, Увод у теорију кривичног процесног права 2, Загреб, 1980., стр. 49.

¹⁷ Димитријевић, Д., Кривично процесно право VII прерађено и допуњено издање, Београд, 1981., стр. 196.

¹⁸ Петрић, Б., Коментар ЗКП, I књига, Београд, 1986., стр. 465.

¹⁹ Крапац, Д., Казнено процесно право, II измјењено и допуњено издање, Загреб, 2003., стр. 326.

²⁰ Сијерчић-Чолић, Х., Кривично процесно право I, Сарајево, 2008., стр. 423.

М. Симовић²¹ наглашава да је увиђај најпоузданији начин утврђивања чињеница у кривичном поступку, јер орган који га спроводи утврђује чињенице властитим опажањем, односно „*nulla est maior probatio, quam evidentiā rei*“.

В. Ђурђић²² наглашава да увиђај представља веома важну доказну радњу коју предузима орган кривичног поступка по службеној дужности, када је за утврђивање или разјашњавање какве важне чињенице потребно непосредно опажање органа поступка.

Као што видимо из анализе постојећих дефиниција преовладава гледиште, да опажање чињеница важних за кривични поступак мора да буде непосредно, с чиме се слажу готово сви цитирани аутори. Под појмом непосредног опажања подразумева се непосредно опажање, прије свега, чулом вида, али и другим чулима, чулом слуха, њуха, укуса и опипа. Основна карактеристика свих изложених схватања је да се тежиште у дефиницији увиђаја налази у „опажању“ којем се по правилу додаје атрибут „чулно“, „непосредно“ или „властито“.

Из изложеног произилази да се процесуалистичке дефиниције појма увиђаја базирају на принципу очигледности. Ипак, Г. Петровић²³ упозорава: „Непосредна очевидност премда је неки покушавају да схвате објективно у крајњој се линији увјек своди на субјективни доживљај, који је врло различит не само код различитих људи у различита времена, него и код различитих људи у исто вријеме и код истих људи у различито вријеме“. Б. Шавер²⁴ је још 1940 године написао: „Испитаник стварно никада не преноси оно што је видио, чуо, осјетио него преноси само своје судове поводом запажених догађаја и чињеница“.

Међутим, свакако да је улога чулне спознаје у оквиру увиђаја најважнија, али немогуће је зауставити се само на томе јер, само опажање органа кривичног поступка праћено је и одређеним другим дјелатностима као што су мјерења, описивања, упоређења и фиксирања, како би непосредно сазнате чињенице могле послужити као доказ правно релевантних и других чињеница. Орган поступка ће, дакле, приликом предузимања увиђаја по правилу затражити помоћ стручног лица форензичке, саобраћајне, медицинске или друге струке, које ће, по потреби, предузети проналажење, обезбјеђивање или описивање трагова, извршити потребна мјерења и снимања, сачинити скице, узети потребне узорке ради анализе или прикупити друге податке. На описани начин стручно лице само помаже органу поступка да квалитетно обави увиђај, док орган поступка непосредно опажа чињенице и записнички их констатује.

Другу групу теоријског одређења увиђаја сачињавају криминалистичке дефиниције, гдје аутори имају нешто другачији поглед на радње увиђајног органа, који је више заснован на томе да је процесна форма увиђаја у потпуности прожета криминалистичком суштином, која ни у ком случају не може да се ограничи само на „чулно (непосредно)

²¹ Симовић Н. М., Кривично процесно право, III измјењено и допуњено издање, Бања Лука, 2009., стр. 248.

²² Ђурђић, В., Кривично процесно право, Општи дио, Ниш, 2014., стр. 312.

²³ Петровић, Г., Логика, Загреб, 1980., стр. 175.

²⁴ Шавер, Б., Методика допроса, Социјалистическаја законост, Москва, 1940., стр. 15.

властито опажање“. Већина теоретичара ове групе које ћемо у даљем излагању цитирати, прво истичу законски основ за предузимање увиђаја, да би потом уз врло различите приступе, наводили криминалистичке радње које се предузимају, те означавали најважније циљеве и сврху увиђаја.

Ж. Алексић и З. Миловановић²⁵ наводе да је увиђај истражна радња која се предузима када је за утврђивање и разјашњавање какве важне чињенице у кривичном поступку потребно непосредно опажање, а ради откривања и прикупљања материјалних доказа о постојању и врсти кривичног дјела, доказа који могу послужити проналажењу и идентификацији учиниоца кривичног дјела, података о објекту, средствима, начину, времену, мотиву извршења и осталим активностима важним за утврђивање кривичне одговорности учиниоца, података о идентитету жртве, података значајних за утврђивање врсте и величине штете проузроковане кривичним дјелом.

В. Водинелић²⁶ дефинише увиђај као процесно регулисан систем криминалистичко тактичких и техничких радњи, при чијем се обављању чулним опажањем (непосредним или опажањем путем продужетака чула) и изучавањем материјалних објеката, уз помоћ верзија, које се (на основу индукције, дедукције, генерализујуће апстракције, компарације, анализе и синтезе), планирају и провјеравају паралелно с ходом увиђаја, те врши фиксирање цјелокупне ситуације на лицу мјеста, као материјално идеалног система (стања, обиљежја, својстава и међусобних веза и односа доказних информација) у његовом не примјењеном, оригиналном облику ради разјашњења структуре кривичног догађаја.

Д. Модлу²⁷ наводи да је увиђај јединствена процесна и криминалистичка радња која се предузима у закону прописаним оквирима (формални аспект) уз примјену правила криминалистике (садржајни аспект), чија је сврха јединствена. Процесноправни прописи регулишу процесне формалности у вези с провођењем увиђаја, а правила криминалистике одређују начин спровођења увиђаја с тактичко - техничког аспекта. Он у својим разматрањима појам увиђаја прихвата изворно како га је одредио и Водинелић, наглашавајући да се ради о „методици, односно систему начина откривања и прикупљања материјалних доказних информација, који је процесно нормиран.“ Модлу при томе, као и Водинелић, указује на не одрживост констатације да је увиђај искључиво „непосредно чулно опажање“. То и јесте најспорније код многих дефиниција увиђаја.

В. Кривокапић²⁸ увиђај дефинише као криминалистичко - оперативну и процесну радњу која се као непосредно чулно опажање предузима на мјесту криминалног догађаја, а чији резултати се даље развијају и користе за разјашњавање битних околности и правно релевантних чињеница које су од значаја за расвјетљавање и разјашњавање одређеног кривичног случаја, укључујући и кривицу извршиоца.

²⁵ Алексић, Ж. и Миловановић, З., Криминалистика, Београд 1994., стр. 125.

²⁶ Водинелић, В., Криминалистика, откривање и доказивање, Скопље, 1985., стр. 474.

²⁷ Модлу, Д., Органи унутрашњих послова и примјена чл. 154 ЗКП-а, Загреб, 1990., стр. 107.

²⁸ Кривокапић, В., Криминалистика, општи део, Београд, 1990., стр. 398.

Б. Петровић²⁹ о увиђају говори као о кривично процесној доказној радњи која се проводи по криминалистичкој методологији.

К. Јовановић³⁰ дефинише увиђај као извиђајно истражну радњу коју на лицу мјеста предузима орган који води кривични поступак ради непосредног прикупљања материјалних промјена и личних доказа, те чулног опажања и комплексног објашњавања чињеница и околности важних за расвјетљавање кривичног дјела и откривање његовог извршиоца.

Према Б.И. Скиба³¹, увиђај представља важну криминалистичку (што извире из обавезне примјене тактичких начела и правила, а такође техничких метода и средстава) и процесно доказну радњу, будући да пружа суштинске и често не посредне информације о кривичном дјелу и његовом учиниоцу, при чему је сврха увиђаја као криминалистичке радње утврђивање чињеница битних за предходни поступак, што је у току, или за будући, а те радње предузимају непосредно процесни органи на основу и у границама позитивних норми ЗКП, док се спровођење увиђаја темељи на извођењу запажања од стране субјекта доказивања (процесни орган) и повезивању њиховог садржаја са знањем и искуством које он посједује.

Б. Симоновић и М. Матијевић³² наводе, да је увиђај радња доказивања која се састоји од непосредног опажања промјена на лицу мјеста кривичног догађаја које предузима овлаштени орган, тј. увиђај је систем интелектуалних, реалних и инструменталних дјелатности које се примјењују на основу одредби Закона о кривичном поступку уз примјену криминалистичко техничких и тактичких метода и средстава који су усмјерени на проналажење, обезбјеђивање од уништења и фиксирање криминалистичких и правно релевантних материјалних информација (предмета, трагова кривичног дјела, ситуације настале кривичним догађајем) за потребе евентуалног кривичног поступка.

Б. Шавер и А. Винберг³³ дефинишу увиђај као преглед мјеста догађаја који се састоји из низа радњи које се врше у циљу изналажења доказа који тамо постоје, а потребни су за расвјетљавање кривичног дјела и у циљу прикупљања података који доприносе утврђивању личности кривца и његовом проналажењу.

Б. Павишић³⁴ увиђај дефинише као сложену цјелину радњи и сустав примјене посебних техничких метода и средстава којима се проматрањем као усмјереним опажањем откривају, осигуравају, описују и снимају предмети, трагови и друге околности важне за поступак.

²⁹ Петровић, Б., Наркокриминал: кривичноправни, криминолошки, кривичнопроцесни и криминалистички аспекти, Сарајево, 2004., стр. 222.

³⁰ Јовановић, К., Основи Криминалистике, скрипта, Ниш, 1966., стр. 30-32.

³¹ Скиба, И. Б., Криминалистичка проблематика увиђаја мјеста догађаја, Загреб, 1986., Избор бр. 1. стр. 71.

³² Симоновић Б. и Матијевић М., Криминалистика тактика, Бања Лука, 2007., стр. 421.

³³ Шавер, М.Б. и Винберг, И.А., Криминалистика, Београд, 1948., стр. 91.

³⁴ Павишић, Б., Коментар закона о казненом поступку, Ријека, 2001., стр. 460.

М. Бошковић и А. Бошковић³⁵ наводе, да се увиђај предузима када је за утврђивање или разјашњавање какве важне чињенице у поступку потребно непосредно опажање. Увиђај се врши уз примјену криминалистичко тактичких и техничких метода и средстава с циљем проналажења и фиксирања трагова и предмета који су у вези са кривичним дјелом и утврђивања релевантних околности од значаја за разјашњавање криминалног догађаја.

Ж. Алексић и М. Шкулић³⁶ дефинишу увиђај као систем разноврсних криминалистичких радњи, којима се на основу одредби Закона о кривичном поступку, на мјесту догађаја, опажају, (непосредно или посредно - уз учешће стручних лица, или употребом специјалних инструмената криминалистичке технике), све битне околности наступјелог догађаја, те проналазе и у складу са криминалистичко техничким правилима стручно обрађују трагови и предмети, уз мисаону реконструкцију кривичног догађаја, а у циљу прикупљања и регистровања (кроз записик и његове криминалистичке прилоге : скице, фотографије, видео снимке, итд.), свих криминалистички релевантних информација, ради разјашњења кривичног догађаја и прикупљања доказа.

За разлику од процесуалистичких схватања увиђаја ови аутори наводе, да се суштина и бит увиђаја не исцрпљује у „непосредном чулном опажању“. Они истичу да је нормама кривичног процесног законодавства одређен само правни основ за провођење увиђаја, јер законом није прописана форма нити нека процесна правила за вршење ове процесне радње, те се у стварности спроводи по криминалистичко-техничким правилима.

Имајући у виду наведено, можемо констатовати да је двостраност (дуалитет) увиђаја, као процесног и криминалистичког института недовољена. Дакле, ако увиђај посматрамо само и искључиво као процесну радњу самим тим занемарујемо његов оперативни (криминалистички) карактер. Другим ријечима, ако се занемарује оперативни карактер увиђаја, доводи се у питање утврђивање и разјашњавање кривичноправно и криминалистички релевантних чињеница. Занемарујући оперативну страну увиђаја свели би ту радњу на пасивно регистровање чињеница. С друге стране, ако би увиђај посматрали само као оперативну радњу и занемарили његов процесни карактер, довели би у питање доказну вриједност пронађених и утврђених чињеница у процесном смислу.

Основни закључак након ових излагања, своди се на констатацију да је увиђај сложени скуп криминалистичких радњи, предузетих на основу и у оквирима, кривичнопроцесним законодавством прописаног правног основа, те да га је стога могуће и потпуно дефинисати једино у комплексном - криминалистичко процесном смислу. Увиђај је дакле, сложена цјелина процесних и криминалистичких радњи чији је циљ утврђивање важних, (материјално релевантних или процесно правно релевантних)³⁷ чињеница и разјашњавање битних околности конкретног случаја уз примјену разних техничких

³⁵ Бошковић М. и Бошковић А., Криминалистика, Бања Лука, 2007., стр. 54.

³⁶ Алексић Ж. и Шкулић М., Криминалистика, Београд, 2007. стр., 59.

³⁷ Утврдити неку чињеницу помоћу увиђаја значи увјерити се (установити) да она постоји или не постоји на основу непосредног опажања, а разјаснити значи непосредно опазити неке особине или однос предмета или трагова кривичног дјела, који служе да се разјасни (схвати) постојање или непостојање какве за поступак важне чињенице. Види: В. Ђурђић; Кривично процесно право, Општи део, Ниш, 2014. стр. 264.

инструментата, метода и средстава, којима се посматрањем као усмјереним опажањем, откривају, обезбјеђују, описују, записнички констатују и снимају предмети, трагови и друге околности важне за поступак. Овакво схватање наведеног појма је прихватљиво, с обзиром на то да увиђај представља комплексну истраживачку радњу доказивања с веома сложеним криминалистичким садржајем.

Дефиниција увиђаја, како исиче проф. Шкулић, нужно почива на „два носећа стуба“, једном криминалистичком а другом кривичнопроцесном, при чему је веома упадљиво да „статика такве грађевине“, апсолутно не дозвољава ослањање само на један од тих стубова, тако да се криминалистички и кривичнопроцесни сегменти увиђаја често преплићу и на тај начин недвосмислено изражавају својеврсни „двоструки *conditio sine qua non*“, јер једни елементи без других не могу да творе исправну дефиницију, нити да објасне увиђај на потпун начин³⁸.

2. УБИЋАЈ У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ

Дефинисање увиђаја као „непосредног опажања³⁹“ је први пут било присутно у параграфу 181 ст.1 ЗКП Краљевине Југославије, који је и тада увиђај сврставао у доказна средства. Увиђај је предузиман ако је кривично дјело оставило за собом трагове и када је за утврђивање или разјашњавање какве важне чињенице у поступку потребно лично опажање.

Закон о кривичном поступку ФНРЈ из 1948 године⁴⁰, дефинисао је увиђај као иследну радњу. Он је предузиман када је за утврђивање или за разјашњавање какве важне чињенице у поступку потребно непосредно опажање.

Доношењем Законика о кривичном поступку из 1953 године⁴¹, увиђај је сврстан у истражне радње и предузиман кад је за утврђивање или разјашњавање какве важне чињенице у поступку потребно непосредно опажање, а могао се обавити и уз судјеловање вјештака. Увиђај је могао бити вршен, зависно од процесне ситуације, у предходном поступку, на главном претресу и на претресу пред другостепеним судом.

Законом о кривичном поступку из 1976. године⁴², увиђај је такође сврстан у истражне радње. Предвиђено је да се он предузима када је за утврђивање или разјашњавање какве важне чињенице у поступку потребно непосредно опажање. Новину у овом закону је представљала могућност предузимања реконструкције догађаја ради провјеравања изведених доказа или утврђивања чињеница које су од значаја за разјашњавање ствари. Орган који је вршио увиђај или реконструкцију догађаја, могао је да

³⁸ Шкулић, М., Увиђај и криминалистичке верзије, Београд, 1998., стр. 43.

³⁹ Ову дефиницију увиђаја дао је још давне 1886. године П.Ј.Савић у свом дјелу: „Теорија судских доказа у кривичним дјелима“ (стр. 128). Нажалост, каснији наши угледни теоретичари и практичари кривичног процесног права нису битније мијењали дефиницију увиђаја до данас.

⁴⁰ Закон о кривичном поступку, Службени лист ФНРЈ, бр. 97/48.

⁴¹ Законик о кривичном поступку, Службени лист СФРЈ, бр. 50/67 (пречишћени текст), 54/70 и 6/73.

⁴² Закон о кривичном поступку, Службени лист СФРЈ, бр. 4/77.

затражи помоћ стручног лица и да позове вјештака да присуствује овим радњама. Увиђај је документован записником који је састављао записничар или орган који врши увиђај.

Увиђај се, према ЗКП из 1976. године, могао предузети прије започињања истраге, у истрази, на главном претресу и на претресу пред другостепеним судом. У хитним случајевима, увиђај је прије започињања истраге предузимао истражни судија или орган унутрашњих послова, а у току истраге истражни судија⁴³. Увиђају који је био предузет прије истраге или у току истраге могли су да присуствују тужилац, оштећени, окривљени и бранилац. На главном претресу увиђај је предузимало судско вијеће, а ако је увиђај требало извршити ван главног претреса, то је чинио предсједник вијећа или судија члан вијећа. Увиђају су на главном претресу могле да присуствују странке: оштећени, бранилац, законски заступници странака и оштећеног и друга лица која иначе присуствују претресу.

Како је истакнуто у овој краткој законској анализи увиђаја у прошлости, кривичари процесуалисти су посматрали увиђај прије свега у свјетлу кривичнопроцесног законодавства, важећег у времену када су стварали ова нормативна одређења, уз наравно различите теоријске приступе овој материји.

Мање, више, све државе наследице бивше државе Југославије су преузеле у потпуности одредбе ЗКП СФРЈ из 1976 па и оне које су се односиле на увиђај, те их прилагодиле својим потребама, што се односило и на Босну и Херцеговину.

Закон о кривичном поступку БиХ из 2003. године је прописао увиђај као истражну радњу која се „предузима кад је за утврђивање или разјашњавање какве важне чињенице у поступку потребно непосредно опажање“⁴⁴.

Коментаришући ово „нормативно инсистирање“ на непосредном опажању, као суштини увиђаја, А. Макра⁴⁵ наводи, да је науци кривичног процесног права иманентан извјесни конзервативизам, сматрајући да се у њој тежиште базира на примјени битних процесних права, као одраза хуманих начела које је напредно човјечанство прихватило и прије развоја савремене криминалистике, док је криминалистици иманентан одређени прогресивизам, као једна од посљедица, између осталог, и притиска на криминалисте да што прије открију кривично дјело, ухвате учиниоца и пронађу доказе.

Овом запажању бисмо једино додали да тај упадљиви прогресивизам криминалистике, никада не смије да прерасте у поступање по принципу - *contra legem*, те да се претвори у остваривање циљева небирањем средстава, већ је његова суштина у ефикасном попуњавању процесних оквира криминалистичком суштином⁴⁶.

⁴³ Члан 154 став 2, 155 став 1, 156 став 1, и члан 238 ЗКП/76

⁴⁴ Идентично су увиђај прописали и остала 3 процесна закона у БиХ: ЗКП РС, ЗКП ФБиХ и ЗКП БД БиХ.

⁴⁵ Макра, А., Органи унутрашњих послова и ЗКП (Студија), Загреб, 1978., стр. 22, Приручник.

⁴⁶ Шкулић, М., Увиђај и криминалистичке верзије, Београд, 1998., стр. 42.

3. ЗАКОНОДАВНОПРАВНО ОДРЕЂЕЊЕ ПОЈМА И ПРЕДМЕТА УВИЂАЈА

3.1. Појам увиђаја

Законска дефиниција увиђаја⁴⁷, у основу ове истражне радње ставља непосредно (директно) опажање које се предузима за утврђивање неке важне чињенице у поступку. Оваква концепција увиђаја која се годинама заснива на непосредном чулном опажању важних чињеница које је овлаштени орган предузео у поступку и на начин прописан законом је опште прихваћена и у Босни и Херцеговини од стране теоретичара и практичара кривичног процесног права. Као што видимо, сва четири Закон о кривичном поступку који су у примјени у БиХ, конституишу фактички процесноправни основ, испољен кроз ситуацију да је за утврђивање какве важне чињенице у поступку, потребно непосредно (директно) опажање. У кривичнопроцесној терапији се истиче да је закон на овај начин предвидио само материјални услов за спровођење увиђаја. Законом није прописана форма нити нека процесна правила за вршење ове процесне радње, те се у стварности спроводи по криминалистичко-техничким правилима.

Дакле, приликом предузимања увиђаја орган поступка ће по правилу затражити помоћ стручног лица или вјештака форензичке, саобраћајне, медицинске, машинске, електро, геодетске или друге струке, које ће, по потреби, предузети и проналажење, прикупљање, фиксирање, мјерење, бројање и испитивање трагова, компаративно упоређивање, описивање, скицирање, фотографисање, мулажирање, проналажење микротрагова који се и не могу опазити чулима и сл⁴⁸. Примјеном криминалистичко техничког инструментарија: лупа, микроскоп, разне хемикалије, аргенторати, раније невидљиви (латентни) трагови се чине видљивим тако да их тужилац и овлаштено службено лице може непосредно уочити на лицу мјеста и утврдити њихово присуство током вршења увиђаја. Када тужилац или овлаштено службено лице приликом вршења увиђаја, посматра изазван траг отиска прста на лицу мјеста он непосредно, чулом вида утврђује његово присуство. На овај начин стручна лица и вјештаци само помажу органу поступка да квалитетно обаве увиђај, док орган поступка на описан начин непосредно опажа чињенице и записнички их констатује.

На основу изложеног, мислимо да је погрешно схватање криминалиста који приликом проналажења микротрагова потпуно искључују чулно (непосредно) опажање руководиоца увиђаја. Њихово чврсто заступање тезе о посредном опажању увиђајног органа није прихватљиво. Такође није прихватљива ни теза о посредном опажању увиђајног органа ангажовањем стручних лица криминалистичко техничке или друге струке и вјештака⁴⁹. Прихватање ове тезе, много је опасно, јер би се дошло до закључка да неке чињенице на лицу мјеста приликом вршења увиђаја, тужилац или овлаштено

⁴⁷ Члан 92 ЗКП БиХ и ЗКП БД БиХ, члан 106 ЗКП ФБиХ, члан 157 ЗКП РС.

⁴⁸ Микротрагови се не могу опазити чулима, до њих се долази мисаоном реконструкцијом на лицу мјеста, на основу анализе макро објеката, пронађених предмета и голим оком видљивих трагова, затим планирањем верзија и коришћењем инструментарија за њихово фиксирање.

⁴⁹ Критику концепта о посредном опажању увиђајног органа приликом обављања увиђаја први је изложио Мирослав Бусарчевић. Види: Бусарчевић, М.: Основи криминалистичких вјештачења, Београд, 2001.

службено лице, нису опазили сами, већ их опажају посредно (оно што им саопште) уз помоћ стручних лица криминалистичко техничке или друге струке или вјештака. Тиме би се дошло до апсурдне ситуације, да тужилац или овлаштано службено лице потписује и одговара за откривене чињенице иза којих они не стоје јер их непосредно нису опазили и пронашли.

Имајући у виду наведено, концепт о посредном опажању увиђајног органа приликом обављања увиђаја уопштено није прихватљив. Када руководилац увиђаја користи стручно лице криминалистичко техничке или друге струке он уз његову помоћ и ангажовање открива специфичне трагове које не би био у стању да пронађе сам. Када стручно лице криминалистичко техничке или друге струке пронађе релевантне трагове, нпр. код пожара, авионских или жељезничких несрећа он указује руководиоцу увиђаја на њихово постојање који их непосредно чулно опажа и записнички констатује. Уколико неке трагове треба вјештачити како би се декодирала њихова доказна информациона вриједност, онда се и они непосредно опажају од стране увиђајног органа, констатује се и записнички фиксира њихово постојање на одређеној локацији⁵⁰.

Ако садржај увиђаја посматрамо кроз призму криминалистичке праксе онда јасно преовладава шира варијанта појма увиђаја. Увиђај је радња доказивања која се састоји од непосредног опажања промјена на лицу мјеста кривичног догађаја које предузима овлаштани орган, тј. увиђај је систем интелектуалних, реалних и инструменталних дјелатности које се примјењују на основу одредби Закона о кривичном поступку уз примјену криминалистичко техничких и тактичких метода и средстава који су усмјерени на проналажење, обезбјеђивање од уништења и фиксирање криминалистичких и правно релевантних материјалних информација (предмета, трагова кривичног дјела, ситуације настале кривичним догађајем) за потребе евентуалног кривичног поступка.

Анализом постојеће и многих других дефиниција увиђаја уочено је да се аутори међусобно разилазе приликом издвајања карактеристика које сматрају значајним за одређивање њиховог појма. Поред тога, уочљиве су и разлике које постоје између теоретичара кривичнопроцесне и криминалистичке орјентације приликом дефинисања појма увиђаја. Интересовање процесуалиста се, по правилу, као што смо видјели, своди на анализу важећих кривичнопроцесних одредаба и сагледавања увиђаја као доказног средства, док се његова криминалистичка димензија уопште не разматра или се то чини на површан начин. На другој страни, видјели смо криминалисти се баве првенствено криминалистичком димензијом увиђаја, истичући притом да су законске одредбе које уређују увиђај недовољно прецизне.

Упркос наведеним разликама, могуће је издвојити неколико битних елемената односно карактеристика увиђаја које су заједничке свим ауторима или највећем броју њих:

⁵⁰ Резултати вјештачења треба да буду тако представљени да буду „очигледни“ свим странама у кривичном поступку, а поготово суду. На другој страни, вјештак потписује свој налаз и мишљење и одговоран је за објективност и законски и стручно.

1) увиђај је систем криминалистичко тактичких и техничких радњи које се предузимају на лицу мјеста у складу са Законом о кривичном поступку и правилима криминалистике;

2) увиђајем се остварује непосредно чулно опажање на лицу мјеста кривичног догађаја (микротрагови, положај предмета кривичног дјела, укупна ситуација на лицу мјеста). Непосредност опажања руководиоца увиђаја остварује се и примјеном савремених метода и средстава криминалистичке технике уз ангажовање специјалиста потребног профила (криминалистички техничар, поједине врсте специјалиста), чији је задатак да откривене макротрагове, микротрагове и латентне трагове учине очигледним и руководиоцу увиђаја (у правилу-тужиоцу);

3) проналажење и изучавање материјалних објеката и трагова, као и разјашњење кривичног догађаја остварује се интелектуалном дјелатношћу уз помоћ планирања и провјеравања криминалистичких верзија и мисаоне реконструкције кривичног догађаја. За вријеме предузимања увиђаја опажају се бројне и различите чињенице, при чему се, сходно оцјени и њиховом значају за разјашњење конкретног догађаја, анализи подвргавају само неке. Због тога увиђајни орган мора напрегнуто да мисли током предузимања увиђаја како би спознао и фиксирао суштину материјалних објеката, односно пронашао и, прво у свом мишљењу (мисаоном моделу кривичног догађаја) одвојио примарно од споредног⁵¹. Кроз разраду свих могућих објашњења узрочно - посљедичне везе између радње и посљедице кривичног дјела, увиђајни орган остварује сврху увиђаја. Због тога је увиђај веома важан, а често и пресудан, корак у процесу цјелокупног разјашњења настанка кривичног догађаја;

4) стручност је следеће битно обилежје увиђаја. Једном ријечју, стручна обрада (опажање, изазивање, анализирање, одабирање, фиксирање, конзервирање и изузимање ради вјештачења) чињеница важних за кривични поступак је битан елеменат појма увиђаја⁵² и

5) увиђајем се фиксира цјелокупна ситуација на лицу мјеста у његовом непромјењеном и оргиналном облику ради разјашњења структуре кривичног догађаја и обезбјеђења (материјалних) доказа. Састављање увиђајне документације након извршеног увиђаја је битно обилежје сваког увиђаја. Елементи увиђајне документације су: записник о увиђају, скица лица мјеста, ситуациони план, фотодокументација и остали прилози. Помоћу ове документације се биљеже само криминалистички релевантне информације које су несумњиво утврђене, а за које увиђајни орган предпоставља да су од значаја за разјашњење догађаја поводом ког се врши увиђај, (то су тзв. правно релевантне чињенице)⁵³. Према томе, документовање чињеница важних за кривични поступак је последњи елеменат појма увиђаја.

⁵¹ Водинелић, В., Криминалистика, откривање и доказивање, I Том, оп. цит. стр. 480.

⁵² Уколико је увиђај не стручно обављен тј. уколико су начињени одређени пропусти и грешке, нашта је посебно указано у овом раду, доказна снага увиђаја биће доведена у питање.

⁵³ Види шире: Утврђивање чињеница у кривичном поступку, В. Ђурђић, Кривично процесно право, Општи Део, Ниш, 2014., стр. 241-246.

3.2. Предмет увиђаја

Већина аутора, страних и домаћих⁵⁴, мишљења је да предмет увиђаја могу бити мјеста (отворени и затворени простор), ствари (покретне и непокретне) и лица. Међутим, најшире схватање предмета увиђаја дали су Модлу Д., и Корајлић Н.⁵⁵: „То може бити било што, без обзира гдје се налази, под условом да је у одређеној релевантној вези с кривичним догађајем и да је доступно. То могу бити мјеста, ствари, жива бића, лешеве, животиње и сл. Они се јављају као објекти увиђаја уколико је вјероватно да на себи носе извјесне материјалне информације, тзв. сигнале, дакле, да је ријеч о носиоцима материјалних информација. Једном ријечју, увиђај се осим на мјесту догађаја може предузети на покретним и непокретним стварима, исправама, биљкама, превозним средствима, супстанцама без обзира на агрегатно стање, итд.“

Када је ријеч о мјесту које може бити предмет увиђаја, истиче се да је то, прије свега, мјесто извршења кривичног дјела. Лице мјеста кривичног догађаја представља физички дефинисан простор у оквиру којег се могу пронаћи значајне информације за разјашњење конкретног случаја. У правилу то није уско ограничени простор унутар којег је извршено кривично дјело, већ и његова ближа, а према околностима случаја и даљња околина.

Под лицем мјеста кривичног догађаја подразумјева се, како мјесто на коме је учинилац предузео радњу кривичног дјела (односно остварио пропуштање у случају постојања обавезе на чињење, нпр., скретничар се напио и заспао не помјеривши скретницу на прузи услед чега је наступила несрећа), тако и мјесто на коме је наступила посљедица кривичног дјела и свако друго мјесто на коме се могу пронаћи предмети и трагови кривичног дјела. Мјеста на којима је извршена радња и наступила посљедица кривичног дјела најчешће се поклапају, али то не мора да буде правило у сваком случају⁵⁶.

Мјеста извршења радње и наступања посљедице кривичног дјела поред свог кривичноправног значаја, имају и изразито криминалистичку вриједност јер се на њима проналазе трагови и предмети кривичног дјела који омогућавају разјашњење кривичног случаја и откривање учиниоца. Лице мјеста кривичног догађаја у криминалистици је шире одређено него што се у кривичном праву дефинише појам мјеста извршења кривичног дјела. С тим у вези увиђај се у случају потребе мора вршити и на другим мјестима уколико се предпоставља да се на њима могу пронаћи значајне криминалистичке информације (мјесто припремања оруђа и оружја за извршење, пут доласка и одласка учиниоца, мјесто одбацивања предмета извршења, мјесто сакривања плијена итд.).

Мјесто догађаја је најкомплексније испољен предмет увиђаја, јер га чине све ствари (сви предмети и сва мјеста), као и сва лица, на којима се могу наћи трагови и предмети кривичног дјела, као и цјелокупност релација, које између њих постоје и функционишу,

⁵⁴ Види шире о предмету увиђаја: Ђурђић, В., Кривично процесно право, Општи део, Ниш, 2014., стр. 313.

⁵⁵ Модлу Д. и Корајлић Н., Криминалистички рјечник, Тешањ, 2002., стр. 483.

⁵⁶ На примјер, код дистанционих кривичних дјела: „учинилац предузима радњу на једном мјесту, нпр. прави темпирану бомбу коју шаље поштом на жељену адресу, а посљедица наступа на другом мјесту у моменту отварања пакета и експлодирања бомбе.

или су постојале и утицале на настанак кривичног догађаја, за шта је најтипичнија узрочно-последична веза. Увиђај на лицу мјеста кривичног догађаја је један од најважнијих врста увиђаја који треба предузети, што је могуће прије, по сазнању за извршење кривичног дјела. Сврха тог увиђаја је да увиђајни орган опажањем установи изглед тог мјеста, а нарочито трагове дјела који су остали на њему, јер то представља драгоцјене индиције за утврђивање како се збио кривични догађај. Увиђај се може предузети и на сваком другом мјесту на којем се могу опазити трагови кривичног дјела и чињенице важне за кривични поступак. Важно је, притом, разликовати мјесто које представља предмет увиђаја од мјеста на ком се увиђај предузима, под којим се подразумјева свако мјесто на којем се обавља процесна радња (суд или мјесто на којем се налазе ствари или лица која су предмет увиђаја).

На мјесту кривичног догађаја, предмет увиђаја могу бити покретне и непокретне ствари. Међу покретним стварима посебан значај имају предмети којима је извршено кривично дјело, предмети који су настали извршењем кривичног дјела и предмети који су намјењени извршењу кривичног дјела. Ови предмети се називају *corpora delicti*. Увиђај се може проводити на овим предметима ако њихова својства, стања, промјене и трагови на њима могу пружити доказе важне за кривични поступак⁵⁷.

Када је ријеч о покретним стварима⁵⁸ оне се доносе у суд, али ако то околности случаја захтијевају, увиђај над њима се може обавити и на мјесту на коме се покретне ствари налазе. То се ради када их је тешко донијети у суд или када их је потребно видјети на лицу мјеста ради сагледавања ситуације у којој су се налазиле те ствари у вријеме извршења дјела. Обзиром да је са трасолошког аспекта важно да се покретне ствари (објекти увиђаја) затекну у онаквом положају (стању) или што приближнијем положају (стању) какав је био *tempore delicti* и са што мање промјена у трасолошком смислу, правила налажу да се увиђај увијек мора вршити на мјесту догађаја, односно на мјесту гдје се налазе те покретне ствари.

Увиђај над непокретним стварима предузима се на мјесту на ком се оне налазе. Свако је дужан да увиђајном органу допусти приступ стварима које представљају предмет увиђаја, а ако се оне налазе у стану или другом затвореном простору, онда се приступ може извршити и под условима предвиђеним за претресање⁵⁹.

Увиђај се може предузимати и на осумњиченом, односно оптуженом и другим лицима. Увиђај над лицима, тј. тјелесни преглед спроводи се када се траже трагови који указују на кривично дјело или на постојање контакта осумњиченог са жртвом или на контакт одређеног лица са лицем мјеста или средином или оружјем кривичног дјела, односно указује на повреде настале извршењем кривичног дјела (нпр. узима се од осумњиченог прљавштина испод ноктију и из ушне шкољке на основу чега се може утврдити присуство на лицу мјеста догађаја или учешће у извршењу кривичног дјела;

⁵⁷ Васиљевић, Т., „Коментар ЗКП“, Београд, 1977., стр. 238.

⁵⁸ Види шире: Ђурђић, В., Кривично процесно право, Општи део, Ниш, 2014., стр. 314.

⁵⁹ Жарковић, М., Кривичнопроцесни и кримин. аспекти увиђаја на мјесту догађаја, Београд, 2005., стр. 12.

испод ноктију осумњиченог за силовање или убиство проналазе се биолошки трагови коже или секрета за који се претпоставља да је са жртве)⁶⁰.

У вези с изложеним Т. Марковић⁶¹ сматра да је ријеч о процесном проширењу појма увиђаја (у смислу објеката увиђаја). По њему у криминалистици као увиђаје треба третирати само радње које се предузимају на мјесту криминалног чина и другим мјестима која су у вези с кривичним дјелом, а да прегледе особа и ствари треба третирати као саставни дио одговарајућих вјештачења, односно, да се неки од могућих прегледа с криминалистичког гледишта проводе у току увиђаја.

Сматрамо да такав став није исправан, прије свега јер се апострофира само криминалистички аспект увиђаја и занемарује процесни, а истакли смо да криминалистички и процесни аспект увиђаја представљају дијалектичко јединство форме и садржаја. С друге стране, објекат увиђаја могу бити све непокретне и покретне ствари које су у вези са кривичним дјелом без обзира гдје се налазе.

Закон о кривичном поступку користи за наведени увиђај термин „тјелесни преглед“ и прави разлику између осумњиченог, односно оптуженог и трећих лица у погледу разлога због којих се предузима увиђај (тјелесни преглед). Тјелесни преглед осумњиченог, односно оптуженог, ће се предузети и без његовог пристанка ако је потребно да се утврде чињенице важне за кривични поступак, док се тјелесни преглед других лица, може предузети без њиховог пристанка само уколико је нужно утврдити да ли се на његовом тијелу налази одређени траг или посљедица кривичног дјела⁶². У вези са прикупљањем ових доказа основни принцип је да се поштује људско достојанство, тјелесни интегритет и здравље.

Како је предходно истакнуто, мјесто догађаја је најчешћа полазна тачка за увиђајни орган у његовој истраживачкој дјелатности. Данас у оквиру експанзије виктимологије као науке *suī generis*, дакле, с виктимолошког аспекта, када је ријеч о жртви кривичног дјела, мјесто догађаја можемо означити и као реализовану психологију учиниоца и жртве кривичног дјела, јер се, како учи експериментална психологија, људска психа одражава у вањској дјелатности, у виду вањских, објективних манифестација. Дио криминалистике, посебно онај везан уз начин извршења кривичног дјела (модус операнди) се и заснива на наведеном феномену. На основу изложеног (у пренесеном смислу симптоматска слика мјеста догађаја) увиђај може пружити доказне информације о особи учиниоцу и његовом мотиву (који може бити и фингиран) и др⁶³.

У пракси се увиђај врши и на другим објектима: 1) спољашњи преглед леша код кривичних дјела са смртном посљедицом (крвни деликти). Увиђај леша може бити самостални тип увиђаја када се не обавља на мјесту гдје је леш пронађен него у

⁶⁰ Неке од поменутих објеката увиђаја наводе: Белкин-Зуиков, Криминалистика, Москва, 1970., стр. 66-73.

⁶¹ Марковић, Т., „Сувремена техника истраживања кривичног дјела“, Загреб, 1972., стр. 319.

⁶² Члан 109 став 1. ЗКП БиХ. Иако се ова одредба о тјелесном прегледу налази међу одредбама о вјештачењу, поставља се питање да ли се ради о увиђају лица или врсти вјештачења.

⁶³ Модлу, Д., „Утврђивање чињеница у кривичном поступку помоћу материјалних трагова (увиђај и вјештачење)“, II дио, Загреб, 1987., стр. 532.

мртвачници или саставни дио увиђаја мјеста догађаја када се обавља на лицу мјеста гдје је леш пронађен; 2) увиђај докумената који се спроводи код кривичних дјела код којих се документа појављују као предмет увиђаја (фалсификати, финансијска и привредна кривична дјела); 3) увиђај на животињама (код крађа, тровања животиња итд.) и 4) увиђај над стварима, као што је преглед аутомобила за који се предпоставља да је учествовао у изазивању саобраћајне незгоде након чега је возач возилом побјегао са лица мјеста. У ову групу увиђаја спада и преглед одјеће осумњиченог или жртве (нпр. код осумњиченог лица за провалну крађу у шавовима панталона и дијелу обуће између њона и кожног дијела траже се трагови прашине од изолације касе која је обијена, врши се преглед одјеће осумњиченог лица за силовање и одјеће коју је носила жртва у моменту силовања, уочавају се промјене на њима, подеротине, постојање разних мрља и запрљаност).

Често се поставља питање, када је потребно вршити увиђај. Према члану 92 ЗКП БиХ⁶⁴, увиђај се врши када је за утврђивање неке важне чињенице у поступку потребно непосредно опажање. Законодавац вријеме вршења увиђаја не одређује децидно, већ оставља могућност увиђајном органу да у сваком конкретном случају оцијени да ли је потребно да се увиђај изврши, односно, да ли је за утврђивање неке важне чињенице у поступку потребно непосредно опажање. У сваком случају, мишљења смо да је боље увиђај извршити за свако кривично дјело, него да се увиђај не обави, а касније се испостави да га је ипак требало извршити. Када оцијени да је потребно извршити увиђај, увиђајни орган мора одмах, дакле, чим прије (без одлагања) изаћи на лице мјеста и спровести вршење ове најзначајније доказне радње.

Такође једно од кључних питања везано за предмет увиђаја јесте и питање, ко врши увиђај. У току истраге увиђај врши тужилац⁶⁵, или овлаштено службено лице. Према члану 221 ЗКП БиХ овлаштено службено лице, након обавјештавања тужиоца дужно је извршити увиђај⁶⁶. Идентичну одредбу садржи и ЗКП БД БиХ, ЗКП ФБиХ и ЗКП РС⁶⁷, стим што ЗКП РС предвиђа вршење увиђаја као могућност (ОСЛ може, изузетно, након обавјештавања тужиоца извршити увиђај...), а не као дужност овлашћених службених лица⁶⁸. Анализом ових цитираних чланова закона, очигледно је да поменути закони изричито не прописују обавезу тужиоца да присуствује вршењу увиђаја, тако да је присуство тужиоца на лицу мјеста вршења увиђаја, искључиво, дискрециона одлука самог тужиоца.

⁶⁴ Члан 92 ЗКП БД БиХ, члан 106 ЗКП Ф БиХ, члан 157 ЗКП РС.

⁶⁵ Члан 217 ЗКП БиХ: „(1) У току спровођења истраге тужилац може предузети све истражне радње, укључујући испитивање осумњиченог и саслушање оштећеног и свједока, обављање увиђаја и реконструкције догађаја, предузимање посебних мјера које обезбјеђују безбједност свједока и информација и наређивање потребних вјештачења.
(2) О предузетим истражним радњама саставља се записник у складу са овим законом.

⁶⁶ Овлаштено службено лице, након обавјештавања тужиоца, дужно је извршити увиђај и одредити потребна вјештачења, осим прегледа, обдукције и ексхумације леша. Ако је тужилац присутан на лицу мјеста у току вршења увиђаја од стране овлашћених службених лица, може тражити да овлаштено службено лице изврши одређене радње које он сматра неопходним. Све радње предузете током увиђаја морају се документовати и детаљно образложити како у записнику, тако и у посебном службеном извјештају.“

⁶⁷ Члан 221 ЗКП БДБиХ, члан 236 ЗКП ФБиХ, члан 229 ЗКП РС.

⁶⁸ Опширније о овој теми у другом дијелу рада „Увиђај у правосудној пракси БиХ“

3.3. Сврха (циљ) увиђаја

Циљ увиђаја је да се прибаве извори материјалних доказа, индиције о важним чињеницама које се односе на кривично дјело и кривичну одговорност окривљеног или ако је потребно да се провјери вјеродостојност неког другог доказног средства⁶⁹. У ширем смислу циљ (сврха) увиђаја је проналажење, прикупљање и обезбјеђење свих расположивих објективних и субјективних информација о догађају и његовом учиниоцу. Циљ увиђаја у ужем смислу је откривање, проналажење и обезбјеђење материјалних предмета и трагова у вези са конкретним криминалним догађајем. Дакле, код циља увиђаја у ужем смислу ријечи, тежиште је на проналажењу и фиксирању доказних информација конкретног случаја.

У основи, увиђај има за сврху да се утврди стварна природа и механизам настанка и одвијања догађаја поводом кога се поступа⁷⁰, то јест, да се утврди непостојање, односно постојање кривичног дјела одређене врсте, мјесто, вријеме, начин, средства и мотив његовог извршења, као и друге чињенице које могу да послуже као основ за претпоставку, или као доказ о извршилаштву једног или више лица.

Пошто је увиђај један од темељних института кривично процесног права, те изузетно важан скуп практичних и сврсисходних криминалистичких радњи, сматрамо да се његов непосредни циљ најпотпуније и најпрецизније може дефинисати као прикупљање највеће могуће количине криминалистички релевантних информација, у датом времену и на одређеном простору. Другим ријечима, циљ увиђаја је прикупљање материјалних доказа или индиција о постојању чињеница о кривичном дјелу или кривичној одговорности његовог учиниоца, разјашњавање тих чињеница, утврђивање трагова и посљедица кривичног дјела или истинитости других доказа, као и прикупљање доказа о износу штете, потребних за досуду имовинскоправног захтјева.

Сходно наведеном, може се закључити да је увиђај веома важна процесна радња доказивања која по својој садржини представља непосредно чулно опажање увиђајног органа чији је крајњи циљ утврђивање и разјашњавање чињеница важних за кривични поступак. Посматрано са криминалистичког аспекта, увиђајем се откривају и фиксирају најчешће индицијални, али и непосредни докази. Увиђајни орган је дужан да, изналазећи одговоре на златна питања криминалистике, исцрпно утврди ситуацију кривичног догађаја, не само материјалне околности, већ и понашање учесника криминалне драме, психичке односе међу њима и редослијед збивања⁷¹.

Обзиром на вријеме провођења увиђаја можемо у основи разликовати, са становишта циљева, двије врсте увиђаја: истражни и расправни. Из изложеног произилази, да циљеви увиђаја примарно зависе од тога у којој фази поступка се увиђај предузима, дакле, о

⁶⁹ Радуловић Д., Кривично процесно право, Правни факултет, Подгорица, 2009., стр. 198.

⁷⁰ Нажалост, често за одређени догађај у први мах није могуће извести закључак да ли се ради о кривичном дјелу или несретном случају (accident) или случају (casus). Тек правилно проведен увиђај (често уз употребу стручних особа и вјештака) може дати одговор на то питање.

⁷¹ Водинелић, В., Криминалистика: откривање и доказивање - Теоретски и практични криминалистички и доказни проблеми, I Том, Скопје, 1985., стр. 455.

времену предузимања увиђаја. Обрнуто, зависно од времена предузимања увиђаја мијењају се и његови циљеви. Када се увиђај предузима прије доношења наредбе о спровођењу истраге, као и у току истраге, наглашен је његов оперативни карактер, посебно када га предузимају органи унутрашњих послова. Основни циљ тог „истражног увиђаја“ је проналажење и прикупљање доказа и података, а по потреби и извођење доказа, ради подизања оптужнице или обуставе поступка. У току главне расправе циљ увиђаја у правилу је извођење доказа увиђајем ради расвјетљавања чињеничних протурјечности и нејасноћа (ако исте постоје), као и разлика у исказима особа и сл.⁷².

Имајући у виду да увиђај има дуалистички - кривичнопроцесни и криминалистички карактер, такође можемо у основи разликовати двије врсте циљева увиђаја: кривичнопроцесни и криминалистички одређен циљ.

Процесно формулисан циљ увиђаја произилази из основне одредбе Закона о кривичном поступку у БиХ која се односи на увиђај, чиме је конституисан кривичнопроцесни основ (материјални услов) за предузимање увиђаја, тако да се њоме циљ увиђаја одређује на посредан и изведен начин, а односи се на утврђивање или разјашњење неке важне чињенице у поступку. Сасвим је јасно да је на овај начин циљ увиђаја дефинисан имплицитно и то на веома широк начин, тако да његова конкретизација подразумјева други, криминалистички приступ.

Криминалистички одређен циљ, односно задатак увиђаја је да се пронађу, прикупе и фиксирају сви трагови и предмети кривичног дјела, те да омогући проучавање околности под којима је извршено. Крајњи циљ је да се пронађе учинилац или бар да се сузи круг сумњивих лица међу којима треба тражити извршиоца. Будући да судбина кривичног поступка зависи од вјештине да се пронађу, утврде и правилно искористе подаци који се налазе на лицу мјеста, важно је да се увиђај врши пажљиво, свестрано и предано, и да се при томе не пропусти ни најситнији детаљ⁷³.

Начелно посматрано, циљеви истражног увиђаја су:

- 1) Проналажење одговора на главно питање „шта се десило“, односно утврђивање да ли кривично дјело постоји или не постоји;
- 2) Утврђивање врсте кривичног дјела (на примјер, да ли је у питању обична или провална крађа) и прикупљање доказа о постојању кривичног дјела;
- 3) Проналажење доказа који указују на начин извршења кривичног дјела, пут доласка и одласка једног или више извршилаца, кретање извршилаца на лицу мјеста, околности које омогућавају утврђивање, односно разјашњење узрока и услова кривичног дјела;
- 4) Проналажење трагова и предмета који омогућавају идентификацију извршиоца (нпр. трагови папиларних линија; предмети који су припадали извршиоцу и на основу којих се он може пронаћи), или иако нису идентификациони, могу да

⁷² Модлу, Д., Утврђивање чињеница у кривичном поступку помоћу материјалних трагова (увиђај и вјештачење), II дио, Загреб, 1987., стр. 537.

⁷³ Види шире о циљу и задатку увиђаја: В. Ђурђић, Основи криминалистике, Ниш, 2012. год. стр. 141.

помогну приликом његовог откривања (трагови и предмети који указују на модус операнди који је примјенио извршилац, његове особине личности, мотиве кривичног дјела, професију итд.);

- 5) Проналажење идентификационих трагова којима се могу установити употребијелна оруђа, оружја кривичног дјела, односно предмети који су кориштени приликом извршења, или бар трагови за одређење групне припадности поменутих објеката;
- 6) Проналажење трагова и предмета који омогућавају идентификацију жртве;
- 7) Утврђивање врсте и величине штете која је проузрокована кривичним дјелом;
- 8) Контрола и провјера доказа којима се располаже (материјалних и персоналних, нпр изјаве свједока, самог окривљеног итд.)⁷⁴ и
- 9) Обезбјеђење од уништења и фиксирање свих релевантних материјалних информација примјеном записника и других метода, у складу са ЗКП-ом.

Сви наведени циљеви увиђаја постижу се:

1. Прегледом мјеста догађаја у цјелини (у ужем и ширем смислу),
2. Прегледом објекта напада (објекат радње),
3. Прегледом предмета кривичног дјела и трагова на мјесту догађаја,
4. Прегледом сумњивих особа,
5. Информативним распитивањем код грађана, оштећених и саслушањем свједока⁷⁵ и
6. Разговором или испитивањем осумњиченог (окривљеног) ако се налази на мјесту догађаја у вријеме провођења увиђаја.

Видјели смо да се увиђајем откривају и фиксирају најчешће индицијални, али и непосредни докази. Стим у вези сваки увиђај требао би се планирати и вршити на основу златних питања криминалистике: шта се десило, гдје се десило, када се десило, како се десило, чиме је учињено, с ким је учињено, ко или што је објекат напада, зашто је учињено и ко је учинилац. Међутим, увиђајем неће увјек бити могуће у потпуности добити одговоре на сва питања, али зато треба, утврђивањем могућих одговора, створити правне и криминалистичке претпоставке за сачињавање верзија о кривичном дјелу и могућем извршиоцу.

Из до сада изложеног произилази, да је циљ сваког увиђаја, независно о фази поступка у којој се он проводи, расвјетљавање и разјашњење кривичне ствари (*causa criminalis*)⁷⁶. Другим ријечима, циљ сваког увиђаја је откривање, прикупљање и обезбјеђење доказа и података о постојању кривичног дјела, околности важних за квалификацију кривичног дјела, доказа важних за идентификацију и проналажење учиниоца и утврђивање његове кривичне одговорности, контрола изведених доказа, разјашњавање нејасноћа међу изведеним доказима и сл.

⁷⁴ Најчешће у виду реконструкције као самосталне процесне и криминалистичке радње.

⁷⁵ Прикупљање обавјештења од грађана врше полицијски службеници на основу члана 219 ЗКП БиХ и РС.

⁷⁶ Стевановић, Ч., „Положај стручне особе у кривичном поступку“, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 1980., стр. 235., под кривичном ствари подразумјева реалан догађај који се одиграо у прошлости у објективној стварности (друштву) и који у себи садржи кривично дјело и његовог учиниоца.

3.4. Врсте и фазе увиђаја

Постоје различити критерији на основу којих се може извршити класификација увиђаја. Увиђај можемо анализирати према његовом карактеру, односно предмету увиђаја, органу који га предузима и времену када се предузима. Међутим, све те класификације су релативне, јер се ради о једној јединственој дјелатности органа кривичног поступка која се предузима с одређеним циљем у закону прописаним оквирима и уз примјену криминалистичких метода и средстава.

Према предмету увиђаја, (предмет увиђаја у одређеном дијелу детерминише и врсте увиђаја), разликујемо увиђај на мјесту извршења кривичног дјела и увиђај сваког другог мјеста гдје се могу наћи предмети и трагови, који могу послужити као извор материјалних доказа. Приликом увиђаја лица мјеста или неког другог мјеста гдје се могу наћи предмети и трагови, орган кривичног поступка који врши увиђај ће опажати чињеничне податке комплексно, тј. на свим предметима који су нађени на овим мјестима и који су у вези са кривичним дјелом. Због тога, није потребно да се као врсте увиђаја посебно набрајају увиђај према стварима, односно предметима.

Према времену вршења увиђаја, разликује се истражни увиђај и тзв. расправни увиђај. Истражни увиђај је примарно у надлежности тужиоца који спроводи истрагу. Увиђај у истрази може извршити и овлаштено службено лице, након обавјештавања тужиоца⁷⁷. Расправни увиђај се спроводи након подигнуте оптужнице и обавља га судија за предходно саслужање. На главном претресу увиђај врши судија, односно вијеће, а ван главног претреса судија или предсједник вијећа, односно члан вијећа. Исто тако, након укидања пресуде може се обавити увиђај на претресу пред другостепеним вијећем или одредити да се увиђај изврши ван претреса⁷⁸.

Наведена подјела увиђаја на истражни и расправни, је значајна због саме вриједности чињеничних података који се користе као доказ. Наиме, чињенични подаци непосредно опажени у истрази фиксирају се записником, са чијом се садржином упознаје кривични суд на главном претресу. То значи да се судеће вијеће упознаје са овим доказима посредним путем, јер чланови тога вијећа нису непосредно опажали ове доказе. Сасвим је другачија ситуација са увиђајем који се спроводи на главном претресу (или изузетно ван главног претреса), којом приликом чланови вијећа непосредним опажањем сазнају доказе, чиме они добијају на вриједности⁷⁹. Међутим, како је увиђај само једно доказно средство у систему других доказних средстава, не треба давати предност резултатима једне или друге врсте увиђаја, без њиховог упоређивања са резултатима добијеним из других доказних средстава⁸⁰.

Као сложена и специфична кривичнопроцесна радња органа кривичног поступка, увиђај има своје посебне одлике, међу којима се посебно истичу благовременост вршења

⁷⁷ Види чл. 217 став 1. ЗКП БиХ а у вези са чланом 221 ЗКП БиХ.

⁷⁸ Симовић, М. Кривично процесно право, Увод и општи дио, Бихаћ, 2009., стр. 416.

⁷⁹ Ђурђић, В. Кривично процесно право, Општи део, Ниш, 2014., стр. 312.

⁸⁰ Стевановић, Ч., Ђурђић, В., Кривично процесно право, Општи део, Ниш, 2006., стр. 249.

увиђаја, као и његово свестрано и објективно вршење. Благовременост је једна од основних одлика увиђаја, и у основи представља што мањи проток времена од момента извршења кривичног дјела до самог вршења увиђаја. Због тога се веома често код појединих кривичних дјела тражи хитност извођења ове кривичнопроцесне радње, на примјер, код саобраћајних кривичних дјела, код кривичног дјела саботаже, дивресије, убиства и слично. Објективност у раду органа кривичног поступка је општа одлика, с тим што се у вршењу увиђаја посебно потенцира, јер је ријеч о непосредном чулном опажању чињеница од стране органа кривичног поступка, као и због тога што је ова радња непоновљива. Управо због ове околности, тражи се и свестраност и потпуност у вршењу увиђаја. Објективност увиђаја огледа се и у тачном и прецизном фиксирању чињеница, које су непосредно опажене⁸¹.

Наиме, временски размак између извршења кривичног дјела и почетка вршења увиђаја треба да буде што краћи, јер се увиђај испољава као једна од најважнијих мера првог захвата. Увиђај је у већини случајева непоновљива радња, тако да је често немогуће поновно извођење доказа са истом посљедицом у случају његовог понављања, или вршења након протеча тзв. „критичног времена“, (post festum). С друге стране, ургентно реаговање у ситуацији када је потребно обавити увиђај, није наравно, само по себи, довољно, ни оправдано, уколико није адекватно праћено предходном, добром и ефикасном организацијом и планом. Добро извршене припреме су предуслов благовременог и успјешног вршења увиђаја.

Имајући у виду наведено, знатан број теоретичара сматра да се не може унапријед и генерално прописати начин провођења увиђаја и редослијед мјера и радњи које се предузимају у току његовог провођења. Начин провођења увиђаја и редослијед тактичко техничких мјера и радњи примарно зависи од објективне чињеничне ситуације сваког конкретног кривичног догађаја. При формулисању криминалистичко тактичких правила за вршење увиђаја не треба гајити илузију да је реално могуће стварање неких „чистих примјера“ или „готових образаца“. Ради се само о начелном усмјеравању активности службених актера увиђаја, а наука као што је криминалистика, уско повезана са праксом, тежи да кроз одређена, довољно еластична правила, општег карактера, избјегне стварање крутих и статичних шаблона, те да кроз уопштене и типизирани концепције, олакша, учини квалитетнијим и ефикаснијим - спровођење конкретних увиђаја.

С тим у вези у домаћој, али и иностраној теорији, не постоји јединственост у погледу тока увиђаја, односно фаза његовог провођења. Већина процесуалиста⁸² као и практичара криминалистике сматра да је увиђај сложена радња, која се мора одвијати кроз поједине фазе или стадијуме, а често се говори о информативној, статичкој и динамичкој фази. Ова подјела је и данас актуелна. Такође, неки аутори не издвајају на упадљив начин фазе (етапе) увиђаја, али разликују статички и динамички метод спровођења увиђаја, на основу чега и праве разлику између статичког и динамичког увиђаја⁸³.

⁸¹ Ибидем

⁸² Види: Стевановић, Ч., Ђурђић, Б., Кривично процесно право, Општи део, Ниш, 2006., стр. 251.

⁸³ Група аутора, (ред. Митричев, С.П., Селиванов, Н.А., Шаламов, М.П.), Криминалистика, Москва, 1973., цит. аут. Шаламов, М.П., стр. 278-282.

Ставови аутора Д. Модлуа и Н. Корајлића⁸⁴ указују на нешто другачије подјеле тока увиђаја, која не мијења основну подјелу на статички и динамички сегмент, већ га детаљније разрађују. Они увиђај у теоријском смислу дијеле у пет фаза: 1. информативно оријентацијска и организацијска или припремна; 2. статичко-идентификацијска или пасивна; 3. динамичка или активна; 4. контролна; и 5. финална или завршна фаза.

Постоји и стајалиште ФБИ⁸⁵, гдје је вршење увиђаја подијељено на тринаест фаза: Приступите мјесту злочина, осигурајте и заштитите, прелиминарно прегледајте, наративно опишите, фотографишите мјесто злочина, скицирајте мјесто злочина, процјените доказе невидљивих отисака прстију, процјените материјалне доказе, детаљано претресите, прикупите, документујте, означите и чувајте доказе, коначано прегледајте да се осигурате да су услови на мјесту злочина документовани најтемељитије могуће, зависно од ситуације, размотрите коначне фотографије завршетка увиђаја и предајте мјесто злочина.

Међутим, када се овакви теоријски ставови доведу у функцију с практичним провођењем увиђаја, видљиво је да свака та теоријска фаза одражава једну фазу рада увиђајног органа на мјесту кривичног догађаја. По нашем мишљењу, је то донекле прихватљиво јер долази до преплитања низа мјера и радњи на лицу мјеста, па би с тим у вези увјек могли лицитирати већи или мањи број фаза или етапа у провођењу увиђаја. Ми ћемо се у даљем дијелу рада задржати на основној еластичној подјели фаза увиђаја, без крутих и статичних шаблона, коју заступа и данас већина процесуалиста и практичара криминалистике: информативној, статичкој и динамичкој фази.

а) Информативна фаза увиђаја

Ова фаза увиђаја се уобичајно обиљежава као информативна, а неки аутори да би је ближе одредили додају атрибуте „оријентацијска“⁸⁶ или „вербална“⁸⁷. То је фаза у којој се увиђајни орган на мјесту догађаја орјентише временски и просторно. Ова фаза увиђаја предходи увиђају и најчешће обухвата читав низ, по својој природи, различитих дјелатности увиђајног органа одмах по доласку на лице мјеста. Њима се прибављају неопходне информације или боље речено, стварају услови за успјешно спровођење увиђаја. У информативној фази чланови увиђајне екипе треба да добију први непосредни лични утисак о изгледу лица мјестта и његовом положају у простору, као и о самом кривичном дјелу. Информацију се о томе ко је оштећени, када је кривично дјело извршено, ко је био очевидац и шта му је познато⁸⁸.

⁸⁴ Модлу, Д., Најчешће погрешке и пропусти приликом провођења увиђаја, Полиција и сигурност, бр. 2-3-4, Загреб, 1993. стр. 175-189.; Корајлић, Н., Истраживање кривичних дјела, Сарајево, 2012., стр. 180.

⁸⁵ Министарство правосуда САД-а, Увиђај експлозије бомбе (Опште фазе увиђаја), ФБИ - Лабораторијска дивизија, Јединица за експлозиве, Школа за увиђај експлозија бомби, Квантико-Вирџинија.

⁸⁶ Као што су: Модлу, Д., Корајлић, Н., Симоновић, Б., и др.

⁸⁷ Овај назив употребљава Шкулић М., и сматра да он веома јасно указује на начин прикупљања информација током те фазе. Информације о битним елементима догађаја (кривичног дјела) се прикупљају „вербалним путем“ Види: Шкулић М., Увиђај и крим. верзије, Београд, 1998., стр. 131.

⁸⁸ Ђурђић, В., Основи Криминалистике, Ниш, 2012., оп. цит. стр. 143.

Доласком увиђајног органа на лице мјеста започиње ова фаза увиђаја. Када екипа за вршење увиђаја стигне на лице мјеста, затечено стање може да буде двојако: лице мјеста је било обезбјеђено или лице мјеста није било обезбјеђено.

Уколико је мјесто догађаја предходно било обезбјеђено, руководилац обезбјеђења ће обавјестити увиђајну екипу о свим мјерама које су предузете, о свему што је запажено, о евентуалним промјенама уоченим на мјесту догађаја, као и о резултатима већ обављених информативних разговора, о својим запажањима у погледу релевантних околности на мјесту догађаја, те о лишавању слободе осумњичених или задржавању грађана, уколико су такве радње обављене. Зависно од конкретног случаја руководилац увиђаја ће одлучити да ли ће наставити са прикупљањем информација или ће све информације и податке поново прикупити од истих лица.

Ако мјесто догађаја није било раније обезбјеђено, руководилац увиђаја као најхитнију мјеру организује обезбјеђење лица мјеста. По доласку на лице мјеста, увиђајна екипа ће водити прелиминарне, информативне разговоре⁸⁹ са очевицима, као и лицима која могу да ближе објасне околности под којима се одиграо догађај, те да дају значајне информације о условима мјеста догађаја, о могућем учиниоцу кривичног дјела, његовом доласку и одласку са лица мјеста, идентитету оштећеног и свим другим битним околностима за разјашњавање кривичног догађаја.

Прикупљање ових података и обавјештења се заснива на вођењу појединачних информативних разговора са очевицима догађаја и то тако да још неиспитана лица не могу да се упознају са током и садржином предходно обављених разговора. Дакле, све особе које могу дати корисне податке треба раздвојити и ставити под дискретан надзор. На овај се начин елиминише могуће договарање потенцијалних свједока или окривљених. Информативни разговор са грађанима представља значајан начин прикупљања обавјештења о кривичном дјелу и могућим учиниоцима. Садржина ове оперативне тактичке радње се огледа у неформалној комуникацији између овлаштеног лица органа унутрашњих послова и грађанина за кога се претпоставља да може да пружи информације у погледу разрјешења одређеног кривичног догађаја⁹⁰.

Саслушање очевидаца (свједока) на лицу мјеста има низ предности у односу на спровођење ове радње у канцеларији увиђајног органа, зато што се саслушањем на лицу мјеста активирају асоцијације и подстиче исправно сјећање. Резултати ових разговора, мада они сами по себи немају непосредан процесни значај и доказни карактер, могу веома корисно да послуже као значајан путоказ за откривање нових чињеница, те за обликовање криминалистичких верзија. На мјесту догађаја службена лица не смију давати никакве изјаве, нити коментаре самог догађаја. Радознале особе и непозване особе треба држати на одговарајућој удаљености изван круга мјеста догађаја.

⁸⁹ Информативни разговори немају процесни карактер, што значи да искази добијени на тај начин не могу да послуже као доказ на суду. Сматрамо да би било добро када би ЗКП омогућио да се, када увиђај врши тужилац, са лицима која имају одређена сазнања о догађају поступи као са свједоцима, у складу са одговарајућим процесним одредбама, тако да њихови искази послуже као доказ у кривичном поступку.

⁹⁰ Симоновић, Б., Прибављање и оцјена исказа пред полицијом и на суду, Крагујевац, 1997., стр. 65.

У овој фази увиђаја посебна пажња се посвећује добијању сазнања о могућим промјенама на лицу мјеста догађаја након извршеног кривичног дјела (да ли су и који трагови и предмети уништени или контаминирани, да ли је, ко и када напустио лице мјеста). Такође, прикупљају се подаци и у вези са атмосферским приликама у вријеме извршења кривичног дјела и провођења увиђаја ради касније евентуалне реконструкције догађаја⁹¹.

Руководилац увиђаја предузима, осим поменутих, и друге радње у циљу припремања услова за вршење увиђаја⁹². У непосредне припреме за вршење увиђаја спада и орјентисање на лицу мјеста које обавља руководилац увиђаја. Он се, најприје, упознаје са општим изгледом (географска позиција), положајем и условима лица мјеста, конфигурацијом терена и до тада предузетим мјерама, стичући прве утиске и планирајући најпогоднији начин вршења увиђаја. Приликом орјентисања на лицу мјеста треба одредити фиксну тачку (почетну тачку у мјерењу), тактику и технику увиђаја⁹³.

Орјентисањем се на лицу мјеста стиче општи утисак о простору на коме се одиграо кривични догађај и укупној (глобалној) ситуацији његовог одвијања. Начелно треба обићи мјесто догађаја без улажења у његов простор. Треба одредити и правац кретања по лицу мјеста који се не смије мијењати⁹⁴ јер, ако се поремети, може се десити да се затечени трагови униште или „изгубе“, па их је касније немогуће издвојити и оперативно користити. Простор мјеста увиђаја може се, сходно процјени увиђајног органа и чланова тима, повећати или смањити.

Након одређивања лица мјеста, доноси се одлука о вршењу увиђаја, а потом и план даљег рада на основу консултовања са члановима увиђајне екипе. Како у овој фази, тако и у осталим фазама, сви чланови увиђајног тима морају да буду као „нокат и месо“. У случајевима када је у питању сложени криминалистички догађај, пожељно је израдити писани план провођења увиђаја, с посебним акцентом на редослијед провођења појединих криминалистичких мјера и радњи и одређивања ко ће их и чиме извршити. Такође се може донијети одлука о евентуалном проширењу увиђајне екипе или о ангажовању других стручних лица или вјештака.

С обзиром на различитост појединих криминалних случајева, као и специфичности њиховог вршења, немогуће је донијети прецизна упутства по којима би се одвијале поједине радње и поступци током вршења увиђаја. Редослијед предузимања појединих радњи на увиђају пролази кроз двије основне фазе: статичку и динамичку.

⁹¹ Руководилац увиђаја ни у ком случају не би смио да превиди, а што се у пракси често дешава, да прикупи обавјештења о метеоролошким условима под којим је криминална радња извршена. Ове податке тешко можемо наћи у записницима о увиђају, па чак и податке о метеоролошким условима под којима се врши увиђај. Види: Кривокапић В., Крстић О., Криминалистика тактика II, Београд, 1995., стр. 79.

⁹² У овој фази врше се анализе првих информација о догађају добијених од трећих особа и оних које су резултат првих непосредних импресија увиђајног органа, те се постављају верзије о догађају. Види: Модлу Д., Утврђивање чињеница у крив. поступку, Загреб, 1987., стр. 614.

⁹³ Жерјав, С., Криминалистика, Загреб, 1986., стр. 64.

⁹⁴ На овај начин избјегавамо паралелизам у раду. У супротном то би практично изгледало овако: на неким мјестима увиђај би био понављан, док би на другим потпуно изостао.

б) Статичка фаза увиђаја

У статичкој фази увиђаја⁹⁵ врши се преглед лица мјеста и шире околине, описују се и обиљежавају бројевима или словима (маркирање) пронађени трагови и предмети који се доводе у везу с извршеним дјелом, врше потребна мјерења итд., без да се било шта додирује, помјера и слично, дакле, без промјене њиховог положаја и изгледа. Руководилац увиђајне екипе и криминалистички техничар улазе у круг лица мјеста и веома смирено, пажљиво и детаљно прегледају лице мјеста у цјелини, уочавају поједине предмете и трагове и њихов међусобни однос. Руководилац увиђаја описује уочене трагове, врши мисаону реконструкцију кривичног догађаја, планира и анализира верзије како би установио значај и везу између запажених чињеница.

Приликом вршења ове фазе увиђаја ништа не смије да се мијења и помјера у изгледу и затеченом стању лица мјеста. Зато се она и врши са „рукама у џеповима“ јер се тиме жели нагласити да се у њој само посматра и фиксира чињенично стање. Статичка фаза увиђаја мора се обавити детаљно, пажљиво и систематично, при чему се ниједан дио лица мјеста не смије, прескочити, занемарити, нити заобићи.

Ако се ради о отвореном простору, лице мјеста се може разгледати почев од његове периферије према центру, односно ужој локацији кривичног дјела (концентрични начин)⁹⁶, или обрнуто, од центра догађаја према крајњим тачкама лица мјеста (ексцентрични начин)⁹⁷, или по секторима (линијски или фронтални начин)⁹⁸, на које се дијели увиђајна локација (нпр. двориште је један сектор, економски дио домаћинства други, воћњак трећи итд.) . За подјелу на секторе и фиксну тачку приликом мјерења користе се природне карактеристике терена или маркантни објекти (међашњи камен, километарски стуб, мост, кућа итд.).

Овдје код отворених простора треба посебно нагласити старо криминалистичко искуство да је учинилац обично на самом мјесту извршења кривичног дјела опрезнији, а што се више од њега удаљава пажња му попушта те чешће оставља трагове, а понекад и предмете кривичног дјела. Због тога је битно увјек извршити преглед и ширег отвореног простора лица мјеста. Криминалистичка теорија посебно указује на неопходност да се приликом вршења увиђаја отворених простора, адекватно обиљеже и трагови које остављају службена лица⁹⁹.

⁹⁵ Види шире: Ђурђић, В., Здравковић Љ., Криминалистика, 2011., стр. 158-159.

⁹⁶ Концентрични начин прегледа лица мјеста се врши од периферије ка центру, под којим се подразумјева најважнији уочени објекат прегледа (леш, обијени сеф, извор загађења код еколошких деликата итд.). Предност овог метода је што носи најмањи ризик од уништења или оштећења трагова кривичног дјела.

⁹⁷ Ексцентрични начин прегледа лица мјеста се врши од центра према периферији. Ризик овог метода је могућност губитка неких трагова, али је његова предност у остварењу главне замисли и усмјерености ка циљу, што значи да на овај начин, увиђајни орган доследно слиједи постављене крим. верзије догађаја.

⁹⁸ Линијски или фронтални начин прегледа лица мјеста врши се од полазне, унапријед за то одређене тачке, по правим линијама од једног краја до другог цјелокупне површине која се истражује.

⁹⁹ Водинелић В., (оп. цит. стр. 382) препоручује, да они имају на стопалама знак распознавања-слово или број на металној плочици, што се приликом ходања утискује у земљу, а таква ознака може и да се импровизује везањем око ципела конопца.

Преглед затворених просторија почиње, по правилу, од улаза тако што ће се обратити пажња на простор (врата, прозори, кваке, зидови, плафони, подови), намјештај, дијелове покућства који се налазе поред зида и на средини просторије, трагове и предмете који указују на кривично дјело. Посебну пажњу треба обратити на откривање могућих трагова папиларних линија на полираним, емајлираним и уопште глатким површинама. Уколико се претпоставља да на таквим површинама или било којим другим предметима, постоје отисци папиларних линија, поступаће се посебно пажљиво и неће се додиривати како се не би уништили трагови. Откривање латентних трагова папиларних линија, те микротрагова, голим оком невидљивих, подразумјева да се у току статичке фазе увиђаја обави мисаона реконструкција догађаја у оквиру које је потребно поставити и претпоставке о мјестима на којима би се могли пронаћи трагови који су голим оком невидљиви.

Сходно наведеном, један од значајних задатака приликом спровођења статичке фазе увиђаја је сачињавање мисаоне реконструкције кривичног догађаја. Мисаона реконструкција кривичног дјела надовезује се на преглед лица мјеста и њоме се полази уназад, од посљедица дјела, и на основу њене анализе закључује се о узроцима њеног настанка и модалитетима. То је процес „дешифровања“ кривичног догађаја и његово оцјењивање¹⁰⁰. Она се заснива на пронађеним траговима и предметима кривичног дјела и затеченој ситуацији на лицу мјеста. Мисаона реконструкција догађаја, као могући синоним за криминалистичку верзију, представља тежишну тачку, не само статичке фазе увиђаја, већ и цјелокупног скупа криминалистичких радњи које се врше на мјесту догађаја. Њоме се даје објашњење запаженог и уоченог, тако да се на мисаон начин, дакле, не фактички, реално, већ само замишљено, реконструише цијело кривично дјело или поједини сегменти његовог извршења. Мисаона реконструкција представља, интелектуалну дјелатност руководиоца увиђаја која се обавља на лицу мјеста и представља процес сачињавања и провјеравања мисаоних модела кривичног догађаја којима се он покушава објаснити (тј. реконструисати) у цјелини или у појединим сегментима, проналажењем, анализом и кориштењем криминалистичких информација и њиховим процесним фиксирањем¹⁰¹.

Значај мисаоне реконструкције је велики и вишестран. Посебно је значајно да се у оквиру мисаоне реконструкције утврди ток извршења кривичног дјела, механизам настанка трагова и предмета криминалне радње, однос узрока и посљедица, те претпостављени пут доласка и одласка учиниоца, његове активности на мјесту догађаја, средство и начин извршења дјела, те положај и међусобни однос одређених субјеката у моменту извршења дјела (нпр. учиниоца и жртве или извршиоца и саучесника, итд.). Анализом чињеничног стања и мисаоном реконструкцијом објашњава се међусобна веза између опажених чињеница (узрочно - последична и друге везе)¹⁰², покушава се докучити њихов смисао и значење.

¹⁰⁰ Модлу, Д., Органи унутрашњих послова и примјена чл. 154 ЗКП-а, Загреб, 1990., стр. 127.

¹⁰¹ Симоновић Б., Пена У., Криминалистика, Источно Сарајево, 2010., стр. 341.

¹⁰² Водинелић поред узрочно последичних, описује и друге облике веза које су од значаја у процесу доказивања. Види: Водинелић В., Доказни и криминалистички аспект узрочно-последичне везе у кривичном поступку, Архив за правне и друштвене науке, број 2/1992, стр. 301-339.

У оквиру статичке фазе увиђаја, као што је наглашено, ништа се на мјесту догађаја не дира и не помјера, али се приликом прегледа пажљиво траже трагови и предмети кривичног дјела, као и други важни детаљи. Задатак криминалистичког техничара у оквиру статичке фазе увиђаја јесте да обиљежи пронађене трагове или предмете кривичног дјела. Обиљежавање идентификованих трагова¹⁰³ и предмета врши се бројевима и словима, али не насумице, него по одређеном логичном редослиједу. Њихов редослијед треба да одражава логичан слијед догађаја према фазама извршења кривичног дјела. Након тога, трагови и предмети се описују и уносе у записник, врши се њихово мјерење, утврђује се удаљеност између њих, проучавају, тумаче, фотографишу у цјелокупности и детаљима, одређује се њихов однос и суоднос с другим траговима и предметима и преноси у скицу лица мјеста.

Криминалистички техничар обавља мјерења пронађених трагова и предмета на лицу мјеста. Мјерења се обављају између унапријед дефинисане фиксне тачке која је непокретна и трајна и која се у случају реконструкције догађаја може лако пронаћи (нпр. тачно дефинисана ивица врата, прозор, усамљено дрво, угао моста, ивица куће итд.) и пронађеног трага, затим између појединих трагова и предмета кривичног дјела међусобно. Такође, мјери се величина појединих трагова који су затечени на лицу мјеста и детаљно се описује сваки поједини траг.

Опажене чињенице морају се објективно констатовати и фиксирати. Стално треба водити рачуна о томе да се одвајају опажене чињенице од мишљења и закључака. Објективно описивати значи описивати резултате запажања без изношења властитих или туђих судова. Резултате треба описати с крајњом одређеношћу и јасноћом, тако да се једноставно и лако разликују од каснијих утврђивања у динамичкој фази увиђаја.

Након обиљежавања трагова и предмета, приступа се њиховом фиксирању тј. снимању које се врши по одређеном редослиједу, тако што се, прво, са више стајних тачака снима ближа и даља околина мјеста догађаја, при чему је најбоље користити фотограметријску технику, која пружа могућност да се касније на основу фотографија изради веома прецизна скица мјеста догађаја. Такође сматрамо да је неопходно да се приликом вршења увиђаја, у већој мјери, рутински, користи видео техника, нарочито у сложеним ситуацијама, које се одликују бројним траговима, предметима и разноврсним детаљима на мјесту догађаја као што су нпр. авионске несреће, пожари и експлозије, теже саобраћајне несреће итд.

У току статичке фазе увиђаја или прије ње у информативној фази, увјек када постоје услови, потребно је користити пса трагача. Пас може, захваљујући, прије свега, свом њуху¹⁰⁴, да открије „носиоце мириса“ који често могу да буду најважнији путокази за

¹⁰³ Сматрамо једино исправним да поступак идентификовања и обиљежавања тече истовремено, како би се могућност нехотичног уништења или оштећења предмета, а посебно трагова, свела на најмању могућу мјеру.

¹⁰⁴ Док је просјечна површина мирисног подручја код човјека 5 цм (квадратних), код пса она може да буде од 150 до 175 цм (квадратних), тј. 30 до 50 пута већа. Искуство показује да су службени, специјално обучени пси, у неким ситуацијама од непроцијењиве користи и то онда, када ни најсавременија средства не могу пружити потребну помоћ.

откривање учиниоца, да укажу на пут доласка и одласка учиниоца са мјеста догађаја, могу довести до других корисних трагова, или пронаћи одбачена средства извршења с траговима на њима, украдене предмете и слично. Потребно је посебно нагласити да кориштење службеног пса за откривање трагова мириса нема никаквог смисла у току динамичке фазе увиђаја, јер се у том стадијуму, услед интензивних активности службених лица, усмјерених ка тражењу трагова и динамичком испитивању мјеста догађаја, дефинитивно губе оригинални мириси учиниоца или евентуално жртве и других лица.

Сматра се да је статичка фаза увиђаја успјешно обављена уколико се након њеног спровођења добију одговори на следећа питања: 1) који пут је користио извршилац да би дошао на лице мјеста; 2) куда се све кретао по лицу мјеста; 3) вријеме бављења извршиоца на мјесту дјела; 4) само вријеме извршења дјела; 5) атмосферске прилике у вријеме извршења дјела; 6) атмосферске прилике у вријеме вршења увиђаја; 7) средства и начин извршења (*modus operandi*); 8) број људи који су у вријеме извршења дјела били на мјесту догађаја, гдје су се кретали, стајали, која им је улога била; 9) тачно мјесто извршења и положај извршиоца и нападнутог објекта у тренутку извршења дјела; 10) сва мјеста одакле се могло видјети и чути оно што се догодило на лицу мјеста; 11) негативне (одречне) околности, постоје ли сви трагови и леже ли на правом мјесту; 12) мјере припремања дјела, обезбјеђење од изненађења и препознавања, тј. околности које указују на познавање мјесних прилика; 13) да ли је на мјесту догађаја остала која извршиочева ствар; 14) постоје ли остале индиције на мјесту догађаја; 15) величина нанесене штете, коме, у каквом стању, под којим околностима, која је садашња оцјена, да ли је предмет постао и зашто, мање или више вриједан; 16) мотив; 17) пут којим се учинилац удаљио са лица мјеста; 18) треба ли наредити надзор лица мјеста у вријеме извршења увиђаја или касније (присмотра, засједа), пошто се код извјесних тешких кривичних дјела, према искуству, извршилац чешће враћа на лице мјеста; 19) уколико су за вријеме вршења увиђаја нека сумњива лица лишена слободе, треба извршити одмах преглед (увиђај) и над њима, нарочито о томе да ли су уживала алкохол или да ли њихова тијела показују повреде које су задобили, као што то, на примјер, тврде у нужној одбрани. Утврђивањем истинитог стања онемогућићемо лажну одбрану на суду и 20) да ли ћемо одређеним лицима дозволити присуствовање увиђају да би смо пратили њихово душевно расположење. О тим питањима екипа, а посебно руководилац увиђаја мора много да води рачуна и да се стара око прикупљања материјала, који ће дати јасан одговор на свако од њих. Уколико се не могу прибавити одговори на сва питања, то треба констатовати¹⁰⁵.

Иако је принцип, као што смо видјели из предходног излагања, да статички дио увиђаја предходи динамичком, чињеница да је свака механичка подјела увиђаја на статичку и динамичку фазу сувише поједностављена. Смјена појединих фаза, без обзира што су испуњене различитом садржином, није аутоматска, исто као што оне нису механички и грубо одвојене једна од друге. Увиђај представља јединствену цјелину и ову подјелу на фазе треба схватити условно. У практичном вршењу увиђаја понекад и нема јасно одређене границе између једне и друге фазе (нпр. када се мјесто догађаја истовремено простире и у отвореном и у затвореном простору и сл).

¹⁰⁵ Водинелић, В., Криминалистика, оп.цит., стр. 393-395.

в) Динамичка фаза увиђаја

Послије прегледа мјеста догађаја, мјерења, фотографисања и сл. у статичкој фази увиђаја, приступа се детаљном истраживању мјеста догађаја. Ова фаза увиђаја назива се активном тј. динамичком фазом. Увиђајни орган и чланови увиђајне екипе у овој фази су најактивнији. Они разгледају, траже, откривају, проучавају и фиксирају поједине трагове и предмете, мичу их, узимају у руке уколико је то могуће (физички и у трасолошком смислу-латентни отисци прстију), детаљно испитују и истражују, проучавају значај распореда трагова и ствари, њихов међусобни однос итд.

У овој фази могу се предмети узимати у руке, мицати и разгледати, пазећи да се при томе не униште постојећи трагови, посебно невидљиви (латентни), да се исти не контаминирају и не произведу нови. Криминалистички техничар, уз помоћ гумених рукавица, узима поједине предмете, разгледа, описује, скида са њих трагове папиларних линија и друге трагове, уколико постоје, пакује их и означава. На сличан начин се поступа и са траговима. Они се проналазе, изазивају и обезбјеђују ради даљег чувања. Поједини предмети и трагови су од значаја уколико имају посредне или непосредне везе са кривичним дјелом, учиниоцем или жртвом.

Главна потешкоћа за увиђајни орган, односно за чланове увиђајне екипе у овој фази увиђаја лежи у околности, да често није могуће расудити који су трагови и предмети корисни тј. важни за будући кривични поступак с доказног аспекта. Шта више, често се не може утврдити који су трагови и предмети уопште у вези с кривичним дјелом¹⁰⁶. Данас у вези с изложеним проблемом, код практичара влада мишљење да је боље прикупити више трагова и предмета, иако пренатрпаност разним трасолошким објектима води до трасолошког баласта и губљења прегледа у односу на чињенично стање, него премало што у правилу има за посљедицу непотпуност провођења увиђаја. Квалитет и квантитет откривених и осигураних трагова и предмета чини основно, али не и једино мјерило ефикасности увиђаја. Међутим треба имати у виду чињеницу, да о крајњем исходу кривичног поступка не одлучује квантитет, него квалитет пронађених трагова и предмета¹⁰⁷.

У оквиру динамичке фазе увиђаја у круг лица мјеста поред тужиоца (ако је изашао на лице мјеста), криминалистичког инспектора и криминалистичког техничара улазе и друга стручна лица (вјештаци различитих струка), који се ангажују за стручну обраду, анализу, прикупљање и паковање трагова и предмета кривичног дјела. То су најчешће стручњаци судскомедицинске струке, пиротехничари, балистичари, саобраћајни, машински или електро инжењери, трасолози, биолози, хемичари итд. Они на лицу мјеста најчешће проналазе и врше криминалистичку обраду следећих трагова и предмета кривичног дјела: трагове папиларних линија, трагове обуће, трагове крви, крвних мрља и друге биолошке

¹⁰⁶ „Траг и предмет кривичног дјела није свака чињеница, него само она релевантна, која је у вези са кривичним дјелом“. Види: Кривокапић В., Крстић О., Криминалистика тактика II, Београд, 1995, стр. 81.

¹⁰⁷ Правила савремене трасологије не познају подјелу (разликовање) трагова на више или мање важне трагове у смислу њихове доказне корисности, јер сваки траг без обзира на врсту, количину и квалитет може допринијети поступку криминалистичке идентификације. Зато важи правило: Све трагове треба знати открити (пронаћи), правилно и правовремено фиксирати, осигурати и користити у доказне сврхе.

трагове (коса, длака, сперма, пљувачка), трагове возила (кочење, заношење, клизање) и трагове на возилима (оштећења, наноси боје), трагове ватреног оружја (барутни гасови, трагови на чаурама и испаленом пројектилу), трагове настале дјеловањем разних оруђа (трагови одвртача на обијеним вратима, трагови гребања на проваљеној брави настали од калауза), средства извршења кривичног дјела (или њихови одломљени дијелови), оружја, предмети које је извршилац заборавио на лицу мјеста (капа, наочале, упаљач, марамича, табакера итд.)¹⁰⁸. Који трагови ће бити пронађени зависи и од тога да ли су они остављени на отвореном или затвореном простору.

Предмети пронађени на лицу мјеста узимају се у руке (на рукама треба имати обавезно рукавице) и детаљно истражују. На њима се траже оштећења, промјене и трагови кривичног дјела, освјетљавају се специјалним свјетлом, нпр. ултраљубичастим зрацима, или помоћу лупе за увећивање како би се детаљно прегледали. Мјеста за које се претпоставља (на основу мисаоне реконструкције) да се на њима налазе латентни трагови (трагови невидљиви простим оком) посипају се специјалним хемикалијама или прашковима како би се учинили видљивим и затим фиксирани. Потом се фотографишу заједно са носиоцем трага, трагови се обезбјеђују (скидају) примјеном транспарентне фолије и пакују¹⁰⁹. У записнику и скици треба назначити локације са којих су узимани микротрагови и методе њиховог фиксирања.

У овој фази вршења увиђаја врло је важно пронаћи и фиксирати латентне трагове, који касније могу имати одлучујући значај за разјашњење битних околности кривичног дјела и идентификацију непознатог извршиоца. Приликом вршења увиђаја мора се поклонити потребна пажња проналаску и фиксирању микротрагова. Познато је да извршилац кривичног дјела најмање води рачуна о микротраговима и да систематска анализа трагова може у знатној мјери допринјети успешном разјашњењу кривичног дјела¹¹⁰.

Довођење појединих трагова, предмета и чињеница, утврђених на лицу мјеста у међусобну везу, на основу логичког закључивања¹¹¹, веома је значајно за коначно расвјетљавање кривичног дјела, утврђивање идентитета његовог извршиоца, његово проналажење и хватање. Чињенице које иду у правцу разјашњавања догађаја треба још на лицу мјеста објашњавати и међусобно упоређивати, с обзиром да се на самом лицу мјеста поједине претпоставке могу најпотпуније и најуспјешније провјеравати. Међутим, понекад и саме чињенице утврђене на лицу мјеста не упућују на логичан развој догађаја. Сувише велика очигледност неке чињенице може нас навести на „логичан“ закључак, што може да буде веома погрешно ако тако изведену оцјену не провјеримо и са свим осталим чињеницама утврђеним на лицу мјеста.

¹⁰⁸ Види: Симоновић Б., Матијевић М., Криминалистика тактика, Бања Лука, 2007., стр. 443.

¹⁰⁹ На примјер: Глатке површине за које се претпоставља да их је учинилац ушао кроз прозор, полиране површине, обијена каса итд.), посипају се аргенторатима за изазивање латентних отисака прстију. Види: Симоновић Б., Пена У., Криминалистика, Источно Сарајево, 2010., стр. 346.

¹¹⁰ Ђурђић В., Основи Криминалистике, Ниш, 2012., оп. цит. стр., 143.

¹¹¹ Тј. мисаона реконструкција догађаја, детаљније видјети стр. 23 овог рада.

Дакле, истовремено са проналажењем и осигурањем спорних трагова и ствари као будућих предмета вјештачења, треба пронаћи и осигурати током увиђаја и непобитан (неспоран) компаративни материјал за потребе вјештачења тзв. контролни узорци. Нпр. влакна тепиха се изузимају са лица мјеста ради доказивања силовања и упоређују се са узорцима прљавштине који су скинути са одјеће жртве и осумњиченог лица. Као компаративни (неспоран) материјал код саобраћајних несрећа узимају се и не разбијене сијалице фарова или показивача правца како би се компарирале са разбијеним¹¹².

Исто тако, на лицу мјеста је потребно и обавезно уочити такозване „негативне чињенице“, уколико оне постоје, што је могуће само под условом стручно, детаљно и стрпљиво извршеног увиђаја. Ове „негативне чињенице“, које по логичком и природном развоју догађаја не би требало да постоје, упућују нас на претпоставку да је у питању симуловано или фингирано кривично дјело¹¹³. Треба имати у виду и да извршилац на лицу мјеста оставља одређене трагове и предмете, намјерно и ненамјерно. На лицу мјеста се могу наћи ствари које припадају извршиоцу, а и жртви, као и ствари чији власник није познат. Могу да постоје и подметнуте ствари, намјерно остављене од стране извршиоца да би се откривањем оваквих ствари, расвјетљавање кривичног дјела усмјерило у погрешном правцу¹¹⁴.

Предмети пронађени на мјесту догађаја се, као што смо видјели, током динамичке фазе увиђаја помјерају с мјеста и из положаја у којем су затечени и то у двоструком циљу: прво, да би могли детаљно да се посматрају и опишу и друго, да би се утврдило да ли на њима постоје до тада неуочени трагови, да се објасни одакле они потичу, како су настали, ко их је оставио и какво је њихово криминалистичко значење (нпр. на ког учиниоца упућују итд.).

Ова фаза увиђаја има наглашен истраживачки карактер. Утврђује се поријекло пронађених трагова и предмета и гледа који се закључци из њих могу извести у односу на кривично дјело, њихове узроке и сл. То и јесте циљ и тежиште увиђаја у трасолошком смислу. Важност трагова као носилаца информација „нијемих свједока“ је огромна, али они могу да своју доказну функцију обезбједе једино уколико се на исправан начин не само открију, већ и квалитетно обезбједе и сачувају.

У овој фази увиђаја изузимају се и пакују трагови и предмети који могу непосредно или посредно (вјештачењем) послужити у доказне сврхе. Криминалистички техничар, а и остали чланови увиђајне екипе максималну пажњу морају посветити очувању њихове аутентичности и заштите од контаминације. Погубни резултати другачијег приступа

¹¹² Материјалне трагове треба разликовати од узорака који се узимају ради упоређивања и који не могу да буду материјални трагови, јер нису настали извршењем кривичног дјела, односно постојали су и прије његовог извршења. Види: Матијевић М., Криминалистичка оператива, Бања Лука, 2002, стр. 426.

¹¹³ Примјер из праксе: Провалник је наводно ушао кроз разбијени прозор, а увиђајем се утврди да је прозор разбијен ударцем изнутра, а не споља или пиштољ у десној руци самоубице упућује на могућност фингирања ако знамо да је лице које је мртво било леворуко.

¹¹⁴ Према томе, негативне чињенице нису само одсуство, него и присуство трагова и предмета који на лицу мјеста, не би смјели да постоје, ако је кривично дјело извршено на презентирани начин. Види: Водинелић В., Криминалистика откривање и доказивање, том I, 1985. стр.114.

нарочито долазе до изражаја када су у питању биолошки трагови и микротрагови¹¹⁵. То стога, што се они могу најлакше контаминирати, односно услед примјене неадекватног поступка изазивања, фиксирања и паковања учинити неупотребљивим за даљу анализу. Начин паковања и амбалажа за паковање трагова и предмета морају онемогућити уништење, контаминацију и губљење трага или предмета кривичног дјела. Приликом паковања трагова и предмета на амбалажи се означава врста трага, број под којим је траг обиљежен у скици и записнику о увиђају, мјесто и датум вршења увиђаја. У записнику о увиђају треба навести врсту трага, локацију налажења, методе узимања, начин паковања и стручно лице које је обавило те радње. Узимање и паковање трагова са лица мјеста обавља криминалистички техничар. За поједине врсте трагова ангажује се специјалиста одређене струке¹¹⁶.

Током ове фазе увиђаја користи се различита опрема и апаратура за проналажење, изазивање, анализу и паковање трагова, на примјер, аргенторати за изазивање латентних отисака прстију, хемијске супстанце за проналажење трагова дроге или крви, преносни ренгенски апарати, кварцна лампа, прибор за проналажење лешева. Нарочито је значајно да се детаљно забиљежи по каквој су методи и каквим техничким помагалима изазвани и осигурани трагови, гдје су пронађени и какве су врсте (трагови прстију, ногу)¹¹⁷.

На крају, треба нагласити и то, да се у пракси може десити да се у првом захвату не изврши увиђај на свим потребним локацијама зато што у првим тренутцима нису биле познате све околности догађаја или је приступ неким предметима, особама или локацијама био немогућ. То су, на примјер, ситуације када су пронађени неки трагови који се доводе у везу са убиством, прегледом стана жртве или извршиоца, претресом терена, ријеке или неких других мјеста гдје је извршилац одбацио средство извршења, аутомобила који је извршилац користио за извршење дјела или пак у њему извршио кривично дјело. Тек касније кад се појаве нова сазнања о траговима и предметима гдје је потребно непосредно опажање увиђајног органа обавезно се врши допуна увиђаја по истим правилима као и увиђај.

Тај накнадни увиђај је доказно проблематичан, јер због протеча времена на мјесту увиђаја наступају различите промјене, које умањују информацијски садржај трагова и предмета. С тим у вези је потребно посветити посебну пажњу и утврђивању евентуално насталих промјена што је потребно навести у записнику о увиђају.

Тек када је у току увиђаја, тј. у његовој информативној, статичкој и динамичкој фази, прикупљен одређени доказни материјал у виду трагова и предмета у смислу квалитете и квантитете, може се приступити анализи питања у погледу кориштења тог материјала и његове подобности за потребе вјештачења и очекиваном резултату у доказном смислу.

¹¹⁵ Откривање микротрагова на лицу мјеста је посебан проблем, због чињенице да су не видљиви или јако слабо уочљиви, па је могућност њиховог нехотичног уништења јако велика. С друге стране, постојање и откривање микротрагова је скопчано и са опасношћу контаминације другим микротраговима насталим у току рада увиђајне екипе. Види: Жарковић М.Бјеловук И., Кесић Т., Криминалистичко поступање на мјесту догађаја и кредибилитет научних доказа, Београд, 2012., стр. 164.

¹¹⁶ Симоновић Б. Пена У., Криминалистика, Источно Сарајево, 2010., стр. 347.

¹¹⁷ Жерјав, Ц., Криминалистика оп. цит., стр. 71.

3.5. Однос увиђаја и реконструкције догађаја

Разграничење између увиђаја и реконструкције догађаја као сродне процесне радње, добијамо примарно тек правилном дефиницијом увиђаја. Наиме, увиђајем се уочавају, посматрају, испитују, обезбјеђују и записнички фиксирају промјене на лицу мјеста које је затекла увиђајна екипа.

Код реконструкције се вјештачки обнавља чињенично стање на лицу мјеста у оном облику у коме је постојало након настанка кривичног догађаја¹¹⁸. Иако се и код реконструкције ради о непосредном чулном опажању предмета, ипак, реконструкција нема онај широко постављени задатак изучавања и фиксирања цјелокупне ситуације на мјесту догађаја што је својствено увиђају. Увиђај се врши без икаквог подешавања и управљања. У њему не смије бити никаквог захвата од стране органа поступка, док се реконструкција управо и састоји у интервенцији органа поступка, тј. експериментисању. Због тога сматрамо да реконструкција поред низа сродности с увиђајем није посебан вид увиђаја.

Реконструкција је по свом карактеру слична увиђају. Постоји неколико различитих мишљења у вези са тим. На првом мјесту требало би поменути оно по којем је реконструкција догађаја, као мјера за обезбјеђење вјеродостојности процесних радњи, некад само техничко средство за одређивање увиђаја, а некад самостална процесна радња у оквиру увиђаја или одвојено од њега. Она омогућава органу поступка да, поред непосредног сазнања о лицима, стварима и мјестима, дође и до непосредног сазнања о догађајима¹¹⁹.

Према Алексићу¹²⁰, реконструкцијом се могу остварити различити циљеви:

1. Да се исправе пропусти учињени приликом вршења увиђаја или да се отклоне противрјечности и нелогичности, настале усљед нестручно или површно обављеног увиђаја. Важно је да се схвати да реконструкција ипак не може да буде замјена благовремено и квалитетно извршеног увиђаја,

2. Да се утврди начин извршења дјела, када се то није могло постићи само објективним истраживањем на мјесту догађаја, приликом вршења увиђаја, па је ради остварења те сврхе потребно и учешће свих актера кривичног дјела,

3. Да се потврди одбрана окривљеног или да се провјери и документује тачност његовог признања,

4. Да се провјери тачност исказа оштећеног и свједока у погледу околности везаних за мјесто извршења кривичног дјела, као и за мјесто догађаја уопште. Често се у пракси утврђује да ли су свједоци са мјеста на коме су се налазили, или за које тврде да су на њему у вријеме извршења дјела (наступања догађаја) били, објективно могли, с обзиром на удаљеност, временске прилике, доба дана или ноћи, и сл. да нешто виде или чују, те колико су на квалитетан начин могли било шта да опазе у датој ситуацији и

¹¹⁸ О реконструкцији догађаја, види шире: Ђурђић, В., Основи Криминалистике, Ниш, 2012., стр. 143-145.

¹¹⁹ Васиљевић, Т., Систем кривичног процесног права СФРЈ, Београд, 1964., стр. 264.

¹²⁰ Алексић, Ж., Криминалистика, Београд, 1987., стр. 68.

5. Да се провјери налаз и мишљење вјештака или да се вјештаку обезбједе повољни (прије свега потребни) услови за вршење вјештачења.

Према другим схватањима, реконструкција догађаја представља посебну врсту увиђаја којом се провјерава реална увјерљивост чињеничних података о догађају. У прилог томе, наводи се да орган кривичног поступка на тај начин властитим опажањем провјерава како предходно утврђене чињенице изгледају ако се у стварности репродукују или поново произведу¹²¹. Постоји схватање, да реконструкција догађаја представља саставни дио увиђаја, односно да служи као допуна увиђаја или као начин провјеравања осталих доказних средстава. Она, дакле, не представља самосталну истражну радњу, већ служи несметаном и правилном обављању увиђаја у оквиру којег се врши¹²².

Говорећи о односу реконструкције догађаја и увиђаја, Водинелић указује на неодрживост мишљења о реконструкцији догађаја као сурогатној радњи, која би требало да исправи недостатке и пропусти увиђајне екипе. Погрешке које су учињене приликом обављања увиђаја није могуће исправити предузимањем реконструкције. Насупрот томе, квалитетну реконструкцију је могуће начинити само на темељу солидног увиђајног материјала¹²³.

Овдје треба поменути и гледиште према којем реконструкција догађаја није исто што и увиђај. Разлика је у томе што се увиђај врши непосредно или убрзо послије догађаја, док је реконструкција накнадно, вјештачко и временски више или мање удаљено понављање (стварање) стања и услова какви су били у вријеме догађаја.

Имајући у виду ова предходна и многа друга различита мишљења и ставове, као прихватљиво се може оцјенити схватање да је реконструкција кривичнопроцесна (истражна), а истовремено и криминалистичка радња, која се састоји у планском обнављању појединих елемената кривичног догађаја која се предузима на основу постојећег доказног материјала са лица мјеста и исказа свједока и осумњичених у којима се стварни догађај одиграо с циљем провјере постојећих или утврђивања нових доказа. Садржински посматрано, реконструкција кривичног догађаја представља обнављање само појединих елемената кривичног догађаја који се истражује (нпр. радња извршења, могућност уласка кроз одређени отвор, могућност да се нешто опази, чује итд.). Она се предузима на основу расположивог доказног материјала: записника о увиђају и остале увиђајне документације (скица, фотодокументације, видео записа) исказа свједока, оштећеног и окривљеног. Дакле, реконструкција не подразумјева потпуно обнављање кривичног догађаја, као што тврде неки аутори¹²⁴, јер се сваки кривични догађај састоји од мноштва објективних и субјективних елемената тако да их је немогуће све обновити у оквиру вјештачких услова створених реконструкцијом.

¹²¹ Бајер, В., (1) оп. цит., стр. 58. Милошевић, М., Стевановић, Ч., оп. цит., стр. 285.

¹²² Водинелић, В., I Том, оп. цит., стр. 563.

¹²³ Ибидем

¹²⁴ Марковић Т., Сувремена техника истраживања кривичних дјела, стр. 336; Алексић-Миловановић, Криминалистика, Београд, 1991., стр. 61.

Према одредбама Закона о кривичном поступку¹²⁵, предвиђено је да се реконструкција кривичног догађаја врши ради провјеравања изведених доказа или утврђивања чињеница које су од значаја за разјашњење кривичне ствари. На овај начин закон уопштено одређује материјални услов за предузимање реконструкције, односно њен процесноправни основ и то кроз формулисање два основна и општа циља реконструкције: првог, да се провјере већ изведени докази и другог, да се утврде чињенице, које су од значаја за разјашњавање кривичне ствари.

Законодавац је наведеном законском нормом одредио основне кривично процесне циљеве реконструкције догађаја. Поред сврхе вршења реконструкције кривичног догађаја, у Закону о кривичном поступку предвиђен је и начин њеног извођења. За разлику од увиђаја, законодавац је предвидио извјесне одредбе о начину извођења реконструкције које се односе на њен технички и етички аспект¹²⁶.

Реконструкција кривичног догађаја врши се тако што се понавља радња или ситуација у условима под којима се, према изведеним доказима, догађај одиграо. Ако су у исказима појединих свједока или окривљених радње или ситуације различито приказане, реконструкција догађаја ће се, по правилу, посебно извршити са сваким од њих. Етички садржај кривичнопроцесног регулисања реконструкције се испољава у заштити јавног реда и морала, те живота и здравља људи. Реконструкција се не смије вршити тако да се њоме вријеђа јавни ред и морал или доводи у опасност живот или здравље људи. Исто тако предвиђено је да се, по потреби, приликом вршења реконструкције могу поново изводити поједини докази, а могу се изводити и нови докази. Најзад у посебном члану Закона о кривичном поступку¹²⁷ предвиђено је, исто као и код увиђаја, да орган који врши реконструкцију може затражити помоћ стручног лица криминалистичко техничке или друге одговарајуће струке, као и могућност да реконструкцији присуствује вјештак, ако би његово присуство било од користи за давање налаза и мишљења.

Садржински посматрано, ефикасно вршење реконструкције кривичног догађаја представља доста сложену дјелатност и подразумјева примјену одређених криминалистичко - тактичких правила. Због тога је за њено практично спровођење потребно извршити свестране припреме према предходно сачињеном плану, како би се постигли што бољи резултати. Руководилац реконструкције, спроводи следеће припремне радње: а) идентификује мјесто догађаја, коришћењем записника о увиђају, скица, фотографија, записника о исказима свједока и окривљених, као и на основу других материјала, којим се располаже, те након тога поставља све предмете на мјесту догађаја у одговарајуће положаје; б) провјерава да ли су испуњени сви потребни временски, атмосферски и свјетлосни услови - нпр. да ли се реконструкција обавља у току дана, или у сумрак, и сл., с обзиром на услове који су постојали у вријеме извршења кривичног дјела и в) поставља све учеснике у кривичном дјелу на одговарајућа мјеста.

¹²⁵ Члан 93 ЗКП БиХ и ЗКП БД БиХ, 107 ЗКП ФБиХ, 158 ЗКП РС.

¹²⁶ Јекић, З., оп. цит., стр. 275.

¹²⁷ Види члан 94 ЗКП БиХ и ЗКП БД БиХ, 108 ЗКП ФБиХ, 159 ЗКП РС.

Приликом вршења реконструкције први задатак криминалистичке технике представља реконструисање изгледа лица мјеста. Реконструкција кривичног догађаја се по правилу врши на мјесту догађаја и том приликом неопходно је обновити у што већој мјери оне услове и стања на лицу мјеста који су постојали у моменту настанка кривичног догађаја и који су од доказног значаја у конкретном случају. Уколико је у питању утврђивање могућности опажања, потребно је обновити просторне услове тј. међусобне удаљености релевантних објеката и субјеката на тај начин што ће свјedoци бити постављени на мјестима на којима су се налазили у критично вријеме у истом положају и при истим условима видљивости¹²⁸.

У пракси су ријетке ситуације да се реконструкција из објективних разлога не може спровести на стварном мјесту догађаја (нпр. кривично дјело се догодило на броду који је након тога потопљен, услед извршења дјела или из неких других разлога) што је у овој ситуацији небитно, већ је важно уочити да је у таквом случају мјесто догађаја практично нестало, оно је недоступно и самим тим неподобно за вршење реконструкције. Реконструкција би се тада могла извршити на сличном броду уз обавезно поштовање временских и тактичко технолошких услова за њено спровођење. Исто вриједи и за ваздухоплов који је уништен при извршењу кривичног дјела.

Приликом вршења реконструкције догађаја обавезно се морају испоштовати временски метеоролошки услови. Реконструкција се обавља у исто доба дана или године, под сличним атмосферским и другим временским приликама, као што су владале у вријеме извршења дјела. У току реконструкције се употребљавају иста средства извршења и други предмети, који су били на мјесту догађаја или употријебљени у вријеме извршења дјела. Наравно, у оваквој истовјетности не треба ићи сувише далеко, па ће се тако опасна средства (оружје или оруђе) замјенити њиховим безопасним копијама (нпр. окривљеном се никада не даје током реконструкције прави пиштољ или нож, већ гумена или пластична имитација), затим увјек се препоручује употреба гумених или пластичних лутака за „имитацију жртве“ што је посебно значајно ради заштите психичког интегритета жртве (нпр. код реконструкције кривичног дјела силовања).

Руководилац реконструкције треба да се максимално уздржава од интервенисања, или утицања на понашање учесника реконструкције, јер се суштина вјештачког понављања кривичног дјела и огледа у томе да актери у кривичном дјелу (који могу имати различите улоге и својства - окривљени, свјedoци, жртва, итд.) понове и практично одглуме цио ток дјела или само поједине секвенце извршења и то онако како се то према њиховим тврђењима одиграло. Руководилац реконструкције стиче непосредним увидом у ток реконструкције¹²⁹ сазнања о истинитости појединих верзија, које су се провјеравале, а

¹²⁸ На примјер: ако свједок у свом исказу наведе да је био очевидца извршеног кривичног дјела и да је са одређеног одстојања видио одређене чињенице или пак да је чуо пуцањ и слично, суд ће, ако посумња у објективну могућност опажања овог свједока због оштећења наведених чула, или због објективне не могућности (мрак, велика удаљеност и сл.) приступити дјелимичној реконструкцији кривичног догађаја како би на лицу мјеста провјерио наводе свједока. Слична је ситуација и са исказима оштећеног и окривљеног.

¹²⁹ Ток реконструкције или експеримента се понавља више пута како би се избјегао ефекат случајности и потврдили добијени резултати.

о обављеној реконструкцији је потребно саставити детаљан записник са свим прилозима, фотографијама, детаљним скицама, видео материјалом који касније омогућава да се све изведене радње прикажу динамичније и самим тим много реалније.

Имајући у виду да се реконструкција одликује „вјештачким“ понављањем догађаја из прошлости, у пракси често долази до дилеме да ли у тако вјештачки створеним условима након протекла дужег временског периода, могу да се унутар човјека понове сва она психичка збивања и доживљавања као и приликом стварног догађаја. То наравно није увјек у потпуности могуће.

Самим тим, пошто се реконструкција кривичног догађаја спроводи у вјештачки створеним условима, која у суштини представља једну врсту експеримента, то се према њој изражава одређено неповјерење. Наиме, с правом се поставља питање: да ли је могућа и оправдана примјена експеримента у друштвеним наукама уопште, а посебно у кривично процесном праву. Ово због тога, што је скоро немогуће са успјехом реконструисати нека збивања у прошлости, а посебно психичка збивања код окривљеног у вријеме вршења кривичног дјела. Исто важи и за реконструкцију психичких збивања и доживљавања других лица, тј. оштећеног и очевидаца кривичног дјела. Због тога је потребно да се резултати добијени реконструкцијом кривичног догађаја подвргну критичној оцјени приликом утврђивања њихове вриједности¹³⁰.

3.6. Однос увиђаја и криминалистичког експеримента

Нити један од Закона о кривичном поступку у БиХ не познаје истражни (криминалистички) експеримент као процесну категорију (као истражну радњу). У пракси се истражни експеримент јавља као саставни дио појединих вјештачења, дакле, не као самостална радња, већ као саставни дио динамичког дијела увиђаја (најчешће у оквиру реконструкције) или као фаза реконструкције.

У недостатку изричите законске одредбе о овој процесној установи, домаћа теорија, криминалистички експеримент дефинише као свјесно и планско увођење нових чињеница током реконструкције догађаја у његову структуру, ради утврђивања дејства које ће он произвести.

Некритичко прихватање изложене дефиниције има најчешће за последицу поистовјећење истражног, односно судског експеримента са реконструкцијом догађаја. Дакле, у теорији се често износи схватање да су реконструкција и истражни експеримент синоними. Ово схватање није потпуно исправно. Експеримент је, међутим, шири појам од реконструкције, јер је он могућ и приликом вршења увиђаја у оквиру његове динамичке фазе, а представља и основни или помоћни метод многих вјештачења¹³¹. Насупрот томе, постоји схватање, да је ријеч о различитим појмовима¹³², пошто се приликом реконструкције тежи имитацији оригинала, кроз обнављање стања и околности на лицу

¹³⁰ Стевановић, Ч. Ђурђић, В., Кривично процесно право, општи део, Ниш, 2006., стр. 253.

¹³¹ Алексић Ж., Шкулић М., Криминалистика, Правни Факултет, Београд, 2007., стр. 76.

¹³² Водинелић, В., I Том, оп. цит., стр. 570.

мјеста, на исти начин на који су они постојали у вријеме извршења дјела, док се у току истражног експеримента чињенице и околности плански мијењају опитима и разним варијацијама.

Истини за вољу, између експеримента и увиђаја постоје неке сличности које их чине блиским радњама, али истовремено толико је суштинских разлика које не дозвољавају њихово поистовјећивање¹³³.

1. Најприје, сам објекат посматрања и изучавања ових радњи није исти. Код увиђаја то је криминална радња са мјестом извршења. Објекат изучавања и посматрања код криминалистичког (истражног) експеримента¹³⁴, поред промјена у материјалном смислу, изучава и појаве и околности не материјалне природе,

2. На мјесту извршења криминалне радње увиђајни орган посматра и изучава предмете и трагове, увиђајне објекте у затеченом стању, а руководиоца криминалистичког експеримента нове појаве и њихове карактеристике,

3. Увиђајна екипа улаже максимум напора да очува увиђајне објекте у затеченом стању и да без промјена изврши њихову опсервацију. Код криминалистичког експеримента срж проблема је управо на понављању и мјењању, испробавању у разним облицима и

4. Разликују се и записници криминалистичког експеримента и увиђаја. Садржај експеримента, његов ток и истраживање, резултати до којих се дошло, детаљно се описују у записнику о криминалистичком експерименту. Записник о увиђају подразумјева опис затеченог стања на мјесту извршења криминалне радње, затечених предмета и трагова, дакле, констатовање стања на лицу мјеста.

Имајући у виду наведено, криминалистички експеримент представља свјесно и планско увођење нових чињеница предузимањем одређених радњи или излагањем дејству одређених околности у спорно чињенично стање, у циљу утврђивања нових доказа, провјеравања већ изведених доказа, те прикупљања свих релевантних информација, ради откривања услова и узрока настанка кривичног дјела у склопу укупних активности усмјерених ка рјешавању кривичног догађаја. Увођењем нових околности у чињенични склоп утврђују се посљедице које те околности производе и на основу тога доносе релевантни закључци у погледу испитиваног догађаја. Уколико је, на примјер, вријеме битан фактор у конкретном случају, тада се експеримент спроводи тако што се варира динамика и брзина одвијања радњи, посматра се добијени ефекат и упоређује са критичним који је настао при кривичном догађају¹³⁵.

¹³³ Кривокапић В., Крстић О., Криминалистика тактика II, Полицијска Академија, Београд, 1995., стр. 99.

¹³⁴ Истражни експеримент уводи свјесно и плански нове чињенице током реконструкције догађаја у његову структуру, са циљем да се утврди које ће дјеловање оне да произведу.

¹³⁵ Криминалистичким експериментом лако се отклања сумња у извршење одређене радње у наведеном временском размаку који се даје исказом, на примјер, да ли је могуће за пет минута стићи пјешнице од Црвеног крста до Калемегдана у Београду.

Видимо, да истражни експеримент служи провјеравању чињеница које би могле послужити као доказ. И његово провођење пролази кроз исте фазе као и реконструкција (планирање, припремање, провођење, фиксирање резултата и интерпретација резултата). Будући да истражни експеримент служи провјеравању одређених чињеница, те чињенице или се претварају у доказ или бивају елиминисане као доказ. Према томе, ријеч је о тактичком подухвату при разоткривању, разјашњавању и доказивању кривичних дјела и њихових извршилаца.

Радња експеримента састоји се у томе да руководилац - експериментатор на пригодан начин провјерава околности и поједине дијелове неког криминалног догађаја. Експериментисање се врши уз свјесно подешавање ствари и посматрање и регистровање онога што се жели истражити. Уводе се плански нове околности у структуру умјесто обновљеног догађаја, а код увиђаја и реконструкције обрнуто, орган кривичног поступка се труди да у те процесне радње не уђу предпостављене и нове околности. И увиђајем и истражним експериментом орган поступка жели да открије и провјери околности под којима се догађај збио. Код експеримента поставља се питање шта то мора бити присутно да би се појавило нешто друго. Експеримент служи да се сазна може ли овај или онај узрок произвести одговарајућу последицу која је утврђена увиђајем. Видимо, да истражни експеримент служи за контролу регистрованих доказа и омогућава органу поступка да утврди правну природу и значење већ познатих чињеница, па чак и да открије нове чињенице у вези с познатим доказима. Као и код реконструкције и код истражног експеримента често се изучавају и фиксирају околности које нису материјални објекти (нпр. да ли је свједок могао видјети или чути одређену појаву с одређеног мјеста, да ли се одрђена радња може извршити на описани или предпостављени начин и сл.), док је код увиђаја управо то случај.

Да би криминалистички (истражни) експеримент дао тачне резултате он се мора изводити према одређеним правилима:

1. Прије почетка експериментисања, руководилац експеримента треба да одреди циљ организовања ове радње и границе експериментисања. Тачно се мора знати шта се постиже његовим извођењем¹³⁶. Такође, увјек се морају прецизно утврдити све околности из којих је састављен критични догађај (кривично дјело),

2. Руководилац експеримента детаљно планира које ће утврђене, неутврђене, провјерене или непровјерене, претпостављене и нове околности увести у структуру догађаја, са циљем да утврди какво ће дејство да произведу. Обавезно се мора обезбједити изолација експеримента, тако да у ток догађаја не доспију било какве друге околности, осим жељених¹³⁷ тј. оних које су постојале у моменту извршења дјела или оних које се намјеравају увести ради експериментисања,

¹³⁶ Кривокапић В., Крстић О., оп. цит., стр. 100.

¹³⁷ Водинелић В., Кривично-процесни и криминалистички проблеми реконструкције догађаја и истражног (криминалистичког) експеримента, Криминалистика, откривање и доказивање, I. том, Скопје, 1984., стр.410.

3. Ради приближавања експерименталне ситуације стварној, неопходно је криминалистички експеримент изводити на мјесту извршења криминалног догађаја, по правилу, у исто вријеме дана или ноћи када се одиграо, водећи рачуна о свјетлосним варијацијама, метеоролошким условима, годишњем добу и сл,

4. Приликом експериментисања у исто вријеме смије да се мијења само једна околност. Мијењањем (варирањем) предходних појава и то само једне у једном моменту, проналазе се оне које су од значаја и издвајају се битне од небитних. У супротном, било би неизвјесно из којих разлога, услед дејства које околности или које њихове комбинације, наступају одређени ефекти и

5. Експериментом се утврђују и провјеравају све оне чињенице или околности које омогућавају да се потврде или одбаце одређене претпоставке које су представљале полазну основу експериментисања¹³⁸.

У пракси се истражни експеримент јавља: а) као саставни дио појединих вјештачења; б) као фаза реконструкције и в) као радња која се надовезује на динамичку фазу увиђаја¹³⁹. Међутим, могуће је да се експеримент врши самостално, дакле, независно од реконструкције или динамичке фазе увиђаја. Тако се, на примјер, перцептивне способности неког лица могу одређивати, у погледу његових могућности да са одређеног мјеста, у оквиру мјеста догађаја, нешто види или чује и тада је ријеч о реконструкцији (или у неким ситуацијама-увиђаја), али уколико се ти перцептивни потенцијали провјеравају сами за себе, као дио општих способности, (дакле, не непосредно у односу на одређене елементе кривичног догађаја), што такође може бити значајно у поступку расвјетљавања дјела, онда је ријеч о истражном експерименту.

Такав експеримент има велики криминалистички значај и помоћу њега се могу прикупити изузетно важне информације, али он нема конкретан реконструктивни карактер у погледу сасвим одређених чињеница неког кривичног догађаја, због чега се и не може поистовјећивати са реконструкцијом, мада је општа сврха и једног и другог иста, повећање нивоа информисаности у погледу криминалистички релевантних околности.

Можда би било термилошки исправније да се овакав експеримент назива „криминалистичким“¹⁴⁰ умјесто „истражним“, јер је његова самостална примјена карактеристична, прије свега, за радње оперативног карактера. На примјер, осумњичени се правдао да је случајно бацио шибицу у кош за отпатке и тако из нехата проузроковао пожар. Криминалистичком инспектору (оперативцу) се док је разговарао са осумњиченим родила идеја, па је учиниоцу дао шибицу и кош за отпатке, те од њега затражио да упаљеном шибицом погоди кош. Након више неуспјелих покушаја, учинилац је признао намјерну паљевину.

¹³⁸ Алексић Ж. Шкулић М., Криминалистика, Београд, 2007., стр. 77.

¹³⁹ Симоновић, Б., Криминалистика, Крагујевац, 2004., стр. 326.

¹⁴⁰ Епитет криминалистички, овом експерименту добро пристаје из најмање три суштинска разлога: 1. њега спроводе лица која су криминалистички едукована и посједују одређени „фонд“ криминалистичких знања, 2. примјењује се у складу са општим правилима криминалистичке науке и 3. омогућава прикупљање криминалистички релевантних информација.

У пракси се примјењују следеће врсте реконструкције догађаја и криминалистичког експеримента¹⁴¹: 1) реконструкција догађаја и криминалистички експеримент којима се утврђује могућност извршења какве радње, на примјер, може ли човјек да изврши какву радњу у одређеним условима, могућност да се прође одређено растојање (нпр. аутомобилом за одређено вријеме), могућност да се прође кроз одређени отвор (нпр. у стаклу, зиду), могућност да се извуче кроз одређени отвор каква ствар итд; 2) реконструкција и експеримент којима се провјерава могућност опажања какве појаве или чињеница. Покушава се утврдити, на примјер, могућност да одређени свједок (окривљени, оштећени) опази одређени догађај са одређене даљине, под одређеним метеоролошким условима и условима освјетљења. Утврђује се могућност да се чује глас или установи садржај нечијих ријечи, диференцирају се, разликују звукови у условима мјеста и времена које је навело саслушано лице; 3) реконструкција и експеримент с циљем провјеравања професионалних и других навика човјека. Установљава се да ли одређено лице које посједује одређене навике или стручне способности може да обави одређену радњу или постигне одређени резултат предузимањем одређених радњи; 4) реконструкција и истражни експеримент којима се установљава механизам образовања трагова, нпр., трагови код саобраћајних несрећа (трагови кочења, заношења, проклизавања, трагови трења, удара, ломљења итд.) и 5) реконструкција и експеримент којима се жели утврдити могућност настанка догађаја, појаве, процеса или промјена у одређеним условима, нпр., настанак саобраћајне несреће или пожара¹⁴².

Потреба за предузимањем истражног експеримента не јавља се увјек у току увиђаја, него тек касније, често у току главне расправе, кад искрсну околности које захтјевају експеримент. Тада, од квалитете увиђаја тј. његових резултата зависи квалитета, а често и могућност уопште провођења истражног експеримента.

Када се експеримент врши самостално, дакле, не у оквиру реконструкције или динамичке фазе увиђаја или вјештачења, неопходно је да се сви остварени резултати поткријепе скицама, фотографијама или видео материјалом, уз састављање записника. Употреба видеотонског снимања криминалистичког експеримента је неопходна када треба фиксирати одвијање неког процеса или радње у динамици (континуитету).

На крају, можемо закључити да је расуђивање о резултату истражног експеримента сложена дјелатност. Истражни експеримент заснован је на методи компарације сличности и разлика. То је интензиван логичко мисаони рад. Орган поступка полази од општег правила да исти узорци у правилу изазивају исте посљедице. Све што се десило у једном случају под истим околностима, требало би се десити и у другом случају или случајевима под предпоставком да се ради о стварној једнакости. Због тога се као императив у току истражног експеримента јавља потреба да се одређена посљедица добије под поновљеним условима који су исти или што више слични онима који су владали *tempore delicti*. Због изложеног закључак истражног експеримента је увјек закључак по аналогiji.

¹⁴¹ На примјер: Белкин-Зуиков, Криминалистика, Москва, 1984., стр. 283.

¹⁴² Симоновић, Б., Криминалистика, оп. цит. стр., 327.

3.7. Доказна вриједност реконструкције догађаја и криминалистичког експеримента

Приликом оцјене доказне вриједности реконструкције догађаја и криминалистичког експеримента не полази се само од добијених резултата, већ треба узети у разматрање и радње планирања, припремања, употребе методе, поклапање услова у којима се догађај одиграо са онима који су постигнути приликом предузимања, реконструкције или криминалистичког експеримента¹⁴³.

Морамо се помирити са чињеницом да услови под којима је извршена криминална радња и услови под којима се изводи реконструкција или криминалистички експеримент никада не могу бити идентични. Могуће је говорити само о мањем или већем степену сличности једних и других услова. Према томе, тзв. „пун идентитет“ никада не може постојати, па ни у случајевима реконструкције или криминалистичког експеримента. Идентитет је један, уникатан и уз то непоновљив. Не постоје на свијету двије једнаке ствари, двије једнаке појаве, два једнака процеса. Један криминални догађај се више никада не може поновити. Друго, максимална приближност није исто што и идентитет. Максимална приближност доводи нас само до сличности и ништа више.

Расуђивање о резултату истражног експеримента је сложена дјелатност. Орган поступка полази од општег правила да исти узроци у правилу изазивају исте последице. Све што се десило у једном случају под истим околностима, требало би се десити и у другом случају или случајевима. Због тога је закључак истражног експеримента увјек закључак по аналогији. На основу изложеног, начелно, може се прихватити доказна вриједност добијених резултата ако је:

1. установљено да су услови у којима је обављена реконструкција или су спроведени експерименти међусобно слични, готово идентични са условима у којима се испитивани догађај одиграо;
2. при понављању реконструкције и криминалистичког експеримента добијен је једнозначни резултат¹⁴⁴ и
3. искључена могућност случајног постизања добијених резултата¹⁴⁵.

Због тога се морамо трудити да при оцјени резултата криминалистичког експеримента проучимо све унијете промјене (варијације) које дају исти резултат, а исто тако и утврдити коју улогу имају неизбјежне промјене које су настале протеклом времена, па и самом интервенцијом руководиоца криминалистичког експеримента. Након оцјене вриједности криминалистичког експеримента треба се позабавити оцјеном добијених резултата као будућих доказа.

¹⁴³ Експериментом је могуће провјерити постављене криминалистичке верзије. За разлику од мисаоног експеримента гдје истраживач само претпоставља и наслућује могућности, овдје се релевантне појаве стављају у одређене услове и посматра дејство тих услова на њих. Види: Крстић О., Практикум за криминалистику – тактику, Београд, 2002., стр. 113.

¹⁴⁴ Уколико су се при вишекратном извођењу експеримента или реконструкцији појављивали различити резултати они се не могу вредновати као поуздани.

¹⁴⁵ Упореди: Белкин-Зуиков, Криминалистика, том 2, Москва, 1970., стр. 85.

Приликом организовања, доказног вредновања и упоређивања резултата добијених реконструкцијом и криминалистичким експериментом наилази се на озбиљне тешкоће у случајевима када се као битан услов настанка спорног чињеничног склопа појављује специфично психичко стање свједока или окривљеног. У питању је проблем имитације психичког стања у којима је настао кривични догађај (нпр. могућност да се обави нека радња у специфичном психичком стању, опажање неке околности у ситуацији психичког узбуђења, страха, умора, алкохолисаности итд.). У начелу је лакше егзактно процјенити доказну вриједност чињеница или механизам њиховог настанка до којих се дошло реконструкцијом или експериментом уколико нису зависне од промјена у психичким преживљавањима лица (нпр. механизам настанка трага под одређеним условима).

Доказно значење резултата реконструкције догађаја и криминалистичког експеримента је у тијесној зависности од тога да ли је у конкретном случају установљена немогућност или могућност извршења одређене радње, опажања неке појаве, постојање испитиване чињенице. Категоричан резултат о немогућности (на примјер опажања догађаја или обављања радње под одређеним условима), дозвољава да се донесе суд да се одређена радња или опажање није могло у стварности ни десити. Ако резултат реконструкције или експеримента доведе до позитивног закључка о могућности, тј. да се одређена радња могла извести, одређена чињеница могла опажати или да су усљед одређених радњи могли да настану одређени трагови или посљедице, такав резултат допушта само вјероватан закључак у погледу њиховог постојања у оквиру испитиваног кривичног догађаја. То што се нека чињеница објективно могла опазити, не мора да значи да је њу у конкретном случају свједок и стварно опазео¹⁴⁶.

Вјероватни резултати реконструкције и експеримента обавезују судију на тражење других путева утврђивања фактичких околности истраживаног догађаја. Категорички резултат о немогућности одвијања, опажања неке појаве или настанка неке чињенице вреднује се као сигуран доказ¹⁴⁷.

На крају можемо констатовати да већу доказну вриједност има реконструкција која је извршена на основу резултата квалитетно обављеног увиђаја, при чему су кориштене скице, прецизно измјерена растојања и фотодокументација, него она која је обављена само на основу исказа свједока и окривљеног, у случајевима када увиђај није обављен или је извршен не квалитетно.

Придружујемо се групи аутора који заступају тезу да је резултат криминалистичког експеримента једна од оријентационо-елиминационих индиција и да у сваком случају може да иде у прилог осталих доказа у систему доказа као цјелине.

¹⁴⁶ Симоновић Б., Пена У., Криминалистика, оп. цит., стр. 363.

¹⁴⁷ Белкин-Зуиков, Криминалистика, Москва, 1986., стр. 360. Пантелеев-Селиванов, Криминалистика, Москва, 1984., стр. 292; Водинелић В., Криминалистика, оп. цит., стр.423. Белкинов диференцирани приступ овој проблематици представља огроман напредак у односу на ранија схватања великог броја теоретичара.

4. КРИМИНАЛИСТИЧКЕ РАДЊЕ КАО САДРЖИНА УВИЂАЈА

У току цјелокупног досадашњег разматрања теме рада, а нарочито у оквиру дефинисања и појмовног одређења увиђаја, анализе предходно наведених криминалистичких радњи које се редовно и најчешће врше на мјесту кривичног догађаја, настојали смо да укажемо на комплексност и динамичност института увиђаја. Та комплексност и динамичност¹⁴⁸ се огледа у чврстој испретплетености његових криминалистичких и кривичнопроцесних елемената.

Видјели смо да се увиђај јавља као један од процесних облика примјене разних метода истраживања и изучавања стварности догађаја који се не може свести само на чулно опажање на лицу мјеста. Исто тако увиђајну дјелатност не можемо свести на дјелатност проналажења и фиксирања доказа, уз искључивање истовремено њихове оцјене, јер је увиђајна дјелатност, према схватању В. Водинелића¹⁴⁹ јединство чулне дјелатности, теоријског мишљења и практичне дјелатности.

У потпуности се слажемо са констатацијом чувеног криминалисте В. Водинелића о утемељењу увиђаја на комбинацији чулне и практичне активности, уобличене теоријским (криминалистичким) мишљењем, и сматрамо суштинским, основним елементом увиђаја, криминалистичке радње које се током његовог вршења предузимају. Дакле, основни криминалистички елемент увиђаја су криминалистичке радње, као специфичан облик активности увиђајног орагана и стручних лица, предузетих у складу ЗКП и правилима криминалистичке науке.

Можемо појмовно рећи да су криминалистичке радње активности службених лица кривичног поступка, које се заснивају на учењима криминалистике, заснованим како на научно теоријским, тако и на искуственим методима и средствима, а предузимају се ради откривања, прикупљања, обраде, оцјене и коришћења свих криминалистички релевантних информација, на темељу којих се стварају услови за откривање, разјашњавање, доказивање и спрјечавање кривичних дјела. Ријеч је о специфичној, свјесној и сврсисходној дјелатности, која се често одвија помоћу специјалних криминалистичких инструмената, којима се мултиплицирају уобичајне чулне способности. Основна особина криминалистичких радњи се изражава њеним упадљиво активним карактером, који се огледа у свестраној анализи, па и измјени објекта посматрања, кроз откривање, прикупљање, фиксирање, експериментисање, предузимање ситуационих експертиза итд. Када је ријеч о увиђају, као што смо видјели, не може се унапријед одредити врста криминалистичке радње која ће се предузети, јер се ради о фактичком питању, које се рјешава с обзиром на околности и карактеристике конкретног случаја.

¹⁴⁸ Динамичност увиђаја се испољава не само кроз разноврсност криминалистичких дјелатности које се у току њега предузимају, већ и кроз перманентан развој и употребу нових тактичко - техничких средстава и метода које се предузимају у његовом вршењу.

¹⁴⁹ Водинелић В., Криминалистика, откривање и доказивање, оп. цит., стр. 479-495.

Конкретан криминалистички начин спровођења увиђаја, примарно одређује увиђајни орган, врло често у сарадњи са другим субјектима, као што су стручна лица. Мада се закон не упушта директно у детерминисање модалитета вршења увиђаја, увиђајни орган не би смио да у овом случају користи своје „дискреционо право“, те да крши закон и да се понаша шаблонски и формалистички, тако да се спровођење увиђаја сведе на „голо удовољавање форми“, већ је дужан да употријеби сва расположива техничка средства¹⁵⁰ и тактичке начине¹⁵¹, да би зависно од конкретне ситуације успио да прикупи највећу могућу количину криминалистички релевантних информација¹⁵². Дефинишући као криминалистички циљ увиђаја - прикупљање највеће могуће количине криминалистички релевантних информација, у току одређеног времена и на конкретном простору, одредили смо у ствари, прије свега непосредни циљ предузимања увиђаја, што је и логично, јер нису информације саме по себи сврха вршења криминалистичке радње, већ оне својим дјеловањем доводе до других конкретнијих и очигледнијих процесних резултата и посљедица. Ти резултати и процесне посљедице имају значајну улогу у свим следећим фазама (фаза истраге или главног претреса) кривичног поступка, када могу да буду презентовани у виду доказа. Дакле, увиђајем као активном практичном дјелатношћу (системом криминалистичких радњи) формирају се докази.

Криминалистичке радње се врше у два основна облика: кривичнопроцесном и оперативном. Стога се оне и могу подјелити на кривичнопроцесне радње и оперативне радње. Основни критеријум ове подјеле је доказни значај предузетих радњи, односно њихових резултата, као и њихова веза са доказима који се користе у кривичном поступку.

Кривичнопроцесне радње су дјелатност службених актера преткривичног и кривичног поступка које се детаљније регулишу основним извором кривичног процесног права - Законом о кривичном поступку и чији резултати, што је посебно важно, начелно могу да остваре потребан доказни кредибилитет у кривичном поступку. Да би кривичнопроцесне радње постигле такав доказни кредибилитет, њихови информативни резултати, тј. подаци који су њима прикупљени, морају да буду садржани у законом предвиђеним формама – нпр. у записнику, фотодокументацији и сл.¹⁵³.

¹⁵⁰ Криминалистичка техника представља саставни дио јединствене криминалистичке науке, а бави се изучавањем, усавршавањем, прилагођавањем и примјењивањем метода и средстава из области природних и техничких дисциплина, у циљу откривања, обезбјеђења, фиксирања и тумачења трагова и предмета кривичног дјела, посредством којих се могу утврдити сви његови објективни елементи, реконструисати његов ток, те извршити идентификацију личности (учиниоца, жртве и других лица) и других објеката. Види шире: Симоновић Љ.М., Основи криминалистичке технике, скрипта, Београд, 1965., стр. 3., Алексић Ж., и Миловановић З., Криминалистика, Београд, 1987., оп. цит., стр. 26.

¹⁵¹ Криминалистичка тактика представља онај дио јединствене криминалистичке информативне стратегије, који изучава појавне форме и начине извршења кривичних дјела, као и психолошке и друге карактеристике њихових учинилаца, у циљу изграђивања најефикаснијих метода откривања, доказивања, разјашњавања и спрјечавања кривичних дјела. Види шире: Водинелић В., Криминалистика, Београд, 1987., стр. 380-381; Алексић Ж., и Миловановић З., Криминалистика, Београд, 1994., стр. 70.

¹⁵² Те криминалистички релевантне информације које у различитим модалитетима (откривање, прикупљање, обезбјеђење, фиксирање, коришћење и сл.), представљају непосредну сврху криминалистичких радњи, могу да имају карактер доказа.

¹⁵³ Шкулић М., Криминалистика, Београд, 2007., оп. цит. стр. 55.

Имајући у виду наведено, кривичнопроцесне радње се на основу значаја који им се даје у Закону о кривичном поступку, могу дефинисати као доказне радње. Доказни кредибилитет кривичнопроцесних радњи се начелно утврђује самим законом. Наиме, резултати тих радњи служе као доказ у кривичном поступку. То су оне радње којима се докази прикупљају, радње којима се већ прикупљени докази обезбјеђују (фиксирају), радње којима се докази изводе и радње којима се већ изведени докази провјеравају. Прикупљање, обезбјеђење доказа, њихово извођење и провјеравање су основне функције кривичнопроцесних радњи. Неке од поменутих доказних радњи имају само једну функцију, а неке могу да остварују више паралелних функција. На примјер, увиђајем се прикупљају докази, али се њиме могу и провјеравати већ изведени докази, реконструкцијом се по правилу провјеравају већ изведени докази, али се тиме могу изводити и други доказ и сл. Конкретан доказни значај и степен увјерљивости, односно вјеродостојности поједине кривичнопроцесне радње зависи од фактичких околности, а одређује га суд појединачно или заједно са другим доказима на темељу свог слободног судијског увјерења.

Други облик криминалистичких радњи чине оперативне радње. Оне се не спроводе у облику који предвиђа законска кривична процедура, као кривичнопроцесне радње, што другим ријечима значи да се на њих не односе формална процесна правила ЗКП-а и других релевантних правних прописа. Оперативна дјелатност је првенствено везана за дјелатност полиције и претежно се врши у преткривичном поступку¹⁵⁴. Саме по себи немају начелан доказни кредибилитет, те их овдје нећемо детаљније елаборирати.

Из свега до сада изложеног можемо констатовати да свако вјештачко одвајање процесних од криминалистичких елемената, своди увиђај на дефинисање које је не само непотпуно, већ самим тим и нетачно. Стога, увиђај је јединствена процесно - криминалистичка радња чију форму и услове предузимања одређује ЗКП, а садржину (многобројне криминалистичке радње) разрађује криминалистика.

Дакле, криминалистика није само вид академске науке, њена правила у суштини обавезују све органе, којима је друштво повјерило задатак борбе против криминалитета, па зато ни увиђајни орган није апсолутно слободан (без обзира на релативно „празно законско поље“ у том погледу) приликом избора радњи које ће спровести у току увиђаја, јер је дужан да своје активности врши на максимално ефикасан начин, а у условима данашњице, тај се императив не може остварити мимо провјерених криминалистичких постулата¹⁵⁵.

¹⁵⁴ Састоји се у предузимању мјера на откривању кривичних дјела, проналажењу и хватању учинилаца кривичних дјела и спречавању њиховог бјегства или скривања, прикупљању свих обавјештења која би могла бити од користи за успјешно вођење кривичног поступка. Види: Водинелић В., Алексић Ж., Криминалистика, „Информатор“, Загреб, 1990., стр. 54.

¹⁵⁵ Шкулић М., Увиђај и криминалистичке верзије, Београд, 1998., стр. 88.

5. ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ЕВРОПСКО - КОНТИНЕНТАЛНОГ СИСТЕМА КРИВИЧНЕ ИСТРАГЕ И УВИЂАЈА У ОКВИРУ ЊЕ

У овом дијелу рада биће објашњене доминантне карактеристике два основна велика кривичнопроцесна система европско континенталног (мјешовитог) или инквизиторског и англо америчког или адверзијалног система истраге, при чему ће бити изложена сумарна анализа основних карактеристика једног и другог система.

Постављени циљ је да се упоредноправном методом истражи и компарира законско уређење поступка истраге, а у оквиру ње и вршења увиђаја у јавнотужилачкој и судској истрази. Овом компаративном анализом законских рјешења два највећа кривичноправна система добићемо аргументоване теоријске одговоре да ли је прихватљиво доктринарно оправдање судске истраге или је процесна ефикасност разлог да се прихвати јавнотужилачка истрага уведена из прагматичних разлога, а самим тим и за детерминисање правца правног уређења увиђаја као доказног средства.

За континентално европски поступак истраге је карактеристично да у истрази постоје јаки инквизиторски елементи¹⁵⁶, али уз поштовање права на одбрану и у тој фази кривичног поступка. У овом типу поступка основне кривичнопроцесне функције, функција оптужбе и функција пресуђења, су строго одвојене. Јавни (државни) тужилац ипак није права, односно типична странка, јер је он, као државни орган, дужан да осим страначких интереса утемељених на функцији оптужбе, штити и опште интересе, а прије свега интерес који произилази из начела истине¹⁵⁷, па сходно томе, на примјер, он мора осим доказа који терете окривљеног, прикупљати и доказе у прилог његовој одбрани, односно мора их имати у виду.

Са друге стране суд је доказно изузетно активан, он по правилу изводи све доказе током суђења, уз давање мање или веће доказне улоге и самим странкама, а није ограничен доказним предлозима странака као код аглосаксонских (адверзијалних - страначких) типова поступка, већ има право и дужност сопствене доказне иницијативе. Дакле, то истовремено значи и да сам кривични суд не може да самоиницира, односно сам покрене кривични поступак, већ се кривични поступак искључиво покреће од стране овлаштеног тужиоца.

Кривични поступак Њемачке, али и низа других европских држава припада овом типу поступка. Њемачки кривични поступак се сматра једним од „најкласичнијих“ или „најтипичнијих“ кривичних процедура континенталне Европе. Истрага у Њемачкој је повјерена државном тужиоцу. Тужилац увјек када постоји одређени степен сумње да је учињено кривично дјело, мора на одговарајући начин утврдити релевантне чињенице, што чини вођењем сопствене истраге, гдје се у пракси у изузетно великој мјери ослања на полицију која је у том смислу, својеврсни „сервис“ тужилаштва. Полиција је дужна да

¹⁵⁶ Иако континентално - европски систем садржи одређене инквизиторске елементе, он у ствари представља један мјешовити систем, као што ни бројни аглосаксонски системи више нису чисто акузаторског типа.

¹⁵⁷ Види шире: Шкулић М., *Начело правичног вођења кривичног поступка и начело истине у кривичном поступку*, Правни живот бр. 9, Том први, Београд, 2010., стр. 587-611.

поступи по сваком налогу тужиоца, а тужилац у ствари, веома радо повјерава полицији низ активности током сопствене истраге, међу којима на првом мјесту повјерава вршење увиђаја, јер он иначе, сам по себи посједује прилично ограничене техничке и кадровске капацитете, због чега се понекад за тужиоца у истрази каже да представља „главу и тијело, без руку“. У досадашњој пракси се око 80% случајева¹⁵⁸ у истрази рјешава искључиво или претежно од стране полиције, али и тада формално истрагом руководи тужилац¹⁵⁹.

Полиција има право да и сама по сопственој иницијативи предузима потребне радње у циљу разјашњења кривичног дјела, а тада посједује и дужност да о резултатима своје „истраге“ обавјести тужиоца. У пракси се у циљу избјегавања формалности између полиције и тужилаштва, те ради убрзања поступка, усталило да полиција истрагу у таквим случајевима, по правилу, сама приведе крају, те да потом резултате са својим завршним извјештајем, доставља тужилаштву, које међутим, увјек задржава право издавања наредби полицији, те се стога и сматра „господаром предходног поступка“¹⁶⁰. Из овога произилази закључак да истрага у европско континенталним правним системима није у ствари, чисто тужилачка, већ тужилачко - полицијска. Истрага се сматра започетом већ првом радњом којом се тежи прикупљању потребних доказа, односно разјашњењу кривичног дјела. Ради се о класичним доказним радњама, општег карактера, попут на примјер, саслушање свједока, спровођење увиђаја и сл.¹⁶¹

¹⁵⁸ Види: Шкулић, М., *Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка*, *Stimen* – часопис за кривичне науке, Правни факултет Универзитета у Београду, 2013., Том I, број 9/2013.

¹⁵⁹ Иначе, мање је познато, чак и у стручној јавности да и данас у Њемачкој, судија који иначе више по правилу нема „истражујућу“ функцију, већ само врши одређене релативно лимитиране радње у судској истрази, по изузетку, може водити и формално своју истрагу, када се ради о неким специфичним ситуацијама, тј. кривичним дјелима за која се води посебан кривични поступак пред њемачким Савезним судом као што су кривична дјела против државног уређења или шпијунажа која се тиче највиших државних функционера и сл. У Њемачкој постоји разлика између оваквог истражног судије и судије за истрагу. Судија за истрагу спроводи само одређене тзв. хитне судске радње у државно - тужилачкој истрази. То су радње у погледу којих постоји опасност да неће моћи да се понове на главном претресу, попут на примјер, случаја саслушања свједока који је тешко болестан или веома стар, па постоји велика вјероватноћа да неће моћи да касније, поново буде саслушан (параграф 161а. Закона о кривичном поступку Савезне Републике Њемачке), ако дође до вођења главног претреса. Поред тога, овај облик судске функционалне надлежности у њемачком кривичном поступку одлучује о одређеним мјерама процесне принуде, као што је притвор или о предузимању одређених специфичних истражних радњи у погледу кривичних дјела организованог криминалитета итд. Види шире: Шкулић, М., *Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка*, *Stimen* – часопис за кривичне науке, Правни факултет Универзитета у Београду, 2013., Том I, број 9/2013.

¹⁶⁰ Више о томе: F.C. Schroder (2011): *Uvod u zakon o krivичnom postupku Savezne Republike Njemačke*, „University press Magistrat Sarajevo“, edicija *Njemačko pravo*, knjiga 1., Deutsche Stiftung für Internationale Rechtliche Zusammenarbeit, Sarajevo, str. XVIII.

¹⁶¹ Када је ријеч о тзв. радњама првог захвата у њемачком кривичном поступку, односно у истрази, према одредбама параграфа 161 а. Закона о кривичном поступку Савезне Републике Њемачке (СтПО), полиција не само да може предузети такве радње, већ је дужна да увјек када постоји одређена већ „почетна сумња“ да је учињено кривично дјело, самостално, дакле без захтјева државног тужиоца истражи ствари и предузме све одговарајуће мјере које су потребне да се кривично дјело разјасни. Ово овлашћење и дужност криминалистичке полиције се у њемачкој теорији доводи у везу са начелом легалитета. Види: G. Pfeiffer (Hrsg.) /2003/, *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung*, „Verlag C.H.Beck“, Munchen, str. 998.

Њемачки процесуалисти сврстају увиђај у стварна доказна средства. Према схватању њемачке теорије и судске праксе, увиђај је свако чулно опажање путем вида, слуха, мириса, укуса или додира. Он обухвата прикупљање свих доказа који нису посебно уређени као доказивање свједоцима, вјештацима или исправама. У њемачком кривичном поступку је изричито уређен судски увиђај¹⁶². Приликом његовог предузимања се записнички документује затечено стање и да ли недостају трагови и знаци чије се постојање, према посебним околностима случаја, може претпоставити. Вршењем увиђаја суд, чулним опажањем, стиче утисак о постојању, или својствима, човјека, тијела или предмета, одређује карактеристике предјела или положај предмета, или посматра одређени начин понашања или процес који се понавља¹⁶³. На тај начин утврђују се непосредне доказне чињенице и наговјештаји.

Увиђај се може предузети у свим стадијумима поступка. Увиђај може да обави надлежни или замољени судија, а у случају да га треба предузети на тешко доступним мјестима (на примјер, предмет увиђаја је под водом или на крову), или ако законски пропис то налаже¹⁶⁴, може да буде повјерен и помоћнику у увиђају. Након обављеног увиђаја, помоћник износи своја запажања у својству свједока. На другој страни, у процесној теорији, постоји неслагање у вези са опажањем које обавља државни тужилац или полицајац. Према једном мишљењу ријеч је о прегледу, а не увиђају, тако да државни тужилац или полицајац морају да буду саслушани као свједоци. Заступници другог гледишта сматрају да је у питању увиђај чији резултати се уводе на главни претрес саслушањем државног тужиоца или полицајца као свједока. Увиђај се може обавити и у присуству вјештака, и у том случају се ради о судском увиђају који се нетачно означава као сложен или мјешовити увиђај.

Увиђај у Њемачкој који се обавља на главном претресу предствља саставни дио главног претреса, а врши се, уз учешће судија и других процесних учесника у судници или на мјесту гдје се налазе предмети увиђаја¹⁶⁵. У записник о главном претресу треба забиљежити само чињеницу да је обављен увиђај, а не и његов резултат. Увиђај се може предузети и ван главног претреса. Предузимању увиђаја могу да присуствују државни тужилац, окривљени и бранилац. У записнику о увиђају мора да буде детаљно описано затечено стање, као и који трагови и обиљежја нису пронађени, иако се може претпоставити да постоје. Зависно од околности конкретног случаја, записник би требао бити поткријепљен фотографијама, скицама или цртежима који на главном претресу могу да буду кориштени као доказ, без саслушања лица које их је сачинило. На крају треба рећи да записник сачињава записничар, с тим да судија може одустати од његовог позивања ако сматра да то није неопходно. У хитним случајевима, судија може узети за записничара неко друго лице, а не службеника из судске канцеларије, које предходно мора пред њим да положи заклетву.

¹⁶² Параграф 86. Закона о кривичном поступку Савезне Републике Њемачке, Едиција Њемачко право, Књига 1. University press – Магистрат издања, Сарајево, 2011.

¹⁶³ T. Kleinknecht, K. Meyer L. Meyer-Gobner, op. cit., S. 260; C. Roxin, op.cit., S.208.

¹⁶⁴ Параграфом 81д. Закона о кривичном поступку Савезне Републике Њемачке (StPO), је предвиђено да, ако би тјелесни преглед могао изазвати осјећај срама код особе, преглед ће обавити особа, односно љекар истог пола.

¹⁶⁵ Потпуно идентично као и у процесном законодавству Босне и Херцеговине.

6. КАРАКТЕРИСТИКЕ АДВЕРЗИЈАЛНОГ СИСТЕМА КРИВИЧНЕ ИСТРАГЕ И УВИЂАЈА У ОКВИРУ ЊЕ

Истрага је у англосаксонском правном систему потпуно неформална¹⁶⁶, и не сматра се дијелом кривичне процедуре, нити се спроводи на основу неке посебне одлуке. То значи да се истрага своди на фактичко разјашњавање кривичног дјела вршењем свих потребних радњи од стране полиције, (међу којима на првом мјесту спровођење увиђаја), а без доношења формалне одлуке (попут „закључка, наредбе или рјешења“ и сл.) која би означавала започињање истраге, у којој иначе, доминира полиција, уз могућност извјесне инструктивне улоге државног тужиоца, што није правило.

Кривичну истрагу, дакле, води углавном полиција, уз евентуално минимално ангажовање државног тужиоца, а осумњичени, док није саслушан, најчешће и не зна да је предмет истраге. Неке радње у истрази може да нареди искључиво судија, као што је случај са издавањем налога (наредбе) за претрес или прислушкивање телефонских разговора и сл.¹⁶⁷, да би те радње у поступку могле послужити као ваљан доказ.

Већина радњи које се у истрази предузимају немају посебан доказни значај, већ су истовјетне радњама које се код нас сматрају оперативним активностима полиције у некадашњем предкривичном поступку. Изузетак је саслушање осумњиченог, када његова изјава, ако је узета под строгим законским условима, има доказни значај, а такође то важи и за претресање када се оно врши по наредби суда, односно под одређеним условима и без наредбе. Осумњичени ако уопште зна да је предмет истраге (што није увјек случај, а по правилу, он за то сазнаје тек када буде лишен слободе, те полицијски саслушан)¹⁶⁸, може, уколико за то има средстава, да користи услуге детективске агенције. Питање је колико окривљени у САД може бити заиста и фактички једнак државном тужиоцу, без обзира на формално посједовање једнаких правних „оружја“ и обрнуто, није спорно да некада, изузетно вјешта и добро организована одбрана (што је по правилу скопчано са могућношћу окривљеног да ангажује врхунске адвокате), може фактички остварити предност у односу на неког не претјерано способног државног тужиоца.

Материјални докази који су прибављени у англосаксонској истрази, могу се користити на суђењу ако дође до подизања оптужбе, али само под условом да су прибављени на законит начин, при чему се стриктно примјењује и позната доказна концепција о искључењу како доказа који су сами по себи правно неваљани, тако и оних који би иначе, као такви тј. сами по себи били правно ваљани, али се до њих дошло на правно неваљан начин. У материјалне или физичке доказе, спадају различити предмети, попут зрна ватреног оружја, ватрено оружје, отисци прстију, резултати балистичких тестирања, анализе крви и урина, узорак рукописа, као и било који други предмети и документи.

¹⁶⁶ Слично као што је по старом ЗКП (прије реформе 2003) био нормиран наш предкривични поступак.

¹⁶⁷ Ове истражне радње такође, према ЗКП БиХ, искључиво наређује суд.

¹⁶⁸ Осумњичени се, одмах након што га је полиција ухапсила, саслушава, односно испитује од стране полиције, уз обавезно састављање записника, те узимање отисака прстију и његово фотографисање, након чега се мора без непотребног одлагања спровести одговарајућем правосудном органу.

Поред материјалних доказа користе се и лични докази до којих се долази давањем исказа (свједочењем). То значи да, када је ријеч о тзв. личним изворима доказа, односно исказима као доказима, а који потичу из истраге, тј. дати су на прикупљање несудским органима (прије свега полицији), као доказ се једино може користити исказ осумњиченог, под условом да су поштована сва уставна правила која се тичу елемената права осумњиченог на одбрану¹⁶⁹.

Данас у савременом кривичном поступку све већи доказни значај заузимају материјални докази, а од пресудне важности су они прибављени на легалан начин (најчешће током увиђаја), тако да је основни задатак одбране када покушава да опонира материјалним доказима, да доведе у питање легалност њиховог прибављања, а само у одређеној мјери (с обзиром на данашњи прилично висок степен егзактности криминалистичке технике), одбрана може да одређене материјалне доказе (нарочито оне који су идентификационог карактера, попут отисака прстију и ДНК анализе), покуша да оспори тако што би истицала да нису апсолутно поуздани (тј. нису правилно изузети и упаковани на увиђају, те очувани за вјештачење) и сл.

За англосаксонске, односно адверзијалне (страначке) типове поступка, је карактеристично да је суд у доказном смислу веома пасиван, тако да је извођење доказа, међу којима и увиђаја, у основи је препуштено странкама, док се суд претежно фокусира на процјену која је странка пред њим била успјешнија. Суђење почиње презентацијом доказа оптужбе, на које одбрана у одређеним процесним формама одговара, односно има прилику да даје одговор, да би се потом, изводили докази одбране, уз могућност да на њих одговара тужилац, док суд има веома ограничене могућности током извођења доказа¹⁷⁰.

Суд нема дужност као код европско континенталних правних система, да утврди истину¹⁷¹, већ је његова обавеза да обезбједи правичан, кривични поступак у оквиру којег

¹⁶⁹ Тзв. „Миранда упозорења“. Од 1966. године, тј. након одлуке Врховног суда САД у чувеном случају „Миранда“, полиција је дужна да осумњиченом који је ухапшен, прије саслушања, односно испитивања, упути тзв. „Миранда упозорење“, које се своди на следећи текст: 1. Ви сте ухапшени. Прије него што вам се постави било које питање, морате да разумјете која су ваша права. 2. Имате право да ћутите. Нисте дужни у било којем тренутку да нам било шта изјавите, нити да одговарате на било које питање. Све што кажете, може да пред судом буде употријебљено против вас. 3. Имате право да разговарате са адвокатом ради добијања савјета прије него што вас саслушамо и имате право да ваш адвокат буде присутан током саслушања. Уколико не можете да приуштите адвоката, а желите да га имате, адвокат ће вам бити обезбјеђен. 4. Ако желите да сада одговарате на питања без присуства адвоката, ви ћете и тада имати право да у било којем тренутку прекинете своје саслушање. Ви такође имате право да у било којем тренутку прекинете саслушање, док не разговарате са адвокатом.

¹⁷⁰ Суд је доказно изразито пасиван и не мјеша се у страначко извођење доказа, већ се ограничава на гарантовање потребних процесних формалности током страначких доказних активности, те штити одређена права учесника поступка.

¹⁷¹ Наводни циљ утврђивања истине, ма како примамљиво звучао, не би смио да завара. Истину и њено утврђивање прокламовали су и средњовјековни црквени судови (ордалије), католичка инквизиција, судови нацистичког *Reicha*, као и многи каснији судски системи који никако не би могли бити сматрани правичним. Види шире: Мајић М., Напуштање инквизиторског модела кривичног поступка као нужан корак у стварању непристрасног кривичног суда у Србији, Савремене тенденције кривичног процесног права у Србији и регионална кривичнопроцесна законодавства, Нормативни и практични аспекти, Београд, 2012., стр. 197.

тужилац, сноси терет доказивања своје оптужбе, што значи да тужилац треба да докаже да је окривљени учинио кривично дјело, а окривљени има право оспоравања навода тужиоца, тј. има на располагању потребне процесне могућности за одбрану.

Из адверзијалне природе поступка произилази да се у кривичном поступку суштински утврђује која је странка успјешнија у извођењу доказа у своју корист тј. ко је тријумфовао у доказном дуелу¹⁷², а не који су заиста постојећи чињенични елементи кривичног дјела које је предмет кривичног поступка. Из наведеног произилази огроман формални и фактички значај признања оптуженог и уопште његовог става у односу на оптужбу и тужилачку верзију догађаја. Ако сам оптужени валидно призна оптужбу, други се докази неће изводити, исто као што се суд сам неће упуштати у било какво доказивање у односу на чињенице које саме странке не сматрају спорним, без обзира што то некада може бити и сасвим очигледно да такав усаглашен став странака, не одговара ономе што је заиста истинито у конкретном случају.

Из самог атрибута „адверзијални“ као што видимо, произилази да је суштина кривичног поступка који се ближе обиљежава таквим атрибутом, да се он своди на одређени процесни „сукоб“ или доказни „двобој“ међусобно супростављених странака, односно процесних субјеката који имају супротне процесне интересе - окривљеног у функцији одбране и тужиоца који врши функцију оптужбе. Данас је свакако најтипичнији поступак ове врсте, кривични поступак САД, који је изворно произашао из енглеског кривичног поступка, односно англосаксонске кривичне процедуре.

Кривични поступак САД је типичан адверзијални¹⁷³, односно страначки орјентисан кривични поступак, што је последица његовог основног формалног извора, а то је енглеско кривично процесно право, као и у САД веома доминантне филозофије политичког либерализма¹⁷⁴, која диктира опште друштвене услове и основну социјалну концепцију којом је генерално обиљежен цјелокупан друштвени амбијент САД, па и онај његов сегмент који се тиче правног система. Исто као што у САД у економији и на тржишту начелно доминирају они који су најпродуктивнији, најефикаснији,

¹⁷² Тужилац и окривљени се сопственим аргументима „туку“ пред поротом састављеном од обичних грађана, која цијени ко је био убједљивији. Сам судија је релативно пасиван. Тек ако порота одлучи да је окривљени крив, судија ступа на сцену изрицањем одговарајуће казне. Ако порота одлучи да нема кривице, посао судије је завршен. Овакво школско поротно суђење у САД је правни изузетак. Одвија се у мање од 10% свих случајева. Скоро 90% случајева се окончава на основу признања окривљеног, када изостаје поротно суђење, а суд само изриче казну, узимајући признање као озбиљну олакшавајућу околност и руководећи се споразумом тужиоца и окривљеног, али без формалне обавезе да изрекне казну коју су странке предложиле. Када би у САД било више од 10% суђења пред поротом њихов правосудни систем би доживио колапс. Види: Шкулић, М., „*Још један поглед на Предлог новог Законика о кривичном поступку Србије*“, *Критичке анализе Нацрта новог Законика о кривичном поступку Србије*, Зборник удружења за међународно кривично право, Савјетовање на Тари, јуни 2011. год.

¹⁷³ Веома је сличан парничном поступку у САД, чија је основна особеност да свака странка у поступку сноси терет доказивања својих тврдњи, а одлуку о томе „ко је био бољи у доказивању“, доноси порота. Види: С. Roxin und В. Schunemann: *op. cit.*, str. 79.

¹⁷⁴ О критици теорије скептицизма која одликује постмодернизам и теорије симулације којима се правда амерички модел кривичне процедуре, Види: В. Ђурђић – С. Давидов, *Кривични поступак Србије- Између реформе и слома система вредности*, Зборник Правног факултета у Нишу, бр. 72/2016, стр. 63-65.

најснајлаживљивији и сл., а пропадају они који су неефикасни, неспособни и сл., и у кривичном поступку побјеђује успјешна странка, а када је ријеч о окривљенима, они који су богатији, понекад могу бити у бољем положају, јер себи могу да приуште квалитетнију стручну одбрану¹⁷⁵.

Основни принцип кривичног поступка САД је начело „fair“ поступка, које се примарно схвата као механизам који обезбјеђује потпуну једнакост странака кривичног поступка, што се своди на формално изједначавање странака и начелно давање истих процесних могућности како оптужби, тако и одбрани. То се прије свега односи на прави кривични поступак, тј. његов есенцијални стадијум, односно фазу поротног суђења, или евентуално суђење пред судијом појединцем, док је истрага у САД потпуно неформална и у њој доминира полиција.

Поред изложеног, суштинско обиљежје кривичног поступка у САД је споразум о признању кривице¹⁷⁶, који је у неким својим варијантама постао свјетски широко распрострањен, али када је ријеч о Европи, најчешће је нормиран у другачијем облику, него што он изворно постоји у САД. У контексту тога треба свакако користити и нека америчка искуства у нашој кривичнопроцесној пракси која се тичу споразума о признању кривице, али ни са тим не треба претјеривати.

Данас као што видимо, многи континентално-европски кривични поступци садрже неке елементе адверзијалних поступака, за шта је свакако најтипичнији институт окончања поступка на основу споразума тужиоца и окривљеног о признању кривице¹⁷⁷. Такође и обрнуто, многи адверзијални кривични поступци прихватају нека рјешења из континентално европских процедура, као што је давање већих овлаштења јавном (државном) тужиоцу у поступку вођења истраге. С тим у вези можемо рећи, да модерно кривично процесно право карактерише све изразитија конвергенција елемената из ова два велика свјетска кривичнопроцесна система, што је последица како општих глобалистичких тенденција, тако и свјести о потреби уграђивања у поједине правне системе оних елемената који су потенцијално ефикасни и корисни.

Све савремене земље, међу којима и Босна и Херцеговина, покушавају и настоје да свој правни систем што више усаврше и да се што више приближе „правди“ и једнакости својих грађана пред законом. Управо реформа кривично процесног законодавства код нас у последњих неколико деценија иде у том правцу, односно правцу приближавања и међусобног усклађивања са правним институтима два велика свјетска модела кривичне процедуре које смо у кратким цртама предходно изложили.

¹⁷⁵ Такође, не треба бити лицемјеран, па треба признати да и у кривичним поступцима који су мјешовитог карактера, као што су то типични континентално-европски кривични поступци, а наравно и у БиХ, економски снажнији окривљени често бивају фаворизовани, јер и ту постоји простор да се квалитетнијом стручном одбраном ипак постигне више, али је то далеко мање изражено, него у САД и у другим државама, у којима је суд доказно изузетно пасиван, а странке препуштене саме себи у извођењу доказа.

¹⁷⁶ Односно тзв. испреговарано признање кривице (plea bargaining) - на тај начин окончава се далеко највећи број започетих кривичних поступака у САД, иако се формално ради о изузетку у односу на поротно суђење које би морало да буде правило, а предвиђено је и Уставом САД.

¹⁷⁷ Овај правни институт према тврдњама неких аутора постао је својеврсна зараза у европским земљама.

7. СИСТЕМ КРИВИЧНЕ ИСТРАГЕ У ЗАКОНОДАВСТВУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Усвајањем Закона о кривичном поступку из 2003 године радикално се раскида са дотадашњом правном традицијом у БиХ. Промјењена концепција истраге, тачније, напуштање судског и прелазак на тужилачки концепт истраге једна је од најзначајнијих новина уведена измјенама кривичнопроцесног законодавства 2003. године. До 2003.¹⁷⁸ године Босна и Херцеговина је припадала континенталноевропском кривичнопроцесном систему, да би послје увођења измјена и усаглашавања кривичнопроцесног законодавства са међународноправним стандардима постала прва земља на ексјугословенским просторима која је прихватила већину рјешења из англосаксонског (адверзијалног) кривичнопроцесног система, а између осталог и промјењену концепцију истраге.

Према ЗКП БиХ до 2003¹⁷⁹ године тај период је карактерисала судска истрага, у којој је био одвојен рад полиције и тужилаштва у области откривања, гоњења кривичних дјела и учинилаца. Полиција је радила искључивао самостално, имала је доста широка овлаштења у погледу репресивних мјера према осумњиченом, као што је привођење, информативни разговор без присуства браниоца, одређивање мјере тродневног притвора, претресање, вјештачење и сл. Овлаштена службена лица су обављали највећи дио посла, а резултате свог рада достављали би тужиоцу, најчешће у виду кривичне пријаве коју би он, углавном рутински претварао у оптужни акт, а затим би истражни судија прихватао скоро сваки захтјев упућен од стране тужиоца за спровођење истраге. Доношењем новог ЗКП од 2003. године полиција и тужилаштво раде заједнички, тј. воде заједничку истрагу, док је истражни судија претворен у судију за претходни поступак, с тим што је нови ЗКП јасно раздвојио и утврдио надлежности тужилаштва и полиције у истрази. Тужилац је искључиви наредбодавац истраге, а полиција је дужна да поштује и извршава наредбе тужиоца.

Новим законским рјешењем, раније бројне надлежности полиције у вези самосталног дјеловања а посебно конкретне одлуке о покретању тзв. „криминалистичке обраде“ у преткривичном поступку и предузимања других процесних радњи, новим законским рјешењем су укинуте. Вјероватни разлози за тако радикалну промјену стратегије истраге кривичних дјела налази се у извјесној неефикасности ранијег судског модела, који се посебно огледа у ниском проценту расвјетљености кривичних дјела по НН¹⁸⁰ извршиоцу, дуготрајним криминалистичким обрадама, извјесним прекорачењима овлаштења од стране полиције и угрожавањем основних људских права и слобода, те недовољној увезаности полиције и тужилаштва, а посебно пасивног односа тужиоца у процесу тадашње истраге и др.

¹⁷⁸ Просторе бивше Југославије дужи низ година, тачније период од скоро 30 година од када је донесен 1976 последњи ЗКП заједничке државе, па све до усвајања новог ЗКП БиХ 2003. године, карактерише судска истрага.

¹⁷⁹ Кривично законодавство бивше Југославије кроз процес „наслијеђивања“ правних норми постало је саставни дио кривичноправног система свих држава бивше СФРЈ међу којима и Босне и Херцеговине.

¹⁸⁰ НН извршилац означава кривично дјело гдје је извршилац у моменту сазнања за кривично дјело непознат.

Имајући у виду наведено, на концепцијском плану, у реформисаном кривичном поступку у Босни и Херцеговини, основна питања проведене реформе су сведена на проблематику истраге и конструкцију главног претреса. Питање истраге се с правом или не, наметнуло као централно питање.

Раније фазе преткривичног и претходног кривичног поступка су спојене у јединствену истрагу под руководством тужиоца, који своја овлашћења може пренијети овлаштеним службеним лицима. На овај начин ојачан је и положај овлаштених службених лица, чије дјеловање више није само оперативног карактера, него су овлаштени и за провођење истражних радњи чији резултат може послужити као доказ у кривичном поступку, уколико су такве радње проведене под надзором тужиоца и у складу са одредбама Закона о кривичном поступку.

Такође и положај осумњиченог и његовог браниоца у истражном поступку је измјењен, па су осумњиченом већ од самог почетка тужилачке истраге загарантована његова права. Улога браниоца у истражном поступку је доживјела извјесне промјене које омогућавају браниоцу да од тренутка сазнања за истрагу, може предузети све радње у циљу утврђивања свих чињеница и прибављања доказа који иду у корист осумњиченог. Такође се и улога истражног судије трансформисала у судију за претходни поступак. Суд више није орган који истражује, већ онај који врши контролу оправданости радњи и мјера којима се током истраге ограничавају права и основне слободе грађана.

Овако редефинисана истрага, као фаза кривичног поступка, тачније, његовог претходног стадијума, представља изузетно значајан, а уједно и веома деликатан дио кривичне процедуре. У прилог овоме говори чињеница да заснивање и исход главног кривичног поступка највећим дијелом зависи управо од резултата истраге. Поред тога, истрага има посебан значај и за заштиту људских слобода и права, будући да у овој фази кривичног поступка постоји већа могућност њихове повреде него је то случај у главном кривичном поступку.

С обзиром на наведено, истрага, као посебна фаза кривичног поступка, већ дуже времена, како у пракси, тако и у теорији изазива бројне дилеме, несугласице и тешкоће. Отворена су бројна питања. Посебан значај имају она која се односе на: овлашћења активних субјеката истраге, односно у ком обиму иста треба дати појединим субјектима, затим који органи треба да спроводе истрагу (судски или тужилачко-полицијски), те да ли су судски органи који спроводе истрагу још увјек у неким државама, довољно стручни у области криминалистике или који је систем, модел истаге, најприкладнији, односно најефикаснији¹⁸¹, судски или тужилашки.

Управо у овом дијелу рада ће се настојати кроз компаративну анализу ранијег и актуелног модела истраге доћи до неких одговора у смислу позитивних одраза на ефикасност тужилачке истраге у односу на ранију судску истрагу.

¹⁸¹ Питање ефикасности истраге значи да је ефикасно спроведена истрага један од веома битних фактора ефикасности кривичног поступка као цјелине. Види: Радуловић Д., „Концепција истраге у кривичном поступку у свјетлу новог кривичнопроцесног законодавства”, Београд, 2012., стр. 11-22.

7.1. Каква је била природа раније судске истраге

Судска истрага се као процесни стадијум¹⁸², по старом закону, одликовала следећим особеностима:

1) Истрага је била судског карактера, што значи да је истрагу водио и њен је основни актер био истражни судија, а само у неким изузетним случајевима одређене радње у истрази могли су вршити и други државни органи. Овлаштени тужилац је из тих истражних радњи апсолутно био искључен. Дакле, у судском концепту истраге тужилац је имао прилично пасивну улогу. Њему је било препуштено само да захтјева спровођење истраге, када је сматрао да, с обзиром на испуњеност законских услова, је било мјеста покретању кривичног поступка. Органи унутрашњих послова обављали су највећи дио посла, а резултате свог рада достављали би тужиоцу, најчешће у виду кривичне пријаве коју би он, углавном рутински, претварао, с идентичним садржајем, у оптужни акт, а затим би истражни судија прихватао скоро сваки захтјев упућен од стране тужиоца за спровођење истраге. У мање од 1% случајева истражни судија је изражавао своје неслагање са захтјевом јавног тужиоца, што је значило да је истражни судија представљао својеврсну трансмисију јавног тужиоца, који је опет био својеврсна трансмисија између полиције и истражног судије, а што је све скупа имало тешке практичне посљедице по кредибилитет доказа из истраге, који су без већих проблема били прихватани на главном претресу, јер се радило о „доказима из судске истраге“, али су се тако, у ствари, индиректно оснажавали докази из полиције. Органи унутрашњих послова такође нису били овлаштени да одлучују о покретању истраге, али изузетно су могли само под посебним законским условима спроводити поједине истражне радње (вршење увиђаја).

2) Судска истрага је започињала на формалан начин, тако што се на захтјев овлаштеног тужиоца доносило рјешење о спровођењу истраге, а истрага се сматрала започетом онда када је то рјешење постало правноснажно. За њено вођење је било потребно да се испуне одређени материјални услови (основана сумња¹⁸³ да је одређено лице учинило кривично дјело) и формални услови (приједлог тужиоца и правноснажно рјешење истражног судије). Истражни судија није могао одбити захтјев јавног тужиоца за спровођење истраге. Уколико је истражни судија имао негативан став у односу на такав захтјев, тј. није се слагао са њим, јер је сматрао да нису испуњени потребни услови за вођење истраге, односно кривичног поступка уопште, он би тада затражио да о томе одлучује ванрасправно вијеће.

3) Судска истрага није била обавезна процесна фаза¹⁸⁴, јер се под одређеним условима оптужница могла подићи и без предходног вођења истраге, што је било могуће у

¹⁸² Истрага је стадијум кривичног поступка који временски претходи подизању оптужнице и њеној судској контроли. Види шире: Бејатовић С., Кривично процесно право, „Службени гласник“, Београд, 2008.

¹⁸³ Основана сумња је већи степен сумње у односу на основе сумње који је сада потребан у тужилачкој истрази за доношење наредбе за спровођење истраге тужиоца.

¹⁸⁴ Зависно од казне прописане за кривично дјело, истрага се само у неким случајевима јавља као обавезна, док је у другим или само могућа или потпуно искључена. Види: Грубач М., Кривично процесно право, Београд, 2006., стр. 378 - 379.

два процесна модалитета: а) безусловно непосредно оптужење (права непосредна оптужница), и б) условно непосредно оптужење (неправа непосредна оптужница).

4) Основна сврха судске истраге је била да се прикупе подаци и докази који су потребни да би се могло одлучити да ли ће се подићи оптужница или обуставити поступак. Посебан циљ истраге је био да се прикупе подаци о личности окривљеног. Осим тога, истрага је требало да омогући несметано одвијање тока главног претреса. Због тога су се у истрази изводили и они докази за које постоји опасност од одлагања - да се докази неће моћи поновити на главном претресу или би њихово извођење било скопчано са тешкоћама, као и други докази који су могли бити од користи за поступак, а чије извођење се показивало цјелисходним¹⁸⁵. Циљ судске истраге није био да се прикупе и изведу сви докази, чиме би се главни претрес претворио у пуко понављање већ изведених доказа. У истрази се само сумарно прикупљао доказни материјал, како би се могло оцјенити да ли је потврђена основана сумња о дјелу и учиниоцу. Остали докази су се изводили кад је то било неопходно или цјелисходно за континуирани и несметани ток главног претреса.

5) Судска истрага је била ороченог трајања, иако је максималан рок вођења истраге (шест мјесеци) у основи инструктивног карактера¹⁸⁶. Материјални услов за спровођење истраге се огледао у постојању основане сумње да је одређено лице учинило кривично дјело. Истрага се није могла водити против непознатог учиниоца кривичног дјела¹⁸⁷, већ је било неопходно да се основана сумња односи не само на чињеницу да је учињено одређено кривично дјело (објективан услов), већ и да је то кривично дјело учинило одређено лице, односно лице чији је идентитет познат (субјективан услов).

Оваквој судској истрази се приговарало да је спора и да је дуго трајала, да је позиција тужиоца била доста пасивна, да се главни претрес често сводио на репризу истраге и слично, тако да се и у пракси и у стручној јавности почело размишљати о промјени овог концепта истраге и увођењу тужилачке истраге.

Међутим, поједини процесуалисти су за судску истрагу истицали да је имала одређене предности, које се не би могле занемарити, а радило се о следећим: 1) судска истрага је била повољна за окривљеног, јер је суд начелно био непристрасан и независан, 2) она је била правична јер се суд у истрази није руководио страначким интересом, нити је био страначки острашћен, те 3) судска истрага је омогућавала да се докази у њој, изведени једноставније и мање проблематично користе на главном претресу, јер их је извео одређени функционални облик суда. Функција истражног судије у судској истрази се сводила на једну врсту предходног филтера у односу на оно што је учињено у предкривичном поступку од стране полиције, па је он практично понављао низ већ обављених радњи, што је посебно типично било када се радило о исказима свједока, јер су се у истрази, веома често саслушавали као свједоци, лица која су свој исказ раније давали

¹⁸⁵ Види: Закон о кривичном поступку објашњен судском праксом, IX измјењено и допуњено издање, Збирка савезних прописа, Београд, 1981., стр. 92 - 108.

¹⁸⁶ Види: Шкулић М., Кривично процесно право, Посебан дио, Београд, 2009., стр. 29 - 38.

¹⁸⁷ У новом тужилачком концепту истраге, истрага се може покренути и против непознатог извршиоца и није јасно који смисао има доношење овакве одлуке. Види шире: В. Ђурђић, *Уређење претходног поступка Србије*, Приједор, 2015., стр. 75-99.

у својству грађанина пред полицијом. Дакле, исказ дат истражном судији, касније би се без већих формалних проблема, могао користити као доказ у даљем току поступка¹⁸⁸.

Према неким мишљењима судска истрага је требало да остане у рукама суда из више разлога¹⁸⁹. На првом мјесту треба истаћи да у истрази (обзиром на њену затвореност од очију јавности) може да дође до већег ограничења, па и кршења права човјека, а да до тога није могло доћи у судској истрази најбоља је гаранција био истражни судија, односно, независни и самостални суд. Друго, питање је колико би тужилац био објективан истражитељ ако се има у виду да је он био странка у кривичном поступку и да би он као такав са једнаком пажњом прикупљао доказе и у корист и на штету окривљеног, премда га је на то обавезивало и Законом прокламовано начело истине. Од квалитета истраге зависи и квалитет пресуде, па је судска истрага била томе гаранција. То што се истичу слабости тадашње судске истраге, којих је свакако било, није кривица судске истраге него дискриминаторског односа према истражној служби која је материјално технички била слабо опремљена, а и у кадровском погледу неријетко је бивала подцијењена, па су се у ту службу често распоређивале судије који немају доста искуства. Треће, ако је истрага дата у руке истражном судији не значи да је улога тужиоца била мања, јер је од њега потицао захтјев за спровођење истраге. Но, прије подношења захтјева тужилац је цијенио да ли ће поднијети захтјев или не, а на основу оцјене доказа приложених уз кривичну пријаву. У том смислу, позиција тужиоца који је везан начелом легалитета кривичног гоњења разликовао се од позиције суда само по томе што се тужилац за формирање чињеничне основе за своју одлуку правно могао задовољити нижим степеном извјесности тј. „основи сумње“. Тај степен извјесности за судску истрагу је био „основана сумња“.

Међутим, без обзира на овакве појединачне теоријске ставове и приступе, судски концепт истраге као раније владајући и претежно доминантан у континенталним правним системима, све више губи на својој присутности, те све више уступа мјесто тужилачком концепту истраге. Тужилачки, односно тужилачко-полицијски концепт истраге, губи свој англосаксонски карактер као изворни и све више добија карактер универзалности. Такође и у кривичнопроцесном законодавству земаља које важе за колијевку судског концепта истраге, као што је Француска, тужилачки концепт је све присутнији кроз преузимање не малог броја рјешења својствених тужилачко-полицијском концепту истраге.

Чињеница око које се и научна и стручна јавност слаже јесте да судски концепт истраге не доприноси жељеној ефикасности кривичног поступка, у прилог чему свједоче и измјене концепта истраге у земљама као што су Њемачка, која је међу првим земљама у Европи 1974. прешла на тужилачки концепт истраге, и у којој је он дао бројне позитивне резултате, и Француска, у којој се концепт судске истраге најдуже задржао а која је такође прешла на тужилачки концепт истраге.

¹⁸⁸ Најдоследнији заговорник судске истраге у српској кривичнопроцесној теорији је био професор др. Ђорђе Лазин, који је у својим научним и стручним радовима, убједљиво образлагао добре стране тог типа истраге. Види више: Лазин Ђ., Судска истрага – дилеме и проблеми, Ревизија за криминологију и кривично право, Београд, 2006., број 2, стр. 73 - 90.

¹⁸⁹ О томе шире др. Момчило Грубач; Кривично процесно право, књига трећа, Београд, 2004, стр. 32.

7.2. Тужилачки концепт истраге - разлози озакоњења

Замјена судске истраге не судском (тужилачком) истрагом у првом реду се образлаже разлозима ефикасности. Такође, захтјеви стручне јавности и рјешења у компаративном кривичном процесном законодавству која су током низа година показала добре резултате, и досадашња искуства у судској пракси уопште, говорила су о потреби промјене концепта судске истраге и у Босни и Херцеговини¹⁹⁰. У прилог неопходности промјене концепта истраге, и то с циљем преласка са судског на тужилачки говоре следећи разлози:

1. Наш ранији кривични поступак је, чини нам се био, претјерано растегнут и неке фазе кривичног поступка су се непотребно дуплирале што је било карактеристично за однос преткривичног поступка и истраге. Крајње је било у том поступку нерационално да јавни тужилац у многим ситуацијама дјелује као сувишни посредник између полиције која је обавила свој дио посла у преткривичном поступку и суда пред којим треба да се одвија кривични поступак, те да оптужни акт јавног тужиоца буде у основи само преписана кривична пријава полиције. Искуство и статистичка анализа јасно показују да је јавни тужилац рутински прихватао скоро сваку кривичну пријаву поднијету од стране полиције, и практично, њен садржај преносио у свој оптужни акт, тј. истражни судија је прихватао скоро сваки захтјев јавног тужиоца за спровођење истраге¹⁹¹. Дакле, кривични поступак се значајно убрзава, јер су у истрази која је повјерена јавном тужиоцу, спојени неки елементи некадашњег преткривичног поступка и судске истраге, што омогућава брже рјешавање кривичне ствари. За разлику од процесних радњи које је предузимао истражни судија у судској истрази, полицијске и тужилачке радње у тужилачкој истрази нису оптерећене процесним формама и због тога су брже, лакше и економичније;

2. Јавни тужилац се у тужилачкој истрази чини знатно активнијим већ у процесу прикупљања првих доказа, што му омогућава да касније, ако се поступак настави пред судом, боље познаје чињеничне и правне елементе кривичне ствари која је предмет поступка. Дакле, тужилац има увид у цјелокупан ток истраге, било да самостално предузима радње доказивања или надзире рад овлаштених службених лица чиме се обезбјеђује законитост прикупљених доказа полицијских службеника. Наиме, одмах по сазнању да постоје основи сумње да је извршено кривично дјело тужилац има право и дужност предузети мјере и радње у циљу његовог откривања и спровођења истраге, проналажења осумњиченог, руковођења и надзора над истрагом, као и ради управљања активностима овлаштених службених лица које су у вези проналажења осумњиченог и прикупљања изјава и доказа. У судском концепту истраге тужилац је поприлично био пасиван и ослањао се углавном на оно што полиција и истражни судија прикупе и доставе њему, што није у складу с његовом основном функцијом кривичног гоњења.

¹⁹⁰ Од држава које су настале распадом бивше Југославије, Босна и Херцеговина је прва прихватила овакав концепт истраге (2003 године).

¹⁹¹ У пракси је мање од 1% случајева истражни судија изражавао своје неслагање са захтјевом тужиоца, па то практично значи да је истражни судија претворен само у неку врсту трансмисије јавног тужиоца, који је предходно био трансмисија полиције, а што онда има и веома тешке практичне последице баш по кредибилитет доказа из истраге, јер се они без већих проблема прихватају на главном претресу, с обзиром да се ради о судским доказима, али се тако у ствари, индиректно оснажују докази из полиције.

3. У тужилачкој истрази кривични суд се растерећује у одређеној мјери, (није више надлежан за истрагу и може се више посветити заштити основних људских права и слобода), те се више може фокусирати на своју основну функцију, а то је пресуђивање кривичне ствари. Истражни судија није могао бити члан вијећа у истој кривичној ствари (разлог за обавезно изузеће), што је изазивало организационе проблеме у судовима са мањим бројем судија;

4. Један од такође важних аргумената који говоре против судског концепта истраге јесте да је тако конципирана истрага углавном кабинетска. У њој је истражни судија, као њен главни активни субјект, преваходно ангажован на прикупљању личних доказа, док остали доказни материјал потиче из претходне активности полиције. Истражни судија у овом концепту истраге у немалом броју случајева прихвата доказе прикупљене од стране полиције у преткривичном поступку. Исто тако, у немалом броју случајева повјерава им и предузимање одређених истражних радњи¹⁹²;

5. Тужилачки концепт истраге смањује могућност непотребног понављања доказа. На примјер, посматрано са аспекта законодавстава која познају судски концепт истраге, до саслушања учиница кривичног дјела (осумњиченог-окривљеног), може да дође чак и три пута (у преткривичном поступку од полиције, у истрази и на главном претресу)¹⁹³;

6. По својој правној природи истрага није судска, већ тужилачко - полицијска дјелатност. Оваква њена правна природа у сагласности је и с њеним циљем, а то је прикупљање материјала потребног за подизање оптужног акта од стране јавног тужиоца, што у складу с претходно изнесеним начелима треба да ради јавни тужилац самостално или заједнички он и полиција, а не суд¹⁹⁴;

7. Тужилачки концепт истраге доприноси потпунијој реализацији већине основних начела кривичног процесног права. Ријеч је прије свега о начелу непосредности. Ово из разлога што се код овог концепта истраге на главном претресу морају по правилу извести скоро сви докази. Могућност читања доказа из тужилачке истраге на главном претресу више је него изузетна, што није случај код судског концепта истраге. Баш је судска истрага, нешто што на мала врата уводи полицијске доказе као судске доказе. Тужилачки концепт истраге је далеко процесно чистији и у правном смислу поштеније рјешење, које су стога и прихватиле многе савремене и демократске државе, јер су тужилачки докази ипак само докази странке која је у функцији кривичног гоњења и они се касније морају додатно судски оснажити, или обрнуто, девалвирати у кривичном поступку и

8. Такође, један од аргумената који говори против судске, а у прилог тужилачкој истрази јесте и адекватнији начин регулисања одговорности за неефикасност истраге. Раније се та одговорност могла без проблема и без имало посљедица пребацити са

¹⁹² Као што су нпр. претресање стана и других просторија и лица, привремено одузимање предмета и сл.

¹⁹³ Бејатовић С., Измјене и допуне ЗКП и поједностављене форме поступања у кривичним стварима, „Ревиија за криминологију и кривично право бр.2/2009, стр. 21-40.

¹⁹⁴ Бркић С., „Предлози измјена и допуна ЗКП“, Зборник, Анализа Закона о кривичном поступку у Србији: усклађеност са одредбама Европске конвенције о људским правима и препоруке, Савјет Европе, ХРЦАД (2004) 1. Мај, стр., 25 под 51.

тужиоца на истражног судију или органе унутрашњих послова, и обрнуто, што у тужилачком концепту истраге није могуће, јер је тужилац *dominus litis* претходног поступка¹⁹⁵.

Међутим, поред ових наведених чврстих аргумената који иду у прилог озакоњења тужилачког концепта истраге треба истаћи и неке приговоре процесне теорије који донекле настоје оспорити улогу и значај концепта тужилачке истраге. Но, када је ријеч о овим приговорима, наше је мишљење да они не могу и неће довести у питање оправданост примјене тужилачког концепта истраге. Ради се о следећим приговорима:

1. У тужилачко - полицијском концепту истраге постоји опасност од злоупотребе овлаштења полиције, који би услед прекорачења својих овлаштења могли да доведу до повреда основних слобода и права грађана загарантованих међународним актима и националним законодавствима. Према схватању неких аутора¹⁹⁶, овим концептом истраге дата су већа овлаштења тужиоцу и полицији у истрази, те на тај начин им се даје још једна основа за повећање њихове репресивности. Овакав приговор не стоји из више разлога. Прво, у тужилачко-полицијском концепту истраге о питањима везаним за слободу и права грађанина одлучује суд, а не јавни тужилац, ни полиција. Друго, данас су људска права и слободу грађана у таквом степену интернационализована да их је готово свака држава у региону уврстила у национална законодавства или ратификовала Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода. Овом ратификацијом држава је пристала да одлуке њених органа подлијежу контроли Европског суда за људска права. Треће, злоупотреба овлаштења од стране полиције не може бити аргумент против нечега што ће, нема сумње, допринјети ефикасности кривичног поступка;

2. Приговор да постоји превелика повезаност јавног тужилаштва са извршном влашћу нема оправдање, чему у прилог говори чињеница да тужилац приликом одлучивања о спровођењу истраге, тачније приликом процјене да ли постоји кривично дјело и да ли треба водити кривични поступак, може да погријеши исто толико као и код подизања неких оптужних аката у судском концепту истраге, у којим случјевима се не поставља питање његове објективности. Иначе, питање објективности се може покренути и у раду било кога другог државног органа, чиме се само указује на потребу друштва да изнађе инструменте за њихово објективно поступање, које се уз адекватну примјену тих инструмената не би могло доводити у питање;

3. Концентрација више функција у рукама тужиоца (функција кривичног гоњења и функција истраживања), такође је један од приговора овом концепту истраге која наводно утиче на његову објективност. Међутим, овакав приговор такође не стоји из више разлога.

¹⁹⁵ Права и дужности тужиоца током спровођења истраге и његов однос према другим тијелима у фази откривања кривичног дјела су од посебног значаја с обзиром да резултат суђења у озбиљној мјери зависи од квалитетног и успјешног вођења истраге. Види: В. Ђурђић, Ј. Киурски и др.: Јавно тужилаштво, полиција, кривични суд и сузбијање криминалитета, Београд, 2008.

¹⁹⁶ У нестабилним земљама, као што су земље у транзицији, увјек је опасно истрагу повјерити јавном тужиоцу и полицији, јер је њихова објективност недовољна, а веза са извршном влашћу превелика. Види: Лазин Ђ., Судска истрага – Дилеме и проблеми, Ново кривично законодавство: Дилеме и проблеми у теорији и пракси, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006., стр. 358.

Прво, јавни (државни) тужилац се на овај начин чини знатно активнијим већ у процесу прикупљања првих доказа, што му омогућава да касније, ако се поступак настави пред судом, боље познаје чињеничне и правне елементе кривичне ствари која је предмет поступка. Друго, државни (јавни) тужилац, као и полиција у спровођењу истраге су дужни прикупљати како доказе који терете осумњиченог, тако и оне који му иду у прилог. То ће омогућити свестрано сагледавање свих чињеница кривичног догађаја. Оваква улога тужиоца захтјева доследно поштовање закона, професионалност, рад, упорност, дисциплину, истраживачки дух, стално усавршавање из различитих научних области, као и високе моралне квалитете. Треће, новим ЗКП су ојачана права одбране осумњиченог (оптуженог). Од тренутка сазнања за истрагу, бранилац може предузимати све радње у циљу прикупљања доказа у корист осумњиченог, осим извјесног ограничења које се односи на тајност истраге и

4. Кадровски и технички потенцијал полиције и тужилаштва и неспремност истих за овакву крупну новину. Један од приговора против тужилачког, односно тужилачко - полицијског концепта истраге јесте непостојање кадровског потенцијала, прије свега у редовима полиције, као и неадекватна материјално техничка опремљеност како полиције, тако и тужилаштва у спровођењу новог концепта истраге. Овај приговор такође није основан нашта указује дванаестогодишња пракса примјене тужилачког концепта истраге у БиХ¹⁹⁷. И поред постојеће техничке опремљености истражних органа која није на неком завидном (европском) нивоу, као и са постојећим кадровским полицијским потенцијалом, тужилачки концепт истраге се успјешно спроводи¹⁹⁸. Од држава које су настале распадом бивше Југославије, Босна и Херцеговина је прва прихватила овакав концепт истраге а резултати његове примјене, послје веома кратког периода (од 2003. године) веома су задовољавајући.

На основу изложеног, може се констатовати да је сасвим исправан став скоро свих кривичнопроцесних законодавстава држава бивше Југославије, међу којима и БиХ, која су у процесу реформе напустила судски и озаконила тужилачки концепт истраге. Оваквим рјешењима кривичнопроцесних законодавстава држава региона не само да се ствара нормативна основа за ефикаснији кривични поступак, већ се та законодавства и на тај начин изједначавају са највећим бројем европских кривичнопроцесних законодавстава.

¹⁹⁷ Дванаестогодишњи развој кривичноправног система на новим основама у БиХ, прошао је озбиљан пут и прилагођавања у практичној примјени, његовом усавршавању у свим сегментима, па и у дијелу који се односи на кривичну истрагу. Адаптацију су морали поднијети, како судска и тужилачка пракса, тако и правна теорија и наука. На том путу, за ово вријеме, могло би се са сигурношћу тврдити, да се постојећи кривичнопроцесни систем, учврстио и у тој мјери заживио тако да би радикалне промјене, у било ком правцу, доживјеле неуспјех или би наишле на отпор практичара. Види шире: Лакић С., Искуства и учени проблеми у примјени тужилачке истраге у БиХ, Тужилачка истрага регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примјени, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2014., стр. 105.

¹⁹⁸ Засигурно је да тужиоци у БиХ, без обзира на све тешкоће с којима су суочени у провођењу поступка истраге, не би пристали и не би предложили било какву промјену кривичнопроцесног система која би била усмјерена на враћање ранијег система судске истраге. Ибидем

7.3. Јавнотужилачка истрага у Босни и Херцеговини

Ступањем на снагу новог Закона о кривичном поступку Босне и Херцеговине, уведено је доста нових законских рјешења, али најзначајније измјене су уведене управо у односу на улогу субјеката кривичног поступка у фази истраге. Кључну улогу у истрази има тужилац чија су овлаштења знатно проширена у односу на ранији Закон о кривичном поступку, али су се паралелно с проширивањем овлаштења повећале и његове обавезе.

Нешто што је у ранијем кривичном поступку називано преткривични поступак и претходни кривични поступак, нови Закон о кривичном поступку БиХ је објединио у једну и јединствену истрагу коју спроводи, којом руководи и надзире је тужилац, као изворни носилац истражних овлаштења. Сходно закону, тужилац је својеврсни „менаџер истраге“ којом он руководи на начин за који сматра да ће му омогућити долажење до таквог квалитета и количине доказа на основу којих ће моћи подићи оптужницу, а потом је и одбранити у току покренутог кривичног поступка. Тужилац је постао *dominus litis* у истрази и своја овлаштења може пренијети на овлаштена службена лица. На овај начин ојачан је и положај полицијских службеника чије дјеловање више није само опетативног карактера, него су овлаштени и за провођење истражних радњи чији резултат може послужити као доказ у кривичном поступку, уколико су такве радње проведене под надзором тужиоца и у складу са одредбама Закона о кривичном поступку.

Овлаштена службена лица у истрази се појављују као важан субјект у спровођењу одређених активности, примарно реализовања одређених истражних радњи (увиђај, саслушање свједока, испитивање осумњиченог, претресање, вјештачење), те прикупљања доказног материјала. Наравно, не треба запоставити ни улогу овлаштених службених лица у откривању и пријављивању кривичних дјела, односно на прикупљању основа сумње да је извршено кривично дјело, као и у зајимању пријава о извршеним кривичним дјелима. Међутим, све активности у истрази, овлаштена службена лица реализују уз претходно обавјештавање и надзор од стране тужиоца, а неке истражне радње реализују под његовим директним и непосредним руковођењем, услед чега губе своју оперативну самосталност која их је одликовала у судској истрази.

Положај осумњиченог и његовог браниоца у истражном поступку је такође измјењен, па су осумњиченом већ од самог почетка тужилачке истраге загарантована његова права. Осумњичени већ првим појављивањем пред тужиоцем или овлашћеним службеним лицима мора бити поучен о својим правима, и приликом првог испитивања обезбјеђена су му сва права почев од права на браниоца до права да се брани ћутањем¹⁹⁹.

И улога браниоца у истражном поступку је доживјела извјесне промјене које омогућавају браниоцу да од тренутка сазнања за истрагу, може предузети све радње у циљу утврђивања свих чињеница и прибављања доказа који иду у корист осумњиченог, и да већ од првог појављивања осумњиченог пред тужиоцем или овлашћеним службеним

¹⁹⁹ Истина, с обзиром да је тужилац у могућности да практично води истрагу у тајности, те да на самом крају саслуша осумњиченог који тек тада може сазнати да је против њега вођена истрага, у том смислу је стратегијски у тој фази поступка ослабљен положај осумњиченог у односу на ранији ЗКП.

лицима развија стратегију одбране. Такође се и улога истражног судије трансформисала у судију за претходни поступак. Суд више није орган који истражује, већ онај који врши контролу оправданости радњи и мјера којима се током истраге ограничавају права и основне слободе грађана.

Општа дефиниција или појам истраге прописан је одредбом (чл.20 ст.1 т. ј ЗКП БиХ) из које произилази да, истрага обухвата активности предузете од стране тужиоца или овлаштеног службеног лица у складу с овим законом, укључујући прикупљање и чување изјава и доказа²⁰⁰. Сврха истраге није да се прикупе сви докази и подаци који могу да буду од користи за доношење пресуде, већ треба да се прикупе само они подаци и докази који су потребни како би се могла донијети одлука да ли ће се подићи оптужница или обуставити поступак, односно они за које се предпостављају тешкоће у накнадном извођењу. Сврха истраге је расвјетљавање и рјешавање кривичне ствари до степена вјероватноће, која је потребна за подизање оптужнице, односно до степена у којем је стање ствари довољно разјашњено да се може подићи оптужница²⁰¹.

Такође дефинисана је и улога тужиоца, те његова права и обавезе у погледу покретања и вођења поступка истраге. Тужилац има право и дужност да, одмах по сазнању да постоје основи сумње да је учињено кривично дјело, предузме потребне мјере у циљу његовог откривања и провођења истраге, проналажења осумњиченог, руковођења и надзора над истрагом, као и ради управљања активностима овлаштених службених лица везаних за проналажење осумњиченог и прикупљање изјава и доказа. Дакле, тужилац активно учествује у сачињавању извјештаја о почињеном кривичном дјелу, чиме се усклађује кривичнопроцесни положај тужиоца (водећом улогом) с његовом основном функцијом, а то је провођење истраге за кривична дјела, те за кривично гоњење извршилаца у складу са Законом о кривичном поступку Босне и Херцеговине и другим примјењивим законима. Тужилац је инволвиран од самог почетка тј. од самог сазнања који чини основ сумње да је одређено лице (познати или непознати извршилац) извршило одређено кривично дјело, тако да је тужиоцу повјерена једна веома значајна и у процесном смислу захтјевна улога - терет доказивања.

Имајући у виду наведено, тужилачка истрага садржајно обухвата двије цјелине. Прва цјелина је откривачка, латентна фаза. Она обухвата дјелатност откривања (или сазнања) о кривичном дјелу, прикупљање података о учиниоцу, жртви и других података, те предузимање мјера ради осигурања спровођења кривичног поступка. У тој фази поступања кривично дјело још није сасвим одређено, а исто вриједи и за учиниоца. У спознајном смислу постоји почетна или полазна, најнижа вјероватноћа да је учињено кривично дјело. То су основе сумње. Дакле, тужилац има право и дужност да одмах по

²⁰⁰ Појам истраге у упоредном кривично процесном праву може означавати различите, али сличне садржаје.

²⁰¹ Поред законског одређења истраге сврха истраге је, према мишљењу проф. др. Милана Шкулића: „Прикупљање доказа и података који су потребни да би се могло одлучити да ли ће се подићи оптужница или обуставити поступак; прикупљање доказа за које постоји опасност да се неће моћи поновити на главаном претресу или би њихово извођење било отежано, и прикупљање других доказа који могу бити од користи за поступак, а чије се извођење, с обзиром на околности случаја, показује целесходним“. Види: Шкулић М., „Кривично процесно право“ - приручник за полагање правосудног испита, ЈП Службени Гласник, Београд, 2008., стр.147.

сознању да постоје основи сумње да је извршено кривично дјело, предузме потребне мјере у циљу његовог откривања и провођења истраге. Значи, за покретање истаге довољно је постојање основа сумње за разлику од ранијег кривичноправног система, по којем је за покретање истраге тражен виши степен вјероватноће да је почињено кривично дјело, а то је постојање основане сумње. Друга цјелина истраге обухвата прикупљање доказа о кривичном дјелу учиниоца који је одређен (индивидуализован, али не нужно идентификован), против којег се предузимају радње због кривичног дјела.

Дакле, истрагу битно обиљежава истражна дјелатност. У истрази је неопходно дефинисати кривично дјело које је предмет истраге, и у том смислу је потребно утврдити чињенице од којих зависи оцјена о постојању субјективних (облици кривице: виности, умишљај, нехат, евентуална неурачунљивост..) и објективних елемената кривичног дјела (радња извршења, посљедице извршења кривичног дјела...). Задатак истраге је доказивање кривичног дјела у чињеничном и правном смислу, тако да правно квалификовање дјела које након окончања истраге одређује тужилац треба бити правни израз чињеница утврђених у истрази. Током истраге је потребно дефинисати доказна средства која ће се употријебити пред надлежним судом како би се доказао чињенични супстрат кривичног дјела и његова правна квалификација.

Сасвим је јасно да се наведени циљеви и задаци тужиоца не могу успјешно реализовати без квалитетне и дјелотворне реализације дужности и обавеза овлаштених службених лица које су по законом одређеном садржају суштински комплементарни с дужностима тужиоца, тако да без кординирања у поступању ових субјеката (тужиоца и ОСЛ) истрагу није могуће успјешно реализовати²⁰². Дјелатност овлаштених службених лица у истрази се састоји у пружању криминалистичко - техничке и друге помоћи надлежном тужиоцу, односно суду (посебне истражне радње), као и у обављању истражних радњи (радњи доказивања) под условима и на начин предвиђен ЗКП. Поступање овлаштених службених лица у истрази предузима се с циљем да основи сумње прерасту у једну нову квалитету - основану сумњу²⁰³ односно да се дође до једног већег степена сазнања у оквиру кога утврђене чињенице и околности ближе указују да је одређена особа извршила одређено кривично дјело, јер је основана сумња потребна за подизање оптужнице.

Тумачењем и мисаоним повезивањем значења ових одредби, може се закључити да су и овлаштене службене особе субјекти истраге, и то субјекти оперативног дијела истраге, а тужилац је субјект правног дијела истраге, чије су активности у истрази практично неодвојиве и чине једну комплементарну цјелину, с крајњом законском сврхом кривичног гоњења учинилаца кривичних дјела, односно доказивања њихове кривичне одговорности пред надлежним судом. Имајући у виду наведено, у даљем излагању биће детаљније објашњена улога тужиоца у истрази, као и улога овлаштених службених лица.

²⁰² Однос тужиоца и полиције у смислу обавјештавања тужиоца и даљег поступања овлаштених службених лица у случају постојања основа сумње да је извршено кривично дјело прописан је чланом 218 ЗКП БиХ и аналогних чланова ЗКП Ф БиХ, ЗКП РС и ЗКП БД БиХ.

²⁰³ Врањеш Н., „Кратки приказ улоге овлаштених службених лица у новом закону о кривичном поступку“, Часопис МУП-а РС „Безбједност Полиција Грађани“ бр. 2/05 стр. 350.

7.3.1. Улога јавног тужиоца у истрази

Основно право и основна дужност јавног тужиоца је откривање и гоњење учинилаца кривичних дјела. Ово право, односно дужност, произилази из принципа акузаторности²⁰⁴, а успоставља се моментом сазнања о постојању основа сумње да је кривично дјело извршено. Јавни тужилац има право и дужан је одмах по сазнању да постоје основи сумње да је учињено кривично дјело предузети потребне мјере с циљем његовог откривања и провођења истраге, проналажења осумњиченог, управљања и надзора над истрагом, као и ради управљања активностима овлаштених службених лица везаним за проналажење осумњиченог и прикупљање изјава и доказа.

Јавни тужилац је од некадашњег кабинетског органа по старом закону, постао активни, оперативни субјект кривичног гоњења, истраге и кривичног поступка, пред ког су постављени бројни задаци. Од јавног тужиоца се очекује висок степен активности, знања и вјештина. Од тренутка обавјештавања о кривичном дјелу најнепосредније утиче на почетак, ток и завршетак кривичног поступка²⁰⁵. Његова улога је доминантна и на главном претресу гдје заступа оптужницу, износи доказе, испитује свједоке и вјештаке, предлаже извођење доказа и сл.

Дакле, улога јавног тужиоца у кривичном поступку је двострука. Прво, тужилац наступа као државни орган задужен за откривање и гоњење учинилаца кривичних дјела, укључујући и његову искључиву надлежност за наређивање и спровођење истраге, те подизање и заступање оптужнице. У улози државног органа задужен је да у кривичном поступку заступа државне (друштвене) интересе, који су усмјерени ка утврђивању истине, односно начела да нико невин не буде осуђен, а да се кривцу изрекне кривична санкција. Са друге стране, јавни тужилац има функцију странке у поступку, с овлаштењима у поступку као и супротна странка (осумњичени, односно оптужени), а што је у складу са законским рјешењима о једнаком положају странака у поступку.

Јавнотужилачки концепт истраге захтјева непосредно учешће тужиоца у истрази и предузимање радњи доказивања, што је и његова законска дужност, садржана у ставу да је тужилац дужан као што видимо, не само гонити, већ и откривати учиниоце кривичних дјела. Јавни тужилац усмјерава истрагу у смјеру који ће му омогућити потпуно и свестрано сагледавање и разјашњавање свих релевантних чињеница повезаних с кривичним дјелом и његовим извршиоцем, како оних које иду на штету, тако и оних које иду у корист осумњиченог. Такав приступ, с једне стране, даје тужиоцу снажан механизам развијања истражне стратегије и тактике, која ће му након потврђивања оптужнице

²⁰⁴ Принцип акузаторности се може дефинисати као правило да се поступак може покренути само на основу постојања одговарајућег захтјева - оптужног акта (материјализована оптужба у законом предвиђеној форми), поднесеног под законом предвиђеним условима од стране субјекта који има својство овлаштеног тужиоца (иницијално дејство), те да тај тужилац потом остаје при свом захтјеву, уз евентуалну могућност његовог модификовања у складу са законом (нпр. измјена оптужнице), до окончања кривичног поступка (одржавајуће дејство). Види: Шкулић М., Кривично процесно право, општи дио, Београд, 2009., стр. 39.

²⁰⁵ Види: Бејатовић С., „Тужилачко-полицијски концепт истраге и ефикасност кривичног поступка с посебним освртом на кривично процесно законодавство Србије“, Ревивија за криминологију и кривично право,(3), Београд, 2009., стр. 109-119.

омогућити јаку позицију на главном претресу тако што ће располагати доказима који су прибављени на законит начин и који се процедурално не могу рушити. С друге стране, то ће му омогућити свестрано сагледавање свих чињеница које иду у корист осумњиченог и на тај начин ће се предуприједити подизање оптужнице против лица за чију кривицу нема довољно доказа.

Истрага се покреће на основу наредбе тужиоца о спровођењу истраге²⁰⁶. Доношење наредбе о спровођењу истраге има изузетно велику важност. Ова наредба, с једне стране, представља одлуку тужиоца о постојању основа сумње, док, са друге стране, представља својеврсно планирање истраге у њеној почетној фази, те разраду истражне стратегије и тактике која ће обезбједити ефикасно кривично гоњење. Наредба се доноси на основу постојања основа сумње да је извршено кривично дјело. То је тај тзв. материјално правни основ. Ради се о облику вјероватноће који се заснива на одређеним околностима које указују на могуће постојање кривичног дјела и на лице као могућег извршиоца. То би практично значило да јавни тужилац не би требало да предузима ни једну радњу у кривичном поступку, па тако ни у истражном поступку, без постојања иницијалног стандарда сумње. Имајући у виду наведено, процјена основа сумње представља почетну фазу доношења одлуке о спровођењу истраге.

У вези с тим се, у овој почетној фази, појављује и поставља једно стручно питање, када заиста постоје основи сумње да је извршено кривично дјело? Одговор на ово питање није дат од стране законодавца, јер процесни закони у БиХ не садрже дефиницију појма „основ сумње“. Из тих разлога, процјена постојања основа сумње да је извршено кривично дјело је у искључивој надлежности и дискреционој оцјени јавног тужиоца и овлашћених службених лица²⁰⁷. Они то искуствено раде на основу тренутно и објективно расположивих доказа, те оцјене постојања чињеница и околности које, доведене у везу с одређеним логичким хипотезама, произашлим из непосредних и посредних доказа, могу указати да је почињено кривично дјело.

Наредба о спровођењу истраге, коју доноси јавни тужилац, садржи податке о учиниоцу кривичног дјела ако је познат (може се десити да тужилац није у стању у почетној фази истраге установити осумњиченог не зато што се он крије, него зато што из објективне последице која је представљала основ за истрагу није видљива радња

²⁰⁶ Законодавац је оставио могућност тужиоцу да донесе наредбу о спровођењу истраге - ако то оцјени потребним. У том контексту, не може се извести закључак да је тужилац у сваком случају постојања основа сумње да је извршено кривично дјело обавезан донијети наредбу о спровођењу истраге. Међутим, у тренутку када се у истрази захтјева одређена судска интервенција (у смислу доношења одлуке о, на примјер, претресању, притвору и сл.), наредба о спровођењу истраге се мора донијети у писменој форми и предочити судији за предходни поступак уз захтјев за доношење одређене наредбе или рјешења. Види: Симовић М., „Основне карактеристике система кривичне истраге у законодавству Босне и Херцеговине и њен утицај на поједностављење кривичног поступка“, Поједностављене форме поступања у кривичним стварима, Мисија ОЕБС-а, Београд, 2013., стр. 118.

²⁰⁷ Основи сумње су најнижи степен увјерења о кривичном дјелу и учиниоцу. Сумња не може бити произвољна, већ се мора заснивати на доказном материјалу који су прибавили органи кривичног гоњења. То значи да се и овај најнижи степен сумње мора заснивати на чињеницама из стварности, а не на произвољним претпоставкама. Види: Ђурђић В., „Уређење предходног кривичног поступка Србије“ Кривично законодавство – de lege lata et de lege ferenda, Приједор, 2015., стр. 78.

извршења из које је ова последица настала, нпр. настали мањак по ванредном попису, у којим ће случајевима тужилац моћи отворити истрагу против непознатог учиниоца који ће бити предмет истраживања), опис дјела из којег произилазе законска обиљежја кривичног дјела, околности које потврђују основе сумње за провођење истраге и постојеће доказе. У наредби, тужилац ће навести и које су то околности које треба истражити, као и истражне радње које се имају у ту сврху предузети. Ову наредбу не треба схватити рестриктивно и потпуно је јасно да чињенични опис дјела из којег произилазе законска обиљежја кривичног дјела (који некад може бити очигледан и у почетној фази истраге), не мора да буде истог садржаја и квалитета као онај чињенични опис дјела који се наводи приликом подизања оптужнице. Тај чињенични опис дјела из којег произилазе законска обиљежја кривичног дјела, приликом отварања истраге може бити постављен генерално, нпр. само са последицом, објектом кривичног дјела и ширим временским раздобљем извршења, док ће сама радња извршења или њени детаљи бити предметом истраживања. Циљ истражног поступка управо јесте утврђивање свих релевантних чињеница и околности у вези са кривичним дјелом и његовим учиниоцем. Када се има у виду нова концепција истражног поступка, која је објединила ранији преткривични и претходни кривични поступак у једну и јединствену истрагу, спуштајући стандард доказивања истражног поступка на „основ сумње“, то је јасно да степен спознаје о кривичном дјелу и учиниоцу на почетку истраге не може бити једнак као степен спознаје на крају истраге приликом подизања оптужнице. Даном доношења наредбе почиње тећи законом прописани рок који је дат тужиоцу за спровођење истраге²⁰⁸.

Прво питање које се поставља у вези са наредбом о спровођењу истраге, је питање њеног правног карактера, односно питање да ли се ради о обавезном формалном процесном акту који производи одређене правне последице по осумњиченог или се ради о интерном акту тужиоца усмјереном на планирање и руковођење истрагом. Јасно произилази из законске одредбе²⁰⁹ да само доношење наредбе о спровођењу истраге не производи никакве последице за осумњиченог у смислу ограничења његових права. Наравно, да у току истраге ипак може доћи до ограничења одређених права осумњиченог (мјере за обезбјеђење присуства, посебне истражне радње), али тада основ таквих ограничења не представља наредба о спровођењу истраге, него одлука суда заснована на већем стандарду доказивања (основаној сумњи) од стандарда доказивања потребног за доношење наредбе за спровођење истраге.

Наиме, наредба о спровођењу истраге је интерни тужилачки акт којим се одлучује о основу и предмету истраге, али и о начину вођења истраге, тј. о истражним радњама и мјерама које ће се током истраге предузети²¹⁰. Ипак, ваља истаћи да, иако се ради о интерном тужилачком акту, моменат доношења наредбе о спровођењу истраге није сасвим безначајан уколико се имају у виду одредбе закона о кривичном поступку које се односе на дужину трајања истраге. С обзиром да се рок од шест мјесеци за окончање истраге

²⁰⁸ Ако се истрага не заврши у року од шест мјесеци од доношења наредбе о спровођењу истраге, потребне мјере да би се истрага окончила предузеће колегијум тужилаштва. Види: чл. 225 ст. 2 ЗКП БиХ.

²⁰⁹ Види члан 18 ЗКП БиХ, и аналогних чланова ЗКП РС, ЗКП Ф БиХ и ЗКП БД БИХ.

²¹⁰ Наредбом о спровођењу истраге морају се прецизно побројати које су то околности које треба истражити и истражне радње које се имају у ту сврху предузети. Види шире: В. Ђурђић, Ј. Киурски, и др.: Јавно тужилаштво, полиција, кривични суд и сузбијање криминалитета, Београд, 2008., стр. 345-352.

почиње рачунати управо од дана доношења наредбе о провођењу истраге, у пракси се неријетко дешава да јавни тужиоци, а нарочито у комплексним предметима, предузимају истражне радње и прије доношења наредбе, како би тиме добили на времену²¹¹. Оваква пракса је настала као посљедица нелогичне законске одредбе која не уважава разлике у погледу тежине и сложености истраге за поједина кривична дјела, већ за окончање свих истрага прописује једнак рок.

Исто тако, у пракси се појављују ситуације када је потребно предузети радње доказивања, тј. истражне радње које не трпе одлагање (најчешће увиђај, саслушање свједока, испитивање осумњиченог и сл.). У таквим ситуацијама, овлаштено службено лице је дужно, под надзором тужиоца, провести све потребне мјере и радње у складу са законом, али без доношења наредбе о провођењу истраге. У тим ситуацијама, тужиоци овлашћеним службеним лицима издају усмене налоге за поступање. Таква пракса, која је резултат стварних потреба и у функцији је ефикасности истраге, опште је прихваћена, па нису ријетке ситуације да се истражни поступак у цијелости оконча, тј. да буду проведене све потребне истражне радње и прије доношења наредбе о провођењу истраге, па се доношењу наредбе приступа тек да би се задовољила форма²¹².

Супротно изнесеном, јавни тужилац неће наредити спровођење истраге ако из пријаве и пратећих списа очигледно произилази да пријављено дјело није кривично дјело, ако не постоје основи сумње да је пријављено лице учинило кривично дјело (нема довољно доказа), ако је наступила застарјелост или је дјело обухваћено амнестијом или помиловањем или ако постоје друге околности које искључују кривично гоњење (као што су случајеви са странцима који уживају право имунитета и на које се примјењују одредбе међународног права, као и у случају лица за чије је гоњење потребно прибавити предходно одобрење надлежног државног органа). Исто тако право да обустави истрагу има само јавни тужилац. Обустава представља негативну одлуку тужиоца у погледу даљег кривичног гоњења послједице отварања истраге.

О обустави истраге, као и о неспровођењу истраге, тужилац доноси наредбу у писменој форми у којој наводи разлоге за то, а ту наредбу дужан је доставити оштећеном и подносиоцу пријаве, који имају право притужбе уреду тужиоца²¹³ у року од осам дана. Разлика у обавезама тужиоца код неспровођења и обуставе истраге јесте у томе што тужилац има обавезу о обустави истраге обавјестити (у писменој форми) и осумњиченог,

²¹¹ Додик Б., Тужитељска истрага – искуства Босне и Херцеговине, Савремене тенденције кривично процесног права у Србији и регионална кривичнопроцесна законодавства, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2012., стр. 26.

²¹² Слично томе, процесно правно гледано може се десити ситуација, (нпр. код кривичних дјела за које је запријеђена казна до пет година затвора, у којим случајевима је овлаштено службено лице дужно обавјестити тужиоца у року од седам дана о расположивим информацијама и доказима о учињеном кривичном дјелу и извршиоцу), да овлаштено службено лице због опасности од одлагања, предузме хитне истражне радње и у том периоду у потпуности расвијетли кривично дјело, те у таквим случајевима доношење наредбе о провођењу истраге не би имало никакву сврху.

²¹³ Новим ЗКП није предвиђена процедура нити форма одлуке која се доноси у вези с притужбом, већ је на основу природе и самог карактера одредбе јасно да уред тужилаца може донијети одлуку да је притужба основана и наредити спровођење истраге или одлуку да је притужба неоснована и о томе обавјестити подносиоца притужбе.

под условом да је он био испитан у фази истраге, док код неспровођења истраге то није обавезан²¹⁴.

Неспорно је да одлучивање о притужби треба да представља један вид контроле тужилачке одлуке. Стим у вези сваки подносилац пријаве има оправдан интерес да са својом пријавом „успије“ у кривичном поступку, и стога треба имати прилику да у случају „негативне“ тужилачке одлуке укаже на евентуалне неправилности почињене код доношења такве одлуке или да истакне додатне аргументе, информације или доказе са којима располаже.

Треба рећи да пракса трпи и због непостојања законских одредби о прекиду и проширењу истраге. Наиме, према ранијем процесном рјешењу, истражни судија је истрагу могао прекинути када код окривљеног наступи привремено душевно обољење, привремена душевна поремећеност или када се не зна за његово боравиште, а на приједлог надлежног тужиоца и онда када је окривљени у бјегству или није достижан државним органима, стим да, када ове сметње престану, истрага би се настављала. Сада је могуће кривични поступак прекинути једино у случају наступања душевне болести осумњиченог, односно оптуженог²¹⁵. У свим другим, напријед описаним процесним ситуацијама, тужилац не може истрагу прекинути, већ такви предмети у тужилачким евиденцијама се исказују као активне истраге, али које не дају резултат, иако то очигледно не одовара стварном стању ствари.

У погледу проширења истраге у односу на друго кривично дјело, односно нову радњу извршења истог кривичног дјела, или у односу на другог учиниоца, такође више нема законских одредби. Стога је и пракса тужилаштва у Босни и Херцеговини у вези с овим процесним питањем разнолика: једни у оваквим ситуацијама доносе нову наредбу о провођењу истраге која обухвата и раније кривично дјело и учиниоца и ново кривично дјело и учиниоца, други доносе посебну наредбу о проширењу истраге која обухвата само ново кривично дјело и извршиоца, трећи доносе наредбу о проширењу истраге по узору на раније рјешење о проширењу истраге, а четврти не доносе никакву наредбу. И опет се овдје појављује предходно описана дилема: од када се рачуна рок за окончање истраге - да ли од дана доношења прве, или од дана доношења задње наредбе о провођењу истраге у истом предмету, или од дана доношења сваке наредбе засебно у односу на ново кривично дјело?

²¹⁴ Процесне одредбе о непровођењу/обустави истраге су непотпуне и у погледу низа других питања попут: да ли одлука о неспровођењу/обустави истраге треба бити искључива одговорност поступајућег тужиоца или би о томе требало да одлучује колегиј тужилаца, ко све чини уред тужилаца и у којем року је тај уред дужан одлучити о приговору, какав је поступак у случају усвајања приговора, тј. да ли одлука уреда тужилаца треба да буде у писменој форми, да ли обавјештење о тој одлуци треба доставити подносиоцу приговора, који су рокови за доношење нове тужилачке одлуке у случају усвајања приговора, да ли у случају поновне негативне одлуке, подносилац приговора има право да поново уложи притужбу и др. Због непотпуности ових законских одредби пракса у тужилаштвима у Босни и Херцеговини је врло неуједначена, због чега изостаје и досљедна примјена принципа правне сигурности и једнакости грађана пред Законом.

²¹⁵ Члан 209 и члан 399 ЗКП БиХ или аналогних чланова ЗКП Ф БиХ, ЗКП РС и ЗКП БД БиХ.

Овдје би могли истаћи још једно питање које се у пракси често поставља, а то је питање: да ли о доношењу наредбе о спровођењу истраге треба обавјестити осумњиченог и његовог браниоца? То би било потпуно логично да осумњичени буде обавјештен о доношењу наредбе о спровођењу истраге против њега, јер ако је дато право оштећеном да буде обавјештен о разлозима спровођења истраге, као и право притужбе на такву одлуку, онда би јавни тужилац еквивалентно томе био дужан и обавезан да о наредби о спровођењу истраге обавјести особу против које је таква одлука донесена. Међутим, постојећа законска рјешења у БиХ нису таква. Окривљени се не обавјештава о томе да је против њега донесена наредба о спровођењу истраге, па самим тим није у могућности да се отварању истраге супротстави, било којим правним средством и да затражи судску заштиту од арбитражног покретања кривичног поступка. Осим што нема судске заштите, осумњичени нема ни право приговора на одлуку тужиоца о спровођењу истраге, тако да је истрага постала фактички монопол јавног тужиоца без икакве судске контроле²¹⁶.

Посматрано у овом контексту можемо се запитати, да ли је законодавац имао уставну обавезу да предвиди правно средство против неоснованог покретања истраге и да тиме осумњиченом обезбједи судску заштиту од таквог акта тужиоца. Рјешења овога питања у упоредном праву су различита.

Њемачки законодавац осумњиченом против кога се води истрага не признаје чак ни право да о томе буде обавјештен²¹⁷, док му аустријски законодавац признаје одређена средства судске заштите и у предходном поступку (захтјев окривљеног да суд обустави истражни поступак ако дјело није кривично дјело, ако постоје околности које искључују кривично гоњење или ако поступак траје несразмјерно дуго)²¹⁸. Ни Европски суд за људска права за сад не захтјева судску контролу предистражног и истражног поступка, па се на основу тога може закључити да је ријеч о питању на које одговор могу дати само национални уставни закони. Закони Македоније, Црне Горе, а као што видимо и сва четири закона у Босни и Херцеговини не предвиђају никакво правно средство против одлуке тужиоца о отварању и вођењу истраге. Такође, процесним закоником Србије није предвиђена никаква страначка, ни судска контрола одлуке јавног тужиоца. Против наредбе јавног тужиоца о покретању истраге у Србији није допуштена жалба суду. И не само то, није предвиђено ни преиспитивање те одлуке јавног тужиоца ни унутар јавнотужилачке организације, иначе устројене на израженом хијерархијском принципу. Због таквог

²¹⁶ Судска контрола је предвиђена тек у наредној фази поступка, тј. у поступку стављања осумњиченог под оптужбу (приговор на оптужницу).

²¹⁷ У Њемачкој преовлађује схватање да истражни поступак представља само скуп појединачних радњи и мјера које не утичу на правне односе окривљеног. Начелно, те радње и мјере немају одлучујући, већ само припремни карактер јер имају циљ да само омогуће одлуку о подизању оптужнице или обуставу поступка. У складу с тим њемачки Устав не гарантује судску контролу одлуке о покретању и настанку истражног поступка. Судска заштита постоји само ако се у току истраге предузимају принудне мјере које задиру у основна људска права окривљеног. Међутим, треба имати у виду да окривљени може да побија постојање претпоставки за предузимање и других истражних радњи (одузимање ствари, узимање узорака крви, тјелесни преглед и сл.), па се у свим тим случајевима контрола тих претпоставки преклапа са контролом претпоставки за вођење истражног поступка.

²¹⁸ Аустријски ЗКП не предвиђа формалну одлуку о отварању истраге јер узима да је она започета чим крим. полиција или јавни тужилац предузму прву истражну радњу усмјерену на провјеравање сумње да је учињено кривично дјело или кад буде примјењена нека принудна мјера према окривљеном.

законског уређења, може се поставити питање основних људских права осумњиченог, права на приступ суду и права на правно средство²¹⁹. Такво рјешење је имао и ЗКП Хрватске, али је Уставни суд те земље утврдио да с обзиром на дух Устава „постоји уставна обавеза законодавца да у нормативну структуру предходног поступка угради судски механизам заштите против незаконитог (арбитрарног) казног прогона и истраге“²²⁰.

7.3.2. Надзор тужиоца над радом овлаштених службених лица

Општа је оцјена у досадашњем излагању да јавни тужилац нема надзор, нити могућност руковођења истрагом и управљања радом овлаштених службених лица прије сазнања да постоје основи сумње да је учињено кривично дјело. Надређеност тужиоца над радом овлаштених службених лица наступа испуњењем материјално правног услова, тј. у тренутку сазнања да постоје основи сумње да је учињено кривично дјело и обавјештавања тужиоца о томе. Одговорност за поступање и рад овлаштених службених лица до тренутка извјештавања јавног тужиоца о учињеном кривичном дјелу лежи искључиво на самим овлаштеним службеним лицима и службама у чијем оквиру та службена лица дјелују.

Руковођење и надзор над истрагом обавља јавни тужилац. Дакле, руковођење и надзор представљају два облика тужилачког ангажмана у истражном поступку у односу на овлаштена службена лица, и могло би се рећи да траје од почетка истраге, па до њеног окончања.

Руковођење истрагом подразумјева активну улогу јавног тужиоца у истрази већ од тренутка успостављања сазнања да постоји основ сумње да је учињено кривично дјело. Руковођење је активнији однос тужиоца, уз његово непосредно и активно учешће у планирању и извођењу одређених истражних радњи. Како ће јавни тужилац планирати истрагу, зависи од више чинилаца. Прије свега, од саме природе и тежине кривичног дјела, али и од самог тужиоца. Наиме, постоје тужиоци који у цијелости преносе овлаштења за спровођење истражних радњи на овлаштена службена лица, а тужилац потом доноси тужилачку одлуку након тако прибављених доказа²²¹. Друга варијанта је да јавни тужиоци сами све раде у истрази и трећа варијанта је комбинација предходне двије. То значи да за комплексније истраге јавни тужилац истрагу треба да спроводи у тиму с овлаштеним службеним лицима. Тако формирани тим у пракси треба да функционише јединствено, свако у оквиру својих надлежности и могућности, а све ради што бржег и ефикаснијег остваривања циља истраге, тј. откривања кривичног дјела и гоњења починилаца, као и обезбјеђења доказа у току те истраге.

За коју варијанту ће се јавни тужилац опредјелити увелико зависи и од овлаштених службених лица имајући у виду да у конкретним истрагама овлаштена службена лица

²¹⁹ Види: Ђурђић В., *Нормативне претпоставке права на правично суђење у кривичним стварима*, Правни живот, бр. 9/2013., стр. 717-721.

²²⁰ Одлука Уставног суда Хрватске, У I 448/2009. и др. од 19. јула 2012. (Народне новине, бр. 143/12)

²²¹ За једноставније истраге, углавном за кривична дјела за које је прописана казна затвора до пет година, не постоји препрека да се овлаштеним службеним лицима дају шири овлаштења.

располажу оперативним подацима и информацијама са терена, а с друге стране да тужилац та оперативна сазнања треба да подведе под законске прописе тако да они заједничким радом и размјеном тих информација требају да дођу до циља истраге. Посебно у случајевима тешких кривичних дјела, јавни тужилац и овлаштена службена лица као тим, треба заједно да се састану и сагледају стање и доказе у тој истрази, а потом доприносом сваког члана тог тима, треба да сачине план поступања, планирајући временску динамику извршења истражних радњи и задужења сваког од тих чланова.

Због тога се између јавног тужиоца и овлаштених службених лица мора успоставити један однос међусобног поштовања и уважавања, јер се само тако може доћи до бржег и ефикасног окончања истражног поступка. Даље, у току истраге, јавни тужилац и овлаштена службена лица морају бити у сталном међусобном контакту размјењујући прикупљене информације и доказе. Ти контакти се могу остваривати, телефоном, усмено као и писменим поднесцима. У једној таквој блиској сарадњи и свакодневној комуникацији, јавни тужилац и овлаштена службена лица треба да сагледавају стање истраге, планирају истражне радње, а да по потреби и коригују правац истраге спрам прибављених доказа, да планирају нову динамику и слично. Након тога тужилац и овлаштена службена лица треба заједно да закључе да су се прибавили сви докази у току тог истражног поступка и да би тиме требало истрагу окончати на један од могућих начина или обуставом истраге или подизањем оптужнице. Наравно да је коначна одлука на који начин ће истрага бити окончана искључиво у надлежности јавног тужиоца²²².

Надзор над истрагом представља пасивнији ангажман тужиоца, у којем он иницијативу и динамику истраге препушта овлашћеним службеним лицима, надзирући њихов рад у смислу законитости и ефикасности. Надзор јавног тужиоца над радом овлаштених службених лица манифестује се на три начина: 1) јавни тужилац обезбјеђује стручну подршку и тумачење кривичноправних одредби, како материјалног, тако и процесног кривичног права, те води рачуна о примјени и заштити људских права грађана у поступцима овлаштених службених лица; 2) издаје потребна усмена упутства и наредбе овлашћеним службеним лицима у току истраге, око прикупљања информација и доказа на законом допуштен начин, како би ти прикупљени докази били правно ваљани у поступку пред судом и 3) учествује у потребним процесним радњама и другим поступањима у току истраге, а које се односе на ангажман овлаштених службених лица²²³.

Све активности у истрази, овлаштена службена лица реализују уз предходно обавјештавање и надзор од стране јавног тужиоца, а неке истражне радње реализују под његовим директним и непоредним руковођењем. Из наведеног јасно произилази да је однос јавног тужилаца и овлаштених службених лица хијерархијски, гдје је тужилац

²²² Све ово на крају показује да планирање, руковођење и надзор над истрагом треба да буде јединствен процес гдје се одређене мјере и радње процесног карактера испреплићу и међусобно надопуњују, с циљем откривања кривичних дјела и њихових учинилаца. Поједине фазе у истрази морају прелазити из једне у другу и бити ослоњене једна на другу, уз тимски и стални процес контроле проведених радњи од стране тужиоца и овлаштених службених лица.

²²³ Нпр. наступање тужиоца према суду на основу захтјева овлаштених службених лица за предузимање одређене мјере и радње. Исто тако и примјена посебних истражних радњи (у смислу члана 116 ЗКП БиХ) мора бити под директним надзором и усмјеравана од стране тужиоца.

надређени орган који руководи истрагом, док овлаштена службена лица поступају по његовим налозима. Тај однос може да се креће од непосредног руковођења радом овлаштених службених лица (непосредно руковођење увиђајем), али је у пракси ипак заступљенији надзор над радом овлаштених службених лица од стране јавног тужиоца, као један компромиснији и пасивнији приступ који, с једне стране, омогућава релативну самосталност, и креативност у раду овлаштених службених лица, док, с друге стране, тужиоцу омогућава да се фокусира на друге активности, уз истовремен надзор над поступцима и резултатима рада овлаштених службених лица. Из наведеног произилази да је исход истраге у великој мјери условљен односом полиције и тужиоца у истрази, те да од њихове међусобне сарадње и координације у највећој мјери зависе резултати истраге, односно квалитет и количина прикупљених доказа.

Неспорно је да јавни тужилац има наредбодавну функцију у односу на овлаштена службена лица, обзиром да је он носилац истражних активности, али је исто тако улога овлаштених службених лица у фази истраге проактивне природе. Можемо рећи да се циљеви и задаци јавног тужиоца у истрази не могу успјешно реализовати без квалитетне и ефикасне реализације дужности и обавеза овлаштених службених лица.

7.3.3. Улога овлаштених службених лица у истрази

Улога овлаштених службених лица у истрази је вишеструка. Законодавац им је као први задатак, након сазнања да постоје „основи сумње“ да је извршено кривично дјело и обавјештавања јавног тужиоца, прописао предузимање потребних мјера, како би се пронашао учинилац кривичног дјела, спрјечило скривање или бјегство осумњиченог или саучесника, открили и сачували трагови и предмети кривичних дјела који могу послужити као доказ и прикупиле све друге информације које могу бити корисне у кривичном поступку. Које су то потребне мјере које треба предузети цијени овлаштено службено лице у сваком конкретном случају, самостално или под надзором јавног тужиоца²²⁴.

Овлаштено службено лице је оно које има одговарајућа овлаштења унутар полицијских органа у Босни и Херцеговини, укључујући Државну агенцију за истраге и заштиту, Државну граничну службу, судску и финансијску полицију, као и унутар царинских органа, пореских органа и органа војне полиције у Босни и Херцеговини. Ова лица имају знатна законска овлаштења и одговорност и незамјењиву улогу у истрази²²⁵, те су дужна да о свим предузетим мјерама и радњама увек обавјесте тужиоца. Иако тужилац

²²⁴ Ради извршавања ових задатака овлаштена службена лица могу: прикупљати потребне изјаве од лица, извршити потребан преглед превозних средстава, путника и пртљага, ограничити кретање на одређеном простору за вријеме потребно да се обави одређена радња, предузети потребне мјере у вези с утврђивањем идентитета лица и предмета, расписати потрагу за лицем и стварима за којима се трага, у присуству одговорног лица претражити одређене објекте и просторије државних органа, јавних предузећа и установа и остварити увид у одређену њихову документацију и предузети и друге потребне мјере и радње. Види: члан 219 ЗКП БиХ.

²²⁵ Мјере и радње које предузимају овлаштена службена лица у кривичном поступку могу се подијелити на потражне или неформалне и истражне или формалне. И једне и друге морају се предузимати у складу са законом, уз поштовање права и слобода лица према којима се предузимају.

води истрагу, већину истражних радњи обављају овлаштена службена лица, и то самостално или по налогу и овлаштењу тужиоца или судије за предходни поступак²²⁶.

Обједињавањем преткривичног и претходног кривичног поступка у једну јединствену истрагу, под руковођењем или надзором јавног тужиоца, улога овлаштених службених лица је проширена са иницијатора - подносиоца кривичне пријаве (по ранијем закону о кривичном поступку), на активног истражног субјекта. То је суштинска реформа кривичног поступка истраге, јер правилним тумачењем улоге овлаштених службених лица, створени су инструменти који омогућавају изузетно брзу и ефикасну истрагу коју могу водити овлаштена службена лица у сарадњи и под надзором јавног тужиоца. Процесна овлаштења која имају овлаштена службена лица у поступку истраге су законом дефинисана, тако да њихове предузете мјере и активности имају статус истражних радњи и мјера, а изјаве и докази које они прибаве у току истраге, имају законит доказни карактер.

Улога овлаштених службених лица у истражном поступку има и одређене специфичности које произилазе из чињенице да овлаштена службена лица дјелују не само у истражном поступку, на бази постојања основа сумње да је извршено кривично дјело, него је њихов редован рад углавном регулисан и другим прописима²²⁷, односно њихове дјелатности нису искључиво истражног, него су и оперативног карактера. Активности овлаштених службених лица оперативног карактера представљају редовне дјелатности овлаштених службених лица у оквиру њихових редовних службених дужности, превенције, контроле, обавјештавања, прикупљања информација и сл. У оквиру свог оперативног рада овлаштена службена лица могу прикупљати информације од грађана, установа и др. и о томе сачињавати службене забиљешке, оперативне извјештаје и сл. Међутим, тај оперативни рад овлаштених службених лица може резултирати стицањем сазнања о постојању основа сумње да је извршено кривично дјело. Према томе, ни у ком случају не може се занемарити важност тзв. оперативног рада овлаштених службених лица који у односу на истражни поступак има карактер својеврсног предистражног поступка. Тај моменат када у оквиру својих редовних оперативних активности овлаштено службено лице стекне сазнање о постојању основа сумње да је извршено кривично дјело представља гранични моменат од којег овлаштена службена лица почињу дјеловати сходно Закону о кривичном поступку, односно то је моменат од којег Закон о кривичном поступку одређује даље поступке и радње овлаштених службених лица.

Имајући у виду наведено, евидентно је да овлаштена службена лица имају властита полицијска овлаштења, не овлаштења која произилазе из Закона о кривичном поступку (иако се поједина овлаштења садржински незнатно или готово никако не разликују), а која им омогућавају да дођу до индиција да је извршено кривично дјело, усљед чега су обавезни да о наведеном, односно о основама сумње које указују да је извршено кривично дјело, обавјесте јавног тужиоца, а да потом дјелују под његовим надзором. Тек када овлаштена службена лица открију (пронађу) прве, у правилу, иницијалне орјентацијско -

²²⁶ Чачковић Д., „Радње доказивања овлаштених службених лица у кривичном поступку Босне и Херцеговине“, Правна мисао, Сарајево, 2011., стр. 61.

²²⁷ Законом о полицијским службеницима, Законом о унутрашњим пословима, и другим подзаконским актима из области унутрашњих послова.

елиминацијске оперативне индиције, ангажују се на откривачкој дјелатности²²⁸. Ради се о иницијалним основама сумње, чији је задатак покретање одговарајућег поступка који подразумјева криминалистичку контролу и криминалистичку обраду. У пракси, од ступања на снагу новог Закона о кривичном поступку 2003. године, стиче се утисак да је овај начин полицијског (оперативног) дјеловања готово у потпуности нестало, односно сматра се да тек пријавом кривичног дјела (оштећених, свједока, правних лица, установа), те обавјештавањем јавног тужиоца (одмах или у року од седам дана, у зависности од врсте кривичног дјела), почиње кривична функција полиције, што је погрешно.

Обавјештавањем јавног тужиоца да је извршено кривично дјело сматра се моментом од када тужилац има надзор над радом овлаштених службених лица. Рок обавјештавања тужиоца зависи од врсте кривичног дјела, односно запријеђене казне за конкретно кривично дјело за које постоје основи сумње да је извршено. Уколико се ради о кривичном дјелу за које је запријеђена казна затвора до 5 година, тај рок је седам дана, а за кривична дјела гдје је запријеђена казна затвора преко 5 година, о основама сумње тужилац се одмах мора обавјестити, те се мјере и радње на утврђивању релевантних околности кривичног дјела, као и идентификовање и проналажење извршиоца мора предузимати под његовим надзором, односно по његовим (најчешће) усменим налозима.

На основу изложеног, произилази закључак да је законодавац прописао двије кључне дужности овлаштених службених лица и то: дужност обавјештавања јавног тужиоца (одмах ако су у питању кривична дјела за које је прописана казна преко 5 година затвора или у року од седам дана ако су у питању кривична дјела до пет година затвора) и дужност да под надзором тужиоца предузима „потребне мјере“... Дужност обавјештавања тужиоца поред експлицитног одређења у члану 218. ЗКП БиХ²²⁹, произилази и из дужности и обавеза јавног тужиоца прописаних у члану 35. ЗКП БиХ²³⁰, да преузима радње гоњења учиниоца конкретног кривичног дјела. Изузетак од обавезе тренутачног обавјештавања тужиоца успостављен је у члану 218. став 2 ЗКП БиХ²³¹, а основ за успостављање таквог изузетка представља „опасност од одлагања“. Међутим, и у том случају тражи се од овлаштеног службеног лица да током таквог поступања, односно предузимања радњи, поступа у складу са ЗКП, како би и у том случају радње које је овлаштено службено лице предузело прије обавјештавања тужиоца, а због опасности од одлагања (нпр. вршење увиђаја, саслушање свједока, испитивање осумњичног и сл.), имале ваљану доказну снагу.

Сходно наведеном члану 218 ЗКП БиХ, ЗКП РС и ЗКП БД БиХ и члану 233 ЗКП Ф БиХ, произилази да овлаштено службено лице у случају спознаје о основима сумње да је извршено кривично дјело, није дужно чекати наредбу тужиоца о спровођењу истраге, него је дужно предузети све законом наведене тј. потребне радње у циљу откривања и расвјетљавања кривичног дјела и његовог починиоца, с тим да те радње мора предузимати под надзором тужиоца које мора почети одмах по сазнању да је извршено кривично дјело

²²⁸ Модлу Д., *Органи унутрашњих послова и примјена чл. 154 ЗКП-а*. Министарство унутрашњих послова СР Хрватске, Загреб, 1990, године, ст. 32.

²²⁹ Или аналогних чланова 218 ЗКП РС и ЗКП БД БиХ, чл. 233 ЗКП ФБиХ.

²³⁰ Или аналогних чланова 43 ЗКП РС, чл. 45 ЗКП ФБиХ, 35 ЗКП БД БиХ.

²³¹ Или аналогних чланова 218 ст. 2 ЗКП РС, 233 ст. 2 ФБиХ, БД БиХ

за које је прописана казна затвора преко пет година, односно 7 дана од дана сазнања да је извршено кривично дјело за које је предвиђена казна затвора до пет година.

С тим у вези, веома важан разлог обавјештавања јавног тужиоца је, осигурати објективну могућност да тужилац интервенише у случају када се приликом предузимања мјера и радњи од стране овлаштених службених лица не поступа по ЗКП-у или се ремете одредбе ЗКП-а. Такође поступком обавјештавања јавног тужиоца стварају се претпоставке да тужилац непосредно сазнаје чињенице у односима овлаштених службених лица са лицима према којима се предузимају мјере и радње, с обзиром на права тих лица, да упуте притужбу тужиоцу у случају незаконитог предузимања радњи од стране овлаштених службених лица.

Моментом обавјештавања јавног тужиоца формира се његов правни надзор који претпоставља његову крајњу одговорност за резултате истраге, односно тако настали однос између овлаштених службених лица и тужиоца захтјева недвојбену координацију, како би оба истражна субјекта обавила своје законом прописане дужности у конкретном кривичном предмету. Према томе, тај надзор јавног тужиоца над радом овлаштених службених лица не представља обавезу за овлаштена службена лица да за сваку предузету радњу поставља упите тужиоцу, већ да у складу са својом службеном законском дужношћу и изворним законским овлаштењима предузима мјере и радње уз могућност тужиоца да у складу са својим надлежностима и овлаштењем у погледу надзора својим упутама, првенствено у правном смислу, усмјерава оперативни и чињенични дио истраге.

Заправо, суштина односа полиције и јавног тужиоца у истрази огледа се у томе да овлаштена службена лица, својим криминалистичким знањем и оперативним способностима креирају истрагу и њихов задатак је исказати пуну креативност, иницијативу и проактиван приступ вођењу истраге, док тужилац треба бити континуирано упознат с тим активностима. Управо се на тај начин остварује дјелотворна сврха надзора јавног тужиоца над радом овлаштених службених лица, који на такав начин усмјерава и судјелује у креирању истраге. Зато је потребно јасно разлучити између надзора и наређивања. Значи, тужилац прије свега надзире рад овлаштених службених лица током провођења истраге, док тек повремено издаје конкретне наредбе о провођењу појединих истражних радњи, у складу са својим процесним овлаштењима²³².

Уважавајући наведена законска овлаштења јавног тужиоца када је у питању покретање и спровођење истраге, евидентно је да исти није у могућности сам предузети низ мјера и радњи усмјерених ка откривању и доказивању кривичних дјела. Провођење истраге представља захтјеван и комплексан процес, поготово када су у питању сложена кривична дјела. Кључну улогу у погледу откривања кривичних дјела и спречавања и сузбијања криминала има полиција. У суштини, овлаштено службено лице је покретач кривичног поступка, не као подносилац пријаве, него као субјект истражног поступка, те сходно томе, има изузетно велики дијапазон права, обавеза и овлаштења у поступку откривања кривичног дјела и извршиоца.

²³² Види: Шикман М., Пена У., Сарадња полиције и тужилаштва у сузбијању криминалитета, Зборник радова „Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета – III“, Београд, 2008., стр. 7 - 82.;

Имајући у виду наведено, закључујемо да однос јавног тужиоца и овлашћених службених лица током истраге, односно током прикупљања доказа у вези кривичног дјела и извршиоца је од пресудног значаја за ефикасност саме истраге, али и успјешност вођења евентуално покренутог кривичног поступка. Да би овај однос могао функционисати и доживјети афирмацију у пракси, мора се успоставити добра узајамна сарадња у погледу заједничких активности, откривања и пријављивања кривичних дјела, планирања истраге, оцјене и анализе прикупљеног доказног материјала. Међутим, чињеница је да се и данас у пракси појављују одређени проблеми на релацији овлаштена службена лица - тужиоци који су углавном посљедица нормативне недоречености, али такође и пасивности самих јавних тужилаца у афирмацији властите руководне и надзорне улоге у истрази.

7.3.4. Практични проблеми који се јављају

Посматрано кроз призму праксе, однос између јавних тужилаца и овлашћених службених лица је обиљежен низом потешкоћа и међусобног неразумјевања који најчешће проистичу из помањкања њихове комуникације, односно различитих очекивања једних од других, као посљедица различитих тумачења улога, права и дужности које јавни тужилац, односно, овлаштена службена лица имају у провођењу истраге. У даљем излагању предочићемо неке од запажених проблема на релацији тужилаштво - полиција који су евидентни.

1. Први проблем који је уочен у пракси, јесте питање када у ствари почиње истрага. Наведено питање није прецизно регулисано постојећим законским прописима, тако да се међу судијама, тужиоцима, полицијским службеницима који практично примјењују законе, моментом почетка истраге сматрају прве радње овлашћених службених лица, након што се дошло до сазнања да је учињено кривично дјело. То је тзв. криминалистичка истрага, која је у нераскидивој вези са истрагом коју води тужилац, након што је и формално правно донио наредбу о спровођењу истраге. Основ за самоиницијативно поступање овлашћених службених лица у смислу члана 218 ЗКП (надзор тужиоца над радом овлашћених службених лица) јесте термин „основи сумње“, који се тумачи као полазни облик сумње којим обавезно започиње криминалистичка обрада²³³. Оваквим законским рјешењима полиција има дискреционо право да у сваком конкретном случају цијени постојање основа сумње. Другим ријечима, поставља се питање како и на основу чега се може утврдити да полиција сазнањима о учињеном кривичном дјелу, није располагала и прије момента од којег је упознала (обавјестила) тужиоца, или од којег је почео тећи рок од седам дана²³⁴?

²³³ Постојање основа сумње даје право полицији да обавјести тужиоца о учињеном кривичном дјелу, али и тужиоца да у конкретном случају донесе наредбу о спровођењу истраге и да по потреби од судије за предходни поступак затражи да се и он активно укључи у истрагу кроз издавање неопходних наредби.

²³⁴ У пракси у највећем броју случајева јавни тужилац нема сазнања о започетим активностима полиције на откривању извршилаца кривичних дјела, или пак полиција не предузима радње које од њих тражи јавни тужилац, или их не врши у законском року, или не обавјештава тужиоца о предузетим радњама. У овој ситуацији тужилац је фактички немоћан, јер нема ефикасна овлашћења да полицијске органе приволи да поступају по његовим налозима. Види шире: В. Ђурђић, Ј. Киурски, и др.: Јавно тужилаштво, полиција, кривични суд, и сузбијање криминалитета, Београд, 2008. стр. 348-352.

2. Обавјештавање јавног тужиоца о учињеном кривичном дјелу, односно постојању основа сумње да је учињено кривично дјело обавеза је овлаштених службених лица, прописана у ЗКП-у, по коме је овлаштено службено лице обавезно да “одмах” обавјести тужиоца за дјела за која је законом прописана казна затвора преко пет година, а за дјела до пет година у року седам дана. Овдје се као проблем истиче буквално тумачење термина „одмах“ у контексту обавјештавања јавног тужиоца, гдје је потребно успоставити одређене стандарде и критерије, као и проблем квалификације кривичног дјела од стране полицијских службеника, од чега опет зависи правовремено обавјештавање тужиоца и његово даље поступање.

Наиме, приликом запримања пријаве од стране грађана о извршеном кривичном дјелу јавља се конкретан проблем код полиције око квалификовања самог кривичног дјела, јер је јасно да (непотпун) чињенични опис, поготово у недостатку релевантних околности (што је готово увјек случај када је у питању сама пријава дјела), може на различите начине да се квалификује. С тим у вези у пракси су се појавиле двије ситуације. Прва, полиција одмах обавјести тужиоца о постојању дјела, а да се касније (након провјере, изласка на лице мјеста) испостави да нема битних елемената бића кривичног дјела или да је у питању дјело за које је запријеђена казна мања од пет година. Друга ситуација, полиција у почетку квалификује одређени догађај као кривично дјело за које је запријеђена казна затвора до пет година, предузме све неопходне мјере и радње и достави извјештај јавном тужиоцу у року од седам дана, након чега тужилац из достављеног извјештаја предметни догађај оквалификује као кривично дјело за које је запријеђена казна преко пет година, што значи да је полиција била дужна одмах обавјестити јавног тужиоца и под његовим надзором предузети неопходне мјере и радње. То у суштини значи да један чињенични опис дјела, које грађани пријављују, може да се квалификује и као кривично дјело гдје је запријеђена казна и преко пет и до пет година затвора, усљед чега се појављује проблем обавјештавања тужиоца о самој пријави кривичног дјела, да ли га одмах обавјестити или након седам дана. Наравно, обавјештавање тужиоца о пријави кривичног дјела није главни проблем, већ проблем представља евентуално предузимање хитних мјера и радњи на прикупљању доказа, идентификовању и проналажењу извршиоца, које полиција предузима одмах након пријаве о извршеном кривичном дјелу (увиђај, саслушање свједока, испитивање осумњиченог, вјештачење) са или без налога тужиоца о предузимању. Наиме, уколико би се накнадно испоставило да се ради о кривичном дјелу за које је запријеђена казна затвора преко пет година, а јавни тужилац није одмах обавјештен о кривичном дјелу (нити о предузетим хитним мјерама и радњама), поставља се питање процесне ваљаности тако прикупљених доказа у кривичном поступку²³⁵.

3. Следећи проблем гдје се поставља питање, каква су права и обавезе полиције и тужилаштва у случајевима када се на основу прикупљених сазнања, обавјештења или

²³⁵ У ситуацијама у којима тужилац и овлаштена службена лица нису у сталној комуникацији у вези са значајним питањима, укључујући нарочито обезбјеђење законитости доказа, дешава се да, усљед процесних грешака, важни докази не буду прихваћени на главном претресу. Тужилац може окривити полицију зато што није дјеловала према његовим упутама и стим у вези није доказе прибавила на законит начин.

пријаве одређеног догађаја не може формирати основ сумње да је извршено кривично дјело о којем се обавјештава тужилац који би онда требало да донесе наредбу за спровођење истраге. Да би полицијски службеник у оваквим ситуацијама могао доћи до основа сумње, потребно је да предузме одређене радње доказивања, које се могу предузети тек након обавјештавања јавног тужиоца и доношења наредбе за спровођење истраге, до чега неће доћи, јер ЗКП прописује обавјештавање тужиоца тек по формирању основа сумње. Из наведене проблемске ситуације произилази правни вакум који доводи до питања: „да ли полицијски службеник може да обавјести јавног тужиоца о информацијама и обавјештењима из којих не произилази основ сумње да се ради о кривичном дјелу и да ли тужилац може да на основу тога наложи полицијском службенику предузимање радњи доказивања како би се утврдио основ сумње да се ради о кривичном дјелу и у каквој форми то треба да буде да би касније имало доказну снагу?„ Област у којој најчешће долази до поменутог вакума јесте у истрагама кривичних дјела финансијског и привредног криминалитета, гдје је због специфичности начина извршења врло често немогуће доћи до степена основа сумње без предузимања радњи доказивања и укључења јавног тужиоца и судије за предходни поступак.

4. У пракси се обавјештавање јавног тужиоца од стране полиције да постоје основи сумње да је почињено кривично дјело различито тумачи. На примјер, у великом броју случајева полиција тужилаштву доставља извјештаје или службене забиљешке о одређеном догађају, иако је очигледно да у таквим случајевима не постоје докази да се ради о кривичном дјелу, док с друге стране, у неким случајевима се јавни тужилац не обавјештава, иако би се могло редити о кривичном дјелу²³⁶. Исто тако чест случај у пракси је да овлаштена службена лица приме усмену пријаву о извршеном кривичном дјелу о којој сачине записник, па ту пријаву одмах достављају тужиоцу. У великом броју случајева дешава се да из саме пријаве не произилазе основи сумње да је почињено кривично дјело, као ни ко је потенцијални извршилац пријављеног кривичног дјела, па тужилац овакву пријаву прослијеђује одређеној организационој јединици полиције, како би њени полицијски службеници предузели одређене активности у циљу утврђивања постојања основа сумње да је пријављено кривично дјело заиста и почињено, те утврђивања идентитета евентуалног извршиоца. Оваквим поступањем се губи знатно вријеме, јер јавни тужилац најчешће на бази оваквих пријава није у могућности да донесе наредбу о спровођењу истраге, јер не може утврдити постојање основа сумње да је почињено кривично дјело. По пријему оваквих пријава, овлаштена службена лица треба да предузму одговарајуће мјере како би провјерили основаност пријаве, утврдили чињенични и правни основ тј. основ сумње да постоје елементи бића кривичног дјела, мјесто, вријеме, радња извршења, начин и средство извршења, посљедица и сл., а након тога, ако утврде да постоје основи сумње да је почињено кривично дјело, о томе обавјесте јавног тужиоца.

Такво поступање и бројност тих предмета само оптерећује рад тужилаштва. Ова пракса се може тумачити на неколико начина, на основу разговора са полицијом и јавним тужиоцима: као незнање и помањкање самопоуздања полицијских службеника због

²³⁶ Нпр. Понекад се кривична дјела насиља у породици од стране овлашћених службених лица погрешно квалификују као прекршај (нарушавање јавног реда и мира), иако врло често у таквим ситуацијама постоје обиљежја кривичног дјела.

новина у законима, због чега се желе осигурати кроз упознавање тужилаца са догађајем, непостојање законских механизма за оперативну провјеру и криминалистичку обраду предмета у тзв. предистражном поступку, недостатак иницијативе полиције када случајеви заслужују додатно прикупљање доказа да би се утврдило да ли се ради о кривичном дјелу, али и могућност намјерног пребацивања одговорности на јавног тужиоца.

5. Актуелни концепт истраге конципиран је као јавнотужилачка истрага, односно као истрага у којој би требао активно да учествује и да управља јавни тужилац. Међутим, чињеница је да у пракси јавни тужилац веома ријетко активно учествује у истрази²³⁷, већ предузимање, а неријетко и планирање истражних активности повјерава овлашћеним службеним лицима, што може да резултира и неадекватним, непотпуним, неправилним, погрешним и паушално прикупљеним доказима за кривични поступак. С једне стране, тужиоци сматрају да полиција има адекватне организационо - кадровске услове за самостално предузимање истражних радњи и за прикупљање доказа и информација за кривични поступак, усљед чега не желе да се оптерећују и истражним поступком. С друге стране, у одређеним случајевима полиција и не жели да им се јавни тужиоци, без обзира на то што имају право, па чак и дужност за наведено, мијешају у посао приликом спровођења активности у истрази на прикупљању доказа, евидентно је да полиција релативно често доказе прикупља на начин за који она сматра да је правилан, а што не мора да значи, усљед чега се тужиоцу приликом презентовања доказа на суду могу појавити практични, а поготово процесни проблеми. Такође, често полиција прикупља само оне доказе за које сматра да су потребни и корисни, запостављајући и друге доказе које јавни тужилац ефикасно може и мора да користи у кривичном поступку. Ово се посебно односи на доказе који иду у прилог осумњиченом, с обзиром на то да је тужилац орган који треба да утврди чињенично стање, па и оно које иде у прилог осумњиченог. Такође, и полиција као државни орган, требало би да прикупља доказе и утврђује чињенице и околности које иду у прилог осумњиченом, а на суду је да све презентоване доказе цијени и на основу истих донесе правноснажну одлуку.

6. Један од највећих проблема у односу између јавног тужиоца и овлашћених службених лица, односно полиције као институције, управо се односи на подношење извјештаја о извршеном кривичном дјелу и извршиоцу, када из пратећих списка, доказа, информација и сазнања не произилазе основи сумње да је извршено кривично дјело или докази у вези пријављеног лица као извршиоца конкретног кривичног дјела. Наиме, полиција овакве извјештаје, без валидних или готово никаквих доказа, подноси искључиво како би јавности представила висок степен расвјетљености пријављених кривичних дјела, подразумјевајући под „расвјетљеношћу“ конкретно кривично дјело за које је поднешен извјештај тужилаштву, без обзира на исход таквог извјештаја. Ово је свакако посљедица концепта рада полиције у предходном периоду, а који ни данас до краја није превазиђен. Тужилашту овакви извјештаји представљају проблем, јер морају поступати по њима

²³⁷ Како би се осигурала квалитетна, ефикасна и законита истрага, неопходно је на законит и исправан начин прикупити доказе који су и по врсти и по обиму довољни за успјешно окончање истраге подизањем оптужнице против извршиоца кривичног дјела. Стога је од изузетног значаја активно учешће тужиоца у истрази. Види шире: В. Ђурђић, Ј. Киурски, и др.: Јавно тужилаштво, полиција, кривични суд и сузбијање криминалитета, Београд, 2008., стр. 350.

настављајући прикупљати доказе или наложити овлашћеним службеним лицима да наставе са прикупљањем доказа, у погледу повезаности пријављених лица са конкретним кривичним дјелом, а чињеница је да се велики број тих извјештаја уопште не подноси за кривична дјела, већ за одређене догађаје који не представљају кривична дјела (већ прекршаје, парницу, имовинско правне спорове и сл.), али их грађани пријављују (или полиција посматра) као кривична дјела²³⁸.

У циљу апсолутне афирмације јавнотужилачког концепта истраге неопходно је да полиција у потпуности напусти овај концепт рада по криминалитету, („расвјетљавање кривичних дјела“ усмјерених за медијске и политичке потребе), те да се фокусира на прикупљање доказа и информација употребљивих, и у процесном и у спознајном смислу, на суду, а чији квалитет и количина омогућавају ефикасно вођење кривичног поступка. Такође, и јавни тужиоци морају да прихвате улогу која им је дата новим концептом истраге, а која примарно подразумјева активнији однос у истрази кроз руковођење истрагом, као и кроз активан надзор над радом овлашћених службених лица.

7. Од момента обавјештавања јавног тужиоца о постојању основа сумње о учињеном кривичном дјелу од стране полиције, почиње надзор тужиоца над радом овлашћених службених лица, који представља његову крајњу одговорност за резултате истраге, како би оба истражна субјекта извршила своје законске дужности у конкретном кривичном поступку²³⁹. На основу законских одредаба о надзору садржаних у Закону, аналогно се може закључити да се надзор над радом овлашћених службених лица у истрази остварује кроз доношење наредбе о спровођењу истраге (ако се уопште доноси), у којој јавни тужилац кроз навођење конкретних мјера и радњи усмјерава и надзире рад полиције. Поред наведеног, сврха надзора над спровођењем истраге, односно, доношења наредбе о њеном спровођењу, има за циљ оптимално ангажовање материјалних и људских ресурса и бригу о законитости предузетих истражних радњи (најчешће су наредбе уопштене без навођења конкретних мјера, па се поставља питање како то тужилац таквом уопштеном наредбом може да надзире рад овлашћених службених лица). Иако се законом успоставља институт надзора јавног тужиоца над радом овлашћених службених лица, као проблем се уочава да се њиме конкретно не дефинише начин и поступак остваривања и примјене таквог надзора.

Имајући у виду наведено, неопходно је правно регулисати међусобне односе јавног тужиоца и овлашћених службених лица у области начина и поступка надзора тужиоца над радом овлашћених службених лица, јер је Законом о кривичном поступку у БиХ ова

²³⁸ Карактеристични и учестали овакви примјери у последње вријеме су код случајева пријетњи. Свака пријетња је сама по себи, непријатна за лице коме се пријети, али је чињеница да свака пријетња није кривично дјело, те да у погледу наведених пријава не треба увјек Тужилаштву прослијеђивати Извјештај о извршеном кривичном дјелу, већ само у оним случајевима гдје се оцјени да околности догађаја представљају кривично дјело. Сличан примјер у пракси су и случајеви тражења поврата дуга, пријаве изгубљених ствари као украдених и сл.

²³⁹ Одговорност за поступање и рад овлашћених службених лица, до тренутка обавјештавања тужиоца о учињеном кривичном дјелу, искључиво је на полицији. Из наведеног се закључује да тужилац нема надзор над радом полиције прије сазнања да постоје основи сумње да је почињено кривично дјело.

област, као што видимо, само начелно регулисана. Наиме, однос јавног тужилаца и овлаштених службених лица би примарно требало уредити подзаконским актима у смислу конкретизације и индивидуализације свих активности у истрази, а примарно надзор над радом овлаштених службених лица (начин надзора, моменат наступања надзора, одговорност, посљедице), обавјештавање о основама сумње да је извршено кривично дјело, те (хитном) поступку по наведеном, планирање истраге (начин планирања, субјекти планирања, рокови), предузимање истражних радњи (када тужилац сам предузима, а када издаје налог, вриједност и ваљаност самостално предузетих истражних радњи од стране овлаштених службених лица у хитним ситуацијама), поступак сачињавања извјештаја, као и поступак након прослеђивања извјештаја (када се извјештај сачињава, на основу којих доказа, одговорност за поднесени извјештај, „праћење“ поднесеног извјештаја, обавјештавање о резултатима сваког поднесеног извјештаја), а посебно би се подзаконским актима требао регулисати однос између овлаштених службених лица и јавног тужиоца у вези са лишењем слободе осумњичених, и евентуалним одређивањем притвора. Наведено је дјелимично покушано и реализовано донесеним Упутством о поступању и сарадњи овлаштених службених лица и тужиоца у спровођењу радњи доказивања у току истраге²⁴⁰, али наведено упутство свакако није до краја адекватно и у потпуности регулисало многобројна спорна и недоречена питања односа између овлаштених службених лица и тужиоца.

8. Током истраге могу се појавити и други проблеми у сарадњи јавног тужиоца и полиције. Јавнотужилачки концепт истраге захтијева непосредно учешће тужиоца у истрази и предузимање радњи доказивања, гдје успјешност радњи доказивања зависи од начина њихове примјене (тактике и методике поступања), што је условљено познавањем правила криминалистике. Као један од проблема у пракси истиче се недовољна стручна оспособљеност јавних тужилаца када је у питању вођење истраге, у смислу поступања по правилима криминалистике у предузимању појединих радњи доказивања. У вези стим је и оптерећеност тужилаца другим пословима (осим истраге), као што су присуствовање суђењима, учествовање у жалбеним поступцима, обавезе везане за имовинскоправне захтјеве итд. Због тога, јавни тужиоци не могу у потпуности бити упознати са сваким конкретним предметом, што сигурно утиче на квалитет истраге у смислу законитости од стране овлаштених службених лица прикупљених доказа. Дакле, полиција у већини случајева предузима радње доказивања, док се јавни тужиоци укључују повремено. Проблем настаје када дође до одређених пропуста приликом предузимања радњи доказивања или када прикупљене доказе треба учинити законитим (обезбједити надзор тужиоца). Поред наведеног, уочен је и проблем да се примјени закона приступило без предходних детаљних припрема, што је условило неједнообразно поступање тужилаца и овлаштених службених лица. Може се констатовати да један број тужилаца не испуњава обавезе које су им законом предвиђене и предузима само гоњење учинилаца кривичних дјела, иако им је закон као основно право, а и дужност осим гоњења, прописао и откривање кривичних дјела, чиме се терет доказивања пребацио на овлаштена службена лица.

²⁴⁰ Ово упутство у Републици Српској, донесено је 02.10.2009. године, а на нивоу БиХ, Упутство о професионалним основама за сарадњу између Државне агенције за истраге и заштиту и Тужилаштва БиХ у откривању и кривичном гоњењу починилаца кривичних дјела, донесно је 12.10.2005. године.

Са друге стране, јавни тужилац се, без обзира на нормативну надређеност над овлаштеним службеним лицима у истрази, у пракси често сусреће са разним проблемима с обзиром на то да овлаштена службена лица која учествују у истрази, често поред истраге, имају и низ других активности везаних за службу или јединицу у којој раде, а која нису у вези са конкретном истрагом, па чак ни са криминалитетом (у мањим полицијским станицама). Често ни руководиоци овлаштених службених лица немају разумјевања за спровођење истраге, односно за налоге тужиоца након поднесеног извјештаја, погрешно сматрајући да је активност полиције завршена подношењем извјештаја, односно да би сами јавни тужиоци непосредно требали да предузму радње које захтијевају од овлаштених службених лица. Неопходно је поменути, поготово када су у питању одређена кривична дјела организованог криминалитета или ратних злочина, да је могућа и директна опструкција из полиције било од непосредног старјешине овлаштеног службеног лица који учествује у истрази, било од полицијског менаџмента који је (уколико је) под политичким, али и криминалним утицајем. Услед наведених проблема, свакако би једно од рјешења била могућност јавног тужиоца да самостално одлучује о полицијским и другим кадровима у истрази, као и о начину њиховог ангажмана, времену трајања и сл. Наравно, јасно је да би се наведено морало и нормативно регулисати, с обзиром на то да полиција и тужилаштво, по природи ствари, припадају различитим државним органима²⁴¹.

9. Један од најчешћих неспоразума у пракси који се јавља на релацији тужиоци - овлаштена службена лица тиче се притворских основа код тзв. „притворских предмета“. Притвором се полиција најчешће „ослобађа“ на одређени временски период, од осумњиченог, односно (склања га са улице) што им и представља главни циљ одређивања притвора. Услед тога, полиција сматра да већина осумњичених који су лишени слободе испуњавају притворске основе, те да би им се услед наведеног од стране надлежног суда, уколико јавни тужилац стави приједлог за одређивање притвора, требао одредити притвор, док тужиоци имају дијаметрално супротно размишљање и ставове. Јавни тужиоци су у предлагању одређивања притвора много опрезнији, те се много теже одлучују на стављање приједлога о одређивању притвора, поготово уколико прикупљени квалитет и количина доказног материјала не говори у прилог, не само да су испуњени притворски основи, већ да тужилац у току поступка са до тада прикупљеним доказним материјалом неће моћи подићи оптужницу, а поготово је неће моћи одбрани. Из наведеног је видљиво да се услед различитих циљева предлагања притвора ствара однос који свакако не доприноси повјерењу које је неопходно за сарадњу.

10. Основни проблем јавнотужилачког модела истраге који практичари данашњице уочавају односи се на везу између циља истраге и времена њеног трајања. Закон у погледу трајања истраге прописује да она може трајати најдуже до шест мјесеци, те да уколико се у том року не заврши, надлежност за предузимање потребних мјера и радњи за њено окончање прелази на колегиј тужилаштва. Сматра се да је овај рок кратак, јер вријеме брзо протекне и не успије се остварити циљ истраге, поготово уколико се ради о сложенијим и тежим кривичним дјелима, што захтјева посебне напоре тужилаца и овлаштених службених лица који учествују у истрази да уложи додатне снаге како би се истрага

²⁴¹ Ђурђић В., Суботић Д., Процесни положај јавног тужиоца и ефикасност кривичног гоњења, Удружење јавних тужилаца и замјеника јавних тужилаца Србије, 2009. год., стр. 12.

окончала у предвиђеном року. Такође, Закон прописује да је за окончање истраге потребно да се утврде они докази на основу којих се закључује да је стање ствари довољно разјашњено да би се могла подићи оптужница, док у самом закону није ни приближно назначено који су то докази. У вези са овим поставља се питање да ли је циљ подизање оптужнице било какве или са било каквим доказима или је потребно прибавити и потврдити довољно доказа изнад сваке разумне сумње да је неко учинио одређено кривично дјело, јер овакво законско рјешење оставља одређену тужилачку слободу о доношењу коначне одлуке о окончању истраге. Сасвим је јасно да се наведени циљ и задаци јавног тужиоца у истрази не могу успјешно реализовати без квалитетне и ефикасне реализације дужности и обавеза овлашћених службених лица, које су по законом одређеној садржини суштински комплементарне са дужностима тужиоца, што наводи на закључак да уколико изостане адекватна координација у поступању ових субјеката, истрагу неће бити могуће успјешно и ефикасно реализовати.

11. У пракси јавни тужиоци у већини случајева не доносе наредбу о спровођењу истраге, уз образложење да је наредба интерни акт тужилаштва и да се не мора достављати, а и кад донесу наредбу, она је уопштена, типа „ предузети све истражне мјере и радње у циљу документовања предметног кривичног дјела, идентификације извршиоца и проналаска доказа о евентуалном извршиоцу“²⁴². Разлог не доношења наредбе о спровођењу истраге од стране јавног тужиоца треба посматрати у смислу члана 216 став 2 Закона. Иако се ради о интерном тужилачком акту, моменат доношења наредбе о спровођењу истраге није сасвим безначајан уколико се имају у виду одредбе закона о кривичном поступку које се односе на дужину трајања истраге. С обзиром да се рок од шест мјесеци за окончање истраге почиње рачунати управо од дана доношења наредбе о спровођењу истраге, у пракси се неријетко дешава да тужиоци, а нарочито у комплексним предметима, предузимају истражне радње и прије доношења наредбе, како би тиме добили на времену²⁴³. Оваква пракса је настала као посљедица нелогичне законске одредбе која не уважава разлике у погледу тежине и сложености истраге за поједина кривична дјела, већ за окончање свих истрага прописује једнак рок.

Исто тако дешава се да, након што буду обавјештени о учињеном кривичном дјелу, јавни тужиоци, најчешће полицији издају усмена упутства шта треба да предузму у погледу откривања дјела и учиниоца, што је често извор неспоразума. Таква пракса опште је прихваћена, па нису ријетке ситуације да се истражни поступак у цијелости оконча, тј. да буду проведене све потребне истражне радње и прије доношења наредбе о спровођењу истраге, па се доношењу наредбе приступа тек да би се задовољила форма²⁴⁴.

²⁴² Нерјетко су тужилачке наредбе за спровођење појединих истражних радњи недовољно прецизне, штуре или нејасне, што овлашћеним службеним лицима отежава поступање по истима, па уколико не постоји интезивна међусобна комуникација, очигледно је да ће изостати не само ефикасност већ и квалитет у резултатима истражних радњи.

²⁴³ Додик Б., Тужитељска истрага - искуства Босне и Херцеговине, Савремене тенденције кривично процесног права у Србији и регионална кривичнопроцесна законодавства, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2012., стр. 26.

²⁴⁴ Нпр. ситуације код кривичних дјела за које је запријеђена казна до пет година затвора, у којим случајевима је овлаштено службено лице дужно обавјестити тужиоца у року од седам дана о расположивим информацијама и доказима о учињеном кривичном дјелу и извршиоцу.

Поред чињенице да јавни тужиоци у већини случајева не доносе наредбу о спровођењу истраге, помоћу које се врши надзор над радом овлашћених службених лица, у пракси се уз термин „надзор“ користи и термин „руковођење“, из чега произилази да тужилац надзире и руководи радом овлашћених службених лица. Овакво схватање термина надзор у пракси је погрешно и често је узрок проблема између полицајаца и њихових надређених с једне, и јавних тужилаца као вођа истраге с друге стране.

12. Након сазнања о основама сумње да је извршено кривично дјело, полиција прикупља доказе, како у погледу разјашњавања спорних околности самог кривичног дјела, тако и у погледу извршиоца тог кривичног дјела. Након прикупљања доказа, у спознајном криминалистичком и процесном смислу у вези извршиоца конкретног кривичног дјела, полиција јавном тужиоцу просљеђује извјештај о наведеном, са прикупљеним доказима. У пракси се сматра да је подношењем извјештаја тужилаштву од стране полиције о извршиоцу конкретног кривичног дјела рад полиције на конкретном предмету завршен, те да се на основу наведеног извјештаја и доказа предочених у њему, треба покренути истрага, односно подићи оптужница.

Са друге стране, јавни тужиоци у веома малом броју случајева полицију обавјештавају о властитим даљим активностима по поднесеним извјештајима. Услед тога, полиција нема повратну информацију о самом извјештају, односно нема информацију да ли је прикупљена количина доказног материјала и информација довољна за спровођење истраге и подизање оптужнице или је тужилац на други начин окончао рад по поднесеном извјештају. Наиме, уколико јавни тужилац не поднесе захтјев (што је у пракси риједак случај) за прикупљањем додатних доказа у вези поднешеног извјештаја, полиција нема никаквих сазнања о судбини поднешеног извјештаја све до евентуално правноснажне осуђујуће пресуде, односно нема могућност праћења предмета у фази истраге, након подношења и потврђивања оптужнице, па и у току самог главног претреса у кривичном поступку. Јасно је да се на овај начин продукује јаз између полиције, са једне стране, и јавног тужиоца, са друге стране, од чега ни једна страна нема користи, те је стога потребно изнаћи боља законска рјешења.

13. Овлаштена службена лица током истраге, подносе разне захтјеве без предходних консултација са јавним тужиоцем. У захтјевима предлажу „све и свашта“, нпр. предлажу примјену свих посебних истражних радњи, без да се детаљно образложи ко ће и на који начин те посебне истражне радње реализовати, тј. предлажу радње за које немају потребна средства и кадрове (недовољан број едуцираних службеника за провођење посебних истражних радњи, те недостатак материјално техничких средстава). Због недовољне едуцираности, како на страни тужилаца, тако и овлашћених службених лица, постоји страх да ће овлаштена службена лица провођењем посебних истражних радњи подстрекавати на кривично дјело, без договора како избјећи такве ситуације²⁴⁵.

²⁴⁵ Код провођења истраге, а нарочито посебних истражних радњи тужилац мора пратити све активности не дневно, већ у тренутку кад се примјењују. Неопходно је да тужилац има конкретну тачку са полицијом која ће у складу са развојем догађаја обавјештавати тужиоца о свим околностима. Када се захтјева дужи ангажман истражитеља код провођења посебних истражних радњи, тужилац би требао бити заједно са истражитељима. Види: Врањеш С., Руковођење истрагом и доказивање (досадашња пракса и проблеми). Пета конференција главних тужилаца у БиХ, Требиње, 2009., стр. 9.

14. Чињеница да су јавни тужиоци и полиција два одвојена државна органа која имају своју институционалну самосталност ствара проблеме у њиховој непосредној сарадњи. Примједбе у погледу овог питања су обостране: јавни тужиоци се жале да често не могу квалитетно да раде са овлашћеним службеним лицима на појединим предметима, јер им њихови надређени дају друге задатке који захтјевају нпр. одређено одсуство, те се дешава да немају одређених средстава за извршење задатака (нпр. нема возила или горива, средстава у криминалистичкој техници и сл.), док се овлаштена службена лица жале да се јавни тужиоци често понашају као њихови непосредни руководиоци и захтијевају извршење одређених задатака без предходних најава и договора, што овлаштена службена лица доводи у потпуно подређен положај јер не могу планирати своје активности и ускладити друге обавезе. Има појава да јавни тужиоци покушавају да за сарадњу траже одређене овлаштене раднике. Долази до ситуација да се не зна ко је руководилац овлашћених службених лица, јавни тужилац или непосредни полицијски руководилац, што се може негативно одразити на квалитет предузетих активности.

Да би превазишли овакве несугласице и проблеме, јавни тужиоци и полиција морају радити заједно, као дио тима који има исте циљеве. Они треба заједно и често да се састају, затим треба да анализирају истрагу и доказе у тој истрази, а потом доприносом сваког члана тог тима, треба да сачине план поступања, планирајући временску динамику извршења истражних радњи и задужења сваког од тих чланова тима. Планирање истраге подразумјева неколико фаза: утврђивање познатих чињеница и околности, те познатих непосредних или посредних доказа везаних за евентуално кривично дјело и учиниоца, постављање хипотеза, сагледавање потребе за примјеном евентуалних мјера обезбјеђења присуства осумњиченог у поступку, и успјешно вођење кривичног поступка, утврђивање које је чињенице и околности у току истраге неопходно, а које корисно утврдити, којим доказним средствима ће се утврдити поједине чињенице и околности важне за кривично гоњење, утврдити које истражне радње треба предузети, те да ли је за неку од радњи потребно тражити судско одобрење, утврђивање субјеката који ће бити носиоци појединих планираних истражних радњи, утврђивање редослиједа извођења истражних радњи, одређивање временског оквира за сваку истражну радњу појединачно, те све истражне радње заједно, одредити временске периоде и начин комуникације субјеката који учествују у истрази²⁴⁶. План истраге сачињава јавни тужилац, уз активно учествовање овлашћених службених лица предлагањем активности, затим редослиједа предузимања мјера и радњи, тактике предузимања и слично... Планирање истраге свакако има позитивне ефекте и на сам однос јавног тужиоца и овлашћених службених лица, јер повећава сарадњу између њих и упућује једне на друге током истраге, а и касније.

Чини се да је најефикаснији механизам за успостављање правилне интеракције у овом односу - стална и интензивна комуникација између јавног тужиоца и полиције у свакој конкретной истрази, почев од увиђаја до окончања истраге, уз изградњу повјерења, међусобног уважавања и тимског рада, чиме се постижу и најбољи резултати.

²⁴⁶ Група аутора, *Кривична област-истражни поступак*, Модул 1, Високо судско и тужилачко вијеће БиХ, Сарајево, 2006. године, стр., 25.

ДРУГИ ДИО

УВИЂАЈ У ПРАВОСУДНОЈ ПРАКСИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

I УВИЂАЈ ПРЕМА ПОЗИТИВНОМ ПРАВУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Поред специфичности Босне и Херцеговине у низу питања правне природе, почев од њеног уставног уређења, Б и Х је специфична и у подручју кривичног процесног законодавства. Наиме, кривични поступак у Б и Х уређују четири законодавца (Парламентарна Скупштина Босне и Херцеговине, Народна Скупштина Републике Српске, Скупштина Федерације Б и Х и Скупштина Брчко Дистрикта Б и Х), па одатле и четири закона о кривичном поступку који важе и који се примјењују на нивоу Б и Х, два ентитета и Брчко Дистрикту Б и Х. То су: Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине (ЗКП Б и Х), Закон о кривичном поступку Републике Српске (ЗКП РС), Закон о кривичном поступку Федерације Б и Х (ЗКП Ф Б и Х) и Закон о кривичном поступку Брчко Дистрикта Б и Х (ЗКП БД Б и Х)²⁴⁷.

Дакле, питање надлежности Босне и Херцеговине, Републике Српске, Федерације БиХ и Брчко Дистрикта БиХ у кривичноправној материји укључује, прије свега њихово овлаштење да доносе Законе из домена материјалног кривичног права и кривичног поступка. У члану III Устава Б и Х (Анекс 4. Општег оквирног споразума за мир у Б и Х), рјешено је питање надлежности и односа између институција Босне и Херцеговине и институција њених ентитета и Брчко Дистрикта.

Укратко, Република Српска, Федерација Б и Х и Брчко Дистрикт Б и Х су територијално надлежни у кривичноправној области у свим сегментима гдје Босна и Херцеговина нема посебне надлежности. Надлежност Републике Српске да уреди кривични поступак изводи се, као и у погледу материјалног кривичног права, из тачке 10. и 18. Амандмана XXXII Устава РС, а Устав Федерације Босне и Херцеговине, као и Статут Брчко Дистрикта Б и Х исто тако имају одредбе које се односе на кривични поступак из којих црпе надлежност за доношење предметних закона.

²⁴⁷ ЗКП Б и Х, објављен у „Службеном гласнику Б и Х“, број 3/03, а измјене и допуне у „Службеним гласницима Б и Х“, бр. 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09 и 72/13; ЗКП РС, објављен у „Службеном гласнику РС“, број 50/03, са каснијим измјенама и допунама, објављеним у „Сл. гласнику РС“ бр. 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09, 92/09, пречишћени текст 100/09 и 53/12; ЗКП Ф Б и Х, објављен у „Службеним новинама Федерације Б и Х“, број 35/03, а измјене и допуне у „Службеним новинама Федерације Б и Х“, број 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, и 12/10 и ЗКП БД Б и Х, објављен у „Службеном гласнику БД Б и Х“, број 10/03, са каснијим измјенама и допунама објављеним у „Сл. гласнику БД БиХ, бр. 48/04, 6/05, 14/07, 19/07, 21/07, 2/08, 17/09, 9/13, пречишћени текст 33/13, и 27/14.

Посматрани са становишта увиђаја, као и са становишта осталих института и њихових законских рјешења, четири закона о кривичном поступку који су у примјени у Босни и Херцеговини²⁴⁸ не стварају извјесни проблем, нити друге врсте проблема у легислативном и практичном смислу, јер су та законска рјешења хармонизована, а у највећем броју идентично или готово идентично језички изражена. Због тога је приступ овој теми олакшан, а тиме је олакшана и њена обрада са теоријског и практичног становишта.

1. УВИЂАЈ У ЗАКОНОДАВСТВУ И ПРАКСИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

1.1. Опште назнаке

Подсјетили бисмо да је после 1992. године (а што је био случај и с другим новоформираним државама на подручју бивше СФРЈ) кривично законодавство бивше Југославије постало саставни дио кривичноправног система Босне и Херцеговине кроз процес „наслијеђивања“ правних норми²⁴⁹. Мање више, све државе настале распадом ех Југославије, међу којима и БиХ, су преузеле одреднице ЗКП које су се односиле и на увиђај и код овог института до дана данашњег нису наступиле значајније промјене у теоријском смислу.

По окончању рата у Босни и Херцеговини 1995. године, а након потписивања Дејтонског мировног споразума, отпочео је дуготрајан и сложен процес транзиције с циљем успостављања мира, демократије и владавине права. Транзиција је стога укључила и свеобухватну реформу правосудног система, а у склопу тога, посебна пажња је усмјерена на реформу система кривичног правосуђа у којој области су се десили и најрадикалнији заокрети. Чврста европско - континентална правна традиција у процесуирању кривичних дјела и њихових учинилаца, значајно је дерогирана доношењем нових закона о кривичном поступку у које су уграђени бројни институти англосаксонске правне традиције уз снажно наглашавање адверсарности кривичног поступка, те се у склопу тога и положај тужиоца и полиције у битној мјери промјенио. Укидањем института истражног судије, тужилац је проглашен „господаром“ истраге и дата су му нова, потпуно другачија овлаштења и обавезе које захтијевају његово континуирано и активно учешће, како у вршењу увиђаја, тако и у провођењу цјелокупног тока истраге, умјесто ранијег, релативно пасивног положаја.

Ступањем на снагу Закона о кривичном поступку Босне и Херцеговине (ЗКП БиХ)²⁵⁰, најзначајније измјене су уведене управо у односу на улогу субјеката кривичног поступка у фази истраге. Потпуно нови ЗКП БиХ, који примјењује Суд Босне и Херцеговине, донио је

²⁴⁸ ЗКП БиХ са територијалном надлежношћу за подручје БиХ, ЗКП ФБиХ, ЗКП РС и ЗКП БДБиХ, са територијалном надлежношћу на подручју ентитета и Брчко Дистрикта БиХ, гдје БиХ нема посебне надлежности.

²⁴⁹ Процес „наслијеђивања“ кривично правних норми одвијао се током 1992. и 1993. године. Видјети: Сијерчић-Чолић, Х. (1999): *Approximation of the Criminal ...* бр.3. стр. 289-299.

²⁵⁰ Ступио на снагу 01.03.2003. године, објављен у Службеном гласнику БиХ број 3/03.

високи представник за Босну и Херцеговину. Ријеч је о законском тексту који комплексно и потпуно регулише кривични поступак и све поступке у вези с њим. Основни циљеви донешеног новог закона своде се на потребно усклађивање кривичнопроцесне регулативе са Уставом Босне и Херцеговине, као и са међународноправним актима које је Босна и Херцеговина ратификовала или чије ратификације извјесно предстоје. То се посебно односи на Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака, Европску конвенцију о људским правима и Скуп минималних правила у поступку према затвореницима. Уз то, посматрано са аспекта низа нових рјешења, овај закон као и друга три ЗКП у БиХ, представља најкрупнији захват у босанскохерцеговачком кривичнопроцесном законодавству од доношења Законика о кривичном поступку некадашње ФНРЈ из 1953. године.

Структура ЗКП БиХ одговара познатој структури важећих закона о кривичном поступку, као што су ЗКП РС, ЗКП Ф БиХ, ЗКП БД БиХ. Ентитети Република Српска и Федерација БиХ, као и Брчко Дистрикт су били дужни усагласити своје Законе о кривичном поступку са ЗКП БиХ, што су и учинили. На тај начин је олакшано тужиоцима, полицијским службеницима и судијама, а нарочито заступницима одбране, који поступају у кривичним поступцима у БиХ, као и будућим генерацијама студената права, да одмах на први поглед препознају евентуалне мале разлике које постоје.

Уставни основ за доношење ЗКП БиХ садржан је у одредбама Устава Босне и Херцеговине. Ослањајући се првенствено на домаћу правну теорију и праксу у области кривичног процесног права, законодавац је сматрао да је неопходно овим законом уградити одређене новине које одражавају признате међународне стандарде и принципе у овој области, а у сврху побољшања ефикасности поступка и јачања заштите права и слобода лица која учествују у поступку, а нарочито права и слобода лица против којих се води поступак. Једно од нових, значајних рјешења садржано у ЗКП БиХ је спровођење истраге која је у надлежности тужиоца. Дотадашњи европско континентални модел судске истаге, замјењен је англосаксонским моделом тужилачке истраге, што је огромна новина.

Раније фазе преткривичног и претходног кривичног поступка су спојене у јединствену истрагу под руководством тужиоца, који своја овлаштења може пренијети полицијским службеницима. На овај начин ојачан је и положај полиције, чије дјеловање више није само оперативног карактера, него су овлаштени и за провођење истражних радњи чији резултат, дакле, може послужити као доказ у кривичном поступку, уколико су такве радње проведене у складу са одредбама Закона о кривичном поступку. Корјениним измјенама Закона о кривичном поступку у први план долазе тужиоци и полицајци²⁵¹.

²⁵¹ У ЗКП БиХ се у улози истражних органа појављује више субјеката. То је на првом мјесту тужилац, али и овлаштена службена лица чија је дефиниција дата у члану 20 тачка г) ЗКП БиХ („Овлаштено службено лице је оно лице које има одговарајућа овлаштења унутар државне граничне службе, полицијских органа Федерације БиХ, Републике Српске и Брчко Дистрикта БиХ, судске полиције, као и царинских органа, органа финансијске полиције, пореских органа и органа војне полиције“).

Законодавцу је било очигледно потпуно јасно, након корјених измена у закону, да се морају прецизирати полицијска овлаштења у истрази. Основни концепт улоге полиције у истрази заснива се на чињеници да док обавља ове послове, полиција прима налоге од тужиоца и њему је одговорна²⁵². И други органи за спровођење закона имају аутономна истражна овлаштења, али само у случају хитности (*flagrante delicto*) која обухватају и дужност подношења извјештаја директно тужиоцу, који је једино лице надлежно за давање упустава при вођењу истраге.

У ЗКП БиХ се не користи изричито термин претходни поступак за означавање двије фазе - истраге и оптужења, који је дио јединственог и цјеловитог кривичног поступка. Јединственост и цјеловитост се огледа по субјектима претходног поступка, као и по томе што су радње предузете у претходном поступку по својој природи процесне радње, те се резултати тих радњи користе као доказ у кривичном поступку. У ЗКП БиХ не постоји преткривични поступак.

Истрага је прва фаза кривичног поступка чије спровођење наређује тужилац, ако постоје основи сумње да је извршено кривично дјело. У току спровођења истраге тужилац је овлаштен да предузме све истражне радње, укључујући испитивање осумњиченог, саслушање свједока и оштећеног, вршење увиђаја и реконструкције догађаја и др.

Вршење увиђаја је једна од првих и основних истражних радњи у кривичном поступку. По ЗКП БиХ у надлежности је тужиоца²⁵³, али и овлаштених службених лица када тужилац није у могућности изаћи на лице мјеста и извршити увиђај. (Овлаштено службено лице, након обавјештавања Тужиоца, дужно је извршити увиђај...) ²⁵⁴. Дакле, као и по старом ЗКП када је истрагу и увиђај вршио истражни судија, увиђај и по новом ЗКП могу вршити овлаштена службена лица органа унутрашњих послова, након обавјештавања тужиоца о догађају, ако тужилац²⁵⁵ није у могућности да одмах изађе на лице мјеста. Овдје је свакако ријеч о хитности, тј. о ситуацијама гдје вршење увиђаја не трпи одлагање, јер је увиђај по природи ствари хитна радња, па је зато предвиђено да га, као оперативнији органи, могу извршити и органи унутрашњих послова. Термин „одмах“ представља одређени правни стандард који треба схватити као у „објективно најкраћем могућем времену“ или у „оптималном времену“. Наиме, овај термин „одмах“ указује на изразиту хитност у поступању, што је посљедица чињенице да увиђај може бити ефикасан само ако се веома брзо обави у односу на моменат пријаве догађаја, јер би у противном важни трагови и предмети кривичног дјела, односно докази уопште, услед дјелатности људи, атмосферских прилика и других околности, могли заувјек да буду изгубљени.

ЗКП БиХ, не регулише поближе материју увиђаја, ни тактички, ни методолошки, већ само даје правни основ за спровођење те процесне (истражне) радње, на чијој доградњи

²⁵² Види: Члан 218 ЗКП БиХ.

²⁵³ Увиђај примарно проводи тужилац, а изузетно, након обавјештавања тужиоца, секундарно, увиђај може (дужно је) да изврши овлаштено службено лице органа унутрашњих послова.

²⁵⁴ Види: Члан 221 ЗКП БиХ.

²⁵⁵ Раније, по старом ЗКП БиХ, ако истражни судија није био у могућности да одмах изађе на лице мјеста.

предузимају мјере друга стручна лица познавајући и користећи форензичке и друге научне методе. Ни ЗКП БиХ, ни криминалистика не одређују у којим случајевима је обавезно вршити увиђај, већ је то питање сваког конкретног случаја.

Исто тако, ЗКП БиХ не прописује неки формално правни основ за обављање увиђаја као што је захтјев, наредба или рјешење о увиђају. Ради тога је за вршење увиђаја на мјесту догађаја или неком другом мјесту довољан само материјални услов, а то је да је за утврђивање неке важне чињенице у поступку потребно непосредно опажање (члан 92 ЗКП БиХ). Поменута законска одредба, као и одредбе члана 94., 217. и 221 ЗКП БиХ, представљају првене оквире за обављање увиђаја за кривична дјела из надлежности Суда Босне и Херцеговине.

1.2. Увиђај по ЗКП БиХ

Како су то и раније утврдиле позитивне законске норме²⁵⁶ и ЗКП БиХ 2003. је прописао увиђај као радњу доказивања (истражну радњу), *која се предузима кад је за утврђивање какве важне чињенице у поступку, потребно непосредно опажање*. Увиђај је, дакле, појмовно усмјерен на чињенице које постоје у садашњости, односно у тренутку провођења увиђаја. Он је једна од основних процесних, доказних радњи, намјењена извођењу доказа (доказно средство).

Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине (као и ЗКП Ф БиХ, ЗКП РС, ЗКП БД БиХ) директно спомиње увиђај на неколико мјеста, али систематски неповезано, а садржајно штуро. Дакле, конкретна садржина увиђаја регулише се у минималном обиму, док се уопште не нормира ток и структура увиђаја, као и многа друга тактичко техничка питања, која спадају у домен криминалистике. Оваква нормативна рјешења наше кривичнопроцесне законске легислативе, омогућавају константну и континуирану примјену најновијих криминалистичких тактичко - техничких средстава и научних метода, тако да криминалистички субјекти могу да неспутани сувише строгом законском формом примјењују најновија криминалистичка достигнућа, стим да таква примјена мора да буде коректна и у етичком смислу.

Увиђај као радња доказивања, предвиђен је у дијелу првом (Опште одредбе), глава осма, одјељак шести, Закона о кривичном поступку БиХ на следећи начин:

- Члан 92. ЗКП БиХ нормира увиђај, (под насловом Предузимање увиђаја). Ово је и једина одредба наведене главе Закона у којој се директно говори о увиђају. Наведени члан гласи: „Увиђај се предузима када је за утврђивање неке важне чињенице у поступку потребно непосредно опажање“²⁵⁷.

Разматрајући појмовно одређење увиђаја у свјетлу ЗКП БиХ који је у примјени од 2003. године, (а видјећемо у даљем излагању овог дијела рада, и код ентитетских закона о

²⁵⁶ ЗКП СФРЈ, члан 238.

²⁵⁷ Једино ЗКП Ф БиХ нормира увиђај као „директно“ опажање а не „непосредно“ како то чине остала три ЗКП у Босни и Херцеговини.

кривичном поступку, а и ЗКП Брчко Дистрикта БиХ), да је овај институт примјерен класичном, већ ранијем дефинисању увиђаја, наглашавајући да се предузима, када је за утврђивање неке важне чињенице у поступку потребно непосредно чулно опажање. Што ће рећи, увиђај је непосредно чулно запажање чињеница од стране органа, односно субјекта кривичног поступка. То је снажно процесно - доказно средство, односно институт кривичног поступка, гдје сам орган који води поступак лично и непосредно утврђује и разрјешава важне чињенице, разрјешавајући и сам кривични проблем. Мјесто на којем је извршено кривично дјело често представља територијално - материјални оквир унутар кога треба тражити материјалне доказе - чињенице које ће идентификовати како кривично дјело, тако и извршиоца.

Проучавајући увиђај са кривично - процесног аспекта може се рећи да је то један од највјеродостојнијих начина утврђивања чињеница и чињеничног стања у току истраге и на главном претресу, јер се чињенице откривају и утврђују непосредним чулним опажањем од стране увиђајног тима, односно полицијског службеника, криминалистичког техничара, тужиоца, судије, вјештака и других стручних лица која присуствују вршењу увиђаја.

- У члану 94. став 1. ЗКП БиХ говори се о могућности провођења увиђаја уз помоћ стручних лица криминалистичко-техничке или друге струке, која ће помоћи у проналажењу, обезбјеђењу или описивању трагова, извршити потребна мјерења и снимања, сачинити скицу и фотодокументацију или прикупити и друге податке.

Ово законско рјешење сматрамо прихватљивим, поготово с аспекта улоге стручних лица која помажу тужиоцу. Наиме, тужилац не може владати свим вјештинама које су потребне приликом вршења увиђаја, стога је ЗКП БиХ (као и ЗКП РС., ЗКП ФБиХ и ЗКП БД БиХ) предвидио да ће стручна лица помоћи тужиоцу у спровођењу ове истражне радње. Садржај ове одредбе Закона о кривичном поступку је у суштини криминалистичког карактера и омогућава спровођење низа разноврсних криминалистичких радњи, чији је значај огроман и битан за стварање информативне подлоге, на којој се могу темељити криминалистичке верзије, те вршити реално провјеравање могућих сценарија догађаја.

- У члану 94. став 2. говори се о могућности вршења увиђаја уз присуство вјештака²⁵⁸, ако би његово присуство било од користи за давање налаза и мишљења. Ова одредба указује на могућност да се избјегну класична вјештачења која су код нас попримила искључиво кабинетски и лабораторијски карактер. Дакле, овом одредбом се омогућава, прије свега, вршење увиђаја у складу са криминалистичким начелима оперативности и брзине, те координације и сарадње, што нарочито долази до изражаја приликом ситуационих вјештачења. Зато су данас у условима које, с једне стране, одликује велика бујица тешких кривичних дјела и њихових спретних и лукавих учинилаца, а с друге стране, снажан развој савремених криминалистичких метода

²⁵⁸ Вјештак (експерт) је лице које је ангажовано да примјени своја посебна стручна знања и искуства из одређене области науке, технике, вјештине или умјетности ради утврђивања или оцјене спорних чињеница у кривичном поступку и на основу спроведеног процеса испитивања изложи (поднесе) свој стручни налаз и мишљење.

(посебно криминалистичке одорологије, идентификације лица на основу ДНК анализе и др.), ситуациона вјештачења не само пожељна, већ у многим случајевима апсолутно неопходна. Због тога би полицијски службеници и тужиоци који врше увиђај требало што чешће позивати вјештаке да учествују у раду увиђајне екипе због нужности њиховог рада на мјесту догађаја, ако ништа друго онда због фиксирања материјала који ће бити потребан и значајан за каснија вјештачења.

Иако ЗКП БиХ на више мјеста спомиње увиђај његове одредбе нису најпрецизније у погледу процесног карактера увиђаја, тако и у погледу форме у којој се фиксирају резултати увиђаја, осим што постоје опште одредбе о обавези састављања записника и опште одредбе о садржају записника којим се фиксирају процесне (истражне) радње²⁵⁹. Наиме, у члану 151 ЗКП БиХ, установљава се обавеза састављања записника о свакој радњи предузетој у току кривичног поступка, истовремено са вршењем радње, или ако то није могуће онда непосредно послѣје тога. Затим се овом одредбом још одређује да записник пише записничар, а ако се записничар не може обезбједити из објективних разлога, записник може писати и лице које предузима радњу. Сва ова питања се односе на записник уопште, дакле, о свакој радњи предузетој у току кривичног поступка, што значи да се примјењују индиректно и на записник о увиђају, који се детаљније регулише одредбом члана 152 став 3. ЗКП БиХ.

- У члану 152. став 3. (Глава XI - Поднесци и записници), говори се о подацима који ће се унијети у записник о увиђају, а који су важни с обзиром на природу такве радње или за утврђивање истовјетности појединих предмета (опис, мјере и величине предмета или трагова, стављање ознака на предметима и др.), а ако су направљене скице, цртежи, планови, фотографије, филмски снимци и слично, то ће се навести у записнику и прикључити записнику.

Највећи дио ове одредбе има очигледан криминалистички садржај,²⁶⁰ што представља изузетно добро рјешење, јер упућује на примјену провјерених криминалистичких правила, али истовремено и не спутава увиђајне органе и стручна лица да примјењују и средства, као и начине, који нису у одредби таксативно наведени.

- У члану 185 став 2. тачка а) говори се о трошковима увиђаја. Трошкови за спровођење увиђаја се сврставају у редовне трошкове кривичног поступка.

- У члану 221. (Глава XIX - Истрага), говори се о увиђају као истражној радњи. Тако: „овлаштено службено лице, након обавјештавања тужиоца, дужно²⁶¹ је извршити увиђај и одредити потребна вјештачења, осим прегледа, обдукције и ексхумације леша. Ако је тужилац присутан на лицу мјеста у току вршења увиђаја од стране овлашћених службених лица, може тражити да овлаштено службено лице изврши одређене радње које он сматра

²⁵⁹ Види: Члан 151., и 152 став 3. ЗКП БиХ.

²⁶⁰ Ријеч је о продору правила криминалистике у ЗКП.

²⁶¹ Исто тако надлежност за вршење увиђаја прописују и ЗКП Ф БиХ и ЗКП БД БиХ, док ЗКП РС прописује секундарну надлежност „ОСЛ, може, изузетно, након обавјештавања тужиоца извршити увиђај...“, и сматрамо да то треба изједначити са остала три ЗКП у БиХ.

неопходним. Све радње предузете током увиђаја морају се документовати и детаљно образложити у записнику, тако и у посебном службеном извјештају“.

Имајући у виду ову законску одредбу, службеници органа унутрашњих послова су овлаштени да након обавјештавања тужиоца изврше увиђај и одреде потребна вјештачења осим прегледа, обдукције и ексхумације леша. Овлаштена службена лица су дакле, дужни „у хитним случајевима када се не може чекати на долазак тужиоца“ да и сами изврше увиђај. Исто тако према овој одредби ЗКП БиХ, ако је потребно да се изврши вјештачење које се касније не би могло да понови, „орган унутрашњих послова, (овлаштено службено лице) ће се обратити тужиоцу да ту радњу изврши“. Наиме, и ту се јављају изузеци. У оним случајевима гдје „постоји опасност да се, због протока времена, вјештачење не би могло са успјехом извршити, или кад друге околности налажу хитно поступање, органи унутрашњих послова могу, односно дужни су, осим прегледа, обдукције и ексхумације леша, и сами предузети мјере да се изврши вјештачење не чекајући тужиоца. У оваквим случајевима, све радње полицијски службеници предузимају у складу са одредбама Закона о кривичном поступку.

Спорно је питање шта се сматра „хитним случајем“ у смислу ЗКП БиХ. Пракса све више налаже да се тај појам ближе одреди, с обзиром да је то питање детаљне оцјене сваког конкретног случаја. Искуства из протеклог времена све више указују да се пракса темељи управо на једном општем рјешењу, по коме су, готово по правилу, саобраћајне несреће хитни случајеви. Из наведеног с правом произилази овлаштење за полицијске службенике да код свих таквих догађаја, хитно врше увиђај и неопходна вјештачења, осим прегледа, обдукције и ексхумације леша.

Наиме, уколико јавни тужилац не може из објективних или других разлога изаћи на лице мјеста ради вршења увиђаја, може затражити да орган унутрашњих послова предузме истражну радњу, ако је, с обзиром на околности случаја, цјелисходно да се прије провођења истраге предузме таква истражна радња. Наиме, ЗКП БиХ омогућава да тужилац може сам да, према процјени о прикупљеним информацијама о догађају, постави свој критериј оправданости изласка на мјесто догађаја и вршења увиђаја.

- У члану 251. став 2. говори се о увиђају који се не мора поново вршити на главном претресу који је одложен, већ ће се користити постојећи записник о увиђају. „Главни претрес који је одложен мора изнова почети ако се измјенио састав вјећа или ако је одлагање трајало дуже од 30 дана, али уз сагласност странака и браниоца вијеће може одлучити да се у оваквом случају свјedoци и вјештаци не саслушавају поново и да се не врши нови увиђај, како се не би безпотребно губило драгоцијено вријеме, него да се користе искази свјedoка и вјештака дати на ранијем главном претресу, односно да се користи постојећи записник о увиђају“²⁶².

²⁶² Исто тако ако се главни претрес држи пред другим судијом, односно предсједником вијећа, главни претрес мора изнова почети и сви докази се морају поново извести. Међутим, изузетно и у оваквој ситуацији, уз сагласност странака и браниоца, вијеће може одлучити да се раније изведени докази, међу којима и записник о увиђају, неће поново изводити.

- У члану 274. став 1. говори се о записнику о увиђају са лица мјеста, који ће се изнијети на главном претресу да би се утврдио његов садржај, а по оцјени судије, односно предсједника вијећа његов садржај се може укратко унијети у записник о главном претресу.

Анализирајући постојеће одредабе ЗКП-а БиХ о увиђају, основно је и најважније, да законодавац појам увиђаја повезује с непосредним опажањем и излажењем на мјесто догађаја. Из цитираних одредби произилази да увиђај обухвата свако непосредно опажање увиђајног органа чулом вида али и другим чулима, при чему се могу користити одређена средства, као што су хемијска средства (разни аргенторати), лупа, фотоапарат и сл., која омогућавају да се трагови учине видљивим и да се фиксирају²⁶³. Међутим, само опажање органа кривичног поступка праћено је и одређеним другим дјелатностима, као што су мјерења, описивања, упоређивања и фиксирања, како би непосредно сазнате чињенице могле послужити као доказ правно релевантних и других чињеница те је стога увиђај веома важно и релативно самостално доказно средство.

2. УВИЂАЈ У ЗАКОНОДАВСТВУ И ПРАКСИ ФЕДЕРАЦИЈЕ Б и Х

2.1. Опште назнаке

Парламент Федерације Босне и Херцеговине (Представнички дом и Дом народа) усвојио је у љето 1998. године Закон о кривичном поступку Федерације Б и Х. Приликом израде овог закона посебно се водило рачуна о уградњи европских и међународних стандарда и норми, ради европске правне хармонизације и пријема Босне и Херцеговине у чланство Вијећа Европе.

ЗКП Федерације БиХ је федерални закон по којем се врши кривична процедура на јединствен начин за територију цијеле Федерације БиХ, као ентитета, са свих десет њених кантона. Основна сврха ЗКП ФБиХ је усклађивање кривичнопроцесне процедуре са Уставом Босне и Херцеговине и Уставом Федерације Босне и Херцеговине, као и јачање законитости и подизања квалитета рада органа кривичног поступка, поједностављивања поступка и његове веће ефикасности.

Специфичност односа у поступку истраге, нарочито између надлежног тужиоца и органа унутрашњих послова (полиције), очувана је и у ЗКП ФБиХ, уз напомену да је наглашена руководећа и надзорна функција коју надлежни тужилац остварује над свим активностима у овој фази поступка почев од сазнања о извршеном кривичном дјелу, вршења увиђаја, па све до окончања истраге. Такође је наглашена обавеза органа

²⁶³ Дакле, вршење увиђаја није само просто чулно непосредно опажање, него свестрано опажање, испитивање, описивање, фиксирање и регистровање материјалних објеката као предмета увиђаја (макро и микро чињеничне ситуације) на мјесту догађаја. О томе види: Ђурђић В., Кривично процесно право, Општи део, Ниш, 2011., стр. 312.; Корајлић Н., Истраживање кривичних дјела, Сарајево, 2012., стр. 173.; Алексић Ж., Шкулић М., Криминалистика, Београд, 2007., стр. 59.

унутрашњих послова, како Федерације БиХ, тако и кантона да обавјесте надлежног тужиоца о свим предузетим мјерама ради откривања кривичног дјела и учиниоца, с једне, као и о предузетим истражним радњама, с друге стране.

Рок обавјештавања тужиоца зависи од врсте кривичног дјела, односно запријеђене казне за конкретно кривично дјело за које постоје основи сумње да је извршено. Ако постоје основи сумње да је извршено кривично дјело с прописаном казном затвора преко пет година, овлаштено службено лице је дужно да одмах обавјести тужиоца и под његовим надзором предузме потребне мјере да се пронађе починилац кривичног дјела, да се спријечи скривање или бјекство осумњиченог или саучесника, да се открију и сачувају трагови кривичног дјела и предмети који могу послужити као докази, те да се прикупе све информације које могу бити од користи у кривичном поступку²⁶⁴. У ставу 3 истог члана је наглашена обавеза ако постоје основи сумње да је извршено кривично дјело за које је законом прописана казна затвора до пет година, овлаштено службено лице је дужно да обавјести тужиоца о свим расположивим информацијама, радњама и мјерама које је предузело најкасније седам дана од дана сазнања о постојању основане сумње да је кривично дјело почињено²⁶⁵.

Имајући у виду одредбу овог члана, у пракси су присутна два тумачења, а који се односе на то да ли полиција може предузимати увиђај код кривичних дјела за које је запријеђена казна затвора до пет година, а да о томе предходно не обавјести тужиоца из разлога хитности. Према једном тумачењу, које је у полицији углавном заступљено, овлаштено службено лице може извршити увиђај код кривичних дјела за које је запријеђена казна затвора до пет година, без предходног обавјештавања тужиоца, стим што је дужан у року од седам дана обавјестити тужиоца о свим предузетим мјерама и радњама²⁶⁶. Према другом тумачењу, које је мање присутно, овлаштена службена лица увјек морају (дужна су) да обавјесте тужиоца о преузимању увиђаја, те да тек потом предузму вршење увиђаја.

Ипак, законом је наглашено да овлаштено службено лице, прво мора обавјестити тужиоца, па тек онда је дужно да изврши увиђај и одреди потребна вјештачења, осим прегледа, обдукције и ексхумације леша.

Уопштено речено, увиђај представља, једно од централних питања кривичног поступка, које се поставља у вези са кривичним дјелом (деликтом), односно његовим извршиоцем, оштећеним, или самом жртвом. То је снажно процесно - доказно средство, односно институт кривичног поступка, гдје сам орган који води поступак лично и непосредно утврђује и разјашњава важне чињенице, разјашњавајући и сам кривични поступак. Мјесто на којем је извршено кривично дјело често представља територијално - материјални оквир унутар кога треба тражити материјалне доказе - чињенице које ће идентификовати како кривично дјело тако и извршиоца, односно разјаснити питање о кривици или невиности оптуженог (окривљеног).

²⁶⁴ Види: Члан 233 ЗКП ФБиХ

²⁶⁵ Аналогно и у ЗКП БиХ, ЗКП БД БиХ, ЗКП РС.

²⁶⁶ У посљедње вријеме тужиоци су суочени са све већим бројем позива за вршењем увиђаја код ових кривичних дјела, те и они сугеришу да се не обавјештавају ради вршења увиђаја за ова кривична дјела.

2.2. Увиђај по ЗКП ФБиХ

Ни ЗКП ФБиХ не регулише ближе материју увиђаја, како тактички, тако ни методолошки, већ само даје правни основ за провођење те процесне - истражне радње, на чијој доградњи предузимају мјере друга стручна лица познавајући форензичке и друге методе. У члану 106 ЗКП Ф БиХ дат је правни основ: „Увиђај се предузима када је за утврђивање неке важне чињенице у поступку потребно директно опажање“.

Утврдити неку чињеницу помоћу увиђаја значи увјерити се (установити) да она постоји или не постоји на основу директног опажања, које се врши најчешће чулом вида али по потреби и другим чулима. Само опажање органа кривичног поступка може бити праћено и разним техничким инструментима и средствима чијим кориштењем руководи орган који обавља увиђај, а непосредно их употребљавају и њима рукују стручна лица.

У члану 108 ЗКП Ф БиХ предвиђено је: „Увиђај и реконструкција догађаја врши се уз помоћ стручног лица криминалистичко-техничке или друге струке које ће помоћи у проналажењу, обезбјеђењу или описивању трагова, извршити потребна мјерења и снимања, сачинити скицу и фотодокументацију или прикупити и друге податке. На увиђај или реконструкцију може се позвати и вјештак ако би његова присутност била од користи за давање налаза и мишљења“. Ово законско рјешење сматрамо прихватљивим, поготово с аспекта улоге стручних лица. Наиме, јавни тужилац не може владати свим вјештинама које су потребне приликом вршења увиђаја.

За вршење увиђаја на мјесту догађаја, према мишљењу законодавца²⁶⁷, довољан је само материјални услов који се своди на фактичко поступање, без доношења неке посебне одлуке о томе, тако да за његово спровођење није потребан формалан услов²⁶⁸, односно формално правни или процесни акт као што је захтјев, наредба или рјешење о увиђају. Цитирана законска одредба, „Када је за утврђивање неке важне чињенице у поступку потребно директно опажање“ се разликује у односу на остала три важећа ЗКП у БиХ само у једној ријечи „директно“ опажање, док у осталим законским текстовима се користи одредница „непосредно“ опажање, а право значење тих ријечи у преводу је потпуно исто.

Међутим друго је питање које се често покушава наметнути од стране неких теоретичара, а то је да се увиђај не врши само „директним“, односно „непосредним“ опажањем, већ и посредним, на примјер код тражења микротрагова. Њихово чврсто заступање тезе о посредном опажању увиђајног органа није прихватљиво и мислимо да је погрешно, јер би се дошло до закључка да неке чињенице на лицу мјеста приликом вршења увиђаја, тужилац или овлаштено службено лице, нису опазили сами, већ их опажају посредно (оно што им саопште) уз помоћ стручних лица криминалистичко техничке или друге струке или вјештака. Познато је да увиђај у пракси не врши само једна

²⁶⁷ Види: Члан 106 ЗКП ФБиХ.

²⁶⁸ Посебан формални услов за предузимање увиђаја не постоји, али постоје извесни формални аспекти вршења одређених радњи од стране овлаштених службених лица, када спроводе увиђај и односе се на: дужност обавјештавања о томе тужиоца и омогућавања да он врши надзор над радом овлаштених службених лица.

особа (тузилац или овлаштено службено лице). У зависности од кривичног догађаја, учествује мање или више бројнији увиђајни тим (стручна лица). Када тужилац или овлаштено службено лице приликом вршења увиђаја, на примјер посматра изазван микротраг отиска прста, он непосредно, чулом вида утврђује његово присуство. На овај начин стручна лица и вјештаци само помажу органу поступка да квалитетно обаве увиђај, док орган поступка на описан начин непосредно опажа чињенице и записнички их констатује, а не посредно како то неки теоретичари желе да прикажу.

У члану 166. став 3. ЗКП Ф БиХ говори се о подацима који ће се унијети у записник о увиђају, а у члану 199 став 2. тачка а) говори се о трошковима увиђаја, аналогно као и код остала три ЗКП у БиХ.

Поглавље истраге, у члану 236. говори о увиђају као истражној радњи: "Овлаштено службено лице, након обавјештавања тужиоца, дужно је извршити увиђај и одредити потребна вјештачења, осим прегледа, обдукције и ексхумације леша". Ова законска одредба указује да овлаштено службено лице, прво мора обавјестити јавног тужиоца о почињеном кривичном дјелу, (тужилац је господар истаге) и ако тужилац не може изаћи на лице мјеста, дужно је извршити увиђај. Ако се тужилац не јавља на позиве, овлаштено службено лице неће чекати, јер је, свакако, ријеч о хитности, тј о ситуацијама гдје вршење увиђаја не трпи одлагање. Наиме, хитно и неодложно предузимање радњи првог захвата у смислу хитног изласка на мјето догађаја и започињање увиђаја је правило које се не смије кршити, јер највеће могуће скраћење временског размака између дјела и увиђаја је често кључ за успјех²⁶⁹.

Ако је тужилац присутан на лицу мјеста у току вршења увиђаја од овлаштених службених лица, може тражити да овлаштено службено лице изврши одређене радње које он сматра неопходним. Све радње предузете током увиђаја морају се документовати и детаљно образложити у записнику. Ако је тужилац накнадно дошао на лице мјеста тј. након што су овлаштена службена лица започела са вршењем увиђаја, може наредити овлаштеним службеним лицима да у његовом присуству и под његовим надзором спроведу увиђај до краја или затражити да га, по његовом нахођењу, допуне или га може сам тужилац поновити или допунити. Отворено је питање до ког момента је цјелисходно да тужилац, који је накнадно дошао на мјесто догађаја, преузме вршење увиђаја. Логично, до тренутка вршења статичке фазе увиђаја, јер тужилац не би требао да преузима вршење увиђаја у току његовог динамичког дијела²⁷⁰.

Такође у члану 266. став 2. говори се о увиђају који се не мора поново вршити на главном претресу који је одложен, па настављен пред другим вјећем, већ ће се користити постојећи записник о увиђају, а у члану 289. став 1. говори се о записнику о увиђају, који ће се изнијети на главном претресу да би се утврдио његов садржај, а по оцјени судије,

²⁶⁹ L. Snyder: „Homicide Investigation“, Springfield, 1947. говорећи о раду криминалиста на мјесту догађаја истиче: „Када криминалист долази на мјесто убиства, његови поступци, посебно у првих 15 минута, у знатној мјери одлучују да ли ће истрага успјети или остати безуспјешна“.

²⁷⁰ Јер би по завршеној статичкој фази, узимање и помјерање предмета била измјењена слика (мјеста) кривичног догађаја, па би записник о увиђају тужиоца у том погледу био мањкав.

односно председника вијећа његов садржај се може укратко унијети у записник о главном претресу.

Ни ЗКП ФБиХ као и остала три важећа ЗКП у Босни и Херцеговини, ни криминалистика не одређују у којим је случајевима обавезно вршити увиђај, већ је то питање апстрактно ријешено, и зависи од случаја до случаја. Видјели смо у члану 106 ЗКП ФБиХ, да се увиђај предузима када је за утврђивање неке важне чињенице у поступку потребно директно опажање. Из дате формулације се да закључити, да је она веома „широко“ дата, и да омогућава надлежном органу (тужиоцу, овлашћеном службеном лицу) и истовремено га на то практично приморава да према одређеним критеријима процјењује да ли је у неким конкретним ситуацијама потребно да се обави увиђај. Ови критеријуми се у пракси и кривичноправној теорији, најчешће схватају као процјењивање да ли се ради о кривичном дјелу које је као своју главну или узгредну последицу произвело одређене трагове.

Наиме, формулација увиђаја дата у овом члану је таква да фактички оставља увиђајном органу на вољу да оцијени да ли ће и када извршити увиђај, а ова дискрециона оцјена практично зависи од околности конкретног случаја, као и од стручног (професионалног) и општег знања и искуства чланова увиђајне екипе. З. Јекић²⁷¹ сматра да спровођење увиђаја није могуће код свих дјела, па посебно апострофира вербална кривична дјела, као и дјела која не остављају видљиве трагове, те као примјер таквог дјела наводи отмицу ваздухоплова. Посебно је тешко сложити се са оваквом тврдњом да вршење увиђаја није могуће код кривичних дјела која „не остављају видљиве трагове“, јер савремена криминалистичко техничка обрада мјеста догађаја, подразумјева и проналажење трагова који су голим оком невидљиви, поготово имајући у виду данас, велике могућности савремене криминалистике у проналажењу, фиксирању и тумачењу и врло тешко уочљивих трагова.

По правилу, са сигурношћу би се увиђај могао искључити само онда ако би се сигурно знало: 1) да на лицу мјеста нема „никаких трагова“ извршеног кривичног дјела, 2) да на лицу мјеста „нису остали никакви трагови присутности извршиоца“ и 3) да уопште упознавање са мјестом и околностима дјела неће допринијети разјашњавању проблема²⁷².

Међутим, наука, теорија и пракса, налажу тезу да „нема савршеног злочина“, зато је упитно који је то пријављени догађај на који не треба изаћи на лице мјеста, односно на којем нису остали трагови. Наиме, највећа је вјероватноћа да извршилац послје извршеног кривичног дјела оставља трагове иза себе, није важно о којим траговима је ријеч, већ их је важно током увиђаја уочити, открити, изазвати и записнички фиксирати и на крају расвијетлити, тј. доказати коме припадају. У сваком случају је мања штета од вршења увиђаја у некој ситуацији, када то није било потребно, него што је то случај са пропуштањем да се увиђај спроведе или се у његовом спровођењу закасни тј. изврши се неблагоприятно.

²⁷¹ Јекић З., оп. цит., стр. 275.

²⁷² Илић М., Скрипта - предавања из кривичног процесног права, Сарајево 1962., стр. 270.

3. УВИЂАЈ У ЗАКОНОДАВСТВУ И ПРАКСИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

3.1. Опште назнаке

Као што је био случај и у другим новоформираним државама на подручју бивше СФРЈ, тако и у цијелој БиХ и њеним ентитетима после 1992 године, кривично законодавство те бивше државе Југославије постало је саставни дио кривичноправног система и у Републици Српској, кроз процес наслијеђивања правних норми.

Закон о примјени ЗКП РС²⁷³ донијела је Народна Скупштина Републике Српске, на сједници одржаној 27. априла 1993. године, а ступио је на снагу 28. априла 1993. године. Закон је објављен у „Службеном гласнику Републике Српске“ број 4/93 и њиме се, прије свега, утврђује, да се дотадашњи, преузети Закон о кривичном поступку бивше државе, примјењује ако новим законом није другачије одређено. Доношењем овог закона и у Републици Српској је био очигледан процес наслијеђивања правних норми бивше државе СФРЈ. Такође, све новеле ЗКП до 2003 године (1993, 1994, 1997. и 2001. године) које је извршила Народна Скупштина Републике Српске, нису дирале у бит кривичне процедуре.

Међутим, новелом кривичног поступка Републике Српске из 2003.²⁷⁴ године учињене су значајне промјене, укинут је институт истражног судије, а јавни тужилац је преузео улогу и најодговорнији је за вођење кривичних истрага, те је због тога, између осталог кривични поступак учињен бржим и ефикаснијим, уз поштовање основних начела савременог оптужно-расправног система кривичног процесног права. Дотадашњи европско континентални модел судске истаге, замјењен је англосаксонским моделом тужилачке истраге, што је огромна новина. Овом новелом законодавац је сматрао да је неопходно уградити одређене новине које одражавају признате међународне стандарде и принципе у овој области, а у сврху побољшања ефикасности поступка и јачања заштите права и слобода лица која учествују у поступку, а нарочито права и слобода лица против којих се води поступак.

Једно од обиљежја кривичног процесног законодавства и у Републици Српској, као и у БиХ, а и у другим државама на територији бивше СФРЈ у првој деценији 21 вијека је и сталност процеса реформи којима је циљ стварање нормативне основе за ефикаснији кривични поступак²⁷⁵.

Овако формулисан циљ реформе је заснован у цијелој Босни и Херцеговини, не само на чињеници да је ефикасност кривичног поступка и један од важнијих опште прихваћених правних стандарда међународног карактера, већ и на томе да је једино ефикасан кривични поступак инструмент успјешне борбе против криминалитета.

²⁷³ Након доношења Устава Републике Српске, 28. фебруара 1992. године, створен је уставни основ за доношење овог и свих других закона.

²⁷⁴ Донесен је Нови ЗКП РС. и објављен у „Службеном гласнику РС“, број 50/03 од 27. јуна 2003 године, а ступио је на снагу 1 јула 2003. године.

²⁷⁵ Извршене су бројне измјене и допуне ЗКП РС. које су објављене у „Службеном гласнику РС“, број 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09, 92/09 и 53/12.

Имајући у виду наведене циљеве реформе, раније фазе преткривичног и претходног кривичног поступка су спојене у јединствену истрагу под руководством јавног тужиоца, који своја овлаштења може пренијети полицијским службеницима. На овај начин ојачан је и положај полиције, од момента започињања вршења увиђаја па до краја истраге.

3.2. Увиђај по ЗКП РС

Сви научно верификовани статистички показатељи указују да стручно и темељито проведени увиђаји на мјесту криминалистичког догађаја битно утичу на разјашњавање кривичних дјела. Увиђај и у кривично процесном законодавству РС се јавља као једна од основних мјера првог захвата и у правилу он је прва фаза поступка криминалистичке идентификације, односно са процесно правног гледишта он је прва фаза у истрази.

Прије него се упустимо у разматрање одредаба ЗКП РС о увиђају, као полазишту у разматрању ове материје, мора нам пасти у очи чињеница, да постојеће одредбе ЗКП-а РС које говоре о увиђају регулишу ту материју у минималном обиму и налазе у правилима криминалистике велику допуну и разраду у садржајном смислу. Оваква нормативна рјешења омогућавају константну примјену најновијих криминалистичких тактичко техничких средстава и научних метода, тако да учесници у вршењу увиђаја могу неспутани сувише строгом законском формом да примјењују најновија криминалистичка достигнућа, водећи рачуна о заштити основних људских права и етичком кодексу.

ЗКП Републике Српске у члану 157 уопштено формулише увиђај као процесну радњу (радњу доказивања) коју предузима орган кривичног поступка по службеној дужности, када је за утврђивање неке важне чињенице у поступку потребно непосредно опажање. Из дате формулације произилази да ЗКП стоји на становишту да чињеница коју треба утврдити или разјаснити мора бити „важна“. Поставља се питање: ко цијени важност неке чињенице која, када је ријеч о увиђају у правилу представља трагове и предмете у вези с кривичним дјелом? Према одредбама ЗКП ту одлуку доноси орган кривичног поступка који врши увиђај, примарно јавни тужилац, а само изузетно након обавјештавања тужиоца, те када тужилац не може изаћи на лице мјеста онда такву одлуку доносе овлаштена службена лица органа унутрашњих послова.

Веома широка формулација употријебљена у цитираној одредби члана 157 Закона о кривичном поступку Републике Српске омогућава надлежном органу (истовремено га на то практично приморава) да према одређеним критеријумима процјењује да ли је у конкретним ситуацијама потребно да се обави увиђај²⁷⁶. Ови критеријуми се у пракси и кривичноправној теорији, најчешће схватају као процјењивање да ли се ради о кривичном дјелу које је као своју главну или узредну посљедицу произвело одређене трагове. Ипак, овај члан представља тежишну тачку свих одредби ЗКП РС. посвећених увиђају, јер се њиме одређује процесноправни основ за предузимање ове радње у кривичном поступку.

²⁷⁶ Формулација увиђаја дата у члану 157 ЗКП Републике Српске је таква, да практички оставља увиђајном органу на вољу да оцијени да ли ће и када обавити увиђај. Та дискрециона оцјена увиђајног органа практично зависи од околности конкретног догађаја, као и од стручног (професионалног) и општег знања и искуства увиђајног органа и његових радних квалитета.

ЗКП Републике Српске не прописује формално-правни или процесни акт за обављање увиђаја, већ је за вршење увиђаја на мјесту догађаја, према мишљењу законодавца (члан 157 ЗКП РС), довољан само материјални услов, тј. довољно је да увиђајни орган оцјени да је за утврђивање неке важне чињенице у поступку потребно непосредно опажање. Задатак је тог непосредног опажања при вршењу увиђаја да се пронађу, прикупе и фиксирају сви трагови и предмети кривичног дјела. Сваки траг, узет изоловано, објашњава извјесну чињеницу, а тек сви они заједно, дају потпуну слику догађаја. Будући да судбина кривичног поступка зависи од вјештине де се пронађу, утврде и правилно искористе подаци који се налазе на лицу мјеста, важно је да се непосредно опажање на увиђају врши пажљиво, свестрано и предано, и да се при томе не пропусти ни најситнији детаљ.

Члан 158 ЗКП Републике Српске се односи на реконструкцију догађаја, као радњу која је тијесно повезана са вршењем увиђаја, а нарочито са провјеравањем криминалистичких верзија увиђајног органа, у погледу радњи извршења дјела, могуће узрочно последичне везе, те цјелокупне ситуације на мјесту догађаја, као и са упоређивањем тих верзија са исказима појединих свједока, оштећеног, вјештака или окривљеног.

Одредбом члана 159 ЗКП Републике Српске говори се о могућности спровођења увиђаја, уз експертску помоћ стручних лица криминалистичко-техничке или друге струке, која по потреби могу да предузму и проналажење, обезбјеђивање или описивање трагова, те вршење потребних мјерења и снимања, прављење скица, фотодокументације или прикупљање других података. Садржај ове одредбе ЗКП је у суштини криминалистичког карактера и омогућава спровођење низа разноврсних криминалистичких радњи, чији је значај огroman за стварање информативне подлоге, на којој се могу темељити криминалистичке верзије, те вршити провјеравање могућих „хипотетичких сценарија“ догађаја. Овдје се поставља питање да ли „експертска помоћ стручних лица криминалистичко-техничке или друге струке“ доводи у питање непосредност опажања увиђајног органа. Одговор је не, јер када руководилац увиђаја користи стручно лице криминалистичко техничке или друге струке он уз његову помоћ и ангажовање открива специфичне микро трагове које не би био у стању да пронађе сам. Дакле, када стручно лице криминалистичко техничке или друге струке пронађе релевантне трагове, нпр. код пожара, авионских, жељезничких несрећа или других компликованих случајева, он указује руководиоцу увиђаја на њихово постојање који их и сам непосредно чулно опажа и потом записнички констатује.

У ставу 2 истог члана предвиђена је могућност позивања на увиђај или реконструкцију и вјештака²⁷⁷, ако би његово присуство било од користи за давање налаза и мишљења, што нарочито долази до изражаја приликом ситуационих вјештачења. Међутим, у процесној теорији постоји одређено неслагање око улоге вјештака на увиђају. Према једном мишљењу, вјештак не присуствује увиђају, да би попут стручног лица,

²⁷⁷ Кривичнопроцесна теорија и пракса не обраћају довољно пажње на улогу вјештака приликом спровођења увиђаја. Вјештак се своди на неку врсту посматрача или консултанта, чиме се даје превага његовој пасивности на рачун изражене активности.

помогао увиђајном органу у спровођењу те истражне радње, већ да би добио потребне податке за давање свог налаза и мишљења. На другој страни постоји схватање, које је реалније, да стручно лице и вјештак присуствују увиђају да би на захтјев, јавног тужиоца, судије или других странака објаснили запажене појаве и предмете, указали на мјере и методе које треба примјенити да се знаће и сачува оно што ће бити значајно за даљи поступак, а нарочито за вјештачење.

Одредбом члана 62 установљава се обавеза састављања записника о свакој радњи предузетој у току кривичног поступка, истовремено са вршењем радње, или ако то није могуће онда непосредно послје тога. Затим се овом одредбом још одређује да записник пише записничар, те се регулише начин састављања овог акта. Сва ова питања се односе на записник уопште, што значи да се примјењује индиректно и на записник о увиђају, који се детаљније регулише одредбом члана 63 став 3. Овом одредбом је наглашено да се у записник уносе подаци који су важни с обзиром на природу увиђаја или за утврђивање истовјетности појединих предмета (опис, мјере и величине предмета или трагова, стављање ознаке на предметима и др.), а ако су направљене скице, цртежи, планови, фотографије, филмски снимци и слично, то ће се навести у записнику и прикључити записнику. Највећи дио ове одредбе има очигледан криминалистички садржај, што представља изузетно добро рјешење, јер упућује на примјену провјерених криминалистичких правила и прецизније уређује овај институт.

Члан 229²⁷⁸ ЗКП РС регулише питање изузетне (секундарне) надлежности за вршење увиђаја, која припада овлашћеним службеним лицима органа унутрашњих послова, након обавјештавања јавног тужиоца. Дакле, примарно увиђај, као и све друге истражне радње, односно истрагу у цјелини врши јавни тужилац. Међутим, тужилац није увјек у могућности да одмах изађе на лице мјеста ради вршења увиђаја, па је због тога направљен процесни изузетак у односу на опште правило. Из табеле која слиједи, очигледно је да се овај изузетак често испољава само у формалном смислу, док у суштини, тј. у пракси, овлаштена службена лица полиције углавном врше увиђај, тако да се у квантитативном смислу, изузетак претвара у правило.

Табела 1.
Статистички податци МУП-а Р.С. о броју извршених увиђаја
за период 2000 - 2006 година

Година	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Број извршених УВИЂАЈА	5456	9426	9555	9646	10943	10273	9454
Са истражним судијом ТУЖИОЦЕМ	815	1370	1089	834	385	377	237
%	14,94	14,53	11,40	8,65	3,52	3,67	2,51

²⁷⁸ „Овлаштено службено лице може, изузетно, након обавјештавања тужиоца, извршити увиђај и одредити потребна вјештачења, осим прегледа, обдукције и ексхумације леша“.

Анализирајући податке из ове табеле о броју извршених увиђаја на подручју МУП-а РС у датом периоду, уочено је да је до 01.07.2003. године у просјеку око 15% од укупног броја извршених увиђаја истима руководио истражни судија на лицу мјеста, док је после је наведеног датума²⁷⁹, учешће тужиоца у укупном броју извршених увиђаја сведено на око 2,5%-4%. Наведени подаци на жалост указују на недовољну ангажованост јавних тужилаца у иницијалној фази истраге која се често препушта овлашћеним службеним лицима полиције, док је по старом ЗКП РС, када је истрагу водио истражни судија, учешће истражних судија у вршењу увиђаја било знатно веће.

Међутим, немогућност јавног тужиоца да одмах изађе на лице мјеста ради вршења увиђаја може објективно бити из више разлога. На примјер, бројни су догађаји у вези са којим је потребно предузети увиђај, а број јавних тужилаца је ограничен, затим, чест је случај да се више криминалних догађаја одигра истовремено или у краћем временском интервалу тако да један дежурни тужилац није у могућности истовремено извршити те увиђаје, а и удаљеност догађаја од сједишта надлежног тужилаштва може бити разлог не стицања вршења увиђаја од стране тужиоца, док органи унутрашњих послова су оперативнији и технички далеко боље опремљенији, па самим тим могу брже да стигну на лице мјеста.

Када овлаштено службено лице обавјести јавног тужиоца о почињеном кривичном дјелу²⁸⁰ ствара се правни основ у складу са чланом 229 ЗКП РС за вршење увиђаја, јер тад овлаштено службено лице може, изузетно, након обавјештавања јавног тужиоца извршити увиђај и одредити потребна вјештачења осим прегледа, обдукције и ексхумације леша. Имајући у виду да је тужилац господар истраге, а да је увиђај једна од првих радњи доказивања које се предузимају у истрази, онда се изводи закључак да би јавни тужилац требао бити присутан на лицу мјеста од самог почетка истраге, тј. вршења увиђаја. Међутим, дискреционо право је јавног тужиоца да цијени хоће ли или не изаћи на увиђај. Ако јавни тужилац не изађе на лице мјеста овлаштено службено лице ће у складу са чланом 229 ЗКП РС извршити увиђај и одредити потребна вјештачења осим прегледа, обдукције и ексхумације леша. Ако је јавни тужилац присутан на лицу мјеста у току вршења увиђаја од стране овлашћених службених лица, може тражити да овлаштено службено лице изврши одређене радње које он сматра неопходним. Све радње предузете

²⁷⁹ Дана, 01.07.2003. године ступио је на снагу нови ЗКП РС, којим истрагу у цјелини води тужилац, за разлику од предходног закона гдје је истрагу водио истражни судија.

²⁸⁰ Рок обавјештавања тужиоца зависи од врсте кривичног дјела, односно запријеђене казне за конкретно кривично дјело за које постоје основи сумње да је извршено. Види члан 226 ЗКП РС., став 1: „Ако постоје основи сумње да је извршено кривично дјело с прописаном казном затвора преко пет година, овлаштено службено лице је дужно да одмах обавјести тужиоца и под његовим надзором предузме потребне мјере да се пронађе починилац кривичног дјела, да се спријечи скривање или бјекство осумњиченог или саучесника, да се открију и сачувају трагови кривичног дјела и предмети који могу послужити као докази, те да се прикупе све информације које могу бити од користи у кривичном поступку. У ставу 3 истог члана је наглашена обавеза ако постоје основи сумње да је извршено кривично дјело за које је законом прописана казна затвора до пет година, овлаштено службено лице је дужно да обавјести тужиоца о свим расположивим информацијама, радњама и мјерама које је предузело најкасније седам дана од дана сазнања о постојању основане сумње да је кривично дјело почињено.

током увиђаја морају се документовати и детаљно образложити, како у записнику, тако и у посебном службеном извјештају.

Поред процесних субјеката који су облаштени за вршење увиђаја и стручних лица која им помажу, нити један од Закона о кривичном поступку у Босни и Херцеговини, па ни ЗКП РС. не предвиђа експлицитно право, нити предвиђа могућност присуствовања других лица увиђају, већ се из појединих анализираних одредби изводи закључак да увиђају могу да присуствују оштећени, осумњичени или окривљени и бранилац окривљеног. Ови субјекти могу да присуствују увиђају, али је апсолутно фактичко питање, када они заиста то своје право, односно могућност и могу да остваре²⁸¹.

Одредбом члана 96 став 2. тачка а) говори се о трошковима увиђаја. Трошкови за спровођење увиђаја се сврставају у трошкове кривичног поступка и исплаћују се унапријед из средстава тужилаштва или суда, а наплаћују се касније, након окончаног кривичног поступка, од лица која су дужна да их надокнаде.

Такође у члану 266. став 2. говори се о увиђају који се не мора поново вршити на главном претресу који је одложен, па настављен пред другим вјећем, већ ће се користити постојећи записник о увиђају, а у члану 289. став 1. говори се о записнику о увиђају, који ће се изнијети на главном претресу да би се утврдио његов садржај, а по оцјени судије, односно председника вијећа његов садржај се може укратко унијети у записник о главном претресу, а и немора, већ изворно као такав може послужити као доказ.

Као што видимо, ни прописима ЗКП-а РС није детаљно регулисана структура увиђаја, нити ток његовог провођења. То посебно важи када је ријеч о кривичнопроцесним нормама које се односе на форму увиђаја и његов садржај²⁸². ЗКП не прописује у којој форми треба провести увиђај. Ако форма за неку процесну радњу није прописана, процесни субјект врши радњу на начин који сматра најпогоднијим за постизање циља те радње, у складу са општим одредбама о формама процесних радњи и у складу са основним начелима кривичног поступка и основним начелима правног поретка.

Тек када се пропис члана 157 (предузимање увиђаја као радње доказивања) и члана 229 (увиђај и вјештачење у току поступка) доведу у везу са другим члановима ЗКП који се односе на увиђај, онда је видљиво и разумљиво да се увиђај може предузимати и прије доношења наредбе о спровођењу истраге, у току истраге, као и у току главног претреса. То произилази и из саме формулације члана 157 ЗКП РС који употребљава израз „у поступку“, а не израз у „кривичном поступку“.

Све предходно цитиране одредбе Закона о кривичном поступку, које смо посебно издвојили и анализирали, су оне које сматрамо нарочито битним за правилно схватање „нормативног амбијента“ у коме се врши увиђај. На ову истражну радњу се често у индиректном виду, односе и многе друге одредбе наше позитивне кривичне процедуре, које нисмо посебно издвајали, јер би нам требало много више простора и времена за то.

²⁸¹ О учешће других лица на увиђају, види шире у овом раду, стр. 136.

²⁸² Одређивање форме процесне радње значи одређивање начина и мјеста њеног обављања.

4. УВИЂАЈ У ЗАКОНОДАВСТВУ И ПРАКСИ БРЧКО ДИСТРИКТА БиХ

4.1. Опште назнаке

Формирањем Брчко Дистрикта²⁸³ БиХ као јединствене административне јединице локалне самоуправе, актуелизирано је и питање доношења нових закона, па и оних из кривичноправне области, на том подручју. Основ за доношење тих закона постоји у одредби члана 9. тачка к), л) и о) Статута Брчко Дистрикта. Закон о кривичном поступку Брчко Дистрикта усвојила је Скупштина Брчко Дистрикта на сједницама одржаним 19. и 23. октобра 2000. године, а ступио је на снагу 1. јануара 2001. године.

Закон о кривичном поступку Брчко Дистрикта БиХ има за основу законе о кривичном поступку Федерације БиХ и Републике Српске. Ово се може видјети из великог броја чланова који су дословно преузети из ових закона. Овај закон спада у групу обимних законских текстова из ове области (укупно има 433 члана), а садржи и велики број обимних (гломазних) чланова, што је једним дијелом посљедица жеље законодавца да до детаља регулише поједина питања и тиме остави мало простора за тумачење онима који овај закон примјењују.

Највеће промјене у овом закону везане су за укидање институције истражног судије, а нагласак током суђења се ставља на оптужни поступак. Тужилац је, по правилу, одговоран за све кривичне истраге. Међутим, ЗКП БД БиХ даје полицији извјесне могућности да започне истрагу. Ако се ради о кривичним дјелима за које је предвиђена казна затвора од пет године или тежа казна (члан 218), овлаштено службено лице полиције мора одмах обавјестити јавног тужиоца ако постоје основи сумње да је учињено кривично дјело. У највећем броју случајева полиција одлази на лице мјеста гдје је наводно учињено кривично дјело и утврђује да ли је кривично дјело учињено (вршећи увиђај), а ако постоје основи сумње, тужилац мора одмах бити обавјештен и тада полиција наставља рад по његовим упутствима.

Након што се обавјести тужилац, ЗКП БД БиХ²⁸⁴ даје овлашћеном службеном лицу полиције Брчко Дистрикта БиХ изричито овлаштење да започне истрагу мјеста извршења кривичног дјела (овлаштено службено лице након обавјештавања тужиоца „дужно“ је извршити увиђај). Морају се слиједити сва упутства тужиоца, али се ипак, не мора чекати да тужилац стигне на мјесто извршења кривичног дјела, осим ако он то изричито не захтијева.

²⁸³ Општим оквирним споразумом за мир у Босни и Херцеговини (Анекс 2) утврђена је гранична линија између Републике Српске и Федерације БиХ, осим дијела те линије код града Брчког, што је препуштено да ријешити Арбитража. Арбитражни трибунал од три арбитра није завршио спорно питање у предвиђеном року од годину дана. У наставку, предсједник Арбитражног трибунала, господин Робертс Овен, преузео је ствар у своје руке и 4. марта 1999. године једнострано донио „Коначну одлуку“, којом је увео Дистрикт на цијелом подручју бивше предратне општине Брчко. Према члану 1. став 1. Статута Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, Брчко Дистрикт је јединствена административна јединица локалне самоуправе која је под суверенитетом Босне и Херцеговине.

²⁸⁴ Члан 221 ЗКП БД БиХ.

Тужилац може захтијевати да полиција сачека док он не стигне на лице мјеста ради вршења увиђаја, али ЗКП БД БиХ прописује да овлаштено службено лице предузима одређене радње у овој фази, не чекајући тужиоца због опасности од одлагања, а посебно да: пронађе осумњиченог, спријечи његово бјекство или бјекство саучесника, открије и сачува трагове кривичног дјела и предмете који могу послужити као доказ (фаза обезбјеђења лица мјеста) и прикупи све друге информације које би биле од користи за кривични поступак. У циљу постизања ових задатака ЗКП БД БиХ (чл. 218) даје полицији одређена овлаштења (да врши истрагу у овој фази). Обавјештења која у овом тренутку прикупи полиција могу бити кориштена као докази. О свему што је предузето овлаштено службено лице је дужно одмах обавјестити тужиоца и доставља му прикупљене предмете који могу послужити као доказ, а захтјева се и писање подрбног извјештаја о свим предузетим мјерама и радњама.

Ако су у питању кривична дјела за која је предвиђена казна затвора мања од пет година, а овлаштено службено лице полиције изласком на лице мјеста и вршењем увиђаја, утврди да постоји основана сумња да је учињено такво кривично дјело, тужилац мора бити обавјештен у року од најкасније седам дана од дана сазнања о постојању ове сумње. Полиција своју истрагу може започети одмах, али јој је дато више времена за обавјештавање тужиоца, јер се ради о лакшим кривичним дјелима за које није потребно одмах обавјештавати тужиоца.

Понекад у пракси није увјек потпуно извјесно или сасвим сигурно о којем се тачно кривичном дјелу ради, тј. да ли је у питању кривично дјело запријеђено казном до или преко пет година затвора. Исто тако, некада може на први поглед изгледати да је у питању блажи облик неког кривичног дјела, а да се потом испостави да је, у ствари, у питању тежи облик кривичног дјела. Стога се може догодити да овлаштена службена лица погријеше у таквој процјени, односно да не буду сигурна у односу на праву тежину кривичног дјела о коме се ради. Начелно би они увјек морали да пођу од претпоставке да је у питању теже кривично дјело, те да одмах обавјесте тужиоца и омогуће му надзор над својим радом, јер је од такве евентуално погрешне оцјене мања штета, него обрнуто, да сматрају да се ради о лакшем дјелу, те да о томе не обавјесте тужиоца, а да се касније испостави, да је ипак у питању кривично дјело запријеђено казном затвора преко пет година²⁸⁵.

Потпуно је јасно из изложеног да су за ову истражну радњу овлаштени, али и дужни предузети је, како тужилац, тако и овлаштена службена лица. Да је то тако најбоље се види из одредбе члана 35 (која говори о правима и дужностима тужиоца), те члана 218 наведеног закона (у којем се говори о надзору тужиоца над радом овлаштених службених лица). Из наведених одредби видљиво је да се помињу потребне мјере, неопходне за реализацију права и дужности тужиоца и овлаштеног службеног лица. Управо је једна од тих мјера и увиђај, као хитна истражна радња коју предузима тужилац или овлаштено службено лице (или заједно) с циљем откривања кривичног дјела, односно обезбјеђивања трагова и предмета конкретног кривичног дјела.

²⁸⁵ Овлаштена службена лица, органа унутрашњих послова, у пракси, најчешће одмах обавјештавају тужиоца о извршеном кривичном дјелу без обзира на тежину дјела.

4.2. Увиђај по ЗКП БД БиХ

Као и код три предходно анализирана Закона о кривичном поступку у Босни и Херцеговини и овдје законодавац у првој директној одредби о увиђају (члан 92), говори о томе када се предузима увиђај, дакле, правно га нормира, одређујући само материјални услов за вршење увиђаја: „Увиђај се предузима када је за утврђивање неке важне чињенице у поступку потребно непосредно опажање“.

У другој директној одредби о увиђају (члан 221) говори о обавези овлаштеног службеног лица да, након обавјештавања тужиоца, изврши увиђај, али и одреди потребна вјештачења, осим прегледа, обдукције и ексхумације. И у овој одредби наглашена је улога тужиоца као изворног носиоца истражних овлаштења, јер ова одредба истиче да уколико је тужилац присутан у току вршења увиђаја може тражити да овлаштено службено лице изврши одређене радње које он сматра неопходним, те тако још једном снажно наглашава руководећу улогу тужиоца у истражном поступку, већ од самог почетка истражног поступка, односно од вршења увиђаја.

Одредбе Закона о кривичном поступку, које смо посебно издвојили и анализирали у ЗКП БиХ, ЗКП ФБиХ и ЗКП РС, су оне које сматрамо нарочито битним за правилно схватање „нормативног амбијента“ у коме се врши увиђај, те их не морамо и овдје понављати, јер су потпуно идентичне, али морамо нагласити да се на ову радњу у индиректном виду, односе и многе друге одредбе ЗКП БД БиХ, које нисмо посебно овдје издвајали (члан 93, 94, 151,152, 185,217,218, 251 и 274), а тичу се ове процесне радње.

Измјеном кривично процесног законодавства Брчко Дистрикта БиХ, као што је већ предходно истакнуто, створен је нови концепт истраге, који захтијева и стварање нове праксе у комуникацији између овлаштеног службеног лица и тужиоца, али и обрнуто.

Међутим, у досадашњој пракси, код примјене сва четири ЗКП у БиХ, уочени су и одређени проблеми у тој комуникацији, узроковани погрешним тумачењем позиције појединих учесника у поступку (у конкретном случају позиције овлаштеног службеног лица у истрази, али и тужиоца). Тако, на примјер, они који заступају став да је истрага искључиво у рукама тужиоца, а да је полиција њихов сервис, неминовно „праве проблем“, јер сматрају да увиђај не могу вршити полицајци док не добију овлаштење тужиоца. И одредба која регулише ову материју у кривично процесном законодавству у БиХ је различита, на примјер члан 221 ЗКП БиХ, ЗКП БД БиХ и члан 236 ЗКП ФБиХ, је потпуно идентична („Овлаштено службено лице, након обавјештавања тужиоца, дужно је извршити увиђај и одредити потребна вјештачења, осим прегледа, обдукције и ексхумације леша“, док у члану 229 ЗКП РС се разликује („Овлаштено службено лице може, изузетно, након обавјештавања тужиоца, извршити увиђај и одредити потребна вјештачења, осим прегледа, обдукције и ексхумације леша“). Дакле, у ЗКП РС се користи термин „ може, изузетно“, за разлику од ЗКП БиХ, ЗКП ФБиХ, ЗКП БД БиХ, који користе формулацију „дужно је“.

Без обзира на оваква, чини нам се, различита законска одређења, мишљења смо да је овлаштење службеног лица за вршење увиђаја изворно, и да оно неспорно произилази из свих ЗКП у БиХ. Зато смо и мишљења, да је став да овлаштено службено лице мора добити овлаштење тужиоца за вршење увиђаја, не аргументован (примјера ради, у саопштењима полицијских агенција, разним извјештајима и службеним забиљешкама, па чак и у записнику о увиђају, често се може чути или прочитати како су овлаштена службена лица по овлаштењу тужиоца изашла на лице мјеста и извршила увиђај).

Наиме, у пракси се дешава да овлаштено службено лице (вјероватно услед оваквог поимања своје позиције), изласком на лице мјеста „приоритет“ даје статичкој фази увиђаја, а да се најчешћи пропусти праве у динамичкој фази (прије свега пропусти у вези са одређеним вјештачењима и сл.). Један од пропусти ове врсте (нпр. полицајац који је вршио увиђај саобраћајне незгоде на лицу мјеста није одредио потребна вјештачења у погледу техничке исправности возила или трагова кочења од стране инжењера саобраћајне струке, па је у унутрашњој истрази која је вођена против њега, изјавио „да није ништа хтио предузимати на своју руку без сагласности тужиоца“). Овдје се очито ради о погрешном поимању одредби ЗКП које могу произвести исте последице као и, примјера ради, непотребно одлагање у предузимању радње увиђаја (нпр. чекајући да се тужилац одлучи хоће ли излазити на лице мјеста или не).

Имајући у виду наведено, свјесни важности увиђаја као радње доказивања, али и пропусти који се дешавају у њеном предузимању (не гајећи илузије да их неће бити и убудуће, јер нема идеалног увиђаја), цијенећи досадашња искуства, те одредбе ова четири предходно анализирана Закона о кривичном поступку који регулишу ову материју може се констатовати следеће:

- Правила криминалистике, у вези са предузимањем ове радње доказивања, дала су одговор на сва ова питања и од њиховог придржавања у пракси зависи и ефикасност увиђаја. Тачније, правила криминалистике нам говоре да је увиђај хитна истражна радња која не трпи одлагање (не може чекати сагласност тужиоца). Увиђај је једна од првих истражних радњи, коју треба што прије предузети, јер што је увиђај временски ближи моменту извршења дјела, то је већа вјероватноћа да је стање ствари остало не промјењено²⁸⁶,

- Досадашња искуства и правила криминалистике потврђују да на лице мјеста ради вршења увиђаја мора изаћи овлаштено службено лице и то што је прије могуће,

- Досадашње искуство потврђује да на лице мјеста ради вршења увиђаја треба изаћи и тужилац, кад год је у могућности и

- Законска формулација ... „Овлаштено службено лице може, изузетно, након обавјештавања тужиоца, извршити увиђај и ...“ (члан 229 ЗКП РС), због израза може и изузетно, доводи као што смо предходно видјели, до уског тумачења одредбе и надлежности овлаштених службених лица у предузимању ове радње. Због тога, као и чињеница да су овлаштена службена лица припадници службе која је оперативнија од тужилаштва и да је увиђај хитна истражна радња, јер се његовим одлагањем постижу лошији резултати или губи сврха каснијег вршења, умјесто прописаних израза, можда би

²⁸⁶ Чубински, М. П., оп. цит. стр. 340.

адекватнији израз био дужно је, уједно и практичнији²⁸⁷, а својствен је и другим законодавствима²⁸⁸.

На крају можемо констатовати, да субјекти који врше увиђај, приликом његовог спровођења морају водити рачуна о важности ове радње доказивања, јер неправилно и погрешно вођење увиђаја може имати утицаја на ток и исход кривичног поступка, те под одређеним условима представљати незаконит доказ. Ради тога, орган који руководи увиђајем мора обављање ове радње доказивања вршити у правним оквирима важећих ЗКП у БиХ.

5. НАДЛЕЖНОСТ ОРГАНА УВИЂАЈА

Сходно одредбама сва четири ЗКП који су у примјени у БиХ, увиђајни органи су процесни субјекти надлежни за предузимање увиђаја у одређеним фазама поступка. У фази истраге или прије доношења наредбе тужиоца о спровођењу истраге, увиђај врше овлаштена службена лица полиције, након обавјештавања тужиоца, односно тужилац када изричито он то захтијева. Након подизања оптужнице увиђај обавља судија за предходно саслушање, под условима из члана 226 став 3 (у вези са чланом 223 став 3 ЗКП БиХ). Надаље, увиђај на главном претресу врши, судија, односно вијеће, а ван главног претреса судија или предсједник вијећа, односно члан вијећа. Исто тако, након укидања пресуде (члан 315 став 1) може се обавити увиђај на претресу пред другостепеним вијећем или одредити да се увиђај врши ван претреса (члан 317 став 1 ЗКП БиХ)²⁸⁹.

Ови субјекти су једини овлаштени да у одређеној процесној ситуацији, (уз постојање процесно-правног основа - материјалног услова) изврше увиђај (називамо их директни актери вршења увиђаја), а при том су формално, као и у погледу других процесних радњи, обавезни да примјењују све релевантне одредбе Закона о кривичном поступку, те саставе и потпишу записник о увиђају, који има значај доказа и као такав се чита на главном претресу.

Садржај, ток и структура радњи које ови субјекти предузимају приликом вршења увиђаја, нису прописани одредбама ЗКП-а, али је сасвим јасно да те радње морају да се врше у складу са минималним криминалистичким стандардима, да би њихови резултати могли да у доказном поступку имају неопходан кредибилитет.

Уколико пођемо од става да се вршењем увиђаја прикупља доказни материјал за вођење кривичног поступка, онда је познавање доказних материјала и њиховог правног значаја услов успјешног рада истражитеља мјеста злочина. Он мора знати какви се докази траже за доказивање кривице или невиности, да ли такви докази указују на кривицу или

²⁸⁷ Овлаштена службена лица се могу наћи у ситуацији да по једном случају обавјештавају Тужилаштво БиХ, али и РС (примјера ради, почетна дилема да ли је дјело терористички чин или је у питању изазивање опште опасности).

²⁸⁸ Наиме, ЗКП Хрватске (члан 186.) и ЗКП Србије (члан 225.) нормирајући надлежност полиције користи термин дужни су.

²⁸⁹ Види: Симовић, М., Кривично процесно право, Увод и општи дио, Бихаћ, 2009. год., стр. 416.

невиност, као и да ли такви докази, када је кривица очигледна, могу исту доказати изнад основане сумње²⁹⁰.

У пракси међутим, чињенично стање на мјесту догађаја у трасолошком смислу, зна често да буде доста компликовано тако да императивно тражи формирање увиђајне екипе у којој су заступљени стручњаци различитих профила тзв. тим стручњака, како би увиђај био проведен *lege artis*. Пракса данас све више тражи, код компликованих случајева (пожари, експлозије, саботаже, хаварије, тероризам, компјутерски криминалитет и сл.) тимски приступ обради мјеста догађаја, посебно у криминалистичко-техничком смислу²⁹¹, како би увиђај што стручније био обављен.

Свјестан неопходности вршења увиђаја на криминалистички стручан начин, као и реалности да надлежни увиђајни органи често не посједују потребна криминалистичка знања или их немају у довољном обиму, законодавац је због тога предвидио да приликом вршења увиђаја, увиђајни орган може ангажовати стручна лица, одговарјућих криминалистичких и техничких служби, као и вјештаке потребних специјалности. Ова стручна лица не предузимају никакве самосталне процесне радње, већ врше своје стручне активности у оквирима које одреди увиђајни орган, а њихова је дужност да органу који сходно закону спроводи увиђај, као и свим лицима која имају право да присуствују увиђају, пруже сва неопходна обавјештења из домена струке и вјештине.

Дакле, улога стручних лица приликом вршења увиђаја може да буде изузетно значајна, нарочито у ситуацијама, када потребе спровођења одређених радњи захтијевају посебна експертска знања из различитих области. Закон посебно профилише ове стручњаке као лица криминалистичко-техничке или друге струке²⁹², чиме је створена процесна могућност за коришћење услуга експерата из различитих научних области. Сва четири Закона о кривичном поступку у БиХ одређују дјелатности стручних лица, наводећи *exempli causa* - проналажење, обезбјеђивање или описивање трагова, вршење потребних мјерења и снимања, сачињавање скица и фотодокументације и прикупљање других података. Добро је што се нити један од законодаваца у БиХ није опредјелио за лимитативно набрајање могућих активности стручних лица приликом увиђаја, јер тиме не ограничавају увјек актуелну примјену најновијих криминалистичких и техничко-технолошких метода.

Посебно је важно имати на уму да динамичност развоја природних и техничких наука, а тиме и стално унапређење могућности и поузданости метода које се од стране стручних лица примјењују у оквиру криминалистичке обраде мјеста догађаја и анализе предмета и трагова кривичних дјела, чине улогу стручних лица, а посебно криминалистичких техничара (форензичара) све значајнијом.

²⁹⁰ Докази могу да поткријепе неку чињеницу или да буду довољно јаки да нас наведу на закључак о тој чињеници или могу бити таман толико јаки да створе основану сумњу.

²⁹¹ Криминалистичко-техничка обрада мјеста догађаја данас има све већу улогу. То је област криминалистичке технике под којом треба подразумевати науку о помоћним средствима, методама и поступцима за разјашњавање кривично правног случаја на основи пронађених трагова и предмета.

²⁹² Члан 94. ЗКП БиХ и ЗКП БД БиХ, члан 158. ЗКП РС и члан 108. ЗКП Ф БиХ.

Резултати предузетих радњи стручних лица у току увиђаја доживљавају своју верификацију преко записника о спроведеном увиђају, али се на тај начин испољава и једна контрадикција у виду чињенице да тај записник потписује и на тај начин гарантује за његову тачност - надлежни увиђајни орган, док се присуство стручних лица као индиректних субјеката при вршењу увиђаја, само констатује у записнику. Ова противрјечност се у ствари испољава на реалном плану, док је нема у формалном смислу.

Наиме, строго формално посматрано, све кривично-процесно релевантне радње током увиђаја врши надлежни увиђајни орган, без обзира да ли их је он заиста, лично конкретно предузео или су оне обављене уз помоћ стручних лица (субјективно посредно опажање), ангажованих по посебном процесном основу. У реалном смислу сасвим је јасно да увиђајни орган није сам (лично) предузео неке радње, нити он то мора, него он треба правилно и корисно искористити све расположиве, у правилу специјализоване снаге увиђајне екипе. Са друге стране гледано у неким случајевима, он и није довољно стручан да схвати суштину и значај одређених експертских поступака. Зато у оваквим ситуацијама, када су предузете одређене радње од стране криминалистичких и других стручњака, у виду помоћи увиђајном органу, потписивањем записника се једино гарантује да су сви подаци, које су стручњаци навели, унијети у записник, тачно онако, квантитативно и квалитативно, како су их ти експерти и презентовали увиђајном органу. Орган који формално спроводи увиђај, не може у оваквом случају да гарантује и апсолутну тачност тих података из разлога, што не посједује потребна стручна знања.

Уколико би у даљем току поступка настала потреба за накнадним објашњавањем резултата увиђаја или њиховим провјеравањем, стручно лице би могло да се позове као свједок, чији би се исказ односио, прије свега, на околности под којима су предузете одређене криминалистичке радње, на врсту и специфичности радњи и поступака, као и на све друге околности везане за спровођење увиђаја у којем је учествовао. Оваква потенцијална, даља процесна улога стручног лица у наредним фазама кривичног поступка, отвара и могућност да то лице изнесе и своје верзије догађаја, те да их евентуално образложи и поткријепи одређеним биљешкама, те да на други начин фиксира информацијама (нпр. видео техником, збирком узорака и томе сл.), које су прикупљене у току увиђаја, а које нису унијете у записник, нити му придодате, у виду прилога, као његових саставних дијелова.

Наиме, записник о увиђају не смије да садржи никакав закључак, јер би тиме изражавао субјективно мишљење органа који је спроводио увиђај, а сматра се да такав закључак (донијет без познавања и других чињеница) и не би могао бити реалан, тачан и прихватљив, те да би се сводио на прејудицирање²⁹³. Информације које нису довољно провјерене да би се нашле у записнику, као крајње објективном акту, могу да буду изузетно корисни елементи криминалистичких верзија, које би се провјеравале у даљем току поступка или би доживјеле своју процесну промоцију кроз потенцијално свједочење стручних лица (давање исказа, али не у својству вјештака), а могле би да послуже и као корисни процесни оријентир за предлагање и позивање других свједока или евентуално обављање одређених вјештачења.

²⁹³ Петрић Б., Коментар ЗКП I, стр. 468.

Процесна могућност присуствовања вјештака увиђају представља одличан основ за шире кориштење нових криминалистичких тенденција, испољених, између осталог, и у форсирању - ситуационих експертиза као вјештачења, која се спроводе на мјесту догађаја, најчешће паралелно с динамичком фазом увиђаја, чиме се превазилази понекад сувише наглашени кабинетски и лабораторијски карактер класичних вјештачења²⁹⁴.

Ситуациона вјештачења представљају и ваљан корак ка бржем увођењу најновијих криминалистичких метода (као што су нпр. нове одоролошке методе²⁹⁵), тако да је велика штета што се ова изузетно „мобилна“ и ефикасна вјештачења још увјек недовољно практикују у нашој земљи. Поред тога, кривичнопроцесна теорија не обраћа довољно пажње на улогу вјештака приликом спровођења увиђаја, а сувише уским тумачењем одредбе по којој се на увиђај или реконструкцију може позвати и вјештак уколико би његово присуство било од користи за давање налаза и мишљења, вјештак се своди на неку врсту посматрача или консултанта, чиме се даје превага његовој пасивности, на рачун изражене активности, до које долази током ситуационих вјештачења.

С тим у вези, у процесној теорији постоји одређено неслагање око улоге вјештака на увиђају. Према једном мишљењу²⁹⁶, вјештак не присуствује увиђају да би, попут стручног лица, помогао увиђајном органу у спровођењу те истражне радње, већ да би добио потребне податке за давање свог налаза и мишљења. На другој страни, постоји схватање²⁹⁷, које је исправније, да стручно лице и вјештак присуствују увиђају да би на захтјев судије и странака објаснили запажене појаве и предмете, указали на мјере и методе које треба примјенити да се изнађе и сачува оно што ће бити значајно за даљи поступак, а нарочито за вјештачење.

Већина теоретичара кривичног процесног права сматра да и тјелесни преглед (окривљених, осумњичених или других лица) спада у посебну врсту увиђаја (над лицима), те да се ту ради о специфичној врсти увиђаја, који не врше органи који воде поступак²⁹⁸. Међутим, ријеч је о посебном (специфичном) начину прибављања одређених материјалних доказа који се налазе на људском тијелу или у њему, а не о класичном увиђају. Субјекти спровођења овог специфичног прегледа су стручна лица медицинске струке, који морају поштовати принципе неповредивости људског достојанства, тјелесног интегритета и здравља лица које прегледају. Правило је да тјелесни преглед мушког лица може да врши само мушкарац, а женског лица, искључиво жена и да је ријеч о љекару - стручном лицу медицинске струке.

²⁹⁴ Алексић Ж. и Миловановић З., Лексикон криминалистике, Београд, 1995., стр. 281.

²⁹⁵ Проналазак мириса као микротрагова на лицу мјеста и њихово вјештачење. Дакле, уопштено говорећи, човјек, крећући се иза себе оставља молекуле мириса, као посебан тип микротрагова, чије се лучење не може спријечити и не могу се уништити. Траг мириса човјека састоји се од индивидуалног мириса и разноврсних мириса средине (предмети који га окружују, кућа, земља и др.) и управо таква сложеност одлучује о његовој индивидуалности. У идентификацији и кориштењу мириса као доказног средства најдаље се отишло у Мађарској, затим у Француској.

²⁹⁶ Бајер В., Југословенско кривично процесно право, Књига прва, Загреб, 1982., стр. 53.

²⁹⁷ Васиљевић Т., Грубач М., (1), оп. цит., стр. 216. У том смислу и Јекић З., (1), оп. цит., стр. 274.

²⁹⁸ Петрић Б., оп. цит., стр. 466.

Сматрамо да су наведени субјекти тјелесног прегледа окривљеног или других лица, ипак (попут раније поменутих стручних лица и вјештака) само индиректни субјекти увиђаја, јер сврха увиђаја над лицима није преглед тих лица сам по себи, већ проналажење одређених предмета (материјалних доказа) на људском тијелу или његовим шупљинама, а уколико се ти предмети пронађу, они стичу одређену улогу у кривичном поступку, могу да добију својство доказа.

С обзиром на различита схватања о правној природи тјелесног прегледа, може се рећи да је то посебна доказна радња када се помоћу ње само утврђују неке особине лица или проналазе трагови кривичног дјела, за чије предузимање није потребно посебно стручно знање већ је довољно лично искуство лица које ту радњу предузима. Нађени трагови таквог прегледа касније могу послужити као предмет вјештачења. У супротном, ако с обзиром на чињеницу коју треба утврдити или разјаснити, орган поступка не располаже стручним знањем да изврши тјелесни преглед, ради се о вјештачењу, на које се примјењују одговарајуће одредбе а не одредбе о увиђају лица²⁹⁹.

Можемо да закључимо да се једино они субјекти спровођења увиђаја, које смо окарактерисали као директне (овлаштена службена лица полиције, тужилац, судија, судско вијеће или предсједник вијећа,), сматрају процесно надлежним актерима вршења увиђаја, док све остале субјекте, карактеришемо као индиректне (стручна лица, вјештаци, као и лица медицинске струке која врше преглед тијела), и имају у процесном смислу само помоћну улогу, стриктно омеђену руководећом улогом, законом предвиђених увиђајних органа³⁰⁰. Дакле, само директни субјект спровођења увиђаја има својство и статус увиђајног органа и што је најважније, он руководи увиђајем, те одговара за његов квалитет.

Сви горе наведени субјекти, морају приликом вршења увиђаја водити рачуна о важности ове радње доказивања, јер неправилно и погрешно вођење увиђаја може имати утицаја на ток и исход кривичног поступка, те под одређеним условима представљати незаконит доказ. Ради тога, орган који руководи увиђајем мора обављање ове радње доказивања вршити у правним оквирима предвиђеним чланом 92,94 ст. 1, 217 ст. 1, и 221. ЗКП БиХ, аналогно члановима ЗКП ФБиХ, ЗКП РС и ЗКП БД БиХ.

Питање компетентности субјеката овлаштених за поступање на мјесту кривичног догађаја, је од посебног значаја, с обзиром на улогу и циљ увиђаја као радње доказивања. Не улазећи у питање врсте и степена стручне спреме којом увиђајни орган располаже, нема сумње да би они морали располагати знањем и способностима које их квалификују за предузимање ове радње. То се односи како на овлаштена службена лица органа унутрашњих послова, тако и на тужиоце и судије који се појављују у улози руководиоца увиђајне екипе³⁰¹.

²⁹⁹ Ђурђић, В., Кривично процесно право, Општи део, Ниш, 2014., оп. цит. стр. 313.

³⁰⁰ Увиђајни орган је генусни појам за одређивање субјекта који је према одредбама ЗКП надлежан за спровођење увиђаја.

³⁰¹ У том правцу иде и залагање Интерпола, који је донио препоруку по којој би државе чланице требало да размотре стратегију обављања увиђаја у свјетлу нових искустава која произилазе из коришћења материјала за ДНК анализу и да организују тренинг за све субјекте који раде на обезбјеђењу ДНК доказа.

Неопходност оваквог захвата произилази из великог друштвеног значаја посла који обављају. Поред општег, друштвеног интереса постоји и појединачни интерес грађана, који су на неки начин укључени у спровођење ове радње (нпр. лице оштећено кривичним дјелом, осумњичени или окривљени, трећа лица итд.) да о њиховим правима и обавезама компетентно одлучује надлежни орган, на чије законито, стручно, професионално, непристрасно и одговорно поступање се могу ослонити.

6. УЧЕШЋЕ ДРУГИХ ЛИЦА НА УВИЂАЈУ

Поред процесних субјеката који су овлаштени за вршење увиђаја и стручних лица која им помажу, како је описано у предходном поглављу, нити један од Закона о кривичном поступку у БиХ не предвиђа експлицитно право, нити предвиђа могућност присуствовања других лица увиђају, већ се из појединих одредби изводи закључак да увиђају могу да присуствују оштећени, осумњичени или окривљени и бранилац окривљеног³⁰².

Ови субјекти могу да присуствују увиђају, али је апсолутно фактичко питање, када они заиста то своје право, односно могућност и могу да остваре. Наиме, највећи број увиђаја се спроводи прије истраге, односно прије доношења наредбе тужиоца о спровођењу истраге и то као изразито хитна радња и у ситуацији када често није познат учинилац дјела, што фактички значи да нема окривљеног (а ако је истрага у току, онда наравно окривљени постоји), самим тим нема ни браниоца, а у многим случајевима се не зна ни ко је оштећени, а чак и када су нека од ових лица и позната, нема законске обавезе да се обавјештавају како би обавезно присуствовали увиђају³⁰³. Такође, веома је тешко благовремено их обавјестити, пошто су увиђајни органи дужни да теже највећој могућој брзини приликом вршења увиђаја, тј. његовог отпочињања, јер само такво поступање може да обезбједи максималну количину реално доступних информација на мјесту догађаја.

Могућност присуствовања увиђају прије или након доношења наредбе о спровођењу истраге, се у многим случајевима своди на својеврсно кривично процесно „голо право“ (*nuda ius*), што наравно у пракси није последица некакве самовоље или процесне алкавости и немарности надлежних органа, већ напротив, настојања да се увиђај обави благовремено, тј. хитно, те да се тако у што краћем временском периоду прибаве релевантне, доступне информације.

Међутим, присуство увиђају оштећеног, прије свега жртве кривичног дјела, те потенцијалног учиниоца, може да буде изузетно корисно за даљи ток кривичног поступка, да значајно убрза и олакша будуће процесне активности органа поступка. У погледу улоге

³⁰² За разлику од ЗКП у БиХ, ЗКП Р. Србије у чл. 300 и 404. нормира да увиђају могу присуствовати оштећени, окривљени, његов бранилац и стручни савјетник и то како истражном тако и расправном увиђају. О томе види шире: В. Ђурђић, Кривично процесно право, општи део, Ниш, 2014., стр. 313.

³⁰³ Тужилац и овлаштено службено лице немају обавезу да на увиђај позову осумњиченог и његовог браниоца, без обзира на то што су они можда познати у вријеме његовог обављања. Види: Симовић М., Кривично процесно право, Увод и општи дио, Правни факултет Универзитета у Бихаћу, 2009., стр. 417.

оштећеног у истражном поступку, треба рећи да се ступањем на снагу новог кривично процесног законодавства улога значајно промјенила, на начин да је истражни поступак постао искључиво јавно правно овлаштење тужиоца, док оштећени у тој истрази практично нема никакву улогу, односно чак и сама истрага и њен садржај могу представљати тајну, како за осумњиченог, тако и за оштећеног, односно оштећени уопште не мора знати да се спроводи истрага јер тужилац нема обавезу обавјештавања оштећеног о отварању истраге, мада треба рећи да је оштећени врло често изузетно користан извор информација неопходан за успјешно спровођење истраге. Због тога тужилац у сваком тренутку у истражном поступку мора имати у виду оштећеног као лица чија су права и слободе повријеђени, односно угрожени кривичним дјелом. Поред тога што је изузетно користан извор сазнања о кривичном дјелу и учиниоцу оштећени је и лице које је изузетно заинтересовано за успјешно окончање кривичног поступка, прије свега истражног поступка. Ова заинтересованост оштећеног у истражном поступку може произвести двојак ефекат, који се огледа у томе, што ће оштећени учинити додатни напор како би олакшао и убрзао истражни поступак, док с друге стране, перцепција и субјективност оштећеног могу утицати на квалитет информација које се у истражном поступку добијају од оштећеног.

Уколико учинилац дјела није познат, а постоји и позната је жртва кривичног дјела, онда је њено присуство приликом спровођења увиђаја од огромног значаја, нарочито у погледу њеног указивања на мјеста гдје би се могли наћи трагови и предмети кривичног дјела³⁰⁴.

Често се приликом вршења увиђаја кривичних дјела поставља питање, да ли је извршено кривично дјело уопште проузроковало жртву, јер постоје и дјела без жртве у класичном смислу (тзв формална кривична дјела, код којих посљедица није наведена као елемент бића кривичног дјела). Постојање жртве је увјек иманентно кривичном дјелу, које се састоји у повреди неког добра или интереса, док код кривичних дјела угрожавања, приликом њиховог извршења жртва може да постоји једино уколико је ријеч о дјелу са конкретном опасношћу, док дјела са апстрактном опасношћу не остављају класичне жртве, што не значи да поводом њих није потребно спроводити увиђај.

Драгоцијеност присуствовања истражном увиђају окривљеног и жртве се најочигледније у свом криминалистичком смислу испољава кроз упознавање увиђајних органа са њиховим изјавама, тј. верзијама догађаја, што омогућава упоређивање тих верзија и кориштења добијених информација за постављање, провјеравање, потврђивање или негирање полазних криминалистичких верзија.

У осталим стадијима кривичног поступка, тј. у другим процесним ситуацијама, након подизања оптужнице или на главном претресу, гдје се као орган увиђаја појављује суд, обавезно је да се о предузимању увиђаја (тзв. расправни увиђај), обавјесте оптужени или његов бранилац, оштећени, те тужилац³⁰⁵.

³⁰⁴ Шкулић, М., Увиђај и криминалистичке верзије, Београд, 1998., стр. 77.

³⁰⁵ Када је суд орган који предузима увиђај, позивање странака и браниоца је облигаторно. Види: Симовић М., Кривично процесно право, Увод и општи дио, Бихаћ, 2009., стр. 417.

II СПЕЦИФИЧНОСТИ УВИЂАЈА ЗА ОДРЕЂЕНА КРИВИЧНА ДЈЕЛА

1. ОСНОВНА КРИВИЧНОПРОЦЕСНА И КРИМИНАЛИСТИЧКА НАЧЕЛА ПРОВОЂЕЊА УВИЂАЈА

Објашњавајући у предходном излагању, увиђај као изузетно сложен скуп криминалистичких радњи обједињених процесном формом, настојали смо да укажемо не само на комплексност као доминантну црту увиђаја, већ и на његов дуализам, тј. чињеницу да његово спровођење захтјева чврсто обједињавање низа криминалистичких тактично - техничких мјера и средстава и обавезно поштовање кривичнопроцесне форме. Овај дуализам увиђаја, самим тим резултира неопходношћу поштовања, дакле, не само криминалистичких, него и кривичопроцесних начела.

У овом дијелу рада биће приказана основна начела која прожимају прво кривичнопроцесну, а потом и криминалистичку дјелатност при вршењу увиђаја. Кривично процесна начела у основи одређују законске оквире и услове под којима субјекти провођења увиђаја могу примјењивати поједине криминалистичко тактичке и техничке методе. У начела кривичног поступка која се односе на увиђај спадају: начело законитости, начело истине, начело непосредности, начело економичности, мада и многа од осталих кривичнопроцесних начела, имају одређену примјену приликом споровођења увиђаја као што је начело слободне оцјене доказа, начело зборности и сл.

Начело законитости је практично најопштије начело свих поступака³⁰⁶, па и поступка провођења увиђаја, те представља правну брану свакој самовољи, што практично значи да и најстручније изведене криминалистичке радње на мјесту догађаја, не могу се сматрати увиђајем и неће имати правну снагу доказа, уколико нису извршене у складу са одредбама Закона о кривичном поступку. Начело непосредности указује да увиђајни орган врши непосредно (директно) опажање и утврђивање чињеница на лицу мјеста догађаја, потребних за кривични поступак. Начело економичности приликом спровођења увиђаја, мора доћи до изражаја као и у било којој другој фази кривичног поступка. Надлежни орган мора водити рачуна о рационалној употреби средстава, те ангажовању само најнеопходнијег броја стручних и службених лица, уз тежњу да минимизира нужне трошкове, али то са друге стране не смије да угрози ефикасност вршења увиђаја. Начело слободне оцјене доказа долази до изражаја на главном претресу, када се записник о увиђају поред свих осталих доказа презентира и слободно цијени од стране судећег вијећа хоће ли га узети као мериторан доказ или не. Такође и начело зборности егзистира, када се увиђај врши у фази главног претреса. На главном претресу увиђај врши судија, односно вијеће, а након укидања пресуде, увиђај се може обавити на претресу пред другостепеним вијећем или одредити да се увиђај изврши ван претреса³⁰⁷.

С друге стране, основна криминалистичка начела омогућавају да се увиђај, без обзира за коју врсту кривичног дјела се врши, проведе с максималном уштедом времена,

³⁰⁶ Шкулић, М., Увиђај и криминалистичке верзије, Београд, 1998., стр. 113.

³⁰⁷ Види: Члан 315 став 1 и члан 317 став 1 ЗКП БиХ.

снаге, средстава и истовремено с максималном ефикасношћу. Најважнија криминалистичка начела код провођења увиђаја су: 1. Начело законитости и систематичности у поступању, 2. Начело планирања и методичности поступка, 3. Начело благовремености и брзине, 4. Начело тачности и темељитости, 5. Начело потпуности и објективности, 6. Начело тактичко - техничке слободе код провођења увиђаја, 7. Начело јединственог руковођења увиђајем и 8. Начело чувања службене тајне³⁰⁸.

1. Начело законитости и систематичности у поступању. Начело законитости у основи значи да се сваки увиђај без обзира о којем кривичном дјелу се ради и без обзира на његове специфичности мора спровести у складу са одредбама Закона о кривичном поступку и правилима криминалистике. Непоштовање одредби Закона о кривичном поступку које се односе на вршење увиђаја и непоштовање правила и основних начела криминалистике може касније у кривичном поступку девалвирати даљи рад, јер се прикупљени материјални докази на увиђају могу довести у питање.

Такође, увиђај је потребно проводити у складу са начелом систематичности. На мјесту догађаја морају се утврдити сви елементи бића кривичног дјела, уколико је то могуће. Прије квалификовања кривичног дјела морају се утврдити елементи који га чине. Прије свега према затеченом стању на мјесту догађаја треба утврдити је ли се догађај уопште ту десио. Затим потребно је утврдити радњу извршења, предмете и трагове кривичног дјела, открити средство и начин извршења, те вријеме радње извршења.

2. Начело планирања и методичности поступка једно је од основних начела криминалистике, па тако и увиђаја. Наиме, теоретичари истичу да „цјелокупна криминалистичка процедура (поступак) да би била ефикасна, мора од самог почетка ићи методички и по одређеном плану и подплановима“³⁰⁹. Па, се тако и увиђај као дио те криминалистичке процедуре мора одвијати плански и методички. Планирање започиње почетком увиђаја и траје до његовог завршетка. При томе, планирање мора бити флексибилно, односно, планови се допуњују или у потпуности мијењају зависно од развоја ситуације. Планом је у сваком конкретном случају потребно утврдити питања која треба разјаснити, радње које треба извршити, редослијед којим ће се радње проводити и поједина питања разјашњавати, као и рокове у којима ће се поједине радње провести, конкретна задужења овлаштених службених лица за провођење плана, од руководиоца до извршилаца. Рад без плана може довести до крупних грешака и великих пропуста.

³⁰⁸ Супротно овоме, М. Шкулић – оп. цит., стр. 112. наводи: „ да конструисање неких посебних принципа, који би важили само или превасходно за увиђај није потребно, нити логично, јер се приликом спровођења увиђаја, намеће потреба поштовања свих начела криминалистичког деловања, при чему наравно неки криминалистички принципи долазе више до изражаја, али би њихово означавање као специфично увиђајних начела, представљало само неку врсту „теорисјко - термилошке козметике“. Ипак без обзира на овакав став проф. др. М. Шкулића, у криминалистичкој пракси су се искристалисала ова начела по којима треба проводити увиђај, како би се постигла његова сврха и оптимални резултати и отклониле могуће грешке у његовом провођењу, односно, како би се увиђај обавио *lege artis*.

³⁰⁹ Петровић, Б., Наркокриминал: кривичноправни, криминолошки, кривичнопроцесни и криминалистички аспекти, Сарајево, 2004., стр. 241.

Начело методичности³¹⁰ се састоји у планској примјени потребних средстава и поступака (посебно криминалистичко техничких). То значи да већ приликом започињања увиђаја и прикупљања основних информација руководилац увиђаја одлучује - планира које ће радње предузети и коју методу ће употријебити. На примјер, руководилац увиђаја одлучује која ће метода (ексцентрични метод, концентрични метод, линијски или фронтални метод) прегледа мјеста догађаја бити прикладнија за увиђај конкретног кривичног дјела. На самом почетку одвијања увиђаја не може се са сигурношћу знати које чињенице су битне за расвјетљавање кривичног дјела. Постављање реалних и чињенично утемељених криминалистичких верзија догађаја, а нарочито њихово брзо и ефикасно провјеравање, није могуће без методичког приступа и брижљивог и детаљног планирања. Систематски детаљно сачињен план, усмјерава и дисциплинује оперативног радника, обезбјеђује критичко преиспитивање пређеног пута, и омогућује благовремено уочавање пропуста и грешака. Међутим, примјени овог начела супротстављају се: проток времена и нужне промјене чињеничног стања, непознати учинилац, окривљени, лажни свједоци, предубјеђење и стицај других најразличитијих околности. Поступање без планирања и методичности одликује се ниским квалитетом и неизвјесним исходом.

3. Начело благовремености и брзине. Благовременост указује да се увиђај има извршити у тренутку када је настала потреба за његовим провођењем тј. кад се очекује да се могу постићи оптимални резултати, највећа ефикасност и његова корисност. У извјесним случајевима благовременост може да прерасте у хитност, што се дешава када околности случаја указују на опасност од одлагања увиђаја. Другим ријечима хитним, неодложним предузимањем радњи првог захвата осигурава се брзо проналажење материјалних сигнала кривичног дјела без којих нема услова за стварање аргументованих истражних верзија. При одуговлачењу, у правилу долази до промјена чињеничне ситуације (стања) на мјесту догађаја у информативном смислу и то на горе. Примјена начела хитности осим из трасолошких разлога нужна је и зато да се учиниоцу или трећим лицима не би дала прилика за уништавање постојећих и стварање нових лажних (симулираних) трагова, а исто тако да се онемогући да побјегне, прибави лажне свједоке, уништи или сакрије согрога *delicti*. Даљи важан разлог хитности изласка на мјесто догађаја и започињања вршења увиђаја је потреба затицања свједока, док се још свјеже сјећају догађаја, а који се касније не би могли пронаћи или би касније њихове изјаве због протеча времена биле садржајно некавалитетне.

Ово начело благовремености код провођења увиђаја у најужој је вези с начелом брзине дјеловања, које примарно има у виду динамику трасолошких промјена (трасолошки дефицит) на мјесту догађаја. Ово начело има одлучујуће значење за успех у разјашњавању околности одређеног догађаја. То је један од разлога зашто увиђај треба започети и проводити и ноћу. Генерално се може констатовати, да готово код свих догађаја, због трасолошких и осталих разлога се захтјева нарочита брзина дјеловања³¹¹.

³¹⁰ Подразумјева високу стручност, професионалност, упорност и одлучност свих чланова увиђајне екипе.

³¹¹ Начело брзине изражава реакцију органа поступка на догађај. Оно не означава грозничаву журбу и тијесно се повезује с начелом тачности и темељитости.

4. Начело тачности и темељитости. Начело тачности код увиђаја односи се на преглед мјеста увиђаја и појединих објеката и трагова на њему. Ово начело сваким даном је све важније, обзиром на све већу улогу тзв. научног доказа (вјештачења). Наиме, код велике већине криминалних догађаја експертизе се темеље на мјерним методама, а прецизност описа и мјера доказног материјала као предмета вјештачења поприма тиме основно значење. Тачност прегледа умногоме зависи од стручног знања чланова увиђајне екипе, исправности њихових чула, њиховог професионалног и животног искуства, марљивости, нивоа техничке опремљености и слично³¹². Ово начело такође подразумјева да све што се нађе у току увиђаја мора бити прецизно описано и процесно и технички документовано.

Начело темељитости значи да треба проналазити (откривати) и обезбједити све доказне информације и предузимати мјере и радње стрпљиво и упорно. То заправо значи да приликом вршења увиђаја увиђајни орган треба да прикупља све чињенице и доказе, са једнаком пажњом, па чак и оне безначајне, јер се никада не зна шта се касније може показати као битно. Односно, нека ситница, која се у почетку чинила безначајна, касније може бити пресудна за предметни случај. Дакле, увиђајни орган мора да испољи и највећу могућу дозу упорности, да се не деморалише почетним информативним дефицитом, већ да предузме све што је објективно у његовој моћи, а нарочито да буде опрезан у превременом закључивању.

5. Начело потпуности и објективности. Начело потпуности код провођења увиђаја долази до изражаја кроз процес обухватања свих чињеница које имају доказну вриједност. Једнаку пажњу увиђајна екипа треба да посвети, како прикупљању доказа и чињеница које терете осумњиченог, тако и оних које му иду у корист. Да би ово начело дошло до изражаја чланови увиђајне екипе и друга стручна лица која учествују у вршењу увиђаја морају показивати стваралачку активност тј. морају бити активани.

Начело објективности значи реалност у провођењу увиђаја. Увиђајни орган као активни субјект дужан је да оствари опажање које је у складу с поставком, да преоцбе о стварности затеченој на мјесту догађаја, имају карактер објективне истине. Зато се на страни увиђајне екипе и других стручних лица која учествују у вршењу увиђаја тражи посебна савјесност, марљивост, стрпљење, упорност, динамичност, непристрасност и др. врлине. Због тога увиђајни орган мора стално пазити да отклони све оно што није одраз стварности, што је субјективно. То постиже тако, што верзије о догађају равноправно провјерава и што се опажање, испитивање и фиксирање чињеница мора вршити без икаквих предубјеђења. Начело објективности је свестрана брана сваком субјективизму, оно негира пристрасност, предрасуде, стереотипно или сујетно поступање службених лица која врше увиђај.

6. Начело тактичко - техничке слободе код провођења увиђаја. Увиђајни орган и чланови увиђајне екипе морају ићи у корак с временом и промјенама. Нове технологије значе нова знања и нове вјештине које треба примјењивати. Понекад се не даје предност модерним техничким начинима и методама проналажења и фиксирања чињеница. Ради се

³¹² Модлу, Д., Корајлић Н., Криминалистички рјечник, Центар за културу и образовање, Тешањ, 2002., оп. цит. стр. 344.

по инерцији и робује старим (уходаним) тактичким методама и техничким средствима, најчешће застарјелим што је потпуно погрешно³¹³. Сматрамо, да би тактичко - техничка слобода увиђајног органа морала да буде изузетно велика (наравно у законским оквирима), јер најновија достигнућа криминалистичке науке и праксе (ДНК анализе, одоролошки методи и сл.) омогућују да се увиђајем прикупи довољна количина информација, на основу којих се могу брзо и ефикасно остварити циљеви кривичног поступка.

7. Начело јединственог руковођења увиђајем. Ово начело је веома важно за успјешно спровођење увиђаја. Приликом његовог спровођења на мјесту догађаја често је присутан велики број службених лица: припадници полиције који су обезбјеђивали лице мјеста, чланови увиђајне екипе, стручна лица, вјештаци различитих специјалности, евентуално странке, те ангажована потребна криминалистичка техника и опрема и самим тим таква ситуација нужно захтјева руковођење из једног центра. Сваки од чланова увиђајне екипе и других учесника у увиђају одговоран је за свој дио посла, а о свему обавјештава руководиоца увиђаја. Руководилац увиђаја мора да координира и синхронизује све увиђајне активности на мјесту догађаја, да спријечи свако хаотично и брзоплето поступање учесника у увиђају и да након анализе већ остварених резултата, изврши неопходне корекције и измјене, ради што ефикаснијег остваривања циљева увиђаја.

8. Начело чувања службене тајне. Ово начело налаже да увиђајни орган и чланови увиђајне екипе чувају службене податке до којих су дошли вршећи увиђај, а који представљају приватну тајну и такве податке треба да задрже за себе и да их никад никоме не саопште или на други начин злоупотријебе. Учесници у увиђају не пазе на службене тајне које су сазнали током вршења увиђаја, било да је ријеч о наведеној тајни мјеста увиђаја, било о битним чињеницама догађаја или интими лица у вези догађаја и слично³¹⁴.

Сва ова укратко изложена кривичнопроцесна и криминалистичка начела немају карактер крутих догми и прецизних тактичких упутстава, она представљају основне оријентире, начин приступа при рјешавању и разрјешавању конкретних криминалних случајева, и треба да буду уткана у стратегију и тактику практичног процесно криминалистичког дјеловања при вршењу свих увиђаја. Зато правилна оријентација у погледу провођења увиђаја, посебно у односу на криминалистичко-техничке мјере и радње, мора бити апсолутно индивидуализована и прилагођена условима и специфичностима сваког конкретног случаја.

³¹³ В. Водинелић, наводи да при одабирању оперативно-тактичких мјера, истражних радњи и доказних средстава, криминалист има слободне руке у сваком конкретном случају, тако да може примјењивати оне оперативне и истражне радње, те користити она доказна средства која су најпогоднија за утврђивање истине. Види шире: Водинелић, В., Криминалистика, 1987., стр.10.

³¹⁴ Они понекад настављају коментарисати случај и након увиђаја пред непознатим и неовлашћеним лицима. Нису свјесни да је опасно за сврху будућег кривичног поступка, када њихове приватне изјаве током увиђаја и након њега системом „од уста до уста“ стижу до појединаца, потенцијалних свједока и окривљених, и тиме отежавају или чак онемогућавају правилно провођење каснијег поступка.

2. УВИЋАЈ У ИМОВИНСКИМ ДЕЛИКТИМА

2.1. Кривично правни аспект имовинских деликата (опште карактеристике)

Имовински криминалитет обухвата сва кривична дјела која су усмјерена против имовине, а њихов извршилац настоји да себи или другом прибави противправну имовинску корист. Дакле, ту спадају различите врсте криминалног понашања са низом посебних форми и специфичностима у начину извршења, објектима напада, остављеним траговима на лицу мјеста и криминалистичким мјерама откривања. Међутим, без обзира на кривичноправну и криминалистичку разноликост, сва ова кривична дјела повезује мотив учиниоца за стицањем имовинске користи и начин извршења.

Основни мотив извршења већег броја ових кривичних дјела јесте постојање на страни учиниоца у вријеме предузимања радње извршења намјере прибављања имовинске користи за себе (користољубље) или неког њему блиског лица или намјере да се проузрокује штета неком другом лицу. Објекат заштите код ових кривичних дјела јесте имовина или право на имовину као једно од основних, природних, универзалних људских права које је гарантовано и Повељом о људским и мањинским правима и грађанским слободама³¹⁵.

У структури цјелокупног криминалитета имовински деликти заузимају важно мјесто, из разлога што премашују половину од укупног броја извршених свих кривичних дјела, а такође из разлога што је код неких имовинских деликата проценат дјела с непознатим учиниоцем врло висок³¹⁶. Сматра се да у укупном криминалитету имовински деликти учествују са 60%, а код малољетничког криминалитета са 80%³¹⁷. Самим тим и број увиђаја код ових деликата је највећи.

Оно што карактерише ова кривична дјела јесте врста посљедице, на што треба обратити посебну пажњу приликом вршења увиђаја. Најчешће се посљедица јавља у виду повреде. Она наступа на имовини другог физичког или правног лица и то у облику проузроковања штете. Најчешће је та штета имовинског карактера која се огледа у смањењу постојеће имовине или у спречавању њеног увећања. Висина штете се утврђује вриједносно према тржишним условима у вријеме предузимања радње извршења и представља основ за инкриминацију, квалификаторну или привилегујућу околност, што обавезно треба констатовати увиђајем. Такође, као општа обиљежја ових кривичних дјела се наводе: масовност, криминални поврат, висок степен професионализма, организованост и врло висока тамна бројка криминалитета. Према статистичким подацима постоји велики број повратника, а међу њима се као посебне категорије учинилаца помињу, деликвенти из навике и професионални деликвенти. Професионалне извршиоце имовинских

³¹⁵ Члан 23 Повеље УН о људским и мањинским правима и грађанским слободама.

³¹⁶ Према неким процјенама у 50% случајева, а у неким европским државама и до 70% случајева, извршених кривичних дјела извршиоци остају непознати. Опширније о томе в. код М. Сингер, оп. цит., стр. 496-522.

³¹⁷ У Републици Српској је у 2006 години, извршено 7959 кривичних дјела против имовине, односно 65,7% општег криминалитета отпада на ове деликте. (званични подаци из годишњег извјештаја МУП-а РС.)

кривичних дјела одликује висок ниво професионализације, јер су углавном специјализовани за поједина кривична дјела, нпр провалне крађе, крађе аутомобила, разбојништва и сл., те самим тим професионални деликвенти иза себе остављају веома мало трагова, који се тешко проналазе приликом вршења увиђаја, што отежава каснију истрагу.

Ми ћемо се у даљем излагању фокусирати на типична кривична дјела из ове врсте деликата, као што су разбојништва и разбојничке крађе, а која засигурно представљају најтеже облике имовинских деликата, због друштвене опасности и посљедица које проузрокују. Као што видимо, дефицит трагова често је присутан код извршења ових кривичних дјела, и представља велики проблем, али и посебан изазов за раднике криминалистичке полиције који раде на документовању, расвјетљавању и откривању учиниоца, па због тога посебну пажњу посвећујемо методици вршења увиђаја код ових кривичних дјела.

2.1.1. Разбојништво и разбојничка крађа (појам и карактеристике)

Према законској инкриминацији³¹⁸ садржај кривичног дјела разбојништва састоји се у одузимању туђе покретне ствари употребом силе против неког лица или пријетњом да ће непосредно напасти на живот или тијело, у намјери да се њеним присвајањем себи или другом прибави противправна имовинска корист. Ради се о сложеном кривичном дјелу, које се састоји из истовременог вршења принуде и крађе, при чему се принуда јавља као средство којим се постиже одузимање ствари³¹⁹. Принуду треба схватити у кривичноправном смислу, као силу или пријетњу, при чему сила треба бити усмјерена према лицу (најчешће држаоцу ствари, али и неком другом лицу), док пријетња мора бити квалификована, тј. мора представљати непосредни напад на живот или тијело³²⁰.

Мада је разбојништво у својој кривичноправној суштини врста крађе која се врши коришћењем принуде, што овом кривичном дјелу и даје сложени карактер, ипак је са становишта друштвене опасности, па и са аспекта криминалистичког дјеловања, бит разбојништва, баш у тој грубој принуди. При том се и психолошки посматрано, разбојници знатно разликују у односу на обичне крадљивце³²¹.

У пракси нису ријетки случајеви да се сила примјени истовремено и према одузетој ствари и према лицу, те се поставља питање како квалификовати такве случајеве. На примјер, ствар одузета на начин којим је истргнута из руку или откинута са тијела оштећеног (одузимање ташне, торбе, несесера из руку или кидање златног накита са

³¹⁸ Види: Чл 233 КЗ РС и аналогних чланова КЗ Ф БиХ и КЗ БД БиХ.

³¹⁹ Док лопов тежи да неоткривен, у потаји, одузме неку ствар и побјегне, разбојник је психолошки припремљен да примјени силу или пријетњу, да понекад буде изузетно бруталан и свиреп према жртвама и тако их принуди да му предају своје драгоцености. Види: Алексић Ж. Шкулић М., Криминалистика, Београд, 2007., стр. 350.

³²⁰ Стојановић З., Коментар Кривичног законика, Београд, 2006., Службени гласник, стр. 506.

³²¹ Види више: Водинелић В., Криминалистичка методика, (скрипта, предавања одржана 1954/55), Београд, 1960., стр. 171-180.

тијела оштећеног) у ком случају је фактички сила била употријебљена према ствари, а не према лицу, с циљем прекидања физичке везе између ствари и њеног притежаоца. Овакве и сличне случајеве треба рјешавати сходно законском тексту будући да је јасно предвиђено да се сила или пријетња употребљавају према лицу, а не и према стварима, па се и не мора увјек радити о кривичним дјелима разбојништва. Судска пракса заузима становиште да такве случајеве треба квалификовати као кривично дјело тешке крађе извршено на дрзак начин³²². Међутим, у случају да учинилац не успије у својој првобитној намјери и не истргне одмах ствар из притежања оштећеног, односно уколико оштећени успије да у први мах задржи своју ствар, па учинилац примјени силу или квалификовану пријетњу према лицу како би предметну ствар одузео, радиће се о разбојништву.

Разбојништво представља брутални акт насиља из користољубља. Оно је најгрубљи вид одузимања туђе имовине и најдиректнији напад на личну и имовинску сигурност грађана, што га сврстава у најтеже деликте против имовине³²³. Разбојништво је, поред разбојничке крађе, право сложено кривично дјело које се према својој правној природи одређује истовремено и као имовинско, али и као насилничко кривично дјело³²⁴.

Савремена разбојништва карактерише висок интензитет употријебљене силе, пријетња ватреним оружјем и често nanoшење тјелесних повреда, са све нижом старосном границом учинилаца и високим износима прибављене користи у појединачним случајевима³²⁵. При томе, новац има апсолутни примат међу средствима која се одузимају приликом извршења дјела. Други вриједни предмети, попут златног и другог накита или техничке робе рјеђе се јављају као мета одузимања. Овакво поступање учиниоца сасвим је разумљиво, с обзиром да је извршење дјела усмјерено у првом реду ка стицању новца, те уколико се прибави нека вриједнија ствар биће неопходна њена продаја, што захтијева додатне напоре и отвара могућност њиховог лакшег откривања.

С друге стране, супростављање разбојнику понекад може бити веома ризикантно, нарочито уколико посједује оружје, с обзиром да је он унапријед припремљен за евентуални физички обрачун са жртвом и да рачуна на фактор изненађења, наоружање које посједује и надмоћ која из тога произилази. Посљедњих година у домаћој пракси забиљежени су посебно сурови облици разбојништава (прије свега у кућама, становима и на бензинским пумпама). Мада су жртве од почетка пристајале на „сарадњу“ и давале новац и драгоцијености разбојницима, они су их и поред тога немилосрдно убијали. Било је разбојничких група чији су чланови унапријед рачунали са тим да убију жртву без обзира на њено понашање и при том су убијали читаве породице чији би се чланови затекли у стану. Толики степен испољене суровости разбојника објашњава се укупном ситуацијом која постоји на овим просторима (протекли ратови, криза у друштву, незапосленост, кумулација свих других проблема).

³²² Пресуда Врховног суда Србије, Београд, Кж. бр. 149/65: „Неће постојати разбојништво већ тешка крађа у случају када се одузимање ствари од оштећеног врши тргањем из његових руку, без икаквог непосредног угрожавања живота или тијела оштећеног, односно употребе неке силе против њега“.

³²³ Бошковић М., Бановић Б., оп. cit., стр. 124.

³²⁴ Ђурђић В., Здравковић Љ., Криминалистика, Ниш, 2011., оп. cit. стр., 239.

³²⁵ Жарковић М., Бановић Б., Ступар Љ., Криминалистика, Београд, ВШУП, 2005., стр. 276-277.

Слично разбојништву је кривично дјело разбојничка крађа, које постоји уколико је учинилац кривичног дјела крађе на дјелу затечен, па у намјери да украдену ствар задржи, употреби силу против неког лица или пријетњу да ће напасти на живот или тијело³²⁶. Разбојничком крађом извршилац крађе настоји да примјеном силе или пријетње задржи украдену ствар. Дакле, разбојничка крађа је право сложено кривично дјело које чине два кривична дјела, крађа и принуда која су законом нужно повезана и за које закон предвиђа строжу казну од казни за појединачна дјела. За разлику од разбојништва, у овом кривичном дјелу крађа предходи принуди. Оба ова кривична дјела (разбојништво и разбојничка крађа) састоје се из крађе и принуде, а разлика је у временском слиједу њихове примјене. Код разбојништва принуда се користи да би се до ствари дошло, а код разбојничке крађе учинилац је предходно извршио крађу ствари, те користи принуду да би је задржао³²⁷.

При извршењу кривичних дјела разбојништва и разбојничке крађе учиниоци употребљавају разна средства погодна за примјену силе или пријетње, што зависи од објекта напада, професионалности и организованости учинилаца. Током вршења увиђаја треба обратити пажњу на средства која се најчешће користе при извршењу ових кривичних дјела: ватрено оружје (пиштољи или њихове копије, револвери, у новије вријеме „шкорпион“, аутоматске пушке и др.), хладно оружје (нож, бодез, сјекира, разна сјечива, бејзбол палице), минско - експлозивне направе и разни спрејеви за онеспособљавање³²⁸. Поред наведених средстава, чести начини извршења дјела су и пластичним пиштољима. Чињеница да је учинилац приликом извршења дјела посједовао пластични или неки други сличан (нпр. трофејни), а не прави пиштољ не умањује његов значај, с обзиром да је, захваљујући сличном изгледу и препасту изазваном код оштећеног, и овај сасвим погодан да изазове страх и спријечи евентуални отпор. При томе није од значаја исправност и функционалност оружја, а не треба губити из вида да је ова околност позната само учиниоцу, не и оштећеном.

Приликом извршења ових кривичних дјела разбојници се најчешће маскирају, како би прикрили свој изглед или спријечили настанак појединих трагова, односно умањили могућност њихове касније идентификације и проналажења. С тим циљем користе се различите врсте приручних средстава као што су женске чарапе које ставе на главу, разне гумене маске, црне плетене капе с прорезима за очи и уста (фантомке), тамне наочари, перике, вјештачке браде и бркови, шал, качкети, обичне капе и разне врсте рукавица, нашта треба обратити посебну пажњу при вршењу увиђаја. Извјестан проценат разбојника се уопште не маскира и то оних који унапријед планирају да убију жртву, па им маскирање није ни потребно.

³²⁶ Види: Чл. 234 КЗ РС и аналогних чланова КЗ Ф БиХ и КЗ БД БиХ.

³²⁷ Дјело може бити извршено како на мјесту гдје је ствар украдена тако и изван овог мјеста ако се извршилац крађе нађе у бјегству са украденом ствари (пресуда Врховног суда Србије Кж. 519/90).

³²⁸ Посебно је значајно питање да ли се под силом подразумјева и примјена омамљујућих средстава? Судска пракса је заузела становиште да се под силом подразумјева и примјена омамљујућих средстава (употреба спреја) који служи за онемогућавање и онеспособљавање отпора оштећеног. (пресуда Врховног суда Србије, Београд, Кж. бр.689/92 и пресуда Окружног суда у Београду Кж. бр. 414/91.

Организоване криминалне групе које нападају финансијске институције или транспорте новца обично користе предходно украдена возила добрих возних карактеристика, како би лакше и брже побјегли са лица мјеста, која након бјекства напусте и запале, пошто су у њих одложили и друга средства која су користили током извршења дјела, све са циљем спрјечавања проналаска било каквих трагова који би послужили њиховој каснијој идентификацији. Код уличних разбојништава најчешће се користи физичка снага коју учинилац примјењује према оштећеном. Објекат напада овог вида разбојништва су најчешће усамљени пролазници мушког или женског пола, таксисти, проститутке, а у посљедње вријеме нападају се и млађа лица (најчешће ученици основних и средњих школа). Извршиоци су истог узраста и примјеном силе или пријетње одузимају дијелове одјеће и обуће, новац, сатове и друго.

Учиниоци кривичних дјела разбојништава углавном врше предходне припреме на основу којих детаљно планирају извођење криминалног напада. Изузетак у том погледу могу бити тзв. улична разбојништва, код којих учинилац доноси одлуку о извршењу дјела у тренутку уочавања згодне прилике, *ad hoc*. У осталим случајевима учиниоци брижљиво планирају своју активност, прикупљају релевантне податке који се односе на објекат напада³²⁹ (мјесто, прилазни путеви за долазак и одлазак, распоред просторија и људства у објекту, постојање физичке и техничке заштите, локација каса и трезора, количина новца у истима, вријеме допремања новца и других вриједносних ствари и сл.) посебно обраћајући пажњу на начин обезбјеђења вриједности чијим одузимањем и присвајањем желе да прибаве противправну имовинску корист. При том воде рачуна и о модулима сарадње службе обезбјеђења и полиције, тј. о распореду и кретању позорника и моторизованих патрола. На све ове припремне радње, такође треба обратити пажњу при вршењу увиђаја.

Објекти напада могу бити физичка или правна лица. Учиниоци ових кривичних дјела желе да прибаве имовинску корист што веће вриједности, па је логично да нападају оне објекте гдје су смјештене такве ствари или лица која посједују ствари таквих вриједности. Углавном се може закључити да су за учиниоце ових кривичних дјела интересантни следећи објекти: банке, поште, мјењачнице, продавнице златног накита и друге вриједне робе, бензинске пумпе, разне агенције, робне куће, угоститељски и туристички објекти, а у новије вријеме станови и куће³³⁰. Од физичких лица, најчешћи објекат напада су: благајници, поштари, златари, продавци, пословође продавница, радници обезбјеђења транспорта новца, таксисти, возачи теретних возила, малољетници (најчешће на путу до школе и назад), пијана лица, продавци робе на пијацама, трговци на вашарима и сајмовима, дилери девиза и др. У посљедње вријеме појавио се још један вид разбојништва, који се састоји у одузимање возила од оштећеног употребом силе или пријетње на семафору, паркингу или приликом уласка и изласка из гараже.

³²⁹ Ово се у жаргону криминалаца означава као „типовање“ што у кривичноправном смислу представља, зависно од конкретних околности, подстрекавање, помагање или чак саизвршилаштво.

³³⁰ Информације о вриједностима које се налазе у стану или кући, професионални разбојници добијају од комшија и других лица која посјећују или се друже са неким од чланова домаћинства. У пракси је било случајева да су информације добијали од пријатеља и блиских рођака оштећених. Овакве важне информације не дају се без накнаде, а најновији случајеви потврђују да разбојници плаћају 20-30% вриједности прибављене разбојништвом. Међутим, разбојници корисне информације добијају од дјеце, као и од неопрезног понашања укућана.

Кривична дјела разбојништва и разбојничке крађе углавном врше мушкарци, млађе животне доби, грубе и примитивне особе, без школске спреме са израженим култом насиља. Најчешће немају стални радни однос и редован извор прихода, а по извршењу дјела интензивно троше и разбацују се новцем, што може бити значајна индиција у криминалистичкој обради учинилаца ових кривичних дјела. Знатан проценат разбојника регрутује се из категорије наркомана. Жене се појављују као подстрекачи или прикупљају обавјештења о будућим жртвама или објектима напада. У појединим случајевима покушавају да продају предмете прибављене разбојништвом (нпр. накит). Било је случајева да су женске особе према унапријед припремљеном плану намамиле жртву на погодно мјесто (нпр. нуђењем сексуалних услуга), а мушки саучесник би извршио разбојништво³³¹. У криминалистици су забиљежени примјери, додуше ријетки, да су и женске особе вршиле разбојништва као непосредни извршиоци³³².

Видимо да су разбојништва и разбојничке крађе кривична дјела изузетно велике друштвене опасности, која се у савременим друштвима врше у све већем обиму, а такви криминалци у тежњи за брзим и лаким долажењем до новца, показују велику безобзирност, те не презају од употребе грубе силе, мучења жртва, па и њихове сурове ликвидације. Оваква се дјела уклапају и у савремени темпо живота, оличен у деградацији општих друштвених вриједности, уз доминацију насиља, а посебно су карактеристична за друштва у којима се дешавају бурне социјалне промјене, што је посебно очигледно код бивших социјалистичких република, међу којима и Босна и Херцеговина, које настоје да убрзано трансформишу свој политички и економски систем. Због тога, разбојништво и разбојничку крађу издвајамо из групе имовинских деликата и обрађујемо у овом дијелу рада, са посебним освртом на методiku вршења увиђаја.

2.2. Криминалистички аспект разбојништва и разбојничке крађе (начин сазнања и обезбјеђење лица мјеста)

У највећем броју случајева за извршено кривично дјело разбојништва и разбојничке крађе сазнаје се углавном на основу пријаве оштећеног³³³. Полазећи од чињенице да су ова кривична дјела имовинског карактера, логично је што су власници нападнутог објекта, који се појављују у улози оштећеног и најзаинтересованији да пријаве ове деликте, односно да се открије учинилац и да буду обештећени. Поред оштећеног, као основног извора сазнања, за дјело се може сазнати и од стране грађана који су присуствовали извршењу дјела (очевици) или су дошли до сазнања да се припрема извршење кривичног дјела. Уколико оштећени из неких разлога није пријавио дјело (најчешће из одређених људских слабости, настраности или порока), могуће је до овог сазнања доћи оперативном дјелатношћу полиције, путем јавног поговарања грађана или анонимним и псеудонимним пријавама³³⁴.

³³¹ Марковић Т., Сувремена техника истраживања кривичних дјела, Криминалистика, оп.сит., стр. 562-565.

³³² У домаћој криминалној пракси наводи се примјер двије дјевојке од 20 и 23 године које су извршиле разбојништво над старицом, у њеном стану, при чему су јој ножем нанијеле тешке тјелесне повреде. Бошковић М., Криминалистичка методика, стр. 132.

³³³ Оштећени припада међу најбитније изворе информација о извршеном разбојништву. С обзиром да је непосредни судионик извршења КД он може дати мноштво информација о учиниоцу и др. детаљима.

³³⁴ О начинима сазнања види шире: Ђурђић В., Здравковић Љ., Криминалистика, Ниш, 2011, стр. 240-241.

Одмах након пријављивања разбојништва или разбојничке крађе, полицијска дјелатност иде у два правца. Први, обухвата прикупљање основних информација о учињеном дјелу и учиниоцима, и то од оштећеног док је још на телефонској вези, како би се предузеле мјере првог захвата и евентуално пронашао учинилац кривичног дјела. У разговору са оштећеним потребно је сазнати што је могуће више детаља, а нарочито: а) начин, мјесто и вријеме извршења и употребљена средства; б) опис учиниоца или учинилаца и њихову појединачну улогу у извршењу дјела; в) карактеристике у изгледу, говору или кретању учиниоца; г) смјер из којег су учиноци дошли и удаљили се са лица мјеста; д) да ли је било физичког контакта и пружања отпора током извршења дјела и њ) вриједност одузетих ствари и њихов опис³³⁵.

Са оштећеним који пријављује извршено разбојништво или разбојничку крађу треба успоставити коректан однос и показати стрпљење приликом вођења детаљног разговора у вези са свим околностима догађаја и самог учиноца. С обзиром да је оштећени непосредни судионик извршења кривичног дјела, он може дати мноштво информација о учиниоцима и другим детаљима који могу бити значајни у расвјетљавању догађаја и откривању учиниоца. Ипак, приликом обављања разговора треба водити рачуна да је оштећени био изложен великој количини стреса услед препада изазваног нападом, тако да је и моћ опажања у вријеме извршења дјела била значајно умањена. Исказ који даје оштећени може бити у великој мјери субјективан, тако да приликом сагледавања добијених информација треба бити обазрив, нарочито у првим фазама истраге, све док се оне не потврде на самом увиђају или из других извора. Осим тога, потребно је ступити у контакт с очевицима уколико постоје, како би се допунила сазнања којима располаже оштећени. Пожељно је очевице међусобно раздвојити или барем прикупљање обавјештења обавити појединачно, без присуства других, како не би својим исказом утицали на друге.

Одмах по пријави дјела обавјештава се дежурни тужилац и предузимају се мјере првог захвата. Оне подразумјевају блокаду ужег и ширег подручја око мјеста догађаја, појачану позорничку и патролну дјелатност и контролу саобраћаја, као и непосредно трагање за учиниоцем уколико је он уочен по извршењу дјела. Већина мјера првог захвата има смисла уколико је протекло краће вријеме од извршења дјела до његовог пријављивања. У супротном, учиноци ће имати довољно времена да се удаље на безбједно мјесто³³⁶.

Други правац полицијске дјелатности обухвата излазак на мјесто догађаја, његово обезбјеђење и најважније вршење увиђаја. На мјесто извршења кривичног дјела се упућује најближа патрола полиције ради предузимања мјера обезбјеђења лица мјеста до доласка увиђајне екипе. Њихов задатак огледа се првенствено у обезбјеђењу мјеста догађаја и прикупљању додатних информација. Пошто полицијске патроле обично чине два припадника, неопходно је да један обавља информативне разговоре ради прикупљања

³³⁵ Уколико се као предмет разбојништва појављује новац, пожељно је сазнати спецификацију одузетих новчаница.

³³⁶ Криминалистичка пракса је показала, уколико се не реагује брзо, да се у највећем броју случајева учиноци сакрију у изнајмљене станове (које су предходно припремили и који се налазе у не посредној близини извршења КД), док не прође први талас интензивне полицијске активности, након чега се постепено опуштају и настављају с устаљеним дневним активностима.

информација, док други обезбјеђује лице мјеста како би се очувао првобитни изглед и сви релевантни трагови. Поједини криминалисти предлажу да полицајци из патроле (поред обезбјеђења лица мјеста), обаве и информативне разговоре са затеченим грађанима на лицу мјеста како се не би губило драгоцене вријеме и што прије се организовала потрага за учиниоцем³³⁷. Ова препорука је у складу са начелом брзине и оперативности. Међутим, она у себи садржи велики ризик уколико полицајци из патроле не обаве стручно информативне разговоре.

Екипа за вршење увиђаја треба што прије да стигне на мјесто извршења кривичног дјела и да одмах започне са вршењем увиђаја. Предузимање ових радњи не значи истовремено обустављање мјера трагања за учиниоцем на терену. Напротив, предходно поменуте мјере првог захвата и даље остају на снази, а информације које су на мјесту догађаја прикупљене од оштећеног и евентуалних очевидаца или добијене тумачењем видљивих трагова на мјесту вршења увиђаја, могу значајније допринјети успјешнијем трагању.

Поступање на мјесту догађаја зависиће добрим дјелом од тога да ли су рабoјништво или разбојничка крађа извршени у затвореном или на отвореном простору. Обезбјеђење мјеста догађаја је лако извршити у мањим затвореним просторима, постављањем полицајца на улаз гдје се остварује потпуна контрола над унутрашношћу објекта³³⁸.

Када су у питању дјела извршена на отвореном простору, ситуација је нешто другачија. Наиме, полицијска патрола би по доласку на мјесто извршења дјела требала одредити подручје које се може сматрати мјестом догађаја, првенствено имајући у виду мјесто непосредног дјеловања учиниоца, као и мјесто његовог доласка и одласка са лица мјеста и могућност проналаска релевантних трагова на датом простору. Након тога, требало би спријечити улазак непознатих лица на мјесто догађаја које је обиљежено као лице мјеста. Приликом обезбјеђења мјеста догађаја треба имати у виду да извршено кривично дјело обично привлачи пажњу пролазника. Радознали грађани настоје сазнати шта се десило, запиткују оштећеног или свједоке догађаја или предузимају неке друге активности које могу знатно омести даљи криминалистички рад. Због тога је потребно да полиција одмах по доласку на мјесто догађаја предузме мјере како би заштитили простор на којем се налазе трагови и предмети дјела и удаље присутна лица и истовремено изврше њихову селекцију, како би издвојили важне свједоке од других лица. Исто тако, уколико пријети опасност да временске неприлике оштете или униште трагове потребно је да се они врло пажљиво, на подесан начин обезбједе, при чему је неопходно строго пазити да такво обезбјеђење не буде контрапродуктивно, те да не доведе до уништења или оштећења тих трагова. Када се обезбједи лице мјеста, приступа се вршењу увиђаја.

³³⁷ Бусарчевић М., Бјекство учесника у саобраћајној незгоди на путу, Београд, 1997., стр. 54.

³³⁸ Ако је у питању затворени простор даље поступање полиције која обезбјеђује лице мјеста, зависи од тога да ли је дио унутрашњости објекта при редовној употреби доступан ширем броју лица (банке, поште, трговачке радње), или није (стан, кућа, мјењачница или киоск шалтерског типа). Ако јесте, неопходно је трећа лица извести из објекта, или их сконцентрисати у једном дијелу унутрашњег простора и ту их задржати ради прикупљања обавјештења. Такође, неопходно је спријечити и непотребно кретање запослених у објекту, у циљу очувања релевантних трагова.

2.2.1 Вршење увиђаја разбојништва и разбојничке крађе

Увиђај код ових кривичних дјела је битна доказна радња, посебно када се има у виду чињеница доказивања и документовања радње извршења од стране учиниоца, гдје је дефицит трагова често присутан код овакве врсте дјела. За успјешно разјашњавање ових кривичних дјела неопходно је да увиђајна екипа буде стручно едукована и опремљена савременим техничким средствима за спровођење ове радње. Искуства показују да се само уз примјену ових средстава могу успјешно пронаћи и фиксирати материјални трагови, разјаснити конкретни догађај и обезбједити материјални докази³³⁹.

Одмах након запримања пријаве о почињеном кривичном дјелу обавјештава се дежурни тужилац мјесно надлежног тужилаштва ради вршења увиђаја. Састав екипе за вршење увиђаја чине: тужилац³⁴⁰, криминалистички инспектор по линији рада на сузбијању разбојништва и разбојничких крађа и криминалистички техничар. Пожељно је да увиђају присуствују и вјештаци одговарајуће струке, зависно од начина извршења дјела или наступјелих посљедица (нпр. балистичар или трасолог), али су такве ситуације, најчешће усљед недостатка расположивог кадра, резервисане само за најтежа дјела ове врсте.

По доласку увиђајне екипе на лице мјеста, полицајац - вођа патроле која је вршила обезбјеђење мјеста догађаја, укратко саопштава руководиоцу увиђајне екипе сазнања до којих је патрола дошла вршећи ову радњу, као и то да ли су и какве промјене на мјесту догађаја наступиле током и прије обезбјеђења. Након тога приступа се вршењу увиђаја, који пролази кроз двије фазе: статичку и динамичку фазу.

Статичка фаза у вршењу увиђаја подразумјева улазак у круг лица мјеста, при чему се ништа не мјења у његовом изгледу. Чланови увиђајне екипе у овој фази труде се да уоче релевантне трагове које криминалистички техничар потом обиљежава на погодан начин. Полазећи од мјеста, средстава и начина извршења, током увиђаја посебну пажњу треба обратити проналажењу и фиксирању трагова и предмета од учиниоца, оштећеног или трећих лица, средстава извршења, као и трагова борбе, уколико оштећени тврди да је до ње дошло током разбојничког напада³⁴¹. Од трагова учиниоца, треба тражити трагове папиларних линија, трагове обуће, рјеђе стопала (ако их има), биолошке трагове (трагове крви, длаке), као и предмете који потичу од учиниоца (дугмад, лула, наочаре, цигарете, новчаник, минђуша и др.) или које је учинилац користио ради маскирања (рукавице, капе фантомке, шал, женске чарапе, разне маске, перике, вјештачки бркови и др.).

Пажњу треба усмјерити и на проналажење средстава извршења или њихових трагова или дијелова као што су: разна оруђа, оружја, пројектил, чаура, мјесто рикошета пројектила, и др., као и трагова борбе који могу бити различити у зависности од тога да ли

³³⁹ Шипрага Ј., оп. цит., стр. 115.

³⁴⁰ У пракси веома ријетко излази на лице мјеста извршења ових кривичних дјела.

³⁴¹ На жртви се могу пронаћи и трагови крви који потичу од извршиоца услед међусобне борбе. Помоћу ове крви може се утврдити ДНК профил. Приликом оцјењивања повреда на тијелу или трагова на одјелу, треба бити обазрив, јер неки трагови могу бити фингирани.

је мјесто извршења било на отвореном или затвореном простору³⁴². Учиниоци у неким случајевима настоје одбацити средства извршења или средства која су им послужила за маскирање, непосредно по удаљењу из објекта напада, како би се што прије ријешили предмета који их могу повезати са извршењем разбојништва. Поред изгледа лица мјеста (трава, шибље, земља, блато, односно разбацана документација, поломљено стакло, исчупан кабал телефона или поломљени телефон, разбацан ситни канцеларијски материјал и др.) и његовог тактичког и техничког правилног фиксирања, треба обавезно тражити и трагове влакана, косе, ноктију, дијелова одјеће и обуће и друге трагове који могу настати током борбе. Посебно треба тражити оне трагове који би према исказу оштећеног морали бити присутни на мјесту извршења разбојничког напада. Трагове борбе, влакна одјеће и власи косе који припадају учиниоцу, могуће је пронаћи и на оштећеном, односно његовој гардероби.

Ако је на лицу мјеста пронађен предмет који је употријебљен као средство за савлађивање отпора или неки други предмет који потиче од извршиоца, треба га пажљиво прегледати ради изналагања и фиксирања макро и микро трагова. Осим тога, треба настојати да се утврди коме овај предмет припада, јер се на тај начин може открити и извршилац³⁴³.

Стање затечено у статичкој фази увиђаја обавезно се фиксира описивањем у записнику о увиђају, као и скицирањем и фотографисањем. Такође могуће је сачинити и видео снимак, који, заједно са скицом и фотодокументацијом, представља саставни дио записника. Већина поменутих начина фиксирања затеченог стања примјењују се и даље, током реализације динамичке фазе увиђаја, све до његовог окончања.

У динамичкој фази увиђаја долази до помјерања предмета с положаја на којима су затечени, ради бољег уочавања појединих карактеристика, као и проналаска трагова који нису видљиви на први поглед. Посебну пажњу треба посветити траговима које уопште није могуће уочити голим оком, односно тзв. микротраговима. Ови трагови могу имати одлучујући значај за разјашњавање битних околности пријављеног разбојништва и идентификацију непознатих учинилаца³⁴⁴, а употреба савремених криминалистичко-техничких метода у знатној мјери олакшава њихов проналазак, односно касније фиксирање и изузимање. Осим фиксирања, у динамичкој фази врши се и паковање пронађених трагова и предмета и њихово изузимање како би се омогућило очување током транспортовања у одговарајуће лабораторије, у којима ће се извршити даље испитивање. Поступање с пронађеним траговима и предметима условљено је њиховом природом, односно правилима криминалистичко - техничке научне дисциплине.

Током увиђаја, на мјесту извршења кривичног дјела разбојништва, треба да дође до изражаја брзо и правилно криминалистичко - оперативно кориштење пронађених трагова

³⁴² Ако је напад извршен на отвореном простору и при томе дошло до међусобног хрвања (борбе) између нападача и нападнутог, на одјелу жртве могу се пронаћи трагови блата, прашине, биљака и влакнца с одјеће извршиоца. Види шире: Корајлић Н., Истраживање кривичних дјела, Сарајево, 2012., стр. 451.

³⁴³ Корајлић Н., Истраживање кривичних дјела, оп. цит., стр. 453.

³⁴⁴ Шипрага Ј., оп. цит., стр. 117.

и предмета, што уједно омогућава провјеру већ прикупљених индиција и постављање основних верзија, о начину извршења дјела и дјеловању учиниоца. Мисаоном реконструкцијом током увиђаја, а на основу пронађених трагова, предмета и изјава оштећеног и других лица, може се утврдити број учинилаца, начин њиховог доласка и удаљавања с мјеста догађаја, њихово кретање по лицу мјеста, мјесто с којег је било могуће пратити звучне и визуелне манифестације дјела итд.

У зависности од сваког конкретног случаја кривичног дјела разбојништва или разбојничке крађе, користиће се и одређени број вјештака одговарајућег профила, стим што обавезно треба примјенити ситуациона вјештачења³⁴⁵ тј. да сви потребни вјештаци буду на лицу мјеста током вршења увиђаја и да учествују, сваки у домену своје области, у проналажењу трагова и предмета, на основу којих ће, у одређеним случајевима, моћи одмах да дају и одређено мишљење које може поткријепити реалност постављених верзија или омогућити постављање нових. У сваком случају, ти вјештаци на лицу мјеста учествују и у паковању пронађених трагова и предмета како би се у одређеним лабораторијама извршило њихово вјештачење уз обавезно њихово присуство.

Материјални трагови пронађени на лицу мјеста³⁴⁶, као што видимо, подлијежу одређеним вјештачењима и тако добијају снагу материјалног доказа, као и предмети који су прибављени разбојништвом или разбојничком крађом, а пронађени су и одузети од учиниоца након увиђаја или током спровођења истражне радње претресања.

Упоређивање пронађених трагова с мјеста извршења кривичног дјела са неспорним физичким карактеристикама осумњичених, односно њихово вјештачење може, у неким случајевима, директно одвести ка учиниоцу разбојништва. Такви су нпр. случајеви идентификације учиниоца на основу пронађених трагова папиларних линија на мјесту увиђаја и њиховог каснијег упоређивања с отисцима папиларних линија лица чији се отисци већ налазе у дактилоскопским збиркама или идентификација лица на основу пронађеног биолошког трага на увиђају и утврђеног ДНК профила учиниоца дјела.

Увиђајем на лицу мјеста моћи ће се утврдити да ли су уопште прилике на том мјесту биле погодне за извршење кривичног дјела³⁴⁷. Уколико увиђајна екипа током вршења увиђаја уочи противрјечности, одређене празнине, нелогичности, контрадикције, техничке грешке у наводном извршењу кривичних дјела разбојништва, лако ће и брзо открити да се ради о фингираном разбојништву. Зато је неопходно да се увјек, приликом разјашњавања ових кривичних дјела, узме у разматрање и могућност да се ради о фингирању.

³⁴⁵ Велика је штета што се ова изузетно „мобилна“ и ефикасна вјештачења још увјек недовољно практикују у нашој земљи. Ситуациона вјештачења представљају и ваљан корак ка бржем увођењу најновијих криминалистичких метода (као што су нпр. нове одоролшке методе).

³⁴⁶ У најважније материјалне трагове који доприносе идентификацији разбојника убрајају се: 1) трагови папиларних линија (прстију, дланова, стопала), 2) трагови обуће, 3) трагови оружја и оруђа, 4) трагови возила и 5) трагови биолошког поријекла. В. Ђурђић, Ј. Здравковић, оп. цит. стр., 241.

³⁴⁷ На примјер: „Ако се у близини мјеста догађаја налазе насељене куће или станови, а у критично вријеме станари су били на својим прозорима, односно терасама и посматрали улицу и при том нико ништа није сумњиво примјетио, или ако на простору покривеном травом и земљом на коме је дошло до борбе између жртве и нападача, нема никаквих трагова те околности говоре о не постојању разбојништва“.

2.2.2. Увиђај и фингирано разбојништво

Од стране извршених, треба разликовати фингирана разбојништва. Под фингираним разбојништвом подразумјева се пријављивање да је извршено кривично дјело које уствари уопште није извршено, већ се фингирањем жели прикрити неко предходно извршено кривично дјело или порок, настраност или срамота, као и избјећи или одложити плаћање дугова.

Оперативни радник полиције и други чланови увиђајне екипе који врше увиђај морају одмах на почетку вршења увиђаја да поставе питање: да ли предметно разбојништво користи или може да користи оштећеном? Потврдан одговор обавезује на планирање верзија о фингирању. Најчешће, фингирана разбојништва откривају се проналажењем контрадикција и нелогичности у чињеничном стању. С тим циљем уочавају се грешке логичке, техничке и психолошке које су настале приликом фингирања³⁴⁸.

Разбојништво је, слично као и разбојничка и провална крађа, дјело које се у пракси често фингира и то из различитих мотива³⁴⁹. Оштећени може да има мотив да фингира разбојништво како би оштетио послодавца, да би добио осигурање итд. Исто тако фингирано разбојништво се често пријављује с циљем прикривања предходно извршеног кривичног дјела. То најчешће пријављују благајници, пословође, поштари, преносиоци новца и разни рачунопологачи, који су на штету предузећа, организације или другог правног лица гдје обављају своју дјелатност, извршили неко од кривичних дјела, најчешће из области привредног криминалитета, и фингирањем разбојништва желе да прикрију своју криминалну дјелатност и задрже противправно прибављену имовинску корист.

Разбојништво могу да фингирају и други грађани руковођени различитим разлозима. Порок као мотив фингираног разбојништва јавља се код људи који су склони алкохолизму, коцки, играма на срећу и сл., који су новац намјењен за издржавање породице или у неке друге сврхе потрошили, па да би оправдали тај губитак, фингирају да су жртве разбојништва. Такође, постоје и такви облици разбојништва у којима лице исценира разбојнички напад којим му је одузета одређена количина новца или неке друге вриједности намјењене за плаћање обавеза или враћање дуга како би на тај начин продужио рок или евентуално избјегао враћање дуга повјериоцу, односно како би избјегао остваривање пријетње повјериоца уколико дуг не врати у року.

Бројни су и различити и други мотиви фингирања разбојништва које је не могуће све набројати, али готово свима им је заједничко то да, лице које је одлучило да фингира кривично дјело разбојништва врши одговарајуће припреме и предузима мјере за исценирање материјалних трагова како лице мјеста не би одступало од мјеста стварно извршеног разбојништва, не либећи се да у одређеним ситуацијама себи нанесе и повреде и поцјепа одјећу, или пак да неку повреду задобијену на други начин прикаже као посљедицу разбојничког напада. Повреде које је пријавилац фингираног разбојништва сам

³⁴⁸ Водинелић В., Криминалистика, стр. 490.

³⁴⁹ Види више: Бошковић М., Криминалистичка методика, Београд, 1991., стр. 200-202.

себи нанио, да би помоћу њих приказао посљедицу примјене силе, као и повреде које су предходно нанијете, а искористене да се прикажу као посљедица разбојничког напада, разликују се од стварних повреда разбојничког напада³⁵⁰.

У току фингирања учинилац не може све да предвиди, па долази до остављања или одсуства трагова и предмета који, као негативне чињенице, указују на извјесне супротности са затеченим стањем на лицу мјеста. Управо услед своје не стручности, лице које фингира кривично дјело прави одређене грешке и ради стварања увјерљивог стања, оставља поједине трагове и предмете који не би требало да се нађу на том мјесту, односно пропусти да их остави, иако би требали да буду присутни на лицу мјеста³⁵¹. Све наведене чињенице треба имати у виду приликом вршења увиђаја, те проналажењу тих негативних чињеница треба посветити одговарајућу пажњу, уз обавезно њихово записничко и фотографско фиксирање. Наиме, учинилац фингираног кривичног дјела нема увјек на располагању довољно времена за извођење симулованих радњи, што се директно одражава на његову не могућност да у процесу фингирања уочи пропусти или да у цијелости спроведе замишљени сценарио фингирања.

Пријавиоцу фингираног разбојништва треба омогућити да исприча своју верзију разбојништва до краја, не показујући ниједним знаком да већ постоји сумња да је разбојништво фингирано, односно да се сумња у вјеродостојност исказа³⁵². Дакле, пријавиоцу треба омогућити да у слободном и не ометаном излагању изнесе све што сматра важним и што хоће да каже о догађају. Једно од основних тактичких правила је: не прекидај саговорника док не заврши излагање. Међутим, у случајевима, када се саговорник сувише удаљује од предмета разговора или када сувише опширно залази у мање важне појединости, треба га прекинути и замолити да говори о стварима, које нас интересују или да скрати излагање о мање важним детаљима, како би се добила што потпунија сазнања о догађају, околностима догађаја, и другим релевантним чињеницама.

Током разговора криминалистички инспектор треба да прикупи што више података о: мјесту, времену и средству извршења, да ли је оштећени пружио отпор и на који начин, те да ли је у пружању отпора задобио тјелесне повреде³⁵³, да ли је извршилац повријеђен, податке о опису и вриједности одузетих ствари, да ли је извршилац био маскиран и да га детаљно опише, податке о траговима на мјесту разбојничког напада итд.

Лице које пријављује фингирано разбојништво налази се сасвим у другој психичкој ситуацији од праве жртве, односно оштећеног. Пријавилац фингираног разбојништва мора

³⁵⁰ Ако, на примјер, благајник присвоји новац, а затим поднесе пријаву због разбојништва или чак инсценира „падање у несвјест“, може се фингирање открити по томе што благајник до најситнијих детаља прича шта се све догађало прије губљења свијести. Ретроградна анамнеза (губитак свијести) има за последицу, заборављање онога што се збивало кроз извјесно краће или дуже вријеме уназад од тренутка губитка свијести.

³⁵¹ Матијевић М., Криминалистика оператива, оп. цит., стр. 423.

³⁵² Кривокапић В., Годоровић У., Стулар Љ., Бошковић М., Ивановић В., Криминалистика, Виша школа унутрашњих послова, Земун, 1991., стр. 220.

³⁵³ Код сваког случаја пријављеног разбојништва, треба извршити тјелесни преглед и судскомедицински преглед пријавиоца. Види: Корајлић Н., Истраживање кривичних дјела, Сарајево, 2012., стр. 454.

што вјерније да опонаша стварно оштећеног и да стим циљем испољава страх, узбуђеност и немир, што није једноставно, ни лако. За вријеме разговора са њим, треба обратити пажњу на његово излагање, понашање и спољни изглед, јер се на тај начин може уочити да ли је узбуђен, уплашен, те да ли на његовом тијелу има трагова насиља, и да ли у његовом излагању постоје празнине, нелогичности, контрадикције и сл. Он то некада ради не увјерљиво и наивно, на начин који није адекватан описаној примјени силе или пријетње или претјерује у симулирању тако да се то мора запазити и иде у прилог верзије да се ради о фингираном разбојништву.

Након запримања пријаве и обављеног разговора са лицем које пријављује фингирано разбојништво, потребно је извршити увиђај. Криминалистичко је правило да се увјек изађе на лице мјеста и изврши увиђај, без обзира на то да ли на лицу мјеста постоји објективна могућност проналажења материјалних трагова. Такође, приликом вршења увиђаја постоји могућност да се на лицу мјеста могу утврдити чињенице које потврђују сумњу да је пријављено фингирано разбојништво. У таквим ситуацијама треба практиковати вршење реконструкције догађаја на основу исказа пријавиоца, јер се на тај начин могу утврдити и одређене супротности у односу на садржај његовог исказа, као и неке нове околности које пријавилац није могао да претпостави приликом планирања фингираног разбојништва.

У статичкој и динамичкој фази увиђаја мора се водити рачуна о томе да се пронађу сви исценирани трагови и предмети и све негативне чињенице, те да се утврђено чињенично стање упореди са садржајем исказа пријавиоца, нарочито у вези са мјестом, начином извршења и на основу тога закључити нелогичности и супротности које се односе на изглед, положај и количину пронађених материјалних трагова. Наиме, овдје треба да дође до изражаја брзо и правилно криминалистичко - оперативно кориштење пронађених трагова и предмета, што уједно омогућава провјеру већ прикупљених индиција и постављање основних верзија.

У зависности од сваког конкретног случаја користиће се и одређени број вјештака одговарајућег профила, стим што обавезно треба примјенити ситуациона вјештачења, тј да сви потребни вјештаци буду на мјесту догађаја током вршења увиђаја и да учествују, сваки у домену своје области, у проналажењу трагова и предмета, на основу којих ће, у одређеним случајевима, моћи одмах да дају и одређено мишљење које може поткријепити реалност постављених верзија или омогућити постављање нових верзија³⁵⁴.

Приликом разјашњавања фингираног разбојништва погрешна би била пракса да се унапријед, без ваљано утврђених чињеница, закључује да је у питању фингирање. Потребно је на увиђају прикупити и обезбједити трагове, предмете, негативне чињенице, околности, информације и друге податке, извршити правилно тумачење и оперативно значење, како би се обезбједили докази који би са сигурношћу потврдили да се ради о фингираном разбојништву.

³⁵⁴ Гаћеша, Д., Криминалистика, Бања Лука, 2012. год., оп. цит. стр., 384.

3. ВРШЕЊЕ УВИЋАЈА КРВНИХ И СЕКСУАЛНИХ ДЕЛИКАТА

Крвни деликти, односно кривична дјела против живота и тијела, подразумјевају сва дјела управљена против физичког интегритета личности, деликти извршени примјеном силе или насиља. У ову област спадају сви облици дјела која за посљедицу имају смрт или тјелесне повреде. Убиство свакако спада у најтежа кривична дјела ове групе. То је лишавање живота другог лица људском радњом. Како се ради о најтежем кривичном дјелу практично је немогуће да на мјесту извршења не остану одговарајући трагови као материјални докази. Због тога је значајно посебну пажњу посветити вршењу увиђаја, како би се што прије пронашли, обезбједили, фиксирани, те изузели и послали на вјештачење ти докази. Наиме, у сваком случају откривање трагова, предмета и средстава, лешева и др. у доброј мјери зависи од квалитетно обављеног увиђаја, односно знања, стручности, умјешности, упорности и савјести онога ко врши увиђај.

Имајући у виду наведено, с правом се даје акценат на правилно, свеобухватно и законито провођење истраге кроз увиђај, гдје је тужилац у доминацији (*dominis litis*) тј. на правилном и потпуном утврђивању чињеничног стања, што у крајњем случају повлачи и сам процес доказивања истине. Из наведеног се да закључити: каква проведена истрага и увиђај у кривичном поступку кривичног дјела убиства - таква и пресуда на завршетку главне расправе³⁵⁵. Стога ћемо у наредном излагању, прво, размотрити кривично правни аспект кривичног дјела убиства, његов појам и карактеристике, начин сазнања и обезбјеђење лица мјеста, а затим и криминалистички аспект вршења увиђаја у циљу што једноставнијег утврђивања чињеничног стања и законитог поступања.

3.1. Кривично правни аспект убиства (појам и карактеристике)

Кривично дјело убиства састоји се у лишењу живота другог лица са умишљајем при чему не постоје посебне околности које га чине тешким или лаким³⁵⁶. Објекат заштите код ових деликата је живот човјека или право на живот као једно од основних, фундаменталних људских права. По сазнању за догађај који асоцира на кривично дјело убиство, увиђајни тим експерата из различитих области струке и науке, свако са свог аспекта треба да да одговор о стварно релевантним чињеницама, „шта се десило“. Одговором на питање: Шта се стварно десило? предочава се правилна примјена материјалног и процесног кривичног права. Наиме, када се говори о чињеницама и правним питањима уопште, па и чињеницама код крвних деликата, не двојбено је да су чињенична она питања како се догађај у стварности десило, а затим правна питања да ли тај догађај представља кривично дјело и које. Међутим, многи у пракси приликом увиђаја,

³⁵⁵ Опште је усвојено мишљење у свијету и код нас, да се правна сигурност грађана, ефикасност полиције и правосудног система уопште, процјењују на основу стопе откривања ових кривичних дјела, односно процента не ријешених случајева убиства (тамне бројке) Види: Marković T., *Suvremena tehnika otkrivanja krivičnih djela (Kriminalistika)*, стр. 547; Алексић Ж., Миловановић З., *Криминалистика*, Београд, 1991., стр. 250.

³⁵⁶ Овај основни облик кривичног дјела убиства се у пракси често зове „обично убиство“, за разлику од квалификованог и привилегованих убиства.

прво оцјењују које је кривично дјело у питању, па тек онда приступају утврђивању чињеничног стања, што сматрамо погрешним.

Поред основног облика, које се често назива обично убиство, у кривичном закону³⁵⁷ инкириминисани су и тежи, квалификовани облици овог деликта и то: лишење живота на нарочито свиреп и подмукао начин, лишење живота из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дјела, из безобзирне освете или из других нарочито ниских побуда или из мржње, лишење живота при безобзирном насилничком понашању, лишење живота другог лица и при том умишљајно довођење у опасност живота других лица, умишљајно лишавање живота два или више лица, а не ради се о убиству на мах, убиству дјетета при порођају или убиству учињеном под особито олакшавајућим околностима, лишење живота дјетета, малољетног лица или женског лица за које зна да је бременито, лишење живота судије, јавног тужиоца у вези са вршењем њихове судијске или тужилачке дужности или лишавање живота службеног или војног лица при вршењу послова безбједности или дужности чувања јавног реда и мира, хватању учиниоца кривичног дјела или чувању лица лишеног слободе.

Квалификовано или тешко убиство постоји када је умишљајно убиство извршено на такав начин, под таквим околностима и према таквом лицу који му дају већи степен тежине и опасности и за које закон прописује и теже кажњавање³⁵⁸. Самим тим и поступак вршења увиђаја и прикупљања доказа код квалификованих облика у истрази је много тежи и компликованији. Поред тога, законом су предвиђени и лакши, односно привилеговани облици кривичног дјела убиства: убиство на мах, убиство дјетета при порођају и нехатно лишење живота, а такође је предвиђен и лакши облик основног кривичног дјела убиства, ако је исто учињено под особито олакшавајућим околностима.

Убиство неког лица се може извршити на различите начине, употребом најразноврснијих средстава³⁵⁹. Радња извршења код обичног убиства није одређена, ни прецизирана, што је савим логично, с обзиром на неограничене могућности да се једно лице лиши живота. У сваком случају радња се дефинише на основу настале посљедице, која се састоји у лишењу живота другог лица. Тако се као радња сматра свака дјелатност чињења или нечињења, психолошка или физичка дјелатност којом се непосредно или посредно проузрокује смрт другог лица. То могу бити разноврсне дјелатности чињења које су подобне или довољне да проузрокују смрт неког лица. Нечињењем се може проузроковати смрт другог лица када је постојала дужност на чињење којом би се спријечило наступање смрти³⁶⁰.

³⁵⁷ Види: КЗ ФБиХ члан 166 став 2, КЗ РС члан 149 став 1. и КЗ БД БиХ чл. 163 став 2.

³⁵⁸ Ђорђевић Ђ., Нови облици тешких убистава у предлогу Кривичног законика, Правни живот, Београд, број 9/2005. године, стр. 135-154.

³⁵⁹ Средство извршења условљава начин извршења убиства, односно начин извршења убиства је резултат дејства средства извршења. На примјер: средство извршења убиства је канап са омчом, док је начин извршења задављење, или средство извршења је отровна текућина, а начин извршења је тровање и сл.

³⁶⁰ Цетинић М., Узрочност код кривичних дјела пропуштања, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1-2/1992. године, стр. 69-82.

Исто тако и средства извршења кривичног дјела убиства могу бити различита, али им је заједничко то што морају бити погодна³⁶¹ да се њима може изазвати смрт неког лица. Као средства извршења убиства најчешће се појављују: ватрено оружје (пиштољи, револвери, ловачке и војне пушке и друго наоружање), хладно оружје, сјечива и други оштри предмети (ножеви, маказе, срп, бритва, сјекире, оштрица, сабље, стакло, мачете и др.), ручне бомбе, минско експлозивне направе и запаљиве течности, разни алати (металне полуге, ашови, лопате, сјекира - ушице, разни шрафцигери, крампе, металне шипке, клијешта, чекићи и др.), хемијске отровне материје (сона киселина, камена сода, сирћетна киселина, фенол, лизол, циановодоник и др.), средства за спавање (барбитол, мединал, проминал, и др.), саобраћајно средство (путнички аутомобил, теретно возило, мотоцикл, воз и сл.), канап, кабал, разна ужад и други предмети (колац, штап, камен, столица, оклагија, флаша и сл.)³⁶². Поред тога убиство се може извршити ударцем песнице, ногом, главом, гурањем или бацањем са одређене висине, гурањем под возило, не давањем хране и воде, као и одређеним психичким притисцима - изазивањем бола и јаких стресова који у неким ситуацијама могу да изазову и смрт.

У зависности од начина извршења убиства и средстава која су том приликом кориштена, како је предходно наведено, на лицу мјеста остају и специфични трагови који у битној мјери усмјеравају криминалистичку обраду и доказе за којима треба трагати, приликом вршења увиђаја. Познавање специфичности појединих типова настанка насилне смрти је важно и приликом постављања криминалистичко - техничке дијагнозе, да ли је у конкретном случају ријеч о убиству, самоубиству или задесној смрти као полазној основи сваке криминалистичке истраге. Имајући у виду значај свих облика и специфичности настанка насилне смрти, при вршењу увиђаја на њих треба обратити посебну пажњу, те због тога их је неопходно у најкраћим цртама оvdје и изложити.

Насилна смрт усљед дјеловања тупе механичке силе - ове повреде могу да буду случајне, самоубилачке и убилачке. Повреде могу бити лоциране на глави и врату, трупу, удовима у виду модрица, нагњечења, прскотина, огуљотина, огреботина, раздеротина³⁶³. Када се користе оруђа и други разни предмети при извршењу убиства, њима се дјелује на тијело човјека и као последица употребе механичке силе остаће на тијелу одређени трагови, односно повреде. Вјештак судске медицине треба на основу извршеног прегледа и обдукције да укаже на предмете за које је вјероватно да су употријебљени приликом наносења повреда. За њима се трага на мјесту проналажења леша, у његовој непосредној близини или претресањем сумњивих лица. Предмете за које се сумња да су њима нанесене повреде треба пажљиво прегледати и на њима тражити трагове кесе, крви, длака, ткива, отиске папиларних линија прстију и друге микротрагове, ради евентуалних каснијих вјештачења. Трагови оруђа пронађени на увиђају веома често пружају оперативне, а често и доказне информације у вези кривичног дјела и извршиоца убиства.

³⁶¹ У супротном, радиће се о неподобном покушају, (нпр. мала чакија са веома малим сјечивом) гдје се учинилац блаже или потпуно ослобађа од казне.

³⁶² Према неким истраживањима за убиство, најчешће се користи нож, ватрено оружје и разни алати и то у 75,5% случајева, док остатак од 24,5% отпада на остала средства, међу којима су опет најзаступљенија дрвена и гвоздена мотка, штап и колци са 8,5%.

³⁶³ Симоновић Б., Криминалистика, оп. цит., стр. 552.

Смрт настала усљед повреда начињених испаљеним пројектилом из ватреног оружја. Према статистичким показатељима ватрена оружја су најчешће кориштена средства извршења кривичног дјела убиства. У криминалистичкој пракси се наилази на употребу различитих врста оружја³⁶⁴. Идентификација оружја врши се на основу зрна (пројектила) нађеног у тијелу убијене особе или на лицу мјеста, као и на основу чауре. Лице мјеста и околину треба детаљно прегледати како би се пронашли трагови дјеловања ватреног оружја (зрна, чауре) и утврдило мјесто са којег су испаљени хици да би се на њему тражили и други трагови (трагови стопала, остављени и изгубљени предмети, опушци итд.). У записнику о увиђају, скици и обавезно фотографијом треба тачно регистровати мјесто гдје су оружје и дијелови метка пронађени. Извршити преглед оружја које је затечено на лицу мјеста и забиљежити калибар, врсту, произвођача, стање оружја, постојање евентуалних трагова на оружју (отисци папиларних линија, трагови крви и сл.).

Код оваквих случајева насилне смрти препоручује се да у спровођењу увиђаја учествују и вјештак за ватрено оружје (балистичар) и вјештак судске медицине (обдуцент), ако је то изводљиво. Обдукцијом треба утврдити: да ли је смрт наступила рањавањем метком или из других разлога, затим путању пројектила (улазна и излазна рана, канал проласка пројектила), даљину пуцања као индицију за разјашњење дилеме: убиство, самоубиство, нужна одбрана. Такође, обдукцијом треба установити да ли околности случаја говоре о самоубиству, убиству или несретном случају (да ли постоји димни прстен, трагови барутних честица на руци убијеног или у предјелу улазне ране). Приликом обдукције из тијела треба извадити не оштећено зрно, извршити ренгенски преглед тијела ако се на други начин не могу пронаћи зрна за која се предпоставља да се налазе у тијелу. Поред осталог, приликом вршења увиђаја треба прегледати и сачувати одјећу и узети узорке крви са лица мјеста, ради евентуалних вјештачења. Треба имати у виду и то да оружје може бити подметнуто у циљу прикривања убиства, приказивањем чињеница које указују на самоубиство³⁶⁵.

Лишавање живота употребом хладног оружја. Под хладним оружјем се уобичајно подразумјева употреба разних ножева, бодежа и сл. С гледишта судске медицине ова оружја изазивају: огреботине, сјекотине, убоде, дубоке сјекотине. Извршилац убиства, хладним оружјем често удара више пута усљед страха, срџбе, садизма. За самоубиство су карактеристични тзв. оклијевајући резови (плитке ране - пробе), а за убиство тзв. одбрамбене ране које су лоциране на рукама и настају усљед покушаја жртве да се одбрани. У току судско медицинског прегледа и обдукције треба разјаснити следећа питања: да ли природа и изглед ране упућује на убиство, самоубиство или несретни случај, да ли су ране задате прије смрти или послје тога, која је од насталих рана смртоносна, којим су редослиједом задане ране ако их је било више и сл.³⁶⁶.

³⁶⁴ Закон о оружју и муницији, Сл. гласник РС бр. 70, од 08. августа 2007. год. са измјенама и допунама Сл. Глас. РС бр. 24/09 и 118/09. Као ватрено оружје сматрају се све врсте пушака, пиштоља и револвера, као и све врсте направа које избацују пројектил (зрно, куглу, сачму) притиском барутних или других гасова насталих као производ сагоријевања погонске материје.

³⁶⁵ Маринковић Д., Лајић О., Криминалистичка методика, Београд, 2012., стр. 24.

³⁶⁶ По нашем мишљењу, кад год околности дозвољавају, криминалистички истражитељ и тужилац би требали да прате ток обдукције и да у њој активно учествују, у смислу постављања питања обдуценту, како би на лицу мјеста могли отклонити многе дилеме. Међутим у пракси они ријетко кад учествују.

Убиства извршена хладним оружјем и оруђем редовно прати обилно крварење, прскање крви, па и стварање локви крви. Оправдано је претпоставити да је крв прснула на убојицу и околне предмете. Због тога треба пажљиво тражити трагове крви и фиксирати их³⁶⁷. Познато је да облици капљица крви могу пружити важне информације, јер њихове пропорције могу открити врсту енергије потребне за њихову дисперзију. С друге стране, облик капљица показује правац којим су се кретале и угао под којим су ударале о подлогу на којој се налазе. Правилан одабир на увиђају неколико капљица крви и упоређивање тригонометријских функција омогућава аналитичару да створи тродимензионалну слику крварења у току извршења дјела. Дакле, анализом узорака прскотина крви може се утврдити: 1) гдје је нападач стајао у односу на повријеђено лице (жртву), 2) позиција и положај жртве која је повријеђена, 3) кретање жртве и починиоца на мјесту увиђаја, 4) средство које је кориштено при нападу, те број и редослијед заданих удараца, 5) вријеме почињеног дјела и слично. Ако има више трагова крви на лицу мјеста кривичног дјела (у виду локви, брисотина) узети посебно крв за анализу из сваке од њих појединачно зато што се дешава да се и убица (извршилац) повриједи приликом задавања рана жртви. Такође, обавезно од жртве узети узорак крви да би се касније накнадно могла упоредити са крвљу пронађеном на оружју, предметима, одјећи. Сачувати одјећу на којој се налазе оштећења и трагови ради евентуалних вјештачења. Сачекати да се крв сасуши, па је тек након тога паковати и слати за вјештачење.

Асфикције³⁶⁸ као узрок смрти - код асфикција смрт наступа услед спречавања протока кисеоника у плућа. Најчешће околности које узрокују смрт угушењем су: загушење, задављење, вјешање, утопљење и удисање отровних гасова. Загушење је усмрћење особе услед стезања њеног врата једном или са обје шаке. По поријеклу, загушење стезањем врата рукама је искључиво убилачког карактера. При вршењу увиђаја, споља, на кожи врата гдје је вршено стезање могу се уочити трагови огуљотине, огреботине, крвни подливи, трагови ноктију и сл. Задављење је усмрћење услед стезања врата омчом. Према поријеклу, задављење може бити самоубилачко, задесно или убилачко. При вршењу увиђаја код дављења и гушења не поклања се довољна пажња налазу који говори у прилог убиству или самоубиству, вјештинама и снази починиоца. Положај омче и траг који је она проузроковала (странгулациона бразда) не описује се прецизно у записнику о увиђају и не фотографише се у складу са криминалистичко техничким правилима. Вјешање је усмрћење услед стезања врата омчом коју пасивно затеже тежина тијела. Код вјешања странгулациона бразда, положај леша и начин везивања чвора дају значајне индикације за разјашњење дилеме убиство - самоубиство. Да би се успјешно разријешила ова дилема не смије се дозволити да руке жртве додирну конопцац. Најбоље је прво ставити кесе на шаке, па тек затим скинути леш. Дланове треба облијепити лепљивом траком како би се скинула микро влаканца конопца уколико их има. Не постојање микротрагова конопца на шакама представља индикацију за убиство. Стим у вези, свако проналажење објешеног мртвог тијела тражи изразито професионално вршење

³⁶⁷ Марковић Т., Сувремена техника откривања кривичних дијела - Криминалистика, стр. 547.

³⁶⁸ Поремећај дисања или потпуни прекид дисања услед недостатка кисеоника као последица неког обољења или повреде, назива се асфикција (гушење, угушење).

увиђаја, што у пракси није увјек случај³⁶⁹. Често чланови увиђајне екипе немају довољно знања потребног да открију фингирана самоубиства вјешањем.

Утопљење је начин угушења који наступа уласком течности у дисајне путеве, услед чега плућа остају без дотока ваздуха. Важан индикатор утопљења, на који треба обратити пажњу приликом вршења увиђаја, је стварање бијеле пјене у устима и душнику жртве, услед мјешања слузи у дисајним путевима са водом. По поријеклу, утопљење је најчешће задесно, мада може бити и самоубилачко,³⁷⁰ а ријетко убилачко³⁷¹.

Усмрћење у пожару - код оваквих случајева смрти, основно питање које се поставља јесте: да ли је смрт у пожару несрећни случај или убиство маскирано паљевином која је исценирана као пожар. Увиђај лица мјеста и криминалистичка истрага треба да дају одговор шта се заправо десило. У оваквим случајевима потребно је обавезно ангажовање експерата из различитих области, тј. вјештака који дају мишљење о начину изазивања пожара, мјесту на коме је пожар нај прије изазван и сл., па криминалиста тимским радом и сарадњом са таквим лицима настоји да дође до одговора на бројна питања у вези са догађајем. Основно питање које треба ријешити јесте: да ли је жртва била мртва или жива у тренутку пожара. Одговор се добија судскомедицинским вјештачењем у оквиру којег се врши преглед дисајних путева. У ватри се тијело живог човјека понаша другачије него леш. Уколико је особа била жива, на лешу ће постојати пликови и црвенило коже, око ноздрва и унутар дисајних путева постојаће трагови од удисања дима. Жив човјек дише за вријеме пожара тако да његова плућа и горњи дисајни путеви примају при сваком удисају дим и гар што се проналази судскомедицинским вјештачењем. Изгорјели леш може заузети тзв. борбени положај, који настаје услед контракције мишића због топлоте. Лабораторијским прегледом може се у крви наћи угљен моноксид. Приликом обдукције на костима и лобањи могу се наћи повреде у случају насилне смрти.

Имајући у виду наведено, могуће је да се за извршење кривичног дјела убиства комбинују различита средства и различити начини извршења. У сваком случају нај битније је доћи до сазнања о почињеном убиству, квалитетно запримити пријаву о извршењу, одмах о томе обавјестити надлежног тужиоца, што прије изаћи на лице мјеста и прикупити потребна обавјештења, те обезбједити лице мјеста до доласка увиђајне екипе.

³⁶⁹ Међу учесницима у увиђају раширено је мишљење да је вјешање типичан самоубилачки акт, па се не поклања довољна пажња провођењу увиђајних мјера и радњи. Заборавља се да није тешко објесити старе, немоћне, болесне, онесвијешћене или омамљене особе (дрога, алкохол), хипнотизирани и слично.

³⁷⁰ Код самоубилачког утопљења се често среће самовезивање утопљеника за камење, тегове или друге тешке предмете који ће их након уласка у воду повући на дно и онемогућити испливавање, односно излазак на површину. Види: Маринковић Д., Лајић О., Криминалистичка методика, Београд, 2012., стр. 26.

³⁷¹ Убилачко утопљење може бити само када је то очигледно с обзиром на стање мртвог тијела извађеног из воде. (облици и локација повреда задобијених тупотврдим предметима - крвни подливи, прострелне ране и др.)

3.2. Криминалистички аспект убиства - начини сазнања и обезбјеђење лица мјеста

Начини сазнања за кривично дјело убиства могу бити различити. Наиме, за чин убиства не мора се одмах сазнати, већ може проћи, некад краћи, а некад дужи период од момента извршења до његовог откривања. Међутим, брзо сазнање о извршеном убиству омогућава и брзо обезбјеђење лица мјеста, а самим тим затицање и заштиту материјалних трагова од разних промјена и уништења, што у многоме доприноси ефикасности спровођења увиђаја и успјешном окончању истраге.

Најчешћи начини сазнања за извршење овог кривичног дјела су: пријава чланова породице, родбине, пријатеља, другова и грађана, тј. оних који су били очевици или у близини догађаја, први стигли на лице мјеста, или на други начин дошли до сазнања да је извршено убиство. У таквим случајевима, кад се одмах сазна о извршеном убиству, било још у току његовог извршења или непосредно након извршења, нема већих проблема у даљем предузимању мјера на обезбјеђењу лица мјеста и предузимању полицијских мјера првог захвата с циљем обезбјеђења релевантних материјалних трагова и изјава лица којима су познате одређене чињенице³⁷².

Међутим, могући су случајеви гдје је лице убијено и леш пронађен након протеча одређеног времена или лице убијено, а леш сакривен или спаљен³⁷³, односно сахрањен ради приказивања да је ријеч о природној смрти. Сакривање леша убијеног подједнако је интересантно за криминалисту и за убицу. За убицу је први и најважнији проблем како да заувјек сакрије леш своје жртве. Међутим, у већини случајева, леш се појављује, речито оптужује убицу и доводи до његовог разоткривања³⁷⁴. Пракса показује, да између извршиоца кривичног дјела и жртве постоји одређена веза и баш откривање те везе најчешће може помоћи да се открије извршилац убиства.

Криминалистичка истрага се може отворити и у случајевима подношења пријаве од стране родбине да је нестало неко лице и да му се изгубио сваки траг³⁷⁵, а и у случајевима јавног поговарања или анонимне пријаве да неко лице које је раније сахрањено није умрло природном смрћу или услед болести, већ је у питању убиство. Све ово указује на то да се посебна пажња мора усмјерити на разјашњавање свих пријављених сумњивих нестанака лица и сумњивих смрти, јер је могуће да је ријеч о предходно извршеном убиству³⁷⁶.

³⁷² Гаћеша Д., Криминалистика, Бања Лука, 2012., стр. 359.

³⁷³ Криминалистичка и судска пракса код нас и у свијету познаје случајеве разјашњавања и доказивања кривичних дјела убиства и изрицања осуђујуће правноснажне судске пресуде учиниоцу, а да леш никада није ни пронађен.

³⁷⁴ Симић И., Сакривање леша. Часопис 13 мај, ССУП, 10/66.

³⁷⁵ Разлози нестанка могу бити различити: (малољетници најчешће бјеже од куће због не успјеха у школи, напрасна смрт на усамљеном мјесту, стари људи лутају због губљења памћења - амнезија, самоубиства итд.) Највећи број несталих се убрзо проналази. Ако се нестали не може пронаћи, нити његов нестанак на неки други начин објаснити, онда постоји сумња да се ради о убиству.

³⁷⁶ Бошковић М., Криминалистичка методика I, Београд, 1995., стр. 51.

У оваквим и сличним случајевима основни начин да се дође до сазнања да је извршено кривично дјело убиства јесте оперативна дјелатност орагана унутрашњих послова, стим што се морају озбиљно схватити и сва јавна поговарања, као и анонимне и псеудонимне пријаве. Полицијски службеник сачињава службену забиљешку о сваком сазнању које се односи на извршено, покушано, запријеђено или припремано кривично дјело убиства. Записују се подаци о идентитету подносиоца пријаве, датуму и тачном времену пријема обавјештења и начину на који је обавјештење примљено, мјесто гдје је леш нађен, ко га је први пронашао, у каквом га је положају затекао и сл.

Као начин сазнања о извршеном кривичном дјелу убиства јавља се и самопријављивање, које треба озбиљно схватити, без обзира на вријеме и начин самопријављивања. Потребно је критички сагледати садржај исказа пријавиоца и мотиве који су навели лице на то, водећи рачуна да се деда или отац могу пријавити да су извршили убиство, иако је то урадио њихов син, ради преузимања кривичне одговорности на себе или ради блажег кажњавања.

Послије пријема кривичне пријаве или других сазнања о проналаску леша, одмах се обавјештава полицијска патрола која је најближа мјесту проналаска леша и упућује се да оде на назначену локацију ради обезбјеђења лица мјеста. Излазак на лице мјеста треба да буде брз и неодложан³⁷⁷.

Обезбјеђење мјеста догађаја, подразумјева предузимање активности које за циљ имају очување затеченог стања до доласка екипе која ће вршити увиђај, то јест, спрјечавање дјелимичног или потпуног уништења постојећих предмета и трагова, промјене њиховог положаја и међусобног односа, односно спрјечавање проузроковања и остављања нових - ометајућих трагова³⁷⁸. Дакле, можемо рећи да обезбјеђење мјеста догађаја предходи увиђају и представља неку врсту „конзервирања“ затеченог стања, до доласка увиђајне екипе.

Обезбјеђење почиње првим доласком полицијских службеника на мјесто догађаја и траје до момента када се мјесто догађаја оставља без полицијског надзора. Радње и мјере које се предузимају у склопу обезбјеђења лица мјеста морају бити прилагођене сваком конкретном случају убиства и морају се предузимати стручно и зналачки јер се ради о оперативној дјелатности у правцу прикупљања и обезбјеђења материјалних доказа, који у највећој мјери доприносе расвјетљавању и доказивању конкретног кривичног дјела убиства. Сам поступак обезбјеђења лица мјеста, обухвата низ међусобно повезаних активности униформисане полиције: прво, пружање помоћи жртвама кривичног дјела, затим, одређивање ширине круга лица мјеста и његово обиљежавање, тј. блокирање, одстрањивање свих непознатих лица са тог подручја, осигурање од промјена и уништења трагова и предмета кривичног дјела, прикупљање потребних обавјештења и задржавање очевидаца (свједока) до доласка увиђајне екипе.

³⁷⁷ „Што прије на лице мјеста то брже до учиниоца“. Симовић, М., Практични коментар Закона о кривичном поступку Републике Српске, Бања Лука, 2005. год. стр., 243.

³⁷⁸ Жарковић М., Бјеловук И., Кесић Т., Криминалистичко поступање на мјесту догађаја и кредибилитет научних доказа, Београд, 2012., стр. 43.

По доласку полицијских службеника на мјесто извршења убиства, прво, треба утврдити да ли је жртва још у животу, па у случају потврдног одговора предузети мјере на пружању адекватне медицинске помоћи. У зависности од здравственог стања повријеђеног одлучиће се о његовом пребацивању у најближу здравствену установу или ће се обавјестити хитна помоћ и поступити по савјету љекара. Такође, посебна пажња мора се посветити и другим повријеђеним лицима уколико их има, те након њиховог смјештаја у одговарајућу медицинску установу, у сваком конкретном случају, треба процијенити да ли постоји потреба за организовањем и њиховог обезбјеђења.

Уколико је повријеђено лице при свијести, а постоји опасност по живот, потребно је одмах обавјестити тужиоца ради предузимања мјера његовог саслушања у својству свједока као хитне истражне радње с циљем обезбјеђења доказа, који се у случају смрти тог свједока касније неће моћи обезбједити. Задатак екипе која обезбјеђује лице мјеста, јесте и узимање података од медицинског особља које је повријеђеног пребацило у медицинску установу, односно од лица које је повријеђеног примило и пружило му медицинску помоћ. Уколико је неко предходно, на лицу мјеста, пружао повријеђеном помоћ треба обавезно прикупити податке о тим лицима, о начину помоћи, времену, када је пружена и који су трагови и предмети дирани и помјерани, а који остављени приликом пружања помоћи на лицу мјеста, па због тога касније неће имати релевантан значај приликом вршења увиђаја. Дакле, посебно је значајно да се у току обезбјеђења мјеста догађаја са сигурношћу утврди да ли су након извршеног убиства, учињене неке измјене на мјесту догађаја или остављени трагови, затим да се, уколико је то објективно могуће, установи ко је извршио те измјене, односно оставио трагове, са којим циљем, те да ли је то учињено хотимице или случајно.

Оно што је важно за даље криминалистичко поступање, јесте идентификација самог лица мјеста³⁷⁹, тј. одредити простор који се у сваком конкретном случају сматра мјестом гдје је извршено убиство. Под лицем мјеста подразумјева се мјесто гдје је предузета радња извршења, мјесто гдје је наступила посљедица, као и свако друго мјесто на коме се налазе предмети и трагови (материјални докази) који су у вези са кривичним дјелом убиства. Кривично дјело убиства у потпуности може бити испољено у једном просторном оквиру (радња извршења, посљедица и сви релевантни предмети и трагови налазе се на једном мјесту), али исто тако и у два или више просторних оквира (лице убијено на једном мјесту, леш однијет на друго мјесто, на трећем мјесту сакривено средство извршења), те да ту чињеницу и такав плуралитет лица мјеста увјек треба имати у виду у практичном раду. С обзиром на основне особине простора на коме, или у коме се догодило кривично дјело, или гдје се могу пронаћи трагови и предмети дјела, обезбјеђење лица мјеста се врши у затвореном или отвореном простору, а у неким ситуацијама је могуће да се цјелокупно мјесто догађаја простира истовремено и у отвореном и у затвореном простору. Много је лакше обезбједити лице мјеста у затвореном него на отвореном простору и оно се врши по

³⁷⁹ Лице мјеста је примарни извор информација о извршеном кривичном дјелу убиства, односно криминалистички релевантном догађају. Докази са лица мјеста су носиоци информација о злочину, учиниоцу и жртви. Задатак увиђајне (истражне) екипе је да успостави адекватну везу предмета и трагова са лица мјеста са карактеристикама жртве и непознатим учиниоцем, у циљу његове идентификације. Како лице мјеста у цјелини, тако и сваки траг и предмет појединачно, носиоци су информација о настанку и манифестацији кривичног дјела. Маринковић Д., Лајић О., оп. цит. стр., 29.

општим правилима криминалистичке тактике, с тим што се мора водити рачуна о свим могућим траговима код убиства и њиховим специфичностима о чему ће бити ријечи у даљем тексту.

Дефинишући ширину круга лица мјеста, службено лице прије свега уважава просторну распрострањеност видљивих предмета и трагова убиства и исказе присутних лица о околностима битним за конкретну ситуацију. Увјек је боље одредити ширу локацију лица мјеста у односу на мјесто догађаја, прије свега да би се мјесто догађаја заштитило и сачувало од штетних утицаја не пожељних лица, те да би се обезбједио простор за задржавање учесника догађаја, очевидаца и могућих свједока, као и ради стварања услова за несметан и безбједан рад увиђајне екипе. Преуско одређење круга мјеста увиђаја, које не обухвата путеве доласка и одласка учиниоца са мјеста догађаја, има за последицу трасолошки дефицит³⁸⁰.

Након дефинисања ширине круга лица мјеста, лица затечена на том простору се удаљавају са њега и приступа се његовом обиљежавању најчешће приручним или за такве сврхе намјенски израђеним средствима (трака, канап, чуњеви, лампе и сл.). са јасном поруком о присуству полиције. Тако се свима ставља до знања да је у питању мјесто догађаја на коме се проводи службена радња и да се физички спрјечава (блокира) улазак свим не овлашћеним лицима која би могла помјерити, оштетити, уништити доказе и створити нове трагове.

Посебне тешкоће приликом обезбјеђења лица мјеста убиства задаје присуство и понашање родбине убијеног, знатижеља присутних лица и захтјеви појединих друштвених фактора да се упознају са детаљима догађаја и предузетим мјерама, па чак и да посјете лице мјеста са одређеним сарадницима, што доводи у опасност релевантност трагова и предмета који постоје на мјесту извршења убиства. Због тога је нужно да полицијски службеник који руководи обезбјеђењем лица мјеста буде енергичан, да поступа по процесним и криминалистичким правилима, да овим лицима учини доступним одређене информације и да не дозволи шетњу и обилазак мјеста догађаја, дирање и помјерање појединих трагова и предмета³⁸¹.

Дакле, службена лица која врше обезбјеђење лица мјеста морају учинити све како би се избјегла не потребна промјена затеченог стања, односно оштећење и уништење предмета и трагова који могу послужити као доказ. Уз то, њихова је обавеза и да запамте, односно на адекватан начин истакну и фиксирају изазване промјене (нпр. фотографским или видео - снимањем затеченог стања, обиљежавањем затечене позиције и положаја транспортованог лица или леша, положаја предње и задње осовине возила и сл.). Исто тако, ради спрјечавања нехотичног уништења посебно значајних, а не баш лако уочљивих предмета и трагова, неке од њих већ у овој фази поступања треба видно обиљежити (маркирати), односно заштитити на други начин.

³⁸⁰ Из криминалистичке праксе је познато да баш на тим мјестима учиниоцима попушта пажња, да они на њима одбацују, губе или заборављају одређене предмете, остављају разне трагове који могу омогућити њихову директну или индиректну идентификацију.

³⁸¹ Бошковић М. Јовичић Д., Криминалистика – методика, Бања Лука, 2002., стр. 178.

На примјер, уколико постоји опасност од уништења појединих доказа, односно предмета и трагова, услед дејства кише, снијега, вјетра, јаког сунца, не контролисаног ширења воде, ватре, гаса, и сл. службено лице које врши обезбјеђење лица мјеста ће настојати да их заштити прекривањем адекватним приручним средствима (најлоном, непромочивим платном, даскама, разним посудама и сл.) или њиховим изузимањем и склањањем на погодно мјесто³⁸².

Током обезбјеђења лица мјеста треба предузети и мјере да се нађу лица којима су познате одређене чињенице и околности под којима је извршено убиство, или лица која могу пружити поједине податке о осумњиченом, водећи рачуна да се та лица, као очевици убиства, не удаље до доласка тужиоца, а у сваком случају спријечити њихово међусобно контактирање и договарање. Са свједоцима догађаја треба обавити краћи информативни разговор, како би се прикупили основни подаци о догађају и укратко упознао тужилац и увиђајна екипа када стигну на лице мјеста.

Обавезе и активности припадника полиције који су вршили обезбјеђење мјеста убиства не престају доласком увиђајне екипе. Они и тада, у складу са упутствима руководиоца увиђајне екипе, обављају тај задатак и надзиру понашање осталих присутних грађана водећи рачуна о безбједности и заштити свих службених лица која учествују у вршењу увиђаја. То посебно треба имати у виду у случају да осумњичени, који се можда крије или је у близини мјеста догађаја, није идентификован и лишен слободе. Из тих разлога на обезбјеђењу лица мјеста кривичног догађаја треба да учествује најмање два униформисана припадника полиције. Један да прикупља потребна обавјештења, а други да води рачуна о обезбјеђењу лица мјеста. Такође, у неким случајевима лице мјеста убиства је потребно обезбједити и након завршетка увиђаја.

Имајући у виду значај ове криминалистичке радње, нажалост у пракси се непосвећује довољно пажње правовремености и правилности обезбјеђења лица мјеста догађаја и трагова и предмета на њему до доласка увиђајне екипе. Прије почетка увиђаја, полицијски службеници који се налазе на обезбјеђењу лица мјеста не прикупљају све информације које говоре о томе је ли мјесто увиђаја затечено нетакнуто, неизмјењено или измјењено. Такође, они понекад забораве и не упознају увиђајну екипу са подацима: када су стигли на мјесто догађаја, какво стање су затекли, шта су предузели и зашто, јесу ли наступиле какве промјене, од стране кога и због чега, када и како. Овај пропуст директно утиче на правоваљаност, коректност и аутентичност прикупљених стварних доказа и потенцијалних објеката вјештачења. Ово питање је у најужој вези с питањем идентитета и интегритета трагова и предмета кривичног дјела. Дакле, можемо закључити да, од способности полицијских службеника³⁸³ да правилно идентификују, изолују и обезбједе (заштите) мјесто догађаја, не ријетко, зависи доношење одлуке о покретању, као и исходиште покренутог кривичног поступка.

³⁸² Види шире: Водинелић, В., Криминалистика, Београд, 1984., стр., 383.

³⁸³ Како је услов успјешног обезбјеђења лица мјеста не само брз излазак, него и зналачки наступ полицијских службеника који су први изашли на лице мјеста, треба често спроводити интензивне обуке и припреме полицајаца у циљу квалитетног обезбјеђења – заштите мјеста догађаја, јер се сваки од њих може наћи у ситуацији да обезбјеђује лице мјеста криминалног догађаја до доласка увиђајне екипе.

Због тога је обезбјеђење лица мјеста³⁸⁴ и прикупљање обавјештења веома битна и значајна оперативна радња полиције која предходи самом увиђају. Стога се понекад истиче да обезбјеђење лица мјеста и није самостална радња, већ мјера која у односу на увиђај има уводно обиљежје.

3.2.1. Вршење увиђаја код убистава

Ради што стручнијег и потпунијег обављања ове истражне радње екипу за вршење увиђаја у случајевима кривичног дјела убиства треба да сачињавају поред тужиоца, криминалистички техничар и оперативац (инспектор) за разјашњавање крвних деликата, вјештак (специјалиста) судскомедицинске струке, као и други специјалисти у зависности од начина и средстава која су кориштена приликом лишавања живота жртве. На примјер, уколико је смрт настала услед употребе ватреног оружја, у екипи за увиђај требао би да буде и специјалиста балистичар. Ако је смрт наступила у пожару или експлозији, у екипи за вршење увиђаја треба да буде и специјалиста за пожаре и експлозије. Посебно је важно нагласити да у свим случајевима предпостављеног убиства у екипи за увиђај обавезно треба да буде и специјалиста судскомедицинске струке како би у складу са својим стручним квалификацијама пронашао, обрадио и обезбједио биолошке трагове на лешу, мјесту налажења леша, средствима извршења кривичног дјела³⁸⁵.

По доласку увиђајне екипе на лице мјеста, руководилац обезбјеђења ће обавјестити увиђајну екипу, о свим мјерама које су предузете, прикупљеним чињеницама и околностима у вези са извршеним убиством, о затеченом стању и евентуалним промјенама које су се десиле на лицу мјеста, те о својим личним запажањима у погледу релевантних околности на мјесту догађаја³⁸⁶.

³⁸⁴ За криминалистичку праксу од значаја су упозорења и препоруке које наводи Д. Модлу, а односе се на обезбјеђење лица мјеста код убистава: „Приликом доласка на лице мјеста истражни судија (тужилац или полицијски службеник), треба предходно да отвори врата, да се споља нагне кроз отворени или притворени прозор, или провири кроз затворени прозор, прође преко терена, кроз жбуње и сл., а ту се налази прва замка. Отварањем врата могу се уништити трагови папиларних линија и микротрагови, нагињањем кроз отворени прозор могу се скинути микротрагови учиниоца (влакна, длаке, прашина), могу се уништити трагови стопала, па и не видљиви трагови... Приликом отварања врата треба бити веома опрезан. Не хватати кваку прстима, већ једним прстом притиснути врх кваке или руб врата уколико је потребно да се уђе у просторију, без додиривања површине врата. Уколико је мрак не палити свјетло (трагови на прекидачу), него користити ручну свјетилку. Прије уласка у просторију запамтити и одмах навести у биљежници у каквом су положају била врата. У затвореној просторији треба обратити пажњу и на трагове који имају кратак вијек постојања као што су трагови мириса (цигарете, луле, парфем, барут, дим, бензин, нафта, нагорјела храна и сл.). Упаљене свјетилке не гасити, обратити пажњу на топлоту рингли на шпорету, не гасити телевизор ако је био упаљен итд. Заштита трагова којима пријети уништење подразумјева и њихово хитно обезбјеђење. Треба фотографисати и описати у биљежници траг обуће у снијегу који се топи, или траг пнеуматика на асфалу од воде који услед топлоте испарава, а може да буде од круцијалне важности“. Види: Модлу Д.: Осигурање мјеста на којем је пронађено мртво тијело до доласка увиђајне екипе, Приручник, број 3/1988, стр. 250- 261.

³⁸⁵ Симоновић Б., оп. цит., стр. 557.

³⁸⁶ Ово је случај када је лице мјеста предходно било обезбјеђено од стране полицијских службеника. Међутим, уколико мјесто догађаја није било обезбјеђено, (што је риједак случај у пракси) сама увиђајна екипа, ће прикупити потребна обавјештења од евентуалних очевидаца догађаја.

У обиљежени круг лица мјеста криминалистички је исправно да први улазе и наступају, криминалистички техничар и вјештаци одговарајуће струке како би предходно обиљежили видљиве трагове и предузели мјере да се не гази по одређеној површини гдје је логично предпоставити да ће се у динамичкој фази увиђаја пронаћи и микротрагови. Сасвим је погрешна пракса да лице мјеста предходно обиђу сви чланови увиђајне екипе, па да се потом отпочне са вршењем увиђаја, јер то може довести до промјене или уништења постојећих и настајања нових не релевантних трагова.

Након уласка у обиљежени круг лица мјеста убиства, приступа се статичкој фази увиђаја. У оквиру статичке фазе увиђаја криминалистички техничар прво означава и обиљежава трагове и предмете пронађене на лицу мјеста, затим описује изглед лица мјеста и затечено стање тако да се ништа не помјера³⁸⁷, али уз тачно навођење мјеста проналажења појединих трагова и предмета. Након тога фотографише мјере растојања, затим сачињава скице свих промјена на лицу мјеста и при том се полази од леша као централне тачке увиђаја код убистава. Записнички се фиксира тачан положај леша (опис, фотографија, скица), како не би било никаквих проблема у евентуалној каснијој реконструкцији криминалног догађаја. Такође се описује положај леша, као и видљиви трагови на њему. У поступку описивања чињеничног стања увјек се полази од општег ка посебном. Фотографисање треба вршити такође од општег ка посебном, тј. од ширег изгледа лица мјеста, па до појединих трагова или других битних детаља.

Динамичка фаза увиђаја се одликује знатно активнијим односом увиђајне екипе према мјесту догађаја, а у оквиру ње се обављају активности којима је циљ фиксирање, осигурање и безбједно паковање пронађених трагова и предмета, а у оквиру ње је могуће обавити ситуационо вјештачење, реконструкцију или истражни експеримент³⁸⁸. Ова фаза увиђаја подразумјева детаљан преглед мјеста извршења кривичног дјела убиства, укључујући помјерање ствари и леша, с циљем проналажења микротрагова, али и видљивих трагова, предмета или дијелова предмета који су у статичкој фази били скривени или неприступачни. Пронађени трагови и предмети описују се у записнику о увиђају, стим што се предходно означе, односно обиљеже. Такође се фотографишу и то тако да представљају цјелину са фотографијама из статичке фазе увиђаја. Ови трагови и предмети се такође уносе у скицу лица мјеста. У овој фази увиђаја, криминалистички техничар и вјештаци одговарајуће струке изузимају трагове и предмете, као и потребне узорке, стручно их пакују и транспортују ради даљег вјештачења.

Приликом вршења увиђаја треба утврдити тјелесну температуру леша и температуру ваздуха³⁸⁹. Такође треба обавити детаљан преглед одјеће леша и навести да ли на њој има сумњивих трагова пијеска, блата, дијелова биљака, да ли су дијелови одјеће негдје расјечени и пробушени, детаљно описати предмете, ствари и документе који су

³⁸⁷ Познато криминалистичко правило „прво очима, па рукама“ јасно дефинише однос статичке и динамичке фазе. В. Кривокапић (оп. цит., стр. 281), наводи да се у статичкој фази увиђаја, ништа не мијења и не помјера у изгледу и затеченом стању лица мјеста, па се зато она и врши са „рукама у џеповима“.

³⁸⁸ Алексић Ж. Шкулић М., Криминалистика, оп. цит., стр. 70.

³⁸⁹ Познато је да се леш хлади после смрти око један Целзијусов степен за један сат, што се може користити, али само до изједначавања температуре леша с околном температуром. Види: Коралић Н., Истраживање кривичних дјела, Сарајево 2012., стр. 553.

пронађени, нпр., новац, папири, ствари од вриједности, писма. Навести обавезно, ако недостају поједини одјевни предмети. Пронаћи трагове који указују на борбу између жртве и нападача, назначити да ли је нешто нађено у рукама жртве (власи косе, дугмад, крпице одјеће итд). Узети садржај испод ноктију ради вјештачења. Веома је битно извршити опис и преглед леша током увиђаја, јер то може пружити многе корисне оперативне информације. Опис леша врши љекар специјалиста судске медицине, а спољашњи преглед леша, с циљем проналажења трагова и утврђивања начина и средстава којима је извршено убиство, поред љекара судске медицине, врши и криминалистички техничар, као и други вјештаци у зависности од средстава којим је извршено убиство (балистичар, трасолог, биохемичар и сл.).

Посебно је од значаја да се током увиђаја спољашњи преглед леша детаљно обави како се не би догодило да се током транспорта на обдукцију униште или измјене релевантни трагови или чак да настану нови трагови који нису у вези са кривичним дјелом убиства и његовим учиниоцем, што се негативно може одразити на ефикасност даљег тока истраге и исту усмјерити у сасвим погрешном правцу. Прегледом тијела треба утврдити да ли има повреда на лешу и чиме су могле да буду задане, постоје ли трагови ноктију мушке или женске руке, има ли трагова угриза. У записнику навести и обавезно фотографисати локацију мртвачких флека³⁹⁰ које су од великог криминалистичког значаја јер се на основу њих може утврдити и да ли је леш помјеран, као и приближно вријеме наступања смрти. У случају да се мјесто извршења кривичног дјела не поклапа са мјестом проналаска леша потребно је испитати како је жртва доспјела на мјесто гдје је пронађена. Да ли је било употребиљено какво превозно средство? Постоје ли трагови вучења? Постоје ли трагови превозног средста? Потребно је установити ток извршења убиства³⁹¹.

У свим случајевима сумњивих смрти, са траговима насиља на лешу или у околини, смрти под необичним, неразјашњеним околностима или када постоји и најмања сумња да би могла бити насилна смрт, треба обавити обдукцију. Сигурни узрок смрти се једино може утврдити обдукцијом. Обдукцију наређује тужилац³⁹². Судски љекар, по наредби тужиоца у свом налазу и мишљењу описује леш (ожиљци, особени знаци, тетоваже, повреде или недостаци на зубима), изјашњава се о општем физичком и здравственом стању преминулог, обавља преглед свих органа³⁹³, установљава повреде на тијелу или органима, описује их, износи могуће узроке њиховог настанка и оруђа којима су могле бити нанијете, процијењује колико је свака од њих допринијела наступању смрти. Наводи које су повреде настале прије, а које послје настанка смрти. Вјештак се посебно изјашњава да ли на тијелу преминулог има трагова насиља, огреботина, трагова гушења, трагова уједа, да ли се испод ноктију жртве налазе власи косе, ткива, коже или секрета. Да ли на рукама има тзв. одбрамбених повреда. Установљава се, на основу токсиколошке анализе да ли је жртва била у алкохолисаном стању, под утицајем опојних дрога или

³⁹⁰ Мртвачке мрље (флеке), захватају цијелу површину тијела 34 часа послје смрти, док се траг притиска појављује 10-12 часова послје смрти. Корајлић Н., оп. цит., стр. 553.

³⁹¹ Водинелић В., Криминалистичка обрада убистава и тешких тјелесних повреда, Београд, 1972, стр. 39-48.

³⁹² Члан 222. ЗКП БиХ, ЗКП БД БиХ, члан 230 ЗКП РС и члан 237 ЗКП ФБиХ.

³⁹³ Обдуцент може дати податке о обољењима срца, јетре и бубрега, чиру у стомаку и цријевима, шећерној болести или ТБЦ, артериосклерози, гушавости, сифилису, а такође и о деформацији у развоју неких органа итд. (Видјети: Алексић Ж. Шкулић М. Криминалистика, Београд, 2007., стр. 278-280.)

других отрова. Ако је у питању женска особа утврђује се да ли је била трудна, да ли је рађала, те да ли има насиља и повреда у предјелу полних органа³⁹⁴.

Током статичке и динамичке фазе увиђаја треба настојати да се добију одговори на што више златних питања криминалистике и да се разјасне све битне чињенице и околности тј. да ли криминални догађај представља кривично дјело убиства или је само ријеч о самоубиству, задесној или природној смрти. На ком мјесту и у које вријеме је извршено убиство? Посебну пажњу треба усмјерити на утврђивање чињенице да ли је мјесто проналаска леша стварно мјесто извршења убиства и уз помоћ вјештака судско медицинске струке покушати приближно одредити вријеме настајања смрти, јер давање што прецизнијег одговора на ова два питања омогућава и лакшу провјеру алибија осумњиченог лица. На који начин и којим средством је извршено убиство, да ли је био један или више извршилаца, идентитет жртве. Веома је значајно утврдити пут доласка, кретање и начин понашања на лицу мјеста, пут одласка учиниоца, која су мјеста, односно локације одакле су се могле видјети или чути поједине радње које су пратиле извршење убиства, мотив учиниоца и осумњичена лица.

Такође, током увиђаја треба настојати да се разјасне и нека друга питања значајна за истрагу: положај жртве и учиниоца у моменту убиства, физичка конструкција учиниоца с обзиром на начин извршења и физички изглед жртве, које је све трагове убијени могао оставити на учиниоцу, да ли је учинилац повријеђен и по којим дијеловима тијела, да ли му је поцијепан неки дио гардеробе и који, да ли је учинилац тражио одређене предмете, новац или документацију, да ли је познавао прилике, да ли је користио возило и сл. Које ће се од наведених чињеница разјаснити и утврдити индивидуално је за сваки конкретан случај убиства, што свакако упућује на закључак да се увиђај код убиства не смије вршити искључиво на ужем дијелу лица мјеста гдје је пронађен леш, већ је потребно извршити детаљан и систематски преглед шире околине ради проналажења трагова и предмета у вези са убиством и његовим учиниоцем.

У зависности од начина, средстава, мјеста и времена извршења и од кретања и понашања учиниоца прије извршеног убиства, за вријеме убиства и након њега, као и чињенице да ли је било отпора жртве, односно међусобне борбе на лицу мјеста, могуће је током увиђаја, пронаћи разноврсне трагове и предмете који могу потицати од жртве, средстава извршења и учиниоца. Који ће се трагови затећи на лицу мјеста, у каквом стању и у ком степену релевантности, зависи и од протеча времена за сазнање да је извршено убиство, од благовременог изласка на лице мјеста и предузимања мјера на њиховом очувању, односно спречавању могућих промјена и њиховог евентуалног уништења, као и поступања у складу са криминалистичким и кривичнопроцесним процедурама³⁹⁵.

Кривична дјела убиства најчешће прате специфични трагови на које је потребно обратити пажњу приликом вршења увиђаја: трагови на лешу (повреде које су

³⁹⁴ Најчешће у пракси, криминалистички техничари и инспектори за крвне деликте не присуствују провођењу обдукције и ако присуствују њихова улога је сасвим пасивна (не постављају питања, не траже објашњења, не постављају захтјеве обдуценту за провођење још неких испитивања или узимања узорака).

³⁹⁵ Корајлић Н., Истраживање кривичних дјела, оп. цит., стр. 552.

проузроковале смрт - ране од ватреног и хладног оружја, трагови дјеловања механичке силе итд.), трагови борбе на лешу (исцијепано одијело и веш, повреде у самоодбрани, посјекотине на руци којим је хватан нож убице, остаци коже или власи косе под ноктима или у руци, одломљени дијелови нокта), предмети или дијелови леша који могу послужити за утврђивање идентитета непознате жртве (одјећа и обућа, накит, исправе, особени знаци, папиларне линије и сл.)³⁹⁶.

Почетна тачка у разјашњавању кривичног дјела убиства је проналажење леша. Од пресудне је важности идентификовање леша убијеног што даје значајан подстицај за даље активности при разјашњавању кривичног дјела³⁹⁷. У криминалистици се истиче да цјелокупна методика откривања, разјашњавања и доказивања убиства полази од идентификације леша као прве и неопходне предпоставке. Убице покушавају да отежају идентификацију жртве тако што уништавају лице, сијеку шаке, одузимају документа, скидају прстење итд. Старо криминалистичко искуство створило је врло важно правило: из тога што извршилац кривичног дјела настоји да онемогући идентификацију уклањањем свих трагова, који би могли да послуже као основ идентификације, треба начинити закључак да између извршиоца кривичног дјела и убијене особе постоји одређена веза и да се откривањем те везе може пронаћи извршилац. То не мора увјек да буде тачно, то је само оријентационо - елиминациона индиција, али драгоценост. Зато ако се деси да неко буде убијен, а нису му одузета документа, није ништа учињено да се онемогући његова идентификација, може се до извјесне мјере у извјесним случајевима претпоставити да је лице које је извршило убиство, било непознато убијеном и његовим ближим рођацима и пријатељима³⁹⁸. Дакле, прикупљени подаци током увиђаја о жртви могу пружити значајне индиције о мотиву убиства и о кругу могућих учинилаца. Личност жртве често открива убицу.

Најчешћи траг жртве на лицу мјеста јесте траг крви који може да се нађе на самој жртви, на околним предметима, зидовима, патосу, плафону, као и на учиниоцу. Обрада трагова крви пронађених на лицу мјеста обухвата примарну и секундарну обраду - примарна се врши на мјесту проналаска трага, док се секундарна обрада врши у лабораторији. Примарна обрада трага крви обухвата његово препознавање, утврђивање изгледа, изузимање и паковање. Траг крви може бити у облику сливања, капи, прскотина, брисотина, локви или комбиновани траг³⁹⁹. Осим тога, на мјесту извршења убиства могу

³⁹⁶ Препознавање леша и одјеће са њега, које неки сматрају довољним за идентификацију, показало се у неким случајевима као не поуздано. У сврху идентификације користе се различите методе: дактилоскопија, опис леша, показивање, фотографисање, антропометрија, тоалетирање, опис и показивање предмета нађених на лешу, помоћ љекара судскомедицинског вјештака итд. Сви ови методи морају се што потпуније искористити да би се идентификовање извршило са потпуном сигурношћу. (Видјети: Симић И., Идентификација леша, Безбједност 5/62 стр. 418.)

³⁹⁷ Најважније информације у погледу личности непознатог извршиоца може да пружи сама жртва. Због тога је неопходно да се истражи личност убијеног и њени односи са другим лицима. Један чувени криминалиста из Scotland Yarda је написао: „Најважнији задатак у сваком случају убиства је установити идентитет жртве. Само тада може да се прати нит на кругу познатих особа убијеног. Само тада може да се утврди миље у којем се кретао посљедњих часова свога живота убијени“. Видјети: Meixner, Kriminaltaktik, band II, Hamburg, 1965., стр. 192.

³⁹⁸ Водинелић В., Криминалистичка обрада убиства и тешких тјелесних повреда, стр. 15.

³⁹⁹ Маринковић Д., Лајић О., Криминалистичка методика, оп. цит., стр. 32.

се наћи и трагови ноктију, зуба, влакана, длака, папиларних линија који потичу од жртве, а који имају посебно релевантан значај уколико се пронађу на осумњиченом лицу. Поједини трагови који потичу од учиниоца могу се наћи и на жртви. Поред трагова крви, то могу бити и трагови длаке, зуба, ноктију, влакана и сл., а постоје и трагови од средстава извршења на жртви, који могу бити различити у зависности о којем се конкретно средству ради. Такође, на жртви и учиниоцу могу се пронаћи и специфични микротрагови који могу да се задрже испод ноктију, а који потичу од ткива или одјеће учиниоца, односно жртве, што је опет у узрочној вези са начином извршења убиства и развојем тока криминалног догађаја.

На мјесту убиства (проналаска леша) могу се наћи и разне људске излучевине: мокраћа, измет, пљувачка, желудачни садржај, зној, слина, сперма, вагинални секрет и сл. Сви трагови људских излучевина представљају биолошки материјал из кога се потенцијално може одредити ДНК профил оставиоца. Компарација ДНК профила већине биолошких трагова нађених на лицу мјеста са ДНК профилем потенцијалних учинилаца (осумњичених) има за циљ долажење до учиниоца.

Трагови који се могу пронаћи на учиниоцу⁴⁰⁰ и код учиниоца (прскотине крви, трагови барутних гасова и не изгорелих честица при употреби ватреног оружја, трагови борбе на одијелу и повреде на лицу и тијелу - огреботине, трагови зуба услед уједа, ране, травови прашине и крви на обући, употријебљено оружје и оруђе, одузети предмети)⁴⁰¹.

Трагови који указују на средство и начин извршења кривичног дјела убиства: врста оружја или оруђа (пиштољ, чаура, зрно, нож, сјекира, тољага, камен, уже од вјешања), код тровања (бочице, рецепти, тубе, остаци хране, употријебљено посуђе), трагови на оружју и оруђу (отисци прстију, фабричке и друге ознаке којим се може идентификовати власник или држалац оружја). Зависно од средства и начина извршења убиства, за очекивати је да се на мјесту проналаска жртве налазе трагови који по правилу потичу од учиниоца или жртве. Тако нпр., уколико је убиство извршено ватреним и хладним оружјем, услед чијег дејства су жртви нанјете механичке повреде, доћи ће до крварења из организма. Ако је пак убиство извршено задављењем или тровањем, до крварења узрокованог средством извршења неће доћи. Одсуство трагова крви на мјесту проналаска леша, у случајевима када је, с обзиром на стање и повреде леша, њихово присуство обавезно, представља снажан индикатор да је убиство извршено на другом мјесту са кога је леш пренјет на мјесто гдје је пронађен (тзв. мјесто сакривања, одлагања леша).

Трагови кретања (долазак, кретање и одлазак с мјеста догађаја, трагови стопала, трагови возила, трагови вучења и преношења леша). Трагови борбе на мјесту догађаја (разбацане ствари, поломљени предмети, угажена трава, изломљено шибље, комадићи

⁴⁰⁰ Посебну пажњу треба посветити проналаску трагова на одјећи осумњиченог, и то првенствено на мјестима која нису маркантна, односно на која убица не обраћа пажњу како би их уклонио. То су мјеста око шавова, цепова, манжетни, шлица, пертле, капа, и на тијелу испод ноктију, око ушију и само уво, као и у коси. Шипрага - Алексић: Криминалистичка методика, Београд, 1986., стр. 163.

⁴⁰¹ Марковић Т., Савремена техника истраживања кривичних дјела (Криминалистика), стр. 554., Бошковић М., Криминалистичка методика I, Београд, 1995., стр. 54.

одјеће, отргнута дугмад). Специфични трагови (мириси који остају на лицу мјеста, трагови који указују на специфичне психолошке и карактерне особине убице и сл).

Осим трагова, на мјесту извршеног кривичног дјела могу се пронаћи приликом вршења увиђаја и разноврсни предмети који потичу од учиниоца, којима није извршено кривично дјело, али могу послужити као материјалне индицијалне чињенице које указују на осумњиченог. Наиме, учинилац на мјесту извршења убиства у многим случајевима оставља разне предмете, понекад свјесно јер му сметају, док их у одређеним ситуацијама изгуби или заборави на лицу мјеста, тако да у том тренутку није ни свјестан да су остали поједини предмети који су њему припадали. Најчешће су то приручни предмети учиниоца (штап, ташна, кишобран), предмети личне употребе (лула, муштикала, табакера, минђуша, сат, ланчић), предмети одјеће (капа, шешир, сако, капут, рукавице), предмети обуће (ципеле, патике, чизме), дијелови обуће и одјеће (дугмад, отргнуто парче платна од гардеробе, дијелови ђона ципеле, коже, скаја), као и други предмети (писма, касете, исправе и разна документација)⁴⁰².

Треба детаљно проучити хартије и писма пронађена приликом вршења увиђаја у посједу убијеног. Упоредо са увиђајем прикупити и потребна обавјештења: када је убијени последњи пут виђен, како се понашао, са ким је био, да ли је некога очекивао. Испитати односе у породици (да ли је било сукоба, насиља), узимање алкохола, прељубе у браку. Распитати се за карактер, темперамент, углед који је уживао, да ли је био кажњаван, имовинско стање, брачно стање, сексуални живот, да ли је са неким био у сукобу, имао непријатеља, коме је дуговао и ко је њему био дужан. Да ли је неко пријетио убијеном? Да ли је имао посебне навике и које, да ли је био чужак, перверзан? Проучити друштво са којим се дружио. Ко је могао да има интерес за његово уклањање и ко има насљедни интерес⁴⁰³.

Приликом вршења увиђаја такође треба уочити разлику између трагова које је оставио извршилац и трагова које је оставила жртва. Ово је посебно значајно за мисаону реконструкцију убиства, планирање и провјеравање различитих верзија.

На крају увиђаја у тзв. „контролној фази“⁴⁰⁴, посебна пажња посвећује се анализи резултата увиђаја, при чему се сваки траг, пронађени предмет и свака чињеница посебно испитује и доводи у контекст са другима, као и чињеничним стањем у цјелини. Због тога је важно да се ток убиства анализира корак по корак, од уочавања трагова доласка, понашања убице приликом извршења, до напуштања лица мјеста. Анализом чињеничног стања неминовно се долази до индиција које указују на вјероватне учиниоце кривичног дјела убиства и могуће правце одвијања истраге.

⁴⁰² Корајлић Н., Истраживање кривичних дјела, оп. цит., стр. 552.

⁴⁰³ Водинелић В., Криминалистика, Београд, 1978., стр. 528.

⁴⁰⁴ Мало аутора говори о овој фази увиђаја. Видјети: Модлу Д. Павишић Б., Криминалистика, Ријека, 1999.

3.2.2. Увиђај и фингирана убиства

Приликом вршења увиђаја пракса показује да постоје случајеви да се извршено кривично дјело убиства прикрива фингирањем задесне смрти и у одређеним криминалистичко тактичким ситуацијама неће одмах бити јасно да ли је ријеч о задесној смрти, убиству или чак самоубиству. Криминалистичка историја је пуна случајева код којих постоји трилема, тј. квадрилема: убиство, самоубиство, задесна смрт - несретан случај или природна смрт. Подмукле убице исценирају⁴⁰⁵ кривичноправни случај да би прикрили убиство, врше паљевину да би спалили леш, на жељезничку пругу остављају леш у циљу приказивања несретног случаја итд. Дакле, извршилац на разне начине покушава да отежа посао увиђајној екипи уносећи промјене у чињенично стање настало кривичним дјелом како би спријечио разоткривање кривичног дјела и своје учествовање у њему. Основни начини измјене чињеничног стања на лицу мјеста које предузимају деликвенти су прикривање кривичног дјела и фингирање.

Прикривена кривична дјела убиства су стварно извршена и код њих учинилац након остварења последице кривичног дјела предузима радње којима се та последица чини мање уочљивом (прећуткивање - не пријављивање дјела и учиниоца, уништење предмета и трагова нпр. паљевином, маскирање - сакривање предмета и трагова кривичног дјела итд.).

Приликом фингирања убиства извршилац ствара привид, приказује лажни догађај како би обмануо екипу за вршење увиђаја. Фингирано кривично дјело убиства спада у оне облике фингирања гдје је учинилац стварно извршио убиство, па да би отклонио сумњу од себе као учиниоца, фингира чињенично стање на лицу мјеста, и тако указује на сумњу да је неко друго, непознато лице учинилац. Кривично дјело убиства фактички постоји и оно је видно манифестовано и учинилац га не прикрива, а у многим ситуацијама га чак и сам пријављује, али тек након симулирања (фингирања) одређених трагова и предмета. Фингирани трагови су произведени свјесно са јасном намјером да прикрију кривично дјело или учиниоца. То нису аутентични трагови какве остављају стварни извршиоци, напротив, они у себи садрже трагове фингирања. Које ће трагове и предмете учинилац фингирати најчешће зависи од начина и средстава извршења, али и од мјеста и времена извршења кривичног дјела убиства.

У свим ситуацијама гдје постоји сумња да је у питању кривично дјело убиства, без обзира на начин његовог прикривања, потребно је предузети одговарајуће мјере и радње како би се оно разјаснило и доказало. Због тога је потребно извршити анализу и утврдити садржај и значење сваког трага и предмета, па на основу тога, у склопу осталих чињеница утврђених увиђајем на лицу мјеста и добијених информација, провјером алибија, извући закључак о постојању сумње да је у питању фингирано убиство. Међутим, у многим ситуацијама, правилан одговор на питање шта се десило, односно да ли је ријеч о

⁴⁰⁵ Исценирано мјесто извршења кривичног дјела је оно на којем се убица труди да прикрије своје трагове, настојећи друге да наведе на „погрешан“ закључак да је жртва извршила самоубиство, изгубила живот несретним случајем или је умрла природном смрћу. Према томе, исценирање је свјесна радња извршена од стране извршиоца кривичног дјела с циљем ометања истраге. Видјети: Корајлић Н., Истраживање кривичних дјела, оп.цит., стр. 570.

фингираном дјелу убиства, не може да се да прије извршених судско медицинских (обдукција тијела)⁴⁰⁶, балистичких, биолошких, хемијских и других вјештачења, у зависности од сваког конкретног случаја.

Погрешна је пракса приликом вршења увиђаја да се иде линијом мањег отпора и ако постоји и мала сумња у самоубиство, задесну или природну смрт, те да се одмах прихвати та верзија, а искључи верзија убиства и прекине даљи оперативни рад. Не искусни истражитељи су склони пребрзом доношењу закључака. Нпр. када пронађу мушкарца објешеног у гаражи или жену која је у кади пресјекла вене, пребрзо закључују да је ријеч о самоубиству. Заборављају да није тешко објесити старе, немоћне, болесне, онесвијешћене или омамљене (дрога, алкохол), хипнотизирани особе. Такве грешке при увиђају, доводе до тога да кривично дјело убиства које је фингирано вјешањем или резањем вена и сл. остаје не откривено са малим шансама да икад буде откривено и разјашњено. Зато сваки проналазак објешеног мртвог тијела или проналазак мртвог тијела које указује на наводно самоубиство тражи изразито професионално провођење увиђаја, што у пракси није увијек случај⁴⁰⁷.

Специфичности облика, начина и мјеста испољавања трагова и предмета код кривичног дјела убиства указују на тешкоће његовог фингирања. У склопу чињеничног стања извршеног убиства веома је тешко накнадно фингирати трагове крви, стопала, папиларних линија, земље, стакла, балистичке и друге трагове и подесити одговарајуће предмете и све то добро технички извести и уклопити у логичну цјелину. Посебно је тешко успјешно исценирати биолошке и балистичке трагове, јер се ту јављају два основна проблема која симулант тешко може да савлада, а на чијем разрјешењу оперативни радник мора инсистирати, с обзиром на то да му омогућавају доказивање или сумњу да је ријеч о фингираном убиству⁴⁰⁸.

Први проблем се јавља у вријеме када треба те трагове прилагодити логици и затеченом чињеничном стању, како не би били у контрадикторности са стањем стварно извршеног кривичног дјела убиства на тај начин, па се најчешћи пропусти појављују са мјестом лоцирања тих трагова, њиховим обликом и изгледом. Начин настанка трагова и предмета при извршењу кривичног дјела не може бити једнак са поступком њиховог фингирања након извршеног кривичног дјела убиства, па су поред логичких присутне и техничке грешке које заједнички доприносе утврђивању фингирања појединих трагова и предмета. Лажни трагови и предмети треба да предоче поједине елементе већ извршеног кривичног дјела убиства и они се разликују од истинитих трагова и предмета, али „за такво умјетно стварање трагова и предмета потребна је озбиљна и напорна мисаона дјелатност, која прати и најфинију логичку консеквентност реда ствари, а не само перфектна техничка обрада“⁴⁰⁹.

⁴⁰⁶ Обдукција (аутопсија, секција) представља поступак испитивања свих вањских и унутрашњих дијелова тијела умрлог, отварање шупљина, сјечење органа по извјесним медицинским правилима и по утврђеном реду, ради утврђивања болесних стања органа и повреда, те узрока смрти.

⁴⁰⁷ Често чланови увиђајне екипе немају довољно знања потребног да открију фингирана самоубиства.

⁴⁰⁸ Бошковић М., Јовичић М., Криминалистика - методика, Бања Лука, 2002., стр. 193.

⁴⁰⁹ Водинелић В., Студија о тактици разоткривања фингираних кривичних дјела, Приручник, РСУП Хрватске, Загреб, бр. 6/87. стр. 506-507.

Други проблем испољава се у виду немогућности предвиђања, а самим тим и симулирања свих трагова и предмета који су нужни да буду присутни како би фингирано чињенично стање дало што вјернију слику извршеног убиства на представљени начин. Предвидјети све могућности и извести на лицу мјеста све појединости фингирањем трагова и предмета скоро је немогуће чак и за интелигентног човјека који у одређеној мјери посједује одговарајућа криминалистичка знања. Након извршеног кривичног дјела убиства, у поступку фингирања трагова и предмета, долази до превида наизглед неважних чињеница и околности и до погрешних претпоставки и закључака, без обзира на то што учинилац у својој машти ствара претпоставке о будућем раду оперативног радника, како би фингираним траговима и предметима успио да угради што већи степен релевантности⁴¹⁰. То ствара могућност настајања негативних чињеница⁴¹¹, на основу којих се може посумњати да је ријеч о фингираном кривичном дјелу.

Негативне чињенице су изузетно важне при вршењу увиђаја кривичног дјела убиства и појављују се у два облика: 1) на лицу мјеста, другом објекту увиђаја (или понашању одређених лица) уочава се постојање неких околности (предмета и трагова или психичких индиција) које, полазећи од опште ситуације и цјеловитог утиска не би требало да постоје у конкретном случају⁴¹² и 2) установљава се непостојање поменутих околности које би по редовном току ствари морале да постоје⁴¹³. Негативне чињенице су не само упозорење, него и необорив доказ да се у конкретном случају ради о фингирању. Ове чињенице треба обавезно анализирати (обухватити мисаоном реконструкцијом), описати у записнику, скицирати и фотографисати у току увиђаја.

Приликом разоткривања фингираних кривичних дјела убистава, у спровођењу увиђаја битно је пронаћи, обезбједити и фиксирати све трагове и предмете на лицу мјеста, како би се њиховом анализом, уз помоћ вјештака одговарајуће струке, они довели у везу са презентованим начином задесне или природне смрти и утврдило да ли се уклапају у цјелину тако представљеног догађаја или указују на сумњу да је ријеч о криминалном догађају⁴¹⁴. Посебно је значајно обратити пажњу на све видне промјене на лешу и да то обавезно учини стални судски вјештак медицинске струке, који ће констатовати све повреде, оцијенити њихово значење у односу на узрок смрти и могућност њиховог настајања. Констатоване повреде на лешу које се не уклапају у догађај, јаке су индиције за

⁴¹⁰ Бошковић М., Јовичић Д., Криминалистика методика, оп. цит. стр., 194.

⁴¹¹ Окосницу разоткривања и разјашњавања фингираних криминалних радњи чини проналажење негативних чињеница. То су оне чињенице које су свој одраз добиле кроз техничке, мисаоне и психолошке грешке извршиоца, рефлектоване његовом симултаном дјелатношћу. Види: Кривокапић В., Крстић О., Криминалистика тактика II, Београд, 1995., стр. 109.

⁴¹² Нпр. пиштољ пронађен у десној руци самоубице указује на фингирање ако се утврди да је мртво лице било лјеворуко и сл.

⁴¹³ Нпр. недостатак крвних мрља испод леша или његовој близини иако на лешу постоји рана, указује на то да је лице убијено на другом мјесту и мртво пренесено на локацију гдје је пронађено; или нпр. на длановима самоубице ватреним оружјем нису пронађени трагови барутних гасова и сл.

⁴¹⁴ Примјер из праксе: На дну стрмих степеница пронађено мртво тијело 55-годишњег мушкарца. Да ли је жртва посрнула и пала (несретан случај)? Да ли је имала срчани удар на врху степеница, а потом се скотрљала низ степенице (природна смрт)? Да ли се жртва бачила низ степенице и на тај начин окончала своје физичке или менталне патње (самоубиство)? Да ли је неко гурнуо жртву низ степенице (убиство)?

верзију убиства, након чега обавезно слиједи истражна радња обдукције, ради утврђивања правог узрока смрти.

У пракси су чешћи случајеви фингирања задесних смрти, него прикривања убиства фингираном природном смрћу. Када се посумња да је ријеч о фингираној природној смрти, треба прикупити све информације о животу умрлог лица и његовој болести, а посебну пажњу посветити карактеру односа тог лица са ближом и широм породицом, на радном мјесту и кругу људи са којима се најчешће дружио, како би прикупљене чињенице могле указати на разлоге који не иду у прилог природној смрти⁴¹⁵. Дакле, најважнији сегмент у истрази код оваквих случајева, је пројена виктимологије преминуле жртве.

3.2.3. Увиђај код самоубиства

Самоубиство представља чин намјерног лишења сопственог живота, па према томе није кривично дјело, али са криминалистичког становишта оно представља одређени проблем, нарочито ако је конкретна ситуација тако сложена да је тешко закључити да ли се ради о самоубиству или убиству. Због тога је увјек потребно извршити увиђај како би се отклонила свака сумња.

Анализом извршених самоубиства⁴¹⁶ може се констатовати да самоубице предходно испланирају начин извршења самоубиства, одређујући мјесто и вријеме, при чему, углавном бирају скровита мјеста, како не би била осујећена њихова намјера. Међутим, има случајева и да се самоубиства врше на јавним мјестима пред већим бројем људи, као што је нпр. самоспаљивање, скакање са зграде, скакање са моста у ријеку и сл. Самоубиства се чешће врше у граду него на селу и више их је у прољетним и љетним мјесецима него у зимском периоду. Различита је и старосна структура лица која се одлучују на самоубиство. Запажено је да старије особе рјеђе врше самоубиства, мада је период економске и политичке кризе утицао на повећан број самоубиства и код те популације.

У пракси се као типични начини самоубиства појављују: вјешање, утапање, тровање, давлeње, сјечење вена, бодење разним сјечивима, самоспаљивање, употреба ватреног оружја, употреба експлозива, употреба електричне енергије, скок са висине, бацање под воз⁴¹⁷, бацање под возила. Заступљена су и двојна самоубиства која се најчешће врше од стране двоје лица супротног пола, а мотив је најчешће међусобна љубав. Овом самоубиству предходи заједничка одлука љубавника, након чега једно од њих убија друго, а потом лишава себе живота. Такође, су забиљежени и случајеви

⁴¹⁵ Бошковић М., Бановић Б., Методика откривања и разјашњавања фингираних кривичних дјела из посебних закона, ВШУП, Београд, 1998., стр. 100-106.

⁴¹⁶ Основна мотивација за самоубиство је депресија. Депресија је осјећај узнемирености која је окарактерисана осјећањем туге, очајања и безвољности што резултује губитком неке особе или трагедије или услед тешке неизлечиве болести.

⁴¹⁷ Сложен криминалистички задатак је утврђивање да ли у конкретном случају постоји самоубиство или убиство прикривено прегажењем воза, тј. полагањем тијела убијеног на шине. Видјети шире: Водинелић В., Убиства прикривени со прегазуване од воз, Годишник, Факултет безбједности, Скопље, број 6/1986, стр. 67-85.

самоубиства изазивањем саобраћајне несреће, тако што се возило великом брзином усмјери ка провалији или некој масивној препреци поред пута или на путу (нпр. теретно возило)⁴¹⁸.

Без обзира на све поменуте начине извршења самоубиства, као и на чињеницу да самоубиство није криминални догађај, криминалистички је исправно да се одмах изађе на лице мјеста и исто адекватно обезбједи, прикупе сва потребна обавјештења, изврши увиђај и обдукција леша, као и друга потребна вјештачења јер се у сваком конкретном случају мора утврдити да ли се ради о самоубиству или не. Увиђајна екипа мора бити опрезна у вези три ствари приликом вршења увиђаја: 1) мора утврдити присуство оружја или средства којим је проузрокована смрт; 2) утврдити озледе или ране које је лако распознати да је жртва себи нанијела или могла нанијети и 3) утврдити постојање мотива или намјере да жртва одузме себи живот. Да би се овакви случајеви успјешно разријешили, неопходно је добро познавати социјално психолошке (психопатолошке), судскомедицинске аспекте самоубиства и специфичности начина и средстава извршења, као и специфичности трагова који остају на лицу мјеста и указују на стварно или фингирано самоубиство, што ћемо у даљем тексту детаљније образложити.

Судскомедицински аспект самоубиства вјешањем - код самоубиства вјешањем смрт проузрокује прекид кротока у артеријама, које доводе крв у мозак. Овај прекид довода крви у мозак наступа услед притиска замке⁴¹⁹ на артерије, које из срца доводе крв. Услед тога настаје готово моментална несвјестица као последица анемије мозга. При томе није потребно да на замку дјелује сва тежина тијела, већ и сразмјерно мало стезање врата може да доведе до поменутих последица⁴²⁰.

Најуочљивији налаз код вјешања на лешу јесте странгулациона бразда. Она се у правилу налази изнад штитне хрскавице према горе и иза оба уха, а оба се њена крака завршавају на средини потиљка главе у облику отворене омче или чвора омче и увјек ће на врату самоубице оставити дубоко утиснуту бразду у облику жлијеба. Ови наведени трагови сами по себи нису доказ заживотног вјешања. Може се и мртво тијело објесити, па да на врху остане јасно изражени траг, па и бразда вјешања, посве слични онима, који настају код заживотног вјешања. Вањским прегледом врата и трага вјешања често је на мјесту догађаја у току увиђаја немогуће разликовати заживотно од посмртног вјешања.

Током увиђаја, брижљивим прегледом и проучавањем мјеста догађаја, одјеће и тијела леша, конопца и мисаоном реконструкцијом догађаја могу се уочити и такве

⁴¹⁸ Индиције које указују на могуће самоубиство су: непостојање техничких недостатака на возилу који би могли да буду узрок несреће, непостојање трагова кочења, екстремно не прилагођена брзина вожње условима пута, не кориштење заштитног појаса при вожњи, психичке или социјалне тешкоће које доприносе самоубиству (психичке болести, ранији покушаји самоубиства, социопатије, постојање мотива и намјере за самоубиство), непосредно прије несреће закључен уговор о животном осигурању живота. Потребно је искључити и здравствене разлоге као могуће узроке несреће, нпр. инфаркт у току вожње. Види: Harbort, Stephan: Verkehrsunfall als getarnter Selbstmord, Kriminalistik, br 3/1995, str. 201-204.

⁴¹⁹ Као замке, самоубици могу да послуже најразличитији предмети, а не само конопци и каишеви.

⁴²⁰ Сила која је потребна да изврши притисак на замке се креће од 5 до 15 кг, зависно од тежине особе и њене физичке конструкције.

појединости, које указују да нешто није у реду, да постоји несклад, погрешке и сл. Тако нпр. ако беживотно тијело слободно виси и високо је над земљом, мора постојати неко помоћно средство којим се самоубица послужио, као што су столица, љестве и сл. Проналазак таквих предмета и трагова самоубилачких ногу на њима, указује да се ради о самоубиству. Код самоубиства вјешањем, дешњаци обично постављају чвор петље на десну страну врата, а љеваци на лијеву. Супротно од овог је сумњиво. Међутим, ако се прегледом леша, пронађу трагови силе на њему (подливи, трагови удараца по глави, или трагови гушења на врату и сл.), неуредна и поцјепана одјећа, откинута дугмад итд. онда то са сигурношћу указује да се ради о фингираном самоубиству⁴²¹.

Судскомедицински аспект самоубиства тровањем - самоубиство тровањем је један од честих начина извршења самоубиства. Отрови у тијело доспијевају на различите начине а најчешће кроз уста, удисањем, путем ињекције (интравенозно), а могу се убацити у вагину или дебело цријево. За овлаштена службена лица која врше увиђај и спроводе истрагу оваквих случајева, од значаја је да буду упознати са дејством појединих отрова, знацима тровања и карактеристичним траговима који остају на жртви.

Дејство отрова наступа након проласка отрова у крв и доспијећа до оних органа који су према њему најосјетљивији. Зато се знаци тровања најбрже појављују када је отров непосредно унијет у крв путем убризгавања, док отрови узети кроз уста дјелују углавном спорије, пошто треба да их апсорбује желудац, односно танко цријево. И гасовити или течни отрови, који се удишу и уносе кроз плућа, брзо продиру у крв, док је апсорбовање отрова убачених у вагину или дебело цријево сразмјерно спорије. Постоје извјесни општи симптоми на које је потребно обратити пажњу при вршењу увиђаја, који могу корисно послужити за утврђивање тровања у случајевима било какве сумње на тровање као што су: повраћање, грчеви, парализа, делиријум, промјене на зјеници, цијаноза, мирис и задах, лучење пљувачке, промјене на кожи, малаксалост и сл.

Утврђивање тровања као узрока смрти може бити извршено само аутопсијом и хемијском анализом. Криминалиста који је вршио истрагу тровања може помоћи патологу предочавајући му чињенице до којих је дошао вршећи увиђај. Већина отрова не оставља карактеристичне трагове на лешу. Клинички знаци почетног тровања су често слични знацима разних других обољења. Прва мјера, коју треба предузети приликом расвјетљавања неког случаја, гдје постоји сумња да се ради о тровању, јесте детаљан преглед леша и мјеста на коме је леш пронађен. Треба пронаћи судове из којих је отров могао бити узет, као што су тањира, шоље, разне боце⁴²² итд. Остатак јела и пиће треба изузети ради евентуалних вјештачења. Посмртни преглед тијела, детаљна, подробна аутопсија и токсиколошки преглед треба да отклоне сваку могућност бркања природног обољења с тровањем и да се да одговор о врсти и количини употријебљеног отрова. Када

⁴²¹ Убиство вјешањем је у правилу ријетко, пошто је тешко објесити здраву и одраслу особу која се брани, јер у таквим случајевима на тијелу се увјек могу наћи тјелесне повреде које упућују на убиство. Убиство вјешањем могуће је са старим, болесним, изнемоглим и онесвјешћеним (хипнотизирани, дрогиране, алкохолизиране) особама и дјецом који не могу пружити отпор.

⁴²² Све медицинске флаше и тубе, укључујући и празне, треба сачувати, чак и када се сматра да су безбавне. Наизглед празна боца, може садржавати трагове праха, који се може идентификовати микрохемијском методом. Види шире: Корајлић, Н., Истраживање кривичних дјела, стр. 599.

мртва особа лежи на кревету, постељина се треба испитати јер отров може бити у праху и може се наћи на кревету. Међу најважнијим доказима код тровања су: шоље, чаше, и друге посуде пронађене у близини покојника или на таквим мјестима и таквим условима да се могу смјестити у директну везу са смрћу⁴²³.

Када се сумња у тровање храном, кориштено посуђе са остацима хране се мора изузети ради вјештачења. Ако се такви трагови не шаљу одмах на вјештачење, онда се морају чувати у фрижидеру и чим прије их слати. Ако постоји и мала сумња да се ради о убиству, онда се остаци хране морају тражити и ван у кантама за смеће, гомили ђубрива, на земљи и на другим мјестима. Бљувотина, пљувачка и слуз на или околу мртве особе може садржавати трагове тровања и морају се сачувати. У принципу, овакви трагови су веома ријетки, а када се нађу, на основу њих је могуће утврдити и какву је храну узимало лице које је избацило желудачни садржај⁴²⁴. Сумњиве мрље на одјећи и на кревету се такође требају сачувати, као и мрље од урина и фекалија и оне дају патологу водич за доношење одлуке је ли у питању тровање или не.

Судскомедицински аспект самоубиства утапањем - утапањем називамо угушење у течности, обично у води, која не мора бити дубока⁴²⁵. За угушење је довољно да течност досеже до дисајних отвора иако су сви остали дијелови на сувом. Има примјера давлена гдје вода није била ни 10 цм дубока, јер лице које се нашло у том положају, није било у стању да подигне или окрене главу, па се утопило исто као да је било потпуно уроњено у дубоку воду. Самоубице улазе у воду најчешће обучени. Понекад оставе на обали дијелове горње одјеће, торбу или документа. Да би онемогућили самоспашавање, понекад себи вежу ноге и руке или вежу о врат или тијело камен, или друге тешке предмете.

Основно криминалистичко питање које се поставља код проналаска леша у води јесте да ли је тијело бачено мртво у воду или је тамо доспјело живо, односно да ли је смрт последица самоубиства или се ради о прикривању већ извршеног убиства. Прегледом и обдукцијом леша, тешко се може са сигурношћу утврдити да ли се ради о убиству, самоубиству, несретном случају или природној смрти. У већини случајева разликовање није могуће, пошто повреде које настају кад неко сам склизне и падне низ обалу у воду, или ако га је неко гурнуо низ обалу - у оба случаја су једнаке и у оба случаја узрок смрти ће бити утопљење. Исто тако, немогуће је разликовати самоубилачко утопљење од несрећног. Једино што нас понекад упућује на убиство јесу повреде по тијелу утопљеника у виду модрица, крвних подлива (хематома), прострелне ране, огреботине, подеротине, посјекотине, убодне ране итд.

Медицинско-криминалистичке индикације које упућују да је живо тијело упало у воду су: блијед изглед тијела који је нарочито изражен приликом утапања у хладној води услед стезања крвних судова, јака надутост утопљеничких плућа која су мекана и сува,

⁴²³ Обавезно у оваквим случајевима изузети отиске прстију и дланова папиларних линија, ради вјештачења.

⁴²⁴ Трагови желудачног садржаја, као и остали биолошки трагови, држе се у фрижидеру на плус 4 степена С до допреме у лабораторију гдје ће се извршити вјештачење. Види шире: Гаћеша, Д., Криминалистика, Бања Лука, 2012. год., стр. 263.

⁴²⁵ Усмрћење утапањем је најчешћи облик самоубиства како код мушкараца, тако и код жена.

најчешће отворена уста утопљеника, посмртно модрило на глави и врату, стиснути предмети у шакама (муљ, трава)⁴²⁶, услед грчевитог стискања шака видљиви урези од ноктију на длановима, бијела пјена која излази из уста и носа ствара се у душнику и другим дисајним путевима у вријеме утопљења а плинови који се развијају у тијелу стално тјерају ту пјену на нос и на уста. Ако је смрт наступила прије стицања у воду неће бити бијеле пјене, јер ваздух није ни удисан. Ипак, пјена је несигуран знак за смрт утопљењем, али се сматра потпуним доказом ако су и плућа веома надута. Код утопљеничке смрти човјек удише воду до плућних мјехурића⁴²⁷. Кад леш доспије у воду, пошто не дише, течност ће доспјети само до грубљих бронхија (душника), али не и до плућних мјехурића.

Остала средства извршења самоубиства су углавном иста као и код кривичних дјела убистава, при чему је за истрагу битно да су погодна да лице може сопственим дјеловањем себе лишити живота. Дакле, битно је утврдити да ли је унесрећена особа употријебљеним средством могла да изазове себи смрт, тј. да ли постоји веза између личности самоубице и употријебљеног средства и начина самоубиства.

Мотиви који наводе неко лице да изврши самоубиство могу бити различити: неизлечива болест, поремећени љубавни односи, поремећени родитељски и брачни односи, брачне свађе, материјалне тешкоће, алкохолизам, страх од казне, коцка, разочарења у животу, слабе оцјене у школи, неправилности на радном мјесту, старост и немоћ, усамљеност, жалост за умрлом особом, ванбрачна трудноћа, душевне болести, афективни мотиви (осрамоћеност, оклеветаност, неправилно сумњичење), губитак воље за животом и др. Суицидни стимуланси подстичу суицидне мотиве, па треба утврдити да ли је ријеч о: алкохолисаности, еротизацији, пубертету, менструацији, трудноћи, дојењу, климактеријуму⁴²⁸.

Разјашњавање мотива самоубице, током увиђаја и истраге, који су у конкретном случају постојали представља значајну орјентационо-елиминациону индицију. Поред тога, опште индиције за самоубиство могу бити: суицидни карактер, ранији покушаји самоубиства, самоубиства или душевне болести у породици, постојање суицидних мотива, промјене у понашању (потиштеност, апатија, изолација), испољавање воље за извршење самоубиства (изјаве, опроштајна писма, дневници), поступци припремања самоубиства (куповина отрова, прибављање ужета, извиђање високих зграда, обиласци ријека), постојање животних искушења, финансијске тешкоће, породични сукоби, тешкоће у сексуалном и љубавном животу⁴²⁹.

У свим случајевима који по својој појавности личе на самоубиство треба током увиђаја поставити и испитати верзију да ли је можда у питању фингирање кривичног дјела убистава. Наиме, у пракси постоје такве ситуације у којима није једноставно утврдити да

⁴²⁶ Према оној народној пословици „утопљеник се хвата за сламку“.

⁴²⁷ Вода у барама, јарцима и потоцима, често садржи отпатке који су карактеристични за тај крај и у случају дављења, вода у плућима треба да садржи отпатке сличне природе као што су они из воде у којој је смрт наступила. Види шире: Корајлић, Н., Истраживање кривичних дјела, Сарајево, 2012. год., стр. 601.

⁴²⁸ Миловановић М., Судска медицина, стр. 471; Водинелић В., Криминалистика, стр. 510.

⁴²⁹ Марковић Т., Сувремена техника истраживања кривичних дјела (Криминалистика), стр. 556.

ли је у питању самоубиство или убиство које се прикрива тако што се исценирањем трагова приказује као самоубиство⁴³⁰. Дакле, фингирано самоубиство је криминални догађај, јер подразумјева прикривање предходно извршеног кривичног дјела убиства.

Ако се сумња у фингирано самоубиство, криминалистичка дјелатност треба да буде усмјерена у правцу давања одговора на постављену дилему - „шта се десило“. За разјашњавање дилеме да ли је у питању самоубиство или убиство, највише података пружа мјесто догађаја. Мјесто догађаја прије почетка вршења увиђаја морамо детаљно разгледати и обратити пажњу на сваки траг и сваку ситницу, треба провјерити да ли све има логичку везу. Првенствено, током вршења увиђаја треба утврдити да ли је унесрећена особа употријебљеним средствима могла да изазове смрт. Треба испитати да ли постоје трагови отисака прстију и трагови крви преминулог на средству извршења, тражити отиске прстију на посуђу у случајевима сумње на самоубиство тровањем, трагове крви и дјелиће ткива на шакама итд. Такође, обавезно треба утврдити да ли има доказа о присутности трећих особа на мјесту догађаја. Једино тако ћемо открити ако нешто није у реду, и ако постоји нека неусклађеност, то је први знак фингираног самоубиства. Фингирање је веома тешко, јер том приликом извршилац често чини грешке које помажу откривању истине.

Симулирана самоубиства, а стварна убиства или сумњиве природне смрти, спадају међу најтеже кривичне предмете. Да би се ови случајеви фингирања успјешно рјешавали потребно је да криминалистички инспектор за крвне деликте, уз сагласност тужиоца, ангажује специјалисту за судску медицину (обдуцента) још приликом спровођења увиђаја. Затим је потребно да на лицу мјеста, руководилац увиђаја посвети посебну пажњу мисаоној реконструкцији догађаја тражећи и уочавајући одступања од нормалног тока ствари. Дакле, мора замислити догађај како се одвијао, од самог почетка и све детаље на мјесту догађаја мора међусобно везати, а тамо гдје таквог повезивања нема, произилази да је нешто фингирано. Догађај треба представити онако како је текао, од почетка до краја, тачку по тачку. Уколико је нешто у датој ситуацији фингирано доћи ће се до другог резултата. Уочиће се противрјечности и одступања у чињеничном материјалу, што треба прецизно скицирати и записнички фиксирати. Поред скицирања и описивања треба начинити и добре снимке, и то са више страна. Фото снимци немају само задатак фиксирања доказа, него олакшавају и откривање грешака у ситуацији⁴³¹.

Приликом вршења увиђаја потребно је обратити пажњу на постојање намјере за самоубиством. Намјера за самоубиство се може испољити на разне начине: у виду припреме за смрт, нпр. набавка одређених средстава, осматрање одређених погодних мјеста, изјаве опраштања или жеље да се умре или најављивање скоре смрти, испољавање безнађа, исказивање великог емоционалног или тјелесног бола или тјескобе, ранији покушаји самоубиства, раније пријетње самоубиством, стресни догађаји и значајни

⁴³⁰ Примјер из праксе: „Покојник сједи у фотељи, пиштољ лежи испод млитаво опуштене десне руке, на радном столу налази се опроштајно писмо.“ На први поглед, врло убједљиво дјелује увиђајна ситуација и наводи на закључак да се ради о самоубиству, но ипак је у питању фингирано самоубиство, јер је покојник убијен из ватреног оружја.

⁴³¹ Водинелић В., Криминалистика, Београд, 1978., стр. 509.

губици, депресија и ментални поремећаји⁴³². У таквим случајевима обављају се информативни разговори са члановима породице и особама које су блиске самоубици. Треба утврдити покојничково расположење и понашање прије смрти. Важна су запажања незаинтересованих лица која су посљедња разговарала са предметним самоубицом. Циљ тих разговора је да се расвијетли личност преминулог (постојање суицидног карактера, суицидних стимуланса, мотива за самоубиство) и утврди постојање намјере за самоубиство.

Веома је значајно у разјашњавању самоубиства установити да ли је наводни самоубица оставио „опроштајно писмо“. Опроштајна писма се обично остављају на упадљивом мјесту, и најчешће се проналазе приликом вршења увиђаја, те их треба фиксирати, фотографисати и обавезно изузети. Када се пронађе, треба провјерити да ли је стварно написано од стране лица које је извршило самоубиство, а у случају потребе наредити вјештачење рукописа. Такође треба провјерити и какав је његов садржај, те да ли је у супротности са чињеницама из живота самоубице. Обратити пажњу на папир, средство писања тј. да ли потичу из посједа самоубице. Установити да ли је мотив јасно наведен⁴³³.

Многи начини и средства извршења убиства и самоубиства су идентични, али су употребљени у различите сврхе. Убиство представља противправно лишење живота другог лица, а самоубиство намјерно лишење сопственог живота. Стога је на лицу мјеста потребно наћи, фиксирати и посебну пажњу обратити на проналажење микротрагова, како би се њиховом анализом могао оцијенити доказни и оперативни значај сваког трага посебно, али у склопу цјеловитости чињеничног стања, па на основу тога закључити да ли је у питању фингирано самоубиство. У том контексту нужно је тимским радом увиђајне екипе уочити одређене разлике између пронађених трагова на лицу мјеста и положаја, изгледа и количине трагова који би требало да буду на лицу мјеста да је стварно извршено самоубиство.

Од начина и средстава извршења фингираног самоубиства зависиће и који се трагови могу наћи на лицу мјеста приликом вршења увиђаја. Врста, количина и изглед појединих материјалних трагова, нарочито биолошких, зависиће и од мјеста извршења, временских прилика, начина доласка, понашања, кретања и одласка учиниоца са лица мјеста, као и од чињенице да ли је учинилац кривичног дјела повријеђен приликом извршења - фингирања самоубиства. Имајући у виду наведено, код фингираног самоубиства, током увиђаја пажњу треба усмјерити на проналажење и фиксирање следећих трагова:

Трагови крви - не морају увјек бити присутни код свих начина убиства (тровање, вјешање, утапање и др.) или самоубиства. Ако их има, пажњу посебно треба обратити на облик трага крви, пошто сваки облик има и одговарајуће криминалистичко значење⁴³⁴. На

⁴³² Росенберг М., Радни критериј за утврђивање самоубиства, Избор, број 4/1990, стр. 274-287.

⁴³³ Водинелић В., Криминалистичка обрада убиства и тешких тјелесних повреда, стр. 123.

⁴³⁴ Трагови крви могу бити: трагови сливања крви, траг крви у виду капи, траг крви у виду отиска или брисотине и комбиновани траг крви. Види: Матијевић М., Криминалистика оператива, Бања Лука, 2002., стр. 318-323.

примјер, ако је смрт наступила усљед резотина, на самоубиство указује: да су јако окрвављени нарочито предњи дијелови тијела, да је рука која је држала нож јако окрвављена, затим да на рукама нема посјекотина, да на врату има више посјекотина од којих су поједине сасвим површинске. Супротно томе, на убиство указује ако су задњи дијелови тијела јако окрвављени, док на предњима нема крви никако или нимало⁴³⁵.

Код самоубистава сјечењем, самоубица ријетко врши резање и убоде преко одјећом покривених дијелова тијела, већ најчешће врши предходно откривање тог дијела тијела. Самоубица оштрим предметом (бријач, нож) врши резање вена на рукама и ногама, врату, док самоубиства бодењем врши оштрим и шиљатим предметима (маказе, игла, разни бодежи) најчешће у предјелу срца, врата и рјеђе трбуха. Самоубилачке посјекотине обично показују и неколико плићих, оклијевајућих резова (ткз. пробне ране), које је самоубица себи нанио у предјелу дијела тијела гдје је задао смртоносни ударац.

При истраживању смрти које су настале усљед дјеловања оштрог оруђа са сјечивом или убодног оружја највећу пажњу треба обратити на такозване одбрамбене повреде које се налазе на рукама жртве. Њихово налажење у конкретном случају искључује самоубиство. Треба обратити пажњу на правац ране. Утврдити да ли рана иде правцем који указује на то да је нанијета самом себи или да ју је нанијело друго лице. Већи број повреда не мора увјек значити и убиство. Неке самоубице нанесу себи више рана. Више повреда могу да значе убиство, ако међу њима има више таквих, којима се одмах задаје смрт или производи несвијест⁴³⁶.

Трагови ватреног оружја - оружје или друго средство којим је проузрокована смрт морају бити присутни на лицу мјеста у случају самоубиства, али не мора увјек значити да је у питању самоубиство. Оружје може бити украдено са мјеста злочина да би се прикрила истина. Анализом трагова ватреног оружја, уз мишљење вјештака судско-медицинске и балистичке струке, може се доћи до закључка да је у питању фингирано самоубиство. Код самоубиства ватреним оружјем, важно је утврдити чије је оружје. Самоубица најчешће употребљава своје оружје или оруђе. Случајеви из праксе показују да самоубица ватреним оружјем чешће себи пуца у главу и то најчешће у предјелу сљепочнице, чела и уста, а рјеђе у предјелу грудног коша. Обично, када особа упуца себе у главу из пиштоља, онда оружје испадне из руке. Понекад се самоубиства извршавају и пуцањем испод браде и изузетно у предјелу трбуха, тјемена и потиљка. Ране ће увјек бити директне, што је у супротности са онима начињеним из даљине. Самоубице ријетко пуцају у прекривени дио тијела, тј. кроз гардеробу. Ако је оружје нађено у рукама жртве, увиђајна екипа мора увидјети да ли је оружје чврсто стегнуто у руци због мртвачке укочености (*rigor mortis*). Особа која намјерава ставити оружје у руке жртве, да би исценирала самоубиство, вјероватно неће моћи да исценира исту врсту стиска, што указује на фингирано самоубиство.

Дакле, на самоубиство указује: а) ако је хитац испален најчешће у непокривено мјесто на тијелу, б) кад се улазна рана налази на таквом мјесту тијела које је било у досегу

⁴³⁵ Водинелић В., Криминалистика, стр. 516-517.

⁴³⁶ Симоновић Б., Криминалистика, оп. цит., стр. 568.

самоубилачке руке⁴³⁷ и в) ако је хитац испаљен из апсолутне близине. Супротно томе, на убиство указује: 1) ако је хитац испаљен у покривено и обучено тијело, нпр. кроз шешир или кроз капут⁴³⁸, 2) ако се улазна рана налази изнад досега властите руке и изван ње, нпр. на леђима, 3) ако је више хитаца испаљено у разним смјеровима и на разним дијеловима тијела, од којих сваки доводи до тренутне неспособности за дјеловање и 4) ако је хитац испаљен из даљине. Самоубиство ватреним оружјем је мушки начин, док се код жена појављује рјеђе. Приликом истраживања самоубиства ватреним оружјем врши се преглед руку (траже се трагови чађи и несагоријелих дијелова барута)⁴³⁹.

Трагови вјешања - су карактеристични код самоубиства, као и код фингираног самоубиства. Битно је утврдити да ли је вјешањем проузрокована смрт лица или су повреде вјешања нанијете посмртно, што указује на фингирано самоубиство. Код вјешања странгулациона бразда, положај леша и начин везивања чвора дају значајне индикације за разјашњење дилеме убиство - самоубиство. Да би се успјешно разријешила ова дилема не смије се дозволити да руке жртве додирну конопца. Најбоље је, прво, ставити кесе на шаке, па тек затим скинути леш. Дланове треба облијепити лепљивом траком како би се скинула микро влаканца конопца уколико их има. Непостојање микротрагова конопца на шакама представља индикацију за убиство. Ако су влаканца конопца који је пребачен преко греде окренута у правцу према глави објешеног значи да га је убица објесио, па извукао увис. Ако се неко објеси сам на замку учвршћеног конопца постоји супротна ситуација. Кад ноге објешеног додирују земљу, не мора то да буде индикација за убиство, јер се у криминалистичкој пракси срећу и самоубиства вјешањем вршена у полулежећем или полусједећем ставу. Треба обратити пажњу на везивање чвора јер указује на специфична знања и професију, па зато треба утврдити да ли је објешени имао та знања (специјални чворови)⁴⁴⁰.

У пракси су забиљежени случајеви вјешања у клечећем, лежећем или сједећем положају тијела и о разне предмете, као на примјер о радијатор, орман, лустер, кваку врата и слично. Као замка за вјешање употребљава се најчешће материјал којим самоубица ради у свом послу, конопца, електрична жица, каиш, чарапе, дијелови постељине, дијелови рубља итд.⁴⁴¹ Треба пажљиво прегледати чвор, смјер вучења и руке жртве. Чвор на затиљку, смјер тегљења одозго према доле и постојање на рукама длацица идентичних онима с ужета упућује на самоубиство. Још прије него што се скине тијело с омче треба фиксирати трагове земље и прашине на обући, чарапама или босим стопалима, трагове на одјећи од стабла, зида или греде⁴⁴². Имајући у виду наведено, трагови вјешања се углавном могу подијелити на: трагове на греди, трагове на канапу и трагове канапа.

⁴³⁷ Треба обратити пажњу да ли је самоубица био лјеворук или деснорук и да ли је положај ране у складу са том чињеницом.

⁴³⁸ Ову индикацију су оспоравали поједини стручњаци. Види: Горкић С., Медицинска криминалистика, Београд, 1981.

⁴³⁹ Обавезно са жртве се узима парафинска рукавица са обе руке. Тест парафинске рукавице или нека друга метода, ће потврдити да ли је жртва особа која је испалила хитац.

⁴⁴⁰ Водинелић В., Криминалистика, Београд, 1978. стр. 519.

⁴⁴¹ Шипрага-Алексић: Криминалистичка методика, стр. 172.

⁴⁴² Алексић-Миловановић: Криминалистика, стр. 261.

Трагови на греди - на греди преко које је пребачен канап који служи за вјешање, настају одређене промјене које се разликују код самоубиства и убиства, односно фингирног самоубиства. Промјене на греди настају усљед притиска канапа који је проузрокован тежином објешеног лица. На мјесту додира канапа и гредe, ситно иверје гредe (влакна гредe) усмјерена према доле, наводе на закључак да је у питању самоубиство, за разлику од ситуације у којој је ситно иверје гредe усмјерено према горе и која наводе на супротан закључак и омогућава постављање верзије о фингираном самоубиству. Осим ових трагова, такође усљед притиска канапа, на греди или другој одговарајућој подлози стварају се лукови и жљебови и то на обје горње ивице гредe, по којима се може одредити правац силе вучења канапа.

Трагови на канапу - на канапу који служи за вјешање такође остају одговарајући трагови који настају усљед затезања канапа (самоубиство), односно усљед повлачења канапа (убиство, фингирано самоубиство). Уколико су влакна канапа у додиру са гредом окренута према горе може се поставити верзија о самоубиству, за разлику од ситуације у којој су влакна канапа у додиру са гредом окренута према доле и гдје се може стећи сумња да се ради о фингираном самоубиству. Повијање влакана не мора увјек да буде изражено, нити описани трагови на канапу морају да буду присутни у свим случајевима⁴⁴³.

Трагови канапа - канап као средство извршења самоубиства и убиства, односно фингираног самоубиства такође може оставити одговарајуће трагове који могу имати релевантни значај за разјашњавање конкретне ситуације. Трагови канапа се могу наћи на длановима и одјећи леша, јер је логично да они буду присутни на тим мјестим код лица које се одлучило да изврши самоубиство вјешањем, па као негативна чињеница могу да укажу на сумњу да је у питању фингирано самоубиство. Одређени криминалистички значај могу имати и трагови у виду излизаности канапа и прскања његових основних влакана⁴⁴⁴. Остављање трагова канапа зависи од многих фактора, као што су врста канапа, његов квалитет, да ли је мокар или сув, да ли је уздуж пукао, од врсте и облика гредe, односно подлоге која служи за вјешање и слично. Због тога су могуће и такве ситуације гдје се приликом увиђаја неће увјек пронаћи поменути трагови, што никакао не смије да буде основ за доношење дефинитивног закључка.

На лицу мјеста, прије било каквог прегледа, треба фотографисати и скицирати положај канапа и леша. Приликом скидања леша треба водити рачуна да се не оштете трагови на подлози и канапу, па је потребно снажним потезом пресјећи канап изнад омче на врату, тако да се омча одвоји од другог дијела канапа који и даље остаје везан за подлогу, односно греду. На дијелу канапа који је остао на подлози не смије се одрезивати чвор јер би то могло да проузрокује оштећење трагова који се налазе на греди и канапу и губљења њихове релевантности. У том дијелу канап се пресијеца, али се чвор не одвезује. Такође, и омча око врата објешеног се не дира док је не прегледа лекар специјалиста за судску медицину. Дио канапа који је био на греди, као и омча која је скинута са врата објешеног и даље служе за криминалистичке потребе, па се не смију превртати рукама или бацати на земљу, по поду, односно вући, јер би то могло оштетити постојеће и

⁴⁴³ Матијевић М., Криминалистика – оператива, Бања Лука, 2002., стр. 377-378.

⁴⁴⁴ Бошковић М., Јовичић Д., стр. 200.

проузроковати нове нерелевантне трагове. Стога је потребно да криминалистички техничар одмах, уз помоћ одговарајућих техничких помагала, прегледа оба дијела канапа ради проналажења и фиксирања релевантних трагова⁴⁴⁵. Веома је значајно да се прије скидања леша обиљеже спољне стране канапа, тј. страна која није била у контакту са гредом. Након прегледа, криминалистички техничар, треба адекватно да упакује канап, најбоље у картонску кутију, како се не би оштетили или уништили постојећи трагови, ради евентуалних каснијих вјештачења.

Када се заврши преглед канапа приступа се детаљном прегледу греде или друге подлоге која је кориштена за вјешање у конкретном случају. Потребно је, прво, голим оком, а потом и одговарајућим техничким средствима, прегледати површину греде (подлоге), преко које је клизао канап, а нарочито ивице греде гдје је канап усљед тежине објешеног имао највећи притисак. Дио греде на коме се пронађу карактеристични трагови треба исјећи (уколико постоји таква могућност) и то неколико центиметара даље од трагова са сваке стране, а у дужини од 2-3цм. Исјечке греде треба обиљежити да би се знао њихов положај док су били саставни дио подлоге, као и горњу и доњу страну. Такво фиксирање има одређен криминалистички значај, јер се лако може знати како су били окренути лукови, те са које стране су исјечци, јер се у супротном не би могло утврдити у ком правцу је било окренуто ситно иверје на греди⁴⁴⁶.

Имајући у виду наведено, пропусти који би били учињени приликом вршења увиђаја у раду са траговима могли би довести до погрешног закључка и постављања неосноване верзије догађаја што би се свакако одразило на утврђивање праве истине. Због тога, приликом разјашњавања фингираног самоубиства, чињенично стање утврђено током увиђаја и другим истражним, криминалистичко тактичким мјерама и радњама, треба довести у везу са прикупљеним информацијама које се односе на личност „самоубице“, као и са утврђеним мотивом. Пошто је ријеч о сумњи да се ради о убиству које се прикрива самоубиством, криминалистички је исправно да се утврђује не само мотив који наводи лице на самоубиство, него и мотив који је иницирао извршење кривичног дјела убиства, јер може да укаже на осумњичено лице. Посебно, како смо предходно навели, треба обратити пажњу на криминалистички значај трагова и предмета који одступају од типичног чињеничног стања самоубиства.

⁴⁴⁵ Водинелић В., Трагови на канапу и подлози код вјешања, Народна милиција, Београд, број 11/58. стр. 53.

⁴⁴⁶ Бошковић М., Јовичић Д., Криминалистика методика, Бања Лука, оп. цит., стр. 202.

3.3. Кривично правни аспект силовања

Специфичност кривичних дјела силовања садржана је у чињеници да је ријеч о инкриминацији која се често не испољава у пракси. Кривично дјело силовања није у знатнијем обиму заступљено у укупној маси регистрованог криминалитета, јер сачињава мање од 1% статистички обрађених кривичних дјела⁴⁴⁷. Међутим, без обзира на то, ријеч је о тешком кривичном дјелу. Изузимајући убиство, силовање је најозбиљнији напад на физичку и емотивну приватност и аутономију људског бића. Ово кривично дјело код жртве изазива тешке и дуготрајне психофизичке посљедице, а поједини квалификовани облици доводе и до значајног узнемирења јавности. Због тога смо га и издвојили ради дефинисања и анализе, и у наредном излагању ће се прво размотрити његов кривичноправни аспект (појам и карактеристике), затим начин сазнања и обезбјеђење лица мјеста, па потом и његов криминалистички аспект са посебним освртом на вршење увиђаја као једне од најзначајнијих радњи доказивања у кривичном поступку.

Кривично дјело силовања чини лице које другог принуди на обљубу или неку другу полну радњу употребом силе или пријетњом да ће непосредно напасти на живот или тијело тог или њему блиског лица⁴⁴⁸. Да би постојало кривично дјело силовања, осим употребе силе или пријетње, потребно је да дође и до пенетрације (продирања) мушког полног органа (пениса), другог дијела тијела или предмета у вагину, анус или уста жртве, ако је ријеч о оралном чину. Све до тренутка пенетрације, примјењена сила или пријетња, као и настојање да дође до пенетрације, у кривичноправном смислу се сматра покушајем кривичног дјела силовања.

Силовање је кривично дјело, које по дефиницији подразумева примјену високог степена агресије и насиља, уз апсолутно непоштовање слободе воље жртве у погледу интимног питања сексуалности. Стога је ово кривично дјело по својим карактеристикама и склоности учиниоца ка примјени насиља, блиско дјелима против живота и тијела, па се из тога разлога и у полицијском раду таква дјела сврставају у исту категорију сексуалних и крвних деликата⁴⁴⁹.

Кривично дјело је прописано тако да закон предвиђа основни облик силовања, посебан облик (може се рећи и лакши облик) и квалификоване (теже) облике силовања. Тежи облик овог дјела ће постојати ако је извршено према малољетном лицу или на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин или је истом приликом извршено више силовања од стране више лица, или је усљед дјела наступила тешка тјелесна повреда, тешко нарушавање здравља или трудноћа силованог женског лица, односно још тежи облик ако је наступила смрт лица према којем је извршено силовање. Посебан облик силовања се састоји у принуди на обљубу или на неку другу полну радњу озбиљном пријетњом да ће за њега или њему блиско лице открити нешто што би шкодило његовој

⁴⁴⁷ У укупној маси статистички обрађених кривичних дјела која су извршила пунољетна лица, силовања обухватају око 0,30%. У оквиру укупног криминалитета који су извршила малољетна лица кривично дјело силовања обухвата око 0,50%. Наведено по: Шкулић М., Деликвенција дјече и малољетника, докторска дисертација, одбрањена на Правном факултету у Београду 1999, стр. 466.

⁴⁴⁸ Ђурђић В., Јовашевић Д., Кривично право, Посебни део, Београд, 2006., стр. 86.

⁴⁴⁹ Алексић Ж., Шкулић М., оп. цит., стр. 282.

части или угледу или пријетњом другим тешким злом. За силовање се кривично гоњење предузима по службеној дужности, стим што је за силовање брачног друга потребана сагласност пасивног субјекта (жртве), тј да жртва жели његово кривично гоњење.

У ранијој законској инкриминацији силовања из 1977 године, жртва је могла бити само женско лице, а извршилац само мушко, док новом инкриминацијом извршилац, као и пасивни субјект могу бити лица оба пола⁴⁵⁰. Може се рећи да је кривично дјело силовања у нашем кривичном законодавству прописано у складу са савременим схватањима полних слобода и права на сексуално опредјељење, тако да кривичноправну заштиту од принуде на обљубу данас ужива свако лице, при чему се не прави разлика између пола учиниоца и жртве, њиховог статуса (брачног или било ког другог) и врсте сексуалне радње. У том смислу, учинилац и жртва силовања могу бити лица оба пола, жртва може бити и брачни друг учиниоца, док обљуба подразумјева, како вагинални и анални, тако и орални коитус⁴⁵¹ (сношај).

Начин извршења силовања испољава се у употреби силе или пријетње према лицу које се принуђава на обљубу или другу полну радњу. Циљ силе или пријетње јесте савлађивање отпора који пружа лице над којим се врши обљуба или друга полна радња. Отпор лица над којим се врши силовање може да буде разноврстан: пасиван отпор, вербални отпор, физички отпор, употреба разних одбрамбених средстава (ватрено оружје, спрејеви, разна оруђа и сл.) као отпор или комбинација наведених видова пружања отпора. У зависности о ком облику отпора жртве се ради, силоватељи предузимају конкретне радње на савлађивању таквог отпора, користећи најчешће предности своје физичке конституције уз адекватну употребу физичке силе, а када је о пријетњама ријеч најчешће се пријети убиством и унакажењем физичког изгледа, употребом ватреног оружја, ножа, бријача, жилета и разног оруђа.

Међутим, анализом законске инкриминације можемо закључити да отпор на страни жртве није обавезан, конститутиван елемент кривичног дјела силовања, те да он у одређеним случајевима може и изостати. Тиме се оповргава доста раширено схватање да жртва при силовању „мора“ пружити отпор да би постојало кривично дјело, и то не било какав, већ најчешће физички отпор, при чему се занемарује несразмјера између силоватеља и жртве у снази, жртвино изненађење нападом, страх, пријетња хладним или ватреним оружјем и томе слично.

⁴⁵⁰ Бабић М., Кривично право, – Посебни дио, Књига прва, Правни факултет, Бања Лука, 1995., стр. 79.

⁴⁵¹ Обљуба или сношај (коитус), у ширем смислу, подразумјева сексуални однос који се састоји у пенетрацији пениса, другог дијела тијела или предмета, од стране једног сексуалног партнера у вагину или анус другог сексуалног партнера. У ужем смислу, обљуба подразумјева вагиналну или аналну пенетрацију пениса, тј. мушког полног органа. Често се под обљубом подразумјева и узајамна мастурбација и орални секс, код којег се полни орган стимулише оралним путем, односно устима (уснама, језиком, зубима или грлом) и који не обухвата међусобни контакт мушког и женског полног органа. Орални секс се јавља у три вида - фалацио (орални секс који се изводи над мушкарцем), кунилингус (орални секс који се изводи над женом) и анилингус (орални секс којим се стимулише партнеров анус). Види више: Маринковић Д., Лајић О., Криминалистичка методика, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 2012., стр. 70.

У пракси се најчешће срећу следећи начини сламања отпора жртве: учинилац сачека или сусреће жртву на усамљеном мјесту, гдје ће извршити напад (неосвијетљени улази у зграду, лифт, парк, неосвијетљена улица), нападач извјесно вријеме прати жртву да би напад извршио на погодном мјесту, учинилац се ушуња кроз прозор или откључана врата и затим напада жртву одмах или је сачека у засједи (силовање у комбинацији са разбојништвом), извршилац употребљавајући превозно средство (аутомобил, камион) наилази на оштећену, нуди се да је превезе или га је она стопирала, а затим кола одвози на усамљено мјесто и у њима или поред њих извршава кривично дјело, и учинилац након дужег или површног познавања жртве (дружење у бару, на прослави, на послу) својим понашањем стиче повјерење жртве и примјењује обману, доводи је у повољну ситуацију за извршење кривичног дјела (одлазе у стан учиниоца или жртве да слушају музику, жртва са повјерењем пристаје на возњу колима, одлази на усамљено мјесто са њим итд.)⁴⁵².

Сламање отпора жртве је од значаја због проналажења трагова и доказа. У случајевима гдје је такав отпор пружен, постоји реална могућност да се на мјесту извршења кривичног дјела силовања пронађу поједини трагови и предмети који потичу од извршиоца (длака, крв, дугмад, дијелови одјеће, капа, сат и сл.), што указује на криминалистички исправан став да је обавезно вршење увиђаја, без обзира на протек одређеног времена.

Да би лакше извршио кривично дјело силоваатељ примјењује разне методе: обмањује жртву наводећи лажне разлоге како би она добровољно дошла на мјесто извршења кривичног дјела, доводи жртву у алкохолисано или наркотисано стање; примјењује физичку силу, да би је одвукао (одвезао) на жељено мјесто и сломио њен отпор; пријети ватреним или хладним оружјем (пиштољ, нож, алати са оштрицом); плаши жртву разним пријетњама (да је луд, спреман да убије); позива се на свој супериоран положај (снагу, надређен положај, слабост жртве); користи постојеће повољне околности⁴⁵³, односно слабост жртве (жртва је болесна, стара, малоумна); кривично дјело врши више саизвршилаца (тзв. групна силовања као посебно брутална форма извршења дјела). Силовања се врше на отвореном простору (парк, шума, мало прометна улица, паркинг) или у затвореном простору (подрум, лифт, аутомобил извршиоца). Најчешће мјесто извршења силовања је стан учиниоца или оштећене (скоро код сваког другог кривичног дјела), што указује на чињеницу да се силовање најчешће врши у насељеним мјестима.

Такође, да би прикрио извршење кривичног дјела, извршилац користи таму и изненађење како жртва не би могла да га препозна, маскира се, убија жртву у току или након силовања, пријети жртви захтијевајући да никоме не прича о дјелу, уништава трагове кривичног дјела (пере аутомобил, чисти собу и поспрема кревет, носи одјећу на хемијско чишћење или је баца)⁴⁵⁴, што умногоме отежава прикупљање и фиксирање доказа приликом вршења увиђаја.

⁴⁵² Симоновић Б., оп. цит., стр. 570.

⁴⁵³ У криминалистичкој литератури су забиљежени случајеви силовања, односно сексуалне злоупотребе женске особе која је спавала (најчешће се учинилац ушуња кроз прозор и напушта просторије на исти начин). Walter, Marty, Schandungsversuch im Schlaf, Kriminalistik, број 7/1990, стр. 393-394.

⁴⁵⁴ У државама у којима је развијена употреба ДНК теста, запажено је да поједини извршиоци користе презерватив приликом силовања, како неби оставили биолошке трагове на лицу мјеста.

Начин извршења кривичног дјела силовања не може се везати за сам чин извршења обљубе, већ се, што је криминалистички веома битно при вршењу увиђаја, мора посматрати у контексту понашања извршиоца прије извршеног силовања, за вријеме његовог извршења и након извршеног силовања, односно у склопу односа између силоватеља и жртве. Извршилац кривичног дјела силовања специфично се понаша у случајевима када је предходно испланирао извршење силовања и с тим циљем предузео мјере на проналажењу жртве. Понашање за вријеме извршења силовања састоји се у примјени силе или пријетње и довођења жртве у одговарајуће стање и положај како би извршилац могао над њом да изврши обљубу. Да ли ће извршилац да скине, заврне или поцјепа одјећу или ће тражити да то жртва сама уради или ће жртву тући, везати, повриједити или физичком снагом покушати да се избори за положај који омогућује обљубу, зависи од сваког конкретног случаја и од значаја је за могућност остављања материјалних трагова. Како ће се извршилац понашати након извршеног кривичног дјела зависи од међусобних односа између њега и жртве, не само прије силовања, него и за вријеме силовања. Има случајева брзог напуштања мјеста извршења (најчешће када извршилац жртву није познавао), ударања и онеспособљавања жртве како не би могла одмах да пријави случај, пријетње жртви да никоме ништа не прича, па до помирења са жртвом⁴⁵⁵. Због тога је значајно познавати типичне трагове који остају на појединим мјестима извршења и обезбједити лице мјеста до доласка увиђајне екипе.

3.4. Увиђај код кривичног дјела силовања (начин сазнања и обезбјеђење лица мјеста)

Досадашња пракса указује да је најчешћи начин сазнања за извршено кривично дјело силовања пријава жртве тј. силоване женске особе⁴⁵⁶. Послије пријаве жртве, по учесталости су најбројније пријаве особа блиских жртви (најчешће родбина и пријатељи жртве), којима се она повјерила. Пријаве здравствених установа (у којима је жртви пружена медицинска помоћ), анонимне и псеудонимне пријаве и оперативна дјелатност полиције, такође се могу јавити као начин сазнања, истина знатно рјеђе у односу на два предходно наведена начина, док се пријаве свједока, јавно поговарање и самопријава учиниоца у пракси изузетно ријетко јављају⁴⁵⁷.

Када је ријеч о пријави жртве, прво, она може услиједити одмах након извршеног силовања, чим је жртва била у могућности да то уради или краћи период времена након тога. Уколико је оштећена одмах последије извршеног или покушаног кривичног дјела пријавила догађај, треба смјеста предузети мјере првог захвата како би се предузела потрага за учиниоцем и обезбједили трагови кривичног дјела, ради лакшег вршења увиђаја. Оштећену треба одмах укратко саслушати, како би се прикупили основни подаци о дјелу, пружити јој неопходну здравствену помоћ, обезбједити преглед одјеће и тјелесни преглед од стране љекара за судску медицину, обезбједити лице мјеста и извршити увиђај. Уколико оштећена познаје извршиоца, треба га одмах саслушати, провјерити његов алиби, прегледати тијело и одјећу како би се пронашли и обезбједили релевантни трагови и узети

⁴⁵⁵ Гаћеша Д., Криминалистика, оп. цит., стр. 369-370.

⁴⁵⁶ У пракси су веома ријетки случајеви пријаве силовања од стране мушке особе.

⁴⁵⁷ Маринковић Д., Лајић О., Криминалистичка методика, оп. цит., стр. 89.

крв ради будућних евентуалних вјештачења. Поред тога, потребно је и претрести стан осумњиченог како би се пронашла одјећа и обућа коју је носио у моменту извршења кривичног дјела, као и оружје уколико га је имао приликом савладавања отпора жртве.

Сама пријава, односно обавјештење о извршеном кривичном дјелу од стране жртве суштински представља тзв. прелиминарни разговор⁴⁵⁸ са њом и генерално се може обавити на сваком мјесту, у било које вријеме. Информативни разговор са жртвом силовања је специфичан јер приликом његовог спровођења треба водити рачуна о психичком стању жртве и настојати да се испитаница додатно не трауматизује (секундарна виктимизација), треба успоставити повјерење са њом и помоћи јој да савлада стид како би изложила све чињенице, а истовремено бити разложен и темељит приликом провјере исказа и његовог упоређивања са другим доказима. Имајући у виду психичко стање оштећене и потребу за разјашњавањем свих околности дјела, препоручљиво је да испитивач буде жена, а ако је мушкарац, пожељно је да буде знатно старији од испитанице⁴⁵⁹. Такође, треба имати у виду да оштећена може да прећути, преувелича или прикрије неке чињенице. Узрок томе може да буде стид због онога што се десило или због свог доприноса дјелу, жеља да се освети извршиоцу итд. Ови и слични фактори могу да доведу до преувеличавања степена насиља које је предузео нападач.

Друга ситуација постоји уколико жртва силовање пријављује након протекла одређеног, дужег периода времена. Претпоставка је да то чини доласком у просторије полиције, гдје је са истом потребно такође обавити детаљан информативни разговор. Ако има потребе и ако је то сврсисходно, слиједи њен форензичко медицински преглед, док ће овлаштена службена лица, након обавјештавања тужиоца, извршити увиђај на лицу мјеста. Треба имати у виду да се увиђајем могу утврдити и чињенице које указују на некомплементарност исказа жртве и њеног описа догађаја са општим изгледом лица мјеста и предметима и траговима нађеним на њему. Тиме се поставља питање лажног пријављивања силовања. Зато увиђај, у принципу, треба вршити и након дужег протекла времена од самог извршења силовања, јер се и тада на лицу мјеста могу констатовати разне чињенице, како оне које иду у прилог исказа жртве, тако и оне које указују на нелогичности и контрадикторности њене изјаве.

Када је ријеч о пријави силовања и исказу жртве о самом догађају, подаци указују да је велики број лажних пријава и да се оне крећу око 30%, а према неким ауторима и до 40% од укупног броја⁴⁶⁰. По правилу, оне су умишљајне и могу укључивати одређено лице као извршиоца (силоватељ) или непознатог извршиоца. Шири контекст догађаја, који

⁴⁵⁸ Пријава силовања је суштински обавјештење о извршеном кривичном дјелу и, по правилу, подразумјева краћи разговор полицијског службеника са жртвом силовања о томе шта се десило, гдје и када, ко је извршилац и слично. У том смислу, сама пријава представља тзв. прелиминарни разговор са жртвом силовања, након којег слиједи, када се за то стекну услови, детаљан, тзв. криминалистички разговор или интервју, који обавља криминалиста, по правилу специјализован за сузбијање ове врсте деликата.

⁴⁵⁹ Белкин-Зуиков: Криминалистика, том 2, Москва, 1970., стр. 288.

⁴⁶⁰ То се не може прихватити и много је реалнија процјена да се проценат лажних пријава за силовање битно не разликује у односу на лажно пријављивање других кривичних дјела. Поред тога, не треба сваки случај не доказаности дјела обавезно тумачити као лажно пријављивање. Видјети: Алексић Ж., Шкулић М., Криминалистика, Београд, 2007., стр. 286.

укључује и силовање, у пријави и исказу може бити измишљен у потпуности или се сам чин насилне обљубе, који се није десио, смјешта у оквире догађаја који се реално догодио (приватна журка, догађај у бару и сл.). Због тога је неопходан опрез и треба увјек брижљиво провјерити истинитост сваке запримљене пријаве изласком на лице мјеста и вршењем увиђаја.

Мотиви за подношење лажних пријава за силовање могу да буду различити: љубомора (нпр. дјевојку је оставио младић са којим се забављала), оправдање пред мужем или момком јер је жена затечена у добровољном сношају, како би се оправдала ванбрачна трудноћа, да би оправдала полну болест, покушај да се одређено лице примора да склопи брак, како би се остварила одређена имовинска корист (нпр. очекивала се материјална корист из љубавне везе, па како се она није остварила, слиједи лажна пријава за силовање). Истиче се да узрок у подношењу лажних пријава треба тражити и у фантазији женских особа и жељи за сензационализмом. Жене које су хистеричне, са психичким сметњама или под дејством алкохола или лијекова склоне су да поднесу лажну пријаву за силовање⁴⁶¹.

Међутим, исто тако пракса указује и на присуство „тамне бројке“, тј. да постоји један број извршених силовања, али их оштећене нису пријавиле. Та тамна бројка је изузетно велика, чије димензије су тешко мјерљиве, због чега у литератури и нема јединственог става о њеним размјерама и најчешће се истиче да се број не пријављених силовања креће од 50 до 90% у односу на број стварно извршених дјела. Разлози који узрокују прећуткивање, односно не пријављивање ове врсте деликата су многобројни а најчешћи су из следећих мотива: осјећај стида и осрамоћености код жртве, страх од осуде и неразумјевања од стране мужа, вјереника или младића, страх од свих непријатности које кривични поступак са собом доноси жртви, везаних како за изношење свих детаља догађаја, тако и за покушаје окривљеног или браниоца да дифамирује жртву, како би је морално дискредитовали и доказали да није било отпора, страх од освете учиниоца, страх од осуде околине, избјегавање непријатности због постојања сродства, пријатељства или сличног односа између жртве и учиниоца, очување брака, страх од публикације случаја у средствима јавног информисања, жеља да се догађај што прије заборави и потисне уколико је могуће и итд.⁴⁶².

Наиме, да ли ће жртва пријавити силовање у многоме зависи од тога да ли је ријеч о жртви непознатом или о познатом извршиоцу, односно од степена њиховог познанства. Многа истраживања показују да се жртва и учинилац у великом броју случајева силовања познају, при чему жртве које познају своје нападаче често одуговлаче са пријавом или се, једноставно, не одлучују на тај корак из различитих мотива. На жалост, и реалност је таква, да понижење и бол које жртва доживљава током силовања могу бити додатно увећани, па чак и мултиплицирани њеном пријавом и истрагом. Са друге стране, не пријављивањем силовања жртва жели да сачува свој и углед своје породице, односно да себе и њих заштити од осуде средине и презира.

⁴⁶¹ Водинелић В., Криминалистика, Београд, 1978., стр. 587; Бошковић М., Криминалистика методика I, стр. 92.

⁴⁶² Алексић Ж., Миловановић З., Криминалистика, Београд, 1991., оп. цит., стр. 240.

По сазнању о извршеном кривичном дјелу силовања на лице мјеста први излазе и обезбјеђују га униформисани припадници полиције. По доласку на мјесто извршења силовања, овлаштено службено лице мора обзнанити свој долазак да жртва не би страховала да се нападач вратио. Потребно је објаснити жртви шта је урађено по питању њене безбједности. Уколико се силовање тек догодило, и жртва је претрпјела озбиљне повреде, те уколико се она налази у стању шока, потребно је да се укаже медицинска помоћ. Следећи важан корак је адекватна заштита лица мјеста извршеног кривичног дјела.

Обезбјеђење мјеста догађаја подразумјева предузимање активности које за циљ имају очување затеченог стања до доласка екипе која ће вршити увиђај, то јест, спрјечавање дјелимичног или потпуног уништења постојећих предмета и трагова, промјене њиховог положаја и међусобног односа, односно спрјечавање проузроковања и остављања нових, ометајућих трагова. С обзиром на основне особине простора на коме, или у коме се догодило кривично дјело силовања, обезбјеђење лица мјеста се врши у затвореном или отвореном простору, а у неким криминалистичким ситуацијама лице мјеста се простире истовремено и у отвореном и у затвореном простору.

У затвореном простору се обезбјеђење лице мјеста силовања врши много лакше и једноставније, него на отвореном простору. На улазу у просторију се постави униформисани полицијски службеник који неће дозволити приступ лицу мјеста неовлашћеним лицима⁴⁶³. Уколико затворени простор има више улаза, онда ће се затворити, односно закључати сви улази и излази осим једног ради лакше контроле. Веома је важно да се службена лица која обезбјеђују лице мјеста строго уздрже од додиривања било чега или остављања било каквих трагова или предмета. Уколико је ипак неопходно да се одређени предмети додирују, као када је у питању закључавање свих врата, те затварање свих других отвора у просторији, морају се обавезно користити рукавице. Уколико службена лица немају при себи рукавице, сматрамо да је мања штета од не закључавања врата и других отвора, него што би била потенцијална штета која би настала остављањем погрешних трагова и других отисака папиларних линија⁴⁶⁴.

Уколико се лице мјеста кривичног дјела силовања налази на отвореном простору, потребно је да се на подесан начин обиљеже његове границе, након чега се забрањује сваки приступ у тај круг, а уколико пријети опасност да временске прилике оштете или униште неке трагове потребно је да се они врло пажљиво, на подесан начин обезбједе, при чему је неопходно строго пазити да такво обезбјеђење трагова не доведе до њиховог уништења или оштећења. Посебно је важно да се у току обезбјеђења мјеста догађаја, тј. у

⁴⁶³ Уколико је ипак потребно да власник или држалац стана уђе (да би узео неопходан лијек или из неког другог оправданог разлога што је увјек фактичко питање) он може у просторији да борави само у најкраћем могућем времену и обавезно у присуству и под надзором овлашћеног службеног лица.

Наравно, принцип опште етике, као и начело хуманизма, налажу да се власнику или држаоцу просторија, подробно објасне разлози за забрањивање да у те просторије уђе, при чему је посебно важно да се нагласи да није ријеч о некој самовољи, нити изражавању сумње и неповјерења, већ о рутинском поступку, који је у суштини и у интересу тог власника или држаоца, који је често и оштећени у предмету.

⁴⁶⁴ Жерјав Ц., (оп. цит. стр. 63) наводи да се у пракси, услед непоштовања правила о обавезном коришћењу рукавица, приликом увиђаја, дешавало да се након обављеног увиђаја, морало извршити дактилоскопирање свих присутних службених лица, ради издавања њихових отисака прстију.

току припреме увиђаја, са сигурношћу утврди да ли су након извршеног кривичног дјела силовања учињене неке измјене, затим да се установи ко је извршио те измјене, са којим циљем, те да ли је то учињено случајно или намјерно.

Ове радње које предходе увиђају имају велики значај за успјех увиђаја. Дакле, очување интегритета мјеста кривичног дјела силовања је предходна активност од чије успјешности зависи квалитетно спровођење увиђаја.

3.4.1. Вршење увиђаја код кривичног дјела силовања

У методици разјашњавања и доказивања кривичног дјела силовања од посебне важности је обављање увиђаја. Зависно од конкретног случаја силовања, могу се разликовати два криминалистички релевантна лица мјеста - мјесто првог контакта учиниоца и жртве и мјесто насилне обљубе. Када је ријеч о два просторно одвојена мјеста, увиђај и криминалистичко-форензичну истрагу треба предузети на сваком од њих, уз напомену да мјесту контакта треба посветити исту пажњу као и самом мјесту гдје се силовање десило.

Наиме, увиђај је основна истражна радња која омогућује да се након извршеног силовања пронађу многи трагови и предмети учиниоца и жртве, као и да се утврде поједине околности које могу указати да се ради о случају лажног пријављивања кривичног дјела силовања⁴⁶⁵. Због тога, увиђај треба вршити чак и по протеклу одређеног времена од момента силовања до пријављивања јер се током њега могу још увјек наћи одређени трагови и предмети и уједно констатовати многе нелогичности и супротности из исказа жртве, што је веома битно с обзиром на прилично висок проценат поднијетих лажних пријава за силовање. Увиђај може да открије нелогичности и противрјечности у случају лажне пријаве⁴⁶⁶.

Увиђај се код силовања, по правилу, предузима послје обављеног информативног разговора са оштећеном. Још док жртва описује догађај, може се предпоставити какви су трагови могли да остану на лицу мјеста, извршиоцу (нпр. огреботине на лицу, блато на ципелама, панталонама) и на жртви. Тада се на мјесту догађаја приликом обављања увиђаја ти трагови и траже⁴⁶⁷. Због тога се препоручује и учешће жртве приликом спровођења увиђаја јер она може да помогне приликом орјенитисања на лицу мјеста, да укаже на пут доласка и одласка учиниоца, на мјесто гдје су се одвијале поједине радње⁴⁶⁸. Жртва се не смије изводити на лице мјеста у одјећи и обући коју је имала на себи у моменту силовања. Послије увиђаја се могу реконструисати поједине околности

⁴⁶⁵ Примјер из праксе: Жена је тврдила да је над њом извршено силовање у гарсоњери одређеног дана.

Истражни судија је тек на мјесту извршења увиђаја (реконструкција догађаја у динамичком стадијуму увиђаја), могао да констатује да су зидови танки и да би се њена вика чула у сусједној соби гдје су тог дана доказано били станари. Ипак, свједоци нису чули викање и дозивање јер га није ни било. Види: Водинелић В., Криминалистика, стр. 588.

⁴⁶⁶ Шипрага-Алексић, Криминалистичка методика, стр. 279.

⁴⁶⁷ Жерјав Ц., Криминалистика, стр. 299.

⁴⁶⁸ Белкин-Зуиков, Криминалистика, том 2, Москва, 1970., стр. 191. Пантелеев-Селиванов, Криминалистика, Москва, 1984., стр. 425.

кривичног дјела уз учешће жртве, стим што се жртва у етичком смислу мора максимално заштитити. Такође за успјешно спровођење увиђаја од изузетне је важности да жртва ништа није мијењала на лицу мјеста послје извршеног кривичног дјела⁴⁶⁹.

При реализацији увиђаја посебно се треба руководити исказом жртве, који у принципу треба да укаже шта на лицу мјеста можемо наћи, односно на шта треба посебно обратити пажњу. Из исказа жртве ће се сазнати *modus operandi* осумњиченог, тј. да ли је на лицу мјеста извршио неку радњу, попут уринирања, испијања лименке неког пића или конзумирања цигарета, да ли је урадио или рекао нешто необично и да ли постоје материјални трагови који би то поткријепили (нпр. да ли је брисао нос или зној марамицом и шта је урадио са њом, да ли је ујео жртву, да ли су жртва или осумњичени имали огреботине или модрице по тијелу, да ли је било крварења на лицу мјеста, да ли је дошло до цијепања одјеће и веша жртве или осумњиченог и њиховог одбацивања, да ли је силоватељ користио кондом, итд.).

Наиме, увиђајем на лицу мјеста могу се пронаћи трагови на жртви, на предметима, мјесту извршења силовања и на учиниоцу. Трагови који се доводе у директну везу са извршеним силовањем према поријеклу могу бити: трагови насиља (односно трагови настали услед напада и одбране актера силовања), трагови обљубе (односно полног сношаја) и контактни трагови актера кривичног дјела са лицем мјеста и предметима на њему, а према облицима испољавања могу бити видљиви и микротрагови. Најчешће се при вршењу увиђаја силовања проналазе карактеристични трагови као што су: сперма, длаке, пљувачка, крв, те разни предмети учиниоца (ланчић, цигарете, муштика, капа, сат, цвикери, упалјач и сл.), а могу се утврдити и трагови борбе и пружања отпора жртве.

Уколико је учинилац примјенио тјелесну снагу, а жртва пружила физички отпор, могуће је настајање трагова у виду модрица и повреда, које су адекватне тупој сили, без обзира на то што су нанијете песницом, шаком, лактом, главом или ногом. Обавезно се фотографишу повреде жртве. Но, уколико је из неких разлога изостао отпор, онда ће сигурно изостати многи од трагова које смо овдје споменули. Такође, трагови у виду огреботина најчешће се налазе у предјелу бутина, полних органа и на трбуху, па је стога битно да се изврши детаљан преглед силоване особе од стране љекара специјалисте. Приликом вршења увиђаја код силовања треба увјек ангажовати љекара специјалисту за судску медицину⁴⁷⁰. Његова је помоћ значајна приликом проналажења и паковања биолошких трагова (трагови крви, сперме, власи косе итд.)⁴⁷¹. Уз све ово такође треба захтјевати и вагиналне брисеве, као и аналне и носне брисеве ради сериолошких испитивања и процјена.

⁴⁶⁹ Жртве овог кривичног дјела понекад праве грубе грешке, због стања шока у коме су се нашле, па прије него што поднесу пријаву за извршење дјела чекају да прође извјесно вријеме, након кривичног дјела се окупају и оперу одјећу, што погубно утиче на доказивање.

⁴⁷⁰ Погрешна је пракса да тјелесни преглед обавља љекар опште праксе с обзиром на то да не посједује специјалистичка знања која су неопходна за проналажење и фиксирање релевантних трагова, процјену тежине тјелесних повреда и механизам њиховог настанка. Види: Симоновић Б., Пена У., Криминалистика, Источно Сарајево, 2010., стр. 605.

⁴⁷¹ Белкин – Зуиков, Криминалистика, том 2, Москва, 1970., стр. 191.

У тражењу трагова посебан предмет истраживања на увиђају треба да буде одјећа жртве и извршиоца, на којој се могу пронаћи многи трагови који настају током силовања. Корисно је утврдити и начин и стил одијевања жртве, као и стање одјеће прије извршења силовања и након њега, водећи рачуна да се и на одјећи осумњиченог констатују оштећења, уколико су настала као посљедица пружања отпора жртве. Трагови косе и влакана са одјеће извршиоца могу се наћи на жртви, нарочито ако је пружила физички отпор, што омогућава настајање контактних трагова. Прљавштина испод ноктију може да садржи разне микротрагове као што су: трагови ткива, крви, земље, прашине, пијеска, биљака и сл., који могу упућивати и на мјесто извршења силовања.

Ако је силовање извршено на отвореном простору (у парку, пољу, шуми, ливади) пажњу при вршењу увиђаја треба обратити на састав и конфигурацију мјеста, тј. на то који биљни, земљани и други видљиви микротрагови могу остати на одјећи и тјелу оштећене и учиниоца. У затвореном простору као што су стан, друге просторије, аутомобил, хотелска соба, брод, лакше се могу пронаћи трагови борбе, трагови сперме, крви, длака, косе на разним подлогама. Од великог је значаја да се приликом вршења увиђаја са лица мјеста узму узорци тла, биљне вегетације или подлоге на којој је извршено кривично дјело (узорци влакна са тепиха, ћебета), како би се компарирали са траговима пронађеним на обући, одјећи и тијелу извршиоца (нпр. микротрагови који су скинути испод ноктију), који ће га, у случају подударања узорака, повезати са лицем мјеста. У зависности од мјеста извршења и употребе возила могу се пронаћи и трагови точкова од возила, а уколико је силовање извршено у возилу или је возило кориштено за долазак на лице мјеста потребно је уз помоћ вјештака извршити детаљан преглед инкриминисаног возила. У свим случајевима увјек ће се обратити пажња на проналажење конкретних микротрагова влакана и текстила који се додиром и трењем гардеробе преносе са учиниоца на жртву и обратно.

Трагови папиларних линија нису карактеристични за кривично дјело силовања, али се у одређеним случајевима ипак могу наћи, па је криминалистички техничар дужан да у таквим ситуацијама, примјеном адекватних метода покуша да их изазове и фиксира. Ако је мјесто извршења стан или возило, постоји и већа могућност проналаска трагова папиларних линија⁴⁷².

Знајући да су многи од ових трагова подложни промјенама и да тиме губе свој релевантан значај, битно је да се они што прије пронађу, обезбједи, фиксирају и транспортују на даље вјештачење⁴⁷³. У том контексту такође је од изузетног значаја да се благовремено обезбједи и адекватни (неспорни) узорци, који у поређењу са пронађеним траговима и омогућују добијање валидних резултата. На основу ДНК анализе утврђује се идентитет оставиоца трага тако што се упореди генетска формула узета из крви учиниоца и биолошки траг пронађен на лицу мјеста силовања.

⁴⁷² Гаћеша Д., Криминалистика, оп. цит., стр. 373.

⁴⁷³ Вјештачења се могу односити на класичне криминалистички релевантне трагове и предмете, пронађене на мјесту догађаја, на осумњиченом или на жртви. Посебно су значајна вјештачења која се односе на: тјелесне повреде. Видјети: Алексић Ж., Шкулић. М. Криминалистика, Београд, 2007., стр. 293.

Приликом вршења увиђаја кривичног дјела силовања, основни задаци су: 1) провјерити да ли исказ оштећене одговара (да ли је у сагласности) околностима на лицу мјеста (може се уочити подношење лажне пријаве, грешке у опажању итд.); 2) открити и фиксирати материјалне доказе који свједоче о насилном карактеру полног односа (стање лица мјеста на коме се на основу пријаве оштећене одвијало силовање, разбацане ствари, трагови који указују на крв, сперму итд.) и 3) открити трагове који указују на присуство осумњиченог (окривљеног) на лицу мјеста (трагови доласка и одласка, трагови обуће, отисци прстију, трагови пнеуматика моторног возила, личне ствари, дијелови одјеће који припадају нападачу)⁴⁷⁴. Такође, приликом вршења увиђаја треба дати одговоре на питања: кад и гдје је извршено силовање, колико је времена протекло од момента извршења кривичног дјела силовања, да ли постоје трагови који указују да се жртва бранила, да ли су на жртви или извршиоцу остали трагови силовања, да ли је жртва викала и ко би је могао чути, да ли је жртва коме причала о силовању, када, зашто итд., да ли је жртва била код љекара прије него што је пријавила силовање и шта је утврдио љекар, да ли је жртва познавала силоватеља⁴⁷⁵.

Имајући у виду наведено, понекад и сам начин извршења силовања које жртва пријављује доводи у сумњу да ли се стварно ради о овом кривичном дјелу или се ради о фингираном силовању.

3.4.2. Увиђај и фингирано силовање

Фингирано силовање спада у оне облике фингирања када особа пријављује да је силована, иако над том особом није извршена насилна или нека друга блудна радња. Другим ријечима, фингирано силовање је силовање које се није уопште десило или се десило на другачији начин и под другачијим околностима од оних које се наводе у пријави. Ријеч је о фингирању кривичног дјела силовања, у потпуности или појединих његових дијелова.

Као пријавилац фингираног силовања не мора у свакој ситуацији да се појави особа која тврди да је силована, већ то може бити њена родбина, пријатељи, другови, комшије, као и супруг, ако је у питању женска особа, који су повјеровали у њену причу о силовању. Фингирана силовања могу укључивати пријаву конкретног лица као силоватеља или се односи на непознатог извршиоца. Далеко су опасније пријаве које се односе на конкретно лице као учиниоца, с обзиром да постоји опасност оптужбе и осуде невине особе, посебно ако су добро осмишљене и поткријепљене фингираним траговима⁴⁷⁶. С тим у вези вршење увиђаја је веома значајна радња доказивања која ће дати одговоре на многе нелогичности и послужити као доказ у даљем поступку.

⁴⁷⁴ Пантелеев-Селиванов: Криминалистика, Москва, 1984., стр. 424.

⁴⁷⁵ Жерјав, Ц., Криминалистика, Републички секретаријат за унутрашње послове СР Хрватске, Загреб, 1986., стр. 297-299.

⁴⁷⁶ Зато у овим, као и бројним другим случајевима, криминалиста мора да има на уму сентенцу: „ да је боље да сто извршилаца остане на слободи, него да једно невино лице буде осуђено, односно, да криминалистика мора бити мач за преступнике и нада за невино оптужене.“ Алексић Ж., Шкулић М., Криминалистика, Београд, 2002., стр. 26.

Поставља се питање зашто неко лажно пријављује силовање, односно који су мотиви фингирања силовања? Генерално, мотиви могу бити рационални и ирационални, односно непатолошке и патолошке природе. Неки од најчешћих непатолошких мотива су: љубомора, освета, оправдање трудноће (најчешће ван брака, обљуба од стране члана породице, обљуба злоупотребом повјерења и сл.), принуда на склапање брака, срам од затицања у добровољној обљуби (од родитеља, супруга и сл.), приписивање силовању добијене полне болести, жеља да се постигне нека имовинска корист, добијање одобрења за легалан прекид трудноће, жеља за деградацијом партнера, жеља за већом пажњом и бригом (од стране супруга, емотивног партнера, родитеља и сл.), жеља да се исходује прекид везе са особом која се оптужује итд. Неки од патолошких мотива би били: халуцинације (дјевојке у пубертету ако су психопатске конструкције могу у својој машти врло интензивно доживјети разне сексуалне сензације и замјенити их са стварношћу), мазохизам, хистерија и претјерана сексуална узбуђеност и сл.⁴⁷⁷

Ако су у питању, као мотиви фингирања љубомора, освета, принуда на склапање брака, срам приликом затицања у добровољној обљуби, жеља да се исходује прекид везе са особом која се оптужује, жеља за деградацијом партнера или жеља да се постигне нека имовинска корист, у том случају ће се фингирање односити на одређено лице као извршиоца насилне обљубе. Са друге стране, код мотива добијања одобрења за легалан побачај, приписивања силовању добијене полне болести или оправдања трудноће ван брака, најчешће се лажна пријава и фингирање силовања односе на непознатог учиниоца. Патолошки мотиви фингирања силовања могу се односити, како на познатог, тако и на непознатог извршиоца.

У криминалистичкој пракси, фингирана кривична дјела силовања могу се систематизовати у три основене групе:

- лажно пријављивање силовања и непознатог учиниоца,
- пријављивање добровољног сношаја као силовање и
- фингирање добровољног сношаја.

Лажно пријављивање силовања и непознатог учиниоца, карактеристичан је облик јер женска особа пријављује силовање од стране непознатог учиниоца, иако не само да није силована, већ није имала ни добровољни сношај, непосредно прије подношења пријаве. Циљ такве пријаве није оптужба одређене особе као извршиоца, већ оправдање посљедица предходне обљубе, попут трудноће ван брака, добијања одобрења за легалан прекид трудноће, жеља за већом пажњом и бригом у вези или унутар породице, приписивање силовању предходно добијене заразне полне болести, а у одређеним ситуацијама и прикривање сношаја или трудноће са очухом, усвојиоцем или старатељем.

У откривању и разјашњавању фингираних силовања из ове групе веома је битно утврдити мотив, јер он указује на испољени облик фингирања и омогућава прикупљање доказа, посебно током вршења увиђаја, који потврђују фингирано силовање. У

⁴⁷⁷ Модлу Д., Методика истраживања силовања, Загреб, Министарство унутрашњих послова Хрватске, 1996., стр. 26.

ситуацијама гдје нема фингирања трагова и предмета, већ је у питању лажно пријављивање силовања, посебну пажњу треба обратити на логичност исказа наводно силоване женске особе и на исказе лица којима су познате поједине чињенице, те тако створити основе за обезбјеђење личних доказа. У случајевима гдје су фингирани трагови и предмети, пажњу треба усмјерити на њихово проналажење и фиксирање, као и на утврђивање њиховог значења, како би се могле извести одређене противријечности у односу на трагове и предмете код стварно извршеног кривичног дјела силовања.

Пријављивање добровољног сношаја као силовање - овај облик фингираног силовања подразумјева пријављивање добровољног сношаја као силовање, што указује на то да је дошло до сношаја, али да женска особа из различитих разлога жели добровољни сношај да прикаже као силовање. Дакле, жртва пријављује силовање и одређено лице као силоватеља. За разлику од предходног облика фингирања силовања, гдје уопште нема сношаја, нити лица које би могло бити осумњичено, па се зато и пријављује непознати учинилац, за овај облик фингираног силовања карактеристично је то што је између женске особе и одређеног мушкарца дошло до добровољног сношаја, једном или више пута, па постоји могућност да се пронађу одговарајући трагови специфични за полни однос⁴⁷⁸. По правилу у оваквим случајевима, постоји сексуални и емотивни однос између наводне жртве и осумњиченог, из ког проистичу разлози фингирања и лажне пријаве. Најчешће је ријеч о емотивној или љубавној вези, која је подразумјевала једну или више добровољних обљуба између партнера⁴⁷⁹.

Код ових фингираних кривичних дјела силовања, углавном, нема исценираних трагова од стране женске особе на мјесту гдје је обављен добровољни сношај, на њеном тијелу, нити на лицу са којим је полно општила, мада у појединим криминалистичко - тактичким ситуацијама могу и они да се јаве, али не као последица предходног свјесног планирања женске особе. Једноставно, она чин полног односа користи да га пријави као насилну обљубу, а да лице са којим је имала добровољни сношај пријављује као учиниоца кривичног дјела силовања.

У пракси се, за ову врсту фингираних силовања јављају различити карактеристични мотиви који подстичу женску особу да добровољни сношај пријави као силовање: љубомора (партнер има другу везу, запоставља жртву изазивајући код ње љубомору и завист), освета (због раскида, преваре), покушај притиска на одређено лице да склопи брак, срам од затицања у добровољној обљуби са партнером, обично ван брака (од родитеља, супруга и сл.), жеља да се постигне имовинска корист, жеља за деградацијом партнера, жеља да се исходује прекид везе са особом која се оптужује, итд⁴⁸⁰.

Приликом разјашњавања ових облика фингираних силовања морају се анализирати сви пронађени трагови, предмети, негативне чињенице, утврђене околности и прикупљене информације и упоредити са чињеничним стањем стварно извршеног кривичног дјела силовања и са садржајем исказа жртве која је пријавила да је силована. При томе треба

⁴⁷⁸ Бошковић М., Јовичић Д., оп. цит., стр. 222.

⁴⁷⁹ Маринковић Д. Лајић О., оп. цит., стр. 94.

⁴⁸⁰ Ибидем

пажљиво констатовати одређене нелогичности и одступања која могу поткријепити верзију да је у питању добровољни полни однос који се пријављује као силовање. Узрочно посљедично повезивање чињеница из исказа жртве која пријављује силовање и пронађених и фиксираних материјалних трагова, негативних чињеница и околности у току вршења увиђаја ће искусном полицијском истражитељу бити довољно да утврди одређене контрадикторности, на основу којих се и може стећи сумња да је у питању фингирано силовање⁴⁸¹. Утврђивање поменутих карактеристичних мотива такође има изузетан криминалистички значај, те је због тога битно благовремено поставити и верзију о мотиву, јер његово утврђивање објашњава разлоге пријављивања фингираног силовања. Зато се у оваквим случајевима посебна пажња мора посветити постојању мотива фингирања и њиховој провјери, односно истраживању предходног односа потенцијалне жртве и осумњиченог⁴⁸².

Фингирање добровољног сношаја - жртва пријављује добровољну обљубу са партнером као силовање, уз фингирање трагова, као и ширег контекста у којем се обљуба дешава. Овај облик представља класични и најопаснији вид фингирања силовања, јер женска особа, користећи своју позицију и лукавство, у току добровољног сношаја омогућава стварање трагова који ће јој послужити као основа за пријављивање силовања. За овај облик фингираног силовања карактеристично је да женска особа, прије ступања у добровољни полни однос са тачно одређеним мушкарцем за кога је и везан постојећи мотив, доноси одлуку да фингира силовање, одређује начин фингирања и планира радње које ће предузимати током сношаја како би реализовала своју намјеру. Поред тога, карактеристично је и присуство лукавства женске особе и њена способност да користи своје предности у односу на мушкарца и да га убиједи у своје добре намјере, што њега и опредељује да, без сагледавања конкретне ситуације, ступи у полни однос.

Овдје је ријеч о фингирању код којег женска особа умишљајно, прије саме обљубе коју ће пријавити, планира мјесто и вријеме гдје ће се обљуба десити, као и које мјере и радње ће предузети како би обезбједила релевантне трагове и евентуалне свједоке. Мјесто и вријеме обљубе обично се дефинишу на начин да трећа лица могу чути позиве у помоћ наводне жртве, док се трагови измишљеног силовања обезбјеђују лукавством и захтјевом од партнера да сам чин обљубе буде груб, уз међусобно гребанье, уједање и слично. Током или при крају сексуалног односа жртва може почети да дозива у помоћ, гребати и уједати партнера, чупати га за косу, што ће чути комшије или пролазници или након стравствене обљубе, иза које остају трагови сперме, вагиналног секрета, уједа и гребанья, уз

⁴⁸¹ Полиграф може помоћи утврдити истинитост жртвине пријаве. Видјети: Корајлић Н., Истраживање кривичних дјела, Сарајево, 2012. стр. 635-636. Алексић - Миловановић: Криминалистика, стр. 243.

⁴⁸² Свака контрадикторност у исказу жртве и нелогичност трагова на лицу мјеста, одјећи и тијелу актера наводно насилне обљубе (тзв. негативне чињенице, тј. одсуство или присуство чињеница које по логици ствари требају, односно не требају бити присутне), представљају основ за расвјетљавање и ослобађање невино окривљеног лица. Наводна жртва измишља сам догађај и његов ток, приликом поновног испитивања покушава да се сјети онога што је првобитно казала, неки детаљи долазе у супротност са објективним стањем ствари (на лицу мјеста, на тијелу и одјећи жртве, на тијелу и одјећи осумњиченог) и информацијама добијеним током предходног испитивања, и сл. Суочавање пријавиоца, односно наводне жртве са осумњиченим, у циљу отклањања контрадикција у њиховим исказима, такође има велики значај у откривању лажне пријаве силовања.

фингирање трагова борбе у просторији у којој се десила обљуба, лажна жртва може позвати полицију и пријавити силовање.

Најчешћи разлози фингирања ове врсте су ниске побуде, попут мржње или освете садашњем или бившем партнеру због раскида везе, неузвраћене љубави, преваре, љубомора, мржња, освета или друге повреде наводне жртве од стране њеног партнера (реалне или умишљене) и други мотиви. У оваквим случајевима се ради о најопаснијим видовима фингираног силовања, чије је откривање и разјашњавање скопчано са низом тешкоћа, а нарочито ако су материјални трагови добро исценирани, а не постоје лични докази⁴⁸³. Приликом разјашњавања ове групе фингираних кривичних дјела силовања, у многим ситуацијама, одлучујућу улогу могу да одиграју лични докази, па је стога у току оперативне дјелатности потребно пронаћи лица која могу да пруже релевантне информације⁴⁸⁴.

Утврђени трагови и предмети, током увиђаја, подлијежу одговарајућим вјештачењима, након чега је много лакше да се протумачи њихов садржај и значење у склопу цјеловитог чињеничног стања и да се утврде одређене супротности у односу на чињенично стање које би било присутно да је стварно извршено кривично дјело силовања. Различите врсте вјештачења су веома значајне у процесу разјашњавања и доказивања кривичног дјела силовања. Вјештачења се могу односити на класичне криминалистички релевантне трагове и предмете, пронађене на мјесту догађаја, на осумњиченом или на жртви⁴⁸⁵.

На крају можемо закључити да, на могућност лажног пријављивања силовања указују следеће чињенице, које наравно, треба схватити само као индиције: 1) ако је пријава силовања услиједила након протекла дужег времена од инцидента, или под притиском родбине или пријатеља жртве, 2) ако је, реално, мала вјероватноћа да се силовање десило у датим околностима, према наводима жртве, 3) постојање одређених контрадикторности у самом исказу жртве, или између исказа жртве и чињеничног стања на лицу мјеста или осумњиченом, 4) постојање негативних чињеница на лицу мјеста при вршењу увиђаја (одсуство или присуство чињеница које по логици ствари требају, односно не требају бити присутне), 5) знаци менталног обољења на страни жртве, 6) убједљивост аргумената осумњиченог, са којим негира наводе пријавиоца и 7) позитивне особине личности осумњиченог, које указују на малу вјероватноћу да је ријеч о силоватељу.

⁴⁸³ Овакве истраге су јако комплексне и представљају највећи изазов за криминалисте, у њима централно мјесто заузима питање пристанка, тј. да ли га је на страни пријавиоца (жртве) било или не.

⁴⁸⁴ Бошковић М., Бановић Б., Методика откривања и разјашњавања фингираних кривичних дјела и дјела из посебних закона, ВШУП, Земун, 1998., стр. 45-49.

⁴⁸⁵ Посебно су значајна вјештачења која се однеосе на тјелесне повреде и трагове. Вјештачење тјелесних повреда треба да обавља лекар специјалиста судске медицине, јер је његов налаз у том погледу доказно најваљиднији. Осим вјештачења сперме, може се, када је у питању силовање, наредити и вјештачење трагова крви, вагиналног секрета, длака, пронађених текстилних влакана, а могуће је вршити идентификацију извршиоца и на основу трагова зуба.

4. УВИЂАЈ У САОБРАЋАЈНИМ ДЕЛИКТИМА

4.1. Кривично правни аспект саобраћајних деликата (појам и карактеристике)

Саобраћајни деликти⁴⁸⁶ обухватају кривична дјела којима се у јавном саобраћају угрожава или поврјеђује живот или тјелесни интегритет човјека или имовина већег обима. У групацији деликата против безбједности јавног саобраћаја, кривични закони у БиХ углавном прописују неколико облика кривичних дјела са малом разликом чија је општа карактеристика да се њиховим извршењем угрожава безбједност јавног саобраћаја: Угрожавање јавног саобраћаја, Угрожавање посебних видова саобраћаја, Угрожавање јавног саобраћаја опасном радњом или средством, Несавјесно вршење надзора над јавним саобраћајем и Непружање помоћи лицу повријеђеном у саобраћајној несрећи. У највећем броју законодавстава других држава, као и у нашој, поред кривичних дјела којима се угрожава безбједност јавног саобраћаја, прописани су и прекршаји којима се наведене врједности у јавном саобраћају штите од апстрактне опасности.

Саобраћајни деликти имају низ специфичних карактеристика у односу на друге облике криминалитета. За разлику од насилничког и имовинског криминалитета који су познати друштвеној заједници од њеног настанка, појава саобраћајних деликата је нужно слиједила одређене друштвено економске промјене, настале појавом превозних средстава и развоја саобраћаја. Ова врста криминалитета је типичан примјер конфликта између друштвеног напретка и његових негативних посљедица, јер се са појавом и развојем друмског саобраћаја, поготово снажних и брзих аутомобила, повећава обим овог криминалитета.

Вријеме у којем живимо може се означити епохом изузетно развијеног саобраћаја. Посматрано глобално, путевима се свакодневно крећу милиони возила, те се и саобраћајне незгоде не могу у потпуности искључити, колико год да релевантни чиниоци раде на њиховој превенцији. Степен безбједности у саобраћају условљен је факторима који се могу разврстати у више категорија, од инфраструктурних и материјално-техничких (нпр. изграђеност и уређеност саобраћајница у складу с одговарајућим стандардима, техничка исправност и друге техничке карактеристике возила), до фактора који се тичу самог човјека (способности, вјештине, знања, понашања и сл.)⁴⁸⁷. Поједини аутори, ове деликте означавају као врсту преступништва условљену кориштењем саобраћајног средства и непридржавањем саобраћајних прописа.

Према неким процјенама од укупнаг броја кривичних дјела 30% отпада на саобраћане деликте, док се у области прекршаја тај проценат креће око 70%. Сматра се да је сваки учесник у саобраћају истовремено и потенцијални извршилац кривичног дјела и

⁴⁸⁶ Види шире: Водинелић В., Саобраћајна криминалистика, (Методика обраде саобраћајних несрећа на путевима, води и у ваздуху), Београд, 1986. стр. 130 - 150.

⁴⁸⁷ У теорији се може срести класификација фактора безбједности саобраћаја на оне који се тичу: а) човјека, б) возила, в) пута и г) околине. Види: Липовац К., Безбједност саобраћаја, Београд, Службени лист СРЈ, 2008., стр. 105-136.

потенцијална жртва, те да је понекад у конкретним ситуацијама, веома тешко одредити ко је извршилац, а ко жртва, односно шта је узрок, а шта посљедица. Вјероватнића да доживимо саобраћајну несрећу је сразмјерно висока. У овом тренутку с обзиром на познате статистичке податке готово је сигурно да ће сваки становник Европе најмање једном у животу бити учесник саобраћајне несреће са истим или другачијим исходом. Важно је знати да су више изложени они појединци који су дуже времена учесници у друмском саобраћају (као што су пјешаци и бициклисти) или они који прелазе веће раздаљине (релевантно за возаче који управљају моторним возилима)⁴⁸⁸.

О настанку саобраћајне несреће често одлучује пуки случај, јер је свака саобраћајна несрећа резултат нечије грешке, али свака таква грешка не завршава несрећом. Најтеже су свакако посљедице које се манифестују у губитку људског живота, затим у наношењу тешких тјелесних повреда које често завршавају трајним инвалидитетом жртве и њеном неспособношћу за рад, а ништа мање значајне нису ни психолошке посљедице које остају на жртвама и њиховим породицама, али и на самом извршиоцу. Не треба заборавити ни материјалну штету проузроковану саобраћајном несрећом, као и материјалне трошкове у здравству, социјалној и инвалидској заштити и сл. Такође, специфичност саобраћајних деликата јесте да су они углавном нехатни деликти, што код јавног мњења ствара утисак да се ради о мање тешким кривичним дјелима, без обзира на тежину посљедице. Тиме се саобраћајни деликти не изједначавају са другим кривичним дјелима, што је последица схватања да они не представљају криминалитет у уобичајном схватању⁴⁸⁹.

Основно кривично дјело из групе кривичних дјела против безбједности јавног саобраћаја инкриминисано у кривичним законима у БиХ је кривично дјело угрожавања јавног саобраћаја⁴⁹⁰. Ово кривично дјело врши се кршењем прописа о безбједности јавног саобраћаја и изазивањем саобраћајне несреће у којој је неко лице тешко тјелесно повријеђено или је другоме проузрокована имовинска штета преко 3000 км. Тежи облик овог кривичног дјела ће постојати ако је наступила смрт једног или више лица. Поред овог вида угрожавања јавног саобраћаја, инкриминисано је и угрожавања посебних видова саобраћаја, као што су жељезнички, аутобуски, трамвајски, тролејбуски, бродски или саобраћај жичаром, с тим што је за постојање кривичног дјела довољно да је, усљед кршења прописа о безбједности било којег од наведених видова саобраћаја изазвана несрећа.

У пракси се дешавају сви облици угрожавања јавног саобраћаја, али се најчешће дешавају кривична дјела угрожавања јавног саобраћаја на путевима којима се крећу разноврсна возила и којима управљају аматери и професионални возачи, са разноврсним посљедицама у односу на живот, здравље људи и имовину. Имајући у виду садржај жељезничког, аутобуског, трамвајског, тролејбуског, бродског или саобраћаја жичаром, уочено је да до саобраћајних несрећа долази рјеђе, али када се десе, оне су изразито компликоване и тешке, те су и њихове посљедице угрожавања изразитије и теже у односу по живот и здравље људи и имовину, а и вршење увиђаја је много теже и компликованије.

⁴⁸⁸ Јашаревић О., Беговић А., Увиђај у кривичном поступку, Травник, 2011., стр. 138.

⁴⁸⁹ Хорватић Ж., Основе криминологије, Загреб, 1998., стр. 92.

⁴⁹⁰ Види: Члан 410 КЗ РС и аналогних чланова КЗ Ф БиХ и КЗ БД БиХ.

4.1.1. Саобраћајна несрећа - појмовно одређење и узроци

Развој друштва је уско повезан са развојем саобраћаја и обрнуто. Оне државе које су ово заиста схватиле и синхронизовано развијале саобраћај са осталим гранама привреде, данас су међу развијенијим земљама. Међутим, осим несумњивих користи, саобраћај са собом носи и одређене штете. Као најзначајније штете од саобраћаја издвајају се штете настале услед саобраћајних несрећа.

Прва саобраћајна несрећа - кривично дјело се догодило у Енглеској 1834. године⁴⁹¹. Друга саобраћајна несрећа са смртним исходом се догодила око 60 година касније (Лондон 1896. г.). На трећу се чекало само три године. Друштвено - економским развојем и протеком времена број саобраћајних несрећа је растао, као и њихове посљедице. У око 137 000 саобраћајних незгода колико се дневно догоди у свијету, смртно настрада око 700 лица, тјелесне повреде задобије око 19 000 лица, од чега 6 000 остаје трајно неспособно за рад⁴⁹². Према подацима Свјетске здравствене организације (из 1998 године), у свијету годишње умре 700 000 људи од посљедица незгода у друмском саобраћају, а сваке године је у саобраћајним незгодама повријеђено 15 до 20 милиона људи. То значи да сваких пет секунди умире по један човјек, те да је сваке двије секунде једна особа повријеђена⁴⁹³. Према истраживањима Уједињених нација око 36% насилних смрти људи догађа се у саобраћајним несрећама са учешћем аутомобила⁴⁹⁴.

Имајући у виду деликвенцију у области саобраћаја у Босни и Херцеговини ове бројке такође нису занемариве. У Републици Српској се у 2006. години догодило 10 066 саобраћајних несрећа у којима је погинуло 208 лица, 702 лица су теже повријеђена, а 2 275 лица је лакше повријеђено. Из наведеног је видљиво да се ради о таквом облику деликвенције који има значајне друштвено економске посљедице. Дакле, ради се о таквом облику друштвено - неприхватљивог понашања који има вишеструке негативне посљедице, како по цијело друштво, тако и за поједине његове чланове и који показује тенденције сталног раста, како у развијенијим, тако и у неразвијеним земљама.

Према изложеном, претежни облици саобраћајне деликвенције манифестују се у саобраћајним несрећама као посљедици противправног понашања учесника. Постоји више дефиниција саобраћајне несреће. Међутим, најчешће употребљавана дефиниција је она која дефинише саобраћајну несрећу као судар (импакт) возила или аутомобила са другим возилом, пјешацима, животињама или другим баријерама на путу. Ипак, законско одређење саобраћајне несреће је најпрецизније дефинисано. Саобраћајна несрећа је несрећа на путу у којој је учествовало најмање једно возило у покрету и у којој је једно или више лица погинуло или повријеђено или је изазвана материјална штета⁴⁹⁵.

⁴⁹¹ Код Глазгова је експлодирао парни котао на аутобусу којом приликом је погинуло пет људи. Извршен је врло темељит и опсежан увиђај, скицирано мјесто догађаја, нацртан је ситуациони план. Исход проведеног кривичног поступка је да је возач окривљен за несрећу, јер се возило кретало превеликом брзином, 12 км/сат.

⁴⁹² Инић М., Безбједност друмског саобраћаја, Нови Сад, 1991., стр. 50-54.

⁴⁹³ Хорватић Ж., оп. цит. стр. 95.

⁴⁹⁴ Поређења ради, од употребе ватреног оружја гине мање од 1,5 % људи.

⁴⁹⁵ Закон о основама безбједности саобраћаја на путевима, СФРЈ, чл. 10. тачка 58.

Дакле, саобраћајна несрећа је догађај у којем је настрадало једно или више лица и настала материјална штета. Настаје као посљедица исказаних узрока, кроз саобраћајни конфликт који можемо означити као повод у овој врсти деликата. Најчешћи саобраћајни конфликти настају усљед стања путева и стања возила, тј. зависе од прегледности пута, ширине коловоза, нагиба коловоза, добре техничке ријешености раскрсница и кривина, затим сигнализације и освјетљења итд. Сматра се да је фактор пута искључиви узрочник саобраћајних деликата у око 15-20% случајева⁴⁹⁶. Стање возила треба да је такво да одговара захтјевима техничке исправности возила. Само возило, односно кварови на њему узрочник су у 5-10% саобраћајних незгода. Климатски услови су такође чести узроци и посебно значајни јер је број удеса у условима мокрог коловоза већи за око 10%, сњежног слоја 22%, дјелимичне поледице 35-36% и јаке кише 33%⁴⁹⁷.

Најчешћи саобраћајни конфликти дешавају се грешком возача. Овом фактору приписује се одлучујући утицај у настанку свих саобраћајних несрећа, чак до 95%. У посљедње вријеме велика пажња се посвећује умору возача, као једном од битних узрока саобраћајних несрећа. То је посебно значајно код професионалних возача. Карактеристични знаци умора су смањена способност концентрације пажње, не запажање саобраћајних знакова, погрешна процјена удаљености и времена потребног за претицање, успорена реакција на препреке које се нагло појаве на цести, смањена брзина покрета који су потребни за сигурно управљање возилом, пребрза вожња итд. Умор возача је у неким случајевима једини узрок саобраћајне несреће, а у неким случајевима судјелује заједно са другим факторима. Међу узроцима, велику улогу има и алкохол, односно прекомјерно уживање алкохола које значајно утиче на смањење психофизичких способности човјека. Сматра се да се у свијету догађа око 40% незгода због алкохолисаности учесника у саобраћају.

Да би се избјегле саобраћајне незгоде или добрим дијелом смањено ризик од њиховог настајања, учесници у саобраћају дужни су да поступају у складу са прописима и правилима о безбједности саобраћаја, саобраћајним знаковима постављеним на прописан начин поред пута и саобраћајним знаковима на путу. Разна одступања од прописа и правила саобраћаја неминовност је настајања саобраћајне незгоде.

Сам чин саобраћајне несреће се лако уочава, тако да углавном нема већих проблема да се за њу сазна. Најчешћи начин сазнања јесте дјелатност полиције, непосредним усменим или телефонским путем од стране грађана, самих учесника или других лица. Одмах по запримању пријаве и сазнању о саобраћајној несрећи предузимају се мјере од стране полиције на хитном обезбјеђењу лица мјеста догађаја и уједно се обавјештавају чланови увиђајне екипе ради што бржег изласка на лице мјеста ради вршења увиђаја. Може се сматрати да увиђај код саобраћајних незгода у суштини започиње онога часа када орган овлаштен за његово вршење добије обавјештење о догађају, упркос тога што стварни почетак вршења увиђајних радњи пада нешто касније и поклапа се са тренутком изласка на мјесто догађаја⁴⁹⁸.

⁴⁹⁶ Инић М., оп. цит. стр. 177.

⁴⁹⁷ Ибид. стр. 272.

⁴⁹⁸ Алексић Ж., Шкулић М., Криминалистика, оп.цит., стр.304.

4.2. Криминалистички аспект увиђаја саобраћајне несреће (обезбјеђење лица мјеста)

Обезбјеђење мјеста догађаја предходи увиђају и представља врсту „конзервирања“ затеченог стања до доласка увиђајне екипе. Обезбјеђење мјеста догађаја саобраћајне несреће, по правилу, врши патрола полиције. Након доласка, полицијска патрола ће предузети низ мјера и радњи, међу којима приоритетно мјесто заузима спрјечавање настанка нових штетних посљедица⁴⁹⁹ и пружање помоћи повријеђеним лицима, односно омогућавање медицинском особљу да то учини.

Обезбјеђење лица мјеста код саобраћајних незгода обухвата⁵⁰⁰:

- указивање медицинске помоћи повријеђеним учесницима незгоде и њихово транспортовање до најближе здравствене установе,
- утврђивање круга лица мјеста, његово видно обиљежавање и блокирање, уз истовремено удаљавање свих неовлаштених лица ван тог круга,
- утврђивање учесника незгоде, њихово идентификовање и установљавање улоге у незгоди (возач, сапутник, пјешак и сл.),
- утврђивање очевидаца (свједока), њихова идентификација и задржавање на лицу мјеста,
- регулисање саобраћаја на начин прилагођен околностима случаја и условима на лицу мјеста,
- заштиту возила, товара (пртљага) и друге имовине од даљег оштећења и крађе,
- заштиту објеката и лица на мјесту незгоде и у њиховој близини од пожара, експлозије и дејства штетних материја,
- очување трагова и предмета незгоде од уништења, оштећења и промјене, а по потреби, за поједине врсте нарочито осјетљивих трагова (отисци у прашини, мокри трагови и сл.) и њихово фиксирање (нпр. фотографисањем),
- одузимање и обезбјеђење возила која су учествовала у незгоди и
- рашчишћавање лица мјеста.

Лицима која су повријеђена у саобраћајној несрећи мора се одмах пружити одговарајућа прва помоћ у границама објективних могућности сваког конкретног случаја. Пружање помоћи повријеђеним лицима обухвата: пружање прве помоћи на мјесту догађаја саобраћајне несреће, пружање одговарајуће медицинске помоћи на лицу мјеста и пружање медицинске помоћи у здравственој установи, након предходног транспортовања и пријема. Која ће од наведених врста помоћи бити пружена повријеђеним лицима зависи од тежине повреда и локације мјеста саобраћајне несреће. Прву помоћ на лицу мјеста пружају полицијски службеници или неко од присутних грађана на основу чега се, с обзиром на тежину повреде и стања повријеђеног, оцјењује потреба његовог упућивања у здравствену установу. Међутим, у одређеним ситуацијама повријеђена лица ће се налазити у тешком здравственом стању, тако да би свака недовољно стручно пружена помоћ или нестручно транспортовање повријеђених више могло штетити, него користити

⁴⁹⁹ Међу којима је најбитније спречавање тзв. секундарних незгода адекватним означавањем мјеста саобраћајне незгоде.

⁵⁰⁰ Липовац К., Увиђај саобраћајних незгода, елементи саобраћајне трасологије, Београд, 2000., стр. 39.

њиховом здрављу. Пошто и нестручно транспортовање повријеђених може довести до погоршања њиховог здравља, веома је битно да припрему ових лица за пребацивање у здравствену установу изврши стручно медицинско особље. Приликом транспортовања повријеђених лица са мјеста саобраћајне несреће, полицијски службеници који то мјесто обезбјеђују, узмеће податке о возилима, возачима и лицима која су повријеђена транспортовали до прве болнице или одговарајуће здравствене установе.

Уколико су повријеђена лица при свијести, од њих треба узети личне податке и по могућности обавити кратак информативни разговор о околностима које су им познате поводом конкретне саобраћајне несреће. У супротном треба покушати да се утврди њихов идентитет, али да се то никако негативно не одрази на њихово здравствено стање и ефикасност пружања медицинске помоћи. У случајевима гдје су повријеђена лица при свијести, а према мишљењу љекара налазе се у животној опасности, потребно је без одлагања обавјестити тужиоца са циљем предузимања мјера за спровођење хитне истражне радње, саслушање свједока.

Приликом одређивања лица мјеста и затварања његовог круга треба узети у обзир све чињенице конкретне саобраћајне несреће, као што су: врста возила, карактеристике пута, брзина, временски услови, околина, директан или бочни судар, јачина удара, посљедице, бјекство изазивача несреће и слично. У простору који је одређен као лице мјеста, улазак, кретање, дирање или помјерање трагова и предмета не треба дозволити ниједном лицу до доласка екипе за увиђаје, с тим што треба водити рачуна да се не удаље очевици саобраћајне несреће, као и друга интересантна лица. У овој фази треба провјерити да ли је неко од учесника у саобраћајној несрећи под утицајем алкохола или опојних друга и предузети мјере за утврђивање ове чињенице одговарајућим поступком у одређеној здравственој установи⁵⁰¹.

Саобраћајне незгоде, по правилу, изазивају пажњу посматрача, па је у циљу адекватног обезбјеђења мјеста догађаја неопходно удаљити грађане чије присуство није неопходно на мјесту догађаја. Ова активност подразумјева вршење селекције спрам чињенице да ли је присутнима познато шта се стварно десило, односно спрам тога да ли су се затекли на мјесту догађаја у вријеме дешавања саобраћајне незгоде или су дошли накнадно. Уколико се на мјесту догађаја налази лице усмрћено у саобраћајној незгоди, тијело је потребно прекрити, водећи рачуна да се том приликом не наруши релевантност других трагова и предмета⁵⁰².

Такође, један од приоритета радника полиције приликом обезбјеђења лица мјеста саобраћајних несрећа јесте и предузимање мјера на елиминисању узрока који могу довести до пожара или експлозије. Код тежих саобраћајних несрећа гдје је дошло до већих оштећења возила постоји опасност од изазивања пожара или експлозије, што би могло да доведе до нових људских жртава и веће материјалне штете. Због тога је, узимајући у обзир стање возила и терета који се превозе, нужно одмах процијенити да ли постоји опасност

⁵⁰¹ Бошковић М., Јовичић Д., Криминалистика - Методика, оп. цит., стр. 269.

⁵⁰² Маринковић Д., Лајић О., оп. цит. стр. 252.

од пожара или експлозије и у зависности од узрока предузети хитне мјере за њено отклањање.

Да би се одређено и обиљежено лице мјеста сачувало и претрпјело што мање измјена потребно је упоредо предузети и одговарајуће мјере на регулисању саобраћаја. Приликом одлучивања о успостављању саобраћаја и његовом даљем протоку, морају се узети у обзир све чињенице самог лица мјеста, сигурност лица која учествују у обезбјеђењу лица мјеста и вршењу увиђаја, као и интерес и нужност одвијања даљег тока саобраћаја.

Један од најбитнијих циљева обезбјеђења лица мјеста догађаја саобраћајне несреће је очување предмета и трагова у затеченом стању до доласка увиђајне екипе. То највећим дијелом зависи од спољних фактора, попут атмосферских прилика које су присутне или се убрзо могу очекивати. Сасвим је логично да одређени атмосферски услови: киша, снијег, вјетар, мраз, јако сунце и друго, могу деструктивно да дјелују на постојеће трагове, па чак и да их потпуно униште. Такође, уколико је путна подлога од асфалта или бетона, трагови мокрих гума, уколико се одмах не обиљеже или фиксирају подложни су промјенама или ако је земљана подлога, а поједини трагови су остављени у сувој површини логично је очекивати њихову брзу промјену под дејством кише или вјетра⁵⁰³. Због тога је за успјешно обезбјеђење трагова нужно да се води рачуна о свим њиховим својствима и постојећим вањским условима који могу да утичу на њихову промјену у свакој конкретной ситуацији.

Имајући у виду наведено, полицијски службеници на мјесту саобраћајне несреће морају водити рачуна о специфичности сваког конкретног случаја и активност усмјерити на обезбјеђење следећих трагова:

- трагови на тлу мјеста саобраћајне незгоде⁵⁰⁴ (трагови гума- пнеуматика, кочења и заустављања возила, клизања, заношења, блокирања точкова, трагови воде, антифриза, уља, бензина, нафте, земље, стакла, трагови боје возила, отпалих дијелова аутомобила и сл.),
- трагови на возилу (оштећење појединих дјелова унутар и споља, стање гума, степен брзине мјењача, картица тахографа, папиларне линије, стопала, крви и други људски трагови и сл.),
- трагови људи на путу (крв, длаке, ткива, дјелови тијела и одјећа и сл.) и
- трагови на одјећи и обући (прашина, блато, крв, стакло, уље, поцјепаност, гуме, боја и лак и сл.).

Осим поменутих трагова нужно је предузети и адекватне мјере и радње на обезбјеђењу предмета који су у вези са саобраћајном несрећом. Најважније је возило које је учествовало у саобраћајној несрећи, јер се оно појављује као доказ и може бити од утицаја за утврђивање кривичне одговорности лица које је њиме управљало. У свим случајевима гдје постоји сумња у техничку исправност возила или се на возилу налазе одређени трагови који захтијевају даљу експертизу, возило треба обавезно одузети уз

⁵⁰³ Водинелић В., и група аутора, Саобраћајна криминалистика-методика обраде саобраћајних несрећа на путевима, води и у ваздуху, Савремена администрација, Београд, 1986., стр. 31.

⁵⁰⁴ Видјети: Алексић Ж., Шкулић М. Криминалистика, Београд, 2007., стр. 308.

издавање потврде. Међутим, сасвим је другачија криминалистичка ситуација ако је возач који је проузроковао саобраћајну несрећу побјегао⁵⁰⁵ са лица мјеста предметним возилом. У оваквим случајевима најчешће се ради о удесима са смртном последицом или тешким тјелесним повредама, гдје су жртве углавном пјешаци, бициклисти, мотоциклисти, мопедисти, а рјеђе возачи или путници у осталим возилима. Највећи проблем код ових кривичних дјела је у томе што се само оперативним путем тешко може пронаћи одбјегло возило, односно доказати његово учешће у саобраћајном удесу, па је стога од изузетне важности увиђајем на лицу мјеста пронаћи трагове и предмете. Потребно је, ради успјешног трагања за одбјеглим возилом и возачем, што је могуће тачније утврдити следеће околности⁵⁰⁶: а) врсту, марку и тип одбјеглог возила; б) боју возила; в) регистарски број одбјеглог возила или његов дио; г) смјер у којем се возило удаљило; д) опис возача и евентуалних сапутника и њ) индивидуалне карактеристике возила, односно оштећења настала услед саобраћајне незгоде.

Такође, осим обезбјеђења трагова и предмета као материјалних доказа, полицијски службеници приликом обезбјеђења мјеста саобраћајне несреће, дужни су да предузму и одговарајуће мјере на проналажењу и обезбјеђењу извора личних доказа (очевици саобраћајне несреће) који се у каснијој фази кривичног поступка могу појавити као окривљени и свједоци. У том смислу потребно је идентификовати лица која су учествовала у саобраћајној несрећи и лица којима су познате одређене чињенице у вези са саобраћајном несрећом.

На мјесту саобраћајне несреће, полицијски службеници су дужни да предузму мјере на обезбјеђењу имовине од крађа, без обзира на то да ли је у питању приватна имовина путника или роба коју је возило превозило.

Тек по завршетку увиђаја и одобрењу тужиоца предузимају се мјере на рашчишћавању пута и другог простора гдје се догодила саобраћајна несрећа. Задатак полицијских службеника јесте да обезбједи лице мјеста и омогући несметано и безбједно вршење увиђаја, а након извршеног увиђаја да успостави безбједан даљи ток саобраћаја. Рашчишћавање лица мјеста и чишћење пута од разних ствари и материја спада у надлежност предузећа за путеве и комуналних предузећа, у зависности од мјеста гдје се догодила саобраћајна несрећа, док су полицијски службеници дужни да обезбједе сигурно и несметано обављање ове дјелатности.

На крају можемо констатовати да од способности полицијских службеника да правилно идентификују, изолују и обезбједе (заштите) мјесто догађаја саобраћајне несреће, не ријетко, зависи доношење одлуке о покретању, као и исходиште покренутог поступка. Због тога је веома битна и значајна ова оперативна радња полиције која предходи самом увиђају. Стога се понекад истиче да обезбјеђење лица мјеста и није самостална радња, већ мјера која у односу на увиђај има уводно обиљежје.

⁵⁰⁵ Могуће је издвојити више фактора који утичу на бјекство возача са мјеста догађаја. Ове факторе могуће је подијелити у двије групе: ситуационе и личне. Видјети: Бошковић М., Бановић Б., Криминалистика методика, Београд, Виша школа унутрашњих послова, 2001., стр. 173-174.

⁵⁰⁶ Видјети детаљније: Маринковић Д., Лајић О., Криминалистика методика, Београд, 2012., стр. 253-254.

4.2.1. Вршење увиђаја саобраћајних несрећа

Вршење увиђаја саобраћајних несрећа подразумјева преглед, односно анализу лица мјеста саобраћајне несреће, којим се омогућава да се непосредним чулним опажањем утврде важне чињенице и разјасне све околности у вези са саобраћајном несрећом тј. да се пронађу, прикупе и фиксирају сви докази о томе да ли је извршено неко од кривичних дјела против безбједности саобраћаја или саобраћајни прекршај, односно саобраћајна несрећа настала усљед више силе, крајње нужде или другог разлога или мотива.

Шта је основни задатак увиђаја? Код саобраћајних несрећа, битно је тачно одредити мјесто гдје се она догодила, са свим карактеристикама пута и вријеме њеног извршења, као и атмосферске прилике и степен видљивости и све детаљно и тачно описати у записнику о увиђају. Увиђајна екипа има основни задатак да стручно, објективно и свеобухватно „сними“ све важне последице саобраћајне незгоде. При томе се користи: непосредним чулним опажањем, стручним знањем и субјективним ставовима свједока⁵⁰⁷.

Увиђајни тим, за вршење увиђаја саобраћајне незгоде са обиљежјима кривичног дјела, поред тужиоца сачињавају саобраћајни инспектор и криминалистички техничар.

У статичкој фази увиђаја увиђајни тим врши уочавање релевантних трагова и предмета, њихово означавање и фиксирање, без изазивања било каквих промјена на мјесту догађаја, што значи „са рукама у џеповима“. На насталом мјесту саобраћајне несреће, у статичкој фази, не смије се ништа дирати, нити помјерати из првобитног положаја, јер положај сваког трага и предмета у мозаику трагова и предмета насталог догађаја има важну улогу у току истраге и расвјетљавања укупног стања саобраћајног деликта. Означавање трагова и предмета врши се постављањем одговарајућих чуњева пирамидалног облика с бројчаним ознакама, након чега се приступа фиксирању фотографисањем, односно видео снимањем, као и записничким констатовањем. Затим се приступа динамичком прегледу и фиксирању лица мјеста, када се одређени предмети могу дирати, помјерати у циљу правилнијег и потпунијег фиксирања трагова. Пожељно је предходно сачинити и скицу мјеста догађаја и ситуациони план. Правилно сагледавање затеченог стања подразумјева познавање начина настанка појединих трагова, мјеста на којима се могу пронаћи на возилу, путу, предметима и лицима учесницима или жртвама саобраћајних незгода,⁵⁰⁸ што захтјева адекватну стручност и искуство припадника увиђајне екипе.

Трагови су најзначајнији за утврђивање тока саобраћајне незгоде. Зато ће и број података који се о њима прикупља готово по правилу бити веома обиман. По мјесту на коме се налазе, трагови се могу подјелити на: трагове на коловозу, трагове на возилу, трагове на објектима на саобраћајници и поред саобраћајнице, трагове на одјећи и трагове на тијелима жртава. Свака од ових група трагова је вриједна пажње и то подједнако, па јој

⁵⁰⁷ Липовац К., Вујанић М., Основна техничка начела израде увиђајне документације, Савјетовање: „Симпозиј о безбједности саобраћаја“, Сарајево, октобар, 1991., 8п.

⁵⁰⁸ Шипрага Ј., Методика откривања и разјашњавања кривичних дјела, Београд, Виша школа унутрашњих послова, 1988., стр. 205.

приликом утврђивања података тако треба и прићи. Нарочиту пажњу органа који врши увиђај треба да привуку микротрагови, али то не значи да не мора веома пажљиво да се поступа и са макро траговима⁵⁰⁹. Имајући у виду наведено, такође значајно је напоменути да трагове саобраћајних несрећа треба тражити и на мјестима ван пута, на возилу и објектима поред пута, као и на лицима која су била у возилима, односно на повријеђеним лицима и на лешевима. На лицу мјеста обавезно треба тражити, ако их уопште има, трагове вожње и кочења који се испољавају у виду трагова гума, у зависности од подлоге пута, брзине вожње и начина кочења. Ови трагови указују на смјер кретања, положај и начин кретања, као и на сам начин кочења. Дужина тог кочења, уз низ осталих елемената, омогућава израчунавање брзине којом се возило кретало у критичном тренутку. Правац кретања возила може се закључити из трагова који су остали на лицу мјеста⁵¹⁰.

Када је учинилац напустио лице мјеста са возилом, трагови гума, који остају као посљедица вожње и кочења, ако су правилно фиксирани (ширина, врста и распоред шара на гумама, и сл.), омогућавају да се одреде и друге значајне карактеристике возила које ће помоћи у откривању возача и проналажењу возила. Ако је возач зауставио возило, а затим кренуо и побјегао, то се може закључити по трагу вожње. Усљед кретања точкови ће јаче загребати на том мјесту површине пута. Ова констатација је нарочито важна у случајевима када одбјегли возач тврди да није примјетио да је погазио жртву.

Систематским и детаљним проучавањем, вредновањем и правилним тумачењем трагова точкова могу се добити релевантне информаије, као што су подаци о врсти возила, марки и типу, затим да ли исти потичу са моторног или запрежног возила, мотоцикла, бицикла, путничког или теретног возила. Такође под одређеним условима на основу трагова точкова може се одредити ширина, висина и дужина возила⁵¹¹.

Вјештак саобраћајне струке и криминалистички техничар морају посебну пажњу да усмјере на поједине карактеристике пронађених трагова који могу указати на поједине фазе судара, с обзиром на начин њиховог настанка. Међу овим траговима најиндикативније су разне деформације трага, које се испољавају у промјени правца кретања и у њиховом кратком прекиду. Када је коловозни застор нераван или возач наизмјенично притиска или престаје да притиска ножну кочницу, долази до прекинутог трага кочења⁵¹². Кратак прекид трагова кочења се често уочава на мјесту судара. Од трагова који настају при кочењу значајни су трагови заношења и клизања који указују на сам начин такве вожње и на положај возила у почетној фази заношења или клизања, на основу чега се може закључити и степен прилагођености вожње, односно брзине возила условима пута, атмосферским условима и оптерећености возила. Трагови предњих и задњих точкова се различито понашају приликом вожње у кривини. Тако, на уласку у кривину трагови предњих и задњих точкова се у широком углу раздвајају, док при изласку

⁵⁰⁹ Алексић Ж. Шкулић М., оп. цит., стр. 305.

⁵¹⁰ На примјер: ако возило пређе преко неке препреке, одредићемо правац кретања тако, да испитамо траг точкова и гума. Кад точак пређе неку препреку, траг се неће одмах наставити, већ ће се зависно о висини препреке и промјера точка траг прекинути и направити мањи или већи размак, након којег се траг наставља.

⁵¹¹ Митровић В., Криминалистичка техника, ВШУП, Земун 1986., стр. 272.

⁵¹² Водинелић В., Криминалистика, стр. 370.

из кривине ови трагови се лагано у оштром углу приближавају. Такође, на основу трагова кочења може се одредити правац кретања возила, јер су ови трагови све израженији до мјеста на којем се возило зауставило⁵¹³.

У одређеним ситуацијама, на лицу мјеста се могу наћи и трагови гребања и вучења, који су углавном јасни и уочљиви, јер настају услед додира појединих чврстих дјелова возила са површином пута, што указује на начин кретања возила, који је и омогућио настајање ових трагова. Трагови гурања настају као посљедица ударца возила у друго возило и дејства пнеуматика удареног возила на подлогу. Трагове вучења производи предмет или лице⁵¹⁴ које је током саобраћајне несреће закачено за возило, при чему силе трења које настају између предмета и пута не доводе до оштећења подлоге. У супротном, радиће се о траговима гребања или стругања, који могу бити и последица превртања возила. Поменути трагови у многоме олакшавају мисаону реконструкцију тока несреће.

Приликом физичког контакта између возила, односно возила и људи, долази до ломљења појединих дијелова возила, који остају на мјесту догађаја и у случајевима удаљавања возача и возила. Њихов значај је огроман с обзиром да могу послужити сужавању круга сумњивих возила или њиховој идентификацији, на основу појединих карактеристика ових дијелова, односно спровођењем поступка тзв. механоскопског уклапања. То могу бити дијелови стакла фара или ретровизора, показивача правца, љуспице боје или пластични дијелови с других цјелина возила (дијелови носача регистарских таблица, спољашње пластичне облоге ретровизора, маске хладњака итд.). Овакве предмете потребно је фотографски и записнички фиксирати, а затим пажљиво изузети с мјеста догађаја, како не би дошло до њиховог оштећења. Најбоље је да се на лицу мјеста они одмах раздвоје на основу поријекла, односно спрам физичких обиљежја у посебне групе.

Трагови вјетробранског стакла имају посебан криминалистички значај, нарочито када је учинилац саобраћајне несреће непознат. Ови трагови указују на мјесто гдје је дошло до судара, на правац кретања возила, а на основу дужине зоне стакла вјештак може да израчуна и сударну брзину. У ситуацији када је учинилац конкретног кривичног дјела против безбједности јавног саобраћаја непознат, стакло пронађено на лицу мјеста (комадићи стакла) омогућава да се вјештачењем, путем поређења са стаклом из осумњиченог возила утврди њихова истовјетност што указује да је то возило учествовало у извршењу кривичног дјела, што самим тим сужава круг осумњичених лица⁵¹⁵.

Током увиђаја такође треба тражити трагове прљавштине са возила, као и поједине трагове и дијелове који су током судара отпали са возила. То могу бити трагови земље и прашине, боје, лака, уља, гита, воде, горива, стакла, пластике, лајсни, оквира фара, раткапне, блатобрана, лима и слично. Криминалистичка правила налажу да се трагови

⁵¹³ Матијевић М., Криминалистика - Оператива, оп. цит., стр. 372.

⁵¹⁴ Могући су, и у пракси су се дешавали случајеви, у којима је након обарања пјешака или налијетања другог возила на већ повријеђено или усрђено лице, неки од дијелова с доње стране возила закачио за гардеробу тог лица, и проузроковао његово вучење за возилом, односно под возилом.

⁵¹⁵ Бошковић М. Јовичић Д., оп. цит., стр. 274.

земље и прашине и други поменути трагови фиксирају и брижљиво изузму с мјеста догађаја, те адекватно означе и у току динамичке фазе упакују. Анализом хемијског састава земље и прашине, односно каснијим упоређивањем добијених резултата са резултатима анализе земље која потиче са спорног возила не може се добити директан доказ да је возило учествовало у саобраћајној несрећи, али се у неким случајевима може у значајној мјери поткријепити сумња о томе⁵¹⁶. Лабораторијским испитивањем може се извршити анализа боја и лака изузетих са лица мјеста саобраћајне несреће и упоредити са бојом и лаком на сумњивом возилу.

Код појединих саобраћајних незгода које представљају кривично дјело, значајно је утврдити и стање сијалица, тј. да ли су сијалице гориле у моменту судара. Понекад ће бити потребно утврдити да ли су у тренутку саобраћајне несреће на возилу била упаљена свјетла (позициона, кратка, дуга и показивачи смјера). Криминалистички стручњаци (вјештаци) на основу прегледа сијалице (чак и неких остатака и разбијених сијалица) могу утврдити која је жарна нит горјела у тренутку настале саобраћајне несреће. У таквим случајевима морају се пажљиво сијалице извадити из лежишта, сваку посебно обиљежити (регистарски број возила, предње лијево свјетло итд.) и спаковати у одговарајућу кутију, коју треба обложити папиром да се сијалица не оштети. Као посљедица саобраћајне несреће појављују се и разна оштећења на возилу, па је потребно детаљно их описати у записнику о увиђају и фиксирати фотодокументацијом.

Уколико је као посљедица саобраћајне несреће наступила смрт неког лица, тијело не помјерати, те је нужно констатовати и описати све трагове на тијелу. Крајњи положај лица (пјешака, бициклисте, возача, путника и других) директна је посљедица судара и евентуално одбацивања и зависи од мјеста судара, начина кретања лица и возила, врсте возила, брзине и других околности судара. Коректно одређен крајњи положај жртве помаже вјештаку да утврди мјесто судара, сударне брзине (возила и лица), механизам судара итд⁵¹⁷. Ако је неопходно леш помјерити, предходно ће се обиљежити његов положај, и прецизно уписати у записник о увиђају након чега ће се извршити идентификација ако је то могуће, а потом се леш транспортује ради вршења обдукције и утврђивања узрока смрти. Такође, у записнику о увиђају треба назначити уколико је тијело жртве помјерано после саобраћајне несреће, а прије доласка увиђајне екипе, са указивањем на мјесто на коме се оно предходно налазило. На повријеђеном или лицу усмрћеном у саобраћајној несрећи могуће је пронаћи и ситне комадиће, стакла, земље и прашине с одбјеглог возила, трагове боје и сл. Каснија поређења ових честица с узорцима изузетих са спорног возила могу у знатној мјери сузити круг сумњивих возила.

Ако је у возилу било више лица, од којих су нека у саобраћајној несрећи задобила тешке тјелесне повреде или је наступила смрт, током вршења увиђаја се јавља проблем утврђивања лица које је у моменту саобраћајне несреће управљало возилом. Дешава се да

⁵¹⁶ У основи трагови земље и прашине немају већи идентификациони значај, али њихов доказни потенцијал може значајно да порасте уколико је спорно возило експлоатисано у специфичним условима (на градилиштима, стовариштима и сл.), што код спорних возила проузрокује проналазак материја које у уобичајном току ствари нису присутне код других возила (креч, цемент, угаљ и сл.).

⁵¹⁷ Липовац К., Увиђај саобраћајних незгода, елементи саобраћајне трасологије, оп. цит., стр. 103.

возач преживи несрећу, а да сапутник страда. Поставља се питање ко је био за управљачем у моменту несреће? Ово треба урадити због тога што се понекад само лице пријављује да је управљало возилом, иако то не одговара истини, како би умањило степен одговорности лица које је стварно управљало возилом у тренутку изазивања саобраћајне несреће или пак преузело на себе одговорност тог лица. Овакви случајеви су најчешћи у кругу породице, гдје дједа или отац преузимају одговорност унука или сина или гдје малољетни син преузима одговорност оца или мајка одговорност сина, као и момак одговорност дјевојке и слично. Посебно су карактеристични случајеви гдје је наступила смрт лица које није управљало возилом у тренутку изазивања саобраћајне несреће, па се од осталих сапутника и лица које је стварно управљало возилом у критичном тренутку жели приказати да је управо оно (лице које је погинуло) сједило за воланом и управљајући возилом изазвало саобраћајну несрећу са тежим посљедицама. На другој страни, након саобраћајне несреће, грађани покушавају да помогну преживјелим извлачећи их из кабине и превозећи у здравствене установе, што такође приликом увиђаја отежава идентификацију лица које је управљало возилом у моменту несреће.

Стога је потребно посебну пажњу обратити на трагове папиларних линија на волану, мјењачу и другим дијеловима, на трагове стакла, на изглед повреда које се могу нанијети воланом или другим дијеловима возила, што може да укаже или да искључи могућност сједења одређених лица на предњим или задњим сједиштима у возилу. Упоредивањем биолошких трагова нађених у кабини (спорних), са узорцима узетим од путника који су били у возилу (неспорни), може се реконструисати мјесто сједења. Посебно треба обратити пажњу на трагове косе и крви пронађене у возилу. Примјеном методе ДНК тај проблем се успјешно рјешава. Власи косе се траже на наслону сједишта, површини испред главе и изнад ње имајући у виду динамику кретања тијела усљед удара и ирационалних сила, на заштитним јастуцима итд.⁵¹⁸

Учиниолац кривичног дјела угрожавање јавног саобраћаја је у већини случајева познат, тј. не удаљава се са лица мјеста, већ чека долазак саобраћајне полиције и екипе за вршење увиђаја. Међутим, постоје случајеви гдје је учинилац саобраћајне несреће непознат, односно напустио је мјесто несреће и удаљио се у непознатом правцу⁵¹⁹. Неопходно је у таквим случајевима, када је возач побјегао са лица мјеста, објективно извршити увиђај и не подлећи сугестији да је возач који је побјегао са лица мјеста крив за саобраћајну несрећу. Лице које је скривило саобраћајну несрећу, односно извршило кривично дјело против безбједности јавног саобраћаја, лице мјеста најчешће напушта истим возилом, уколико је у возном стању, а постоје и случајеви бјекства без возила, најчешће ако је учинилац под дејством алкохола или ако вози украдено возило.

У трагању за возилом не смију се запоставити трагови који се могу наћи на њему настали као посљедица саобраћајне несреће. То могу бити трагови оштећења каросерије у

⁵¹⁸ Више о разним аспектима истраживања саобраћајних несрећа видјети: Васиљевић-Гавриловић-Водинелић „Приручник за вршење увиђаја код саобраћајних незгода на путевима, Београд, 1970.

⁵¹⁹ Учесник који је проузроковао саобраћајну незгоду удаљава се са лица мјеста из следећих разлога: а) у намјери онемогућавања утврђивања његове идентификације и избјегавања одговорности; б) плаши се било којег облика освете, с обзиром на настале последице; в) није запазио да је проузроковао саобраћајну незгоду. Види: Бошковић М. Јовичић Д., Криминалистика - методика, оп. цит., стр. 276.

виду огреботине, удубљења и друга разна оштећења, као и недостатак појединих дијелова на возилу. Такође могу постојати трагови тканине, влакна, боје другог возила, стакла и слично. Оштећења на возилима треба детаљно описати у записнику о увиђају, фотографисати из више углова, измјерити, скицирати. Треба обратити посебну пажњу и на оштећења возила у унутрашњости каросерије и претражити биолошке трагове. Уколико је као посљедица наступила тешка тјелесна повреда или смрт неког лица, на возилу се могу наћи и трагови људског поријекла, крви длаке, ткива и слично⁵²⁰.

Пронађено возило треба детаљно прегледати вани и унутра ради проналажења релевантних трагова, уколико их учинилац није предходно уништио, а према потреби извршити и преглед осумњиченог лица, јер се и на њему могу наћи релевантни трагови као што су: стакло, крв, коса, влакна и слично. Треба имати у виду да се у пракси од 80% саобраћајних несрећа с бјекством возача односи на обарање или гажење пјешака или бициклисте, те је проналазак микротрагова који потичу од повријеђеног или усмрћеног лица често од пресудног значаја за идентификацију возила и одбјеглог возача. Ради се о биолошким траговима (крв, ткиво, длака) или траговима влакана која потичу с одјеће, а који се најчешће проналазе с доње стране возила⁵²¹.

Приликом разјашњавања саобраћајних несрећа посебно треба имати у виду и чињеницу да постоје случајеви гдје се моторно возило користи као средство извршења кривичног дјела убиства. У таквој ситуацији уколико се докаже умишљај учиниоца, онда се не ради о кривичном дјелу угрожавања безбједности саобраћаја, већ о кривичном дјелу убиства. Тежа посљедица (тешка тјелесна повреда или смрт лица) изазвана основним кривичним дјелом угрожавања јавног саобраћаја увјек се приписује нехату учиниоца. Такође постоје и случајеви извршења самоубиства бацањем под возило које је у покрету, на начин који онемогућава благовремено заустављање возила, односно учовање намјере таквог лица и предузимање мјера на избјегавању његовог гажења.

На крају можемо констатовати, да би се задовољили општи захтјеви саобраћајно техничке анализе незгоде, некад је неопходно на лицу мјеста обавити одређене посебне радње које нису значајне код осталих увиђаја: изузимање тахографских уложака и тахографа, изузимање сијалица, ванредни технички преглед возила, здравствени преглед лица - учесника незгоде, мјерење успорења возила или коефицијента приањања, мјерење конкретне видљивости, мјерење нагиба коловоза (или нагиба терена), мјерење конкретне прегледности и сл.

Све су ово веома важне специфичности увиђаја саобраћајних незгода о којима би се морало водити рачуна у пракси. Наиме, ове и друге специфичности захтијевају да радници на увиђају саобраћајних незгода поред општих знања о увиђају, морају стећи и низ специфичних знања о увиђају саобраћајних незгода.

⁵²⁰ Водинелић В., Саобраћајна криминалистика, (Методика обраде саобраћајних незгода на путевима, води и ваздуху), Савремена администрација, Београд, 1986., стр. 170-176.

⁵²¹ Чињеница да су ови трагови на неки начин скривени, као и то да одбјегли учиниоци обично нису свјесни њиховог настанка и задржавања, омогућава да се они пронађу и у дужем временском периоду по извршењу саобраћајне несреће.

4.2.2. Увиђај фингираних саобраћајних несрећа

У пракси постоје и случајеви фингирања саобраћајних несрећа⁵²², односно када се жели приказаном саобраћајном несрећом прикрити друго кривично дјело. Најчешће се ради о покушајима прикривања убиства и силовања, па је на увиђају, уз присуство и мишљење одговарајућих вјештака, потребно посебну пажњу усмјерити разјашњавању свих сумњивих случајева саобраћајних несрећа, посебно оних са тежом посљедицом.

Фингирана саобраћајна несрећа спада у оне облике фингирања којима се жели прикрити извршено кривично дјело, најчешће убиство или силовање, односно гдје се приказује да је посљедица настала услед изазване саобраћајне несреће. Чланови увиђајне екипе, а посебно руководиоца увиђаја, морају бити стручни да за сваку саобраћајну несрећу одреде типичне трагове. Када руководиоца увиђаја схвати о каквој је несрећи ријеч, он би морао тачно да зна које трагове и гдје да тражи. Међутим, понекад, поред типичних постоје и нетипични трагови који се не очекују за дати тип незгоде, а налазе се на лицу мјеста. Могу бити нетипични по врсти, положају и интензитету. Ови трагови доводе у сумњу изјаве свједока и налажу планирање и провјеравање додатних верзија⁵²³. Нетипични трагови могу да указују на фингирања и лажне исказе свједока, али и на специфичне околности у механизму настанка саобраћајне несреће⁵²⁴.

У већини случајева фингирања извршилац криминалне радње не дјелује на завидном интелектуалном нивоу, него као човјек препуштен нагонима и тренутном расположењу. У таквом стању својствени су му немир, несталност, површност и одсуство дубље концентрације. Због тога извршилац фингирану радњу и не изведе до краја према првобитној замисли. Отуд механизам настанка предмета и трагова стварне криминалне радње и механизам фингирања нису исти. Симулант, по правилу, предузима и оно што не треба, правећи сувишне радње, па се тако заправо и одаје фингираним траговима.

Фингирани трагови су произведени свјесно са јасном намјером да прикрију кривично дјело. То нису аутентични трагови какве остављају стварни извршиоци криминалних радњи, напротив, они у себи садрже трагове фингирања и његовог поступка у цјелини. Овакав извршилац - симулант настоји да по сваку цијену остави трагове који ће бити што сличнији оним траговима код стварних кривичних дјела. Неријетко, трагове некриминалне радње приказује као трагове криминалне радње или пак, трагове криминалне радње приказује као трагове некриминалне радње. Једно стање симулира, а друго дисимулира. Поменути трагови на први поглед могу изгледати као реални докази, на примјер, леш на прузи. Али ако увиђајна екипа зна да открије такве трагове, намјера извршиоца о фингирању (саобраћајне несреће или самоубиства) веома брзо буде откривена.

⁵²² Најчешће због накнаде штете (обештећења) по основу полисе о осигурању. Међутим ми ћемо се у овом дијелу рада фокусирати на много теже облике фингирања као што слиједи.

⁵²³ Липовац К., Увиђај саобраћајних незгода, елементи саобраћајне трасологије, Београд, 1995., стр. 18-21.

⁵²⁴ Примјер из праксе: На мјесту на коме је аутомобил ударио у стијену није било трагова поломљеног вјетробранског стакла, мада је стакло недостајало на возилу. Педесетак километара даље возач је прегазио пјешака, побјегао са лица мјеста и потом фингирао саобраћајну незгоду како би оправдао оштећења на возилу.

Кривично процесна и криминалистичка пракса познају шест карактеристичних облика фингирања саобраћајних несрећа и указују да је приликом вршења тих увиђаја потребно обратити посебну пажњу.

Први облик карактерише ситуација у којој учинилац кривичног дјела убиства леш оставља на путу или прузи или га баца непосредно испред возила или воза, како би возило или воз прешло преко леша и оставило трагове који би указивали на то да је смрт наступила услед саобраћајне несреће. У овом случају извршилац покушава да отежа посао увиђајној екипи на тај начин што већ учињено кривично дјело убиства, прикрива фингирањем саобраћајне несреће. Извршилац ствара привид, производи такво чињенично стање догађаја, да обмане екипу за вршење увиђаја и на тај начин спријечи откривање кривичног дјела и извршиоца.

Приликом вршења увиђаја код оваквих и сличних случајева треба пронаћи, фиксирати, детаљно сагледати и аналиизирати све трагове и предмете који потичу од возила и убијеног лица, те детаљно претражити шири простор лица мјеста с циљем проналажења трагова који би указивали на присуство трећих лица. Положај леша, трагови на тијелу⁵²⁵, одјећи и обући, стање и изглед појединих предмета који припадају лешу (сат, ланчић, лична документа, цигарете у џепу, капа, прстен и сл.), трагови гума, кочења, стакла, боје, прашине и др. могу указати на одређени криминалистички значај и допринјети разјашњавању стварног чињеничног стања. У разјашњавању овог, а и осталих случајева фингирања саобраћајне несреће изузетан значај има судско медицинско вјештачење.

Други облик, такође, представља прикривање кривичног дјела фингираном саобраћајном несрећом, али за разлику од првог, учинилац убиства са одговарајућег мјеста (тунел, узвишење, кривина, насип и сл.) предходно савладавши особу, баци је живу или гурне под возило које наилази, настојећи да прикаже да је смрт наступила као посљедица саобраћајне несреће⁵²⁶. За разлику од првог случаја гдје је жртва већ предходно негдје и на неки начин лишена живота, па тек онда да би прикрио убиство извршилац оставља леш на путу или прузи, у овом другом случају жртва је само савладана, али је још увјек жива и у таквом стању је извршилац баца под возило⁵²⁷. У наведеној ситуацији учинилац користи туђе возило као средство извршења убиства, тако да нема предходно извршеног кривичног дјела, већ се убиство врши истовремено са фингирањем саобраћајне несреће.

Овај други случај је много тежи за утврђивање чињеничног стања од првог. Возач који наилази возилом нема појма о ситуацији на коју ће наићи, јер се све дешава ван његове воље и знања, па у зависности од околности и његовог карактера, он може да заустави возило и сачека на лицу мјеста што је најбоље за њега, може да возило поново

⁵²⁵ Повреде на тијелу погинулог лица констатују се од стране љекара судске медицине, а њихова природа и локација на тијелу погинулог може значајно помоћи у разјашњавању оваквих случајева фингирања.

⁵²⁶ Бошковић М. Јовичић Д., оп. цит., стр. 278.

⁵²⁷ Судско медицинско вјештачење (обдукција тијела) у оваквим случајевима даје одговор на бројне непознанице: број и врсте повреда на тијелу, могући узроци њиховог настанка, средства или предмети којима су могле бити нанијете повреде, колико је свака од повреда допринјела настанку смрти и посебно које су повреде настале прије, а које после настанка смрти.

стави у покрет и напусти лице мјеста, а може и да, не заустављајући се, настави вожњу и побјегне са лица мјеста мислећи да је он крив за несрећу, што највише отежава ситуацију за разјашњавање чињеничног стања⁵²⁸. Потребан је хитан излазак на лице мјеста одговарајућих вјештака, како би се прикупиле све релевантне чињенице и информације на основу којих би се могао извести закључак о томе да ли је ријеч о саобраћајној несрећи или о кривичном дјелу убиства које је прикривено саобраћајном несрећом. Специфичност трагова који постоје уопште код саобраћајне несреће омогућавају да се, упоређивањем са траговима овакве или сличне фингиране саобраћајне несреће, утврде одређена одступања не само по броју трагова, величини и обиму, него и по мјесту гдје се могу наћи и редослиједу настајања. На основу тих запажања, а у склопу цјеловитости догађаја, потребно је закључити да ли су се ти предмети и трагови могли наћи на том мјесту и у таквом положају, стању и изгледу, ако је предходно дошло до удара и гажења од стране возила. Дакле, окосницу разоткривања и разјашњавања ове, а и других фингираних криминалних радњи чини проналажење негативних чињеница.

Трећи облик подразумјева истовремено убиство и фингирање саобраћајне несреће од стране учиниоца. Наиме, учинилац се унапријед одредјелио да изврши убиство одређеног лица својим возилом и то на путу којим се то лице често креће, прикривајући тако своју криминалну дјелатност. Пошто је предходно установио кретање жртве, учинилац одређује мјесто и вријеме када ће својим возилом да јој нанесе смртоносне повреде, али планира и начин удаљавања са лица мјеста, евентуалну поправку возила и уништавање релевантних трагова. Учиниоца најчешће може опрати возило, замјенити поједине оштећене дијелове, префарбати их или на други начин измјенити првобитни изглед возила, све у циљу прикривања чињенице учествовања у убиству⁵²⁹. За разлику од другог облика фингирања, овдје учинилац лично извршава убиство одређеног лица, али као средство извршења користи своје возило и ствара такву ситуацију која указује на то да је до смрти дошло услед саобраћајне несреће од стране непознатог извршиоца. Код овог облика учинилац не исценира било које трагове или предмете, већ уништава све оне материјалне трагове или предмете, који могу навести на сумњу да је ријеч о убиству⁵³⁰.

Основни мотив код овог облика фингирања саобраћајне незгоде тј. уклањања стварних трагова јесте прикривање кривичног дјела убиства од стране лица које врши фингирање. У свим оваквим или сличним криминалистичко тактичким ситуацијама, прво се мора потпуно разјаснити и утврдити фингирање и мотив фингирања, па упоредо предузимати одговарајуће криминалистичке мјере и радње с циљем доказивања да је лице

⁵²⁸ У овом случају нема предходног и веома битног разговора са тим лицем, па се не може вођењем разговора стећи први утисак, како је стварно дошло до саобраћајне несреће, тј. добити одговор на одређена питања и констатовати противријечности.

⁵²⁹ Приликом проналаска возила за које се сумња да је учествовало у саобраћајној незгоди даљи поступак утврђивања ове околности и прикупљања доказа о учешћу у незгоди обично иде у два правца. Први се односи на преглед спољног изгледа возила, односно могућих видљивих оштећења, свјеже замјењених дијелова и видљивих биолошких трагова. Након тога обично слиједи други правац дјеловања, који се састоји у проналаску, фиксирању и изузимању микротрагова. Види: Маринковић Д. Лајић О. Криминалистичка методика, Криминалистичко - полицијска академија, Београд, 2012., стр. 257.

⁵³⁰ Постоје два основна начина измјене чињеничног стања на лицу мјеста које предузимају деликвенти: 1) прикривање кривичног дјела (прећуткивањем, уништењем или маскирањем трагова и предмета) и 2) фингирањем.

које је фингирало саобраћајну несрећу, учинилац предходно извршеног кривичног дјела убиства, које је представљеним фингирањем желио да прикрије и да на тај начин избјегне кривичну одговорност. Лице које жели да изврши убиство и да га прикрије фингираном саобраћајном несрећом, углавном се предходно припрема (рјеђи су случајеви гдје га је стицај околности приморао да то уради), па постоји могућност да је на одређеном мјесту виђен у више наврата, а управо на том мјесту или у његовој близини извршено је и фингирање саобраћајне несреће. Због тога је потребно оперативну дјелатност усмјерити на проналажење лица (свједока) којима су познате поједине чињенице које, у склопу осталих утврђених чињеница, могу да употпуне слику догађаја и разјасне случај. Ова лица ће бити саслушана као свједоци, па њихов исказ у кривичном поступку представља лични доказ.

Четврти облик је посебно карактеристичан пошто учинилац убиства леш ставља у возило и на одређеном мјесту на путу исценира саобраћајну несрећу, најчешће скретањем возила са пута или ударом у зид, стијену, дрво или другу препреку, прикривајући убиство и приказујући да је смртна повреда посљедица саобраћајне несреће. У овом случају нанјете смртоносне повреде одговарају повредама које би настале да је стварно дошло до саобраћајне несреће на презентирани начин. Учиниоца најчешће и себи нанесе повреде, углавном лакше природе (огреботине, подливе и сл.) или доведе себе у несвјесно стање. Повреде на тијелу учиниоца или погинулог лица констатују се од стране љекара судске медицине, а њихова природа и локација на тијелу поменутих лица може значајно помоћи приликом мисаоног реконструисања догађања. Приликом обављања информативног разговора са учиниоцем на лицу мјеста фингиране саобраћајне несреће, може се стећи први утисак и добити одговор на одређена питања, те констатовати одређене противријечности са чињеничним стањем утврђеним увиђајем. Када оперативни радник пронађе нелогичности и празнине, сувишности и контрадикције (негативне чињенице)⁵³¹ изградио је реалну основу за разоткривање предметног случаја. У пракси су ријетки овакви случајеви фингирања у којима учинилац убиства преузима кривичну одговорност за смрт лица кроз кривично дјело угрожавања јавног саобраћаја, гдје је казна много блажа, а поред тога и прикрива своју праву криминалну дјелатност.

Пети облик се разликује од предходних облика фингирања саобраћајне незгоде, јер се не прикрива предходно извршено кривично дјело, већ се фингирањем појединих трагова и предмета у возилу, након што је изазвана саобраћајна незгода, настоји да избјегне кривична одговорност за учињено кривично дјело против безбједности саобраћаја са тежом посљедицом⁵³². Наиме, у ситуацији када је наступила смрт сапутника у возилу, а возач који је њиме управљао остао жив, остали сапутници и возач, у договору,

⁵³¹ Негативне чињенице су изузетно важне у криминалистици и појављују се у два облика: 1) на лицу мјеста, другом објекту увиђаја или понашању одређених лица уочава се постојање неких околности (предмета и трагова или психичких индиција) које, полазећи од опште ситуације и цјеловитог утиска не би требало да постоје у конкретном случају и 2) или се установљава непостојање поменутих околности које би по редовном току ствари морале да постоје. Негативне чињенице су не само упозорење, него и не оборив доказ да се у конкретном случају има посла са симулацијом и фингирањем. Ове чињенице треба обавезно анализирати (обухватити мисаоном реконструкцијом), описати, скицирати и фотографисати у току увиђаја. Види: Водинелић В., Негативне чињенице као сигнали у кривичном поступку, Југословенска ревија за кривично право и криминологију, број 2/1974, стр. 204-226.

⁵³² Бошковић М. Јовичић Д., оп. цит., стр. 279.

предузимају мјере и радње да прикажу да је погинули управљао возилом у тренутку настајања саобраћајне незгоде. Основни мотив код овог облика фингирања је избјегавање кривичне одговорности појединих лица за учињену саобраћајну несрећу.

Приликом вршења увиђаја код овог облика фингирања потребно је посебну пажњу обратити на трагове папиларних линија на волану, мјењачу и другим дијеловима, на трагове стакла, на изглед повреда које се могу нанијети воланом или другим дијеловима возила, што може да укаже или да искључи могућност сједења одређених лица на предњим или задњим сједиштима у возилу. Посебно треба обратити пажњу на трагове косе и крви пронађених у возилу. Власи косе се траже на наслону сједишта, површини испред главе и изнад ње имајући у виду динамику кретања тијела услед удара и ирационалних сила, на заштитним јастуцима. Упоредивањем биолошких трагова нађених у кабини (спорних), са узорцима узетим од путника који су били у возилу (неспорни), може се реконструисати мјесто сједења. Примјеном методе ДНК тај проблем се успјешно рјешава⁵³³.

Шести случај фингирања - у пракси постоје и случајеви када се извршено кривично дјело силовања прикрива фингирањем саобраћајне несреће. Наиме, у таквој ситуацији учинилац, поред кривичног дјела силовања, врши и кривично дјело убиства⁵³⁴. Да би избјегао могућност да га оштећена пријави за силовање, извршилац је лишава живота и леш баца под возило које је у покрету или је живу с одговарајућег мјеста баца испред возила, настојећи да фингираном саобраћајном несрећом прикрије извршена кривична дјела силовања и убиства. Код оваквих случајева фингирања карактеристични трагови се могу пронаћи на жртви, на мјесту фингирања саобраћајне несреће односно проналаска жртве, а касније и на мјесту стварног извршења кривичног дјела. То могу бити трагови насиља, трагови полног сношаја и насилне обљубе, контактни трагови, а према облицима испољавања могу бити видљиви и микротрагови. Приликом вршења увиђаја код оваквих случајева треба добро изанализирати све пронађене трагове, па их потом међусобно повезати мисаоном реконструкцијом и оцјенити да ли се могу укомпоновати у чињенично стање лица мјеста или пак постоје одређене противрјечности и нејасноће које упућују на сумњу фингиране саобраћајне несреће.

Код оваквих фингираних саобраћајних несрећа лице које је извршило фингирање се не појављује тј. остаје непознат, па је оперативним радом потребно да се он открије, као и да се открије и докаже стварно извршено кривично дјело које се и фингира саобраћајном несрећом⁵³⁵. У ситуацији када је лице које је фингирало саобраћајну несрећу непознато, нема предходног разговора са тим лицем, па се не може вођењем разговора стећи први утисак, добити одговор на одређена питања и констатовати противрјечности, јер је

⁵³³ Анализа ДНК може се вршити уколико је то потребно за одређивање идентитета или чињеница да ли трагови материја који су откривени на мјесту извршења кривичног дјела потичу од осумњиченог, односно оптуженог или оштећеног. Закон о кривичном поступку Републике Српске одређује услове за обављање анализе ДНК. („Службени гласник Републике Српске“ бр. 100/09)

⁵³⁴ Овај наведени облик фингирања је доста сличан првом и другом облику. Видјети њихове карактеристике.

⁵³⁵ Бошковић М., Бановић Б., Методика откривања и разјашњавања фингираних кривичних дјела из посебних закона, Виша школа унутрашњих послова, Београд, 1998., стр. 80-89.

изостала директна конфликтна ситуација на основу које искусан оперативни радник може да закључи да постоји сумња да се ради о фингираној саобраћајној несрећи.

Због тога је битно да се на мјесту фингиране саобраћајне несреће детаљно сагледају и анализирају све чињенице и околности и изврши правилна процјена значаја пронађених трагова и предмета, па тек потом да се поставе одговарајуће верзије. Планирање верзија подстиче екипу за вршење увиђаја да буде критична и самокритична у своме раду на лицу мјеста, да се не задовољи уочавањем привида, првим утиском, већ да уложи активан напор у трагању за чињеницама које ће потврдити или демантовати верзију о фингирању⁵³⁶. При проучавању трагова и предмета на лицу мјеста оваквих случајева увјек треба ријешити два основна питања: 1) Која је веза између догађаја и трага (предмета)? и 2) Која је веза између трага (предмета) и неке особе (симуланта)? Да би открила лажне трагове, увиђајна екипа треба да развије способност запажања и изоштри логички смисао (правило је да се технички неизводиве ствари не могу ни догодити, али зато психолошка немогућност, сасвим лако може бити патолошка могућност).

Током статичке и динамичке фазе увиђајна екипа треба пронаћи и фиксирати све трагове и предмете који потичу од возила и убијеног лица и детаљно претражити шири простор с циљем проналажења појединих трагова који би указали на присуство трећих лица. Специфичност трагова који постоје код саобраћајне несреће омогућавају да се, упоређивањем са траговима фингиране саобраћајне несреће, утврде одређена одступања не само по њиховом броју, величини и облику, него и по мјесту гдје се могу наћи и редослиједу настајања. Правилно сагледавање затеченог стања подразумјева познавање начина настанка појединих трагова, мјеста на којима се могу пронаћи на возилу, путу, предметима и лицима учесницима или жртвама саобраћајне несреће, што захтијева адекватну стручност и искуство припадника увиђајне екипе. Мисаоном реконструкциом увиђајна екипа треба претпоставити који би се трагови могли наћи на возилу, ако је стварно извршена саобраћајна несрећа, а који ако је у питању прикривање кривичног дјела убиства фингираном саобраћајном несрећом, као, нпр. трагови оштећења, тјелесних повреда, други биолошки трагови, одјеће и обуће и слично.

Приликом вршења увиђаја и разјашњавања саобраћајне несреће изузетан значај и код овог облика фингирања има судско медицинско вјештачење⁵³⁷. Прије транспортовања леша на обдукцију, упоредо са судско - медицинским прегледом, обавезно леш треба да детаљно прегледа и криминалистички техничар, ради проналажења релевантних трагова, чије одсуствовање са лица мјеста може да има одређен криминалистички значај. На основу тих запажања, а у склопу цјеловитости догађаја, потребно је закључити да ли су се ти предмети могли наћи на том мјесту и у таквом положају, стању и изгледу, ако је предходно дошло до удара и гажења од стране возила.

⁵³⁶ У оквиру мисаоне анализе треба размишљати о двије супротне верзије: а) догађај се збио онако како то произилази из прве слике стања на лицу мјеста и б) ако се догађај није тако одвијао, какво значење онда добијају ти трагови и предмети (негативне чињенице). Види шире: Водинелић В., Студија о тактици разоткривања фингираних кривичних дјела, Приручник, број 6/1987, стр. 504.

⁵³⁷ Приликом разјашњавања и доказивања кривичног дјела силовања увјек треба наредити судскомедицинско вјештачење тјелесних повреда и вјештачење биолошких трагова пронађених на лицу мјеста, тијелу или одјећи жртве и осумњиченог, путем ДНК анализе.

5. УВИЂАЈ У ДЕЛИКТИМА ИЗАЗИВАЊА ОПШТЕ ОПАСНОСТИ

5.1. Кривично правни аспект

Кривична дјела изазивања опште опасности имају за објекат заштите општу сигурност људи и имовине. Наиме, њима се штити општа сигурност људи и имовине, и то сигурност индивидуално неодређеног броја људи и имовине без обзира на врсту, власништво и обим. Дакле, објекат напада код ових деликата су живот и тијело људи и њихова имовина већег обима.

Радња извршења код ових кривичних дјела се састоји у различитим дјелатностима чињења (активна радња) или нечињења (пасивна радња) којом се изазива општа опасност по живот и тијело, односно здравље неодређеног броја људи, односно њихову имовину већег обима и алтернативно је одређена као:

- изазивање пожара (паљевина) - стварање ватре (у виду пламена или жара) на неком предмету одакле може брзо и неконтролисано да се прошири на друге предмете и људе који се нађу у зони тако изазване опасности⁵³⁸,
- изазивање поплава - за постојање дјела је потребно да се ради о испуштању или навођењу великих количина воде која се не може контролисати из потока, ријека, канала, природних или вјештачких језера,
- изазивање експлозије - активирањем експлозивне материје без обзира на облик, врсту и агрегатно стање под дејством ватре, топлоте, удара или притиска која мјења свој облик ослобађајући велике количине енергије и има распрскавајуће парчадно или ударно таласно дејство⁵³⁹,
- употреба отрова или отровних гасова - омогућавање да се отровне супстанце без обзира на боју, мирис и агрегатно стање неконтролисано шире и хемијским дејством захвате одређени простор⁵⁴⁰,
- употреба радиоактивног или јонизирајућег зрачења – неправилно, нестручно и непрописно поступање са материјама и уређајима који емитују радиоактивно или јонизирајуће зрачење или непоступање по прописаним мјерама заштите од ових врста зрачења чиме се ослобађа или ствара могућност да се ослободи ова енергија на одређеном простору,

⁵³⁸ Примјер судске праксе: „Пожар представља општеопасну радњу када је учинилац пролазећи сеоским путем поред дворишта оштећеног бацио опушак цигарете у правцу сијена што је изазвало запаљење сијена које се налазило у близини куће и помоћних зграда тиме је изазвана опасност за имовину већег обима (пресуда Окружног суда у Београду Кж 2652/2004), Пожаром је изазвана опасност када су окривљени полили бензином отирач испред врата оштећеног и запалили га у намјери да га уплаше ради наплате дуга (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 303/2005)“.

⁵³⁹ Примјер судске праксе: „Експлозијом је изазвана опасност за живот и тијело људи када су се оптужени договорили да дигну возило оштећеном у ваздух, па је један од оптужених ручну бомбу магнетом прилјепио за блок мотора аутомобила и повезао са предњим точком, па је дошло до експлозије када је оштећени покренуо аутомобил (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 2044 /2000)“.

⁵⁴⁰ Отрови су супстанце природног или синтетичког поријекла, односно препарати сачињени од ових супстанција у чврстом, течном и гасовитом стању. Отрови у гасовитом стању се називају отровни гасови и имају најбржу моћ ширења и експанзије захватања одређеног простора. Ђурђић В., Јовашевић Д., Кривично право, Посебни део, Београд, 2006., стр. 181.

- употреба моторне силе - неправилно, нестручно и непрописно руковање средствима, уређајима и машинама на моторни погон⁵⁴¹,
- употреба електричне енергије - неправилно, нестручно и непрописно руковање са електричном енергијом или уређајима за производњу, пренос или коришћење ове енергије услед чега се створи опасност за људе и имовину у зони дејства овако проузроковане опасности и
- пуцањем из ватреног оружја или употребом друге општеопасне радње или општеопасног средства - употреба ватреног оружја, експлозивног или запаљивог, распрскавајућег средства на јавном мјесту, поткопавање земљишта, ископавање шанца, бунара, рупа или кречана на пролазним мјестима без обезбјеђења, изазивање поплаве нафтом или другим течностима које нису вода, пуштање камена или балвана низ стрмину гдје се крећу људи или домаће животиње, остављање без надзора опасног пса, бика, коња или неке опасне дивље животиње⁵⁴².

Опасност као посљедица ових кривичних дјела може бити конкретна (када постоји блиска и реална могућност да дође до повреде заштићеног добра) и апстрактна (која је могла да наступи услед предузете радње извршења). Најчешће предузимана радња извршења код остварења бића ових кривичних дјела јесте изазивање пожара (паљевина), којој ћемо, за разлику од других алтернативно одређених радњи, посветити у овом дијелу рада посебну пажњу.

Под појмом пожара подразумјева се неконтролисано настајање ватре без учешћа људи или због њихових пропуста у провођењу мјера противпожарне заштите, којом приликом се наноси материјална штета или угрожава сигурност људи. Паљевина је пожар настао намјерним подметањем ватре од стране човјека.

Пожари (паљевине) представљају велику опасност за безбједност људи и имовине и често се користе за остваривање криминалних циљева, а њихово расвјетљавање заузима у криминалистичкој пракси изузетно важно мјесто. Истраживање пожара и паљевина представља један од најтежих криминалистичко техничких и стручних поступака. Имајући у виду наведено, морамо нагласити да у ранијем кривичном законодавству није постојало посебно инкриминисано кривично дјело изазивање пожара, односно експлозија, већ се умишљајно или нехатно изазивање пожара као општеопасне радње појављивао као начин извршења других, одређених кривичних дјела као што су тероризам, диверзија, саботажа, оштећење туђе ствари, паљевина⁵⁴³, изазивање опште опасности и др. Садашња инкриминација пожара не третира све пожаре као кривично дјело, већ само оне облике и под оним условима који су наведени у опису бића ових кривичних дјела.

⁵⁴¹ Мотор је направа која претвара електричну енергију, нафту, бензин, гас и друге изворе енергије у механички рад - кретање. Јовашевић Д., оп. цит., стр. 182.

⁵⁴² Примјер судске праксе: Општа опасност може бити изазвана на следећи начин, пас који је пуштен без надзора и без корпе међу људе (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 908/94), када учинилац на слављу поводом одласка сина у војску испали више хитаца из пиштоља у ваздух (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 621/94).

⁵⁴³ У криминалистичкој терминологији намјерно (умишљајно) изазван пожар од стране човјека назива се паљевина. Паљевина је посебно кривично дјело које је систематизовано у глави кривичних дјела против имовине. Види: члан 250 КЗ РС, члан 301 КЗ Ф БиХ, и члан 295 КЗ БД БиХ.

Према мјесту гдје је дошло до појаве пожара, пожари се дијеле на: а) пожаре на отвореном простору (пожари шума, сијена, жита и другог биљног материјала смјештеног у природи на отвореном простору). До пожара ове врсте долази најчешће у љетном периоду због нехатног руковања ватром (ложења у шуми или поред шуме, бацање опушака, шибица и сл.). До пожара на отвореном такође може доћи због намјерног подметања (паљевина) и природног узрока, б) пожаре у затвореном простору (у објектима за становање као што су станови, породичне куће, творничке хале, складишни простори, трговине и сл.). Код ових пожара узрок настанка може бити техничке природе, паљевина, природни узрок или нехат и в) пожаре возила⁵⁴⁴ - до појаве пожара може доћи због техничких грешака, кварова на погонским агрегатима или трансмисијским системима или припадајућој електричној инсталацији. Узрок пожара возила може бити и намјерно подметање пожара - паљевине.

С обзиром на врсту горивог материјала, разликујемо неколико основних врста пожара: 1) пожари крутих, запаљивих твари које горе пламеном или жаром као нпр. дрво, угаљ, текстил, пластика, биљне твари, слама, папир, сумпор и сл.; 2) пожари запаљивих текућина које горе без присутности жара као нпр. бензин, уље, воскови, катран, масти, алкохоли и сл.; 3) пожари запаљивих плинова као нпр. метан, етан, ацетилен, бутан, пропан и др.; 4) пожари лаких метала (горе јаким жаром) као нпр. алуминиј, магнезиј и његове легуре и 5) пожари на уређајима и инсталацијама под електричним напоном (електромотори, трансформатори и др.)⁵⁴⁵.

У истраживању свих ових пожара је битно утврдити њихов узрок, како би се могло закључити да ли се ради о пожару који је изазвао човјек, односно да ли га је изазвао нехатно или умишљајно (паљевина), као и којим средствима је такав пожар изазван и о којем кривичном дјелу се ради.

Узроци пожара могу бити разноврсни и њиховим утврђивањем долази се до жаришта пожара, гдје се могу наћи трагови који потичу од средстава извршења пожара. Сви узроци пожара се могу подјелити на оне који су настали без утицаја човјека и на оне пожаре које је човјек проузроковао⁵⁴⁶. Узроци који су настали ван људске дјелатности називају се природни узроци или узроци без учешћа човјека, а узроци које је човјек проузроковао могу се подијелити на нехатне - случајне или задесне, дакле, са учешћем човјека, али без његове кривице и умишљајне узроке (намјерне) са кривицом човјека.

У природне узроке пожара спадају: сунце, гром, струја⁵⁴⁷, земљотрес који под одређеним условима могу да изазову пожар. Случајне или нехатне (задесне) пожаре изазива човјек због непажње, несавјесности и непредузимања мјера за елиминисање потенцијалних узрока пожара. Такви карактеристични узроци пожара могу бити: бацање опушака цигарете и неугашене шибице, дјечија игра (паљење ватре, бацање петарди,

⁵⁴⁴ Под возилима овдје у ужем смислу подразумјевамо путничка возила на моторни погон (бензински и дизел мотори), те локомотиве (електричне и дизел).

⁵⁴⁵ Пачелат Р. Зорић З., Истраживање узрока пожара, Загреб, 2003., стр. 18.

⁵⁴⁶ Матијевић М., Криминалистичка оператива, Бања Лука, 2002., стр. 386.

⁵⁴⁷ Промјене на електричним инсталацијама и апаратима говоре о узроку пожара услед кратког споја, а доказују се вјештачењем.

пушење и сл.), избацивање из пећи пепела са жаром, остављање укључених електричних потрошача (решо, пегла, гријалица, шпорет), неопрезно паљење разног растиња на отвореном простору, паљење смећа, нестручно поступање са експлозивним и лако запаљивим материјама, непрописно извођење грађевинских радова и инсталација, неисправни димњаци, самозапаљивање одређених материја услед хемијско-физичког процеса⁵⁴⁸.

Намјерни узроци пожара (паљевине) су везани за хтијење и вољу човјека да својом радњом проузрокује пожар. Код ових пожара важно је утврдити из којих побуда (мотива) је неко подметнуо пожар. Ови мотиви су различити и могу се сврстати у неколико група: 1) користољубље (стицање незаконите имовинске користи – разноврсне преваре осигуравајућих друштава, фирми, елиминација конкуренције, изнуђивање рекета); 2) освета, мржња, љубомора, нетрпељивост, завист, инат, огорченост (лоши међуљудски односи, посвађани супружници, нетрпељивост због расних, националних, етничких, вјерских и осталих разлога); 3) прикривање неког другог кривичног дјела (уништавање могућих доказа злодјела); 4) вандализам, хулиганство, пијанство; 5) пироманија (посљедице душевних болести или поремећаја); 6) скретање пажње на себе (ватрогасци, чувари, домари) и 7) изазивање несигурности и немира становништва (тероризам).

У зависности од узрока пожара везаног за човјекову дјелатност одређује се и облик виности учиниоца, односно да ли је кривично дјело извршено са умишљајем или из нехата. С тим у вези, поступак утврђивања да ли је у конкретном случају пожар намјерно изазван (паљевина) или је у питању други узрок пожара, утврђује се током увиђаја и обухвата читав низ процесних радњи:

- обезбјеђење лица мјеста пожара,
- криминалистичку техничку обраду лица мјеста,
- проналажење и обраду трагова,
- проналажење центра пожара и узрока пожара⁵⁴⁹, који се утврђују на основу сагоријевања и гаражи, као и остатка пожарних средстава и
- оперативни рад на утврђивању кретања одређених лица, њиховог понашања прије, за вријеме и након пожара.

Да би успјешно ријешили овај, нимало једноставан задатак, одмах по дојави о пожару и првим обавјештењима, потребно је формирати експертску екипу истражитеља (увиђајну екипу)⁵⁵⁰, што прије изаћи на лице мјеста и извршити увиђај.

⁵⁴⁸ Алексић Ж., Костић Р., „Пожари и експлозије“, Привредна штампа, Београд, 1982., стр. 198.

⁵⁴⁹ Утврдити узрок пожара значи: а) идентификовати енергетски извор запаљења (отворени пламен, искра, врући предмет); б) идентификовати материјал који се први запалио (горива твар) тј. лоцирати центар пожара и в) утврдити механизам који је резултирао успостављањем контакта гориве твари и енергетског извора запаљења. Види шире: Пачелат Р. Зорић З., Истраживање узрока пожара, Загреб, 2003., стр. 110.

⁵⁵⁰ Увиђајну екипу чине: оперативни радник полиције, криминалистички техничар, инспектор за утврђивање узрока пожара, а према потреби ангажују се и вјештаци одговарајуће струке.

5.2. Криминалистички аспект увиђаја пожара и паљевина (обезбјеђење мјеста догађаја)

Прије него што образложимо проблематику обезбјеђења мјеста догађаја, потребно је, најприје, обратити пажњу на двије ствари. Прва се тиче начина сазнања за кривично дјело изазивање опште опасности, а друга дефинисања појма мјеста догађаја, односно, шта се заправо, подразумјева под мјестом догађаја.

Наиме, поставља се питање на који начин полиција долази до сазнања да је почињено кривично дјело изазивања опште опасности, поводом којег излазе на мјесто догађаја и врше увиђај. Један од начина сазнања је путем пријаве грађајна и то може бити особа која је видјела или чула припремање или извршење кривичног дјела (свједок), или особа која је оштећена кривичним дјелом. Догађа се, мада не тако често, да се за ова кривична дјела сазна на основу самопријављивања учиниоца. Таква пријава може бити истинита (починиоци који су извршили кривично дјело случајно, а затим се покајали - уколико је кривично дјело почињено у афекту, из нехата, у пијаном стању и слично) и лажна (из жеље да се заштити нека блиска особа, да се пријављивањем за неко лакше кривично дјело обезбједи алиби за теже кривично дјело или услед душевног обољења самопријавиоца).

Нису само грађани ти који могу пријавити кривично дјело, и правне особе, институције (општине, министарства, тржишна инспекција, пореска управа, банке, образовне установе, предузећа итд.) такође могу, односно дужни су да пријаве кривично дјело. Тако на примјер, приликом пружања помоћи лицима или у току утврђивања узрока смрти, здравствене установе (ургентни центри, болнице, домови здравља, служба хитне помоћи и сл.) могу доћи до сазнања о извршеном кривичном дјелу, и на основу њих поднијети пријаву полицији (за наношење тјелесне повреде, убиство, силовање, недозвољени прекид трудноће, угрожавање безбједности саобраћаја, изазивање опште опасности, несавјесно лијечење болесника и сл.)⁵⁵¹.

Трећи начин на који полиција сазнаје за кривично дјело је путем медија. Приликом информисања јавности, новинари могу, више или мање, директно да укажу, на одређену криминалну активност која је, нпр. резултирала оштећењем нечијих права, интереса, погоршавањем материјалног стања у неком предузећу (услед честих хаварија или погрешних пословних потеза), корупцијом у државном органу и сл.

Четврти начин сазнања је путем јавног оговарања. Наиме, чест је случај да јавно мијење има спознају о појединим елементима кривичног дјела, али их не пријављује полицији, него се о томе прича или оговара. У таквом случају, полиција је та која треба да таква оговарања преиспита, проведе истрагу, те уколико установи да је кривично дјело заиста учињено, да поднесе извјештај надлежном тужилаштву. До сазнања да је кривично дјело учињено полиција може доћи и властитим запажањем, затицањем на дјелу и током оперативног рада.

⁵⁵¹ Кривокапић, В., Увод у криминалистику, оп. цит., стр. 97.

Када је у питању појам мјеста догађаја, може се дефинисати, као мјесто гдје је учинилац предузео радњу или је био дужан да је предузме, мјесто гдје је наступила последица, као и свако друго мјесто гдје се могу пронаћи трагови и предмети кривичног дјела⁵⁵². У криминалистичкој пракси, често се дешава да постоји само једно мјесто догађаја, односно, да је учинилац предузео радњу паљевине и остварио последицу на истом мјесту догађаја (или је био дужан да предузме радњу, али је није предузео, па је последица наступила на истом мјесту догађаја)⁵⁵³. Међутим, могуће су ситуације када имамо више мјеста догађаја на којима је извршена радња кривичног дјела или на којима је наступила последица (нпр. учинилац предузима радњу на једном мјесту, прави темпирану бомбу коју шаље поштом на жељену адресу, а последица наступа на другом мјесту у моменту отварања пакета и експлодирања бомбе).

Обезбјеђење мјеста догађаја предходи увиђају, њиме се настоји да се мјесто задржи у затеченом стању до доласка тужиоца или овлаштене службене особе ради вршења увиђаја. Обезбјеђење мјеста догађаја врши орган унутрашњих послова који је територијално надлежан, односно, на чијем подручју се догађај десио. Излазак на мјесто догађаја и његово обезбјеђење мора се извршити што је могуће хитније, уз максимално поштовање начела брзине и експедитивности у раду. Хитно обезбјеђење мјеста догађаја и предузимање увиђаја неопходно је ради прикупљања трагова и предмета кривичног дјела, који се касније не би могли адекватно обезбједити, те због затицања очевидаца. Разлог хитног изласка на лице мјеста и започињања увиђаја је потреба за затицањем свједока, очевидаца који се касније или не би могли пронаћи или би се пронашли са знатним тешкоћама, а чије би касније изјаве, због протекла времена и дјеловања психолошких механизма, биле садржајно неквалитетне⁵⁵⁴.

Од благовременог обезбјеђења мјеста догађаја зависи и успјех увиђаја. Којом ће брзином, по сазнању, на мјесто догађаја стићи екипа за његово обезбјеђење или екипа за вршење увиђаја, зависи од организованости и техничке опремљености органа унутрашњих послова, као и спремности, мобилности и радне дисциплине овлашћених службених особа који сачињавају ове екипе. Мјесто догађаја се не смије дирати, ништа се не смије помјерати или на други начин пореметити. Такође, не смије доћи до измјене затечених трагова. Не смије се десити да неко уђе у обезбјеђени простор и на тај начин измјени трагове, остави властите и сл. У пракси, нису ријетке ситуације да овлаштене службене особе не воде рачуна о наведеном и на тај начин угрозе мјесто догађаја, остављајући сопствене трагове обуће, опушке од цигарета и сл. што представља проблем, јер се између осталог, истрага усмјерава у погрешном правцу.

До доласка увиђајне екипе, потребно је да полицијски службеници, обезбједе мјесто догађаја, тако што ће поставити стражу, ради спрјечавања уласка непозваних лица. Не

⁵⁵² Мјесто догађаја је оно мјесто или објекат у односу на које је непосредним чулним опажањем могуће утврдити или разјаснити какве важне чиљенице у поступку вршења увиђаја. Види шире: Кривокапић, В., оп. цит., стр. 390.

⁵⁵³ Нпр. учинилац је био дужан да искључи гријалицу у канцеларији гдје ради, али то није учинио, па је изазвао пожар (паљевину).

⁵⁵⁴ Симовић, Н., М., Кривично процесно право Републике Српске, Редовни кривични поступак и посебни поступци, Бања Лука, 1998., стр. 41.

смије се дозволити ни власнику просторије да уђе у њих, уколико оне представљају мјесто догађаја. Од овог правила постоје и изузеци, када је ријеч о крајње оправданом случају, нпр. улазак у просторије ради узимања лијека за срчаног или другог тежег болесника, али ће се тај улазак вршити у присуству овлаштене службене особе.

Уколико се увиђај врши на отвореном простору, начин обезбјеђења зависит ће од величине простора и конфигурације терена. Предходно, потребно је на подесан начин означити његове границе (нпр. траком упозорења), уколико нема траке упозорења, мјесто се може оградити канапом, кредом (у зависности од подлоге терена), а могу се користити и природне ознаке, односно, препреке нпр. ријека, стијена, дрво, ограда дворишта итд. након чега се забрањује приступ у тај круг, уз постављање обезбјеђења.

У затвореном простору се обезбјеђење мјеста догађаја врши на други начин, тако што се најприје провјеравају врата, прозори и други отвори, а затим се врши њихово затварање, односно, закључавање. При томе је потребно да овлаштена службена лица користе рукавице, како се не би десило да оставе своје трагове на мјесту догађаја. Уколико овлаштена службена лица немају рукавице, боље је и не затварати улазе и излазе. Сматра се да је мања штета од не закључавања врата и не затварања отвора (уз постављање одговарајуће страже), него од откривања отисака папиларних линија за које ће се касније утврдити да припадају неком од чланова увиђајне екипе, чиме би се истрага усмјерила у погрешном правцу и изгубило драгоцјено вријеме. Доласком увиђајне екипе на мјесто догађаја не престаје обавеза органа унутрашњих послова да врше обезбјеђење, они ће и даље према упутствима руководиоца увиђајне екипе обављати тај задатак.

5.2.1. Вршење увиђаја код пожара и паљевина

Посао вршења увиђаја код пожара је много специфичнији и захтјевнији него код осталих врста увиђаја. Специфичност је посебно изражена посљедицама које могу наступити услед пожара, као што су могућност страдања великог броја људи, настанак велике материјалне штете, висока температура која прати сваки пожар, велике промјене лица мјеста услед акције гашења и спашавања људи и имовине и сл.

Истраживање узрока пожара (паљевина) спада међу најтеже криминалистичко техничке и стручне поступке. Успјех зависи од одговарајућег обезбјеђења лица мјеста, хитности изласка на мјесто пожара (ако је то могуће док пожар траје), од добре организације рада увиђајне екипе (правовремена и адекватна размјена података између „оперативног“ и „техничког“ дијела екипе), од стручности и специјализованости чланова екипе и адекватне техничке опремљености⁵⁵⁵.

Прве мјере које се предузимају на лицу мјеста пожара односе се на његово ефикасно гашење, односно његову локализацију, што све зависи од ширине пожара, објекта који гори, приступачности за гашење и других околности. У гашењу пожара треба да судјелују професионалне и добровољне ватрогасне јединице и свако друго лице које је за то

⁵⁵⁵ Корајлић Н., Истраживање кривичних дјела, оп. цит., стр. 518.

способно⁵⁵⁶. Након гашења пожара предузимају се мјере спашавања угрожених лица и пружања помоћи повријеђеним и настрадалим⁵⁵⁷. Такође је потребно одмах предузети мјере у сврху очувања трагова и уопште самог мјеста догађаја у провобитном стању како би се, кад то буду услови пожара дозвољавали, извршила истражна радња увиђај и друге мјере на проналажењу лица ради прикупљања обавјештења којима су познате поједине чињенице и околности у вези са насталим пожаром.

Приликом прикупљања обавјештења на мјесту пожара потребно је покушати утврдити: ко је први запазио пожар и гдје се у том тренутку налазио, ко је први, други, трећи дошао на лице мјеста пожара, гдје је прво почело горјети и када, ко је обавјестио ватрогасце и на који начин, ко је гасио пожар прије ватрогасаца, када су ватрогасци стигли на лице мјеста, да ли су по доласку ватрогасаца врата и прозори били отворени или затворени, откључани или закључани, разбијени, какве су биле временске прилике непосредно и за вријеме пожара, како је настала ватра (узрок), како се пожар ширио, (облик, боја дима, пламена и посебни мириси, каква је била густоћа дима), ко се задњи и непосредно прије или за вријеме пожара задржавао у објекту, ко познаје објекат, начин и могућности прилаза објекту, да ли је ватра избила унутар или изван зграде, да ли су се каква сумњива лица прије избијања пожара и за вријеме пожара кретала око објекта, које су се ствари налазиле у објекту у моменту пожара и које пошилике су стигле у посљедње вријеме, какве су биле мјере заштите од пожара, да ли је објекат осигуран, када и на колику суму и колика је стварна вриједност осигураног објекта, да ли је предметни објекат раније горио, када и који је узрок пожара био тад, да ли је неки други објекат оштећеног власника раније горио, када и који је био узрок пожара, шта је о пожару рекао оштећени или одговорно лице, има ли сумње на одређена лица и из којих разлога, да ли је неко видио извршиоца, сумњиво или непознато лице у непосредној близини пожара, шта су изјавиле комшије и други свјedoци, какав је однос оштећеног према комшијама, рођацима и другима⁵⁵⁸.

Истраживање пожара на лицу мјеста се одвија у два правца: Први, у правцу прикупљања чињеница субјективне природе, од очевидаца, лица која су запослена или боравила у објекту напагнутом ватром, те од ватрогасаца и, други, у погледу мјеста пожара - проналажењу, фиксирању, прикупљању, испитивању и тумачењу објективних чињеница, односно материјалних доказа. Истраживање субјективних чињеница подразумјева прикупљање података од разних лица о њиховим знањима и запажањима о објекту напагнутом ватром, времену примјећивања прве ватре и многим другим питањима релевантним за истраживање конкретног пожара⁵⁵⁹. Истраживање чињеница објективне

⁵⁵⁶ Руководилац гашења пожара овлаштен је за вријеме пожара: а) да забрани приступ непотребним лицима у близини мјеста пожара, као и саобраћај поред тог мјеста; б) да одреди евакуацију лица и предмета из сусједних објеката који су угрожени пожаром, као и материјала који би могао бити захваћен пожаром; в) да нареди дјелимично или потпуно рушење објеката преко којих би се пожар могао ширити, а ако се гашење пожара на други начин не може спријечити и г) да нареди прекид довода електричне енергије и гаса, ако то захтјевају потребе гашења. Ове мјере се наређују усмено и оне се одмах извршавају. Видјети: Правни лексикон, друго издање, Београд 1970., стр. 835.

⁵⁵⁷ Одбијање учешћа у гашењу пожара у већини кривичних закона је инкриминисано као кривично дјело.

⁵⁵⁸ Михаић А., Методика ислеђивања кривичних дјела - 2 дио, Загреб, 1963., стр. 177.

⁵⁵⁹ Видјети детаљније предходну фусноту.

природе, везаних за настанак почетне ватре је могуће вршити тек након гашења пожара и када је могућ приступ згаришту. Задатак увиђајне екипе је да утврде центар пожара, фазе ширења ватре, те узрок настанка ватре, што се чини у статичком и динамичком дијелу увиђаја⁵⁶⁰.

У статичком дијелу увиђаја проводи се детаљан преглед свих дијелова објекта, те ближе и даље околине гледањем и запажањем, уз познавање одређених чињеница добијених изјавама очевидаца, власника, корисника и ватрогасаца, чиме истражитељи добију широк и јасан увид о врсти и интензитету пожара, горивном материјалу, степену оштећености објекта и предмета у објекту, видљивим траговима насталих пожаром, те су на тај начин у могућности стварати прве верзије, односно претпоставке о мјесту или мјестима настанка пожара, а понекад и о узроку настанка пожара. Приликом прегледа опожареног објекта треба утврдити трагове на зидовима, строповима, вратима, прозорима, бравама, крову, утврдити стање електричних и др. инсталација, димњака и сл.

У току прегледа унутрашњости објекта се треба руководити начелом елиминације, тј. вршити преглед објекта од мање оштећених дијелова према онима с изразитим оштећењима. Центар пожара увјек је повезан с интензитетом термичких оштећења у смислу да су свакако изразитија оштећења у близини центра (пожар у правилу траје најдубље). У статичком дијелу истражитељи не нарушавају интегритет мјеста догађаја, не дирају, нити помичу предмете, не претражују пожарни крш, те се води рачуна да се током прегледа и ходања по мјесту догађаја не униште пожаром настали трагови.

Динамички дио увиђаја обухвата детаљно претраживање пожарног крша и проналазак релевантних трагова. Тако се у овом дијелу испитују и установљавају фазе развоја пожара, те реконструишу чињенице и околности настанка и ширења пожара. Како у овом дијелу увиђаја долази до нарушавања интегритета првобитног изгледа мјеста догађаја, пронађени се трагови фиксирају и након криминалистичко техничке обраде изузимају и пакују ради вјештачења.

Проналажење трагова врло је деликатан и често дуготрајан процес и захтјева високо стручно и професионално знање, упорност, савјесност и темељитост у раду. Потребно је пажљиво и темељито прегледати сваки дио опожареног простора, те ближе и даљу околину. Карактеристични трагови којима се расвјетљава пожар дијеле се на: трагове у широј и ужој околини пожара, трагове у центру пожара и трагове код осумњиченог лица, а поред наведених трагова, могу се пронаћи трагови који указују на мотив извршења кривичног дјела⁵⁶¹.

У ширем и ужем простору мјеста пожара може се пронаћи велики број трагова који су у директној или индиректној вези са узроком пожара. Током вршења увиђаја посебну пажњу треба обратити на проналажење трагова доласка, задржавања и одласка починиоца (отисци и утисци стопала на тлу, теписима, поду, трагови моторних возила, одбачени

⁵⁶⁰ У пракси је рад увиђајне екипе на терену врло тешко употпуности раздвојити на статички и динамички дио.

⁵⁶¹ Гаћеша Д., Криминалистика, Бања Лука 2012., стр. 281.

опушци и др.), трагова уласка у објекат (трагова насилног уласка кроз врата, прозор, кров и сл., трагова латентних отисака прста, на штекама или боцама пића), трагова извршења другог кривичног дјела ако је почињено том приликом, (убиство, провална крађа, пљачка трагова експлозивних направа и сл.), трагова који упућују на помоћ у ширењу пожара (отворени прозори и врата) или трагова који упућују на спречавање његовог гашења (оштећени или закључани хидранти, покварени уређаји за гашење или дојаву пожара и сл.), као и трагова предмета и средстава са којима је изазван пожар (трагови запаљивих течности, посуде од запаљивих течности и њихови остаци⁵⁶², трагова изгорјелих и нагорјелих фитиља, крпа, новина, упаљачи или њихови остаци нађени у близини жаришта, изгорјеле или неизгорјеле шибице, цигарете, свијеће, електрични каблови, сијалице итд, остаци разбијеног стакла флаша са остацима крпа-молотовљев коктел, узорци сумњивог пепела у близини жаришта и сл). Веома је важно са лица мјеста пожара узети адекватне узорке за вјештачење, посебно за ДНК анализу⁵⁶³.

Увиђајем се такође истражују и трагови у центру - средишту пожара ради утврђивања начина на који је настала топлота - отворена ватра (узрок догађаја) и састав и особине материјала који се први запалио, као и евентуално присуство материјала који је послужило за поспјешивање пожара. Утврђивање узрока пожара је један од најважнијих задатака увиђајне екипе. Утврђивање узрока је могуће ако се утврди центар пожара⁵⁶⁴. Центар пожара или жариште, представља мјесто гдје је дошло до контакта горивог материјала и енергетског извора запаљења. Пракса потврђује да не треба увјек поистовјетити жариште паљевине са локацијом најјаче ватре или мјесто најтежих последица, јер ове видљиве особине зависе и од других фактора.

Поред наведених трагова, пажњу треба посветити и тражењу трагова који потичу од учиниоца. Они могу бити разноврсни, што у многеме зависи од понашања и предострожности учиниоца на лицу мјеста извршеног пожара - паљевине⁵⁶⁵. Најчешћи трагови од учиниоца који се могу наћи на лицу мјеста и који имају одговарајући криминалистички значај су: трагови стопала, крви, дијелови одјеће и обуће, као и поједини предмети који су припадали учиниоцу и који се налазе на лицу мјеста. Ови предмети нису носиоци трагова, али имају одређени индицијални значај по основу припадности одређеном лицу. Код пожара и паљевина веома су значајни трагови који настају као посљедица физичког дејства на учиниоца. То су најчешће трагови опекотина, осмуђености длакавих дијелова тијела⁵⁶⁶ и нагорјелости дијелова одјеће и обуће, мирис

⁵⁶² Често ће се пластичне посуде (пластичне флаше, канистери, балони, пластичне кесе) стопити и у унутрашњости сачувати довољну количину течности да се може идентификовати.

⁵⁶³ ДНК је један у посљедње вријеме од најзначајнијих научних доказа. ДНК анализом се идентификује генетски код у узорку са лица мјеста и упоређује са узорком генетског кода осумњиченог или жртве. Без примјене ове научне методе од стране стручних лица било би веома тешко, а понекад и немогуће утврдити да ли је до пожара дошло усљед више силе или случаја из нехата или усљед намјерног подметања.

⁵⁶⁴ Понекад ће бити лакше пронаћи центар пожара него дефинисати узрок.

⁵⁶⁵ Веома је битно да се током увиђаја сагледају све околности које се односе на учиниочево познавање појединих прилика које су му омогућиле лакше извршење пожара - паљевине.

⁵⁶⁶ Пажњу посебно треба обратити на длаке на рукама и ногама, на косу, бркове, браду, трепавице и обрве, јер су веома подложни промјенама услед дејства ватре. Види: Бошковић М. Јовичић Д., Криминалистика - методика, Бања Лука 2002., стр. 165.

дима и чађи који се могу наћи на учиниоцу. Поред тога, на учиниоцу се могу наћи и трагови запаљивих течности које је употребио за изазивање пожара или паљевине. Овим траговима се мора посветити посебна пажња јер се такво лице везује за мјесто избијања пожара, па је ту чињеницу битно разјаснити током увиђаја и утврдити узрок таквих трагова.

Приликом вршења увиђаја пожара, потребно је посебно обиљежити и фотографисати сваки значајан траг који се пронађе детаљним прегледањем мјеста догађаја, затим фотографисати мјеста гдје је настала ватра (жариште пожара), а потом цијело згариште, ближу и даљу околину. Пожељно је користити и видео технику како би се касније помоћу видео записа и снимљених фотографија особама које нису биле присутне на мјесту догађаја, могао пружити што потпунији увид у реалну ситуацију опожареног објекта.

На крају увиђаја сваки сумњиви материјал, предмет или дио неког предмета, траг који можда има неку везу са начином, узроком и околностима настанка пожара потребно је детаљно прегледати и испитати. Ако није могуће испитивање на мјесту догађаја (а што је чест случај), материјал се изузима, исправно пакује зависно о врсти предмета или трага сваки дио посебно (у стаклене или пластичне посуде), с ознаком мјеста гдје је траг пронађен и изузет, бројем, датумом изузимања и потписом особе која га је изузела (ознаке на узорку морају бити идентичне онима у записнику, фотодокументацији, видеозапису, скици мјеста догађаја). Исправно упаковани и означени узорци шаљу се на потребна испитивања (вјештачења)⁵⁶⁷.

5.2.2. Увиђај фингираних пожара

У криминалистичкој пракси су познати и случајеви фингирања пожара. Фингирани пожар је уствари паљевина чији је мотив прикривање предходног кривичног дјела или неког другог догађаја, било прикривање дјела које се чини.

Различити су мотиви фингирања. Пожар се најчешће фингира да би се прикрило предходно извршено кривично дјело. Најчешће се пожаром прикрива кривично дјело проневијере и злоупотребе службеног положаја које учини пословођа, складиштар, шеф стоваришта и други рачунополагачи, с обзиром на то да се након пожара пописом неће моћи утврдити стварна вриједност робе, а у неким случајевима у пожару изгори књиговодствена документација која служи као доказ о задужењу. Пожар се фингира и ради прикривања извршеног кривичног дјела убиства, силовања, тешке крађе, саботаже и других кривичних дјела како би се извео закључак да је ријеч само о пожару, на што се посебно треба обратити пажња приликом вршења увиђаја.

Фингирањем пожара чији је мотив користољубље, не прикрива се неко кривично дјело пожаром, већ се то најчешће врши ради наплате суме новца од осигурања. Власници имовине најчешће осигуравају своју имовину код осигуравајућих организација на износ

⁵⁶⁷ Уз сваки траг, ради поређења, треба доставити неспорни узорак. То је узорак од истог материјала (нпр. дрво, малтер и сл.) који се налазио у близини спорног трага, а није оштећен или контаминиран. Види: Корајлић Н. Истраживање кривичних дјела, Сарајево, 2012., стр. 528.

већи од стварне вриједности и да би по том основу остварили новчану накнаду на име осигурања, намјерно изазивају пожар. Постоје и други мотиви фингирања пожара осим остваривања користи⁵⁶⁸.

Вршење увиђаја пожара у којима има смртно настрадалих лица има два задатка: први је утврђивање узрока пожара, а други провођење одређених радњи и поступака са лешом (од утврђивања идентитета до узрока смрти⁵⁶⁹). Идентификација леша нам треба дати одговор о идентитету особе која је страдала, ради ли се о власнику објекта, запосленом у објекту или се ради о непознатој особи. Врло је важно у оваквим ситуацијама одговорити на кључно питање је ли особа смртно страдала у пожару или је усмрћена прије појаве пожара. Због тога се у оваквим случајевима увиђајној екипи увек придружује специјалиста судске медицине, а по потреби и остали вјештаци одговарајућих струка. Детаљним и стучним прегледом жртве и обављањем потребних испитивања могу се добити веома драгоцене информације, како у погледу утврђивања постојања кривичног дјела убиства, тако и у вези са мјестом настанка почетне ватре. Овакви пожари се требају третирати као потенцијална убиства све док се не докаже супротно.

Одређивање жаришта код оваквих случајева је веома битно, јер пронађени трагови могу да укажу на узрок паљевине, као и на евентуално непознатог учиниоца, мада је криминалистички исправно и обавезно утврдити и друге чињенице које могу допринјети расвјетљавању случаја. Није наодмет знати неке основне чињенице у оваквим или сличним случајевима: присутност честица чађи у душним путевима и плућима (могу се наћи у једњаку и желуцу) посљедица су удисања и гутања дима у пожару (особа је била жива у вријеме пожара). Налаз угљен монооксида у крви страдале особе доказ је да је она дисала (дакле била је жива) у атмосфери пожара и удисала у пожару створене плинвите продукте и угљен моноксид.

Истраживање и преглед леша врше стручна лица судско медицинске струке, патолози, токсиколози и то са искуством у раду са жртвама настрадалим у пожарима. Питања на која треба да одговоре односе се на то: да ли је жртва била жива у вријеме настанка пожара, да ли на жртви има повреда које не потичу од дејства пожара, који су елементи утицали на спречавање правовременог изласка жртве из објекта (дим, отровни гасови), да ли се у крви налазе присутни: угљен моноксид (ЦО), цианиди, алкохол, дрога (која врста дроге) и у којој концентрацији?⁵⁷⁰

Код разјашњавања фингираних пожара или паљевина битно је да на лице мјеста што прије изађе увиђајна екипа, а обавезно вјештак одговарајуће струке и по могућности тужилац, који мора бити обавјештен о догађају прије изласка увиђајне екипе на лице мјеста. Присуство вјештака има изузетан криминалистички значај у прикупљању чињеница битних за постављање верзија и планирање оперативне дјелатности, јер вјештак

⁵⁶⁸ У пракси постоје случајеви гдје ученици у школама поцијепају дневнике, па потом изазову пожар, како би приказали да су дневници изгорјели у пожару.

⁵⁶⁹ Досадашње анализе узрока смрти у случајевима пожара указују да повреде и смрт знатно чешће наступају због удисања прегријаних, отровних и загушљивих плиндова, пара и аеросола створених пожаром (атмосфера са знатно смањеном количином кисика), а пуно рјеђе због дјеловања топлоте и пламена.

⁵⁷⁰ Корајлић Н., Истраживање кривичних дјела, Сарајево, 2012., стр. 523.

може да запази одређене релевантне чињенице, које нико други не би могао запазити, а које могу указати на нелогичност избијања пожара без дјеловања људског фактора, што може допринјети да се открије узрок пожара. Након утврђивања узрока и прикупљања осталих релевантних чињеница, може се извести закључак о томе да ли је пожар изазван људском радњом, што упућује на усмјеравање оперативне дјелатности у правцу утврђивања мотива који треба да укаже на то да ли је у питању намјерно изазван пожар (паљевина).

Када се увиђајем на лицу мјеста констатује да је пожар фингиран, мора се у потпуности разјаснити и утврдити мотив учиниоца и констатовати које се кривично дјело или нека друга активност прикривају намјерно изазваним пожаром. Ако је на лицу мјеста пожара прикривено убиство, обавезно је присуство на лицу мјеста сталног судског вјештака медицинске струке⁵⁷¹.

Приликом разјашњавања и прикупљања доказа фингираних пожара потребно је обавити информативне разговоре с лицима којима су познате поједине чињенице, било да се односе на припремне радње учиниоца, на средства извршења, на самог учиниоца, на радњу извршења, као и на сам ток пожара или паљевине. При томе разговор треба усмјерити и на евентуално њихово познавање мотива изазивања пожара, односно које лице би могло да има такав мотив. На основу прикупљених трагова и предмета током увиђаја, добијених информација и утврђених битних околности пожара, уз вјештачки налаз и мишљење треба утврдити да ли је у извршењу овог деликта учествовао један или више извршилаца и по истом индицијалном основу поставити одговарајуће верзије и планирати предузимање адекватних кривичнопроцесних и криминалистичких мјера и радњи с циљем откривања учиниоца.

Оно што је битно приликом вршења увиђаја да би се открило ради ли се о фингираном пожару, јесте запажање и откривање нелогичности, односно, такозваних негативних чињеница. Оног момента када увиђајна екипа пронађе нелогичности, празнине, сувишности и контрадикције, на мјесто ступа сумња да се ради о фингираном пожару. Дакле, окосницу разоткривања и разјашњавања фингираних криминалних радњи чини проналажење негативних чињеница⁵⁷².

⁵⁷¹ У таквим случајевима резултати обдукције ће указивати на то да лице није било мртво у вријеме када је бачено у ватру, па је потребно пажњу усмјерити на предходно нанијете повреде на жртви, на трагове борбе, мотив и узрок пожара.

⁵⁷² Негативне чињенице су оне чињенице које су одраз добиле кроз техничке, мисаоне, и психолошке грешке извршиоца, рефлектоване његовом симултаном дјелатношћу. Види шире: Корајлић, Н., Ситуацијска криминалистика, приручник, Сарајево, 2008. год., стр. 23.

6. УВИЂАЈ У КРИВИЧНИМ ДЈЕЛИМА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА

6.1. Кривично правни аспект породичног насиља

Породично насиље је одувјек постојало и било веома распрострањено у свим историјским временима, културама и друштвима. Насиље у породици је глобални феномен присутан у свим земљама свијета, у друштвеним системима различитог економског и политичког уређења, у различитим културама и религијама. Оно је увјек имало озбиљне последице, нарочито по жене и дјецу, старе и немоћне особе, те је у новије вријеме привукло пажњу науке да се сагледа његова улога и у националним законодавствима ова појава регулише и самим тим сузбије. Велики број земаља у свијету није уопште регулисао ово питање својим кривичним законодавством. Проблему се на међународном нивоу озбиљније приступа уназад 30 година, а у Босни и Херцеговини уназад неколико година. Инкриминацијом новог кривичног дјела (насиље у породици или породичној заједници)⁵⁷³ у наше кривично законодавство овај феномен је издвојен из приватне сфере и означен као проблем од општег јавног интереса, односно предмет посебне пажње друштва.

Појам насиља у породици се различито дефинише. Уопштено говорећи, насиље у породици је скуп понашања одређених лица која употребом силе или моћи, застрашивањем или манипулацијом намећу контролу над другим лицима. Оно увјек предпоставља злоупотребу моћи у односима који се темеље на неједнакости. Насиљем се нарушава физички, психички, социјални, културни, национални, политички, егзистенцијални или територијални интегритет жртве насиља.

Најчешће се појам насиља у породици изједначава са појмом насиља над женама, иако између њих постоје значајне разлике. Поменуто изједначавање присутно је из разлога најчешћег појавног облика насиља мушкарца над женом, у односу на друге појавне облике унутар породичне заједнице. Декларација Уједињених нација о елиминацији насиља над женама, под насиљем над женама подразумева „сваки акт насиља заснован на припадности полу, који доводи или може довести до физичке, сексуалне или психолошке повреде или патње жене, укључујући пријетње таквим радњама, принуду или арбитрарно одузимање права на слободу без обзира да ли се то догађа у јавном или у приватном животу“⁵⁷⁴.

Насиље у породици укључује и друге односе сем односа мушкарац - жена, то јест односе и између мушких чланова породице. Насиље у породици представља употребу физичке силе или пријетње да ће се она употријебити према брачном или ванбрачном партнеру или према другом члану породице⁵⁷⁵.

⁵⁷³ Ово кривично дјело је први пут инкриминисано у Кривичном Закону Републике Српске, (Сл. Гласник РС. бр. 22/00). који је ступио на снагу 01.10.2000 године, а у свему га је преузео и важећи КЗ РС (објављен у Сл. Гласнику РС. бр. 49/03) који је ступио на снагу 01.07.2003. године. Ово кривично дјело је сврстано у групу кривичних дјела против брака и породице.

⁵⁷⁴ United Nations, Declaration on the Elimination of Violence Against Women, str. 6.

⁵⁷⁵ Насиље над женама у браку - Правна рјешења и однос институција, Београд 1997., стр. 110.

Под насиљем у породици се подразумјевају различити акти, поступци и понашања појединаца, група, друштвених институција, организација или друштва у односу према људима, који укључују примјену физичке, психичке или друге силе и којима се угрожава физички, психички или социјални интегритет и изазивају различита физичка или психичка оштећења или друге не повољне посљедице⁵⁷⁶. Шира дефиниција, насиље у породици дефинише као континуирану примјену физичке и психичке силе према члановима породице, уз угрожавање и повријеђивање домена сигурности и односа повјерења и испољавања контроле моћи над члановима породице, без обзира да ли је у важећем законодавству предвиђено као кривично дјело и да ли је извршилац насиља пријављен органима гоњења⁵⁷⁷.

Из изложених дефиниција је очигледно да је насиље у породици доста комплексна појава која, с једне стране, подразумјева разноврсност поступака која имају обиљежја насиља и различитост посљедица у зависности од врсте и интензитета примјењеног насиља. Посљедице вршења насиља су вишеструке и међусобно повезане. Ради се о посљедицама по здравље, физички и психички интегритет жртава, њихове радне способности и социо-економске капацитете. Друштвене посљедице овакве појаве су огромни економски трошкови за сузбијање насиља, повећана морбилност и смртност, повећан број самоубиства, злоупотребе дрога и алкохола, као и друге патолошке појаве, смањење радног потенцијала становништва и образовних могућности услед лошег квалитета живота породица у којима се дешава насиље, ерозија социјалне компоненте и бројне друге. Препознавање насиља у породици и уочавање посљедица по здравље имају друштвени значај, не само због друштвених уштеда, већ и због задовољавајућег и квалитетног живота чланова породице и стабилности друштва⁵⁷⁸.

Насиље у породици може изазвати било који члан, а најраспрострањенији облици су насиље родитеља над дјецом и насиље у браку или ванбрачној заједници. Према мотиву и типу коришћених средстава, породичним насиљем можемо сматрати: физичко (ударање, шамарање, гурање, премлаћивање, чупање косе, дављење, мучење, nanoшење повреда различитим врстама оружја и другим предметима, убиство итд.), сексуално (свака сексуална активност без пристанка), вербално (вријеђање, псовање, понижавање и омаловажавање), психолошко (пријетње, уцјене и застрашивање, изругивање, приговори, јавни напад), економско (ускраћивање права на располагање новцем и материјалним средствима, неједнака контрола над приступом заједничким ресурсима), структурално насиље (немогућност остваривања основних права узрокованих разликама у моћи које производе и легитимишу једнакост, органичавање контаката и слободе кретања), те духовно насиље (исмјевање или ограничавање културолошких или религијских увјерења), коришћење других облика позиције моћи и статуса у породици.

⁵⁷⁶ Милосављевић М., Насиље над дјецом, Београд, 1998., стр. 55.

⁵⁷⁷ Константиновић-Вилић С., Николић-Ристановић В., Криминологија, Ниш, 2003., стр. 128.

⁵⁷⁸ Павлековић Г., Ајдуковић М., Насиље над женом у обитељи, Друштво за психолошку помоћ, Загреб, 2000.

Насиље у породици или породичној заједници сматра се једним од најтежих облика кршења људских права. Феминистичка истраживања указују на то да је свака трећа жена у свијету током живота била изложена неком од облика злостављања. Насилници у породици су лица свих друштвених слојева, образовања и социјалног статуса. Треба истаћи да се насиље не догађа искључиво у породицама са извјесним проблемима и у породицама са нижим нивоом образовања, већ насиље може да буде испољено и у породицама које имају ријешено материјално питање и гдје су супружници на вишем нивоу образовања, па чак и интелектуалци⁵⁷⁹.

Одговорити на питање који су то фактори насиља у породици је веома сложено, због саме комплексности проблема и разноврсности могућих утицаја. Насиље у породици је најчешће резултат дјеловања више фактора и узрока који утичу на личност извршиоца. Као најзначајнији фактори насиља у породици издвајају се следећи:

- криза породице као фактор насиља у породици;
- окружење као фактор насиља у породици;
- алкохол као фактор насиља у породици;
- наркоманија као фактор насиља у породици;
- економска ситуација као фактор насиља у породици;
- душевне болести и душевна заосталост као фактор насиља и
- деменција као фактор насиља.

Такође, процес одвијања насиља у породици је сложен, траје годинама и не дешава се изненада. Насиље које почиње вербалним, а може се завршити физичким обрачуном, прераста у кривично дјело тек када траје неко вријеме или када изазове посљедице и повреде које су уочљиве и доказиве.

За разлику од других кривичних дјела гдје је жртва заинтересована за процесуирање случаја, код кривичних дјела са елементима насиља и жртва и извршилац насиља често настоје да сакрију догађај и да све остане унутар породичног домаћинства. Са аспекта рада полиције битно је да се сви случајеви насиља у породици пријављују, јер се само на тај начин може смањити проценат „тамне бројке“ иза које се налазе сукоби који остају познати само унутар породице. Често ће се десити да се на лицу мјеста не може одмах разграничити да ли је почињени акт насиља, кривично дјело или има обиљежја неког од прекршаја прописаног Законом о заштити од насиља у породици⁵⁸⁰. Тек по прикупљеним детаљнијим сазнањима и доказима надлежни тужилац се опредјељује да ли има елемената за кривично гоњење починиоца насиља или ће полицијске службенике упутити на прекршајно процесуирање починиоца насиља⁵⁸¹.

⁵⁷⁹ Бошковић М., Основи малолетничке деликвенције, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2007., стр. 31.

⁵⁸⁰ У даљем тексту ЗЗНП, објављен је у Службеном Гласнику Републике Српске, број 118/05 и 17/08. Овај Закон је већем броју радњи насиља у породици дао значај прекршаја, те прописао новчане казне и више посебних заштитних мјера које се могу изрећи његовим учиниоцима.

⁵⁸¹ Против учиниоца прекршаја из области насиља у породици или породичној заједници, проводи се прекршајни поступак по одредбама важећег Закона о прекршајима Републике Српске (објављен у Службеном Гласнику Републике Српске број 34/06 који је у примјени од 01.09.2006. године.)

Најтеже посљедице породичног насиља су убиства њених чланова⁵⁸². Узроци појава, мотиви извршилаца, средства и околности извршења у свјетским размјерама доста су слични као и у Босни и Херцеговини. На основу најновијих истраживања обављених у земљама Западне Европе и поузданих узорака анкете, утврђено је да је породично насиље и у земљама које важе за цивилизоване, знатно изражено⁵⁸³. Додуше, ни у осталим земљама свијета стање није боље, напротив⁵⁸⁴.

Починиоци „породичних“ убистава постоје у различитим варијантама сродства, али је најчешће рјеч о мушкарцима - претежно су мушкарци убијали жене, затим очеви синове и брат брата. Врло су ријетки случајеви, уколико се изузму чедоморства, да је мајка убила сина, док су случајеви да је сестра убила брата, поготово из користољубља, чак и у свјетским размјерама, изузетак. Мужеви убијају своје жене махом у афекту, а нерјетко послје тога изврше самоубиство. Када донесе одлуку да убије, жена ријетко одустане од те намјере јер, за разлику од мушкарца, никад не убија због љубоморе, већ најчешће послје дугогодишњег насиља, тортуре и злостављања, па не осјећа грижу савјести. Жене своје насилне партнере углавном убијају на спавању када жртва не очекује напад. Много рјеђи случајеви код „породичних убистава“ су она извршена из мотива користољубља.

Откривање и гоњење учиниоца кривичних дјела, па и учиниоца кривичног дјела насиља у породици или породичној заједници основно је право и дружност тужиоца. Тужилац одмах по сазнању да постоје основи сумње да је учињено ово кривично дјело, може да изађе на лице мјеста ради вршења увиђаја (у пракси увјек излази ако је насиље у породици проузроковало убиство), али најчешће овлашћује полицијске службенике да изврше увиђај насиља у породици, затим предузима друге потребне мјере у циљу спровођења истраге, руковођења и надзора над истрагом, као и ради управљања активностима овлаштених службених лица везаних за проналажење осумњиченог и прикупљање изјава и других доказа. Сви органи који учествују у истрази дужни су да о свакој предузетој радњи обавјесте тужиоца и да поступе по сваком његовом захтјеву⁵⁸⁵.

⁵⁸² Према једном занимљивом новинарском истраживању у Србији (Види: Време број 658: Марковић М., Димитријевић И., Чизмић С., Вуковић М., Кординатор истраживања: Филип Шварм) у периоду од 1. јануара 1993. до 1 јула 2003., према евиденцији коју је сачинио МУП, почињено је 614 убистава у оквиру породице. У 94 случаја, починиоци су извршили самоубиство, што значи да је укупно било 708 жртава породичних обрачуна. Највише је самоубистава, којима су предходила „породична“ убистава.

⁵⁸³ На основу истраживања које је наручило Министарство породице Њемачке (2003.) у анкети 10264 жене, старости између 16 и 85 година, установљено је да је 58% жена било сексуално злостављано, 37% су биле жртве физичког насиља, а 13% жртве силовања. Овом анкетом је утврђено да се у Њемачкој породично насиље налази на врху љествице заједно са Финском и Шведском.

⁵⁸⁴ Студија Левинсона (1988.) на примјерима Сахарске Африке, Средњег истока, Европе, Сјеверне и Јужне Америке, Океаније и азијских заједница говори да су најчешћи облици насиља према супругама 84,5%, над мужем у ријетким случајевима 20%, а често 6,7%, испитиваних култура. У већини случајева 70% насиље испољава муж у припитом стању, а у скоро половини случајева 45,5%, разлози су сумња у вијерност. Види шире: Констатиновић - Вилић С., Предрасуде и стереотипи о насиљу у породици, Зборник радова, Правом против насиља у породици, Ниш, 2002., стр.26.

⁵⁸⁵ Полиција, Центри за социјални рад, Здравствене установе, Образовне установе, невладине организације и др. (На примјер: Центри за социјални рад су по Закону о заштити од насиља у породици или породичној заједници надлежни да пруже адекватне облике помоћи и подршке свим лицима који су изложени било којој врсти насиља у породици).

6.2. Криминалистички аспект увиђаја насиља у породици

Цијели поступак увиђаја неопходно је провести по криминалистичко - техничким правилима вршења увиђаја као и за било које друго кривично дјело. Поступање полиције мора бити у складу са стањем и приликама сваког појединачног случаја. У случају запримања (на било који начин и од било кога) пријаве о насиљу или запримања захтјева за пружање помоћи особи изложеној било којем облику или модалитету насиља у породици у најкраћем року и без одлагања полиција мора изаћи на лице мјеста и провјерити наводе пријаве. Пожељно је да се на лице мјеста упути патрола мјешовитог састава по полу и по могућности службеник који је на одређеном нивоу задужен за проблем породичног насиља.

Ако је пријава потврђена, полицијски службеници предузимају неопходне активности да се лице мјеста и евентуални трагови насиља обезбједе како не би дошло до оштећења и уништења, што може имати касније за посљедицу отежано доказивање почињеног кривичног дјела насиље у породици. Приликом обезбјеђења лица мјеста потребно је прикупити и све друге податке и обавјештења у вези почињеног акта, евентуалног ранијег насиља, да ли је већ било поступања надлежних у вези са насиљем и друге информације које су потребне у будућем процесуирању случаја.

Након информативне фазе и обезбјеђења лица мјеста приступа се статичкој фази увиђаја и фиксирању стања ствари онако како је затечено на лицу мјеста, а затим проводи динамичка фаза која подразумјева детаљан преглед уз помјерање ствари ради проналажења предмета и трагова, те њиховог изузимања са лица мјеста ради потребних вјештачења и кориштења као доказа у будућим поступцима. Најважније је да се након почињеног кривичног дјела насиље у породици, жртва насиља медицински збрине уколико је насиље таквог облика и интензитета да захтијева медицински третман, те да се починилац насиља спријечи да настави насилничко понашање и обезбједи у сврху предузимања даљих потребних мјера и радњи.

Што се тиче постојања трагова насиља у породици, на лицу мјеста догађаја може се констатовати да се они могу пронаћи у случајевима физичког и сексуалног насиља, док ће у случају осталих облика насиља проналажење материјалних трагова и доказа бити отежано и углавном се веже за прибављање личних доказа⁵⁸⁶.

У случајевима физичког насиља, у зависности од интензитета и трајања насиља, могуће је пронаћи многобројне трагове у виду повреда различите врсте на жртви насиља манифестоване као подливи, модрице, ожиљци, расјекотине, опекотине, крварења (унутрашња и вањска), преломи костију, трагови угриза зуба, трагови употребе оружја или оруђа и остале физичке повреде⁵⁸⁷, што је потребно констатовати кроз одговарајућа

⁵⁸⁶ Лични докази се прибављају саслушањем и узимањем изјава од жртве насиља и евентуално других свједока догађаја. Често су у случајевима насиља у породици, ово и једини докази, па је потребно пажљиво поступање и квалитетно саслушање и узимање изјава на записник.

⁵⁸⁷ Ајдуковић М., Павлековић Г., Насиље над женом у обитељи, Друштво за психолошку помоћ, Загреб, 2000.

писмена, фотографисати, те накнадно прикупити и љекарску документацију о врсти и степену озледа. Трагове физичког насиља могуће је пронаћи и у простору гдје се одиграо чин насиља и то на поду, плафону, намјештају и слично, као трагови оштећења простора и намјештаја или трагови крви, длака и друго. И ове трагове је потребно фиксирати вршењем увиђаја и фотографисати као доказ у будућем поступку. Уколико су кориштени оружје или оруђе, исто је потребно изузети са лица мјеста ради вршења потребних вјештачења у смислу трагова насиља на овим предметима, пуцања из ватреног оружја и слично. Уколико је кориштено оружје, неопходно је пронаћи чауру и зрно као доказ кориштења, с обзиром да на њима остају карактеристична обиљежја тог оружја што их доводи у везу.

У случајевима сексуалног насиља чест је случај да је оно праћено физичким насиљем, односно да постоје трагови и докази који се јављају код чисто физичког облика насиља, с тим што се код сексуалног насиља манифестују и специфични трагови карактеристични и за кривична дјела силовања уопште и дјела против полне слободе⁵⁸⁸. Ти трагови се уочавају на интимним дијеловима тијела жртве због чега је неопходан специјалистички преглед доктора - гинеколога, као и проналажење трагова сјемене течности.

Приликом спровођења увиђаја насиља у породици битно је пронаћи, обезбједити и фиксирати све трагове и предмете на лицу мјеста, с обзиром да се ово кривично дјело у пракси тешко доказује, како би се њиховом анализом, по потреби уз помоћ вјештака одговарајуће струке, они довели у везу са презентованим начином извршења насиља у породици и утврдило да ли се уклапају у цјелину представљеног догађаја. Посебно је значајно обратити пажњу на све видове промјена на тијелу жртве, и то се обавезно чини детаљним прегледом љекара одговарајуће медицинске струке, вјештака, који ће констатовати све повреде, утврдити њихов узрок и оцијенити њихово значење у односу на настали догађај. Имајући у виду почињено насиље, неопходно је фиксирати и све друге предмете који су евентуално кориштени током насиља на којима такође може бити трагова подесних за одређена вјештачења.

Поред прикупљених материјалних доказа, за доказивање кривичног дјела насиље у породици, веома је важно и прикупљање личних доказа саслушањем и узимањем изјаве од жртве насиља, извршиоца насиља и евентуално других свједока догађаја. Често су у случајевима насиља у породици, ово и једини докази, па је потребно пажљиво поступање и квалитетно саслушање и узимање изјава на записник. С обзиром на присутну узнемиреност међу актерима насиља у породици, нарочито код жртве насиља, која је различитог интензитета и манифестује се зависно од извршеног насиља, неопходно је смирити ситуацију како би, поготово жртва, што разложније изнијела све оно што је битно за документовање почињеног насиља. Уколико је осумњичени за насиље присутан,

⁵⁸⁸ Примјер судске праксе: „При повријеђивању тјелесног интегритета члана породице у смислу насиља у породици, коришћено је средство подобно да тијело тешко тјелесно повриједи, када је окривљени својој ванбрачној супрузи гурао у вагину пивску флашу и пластичну флашу од шампона“. (Пресуда Окружног суда у Београду Кж. 2752/2003).

потребно га је одстранити, јер је жртва под страхом и у таквом стању не може слободно говорити о свему ономе што се догодило.

Са узимањем изјаве не треба одуговлачити јер су сјећања најсвјежија у тренуцима након почињеног насиља, када и жртва због претрпљеног одлучује да каже све, што често неће бити случај када протекне одређено вријеме. Жртва насиља треба да стекне повјерење и сигурност да неће бити могућности новог насиља и да ће бити адекватно збринута у случају да је останак са извршиоцем насиља опасан у датом тренутку. Од жртве је потребно сазнати што више детаља око извршеног насиља, а и о евентуалном постојању насиља у прошлости, без обзира да ли је оно евидентирано од стране субјеката заштите од насиља или није. Сазнање о насиљу у прошлости има процесни значај, јер уколико је насиље понављано, а поготово ако постоје одређени докази за то, тужилац се опредјељује да кривично процесуира починиоца насиља ако за то не би био довољан појединачни актуелни насилни чин.

Узимање изјава је неопходно и од других свједока уколико се затекну на лицу мјеста јер њихово свједочење може бити пресудно у утврђивању чињеница и околности под којима се догађај насиља одиграо. Изјава се узима и од осумњиченог за насиље, мада има мишљења да се најбољи ефекат постиже лишењем слободе осумњиченог и његовим довођењем у службене просторије полиције гдје се узима изјава коју осумњичени потписује и која се користи у евентуалном кривичном поступку гдје има доказну снагу. Има међутим и другачијих мишљења по којима је корисно на лицу мјеста, одвојено од жртве и других лица, обавити разговор са осумњиченим насилником и омогућити му да изнесе све чињенице у вези са конкретним кривичним дјелом насиља у породици, као и прикупити друге чињенице које су у вези са насилником и то све документовати службеном забиљешком⁵⁸⁹.

Извршилац кривичног дјела насиља у породици ће најчешће демантовати почињено насиље и тако се бранити, правдајући поступке нападом супротне стране и другим сличним разлозима. С тим у вези је потребно тактички водити разговор и постављати питања осумњиченом, повезујући битне чињенице и околности са лица мјеста увиђаја насиља и улогом осумњиченог извршиоца насиља у њима. На тај начин се осумњичени може ухватити у лажи, што свакако има одређену тежину у евентуалном поступку пред надлежним тужилаштвом и судом.

Битно је утврдити и следеће околности значајне за доказивање и разјашњавање кривичног дјела насиља у породици:

- мјесто и вријеме извршења, те да ли је раније било пријављених и не пријављених случајева насиља, о ком облику насиља је ријеч и какав је интензитет насиља,
- ко је учинилац насиља, а ко жртва насиља, те да ли је било више истовремених извршилаца или жртава насиља,

⁵⁸⁹ Бошковић Д., Насиље у породици, Дефендологија центар Бања Лука, 2009., стр.11.

- да ли су насиљу присуствовали други чланови породице, познаници, пријатељи, трећа лица и слично, да ли је неко могао видјети и чути под којим околностима се насиље десило и
- шта је узрок насиља (љубомора, имовински односи, дјеца, алкохол, пороци, економска ситуација и слично).

Приликом доказивања насиља у породици неопходно је користити све расположиве материјалне и личне доказе уколико их је могуће обезбједити. Ако нема материјалних доказа, провођење одговарајућег поступка против насилника биће скопчано са тешкоћама, тим прије што се искази дати од стране жртве овлашћеним службеним лицима у току прикупљања доказа тј. у истрази и искази дати у поступку пред судом често разликују. Жртва у случају да остаје у заједници са извршиоцем насиља постаје незаинтересована за кривично гоњење и оспорава оно што је предходно изјавила овлашћеним службеним лицима, што најчешће води ка ослобађању насилника. У тим ситуацијама потребно је предочити суду записник о раније датој изјави жртве и упоредити исказе, при чему суд треба да стекне увјерење шта је релевантно за дати процес.

Уколико постоје материјални докази који се могу користити у поступку, ствар је једноставнија, с тим да су материјални докази и трагови прикупљени у складу са законом о кривичном поступку и да се као такви могу користити у одговарајућем поступку. У првом реду се ради о медицинској документацији и проведеним вјештачењима, од чијег садржаја зависи и квалификација догађаја, а ако се ради о кривичном дјелу и степен одговорности починиоца насиља, односно могућа казна за извршено насиље.

Предмет породичног насиља након криминалистичке обраде се доставља надлежном тужилаштву и треба да садржи што више доказа прикупљених у току увиђаја и цијелог поступка истраге и то:

- записник о увиђају лица мјеста са фотодокументацијом,
- службене забиљешке полицијских службеника о обезбјеђењу лица мјеста и прикупљеним обавјештењима,
- медицинска документација са релевантним подацима,
- предмети пронађени на лицу мјеста прегледом и претресом просторија и лица,
- резултати проведених вјештачења од стране надлежних установа,
- записник о изјави жртве, свједока и осумњиченог,
- записник сачињен од овлашћеног радника центра за социјални рад,
- записник активиста невладиних организација који су поступали по случају насиља у породици и
- све друго, што може послужити као доказ у кривичном поступку до чега се дошло током рада полицијских службеника у конкретном догађају.

На крају овог излагања, можемо закључити да се насиље у породици разјашњава и доказује комбинацијом личних и материјалних доказа, који се обезбјеђују спровођењем увиђаја и других криминалистичких мјера и радњи, уз професионалан однос и ефикасно поступање свих субјеката система задужених за проблем насиља у породици.

ТРЕЋИ ДИО

ДОКАЗНА СНАГА УВИЂАЈА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

1. ОПШТА РАЗМАТРАЊА О ДОКАЗИМА И ДОКАЗИВАЊУ

Учење о доказима кривичног дјела, као и о доказивању уопште, традиционално улази у материју кривичног процесног права. У оквиру кривичног процесног права изучава се правна страна доказивања нпр. кривично процесни појам доказа, доказна средства, односно радње којима се изводе докази (међу којима увиђај заузима значајно мјесто), предмет доказивања (односно чињенице које треба доказати), законски услови и форме које у поступку доказивања треба испунити, правна оцјена доказа, принцип слободног судијског увјерења и др⁵⁹⁰.

Појам доказа представља једно од најсложенијих теоријских питања кривичног процесног права и овом приликом се нећемо упуштати у шире разматрање те проблематике, већ ћемо се у овом дијелу рада ограничити само на основно појмовно дефинисање доказа и доказивања како би лакше у даљем излагању тј. у другом дијелу овог поглавља акценат ставили на увиђај и боље га разумјели, као једну од најпоузданијих радњи доказивања.

1.1. Појам доказа и доказних средстава

Данас у науци, односно теорији кривичног процесног права, постоје о доказима, различита схватања и приступи при одређивању њиховог појма, тј дефиниције. Тако, наилазимо на констатацију да је доказ чињеница о истинитости или неистинитости спорне чињенице⁵⁹¹, да су докази фактички подаци који су садржани у законом одређеним изворима⁵⁹², затим да су докази извори сазнања помоћу којих установљавамо чињенице у кривичном поступку, без обзира на правне форме у које их ставља кривично процесно право⁵⁹³, односно да су докази извори сазнања о чињеницама које подлијежу утврђивању⁵⁹⁴. Слично дефинише доказе и З. Јекић која наводи да су то „фактички подаци до којих се долази у законом прописаном поступку (извођењем одређених процесних радњи), а који су извор сазнања о чињеницама на које треба примјенити кривичноправне и кривичнопроцесне норме“⁵⁹⁵. Има мишљења да су докази процесним правом прописане радње доказивања које се предузимају у поступку ради утврђивања чињеница, па се,

⁵⁹⁰ Читав низ питања која се односе на доказе и доказивање, налази се изван правне регулативе и по правилу не припадају материји кривичног процесног права већ примарно улазе у предмет изучавања криминалистике и због тога нећемо улазити у шира разматрања.

⁵⁹¹ Димитријевић Д., Кривично процесно право, Београд, 1981., стр. 184.

⁵⁹² Бажанов М. И. и Грошевог М., оп. цит., стр. 119.

⁵⁹³ Вауер В., 3, Основе опће теорије о доказима у кривичном поступку, 1, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, 1963, бр. 2, стр. 12-13.

⁵⁹⁴ Строгович М., Кривични судски поступак, Београд, 1948., стр. 139.

⁵⁹⁵ Јекић З., Докази и истина у кривичном поступку, Правни факултет, Београд, 1989., стр. 12.

саобразно томе, доказима сматрају све доказне радње, као што су испитивање свјеока, вјештачење и др⁵⁹⁶. Илустрације ради, ова схватања су из нешто старије процесне теорије, а независно од изнијетих гледишта, В. Ђурђић⁵⁹⁷ доказ дефинише: „као чињеницу садржану у доказном средству на основу које орган кривичног поступка закључује о постојању или непостојању чињеница важних за одлучивање⁵⁹⁸“.

Посматрано са гносолошке (спознајне) стране, докази представљају све промјене у средини припремања, извршења, прикривања и уживања плодова кривичног дјела, које су у релевантној вези са дјелом. Дакле, доказ представља утврђену, констатовану релевантну везу међу процесима који су директно или индиректно утицали на настанак кривичног дјела, траговима, предметима и људима. Тако на примјер, није сваки отисак прста на ножу доказ. Да би пронађени отисак прста постао доказом, мора да има везу са извршеним убиством примјеном конкретног хладног оружја. Доказ је само она чињеница која је изнутра повезана са кривичним дјелом⁵⁹⁹. У том смислу, доказ не може створити орган кривичног поступка својом процесном радњом, њега проузрокује само извршење кривичног дјела у процесу узајамног дјеловања, узајамне везе између учиниоца, средства извршења, објекта напада, лица мјеста. Орган кривичног поступка само констатује, у поступку прописаном законом, (током увиђаја) постојање те везе и то на основу промјена које су одражене на носиоцима криминалистичких информација (сигналима)⁶⁰⁰.

Међутим, постоји схватање које поред овог материјалног појма доказа, познаје и доказ у субјективном смислу. Кад су у питању субјективни (лични) докази, чињеничне податке на основу којих утврђује правно релевантне чињенице, орган поступка сазнаје од лица, па се тако и називају. Извор личних (персоналних или субјективних) доказа је окривљени, свједок или вјештак. Дакле, узимајући у обзир појам доказа у процесноправном смислу, одлика материјалних доказа има велику вриједност јер „говоре истину“. Треба примјетити да је неспорно да материјални докази говоре само истину, али је проблем што не говоре „цијелу истину“ и што је потребно да се њихов језик преведе на језик човјека за шта је потребно посебно стручно знање и умјеће.

Од предходно изложених, нема утемељење гледиште према коме су процесне радње докази јер оне имају посве другачију садржину - само резултат какве доказне радње може бити доказ али не и сама радња. Осим процесних радњи, ни лица, макар била носиоци података о дјелу и учиниоцу, не могу се сматрати доказом јер би у супротном било немогуће објаснити шта значи „извести“ или „оцјенити“ доказ ако је доказ = свједок.

⁵⁹⁶ Марковић Б., Уџбеник српског кривичног поступка Краљевине Југославије, Београд, 1930., стр. 322.

⁵⁹⁷ Слично дефинишу појам доказа и: С. Бејатовић; Кривично процесно право, Београд, 2010., стр. 284., Д. Радуловић, Кривично процесно право, Подгорица, 2009., стр. 158.

⁵⁹⁸ Види шире класификацију учења о појму доказа: В. Ђурђић, Кривично процесно право, Општи део, Ниш, 2014., стр. 247 - 248.

⁵⁹⁹ Водинелић В., Научни проблеми на релацији доказни извор-доказ-доказивање у кривичном процесном праву, Анали, 3-4/1994, стр. 293.

⁶⁰⁰ Сигнали, као носиоци криминалистичких информација настали су извршењем кривичног дјела. Свако кривично дјело након извршења уноси промјене у спољњем свијету. Промјене могу бити у сфери материјалног и представљати предмете и трагове кривичног дјела или у сфери идеалног, сјећање свједока, сјећање и преживљавање жртве, промјене настале у психи учиниоца и сл.

Доказ може бити само резултат њиховог испитивања или саслушања, било да се тај резултат схвата као њихов исказ у цјелини или као појединачне чињенице садржане у том исказу. Имајући то у виду, може се сматрати да је доказ чињеница садржана у доказном средству на основу које орган кривичног поступка закључује о постојању или непостојању чињеница важних за одлучивање⁶⁰¹.

Већи број двојних дефиниција у теорији кривичног процесног права наводи на закључак да је, сем у логичком смислу, потребно објеснити појам доказа и са становишта процесне стварности. Таква потреба произилази и из значења израза „доказ“ које он има у нормама кривичног процесног права. У законском тексту се изричито наводи да је доказ исправа, тј. „предмет“ или „рачунарски податак“, да су „списи“ који се имају одузети и „пошиљке“ такође доказ, те да се „изјаве“ окривљеног могу употријебити „као доказ“. Нема језичких израза из којих би се могло закључити да су свјedoци и вјештаци докази, нити се то значење може дати радњама доказивања. Поред тога, у многим одредбама најчешће се израз „доказ“ везује за средство из кога орган кривичног поступка сазнаје чињенице о дјелу и учиниоцу. Укратко, изразом „доказ“ у законским одредбама означавају се исправе, исказ окривљеног, резултат процесних радњи и други извори доказа. Полазећи од ових могућих значења које тај израз има у закону, доказом у процесноправном смислу може се сматрати свако законом предвиђено доказно средство које служи органу кривичног поступка за утврђивање чињеница важних за одлучивање⁶⁰².

Разнолика гледишта о појму доказа одражавају се и на поимање доказних средстава. Према једном гледишту, доказно средство је, у ствари, процесни начин или форма уношења доказног материјала у кривични поступак⁶⁰³, тј. начин или метод чијом примјеном суд у кривичном поступку изводи доказе⁶⁰⁴. Има и мишљења да су доказна средства извори из којих се добијају доказни основи, тј. извори доказа⁶⁰⁵, као и схватања да су доказна средства форме (облици) у којима се докази јављају⁶⁰⁶. Постоје и теоретичари који не праве разлику између извора доказа и форми у којима се они јављају, па сматрају да су доказна средства извори доказа, тј. форме и начини у којима се докази јављају⁶⁰⁷.

Доказни извор (извор доказа) је носилац доказне информације и може да буде материјалне природе (траг, предмет кривичног дјела) или личне - психичке природе (свједок који је у стању да саопшти своја опажања у вези са кривичним дјелом). Дакле, извор доказа је конкретно лице или предмет из кога су произашли доказни подаци, односно докази у најопштијем смислу. Свако доказно средство има и свој, за њега

⁶⁰¹ Ђурђић В., Кривично процесно право, Општи део, Ниш, 2014., оп. цит. стр. 248.

⁶⁰² Ибидем

⁶⁰³ Павишић Б., оп. цит. стр. 143.

⁶⁰⁴ Шкулић М., Кривично процесно право, Београд, 2009., оп. цит., стр. 184.

⁶⁰⁵ Васиљевић Т., Систем кривичног процесног права СФРЈ, Београд, 1981., оп. цит., стр. 301; Грубач М., Кривично процесно право, Београд, 2009., стр. 239; Симовић М., Кривично процесно право, Бања Лука, 2009., оп. цит., стр. 204.

⁶⁰⁶ Бејатовић С., Кривично процесно право, Београд, 2010., оп. цит. стр. 284.

⁶⁰⁷ Стевановић Ч., Кривично процесно право, Београд, 1994., оп. цит. стр. 212; Радуловић Д., Кривично процесно право, Подгорица, 2009., оп. цит. стр. 158.

карактеристичан извор доказа, а то су: 1) осумњичени код испитивања осумњиченог, 2) свједок, код саслушања свједока, 3) вјештак код давања налаза и мишљења вјештачења и 4) различити материјални предмети код одређених облика непосредног опажања, тј увиђаја и реконструкције⁶⁰⁸, исправе и снимци у које суд остварује увид и тако доказно закључује.

Имајући у виду речено, може се прихватити гледиште да је доказно средство форма у којој се докази јављају, с тим што то не може бити било која форма већ форма доказног резултата добијеног на законом допуштен начин. Практично, доказно средство је резултат радње доказивања у коме се налазе чињенице на основу којих суд закључује о постојању или непостојању чињеница важних за одлучивање. Зато би се могло рећи да су доказна средства форме у којима се јављају докази, добијени на законом прописани начин⁶⁰⁹. Полазећи од оваквог схватања, доказним средствима у нашем кривичном поступку треба сматрати: исказ окривљеног, исказ свједока, исказ вјештака, увиђај, реконструкција и исправе. Тако гледано, извори доказа били би окривљени, свједоци, вјештаци, предмети, ствари, носилац електронског записа итд⁶¹⁰.

Међутим, и поред свих разлика, постоји чврста повезаност између доказа и доказних средстава, као и правно релевантних чињеница које се утврђују у кривичном поступку. Да би се што јасније сагледале разлике као и уска повезаност ових појмова, навешћемо конкретан примјер. Узмимо да постоји основана сумња да је одређено лице извршило кривично дјело убиства. Полазећи од самог бића овог кривичног дјела, као прва спорна чињеница појавиће се сама природа и узрок смрти, тј. да ли се ради о природној или насилној смрти. Ова спорна правно релевантна чињеница утврдиће се на основу исказа вјештака, тј. у његовом налазу и мишљењу биће садржане чињенице на основу којих ће се утврдити узрок смрти. Ако се утврди да је смрт насилна, као доња спорна чињеница појавиће се сама врста насилне смрти, тј. да ли је до насилне смрти дошло несрећним случајем, самоубиством или убиством. Ова спорна чињеница биће утврђена исказом вјештака, исказом свједока и на основу предмета и трагова, као извора материјалних доказа. Затим, ако се утврди да се ради о убиству, појавиће се спорне чињенице у вези са учиниоцем кривичног дјела, као и у вези са његовом кривичном одговорношћу. Постојање ових спорних чињеница утврдиће се исказом вјештака, свједока, окривљеног и другим доказним средствима, јер ће се у исказима ових лица наћи чињенице на основу којих ће се утврдити постојање или непостојање напријед наведених спорних правно релевантних чињеница. Према томе, спорне правно релевантне чињенице, које чине садржину кривичне ствари, представљају предмет доказа, а докази су чињенице којима се утврђује предмет доказа, тј. постојање или непостојање спорних правно релевантних чињеница, док су доказна средства извори доказа, тј. форме и облици у којима су садржани чињенични подаци, који се користе као докази у кривичном поступку⁶¹¹.

⁶⁰⁸ Код увиђаја и реконструкције, доказе чине записници о њиховом спровођењу, као и њихови прилози (фотодокументација, скице, видео записи). Сами записници и њихови прилози представљају одређену доказну трансмисију гдје суд и други субјекти поступка индиректно уочавају предмет и резултат увиђаја.

⁶⁰⁹ Ђурђић В., Кривично процесно право, Општи део, Ниш, 2014., оп. цит. стр. 251.

⁶¹⁰ Шкулић М., оп. цит. стр. 185.

⁶¹¹ Стевановић Ч., Ђурђић В., Кривично процесно право, Општи део, Ниш, 2006., оп. цит. стр. 228.

1.2. Теоријске подјеле доказа

Докази могу да се подијеле на различите начине, односно према резноврсним критеријумима, али су све могуће подјеле доказа у основи теоријског карактера. Већина теоретичара кривичног процесног права данас класификује доказе на: материјалне и персоналне, директне (непосредне) и индиректне (посредне), доказе у формалном смислу (процесни, строги докази) и доказе у неформалном смислу (слободни, неформални, спознајни), оптужујуће и ослобађајуће доказе, доказе истине и доказе неистине, основне (оригинарне) и изведене доказе, потпуне и непотпуне доказе, личне и стварне доказе, доказе оптужбе и доказе одбране, дозвољене и недозвољене и сл.⁶¹².

Наше мишљење је да овакве теоријске подјеле доказа немају своје оправдање ни са законског, ни са логичког становишта. Отуда нам се чини да је класификација доказа, потпуно непотребна, нашта указује и уважени проф. Ђурђић др. Војислав⁶¹³, јер таква диоба нема никакву сврху у једном правном систему гдје је одавно укинута теорија законске вриједности доказа и гдје важи слободна судска оцјена доказа. Међутим, ако се већ опредјељујемо, из било ког разлога, на диобу онда нам, из практичних разлога, подјела на личне и стварне (материјалне) доказе изгледа најприхватљивија. Додуше, недавне промјене нашег кривичног поступка⁶¹⁴ у великој мјери мјењају природу извођења доказа на главном претресу, која сада, када је у питању директно и унакрсно испитивање свједока и вјештака, добија знатно наглашенији страначки карактер, те диоба на доказе оптужбе и доказе одбране има своје мјесто.

Начин доказа (*modus probandi*) је посебна карактеристика доказа у кривичном поступку. Подобност доказног средства да увјери судију у истинитост чињенице која је предмет доказивања назива се доказном снагом. У зависности од доказне снаге, доказ може бити потпун (онај који у цијелости потврђује истинитост или неистинитост спорне чињенице) и непотпун (онај који потврђује истинитост или неистинитост спорне чињенице дјелимично)⁶¹⁵. Имајући у виду наведено, вриједност доказа, у цјелини је велика, због тога што се помоћу њих утврђују правно релевантне чињенице, које чине садржину кривичне ствари и основ су свих судских одлука у кривичном поступку. Наиме, скоро све судске одлуке, а нарочито пресуде, морају се заснивати на потпуном доказу, тј. одређеним правно релевантним чињеницама, чије се постојање или непостојање утврђује доказима. Непотпун доказ дозвољен је за процесне радње које се према самом закону могу предузети ако постоје „основи сумње“ или „основана сумња“ или довољно „основа за сумњу“⁶¹⁶. Међутим, какву ће вриједност имати поједини доказ, зависи од његовог односа према чињеници која се утврђује. Ову пак околност, утврђује суд оцјеном доказа на

⁶¹² На сличан начин врсте доказа одређује и Ђурђић др. Војислав, види шире: Кривично процесно право, Ниш, 2014., стр. 251-254.

⁶¹³ Са савременим кривичним поступком и увођењем оцјене доказа на основу слободног судијског увјерења, класификације доказа, губе практичну вриједност и све више имају само теоретски и историјско правни значај. Ибидем.

⁶¹⁴ Значајне промјене кривичног поступка у БиХ су се десиле 2003. године, увођењем тужилачког концепта истраге, страначког извођења доказа на главном претресу, споразума о признавању кривице и др.

⁶¹⁵ Димитријевић Д., стр. 186.

⁶¹⁶ Грубач М., I, стр.273.

основу свог слободног увјерења. Тако ће суд, оцјењујући доказ у сваком конкретном случају, утврдити вриједност доказа најприје појединачно, а затим у склопу свих осталих доказа.

Наиме, законодавац је суду потпуно препустио да на темељу начела слободне оцјене доказа, те у складу са својим слободним увјерењем, сам процијени шта је доказ и какав је његов доказни кредибилитет у сваком конкретном случају. Суд, при том, апсолутно није дужан да било коју чињеницу третирану као доказ, уопште и сврстава у категорију посредних или непосредних доказа, материјалних или персоналних доказа или у било коју другу могућу доказну категорију, осим што *ex officio* мора да поклони једнаку пажњу како доказима оптужбе, тако и онима који иду у прилог одбрани у кривичном поступку.

Наш законодавац, имајући у виду начине прикупљања, прописује доказе који су изричито дозвољени, који су изричито забрањени и који нису изричито, нити забрањени, нити дозвољени. У том смислу докази који су прибављени из законом предвиђених радњи доказивања и на законом дозвољен и прописан начин су законити докази⁶¹⁷. Докази добијени из законом предвиђених радњи доказивања, али на законом забрањен начин су недозвољени докази на којима се не може засновати судска одлука⁶¹⁸. Када је ријеч о прибављању доказа који нису изричито забрањени, али нити изричито дозвољени као што је нпр. по нама употреба полиграфа⁶¹⁹ законодавац заузима доста опрезан став из разлога што није увјек у могућности да сагледа у потпуности примјену нових научних и техничких достигнућа и да нормира њихову примјену у кривичном поступку. С друге стране, законодавац мора бити опрезан код увођења нових доказних метода, јер иако мора имати у виду, с једне стране, ефикасност кривичног поступка, с друге стране, мора водити рачуна о чувању уставом и законом загарантованих слобода и права грађанина⁶²⁰. Осим тога, законодавац мора водити рачуна не само о ефикасности нових доказних средстава, него и о њиховој поузданости⁶²¹.

У доказе који су изричито забрањени од стране нашег законодавца убрајају се тзв. наркоанализа и лоботомија. Закон у низу својих одредаба прописује да се на исказима

⁶¹⁷ На примјер: Код вршења увиђаја (радња доказивања), предмети и трагови пронађени на лицу мјеста, ако су правилно пронађени, фиксирани тј. фотографисани, а по потреби скицирани, и изузети, те записнички констатовани биће чврст и утемељен доказ у кривичном поступку.

⁶¹⁸ Нпр.: исказ окривљеног (извор доказа) је доказ који се добија саслушањем окривљеног, које служи као доказно средство, али ако су током саслушања направљене одређене грешке, тј. ако је нпр. окривљени противно одредбама ЗКП саслушан без присуства браниоца, онда се на тако добијеном исказу не може засновати судска одлука. Види: Шкулић М. Кривично процесно право, Београд, 2010, стр. 199.

⁶¹⁹ ЗКП позна само свјестан и вољан исказ који је дат у реченичком облику и узет у форми записника. Ако употребу полиграфа тумачимо као испитивање осумњиченог или саслушање свједока он не би био допуштен у кривичном поступку. Међутим, сматрамо да би се могла конструисати концепција да се ради о вјештачењу.

⁶²⁰ Ђурђић В., Кривично процесно право, Општи део, Београд, 2014., стр. 254.

⁶²¹ У теорији је јединствено становиште да су резултати добијени на полиграфу непоздани. Ради тога се у нашој судској пракси не користи полиграф за саслушање окривљеног и свједока. Резултати добијени полиграфисањем поузданији су, да од више осумњичених елиминирају оне који нису, него ли да одреди оне који јесу учиниоци кривичног дјела. Због тога се полиграф више користи у оперативној дјелатности органа унутрашњих послова.

лица датим уз одређене повреде поступка не може засновати одлука суда, што практично значи да се те изјаве не могу користити као доказ. Тако, није дозвољено да се према осумњиченом, односно оптуженом или свједуку примјене медицинске интервенције или да им се дају таква средства којима би се утицало на њихову вољу при давању исказа.

Наркоанализа⁶²² представља психијатријски терапеутски поступак који се користи у циљу лијечења различитих психичких поремећаја. Ријеч је о методу испитивања подсвијести лица путем убризгавања одређених наркотичких средстава, која доводе до слабења контролне функције нервног система испитаника. Услед спуштања нивоа инхибиције до нивоа у коме не дјелује свјесна цензура, ствара се могућност да се од испитаника добије обавјештење о извршеном кривичном дјелу. Тражи се правилно дозирање тако да воља „стане“, а схватање и памћење остану нетакнути⁶²³. Пробијени бедеми психичке одбране стварају услове за продор у најскровитије тајне људске интимае⁶²⁴.

Суштина добијања исказа од стране окривљеног или свједока примјеном наркоанализе састоји се у томе што се окривљеном или свједуку даје одређена доза наркотичких средстава и на тај начин се утиче на вољу окривљеног или свједока у смислу да му ослабе моралне кочнице и да окривљени, односно свједок у таквом стању даје исказ. Не улазећи дубље у анализу овог незаконитог доказа, код оваквог начина испитивања окривљеног, односно свједока дубоко се задире у њихову интимну сферу и утиче на њихову вољу, при чему могу настати штетне последице по њихово здравље. Због тога се судска одлука не може заснивати на резултатима исказа ових лица.

У вези са наркоанализом поставља се питање да ли се она може користити за утврђивање душевног здравља окривљеног, што се назива наркодијагноза. Својевремено се Савезни суд (1958) успротивио примјени наркодијагнозе, што је у процесној литератури углавном подржано, мада има мишљења да је наркодијагноза безболна и да код испитаника не оставља никакве штетне последице. Мислимо да између наркоанализе и наркодијагнозе постоје знатне сличности јер се у оба случаја ради о утврђивању постојања правнорелевантних чињеница путем наркоанализе као средства којим се прибавља доказ о правнорелевантним чињеницама, па мислимо да не би у кривичном поступку требало дозволити ни примјену наркодијагнозе.

Лоботомија је медицинска тј. хируршка интервенција на мозгу окривљеног којом се утиче на његову вољу како би окривљени истинито говорио. И овај начин добијања исказа је изричито забрањен од стране нашег законодавца, због тога што лоботомија оставља трајне последице на здравље лица које се подвргава оваквом начину испитивања.

На основу изложеног можемо констатовати да су само законити докази у функцији доказивања.

⁶²² Израз „наркоанализа“ први је употребио Енглец dr. Steohen Horsley 1936. године.

⁶²³ Modly D., Приручни криминалистички ријечник, оп. цит., стр. 400.

⁶²⁴ Алексић Ж. – Миловановић З, Лексикон криминалистике, „Глосаријум“, Београд, 1999., стр. 175.

1.3. Појам и предмет доказивања

У предходним излагањима констатовали смо да постоји веза између појмова: доказ, доказно средство, чињенице које се утврђују у кривичном поступку. У уској вези са овим појмовима је и појам доказивања. Доказивање представља сложену и поступну дјелатност кривичнопроцесних странака и кривичног суда с циљем утврђивања правно релевантних и других чињеница у кривичном поступку, а ради расвјетљавања и рјешавања кривичне ствари. Дакле, доказивање (остварује се спровођењем доказних радњи) је процес извођења доказа, тј. презентовање њиховог садржаја у форми и на начин прописан ЗКП-ом (нпр. саслушање свједока, вјештачење) и фиксирање изведеног садржаја на начин дозвољен ЗКП-ом (нпр. увиђај) како би се сачувао од уништења, мјењања и заборављања.

Као поступна и сложена дјелатност доказивање пролази кроз одређене етапе. Те могуће етапе кроз које пролази процесни ток доказивања по једнима су: наступање доказа, извођење доказа и оцјена доказа⁶²⁵, а по другима, откривање доказа, извођење доказа, провјеравање доказа и оцјена доказа⁶²⁶. Ове дјелатности су предвиђене у једном логичком редослиједу, с тим што се неке од њих одвијају скоро истовремено у поступку (нпр. извођење и оцјена доказа)⁶²⁷.

Откривање (наступање) доказа представља активност странака, па и кривичног суда, усмјерену на проналажење извора доказа тј. на сазнање да одређени чињенични подаци постоје у једном или више извора, који се могу употријебити као доказ спорних чињеница у једној кривичној ствари. Конкретније, странке и кривични суд откривају лица, ствари и предмете у којима се налазе чињенични подаци, који се у даљем процесу доказивања могу успјешно искористити као докази. Докази се могу откривати у току цијелог кривичног поступка.

Извођење доказа у суштини представља прихватање откривених извора доказа и њихово даље процесно уобличавање, тј. писмено фиксирање чињеничних података, да би се успјешно употријебили као доказ спорних чињеница. Дакле, извођење доказа представља процесуално фиксирање доказа на законом предвиђен и уређен начин (нпр. као што је записник о увиђају). На тај начин се врши њихово обезбјеђење за даље кориштење у кривичном поступку. Законодавац је за сваки доказ прописао како се врши њихово извођење (што је посебно размотрено у оквиру излагања о појединим радњама доказивања).

Провјеравање доказа значи утврђивање вјеродостојности, како извора чињеничних података, тако и самих чињеничних података. Кривични суд ће приступити провјеравању доказа и извора информација у случају ако посумња у њихову вјеродостојност. Ово се постиже извођењем других доказа, којима се потврђује или негира спорни доказ (нпр.

⁶²⁵ Васиљевић Т., Систем стр. 311-316, Грубач М., Кривично процесно ... (II), стр. 83-86.

⁶²⁶ Стевановић Ч., Ђурђић В., оп. цит., стр. 216.; Вејатовић С., Кривично процесно (I) стр. 317.;
Димитријевић Д., Кривично процесно право, стр.185.

⁶²⁷ Овдје је потребно нагласити и то, да у сваком поступку доказивања нису обавезне све етапе (на примјер, може да изостане етапа провјеравање доказа).

реконструкцијом догађаја или суочењем између два свједока, односно између свједока и окривљеног, или између свједока и вјештака и сл.)

Оцјена доказа⁶²⁸ представља посљедњу, завршну и најважнију активност кривичног суда, због тога што се тек оцјеном доказа постиже крајњи циљ доказивања, тј. утврђује се постојање или непостојање спорних правно релевантних и других чињеница у кривичном поступку. Суд приликом утврђивања вриједности доказа није везан никаквним формалним доказним правилима⁶²⁹, него доказе цијени по свом слободном судијском увјерењу. Цијенећи вриједност доказа по свом слободном судијском увјерењу суд је везан Уставом и Законом, као и правилима о логичком мишљењу и закључивању⁶³⁰.

По нашем мишљењу, слободно судијско увјерење не значи и произвољност, односно значи такво поступање и закључивање о вриједности доказа и постојаности или непостојаности чињеница до којих би дошао сваки објективни судија поступајући по знању, свијести и савјести. Оцјену доказа суд може да врши и у другим фазама поступка нпр. приликом одређивања мјере притвора или потврђивања оптужнице. Оцјену доказа могу да врше и друге странке у кривичном поступку нпр. тужилац приликом доношења наредбе о спровођењу истраге и доношења одлуке о подизању оптужнице, као и оптужени приликом улагања предходних приговора против оптужнице.

Пошто је циљ доказивања у кривичном поступку утврђивање чињеница важних за поступак, сваки изведени доказ мора да се подвргне оцјени. Оцјену о истинитости или неистинитости чињенице врши суд на главном претресу. Закон прописује да суд пресуду смије засновати само на чињеницама и доказима који су изнесени на главном претресу. Пошто под појмом извођења доказа подразумевамо сваку радњу утврђивања садржаја доказа, ово извођење се протеже и на истрагу. С тим у вези у извођењу доказа могу учествовати све кривичнопроцесне странке тј. овлаштени тужилац, окривљени са својим браниоцем и овлаштена службена лица МУП-а, и то у случају када постоји опасност од одлагања вршења појединих процесних радњи, на примјер увиђај, претресање стана и слично. У том случају се, заправо, резултати извођења доказа прије главног претреса, њиховом записничком легитимацијом „конзервирају“, како би се у случају потребе могли употребити на главном претресу, умјесто поновног извођења истог доказа⁶³¹.

Задатак суда је да у конкретном кривичном предмету утврди чињенично стање, односно сам догађај, а потом да на њега примјени материјално кривично право, утврђујући правну квалификацију кривичног дјела. Прво, значи рјешавање чињеничног, а друго, правног питања. Рјешавање првог питања представља репродуковање извјесног факта из прошлости и утврђивање да ли тај факт одговара условима прописаним у одређеној правној норми. Дјелатност суда при утврђивању чињеничног стања састоји се у

⁶²⁸ У историјском развоју кривичног процесног права појавиле су се двије теорије о оцјени доказа - теорија о законској вриједности доказа и теорија о слободној оцјени доказа. Наше важеће законодавство је прихватило теорију слободне оцјене доказа.

⁶²⁹ Као што је случај код теорије о законској вриједности доказа.

⁶³⁰ Стевановић Ч., Ђурђић В., оп. цит. стр. 223.

⁶³¹ Види: Члан 251 став 2, члан 274 став 1, ЗКП БиХ и ЗКП БД БиХ, члан 266 став 2, члан 289 став 1 ЗКП РС. и члан 266 став 2, члан 289 став 1 ЗКП ФБиХ.

утврђивању одлучних чињеница, како су се заиста одиграле у стварности, односно како постоје у стварности (конкретно чињенично стање) и у закључивању да ли се тако утврђено чињенично стање подудара са апстрактним чињеничним стањем описаним у норми (апстрактно чињенично стање)⁶³². Правна оцјена састоји се у оцјени да ли на утврђено чињенично стање треба примјенити у норми садржану санкцију. Утврђивање чињеничне ситуације постиже се предузимањем радњи доказивања. Радње доказивања су оне радње које суд врши да би формирао своје убјеђење о постојању или непостојању чињеница које могу бити од утицаја на његову одлуку⁶³³.

Правилно утврђивање чињеница у кривичном поступку је основни и најважнији задатак судова, али је тежи него у другим судским поступцима. Чињенично стање је основ сваког одлучивања судова, било да се ради о рјешавању материјално правних или процесно правних питања или о доношењу одлуке о главној ствари или о споредним, односно инцидентним питањима. Свака судска одлука заснована је на извјесним чињеницама које су се десиле у стварном животу, а суд их у поступку мора реконструисати и саобразно процесним формама искористити да би донио своју одлуку. Утврђивање чињеница и њихово подвођење под одређену правну норму захтјева знатне напоре управо онда када судија не располаже неспорном чињеничном подлогом, него мора на бази прикупљених доказа мукотрпно градити прихватљиву верзију спорног догађаја о којем се води поступак. Од правилног утврђивања чињеничног стања зависи правилна примјена права, као гаранција законитости судских одлука.

Утврђивање чињеничног стања није једноставан посао, јер се као озбиљне препреке јављају објективне околности испољене у немогућности прецизног уочавања непосредних момената догађаја, али и субјективне које су на страни одбране која је заинтересована за другачије виђење и интерпретацију догађаја, као и могуће грешке, незнање, несигурност, неискуство и заблуде на страни других учесника у поступку. Прије свега, највећи интерес да отежа прикупљање доказа и спријечи утврђивање истине има сам осумњичени, односно оптужени ако је заиста крив. У прилог осумњиченом, односно оптуженом у том смислу иде и чињеница што се кривично дјело дешава најчешће изненадно, тако да је тешко обезбједити унапријед сигурне доказе. Због тога се у кривичном поступку мора дозволити употреба сваког подобног доказног средства, од којих су нека (најчешће свјedoци) несигурна.

Неке од ових тешкоћа долазе и отуда што успјех у доказивању чињеница у кривичном поступку зависи и од тога колико судија познаје друге неправне науке, технике и вјештине. У обављању тога посла судија нема помоћи у правним наукама, већ је упућен на животно искуство, познавање људи и услова живота, на правила разноврсних криминалистичких техника, законе психологије, логике и слично, тако да судија, образован искључиво као правник, способности потребних за утврђивање чињеница нема или их има сасвим мало, нарочито на почетку каријере, када нема још ни животног искуства⁶³⁴.

⁶³² Симовић М., оп. цит. стр. 309.

⁶³³ Раниери, цитирано код Васиљевића, стр. 292.

⁶³⁴ Грубач М., I, стр. 273.

На основу изложеног можемо закључити да у предмет доказивања улазе кривичноправне и кривичнопроцесне релевантне чињенице⁶³⁵ које подлијежу доказивању (одлучне чињенице) како би се могла донијети исправна (истинита) судска одлука (нпр. пресуда). Одлучне⁶³⁶, правнорелевантне чињенице које сачињавају предмет доказивања, утврђују се, доказују помоћу доказних чињеница (доказа). На примјер, виност учиниоца (директни умишљај) у конкретном случају је доказиван изјавом свједока који је чуо пријетњу „убићу те“ упућену жртви. Да би објективно реалне чињенице могле у кривичном поступку фигурирати као доказ (аргумент), мора орган кривичног поступка на начин прописан процесним правом утврдити њихово кривичнопроцесно и кривичноправно значење. То значи да чињенице увјек морају бити размотрене у свјетлу правних норми које на њих треба примјенити.

У том погледу разликују се правно релевантне чињенице на које се примјењује право и супротно томе правно ирелевантне чињенице на које се не примјењује право. При томе, увјек важи доказно правило да орган кривичног поступка у сваком конкретном случају мора употријебити све расположиве доказе (доказну зграду) узимајући у обзир цјелокупност кривично правно релевантних чињеница, не изузимајући при томе ниједну. Погрешно је ослонити се на само једну врсту доказа када постоји могућност употребе и друге врсте доказа (персонални и материјални). Једностраност и непотпуност у одабирању чињеница које требају послужити као доказ из њиховог реалног комплекса мора довести до несагледавања суштине кривичне ствари уз увјерење органа кривичног поступка (и то погрешно) да је она исправно сагледана.

Имајући у виду наведено, предмет доказивања у одређеној кривичној ствари су само правно релевантне чињенице⁶³⁷, тј оне које су од значаја за одлучивање о тој ствари. Називају се правно релевантним чињеницама зато што на ове чињенице право надовезује одређене правне посљедице. Дакле, предмет доказивања могу бити само чињенична питања, јер се правне ствари не доказују, пошто суд зна право и треба само да га примјени (*iura novit curia*).

Све чињенице које се доказују могу се подјелити на материјално релевантне које се односе на кривично дјело, кривичну одговорност и кажњивост, те процесно релевантне чињенице које се односе на питање надлежности, мјеста извршења кривичног дјела, мјеста пребивалишта или боравишта осумњиченог, изузећа судије, повраћај у пређашње стање и др. Материјално релевантне чињенице се дијеле на: објективне које се односе на дјело (општа обиљежја кривичног дјела, заједничка за сва кривична дјела: радња, предвиђеност у закону, противправност и кривица или на посебна обиљежја дјела, које је предмет суђења)⁶³⁸ и субјективне чињенице које се односе на личност учиниоца дјела.

⁶³⁵ О утврђивању чињеница у кривичном поступку види шире: В. Ђурђић, Кривично процесно право, општи део, Ниш, 2014., стр. 241-246.

⁶³⁶ Наш ЗКП користи неколико термина када говори о чињеницама као што су одлучне чињенице, чињенично стање, стање ствари, али појмовно није одредио ни један од ових термина.

⁶³⁷ Законодавац те чињенице назива одлучним чињеницама, који термин користе и неки аутори, види: Грубиша М. Чињенично стање у кривичном поступку, Загреб, 1980., стр. 4.

⁶³⁸ Стојановић З., Кривично право, Општи дио, Београд, 2002., стр. 112.

Поред ове подјеле чињенице се дијеле још и на спољашње и унутрашње⁶³⁹ зависно од тога да ли се односе на кривично дјело или на учиниоца. Спољашње су све оне чињенице које се односе на кривично дјело, тј. на радњу, последицу и узрочни однос између радње и последице. Ове чињенице је много лакше доказивати због тога што се манифестују у спољашњем свијету, те се могу опажати и доказивати различитим доказним средствима.

Унутрашње чињенице проистичу из унутрашњег, душевног живота појединца (воља, свијест, намјера итд.) тј. односе се на самог учиниоца кривичног дјела, на његов унутрашњи живот, психичка преживљавања прије и за вријеме извршења кривичног дјела. Ове се унутрашње чињенице не манифестују у спољашњем свијету и самим тим њихово доказивање је много теже. Доказују се исказом свједока или окривљеног. Окривљени својим излагањем реконструише сопствени унутрашњи живот, тј. описује сва психичка преживљавања за вријеме извршења кривичног дјела. На основу тога се утврђује психички однос учиниоца кривичног дјела према самом дјелу, облик виности, мотив и слично. О овим унутрашњим чињеницама се може закључивати посредно, тј. на основу утврђених спољашњих чињеница. На примјер, показана свирепост у извршењу кривичног дјела убиства може се утврдити на основу констатованих тјелесних повреда на жртви и начина њиховог наношења, а чињеница да је убиство извршено из користољубља на основу спољашње чињенице да је од жртве одузета одређена сума новца.

Неки теоретичари сматрају да се чињенице могу подјелити на позитивне и негативне⁶⁴⁰. У кривичном поступку се, по правилу, утврђују позитивне чињенице, због тога што је њихово доказивање много лакше, с тим што се сматра да се могу доказивати и негативне чињенице. Тако, на примјер, код кривичног дјела надриљекарства (неко ко нема прописану стручну спрему, а бави се лијечењем или пружањем медицинске помоћи), недостатак одговарајуће стручне спреме као елемент кривичног дјела, може се доказати негативном чињеницом, тако што ће се утврдити да у вријеме које окривљени наводи да је студирао на медицинском факултету, није уопште био уписан на факултет или позитивном чињеницом да је за то вријеме на медицинском факултету радио као административни радник⁶⁴¹.

Осим чињеница за чије постојање кривично право (материјално и процесно) непосредно везује одређене последице, у кривичном поступку се могу утврђивати и друге чињенице од којих не зависи примјена правне норме, али које омогућавају доношење закључака о постојању правно релевантних чињеница. Оне су, дакле, ирелевантне, неважне, с гледишта кривичног права, али су важне са спознајног становишта: након што утврдимо њихово постојање, логичним закључивањем можемо донијети закључак о постојању или непостојању правно релевантних чињеница⁶⁴². У теорији кривичног процесног права оне се називају индицијама или индицијалним чињеницама које укључују

⁶³⁹ О утврђивању чињеница у кривичном поступку види шире: Ђурђић В., Кривично процесно право, Ниш, 2014., стр. 241-246.

⁶⁴⁰ Васиљевић Т., оп. цит. стр. 295.

⁶⁴¹ Радуловић Д., Кривично процесно право, Правни Факултет, Подгорица, 2009., стр. 152.

⁶⁴² Крапац Д., I, стр. 238.

све оне чињенице које допуштају стварање закључака о правно релевантним чињеницама, односно омогућавају доказивање одлучних чињеница⁶⁴³.

Коначно, трећа група чињеница (осим правно релевантних чињеница и индиција) односи се на помоћне чињенице које обухватају чињенице на основу којих се пресуђује и закључује о квалитету, вјеродостојности и поузданости неког доказа. Помоћне чињенице субјекти кривичног поступка понекад утврђују кад морају провјерити поузданост појединих извора спознаје о правно релевантним чињеницама или индицијама. Тако, нпр. помоћну чињеницу представља околност да је свједок који тврди да је видио оптуженог при проваљивању у стан или да се с мјеста провале хитно удаљава са врећом на леђима – кратковидан; да је оштећена која тврди да ју је оптужени покушао силовати његова разведена супруга коју је он напустио; да је писмо у којем је оптужени наводно признао извршење кривичног дјела фалсификовало треће лице и сл⁶⁴⁴.

Можемо, дакле, закључити да се у кривичном поступку утврђују три врсте чињеница: правно (материјално и процесно) релевантне чињенице, индиције и помоћне чињенице, што чини основ тродиобе чињеница у теорији кривичног процесног права⁶⁴⁵.

Међутим, неке чињенице се у кривичном поступку не доказују, због тога што је њихово доказивање непотребно или је, пак, забрањено. Ако би се све околности процеса морале доказивати, суђење би, практично, било онемогућено, јер „цио живот човјека не би био довољан да се ријеша најобичнија ствар“⁶⁴⁶. Чињенице чије је доказивање непотребно су правно релевантне чињенице које суд у својој пресуди сматра већ утврђеним, јасним и познатим. Такве чињенице су оне које су означене као очигледне и ноторне чињенице и пресумпције. Очигледне чињенице су оне чињенице које су доказ саме по себи због своје очигледности, па нема потребе да се доказују (нпр. да је одређена особа женског или мушког пола). Ноторне (општепознате) чињенице су оне чињенице које су познате ширем броју људи на одређеном подручју или суду који суди на том подручју (нпр. да испод савског моста пролази ријека Сава). Суд такву чињеницу неће доказивати, већ ће само констатовати њено постојање и с њом даље поступити као са чињеницом чија је истинитост утврђена у кривичном поступку.

Пресумпције⁶⁴⁷ су ставови у виду предпоставки настали на основу животног искуства или законском конструкцијом, којима се тврди да постоји неко чињенично стање чије постојање није непосредно доказано. Пресумпције могу бити обориве (релативне) и необориве (апсолутне)⁶⁴⁸. Прве могу бити предмет супротног доказивања, док се друге узимају у обзир као апсолутно доказане и без доказивања. У материјалном кривичном праву користи се презумпција да је сваки одрастао човјек урачунљив. Ово је оборива презумпција, јер се у случају сумње и душевно здравље учиниоца, оно треба доказати. У

⁶⁴³ Соковић С., Доказивање индицијама, Крагујевац, 1997., стр. 68.

⁶⁴⁴ Крапац Д., оп. цит. стр. 238.

⁶⁴⁵ Ову теорију су у бившој Југословенској науци кривичног процесног права најдоследније заступали Бауер и Грубиша.

⁶⁴⁶ Васиљевић Т., стр. 296.

⁶⁴⁷ Латински, *praesumptio* значи наслуђивање, претпоставка.

⁶⁴⁸ Види шире: Ђурђић В., Кривично процесно право, Ниш, 2014., стр. 268.

кривично процесном праву недостављање жалбе у законом утврђеном року доводи до презумпције да је осуђени одустао од ње, с тим да та презумпција може бити оборива кад се осуђеном признаје право да тражи повраћај у пређашње стање. Исто тако и код начела претпоставке невиности (свако се сматра да није крив у кривичном поступку, док се не докаже његова кривица) које, такође, указује на једну битну, али обориву презумпцију. Од презумпција се разликују фикције које, иако су правне конструкције, нису резултат релевантног искуства, већ вјештачког уображавања и зато без ослонаца на реалност. Фикције су искључене из кривичног поступка, јер су у супротности са истином⁶⁴⁹. Правне норме нису у суштини предмет доказивања, зато што се предпоставља да кривични суд познаје право, с обзиром на своје стручно правно образовање (*iura novit curia*)⁶⁵⁰. Изузетно, предмет доказивања могу бити и правне норме, нарочито иностраног права, с тим да се некада могу доказивати и норме домаћег права ако се односе, на примјер, на одређена техничка правила, нормативе и стандарде.

У кривично процесном праву постоје и чињенице чије је доказивање могуће и у процесу потребно, али чије је доказивање законом забрањено. Тако се као свједок не може саслушати лице које би својим исказом повриједило дужност чувања државне, војне или службене тајне, док га надлежни орган не ослободи те дужности, затим бранилац осумњиченог у погледу чињеница које је сазнао као бранилац, па лице које би својим исказом повриједило дужност чувања професионалне тајне нпр. вјерски исповједник, лекар, бабица, осим ако је ослобођено од те дужности посебним прописом или изјавом лица у чију је корист установљено чување тајне.

Из изложеног произилази да докази и доказивање по природи ствари имају огроман значај код утврђивања чињеница у кривичном поступку. Од квалитета доказа и самог доказивања (извођења доказа) зависи како ће се утврдити чињенично стање о догађајима из прошлости који се односе на кривично дјело. Активност кривичноправних субјеката, коју називамо доказивањем је законом регулисана дјелатност (скуп радњи) суда, тужилаштва, полиције и других државних органа на проналажењу, обезбјеђењу, прикупљању, провјеравању, извођењу и оцјени доказа са циљем утврђивања околности које су неопходне да се донесе правилна одлука о одређеном догађају или дјелу, да се установи истина о њему да ли је ријеч о деликту или није, ко је учинилац дјела, степен његове кривице и сл.

Као што видимо из изложеног, понекад се поистовјећују не само доказна средства и извори доказа, већ и сами докази и доказивање. Због тога је и било пријеко потребно, према нашем мишљењу, предходно разјаснити ову терминолошку конфузију у погледу основних доказних термина и да се одреди право значење за исте, што ће након тога довести до јасног разграничења између доказа, доказног средства и доказивања, а самим тим биће лакше разумјети и вриједност увиђаја као једног од најзначајнијих доказних средстава.

⁶⁴⁹ Нпр. фикција да свако познаје прописе који су објављени.

⁶⁵⁰ Ђурђић В., оп. цит. стр. 268.

2. ВРИЈЕДНОСТ УВИЋАЈНИХ РАДЊИ У ДОКАЗНОМ ПОСТУПКУ

Стара латинска сентенца „*Nulla est maior probatio, quam evidentia rei*“ („Нема бољег доказа од увићаја“) и данас је актуелна. Многи процесуалисти, теоретичари кривичног процесног права, а такође и криминалисти, сматрали су, а и данас сматрају да је увићај најпоузданији начин утврђивања чињеница у кривичном поступку, јер орган који га спроводи утврђује чињенице властитим опажањем, а његов резултат примарно фиксиран записником о увићају и др. увићајном документацијом један је од најпоузданијих доказа.

Полазећи од тога да је увићај најпоузданији начин утврђивања чињеница у кривичном поступку, V. Bauger истиче, да је други начин утврђивања чињеница у кривичном поступку помоћу доказа мање поуздан, јер ту орган кривичног поступка не сазнаје чињенице директним опажањем, уз помоћ својих чула, него посредно, на тај начин што му неко други (окривљени, свједок, вјештак) саопштава своја опажања тих чињеница или читањем исправа и употребом техничких снимака (регистрација) чињеница. Сагласно томе, посебан значај увићаја долази до изражаја када га врши суд на главном претресу⁶⁵¹.

Питању доказне вриједности увићаја много пажње посветио је и Б. Марковић. Он истиче, као доказ може послужити само увићај, то јест опажање које је предузео иследник, односно судија, под условом да је том приликом испоштована форма коју је закон прописао, и таквом увићају придаје се значај једне од најважнијих иследничких радњи, којом може потпуно да се утврди истинитост какве чињенице или каквог односа. У осврту на доказни значај предузетог увићаја, Б. Марковић констатује да, већ по томе што је увићај непосредно чулно опажање судије, он мора имати велику доказну вриједност. То, међутим, не значи, да је увићај, чим је учињен, потпун доказ о истинитости чињенице, која је била предмет увићаја. Он то може, али не мора бити. Колику ће доказну вриједност имати увићај, зависи од тога да ли га је извршио - цијели суд или га је извршио иследник или један судија. У првом случају, тј. кад је увићај вршио цијели суд, било на главном претресу или на лицу мјеста, несумњиво је да ће увићај имати највећу доказну вриједност. Став да увићај који је вршио иследник или један судија има несумњиво мању доказну вриједност од увићаја који је врши цијели суд, образлаже се тиме што се у том случају не може говорити о непосредном чулном опажању судија који имају да суде (ове судије и не виде предмет увићаја, већ само вјерују протоколу као јавној исправи)⁶⁵².

Међу домаћим ауторима старијих генерација који разматрају доказни значај увићаја треба издвојити гледиште П. Ј. Савића. Полазећи од законског разликовања судског и иследничког увићаја, овај аутор истиче да је увићај, спроведен непосредно од стране суда, најпоузданији доказ у кривичном поступку (најсигурнији доказ за судије, јер је то њихово непосредно освједочење, које је јаче од свих других освједочења). По питању доказаног кредибилитета иследничког увићаја, за који каже да није непосредно освједочење судско, П. Ј. Савић заузима дијаметрално становиште и третира га као једно свједочанство, и то званично свједочанство, које даје јавни орган о ономе што је по дужности својој нашао⁶⁵³.

⁶⁵¹ Бауер В., (1), оп. цит., стр. 58 и 59.

⁶⁵² Марковић Б., (3), О доказима у кривичном поступку, Београд, 1921., стр. 4.

⁶⁵³ Савић Ј. П., оп. цит., стр. 152-153.

Овдје треба поменути и схватање М. Чубинског који, говорећи о судском увиђају, истиче како судија није обичан свједок, већ, по својој спреми, нарочито квалификован орган који свједоцбу издаје у виду јавне исправе (записника) и у своме дјелокругу, тако је и правна природа увиђаја толико различита од природе свједоцбе свједока, да се овај у поступку јавља као једно потпуно независно доказно средство. Уз обавезу да увиђај спроведе тако да својим сопственим чулима опази дотичну чињеницу, судија мора и да се постара да његово опажање буде што вјерније репродуковано у записнику о извршеном увиђају, како би био потпуна, подробна и апсолутно вјеродостојна слика нађеног чињеничног стања. Уз то, у циљу што квалитетнијег документовања нађеног чињеничног стања дозвољена су и допуштена сва техничка средства, а записнику могу бити прикључене скице, цртежи, фотографије, пластичне репродукције итд. Због тога увиђај фактички има велики и разноврсни значај⁶⁵⁴.

Полазећи од става да је доказна снага података добијених путем увиђаја несумњиво велика Д. Димитријевић, ипак, прави разлику између истражног и расправног увиђаја. Истражни увиђај се предузима у предкривичном поступку и истрази (у фазама припремања кривичне ствари), а расправни увиђај на главном претресу и другим расправним засједањима суда после којих долази до пресуђења кривичне ствари. Ова подјела је значајна и у погледу доказне вриједности увиђаја. Истражни увиђај се касније, на главном претресу појављује посредством записника о њему, расправни увиђај се изводи на самом претресу и представља непосредно опажање суда, те, по правилу, има и већу доказну снагу. За доказну вриједност свега онога што је пружио увиђај одлучујуће су основаност и образложеност овако добијених података, то јест непосредно опажених, испитаних и фиксираних доказних чињеница у кривичној ствари⁶⁵⁵.

Опредјелујући се по питању доказног значаја увиђаја и М. Доленц разликује двије ситуације, ону у којој се увиђај врши ван главног претреса и другу која се односи на увиђај извршен на самом главном претресу пред цијелим вијећем. О томе колико доказне моћи ће имати судски увиђај који није извршен пред цијелим вијећем, сагласно начелима акузаторности поступка, тражења материјалне истине и непосредности, одлучиће се на главном претресу. Како сав скупљени и критиковани доказни материјал пресуђује суд по слободној оцјени доказа, то се и коначан став о доказном значају увиђаја формира и износи након што су репродуковане, о њему сачињене, јавне исправе, скице, фотографије и размотрене критичке изјаве странака⁶⁵⁶.

У условима усавршавања бројних научних метода и њихове употребе у откривању и конзервирању трагова кривичних дјела и других предмета који су у вези са кривичним дјелом коришћење поузданих материјалних доказа у кривичном поступку добија свој пуни израз⁶⁵⁷. Р. Максимовић и У. Тодорић запажају да се, и у судској пракси, материјалним доказима придаје све већи значај и даје примат у односу на вербалне доказе. Томе је, свакако, допринјео и убрзани развој криминалистике (посебно криминалистичке технике)

⁶⁵⁴ Чубински М., оп. цит., стр. 341.

⁶⁵⁵ Димитријевић Д., оп. цит., стр. 227.

⁶⁵⁶ Доленц М., оп. цит., стр. 162.

⁶⁵⁷ Илић М., оп. цит., стр. 295 и 206.

која омогућава успјешно откривање, фиксирање, испитивање и вјештачење предмета и трагова кривичног дјела⁶⁵⁸. С друге стране, управо начела кривичног процесног права и све изразитија савремена оријентација на реалне доказе подржавају криминалистички захтјев за широком и стручном примјеном увиђаја, под условима да се увиђај не схвата као голо регистровање чињеница⁶⁵⁹.

Истовремено се у теорији кривичног процесног права и криминалистике, с разлогом и добро аргументовано, критикују концепције и констатације о доказној вриједности увиђаја, које се темеље на беспоговорном устоличењу принципа непосредности у вршењу увиђаја. Такав критички став у страној науци кривичног процесног права заступа Fridrich Stein⁶⁶⁰, који сматра да судија не располаже слабијим ослоном за изналажење истине него што је увиђај или M. Rumpf који сматра увиђај мезимчетом сензуалистичке психологије, која придаје велику важност чулном опажању. Постоје и средња гледишта од којих је посебно интересантно оно које заступа Димитријевић Д. Он наводи да из разлога што увиђај представља непосредно опажање чињеница које говоре за и против спознатих чињеница о кривичној ствари, произилази да је доказна снага података добијених путем увиђаја несумњиво велика. То је природна последица истине да човјек највише вјерује ономе што сам својим чулима сазна (спозна). Али, с друге стране, коначну вриједност онога што орган кривичног поступка у току увиђаја непосредно сазна треба изграђивати на основи најсавјеснијег провјеравања откривених доказа, а затим на њиховој усклађености с доказима из других извора, као и на потврди од стране ових доказа.

Иако указују на велику вриједност резултата увиђаја, М. Милошевић и Ч. Стевановић истичу да је он, ипак, само једно доказно средство у систему других доказних средстава и да његовим резултатима не треба давати предност без упоређивања са резултатима добијеним из других доказних средстава. Како је кривични суд дужан да утврђује вриједност чињеница опажених увиђајем, на исти начин као што утврђује и друге чињенице добијене из осталих извора доказа, вриједност података утврђених вршењем увиђаја зависиће од објективности, свестраности и поступности у раду органа кривичног поступка током самог вршења увиђаја⁶⁶¹.

Код теоретичара који при дефинисању појма увиђаја указују на његову формалну страну (сводећи га, у бити, на непосредно опажање надлежног органа), не упуштајући се притом дубље у његову сложену природу, исти приступ преовлађује и при заузимању става у погледу његове доказне вриједности. Такав приступ (посебно присутан у радовима теоретичара кривичнопроцесног права старијих генерација), у основи је погрешан, а аргументација којом се глорификује или, с друге стране, негира доказни значај увиђаја, врло је проблематична, неубједљива и лако оспорива.

Већ смо навели, да се у теорији кривичнопроцесног права и криминалистике, критикују концепције и констатације о доказној вриједности увиђаја које се темеље на

⁶⁵⁸ Максимовић Р., Тодорић У., оп. цит., стр. 9.

⁶⁵⁹ Марковић Т., оп. цит., стр. 320 и 324.

⁶⁶⁰ Stein F., *Das private Wissen des Richters*, Leipzig, 1973., S. 29.

⁶⁶¹ Милошевић М., Стевановић Ч., оп. цит., стр. 227.

беспоговорном устоличењу принципа непосредности у вршењу увиђаја. Дакле, по тој концепцији, искључиво непосредно опажање самог кривичног вијећа (судећег) у цјелокупном саставу има високо изражену доказну вриједност, што није случај са увиђајем извршеним, како од стране иследника, тако и од стране само једног судије. Супротно томе, други теоретичари указују да доказна вриједност увиђаја не зависи непосредно од значаја и опште процесне улоге субјекта који га врши, већ из постојања одговарајућег законског (процесног) основа за његово предузимање. Због тога, сваки увиђај извршен од стране законом овлашћеног субјекта, уз постојање материјалног услова, има начелно једнаку доказну вриједност, без обзира да ли је у улози субјекта истражни судија, службено лице органа унутрашњих послова, кривично вијеће, судија члан вијећа или председник вијећа⁶⁶².

Из изложених теоретских приступа, произилази да је прва група аутора склона одређеној апсолутизацији у погледу вриједности резултата увиђаја с доказног аспекта, док друга група има реалнији став.

Данас је сасвим јасно да квалитету увиђаја и његовом доказном потенцијалу неће допринијети ни „голо“ (пуко, чисто, непристрасно) непосредно опажање, ни присутни „непристрасни свјedoци“, ни „самостални записничари - дјеловође“. Успјех спроведеног увиђаја, када је ријеч о субјективном доприносу чланова увиђајног тима, зависи, прије свега, од нивоа стручности увиђајног органа и његове способности да самостално и уз помоћ других чланова увиђајног тима правилно опази, анализира и фиксира ситуацију на мјесту вршења увиђаја и предмете и трагове који се на њему налазе. Уз наведено, реално сагледавање доказне вриједности увиђаја претпоставља и сагледавање његовог мјеста у систему доказних радњи, то јест, радњи које суд врши да би формирао своје убјеђење о постојању или непостојању чињеница које могу бити од утицаја на његову одлуку.

Иако домаћи теоретичари кривичнопроцесног права истичу да је увиђај снажно доказно средство (на увиђају сам орган који води поступак лично и непосредно утврђује и разјашњава чињенице, а мјесто на коме се увиђај врши често представља материјални оквир унутар кога је кривично дјело извршено), да има процесни и оперативни карактер и да се ни једна страна увиђаја не смије занемарити⁶⁶³, с правом је примјећено да је овдје претежно заступљен аспект криминалистичког и процесног верификовања чињеница, а не њихове споне с правом. Притом се губи из вида да саме чињенице, иако од значаја за истину (јер се односе на стварни догађај из прошлости), нису довољне за примјену одговарајућих правних норми уколико нису доказане или потврђене⁶⁶⁴.

Задатак суда је да у конкретном кривичном предмету утврди чињенично стање, односно сами догађај слободном оцјеном доказа, а потом да на њега примјени материјално кривично право, утврђујући правну квалификацију кривичног дјела. Прво, значи рјешавање чињеничног а друго, правног питања. Приликом утврђивања правно

⁶⁶² Бејатовић С., Радње органа унутрашњих послова у предкривичном и предходном кривичном поступку и њихова доказна вриједност, Безбједност, бр. 6, Београд, 2003., стр. 880.

⁶⁶³ Илић М., оп. цит., стр. 200.

⁶⁶⁴ Јекић З., (2), Кривично процесно право, Осмо измјењено и допуњено издање, Београд, 2003, стр. 234.

релевантног чињеничног стања од стране суда⁶⁶⁵, записник о увиђају му представља својеврсни доказно трансмисиони механизам, који омогућава да се вијеће упозна са резултатима претходно извршеног увиђаја. Његова, као и увјерљивост укупне увиђајне документације, произилази из квалитета предузетих криминалистичких радњи. Другим ријечима, објективно⁶⁶⁶ увиђајем утврђене и записнички фиксиране чињенице важне за кривични поступак, практично је тешко с успјехом побити.

Исто тако, на дугом и неизвјесном путу који води до тачке која означава релативно лаку менталну активност - сумњу, до финалне тачке која обиљежава врхунац криминалистичких циљева - доказивање, благовремено предузет и квалитетно обављен увиђај често представља, не само први и, понекад, пресудан корак ка прикупљању криминалистички релативних информација, већ може да има значење драгоценог „путоказа“ за предузимање и усмјеравање других процесних и криминалистичких активности, којима ће се дефинитивно „затворити доказни круг“ - разјаснити кривично дјело, открити, пронаћи и ухватити његов учинилац⁶⁶⁷.

Имајући у виду наведено, потребно је истаћи да резултати прибављени увиђајем имају велику доказну вриједност у кривичном поступку једино уколико је радња обављена у складу са Законом о кривичном поступку и уз поштовање правила криминалистике о начинима његовог спровођења и уз кориштење савремених криминалистичко техничких средстава и метода за рад са материјалним носиоцима доказних информација. Према томе, нема сваки увиђај значајну доказну вриједност, већ само онај који је спроведен по правилима струке. Несумњиво је да увиђај има већи доказни потенцијал, него што га имају друге истражне радње, а прије свега оне којима се прибављају персонални докази.

При процјени доказне вриједности резултата прибављених конкретним увиђајем у погледу конкретног кривичног дјела суштинско питање је да ли су искориштени велики доказни потенцијали и могућности које објективно пружа ова доказна радња. Уколико објективно постојећи доказни потенцијали нису искориштени у конкретном случају, јер је увиђај нестручно обављен, нису примјењене методе које су биле на располагању или су направљене грешке и слабости приликом његовог предузимања, такав увиђај имаће умањену доказну вриједност или је неће имати, односно резултати увиђаја у вези са појединим доказима биће доведени у питање. Према томе, када се говори о доказном карактеру резултата прибављених увиђајем, треба разликовати његове доказне потенцијале теоретски посматрано и њихово кориштење у пракси у конкретном случају поводом разјашњења појединог кривичног дјела.

⁶⁶⁵ Рјешавање чињеничног питања представља репродуковање извјесног факта из прошлости и утврђивање да ли тај факт одговара условима прописаним у одређеној правној норми. Дјелатност суда при утврђивању чињеничног стања састоји се у утврђивању одлучних чињеница, како су се заиста одиграле у стварности, односно како постоје у стварности (конкретно чињенично стање) и у закључивању да ли се тако утврђено чињенично стање подудара са апстрактним чињеничним стањем описаним у норми (апстрактно чињенично стање) Види: Симовић М., Кривично процесно право, Бихаћ, 2009., стр. 309.

⁶⁶⁶ Смарт се да су одлике увиђаја благовременост и објективност.- В. Ђурђић, Кривично процесно право, општи део, Ниш, оп. цит. стр., 312.

⁶⁶⁷ Шкулић М., оп. цит., стр.79.

На крају, треба нагласити да доказни карактер увиђаја не произилази из вриједности коју у себи садржи непосредно чулно опажање које увиђајни орган предузима на лицу мјеста кривичног догађаја. Чулно опажање није једина одредница појма увиђаја. Основна одредница увиђаја је криминалистичка информација која се проналази, анализира и фиксира приликом предузимања увиђаја. Доказни кредибилитет увиђаја произилази из његовог хеуристичког карактера тј. из могућности откривања на лицу мјеста чињеница, прије свега, материјалних које су настале извршењем кривичног дјела. Дакле, увиђајем се проналазе предмети и трагови кривичног дјела. Сваки траг, узет изоловано, објашњава извјесну чињеницу, а тек сви они заједно, што значи цјелокупни изглед лица мјеста, даје потпуну слику догађаја.

Имајући у виду да су криминалистичке информације настале извршењем кривичног дјела подложне убрзаном пропадању и губитку услед многобројних фактора, хитност изласка на лице мјеста и вршење увиђаја правило је које се не смије кршити. Што је краћи период од тренутка извршења дјела до времена вршења увиђаја шансе за успјех су веће. При одуговлачењу може лако доћи до промјена на мјесту догађаја услед атмосферских прилика (кише, снијега, вјетра и сл.). Начело брзине онемогућава учиниоца да себи створи прилику за уништавање постојећих и стварање лажних трагова, да далеко побјегне, да припреми лажне свједоке и да растури и скрије предмете кривичног дјела. Будући да судбина кривичног поступка зависи од вјештине да се пронађу, утврде и правилно искористе подаци који се налазе на лицу мјеста, важно је да се увиђај врши пажљиво, свестрано и предано, и да се при томе не пропусти ни најситнији детаљ⁶⁶⁸.

2.1. Увиђајна документација као доказ

Приликом спровођења увиђаја обавезно се саставља документација која представља трајни доказни материјал о чињеничном стању затеченом на лицу мјеста. Основни и обавезни начин фиксирања чињеничног стања је записник о увиђају, чија су форма и начин састављања прецизно регулисани Законом о кривичном поступку⁶⁶⁹, а садржај правилима криминалистике. Из изложеног произлази да је ријеч о дијалектичком јединству форме и садржаја (прописа ЗКП и правила криминалистике), који налажу увиђајном органу да у записник о увиђају мора и смије унијети само важне (релевантне) чињенице за кривични поступак, које служе за разјашњавање кривичноправног случаја и које су резултат непосредног опажања увиђајног органа и учесника у увиђају.

Записник о увиђају који испуњава све захтјеве у погледу форме и криминалистичко тактичко - техничке захтјеве у погледу садржаја, постаје својеврстан необорив доказ исправом у односу на садржај. Будући да се записник о увиђају саставља у општем интересу у вршењу јавне службе, јавног овлаштења, он је јавна исправа органа поступка⁶⁷⁰.

⁶⁶⁸ Ђурђић В., Основи криминалистике, Ниш, 2012., оп. цит. стр. 141.

⁶⁶⁹ Види: Члан 151, 152 ЗКП БиХ и ЗКП БД БиХ, члан 62, 63 ЗКП РС и члан 165, 166 ЗКП ФБиХ.

⁶⁷⁰ Јавна исправа је исправа коју је у прописаном облику издао државни орган или установа у границама своје надлежности, као и исправа коју је у таквом облику издала организација у пословима јавне службе који су јој законом повјерени.

Криминалисти и процесуалисти су сагласни да резултати прибављени увиђајем имају велику доказну вриједност од оних који су прибављени другим доказним радњама (нпр. саслушање свједока, предочавање ради препознавања) зато што се њиме постиже објективна процјена ситуације на лицу мјеста, истражује се и фиксира материјално чињенично стање и у знатној мјери умањује субјективност у процјенама која је карактеристична за персоналне изворе доказа. Дакле, с доказног аспекта, садржај записника о увиђају је доказ исправом, односно доказ *sui generis*, на основу кога се може темељити судска одлука.

Претпоставка истинитости садржаја јавне исправе и одредбе процесног законодавства о састављању записника о процесним радњама обавезују увиђајни орган да у записник о увиђају унесе само чињенице важне за кривични поступак, које су објективно утврђене и као такве да их овјери својим потписом. Сходно томе, записник је процесни документ који вјерно, потпуно и детаљно региструје све утврђене релевантне чињенице и стање на лицу мјеста. У записник о увиђају као јавну исправу није дозвољено уносити чињенице које нису непосредно опажане чулима увиђајног органа или учесника у увиђају, оне које су спорне, сумњиве или подложне накнадним промјенама у поступку. Записник о увиђају као потпуно „објективан акт“ не смије да садржи никакав закључак о оцјени утврђених чињеница, јер би то представљало прејудицирање за даљи ток поступка, те би тиме записник изгубио на објективности и тачности. У записник о увиђају се такође никако не смију уносити запажања из обављених информативних разговора. Садржај записника о увиђају треба да буде „описна слика“ ријечима стања ствари утврђеног непосредним опажањем на мјесту увиђаја од стране увиђајног органа и учесника у увиђају, по најобјективнијим и најстручнијим критеријима, без икаквих примјеса субјективног и као таквог подложног промјенама или другачијим оцјенама. Само када записник о увиђају садржи објективно утврђене чињенице, он може послужити као доказ тих чињеница⁶⁷¹. Објективно, он мора да буде састављен тако⁶⁷² да човјек који га чита, а који није био на лицу мјеста и није раније имао никакву представу о стању затеченом на лицу мјеста, може на основу записника себи да представи потпуну слику догађаја.

Записник о увиђају треба да има необориву доказну снагу на основу суштине свог садржаја, а то су објективно утврђене чињенице непосредним опажањем у току увиђаја, а не на основи својства јавне и службене исправе. Свакако да својство јавне и службене исправе предпоставља и захтјева такав садржај тих исправа, који је необорив и као такав доказује с великом сигурношћу оно што је у њему садржано и наведено⁶⁷³. Записник о увиђају треба да буде вјерно засвједочење лица мјеста, вјерна слика нађеног стања на лицу мјеста изражена ријечима. Изглед затеченог стања на лицу мјеста, положај предмета и нађених трагова који су пронађени у току вршења увиђаја, морају да буду забиљежени на такав начин да у сваком моменту омогуће упознавање са тачним изгледом лица мјеста на којем је дјело извршено и са детаљима који су запажени⁶⁷⁴.

⁶⁷¹ Модлу Д., оп. цит., стр. 24.

⁶⁷² Записник о увиђају има три основана дијела: увод, описни дио и завршни дио. Види шире: Алексић Ж., Шкулић М., Криминалистика, Правни факултет, Београд, 2007., стр. 71.

⁶⁷³ Петрић Б., Записник о увиђају, ЈРКК бр. 3. 1965. Београд, стр. 378 и даље.

⁶⁷⁴ Ђурђић В., Основи криминалистике, Ниш, 2012., оп. цит. стр. 143.

На основу изложеног, с правом се може констатовати да записник о увиђају представља својеврсни доказно трансмисиони механизам⁶⁷⁵, који омогућава да се вијеће упозна са резултатима претходно извршеног увиђаја. Његова, као и увјерљивост укупне увиђајне документације, произилази из квалитета предузетих криминалистичких радњи. Уколико су приликом увиђаја направљене скице, цртежи, планови, фотографије, филмски снимци и сл. то ће се, не само навести у записнику, него ће се њему и прикључити⁶⁷⁶. Другим ријечима, објективно утврђене и записнички фиксиране чињенице важне за кривични поступак практично је тешко с успјехом побијати. Ипак, не смије се сметнути с ума да је појединачном примјеном појединих документационих техника немогуће поступно и адекватно фиксирати стање утврђено увиђајем. Симултана примјена већег броја метода фиксирања је нужност, јер се само повезивањем записника са увиђаја, фотоелабората и скица лица мјеста лако стиче представа о томе шта је затечено на лицу мјеста. С друге стране, ако је потребно извршити реконструкцију лица мјеста, тада је фотоелаборат кључна допуна записника о увиђају пошто визуелно предочава затечено стање лица мјеста које се због тога лако може реконструисати⁶⁷⁷.

Поред записника, као његов саставни дио, користе се као докази, и други начини приказивања чињеничног стања затеченог увиђајем: скице, фотографије, снимање чињеничног стања фотокамером, макете и др. Записник о увиђају, скице са лица мјеста, фотодокументација увиђаја, треба да буду међусобно повезани и да упућују једни на друге. Записник о увиђају и остале елементе увиђајне документације органи унутрашњих послова користе у откривачко - доказном смислу. Они на темељу записника планирају мјере и радње које треба предузети у оквирима криминалистичке обраде, као и код постављања оперативних (криминалистичких) верзија о догађају. Такође, он служи као чињенични основ и доказ код подношења извјештаја надлежном тужиоцу о почињеном кривичном дјелу о коме одлучује надлежни тужилац. Садржај записника о увиђају омогућава полицији и тужиоцу да основи сумње прерасту у основану сумњу као виши степен сумње у квалитативном и квантитативном смислу и служи као основ за оцјену хоће ли тужилац донијети наредбу о спровођењу истраге или не.

У току кривичног поступка записник о увиђају служи као својеврстан чињенични оквир о релевантним чињеницама (информацијама) за суд, дакле, служи као доказ и то како о спознајном (онтолошком), тако и процесно правном смислу, као доказ исправом. Његова велика доказна вриједност у кривичном поступку је и у томе што служи за контролу других доказа, посебно персоналних. Осим органима кривичног поступка, записник о увиђају је од користи и странкама, браниоцу и оштећеном у истом својству. Посебно важан доказ представља записник за вјештаке, нарочито за оне који нису били на лицу мјеста, за добијање сазнања о околностима и ситуацији на лицу мјеста, као и другим чињеницама важним за давање налаза и мишљења⁶⁷⁸.

⁶⁷⁵ „Записник о увиђају је речима изражена верна слика нађеног стања на лицу места.“ В. Ђурђић, Здравковић Љ., Криминалистика, Висока школа струковних студија за криминалистику и безбедност, Ниш, 2011, оп. цит. стр., 159.

⁶⁷⁶ Шкулић М., оп. цит., стр. 81.

⁶⁷⁷ Максимовић Р., Тодорић У., оп. цит., стр. 124.

⁶⁷⁸ Модлу Д., Методика увиђаја, Сарајево, Универзитет у Сарајеву, ФКН, 1999., стр. 33.

Упркос настојању да се утврђено чињенично стање детаљно и прецизно опише у записнику о увиђају, поједине околности је могуће много објективније фиксирати другим методама. Скице и фотографије се обично нуде као доказни материјал који је реалистичнији од ријечи и које могу помоћи органу кривичног поступка да много лакше разјасни случај. Скицом се графички записује и изражава оно што је непосредно запажено приликом увиђаја. Ријеч је о посебном графичком облику писменог изражавања у облику цртежа или гравуре. У току обављања увиђаја, слободном руком се сачињава кроки скица лица мјеста. У њу се уносе измјерена растојања и димензије трагова. Скица лица мјеста, у методолошком смислу, може се користити као подсјетник за састављање записника и израду ситуационих планова. Дакле, може се прихватити мишљење да су скице посебан процесни акт, посебна врста доказа, тј. специфичан доказ исправом, самосталан, с наглашеним техничким карактеристикама.

Предност скице је у томе што се код ње може тачно одредити облик, величина и међусобни положај учртаних објеката. Посебна предност скице испољава се у томе што она пружа могућност да се у њу, поред објективно нађеног чињеничног стања приликом увиђаја, унесу и подаци који се црпе из изјава особа. То омогућава да се на скици графички прикажу противријечности у исказима, које треба другим методама објашњавати и отклањати. Ж. Алексић⁶⁷⁹ с правом упозорава да је погрешно схватање у правосудној и криминалистичкој пракси да скицирање замјењује фотографски начин фиксирања чињеничног стања и да се скицирању прибјегава само када нема могућности за фотографисање. Скица и фотографија се међусобно не искључују, већ напротив допуњују, тако што један начин фиксирања чињеница има и своје предности и своје недостатке.

Фотографије спадају у категорију техничких снимака. И фотографијама начињеним током вршења увиђаја се придаје велики значај, и то не само фактички, већ и процесни. Оне представљају самосталан процесни доказ *sui generis*. Њихов садржај је доказ и на њему се може темељити одлука. Свака фотографија појединачно, као и фотодокументација у цјелини, има велику доказну вриједност, па се посебан акценат ставља на документациону, а рјеђе, на мјерну вриједност увиђајне фотографије⁶⁸⁰. Практично, то значи да се на основу начињених снимака могу одређивати димензије предмета, трагова, њиховог међусобног растојања и растојања у односу на изабране објекте, правце или тачке.

Предности фотографије⁶⁸¹ као начина фиксирања чињеничног стања су у томе што се фотографијом могу фиксирати све појединости, без обзира да ли су оне важне или не. Услед тога, ако нека појединост на коју се у први мах није обратила пажња, касније укаже као веома важна за кривични поступак, фотографија нам помаже да тачно

⁶⁷⁹ Алексић Ж., Криминалистика, Београд, 1982., стр. 59.

⁶⁸⁰ Мјерна вриједност класичне увиђајне фотографије огледа се у могућности одређивања димензија и положаја предмета са фотографије кориштењем законитости централне пројекције. Види: Ступар Љ., Ђорђевић И., Вукашиновић М., Упоредна анализа класичног и мултимедијског приступа изради увиђајне документације, Наука у служби правосудја, Будва - Бечићи, 2001., стр.266.

⁶⁸¹ Због свеобухватности, објективности и изражајности, увиђајна фотографија представља незаобилазан метод фиксирања затеченог стања и релевантних предмета и трагова у току вршења увиђаја. Види: Аранђеловић М., Примјена фотографије у криминалистици, Безбједност, бр. 4. 1996., стр. 485.

реконструисемо њено постојање, облик и положај. Међутим, у овој предности истовремено лежи и слабост фотографије јер услед тога што фотографски објектив не врши никакву елиминацију, може се догодити да нека важна појединост не буде на фотографији довољно видљива јер је камуфлира обиље неважних појединости. За разлику од фотографије скица омогућава да се у њу уцртају, након одабира, само они објекти за које се сматра да су важни, а неважни се могу занемарити тј. неунијети у скицу. Због тога је скица много прегледнија, али истовремено и садржајно много сиромашнија од фотографије.

Осим фотографија, у пракси се користи фотограметријско снимање камерама, којима се ситуација на лицу мјеста фотографише из два супротна правца. На основу тих снимака се израђују ситуациони планови лица мјеста догађаја, који су знатно прецизнији и тачнији од уобичајних скица. Ти ситуациони планови се израђују на персоналном рачунару. За разлику од некадашњег стереофотограметријског система, сада се за израду ситуационог плана користи систем аналитичке фотограметрије. Примјеном овог фотограметријског метода фиксирања стања на мјесту догађаја, посебно код саобраћајних незгода, и израдом ситуационих планова на основу сачињених снимака, створено је повјерење код судија, вјештака и других учесника у коректност и прецизност њихове израде. Томе повјерењу свакако доприноси и чињеница да су фотографски снимци трајни и непромјенљиви, да омогућавају накнадну контролу спорних детаља, а посебно да су, у досадашњој пракси, поновним мјерењима на основу архивираних снимака, увјек добијани исти ситуациони планови.

Развојем аналитичке фотограметрије створене су и могућности да се ситуациони планови израђују на основу обичних фотографија снимљених на лицу мјеста и то са задовољавајућом тачношћу. Иначе, мјерни значај фотографије се огледа и у могућности да се на основу фотографије, уз помоћ познатих графоаналитичких поступака, одреде важне дужине на терену⁶⁸². Данас, развој модерне технологије оптичког регистровања чињеница путем фотографије и филма омогућио је да се чињенице утврђене увиђајем у некој од предходних фаза поступка (ван главног претреса), не само записнички, већ и технички региструју на такав начин да репродукција техничког снимка пред расправним судом даје том суду слику предмета увиђаја која је у тој мјери вјерна да готово као да је сам расправни суд спровео увиђај⁶⁸³.

Наиме, фотографисање чињеничног стања приликом обављања увиђаја има, како смо већ истакли, читав низ предности у односу на све друге облике фиксирања и зато је незаобилазни дио документације о увиђају. Фотографија на одређен начин представља облик вјештачког памћења и омогућава накнадну реконструкцију догађаја. Због тога је она нужна и неопходна допуна записника, а за судско вијеће замјена за непосредно опажање на мјесту криминалног чина⁶⁸⁴.

⁶⁸² Михајловић Д., Цветковић С., Војиновић М., Организација вршења увиђаја у Београду, са посебним освртом на примену аналитичке фотограметрије, Зборник радова четвртог научно-стручног скупа, Вештачење саобраћајних незгода на путевима, Аранђеловац, 1996., стр. 75.

⁶⁸³ Милошевић М., Стевановић Ч., Кривично процесно право, Београд, 1997., стр. 227.

⁶⁸⁴ Марковић Т., Сувремена техника истраживања кривичних дјела (Криминалистика), Загреб, 1972., стр. 328.

Због своје објективности - вјеродостојности, лаког увида у чињенице, трајности, непромјенљивости, увјерљивости и могућности контроле упоређивањем са другим елементима увиђајне документације и свестране анализе фотографског (видео) снимка у цјелини и појединих детаља, фотографија има и велики процесни значај. Томе свакако доприноси и њена свеобухватност (обзиром да региструје све оно што објективно постоји, а оптички је опазиво и доступно објективу фотографског апарата). Да је ова одлика фотографског (видео) снимка од изузетног значаја, нарочито је видљиво у оним случајевима када се, у току увиђаја, од стране чланова увиђајне екипе, неком детаљу или чињеници не посвети довољна пажња и пренебрегне њен значај. Као неважне, те чињенице или околности неће се евидентирати у записнику о увиђају, нити ће се учртати у скицу и ситуациони план. Како се ситуација мјеста догађаја најчешће веома брзо мјења, каснија непосредна обрада и анализа детаља који су предходно били занемарени, често ће бити немогућа. Међутим, у једном броју случајева то ће моћи да се уради на основу детаљног истраживања и анализе једне или више фотографија⁶⁸⁵.

Од фотографија снимљених на лицу мјеста сачињава се елаборат (фотодокументација)⁶⁸⁶ који чини важан дио увиђајне документације. Фотографије се у елаборат уносе по логичком редослиједу од општег, преко посебног, ка појединачном⁶⁸⁷. Најприје се приказују панорамске слике лица мјеста, затим фотографије лица мјеста у цјелини и на крају детаљ фотографије појединих трагова и доказа. С обзиром на чињеницу да се само дио од укупног броја фотографија сачињених током обраде мјеста догађаја уврштава у увиђајну фотодокументацију и прилаже уз записник, може се поставити питање и какав је доказни значај фотографија које су сачињене током увиђаја, а сагласно процјени (или због пропуста) криминалистичког техничара нису уврштене у формирану фотодокументацију и приложене уз записник. Чини се логичним да би се и ове фотографије, уколико може да се потврди њихова вјеродостојност и чињеница да су снимљене у току вршења увиђаја, могле накнадно доставити на захтјев суда и, као такве, узети у обзир при разматрању и утврђивању чињеничног стања мјеста кривичног догађаја.

Насупрот одликама фотографских (видео) снимака које им обезбјеђују велику доказну снагу, постоји техничка могућност интервенције на начињеним снимцима (фотомонтаже). Како се овим отвара могућност довођења у питање аутентичности и вјеродостојности начињених снимака, у току поступка заинтересовани субјекти могу увјек, чак и када је снимљена ситуација јасна, иницирати на суду расправу о доказном кредибилитету презентираних фотодокументације (најчешће само појединих снимака сачињених на мјесту догађаја). Том приликом, не смије се сметнути с ума да је у условима

⁶⁸⁵ Поред осталог, уз помоћ савремене компјутерске технике, на основу постојећих снимака могуће је и изградити ситуациони план. Види: Липовац К., (2), оп. цит., стр. 46.

⁶⁸⁶ Свака фотодокументација мора да има одређену форму (у виду елабората) која није стриктно прописана, а састоји се из два дијела - омота (корица) код којих се на предњој страни налазе сви подаци о органу који је вршио увиђај тј. о извршеном кривичном дјелу или догађају, унутрашњих листова фотодокументације на којима се налазе фотографије са легендом поредане према логичном низу од општег изгледа лица мјеста до појединих трагова. Види: Максимовић Р., Тодорић У., Криминалистика техника, Полицијска академија, Београд, 1995., стр. 165.

⁶⁸⁷ Снимци морају да буду међусобно повезани по систему „преклопних“ фотографија. Fox, R.H., Cunningham, C.L., оп. цит., стр. 40.

савремених техничко-технолошких достигнућа и могућности посебно развијених компјутерских програма могуће извршити поуздану провјеру вјеродостојности фотографског снимка ситуације и детаља лица мјеста, (примјеном аналитичке фотограметрије за реконструкцију перспективног снопа у простору). Примјењеном методом се отклања или потврђује сумња да су фотографски и видео снимци монтирани или подвргавани другим поступцима ради злоупотребе. Такве интервенције на фотографском или видео материјалу неминовно би изазвале и геометријске поремећаје који би се у току обраде података утврдили. Овдје није ријеч о провјери интервенција у појединачним детаљима који су могли бити накнадно, неком фотографском или дигиталном техником, придодати или одузети снимку. Тај дио сумње се у доказном поступку отклања изјавама свједока и учесника у догађају⁶⁸⁸.

Из изложеног, може се закључити да су одлучујући (кључни) предуслови за признавање фотографског (видео) снимка (дигиталног или класичног) као доказа, његова релевантност и аутентичност. Притом, онај ко нуди фотографски (видео) снимак као доказ мора бити спреман да посвједочи да је снимак истинит приказ ситуације. Како то обично значи и да неко мора да посвједочи да оптички снимак истинито приказује ситуацију, приказ ће практично бити неспоран уколико је то урадило службено лице које руководи вршењем увиђаја приликом сачињавања записника⁶⁸⁹.

Наиме, у случају неподударања појединости о чињеницама и околностима фиксираним у записнику о увиђају и другим тј. различитим елементима увиђајне документације, појединачној анализи и потоњем међусобном упоређењу треба подврћи све изворне материјале. Сматрамо да би се након отклањања сумње у свјесно кривотворење података, предност требала дати фотографским и видео снимцима, поготово у случају да и остали елементи указују да су у записнику начињене грешке.

Имајући у виду наведено, на крају можемо констатовати да нам се чине прихватљивијим ставови по којима, графичка и техничка документација као посебно доказно изражајно средство, не чини интегрални дио записника о увиђају, већ његов прилог⁶⁹⁰. Чињеница да начињени снимци и графички прикази не могу послужити као замјена записнику о увиђају и чинити његов саставни дио, нимало не умањује њихов доказни значај, и због тога што они доприносе визуелизацији чињеничног стања фиксираним у току увиђаја и служе рељефнијем, пластичнијем, евидентнијем и јаснијем приказивању оних података који су описно (ријечима) фиксирани у записнику о увиђају.

⁶⁸⁸ Михајловић Д., Цветковић С., Војиновић м., оп. цит., стр. 86.

⁶⁸⁹ У иностраној судској пракси су већ формиран ставови о доказној снази дигиталних приказа. Тако, на примјер, у поступку државе Вашингтон против Ерика Хајдина који је вођен 1998. године у случају убиства, одбрана се изричито противила употреби дигиталног приказа истичући да је он промјенљив. Суд је ипак одобрио његову употребу и оптужени је проглашен кривим. Ту одлуку је потврдио и Апелациони суд (Staggs, S. B., The Admissibility of Digital Photographs in Court, Crime Scene and Evidence Photographer Guide, www.crime-scene-investigator.net).

⁶⁹⁰ Записник о увиђају, по правилу, има много прилога који се сматрају саставним дијелом записника, као што су: скице, цртежи, фотографије, подаци о предметима и траговима нађеним на лицу мјеста. В. Ђурђић, Ч. Стевановић, Кривично процесно право, Општи део, Ниш, 2006. оп. цит. стр., 251.

3. ДЕТЕРМИНАНТЕ У ОВЛАШТЕЊИМА ОРГАНА ЗА УВИЋАЈ

Видјели смо да, „увићај представља систем разноврсних криминалистичких радњи, којима се на основу одредби Закона о кривичном поступку на мјесту догађаја опажају (непосредно или посредно - уз учешће стручних лица или уз употребу криминалистичке технике) све битне околности наступјелог догађаја, те проналазе и у складу са криминалистичко - техничким правилима стручно обрађују трагови и предмети, уз мисаону реконструкцију кривичног догађаја, а у циљу прикупљања и регистровања (кроз записник и његове криминалистичке прилоге - скице, фотографије, видео снимке итд.) свих криминалистички и кривичноправно релевантних информација ради разјашњавања кривичног догађаја и прикупљања доказа“⁶⁹¹.

Кривичнопроцесни значај увићаја темељи се на чињеници да се у највећем броју случајева врши на мјесту догађаја и у складу са начелом хитности у најбржем могућем року, након пријема информације о потреби да се он спроведе, што омогућава прикупљање великог броја важних доказних информација. Према одредбама Закона о кривичном поступку увићај се предузима када је за утврђивање или разјашњавање какве важне чињенице у кривичном поступку потребно непосредно опажање⁶⁹². На овај је начин одређен само процесно правни основ за обављање увићаја. Практично, оваква формулација закона упућује на одређену процесну надлежност органа да у конкретној ситуацији треба предузети увићај, јер се на тај начин може доћи до значајних информација.

Дакле, сам ЗКП-у не дефинише увићај, већ само одређује основне нормативне услове за спровођење ове радње. Увићај који се спроводи формално прије почетка истраге или после доношења наредбе о покретању истраге је примарно у надлежности тужиоца који спроводи истрагу. Међутим, једна од детерминанти која се односи на тужиоца јесте, да он на основу природе свог стручног образовања, није у могућности самостално да изврши увићај. Наиме, тужилац не може владати свим вјештинама које су потребне приликом вршења увићаја. Њему је увјек потребна помоћ криминалистичког инспектора и криминалистичког техничара у погледу обиљежавања, изазивања и обезбјеђења материјалних трагова на лицу мјеста, паковања трагова, фотографисања лица мјеста и трагова, сачињавања скица⁶⁹³. Приликом вршења увићаја тужиоцу помажу стручна лица, тј. стручњаци различитих профила (балистичари, криминалистички специјалисти за поједине врсте микротрагова, саобраћајни или електро инжењери, стручњаци за пиротехнику, стручњаци за криминалистичку хемију, љекари судско-медицинске специјалности, разне врсте вјештака)⁶⁹⁴. Униформисана полиција помаже тужиоцу приликом вршења увићаја, прије свега, при обезбјеђењу лица мјеста.

⁶⁹¹ Алексић Ж., и Шкулић М., Криминалистика, V измјењено и допуњено издање, Правни Факултет, Београд 2007., стр. 59.

⁶⁹² Види: Члан 92 ЗКП БиХ и ЗКП БД БиХ, члан 157 ЗКП РС, члан 106 ЗКП Ф БиХ.

⁶⁹³ Теоретски гледано, послове криминалистичког техничара на лицу мјеста могао би самостално да обави и тужилац једино ако је стручан за ту дјелатност. Рецимо, ако је раније радио као криминалистички техничар.

⁶⁹⁴ Ради се о лицима која располажу посебним стручним знањима неопходним као помоћ у ефикасном вршењу увићаја. Њихова стручна знања су по нашем мишљењу од непроцењиве користи тужиоцу.

Секундарно, увиђај у истрази може изузетно извршити, након обавјештавања тужиоца и овлаштено службено лице органа унутрашњих послова. Овдје је ријеч о хитности тј. у ситуацијама гдје вршење увиђаја не трпи одлагање. Предузимање увиђаја од стране органа унутрашњих послова условљено је немогућношћу тужиоца да одмах изађе на лице мјеста из више разлога. На примјер, бројни су догађаји у вези са којим је потребно предузети увиђај, а број тужилаца је ограничен, затим, чест је случај да се више криминалних догађаја одигра истовремено или у краћем временском интервалу тако да један дежурни тужилац није у могућности извршити те увиђаје, а истовремено и удаљеност догађаја од сједишта надлежног тужилаштва може бити разлог нестизања вршења увиђаја од стране тужиоца, док органи унутрашњих послова су оперативнији и технички далеко боље опремљенији, па самим тим могу брже да стигну на лице мјеста. Такође и спорост тужиоца у изласку на лице мјеста ради вршења увиђаја може бити резултат извјесне његове инертности и неспремности, па и невољности да се брзо појави на мјесту догађаја.

Уколико тужилац не може из објективних или других разлога изаћи на лице мјеста, може затражити да орган унутрашњих послова предузме истражну радњу - увиђај, ако је, с обзиром на околности случаја, цијелисходно да се прије провођења истраге⁶⁹⁵ предузме таква истражна радња. Наиме, закон омогућава да тужилац може сам да, према процјени о прикупљеним информацијама о догађају, постави свој критериј оправданости изласка на мјесто догађаја и вршење увиђаја, имајући у виду начела: сврсисходности, економичности, брзине и ефикасности предузимања процесне радње, а што му омогућава Закон о кривичном поступку⁶⁹⁶.

Међутим, као што видимо, поред законске примарне надлежности тужиоца у вршењу увиђаја у пракси је устаљен *contra legem* обичај. Дежурни тужилац излази на лице мјеста и врши увиђај, по правилу, само када има погинулих или теже повријеђених лица, односно када је проузрокована знатнија материјална штета, док у осталим случајевима увиђај увјек врше овлаштена службена лица органа унутрашњих послова. Имајући у виду наведено, с правом је примјећено да оно што је законом предвиђено као процесни изузетак (да полиција врши увиђај), претворено је у фактичко правило.

Када тужилац стигне на мјесто догађаја у току предузимања увиђаја може наредити овлашћеним службеним лицима органа унутрашњих послова да у његовом присуству и под његовим надзором спроведу увиђај до краја или затражити да га, по његовом нахођењу, допуне или га може сам тужилац поновити или допунити. Отворено је питање до ког момента је цијелисходно да тужилац, који је накнадно дошао на мјесто догађаја, преузме вршење увиђаја. Логично, до тренутка вршења статичке фазе увиђаја, јер тужилац не би требао да преузима вршење увиђаја у току његовог динамичког дијела⁶⁹⁷.

⁶⁹⁵ Овдје се мисли на вријеме прије доношења писмене наредбе тужиоца о спровођењу истраге. По новом ЗКП у Босни и Херцеговини нема фазе претходног поступка.

⁶⁹⁶ Јашаревић О., Беговић А., Увиђај у кривичном поступку, Универзитет у Травнику, Правни факултет Кисељак, Травник, 2011., стр. 52.

⁶⁹⁷ Јер је по завршеној статичкој фази, узимањем и помјерањем предмета измјењена слика (мјеста) кривичног догађаја, па би записник о увиђају тужиоца у том погледу био мањкав.

У ЗКП-у, као што видимо, се дефинише само материјални услов за вршење увиђаја, који се своди на фактичко поступање, без доношења посебне одлуке о томе, тако да за његово спровођење није потребан формални услов⁶⁹⁸. Увиђај се предузима када је за утврђивање важне чињенице у поступку потребно непосредно опажање. Овако широка формулација омогућава органу кривичног поступка да у сваком поједином случају оцијени да ли је потребно или није провести увиђај⁶⁹⁹. С друге стране, начела кривично процесног права и практична криминалистичка искуства подржавају захтјев за што чешћом, широм и стручнијом примјеном увиђаја као радње доказивања, којом се веома успјешно проналазе, фиксирају и утврђују чињенице релевантне за кривични поступак. Материјални услов се састоји у процјени да се одређена важна чињеница може утврдити непосредним опажањем. Дакле, материјални услов за вршење увиђаја јесте да постоје основи сумње да је извршено кривично дјело, а зависно од тежине кривичног дјела на које се односе основи сумње, могуће је разликовати двије ситуације - прву, када је у питању кривично дјело за које је законом прописана казна затвора преко пет година и, другу, ако се ради о кривичном дјелу за које је законом предвиђена казна затвора до пет година.

У првој ситуацији када постоје основи сумње да је извршено кривично дјело за које је законом прописана казна затвора преко пет година овлаштено службено лице је дужно одмах обавјестити тужиоца и под његовим надзором⁷⁰⁰ предузети (ако постоји опасност од одлагања) потребне мјере које се односе на лица или доказе. У случају постојања такве опасности овлаштено службено лице је дужно да предузме неопходне радње ради извршења задатака који се односе на лица: проналажење извршиоца кривичног дјела, спречавања скривања или бјекства осумњиченог или саучесника, те у погледу доказа: могу извршити увиђај, предузети све мјере којима се могу открити и сачувати трагови кривичног дјела и предмети који могу послужити као доказ и да прикупе све информације које могу бити корисне у кривичном поступку.

Приликом предузимања тих радњи овлаштено службено лице је дужно да поступа по Закону о кривичном поступку, а о свему што је предузето, оно је дужно да одмах обавјести тужиоца, те да му достави прикупљене предмете који могу послужити као доказ. Израз „одмах“ у погледу обавјештавања тужиоца од стране овлашћених службених лица, указује у ствари, на одсуство посебног рока у овом случају, те на хитност приликом таквог обавјештавања. Ово треба сматрати постојањем дужности тих лица, тј. службеника полиције, да, зависно од конкретних околности које се односе на одређену ситуацију, односно кривично дјело о коме се ради, у најкраћем могућем року о свим битним чињеницама обавјесте тужиоца, те да тада даље дјелују под његовим надзором.

⁶⁹⁸ Посебан формални услов за предузимање увиђаја не постоји, али постоје извјесни формални аспекти, вршења одређених радњи од стране овлашћених службених лица, када спроводе увиђај и односе се на дужност обавјештавања о томе тужиоца и омогућавања да он врши надзор над радом ОСЛ.

⁶⁹⁹ Криминалистичка наука је јединствена у ставу да приликом процјењивања потребе да се обави увиђај, треба увјек имати екстензивнији приступ, јер је мања штета од вршења увиђаја у неком случају, када он није неопходан, од пропуштања да се он предузме у ситуацији, када је то било потребно. Види: Алексић Ж. Шкулић М., Криминалистика, Правни Факултет, Београд, 2007., стр. 59.

⁷⁰⁰ Од тренутка сазнања о постојању основа сумње о извршеном кривичном дјелу, наступа и надзорна функција тужиоца у односу на овлаштана службена лица. Види шире: В. Ђурђић, Ј. Киурски, и др. Јавно тужилаштво, полиција, кривични суд и сузбијање криминалитета, Београд, 2008. стр. 348-352.

Понекад у пракси није увјек потпуно извјесно или сасвим сигурно о којем се тачно кривичном дјелу ради, тј. да ли је у питању кривично дјело запријеђено казном до или преко пет година затвора. То може бити последица како фингираних кривичних дјела (на примјер, убиство из освете се приказује као нехатно лишење живота), тако и неких сасвим објективних околности, које онемогућавају извођење таквог закључака, док се не прикупе додатне информације⁷⁰¹. Исто тако, некада може на први поглед изгледати да је у питању блажи облик кривичног дјела, а да се потом, испостави да је у ствари, у питању тежи облик кривичног дјела. Стога се може догодити да овлаштена службена лица погријеше у таквој процјени, односно да не буду сигурна у односу на праву тежину кривичног дјела о коме се ради. Начелно би они увјек морали да пођу од претпоставке да је у питању теже кривично дјело, те да одмах обавјесте тужиоца и омогуће му надзор над својим радом, јер је од такве евентуално погрешне оцјене мања штета, него обрнуто, да сматрају да се ради о лакшем дјелу, те да о томе не обавјесте тужиоца, а да се касније испостави да је ипак у питању кривично дјело запријеђено казном затвора преко пет година⁷⁰².

У другој ситуацији када постоје основи сумње да је извршено кривично дјело за које је законом прописана казна затвора до пет година овлаштено службено лице је дужно најкасније у року седам дана од дана сазнања о постојању основа сумње обавјестити тужиоца о свим расположивим информацијама и истражним радњама које је предузело. Према законском рјешењу увиђај и код ових кривичних дјела (примарно) врши тужилац, а само по процесном изузетку (секундарно) њега могу спровести органи унутрашњих послова. У пракси полиција код ових кривичних дјела често врши увиђаје, па се тако процесно правило претвара у фактички изузетак и обрнуто. То, међутим, не утиче на сврставање увиђаја у процесне радње доказивања, јер он то очигледно и јесте, пошто на основу њега суд заиста и може да формира своје убјеђење о постојању или непостојању релевантних чињеница, а чак када је и по процесном изузетку, увиђај извршен од стране органа унутрашњих послова, доказну вриједност опажених тј. утврђених чињеница, оцјењује суд у доказном поступку, сходно принципима слободне оцјене доказа и слободног судијског увјерења, јер се записник о увиђају, на главном претресу, чита и презентира као доказ⁷⁰³.

Имајући у виду наведено, дакле, процесна ваљаност увиђаја (његових резултата) сходно одредбама Закона о кривичном поступку искључиво зависи од начина на који је проведен увиђај (форма) и од нивоа и опсежности прикупљеног објективног доказног материјала, као и процесно техничког документовања свих околности у вези са кривичним догађајем који суду омогућује потпуну орјентацију и оцјену догађаја⁷⁰⁴.

⁷⁰¹ На примјер: Пронађен мушки леш у фази трулења, у почетку се сумњало на задесну смрт, али прикупљеним додатним информацијама, (урађена обдукција тијела) утврђено да се ради о насилној смрти, дакле убиству.

⁷⁰² Овлаштена службена лица органа унутрашњих послова, у пракси, најчешће одмах обавјештавају тужиоца о извршеном кривичном дјелу без обзира да ли је почињено кривично дјело за које је прописана казна затвора до пет година или преко пет година затвора.

⁷⁰³ Шкулић М., оп. цит., стр. 55.

⁷⁰⁴ Модлу Д., оп. цит., стр. 625.

Из разноразних објективних и субјективних разлога у току увиђаја могу се јавити грешке различитих категорија, како тактичке (стратегијске природе), тако и техничке природе које могу знатно утицати на резултат увиђаја, а тиме и на вриједност увиђаја као процесно криминалистичке радње. Шта више, грешке почињене у току увиђаја имају такве детерминанте тј. могу бити такве природе да увиђај као процесну и криминалистичку радњу учине неподесним за откривање и доказивање (разјашњавање) дјела. Нажалост, из разноразних разлога потребна знања увиђајног органа су често недовољна у овој криминалистичко тактичко-техничкој домени, па зато увиђајни орган превелику важност придаје процесној страни увиђаја, процесној форми прописаној ЗКП-ом, а мање његовој спознајној функцији у смислу проналажења и обезбјеђења објективних информација (чињеница) важних за кривични поступак у виду трагова и предмета, која се одвија по општим законима спознавања (гносеолошки аспект увиђаја).

Самим тим, дакле, у пракси се приликом обављања увиђаја чине и грешке или се поткрадају слабости које у већој или мањој мјери утичу на квалитет добијених резултата, умањујући, доводећи под сумњу или чак елиминишући њихову доказну вриједност. Те грешке се појављују у различитим фазама спровођења увиђаја, неке су од њих типичне с обзиром на то да се понављају и на њих треба указати како би се у пракси предуприједиле или се њихови узроци отклонили.

Анализирајући начин провођења увиђаја у пракси, уочени су најчешће, следећи пропусти и грешке као могуће детерминанте у раду увиђајних органа:

1. Грешке и пропусти које се дешавају приликом обезбјеђења лица мјеста и у почетној тј. информативној фази увиђаја:

- Не посвећује се довољно пажње правовремености и правилности обезбјеђења лица мјеста догађаја и трагова и предмета на њему до доласка увиђајне екипе. Прије почетка увиђаја кад кад се не прикупљају информације које говоре о томе је ли мјесто увиђаја затечено нетакнуто, неизмјењено или измјењено. Ако је измјењено треба навести узрок промјена, када и како су настале. Када мјесто увиђаја обезбјеђују радници полиције, они понекад не упознају увиђајну екипу са податцима када су стигли на мјесто догађаја, какво стање су затекли, шта су предузели и зашто, јесу ли наступиле какве промјене и због чега, када и како. Овај пропуст и његово не навођење у уводном дијелу записника о увиђају директно утиче на правоваљаност, коректност и аутентичност прикупљених стварних доказа и потенцијалних објеката вјештачења. Дакле, ово питање је у најужој вези с питањем идентитета и интегритета трагова и предмета кривичног дјела;
- Изласци на мјесто догађаја и започињање вршења увиђаја нису правовремени, што протуријечи основним криминалистичким начелима брзине и оперативности⁷⁰⁵. Наиме, скраћење временског размака између времена извршења дјела и момента

⁷⁰⁵ Начело оперативности и брзине формулише изричит захтјев да се све оперативне и процесне (тактичко-техничке) радње предузимају у најкраћем могућем року, од момента сазнања за извршено кривично дјело. Види: Шкулић М. Увиђај и криминалистичке верзије, Београд, 1998., стр. 105.

започињања увиђаја је кључ за успјех. На тај начин смањује се временска предност коју има учинилац и повећава се могућност његовог откривања и хватања. Такође, и у случајевима такозваних пролазних или привремених трагова, кашњење с почетком провођења увиђаја посебно је штетно када се на мјесту увиђаја налазе трагови који брзо нестају, мијењају облик, агрегатно и енергетско стање, суоднос с другим траговима и предметима и слично. Таквим траговима обавезно треба дати приоритет јер брзина дјеловања, имајући у виду динамику промјена на траговима има одлучујуће значење⁷⁰⁶;

- Екипа за вршење увиђаја, одлаже вршење увиђаја за „ујутро“, увиђај не почињу одмах ноћу, него се чека дан, што је у трасолошком смислу контрапродуктивно, тј. тада постоји реална опасност да се информативно стање кривично правне ситуације на мјесту догађаја, услед нужних климатских и других промјена, битно измјени и то на горе. У кривичном поступку не смију постојати чињенице које су се битно измјениле, дакле, оне које су претрпјеле губитак информација;
- Има случајева да увиђајна екипа не излази на мјесто кривичног дјела или догађаја и не врши увиђај, јер се ради о случајевима који су од почетка, како кажу «потпуно јасни». То су нпр. случајеви разбојништва на јавним површинама, кад се не излази на увиђај под изговором да су трагове уништили пролазници. Заборавља се да се провођењем увиђаја добива права слика о мјесту почињеног кривичног дјела и могућем начину извршења који омогућавају израду криминалистичког профила и тражењу одговарајућих трагова и предмета према изјави оштећеног. Извршени увиђај омогућава и провјеру на лицу мјеста истинитости исказа пријавиоца разбојништва. Такође, увиђај омогућава и налажење одређених предмета, остављених, заборављених или одбачених од извршиоца. Када је ријеч о џепним крађама, изласком на мјесто догађаја, вршењем увиђаја могу се наћи и одбачени новчаници који су најчешће носиоци идентификационих трагова;
- У неким случајевима када је по процјени увиђајног органа прошло доста времена од почињеног кривичног дјела до часа када треба извршити увиђај, уочена је тенденција да се увиђај не проводи. На тај начин касније у кривичном поступку суд и други органи поступка не могу добити одговарајућу предоцбу о локацији, конфигурацији и топографским условима мјеста догађаја, када је ријеч о отвореним просторима, односно карактеристикама ентеријера када је ријеч о затвореним просторима. Подаци о мјесту увиђаја омогућавају касније провођење реконструкције догађаја и провјеру исказа свједока. Занемарује се околност да је код неких категорија кривичних дјела и након протеча дужег временског периода могуће наћи релевантне трагове за будући поступак;

⁷⁰⁶ Нажалост, ово начело оперативности и брзине се покоји пут погрешно примјењује и у току провођења увиђаја, тако да се увиђај проводи пребрзо и површно. У кратком временском интервалу, посебно у хаотичним, трасолошки богатим ситуацијама, када има више погинулих или повријеђених лица, када је наступила велика материјална штета итд. немогуће је опазити важне материјалне чињенице у виду трагова и предмета кривичног дјела. То иде на штету утврђивања чињеничног стања у погледу његове каквоће и количине.

- На мјесту догађаја наступа се неорганизовано, без потребне подјеле рада и задатака међу учесницима у увиђају. Рад увиђајне екипе често прати макси говорљивост која резултира мини активношћу. Другим ријечима, не остварује се јединствено руковођење увиђајем. Овај пропуст у провођењу увиђаја резултира последицама које су у правилу неотклоњиве. Основни узрок таквом раду је недостатак координације међу учесницима у увиђају, који често раде један поред другог, а не један с другим. Пошто провођење увиђаја тражи логичну организацију рада, увиђајни орган мора бити и добар процесуалиста и добар криминалиста, а уз то и организатор. Нажалост, знатан дио увиђајних органа и учесника у увиђају не познаје или не познаје довољно правила и начела криминалистике⁷⁰⁷. Та правила увиђајном органу и учесницима у увиђају, поред њиховог недовољног личног искуства на тим пословима, пружају сазнања о начинима извршења и прикривања кривичних дјела, њиховим последицама и траговима, те начину постанка тих трагова, мјеста гдје остају, начинима њиховог проналажења, начинима фиксирања и кориштења у доказне сврхе. Правила криминалистике се не могу „а priori“ познавати, њих треба научити, а затим властитим искуством продубити и унаприједити;
- Исувише се уско одређује тј. обезбјеђује простор лица мјеста⁷⁰⁸. Околина мјеста догађаја се површно прегледа или се уопште не прегледа, тако да се пропуштају трагови који указују на пут доласка и одласка учиниоца. Услед тога се пропушта могућност откривања значајних трагова и предмета које је учинилац оставио или одбацио приликом напуштања лица мјеста, јер у правилу на тим путевима учиниоцу пропушта пажња и концентрација, па оставља трагове или предмете⁷⁰⁹. Исто тако, не посвећује се довољно пажње путу кретања учиниоца на мјесту догађаја иако је то од пресудне важности за тражење и проналажење микротрагова, као и извођења закључака о познавању мјесних прилика и околности мјеста догађаја од стране учиниоца;
- Грешка која се појављује константно у бројним случајевима при вршењу увиђаја јесте да увиђајна екипа у почетној фази увиђаја даје правну квалификацију кривичног дјела и подвргавају даљи начин провођења тој квалификацији, што у случајевима погрешне квалификације може имати далекосежне последице. Ријеч је о прејудуцирању кривичне ствари;

⁷⁰⁷ Чланови екипе за вршење увиђаја морају да буду не само добри стручњаци за области којима се баве, већ је потребно да се међусобно добро познају, да су уиграни и да дјелују као увјежбан тим, што је могуће постићи прије свега добром обуком. Потребна је извјесна „стручност“ састава увиђајне екипе, тако да се њени чланови без потребе не мјењају. Шкулић М., Увиђај и криминалистичке верзије, стр. 119.

⁷⁰⁸ Преуско одређење круга мјеста увиђаја, које не обухвата путеве доласка и одласка учиниоца са мјеста догађаја, има за последицу трасолошки дефицит. Види: Модлу Д., Методика увиђаја, Сарајево, стр. 41.

⁷⁰⁹ Тако се у теорији наводи да искусни криминалци ријетко чине крупне грешке, али их редовно прате стални пропусти, који након откривања, правилног тумачења и искоришћавања, често постају одлучујући по коначни исход конкретног кривичног случаја, а ни сама криминалистичка пракса не оскудијева у случајевима када су и веома искусни и опасни криминалци „падали“ на таквим „ситницама“, као што су опушак цигарете, отпало дугме, заборављена марамица и сл. Види: Алексић Ж., Криминалистика, Београд, 1987., стр. 39., Ђошић М., Криминалистичка тактика, Београд, 1987., стр. 64.

- У информативној фази увиђаја не утврђују се мјеста (околина) с којих се могло нешто запазити (чути, видјети, намирисати), како ради тражења потенцијалних свједока очевидаца, тако и ради могућности запажања догађаја с одређених мјеста. Такође, не води се довољно рачуна о утврђивању атмосферских прилика у вријеме извршења кривичног дјела (а и приликом вршења увиђаја), посебно о степену видљивости у случајевима саобраћајних деликата, иако се наведени подаци могу утврдити изјавама лица и помоћу трагова. Ово има посебан значај код спровођења реконструкције догађаја, јер се она спроводи у ситуацији и условима под којима се догађај и одиграо;
- Такође, у информативној фази увиђаја, након доласка на лице мјеста догађаја, екипа за вршење увиђаја „из знатижеље“ прије отпочињања вршења увиђаја, улази одмах у круг лица мјеста, креће се по кругу не водећи рачуна о траговима које остављају иза себе и предметима које додирују⁷¹⁰. У пракси се више пута догодило да је било потребно због непоштовања тог правила, након обављеног посла дактилоскопирати све полицајце и криминалисте, како би се издвојили њихови отисци прстију. Дакле, увјек треба поштовати криминалистичко правило: „Најпре очима, а затим рукама“⁷¹¹;
- Често се на мјесту догађаја превише пажње посвећује макро ситуацији у трасолошком смислу када то није кривичноправно, ни криминалистички индицирано. С тим у вези, у записнику о увиђају превише детаљно се описује локација мјеста догађаја и даје преширок, детаљан генерални опис материјалних објеката увиђаја, иако је ријеч о подацима који су за потребе кривичног поступка ирелевантни, а премало пажње се посвећује микроситуацији, дакле, микро-траговима. Овакав приступ у начину провођења увиђаја и детаљизацији на макро плану, у правилу, води до фиксирања оних чињеница које нису релевантне и као такве су непотребне, представљају одређени чињенични баласт, оптерећују кривични поступак и чине га непрегледним;
- Недовољно кориштење пратећих оперативно-тактичких мјера и радњи. Запоставља се употреба пса трагача⁷¹² прије започињања увиђаја чиме се отежава откривање пута доласка и одласка учиниоца и проналажење одбачених предмета. Запоставља се дјеловање индиције повратка учиниоца на лице мјеста услед чега се не обраћа довољна пажња на лица која присуствују увиђају и не поставља се засједа на лицу мјеста након завршетка увиђаја. Такође, нема довољно енергичног и досљедног

⁷¹⁰ У означени круг лица мјеста, прије отпочињања увиђаја, може се ући једино ако то налажу разлози ургентне медицине, отклањања опасности и сл. И у овом случају који представља изузетак, треба посебно водити рачуна да се не униште постојећи трагови и оставе лажни. Све начињене промјене треба фиксирати. Види: Модлу Д., Органи унутрашњих послова и примјена члана 154 ЗКП-а, стр. 130.

⁷¹¹ Жерјав Ц., Криминалистика, стр. 63.

⁷¹² Кориштење службеног пса омогућава проширење подручја увиђаја. Он помаже да се добију драгоцене информације о самом догађају и учиниоцу. Он као помоћно средство, као својеврстан биолошки анализатор помаже откривању трагова и доказа о кривичном дјелу. Пса треба користити у информативној или статичкој фази увиђаја, односно и прије доласка увиђајне екипе у смислу трагања, али не и рада на мјесту догађаја (кретање учиниоца). Пас може показати пут кретања учиниоца по мјесту догађаја или пут куда је побјегао, може пронаћи украдене предмете, одбачена средства извршења и сл. Пса не треба користити једино у случајевима када се ради о помањкању носиоца мириса, уништењу трагова или услед лоших атмосферских прилика.

наступа према особама које не учествују у провођењу увиђаја, исте треба одстранити јер својом присутношћу ометају његово провођење;

- Често се праве грешке у поступању са потенцијалним свједоцима и осумњиченим. Потенцијални свједоци очевици се не раздвајају до доласка увиђајног органа, тако да им се пружа могућност да размјењују утиске о запаженим чињеницама и тако међусобно попуњавају празнине у сјећању⁷¹³. У случајевима када на лицу мјеста постоје свједоци очевици и осумњичени, тужилац не излази на мјесто догађаја ради провођења увиђаја, иако би у таквим случајевима његов излазак требао бити обавезан, јер се разјашњавање догађаја не врши само путем објективних доказних информација (увиђајем), већ и истовремено, паралелним извођењем персоналних доказа у виду саслушања свједока и испитивања осумњиченог. Правила експерименталне психологије налажу да се саслушање, односно испитивање изврши на мјесту догађаја и то непосредно иза догађаја јер су прва два сата иза догађаја пресудна за извођење персоналних доказа⁷¹⁴. Након тога долази до заборављања и измјена у меморисаним садржајима, попуњавања празнина у меморији, међусобних утицаја других лица и сл. Друго, саслушање (испитивање) на мјесту догађаја има изразито реконструктиван карактер и погодан је за контролу утврђивања стварних доказа пронађених на лицу мјеста;
- Осумњичени се води на мјесто догађаја и када је то с криминалистичког (оперативног) становишта и са становишта сврхе кривичног поступка контраиндиковано, било из трасолошких разлога (опасност од контаминације микротрагова било њиховог остављања и касније немогућности њиховог кориштења у доказне сврхе) или због касније употребе полиграфа (када се примјењује тест уз употребу фотографија са лица мјеста). Извођење осумњиченог на мјесто догађаја у одјећи и обући за коју се предпоставља да их је носио *tempore delikti*, онемогућава каснију трасолошку експлоатацију тих предмета⁷¹⁵. Наиме, уколико се касније на њима пронађу трагови, они немају доказну вриједност, нису релевантни јер постоји могућност да су настали приликом извођења осумњиченог на лице мјеста приликом вршења увиђаја;
- Такође, не врши се преглед, односно претрес осумњиченог, жртве или других лица на лицу мјеста догађаја, када се то јавља као нужно, него се то оставља за касније, што је криминалистички контраиндицирано. С друге стране, такође се чини грешка ако иста службена особа без кориштења рукавица за једнократну употребу, врши преглед или претрес жртве, свједока и осумњиченог, те на тај начин постоји могућност преношења микротрагова. У каснијем поступку криминалистичких вјештачења такви трагови су с

⁷¹³ Свједок чије се сазнање о чињеницама које се утврђују, не заснива на властитом опажању, већ је стечено посредством другог лица које му је саопштило нешто о тим чињеницама, назива се „свједок по чувењу“ Види: Алексић Ж., Миловановић З., Криминалистика, Београд, 1994., стр. 191.

⁷¹⁴ Не само због тога што су тада утисци најснажнији, а сјећања најсвјежија, већ и због тога што временом долази до свјесног, али и не свјесног истискивања кривице (услед дјеловања нагона за самоодржањем). Види: Симоновић Б., Основи психологије исказа, Безбједност, бр. 6, 1996. стр. 69.

⁷¹⁵ Прије тога, осумњиченог треба детаљно трасолошки „обрадити“, нпр. облијепити шаке љепљивом траком, узети парафинску рукавицу и сл. и одузети одјећу рубље и обућу.

доказног аспекта ирелевантни. Увиђајни орган и други учесници у увиђају не смију својом дјелатношћу створити нове или развијати постојеће трагове;

- У случајевима када то ситуација на мјесту увиђаја тражи (тежи и сложенији случајеви у кривичноправном и криминалистичком смислу, затим када се мјесто увиђаја простира на великој површини, или се ради о дисконтинуитету мјеста догађаја) приступа се вршењу увиђаја без израде писаног плана увиђаја. Планом треба обухватити предузимање следећих мјера и радњи: 1) преглед и претраживање мјеста догађаја ради утврђивања тачне локације, 2) обезбјеђење лица мјеста, 3) провођење увиђаја по његовим фазама уз евентуално провођење реалне реконструкције након динамичке фазе, 4) вршење разних прегледа и претреса лица, терена и слично, 5) привремено одузимање предмета и 6) провођење вјештачења на мјесту увиђаја (тзв. вјештачења у ужем смислу). Приликом израде плана провођења увиђаја не пази се довољно на секторску подјелу мјеста увиђаја и
- Погрешно се при вршењу увиђаја полази од претпоставке да оно што се не уочава и не види на мјесту догађаја, као да не постоји. На тај начин заборавља се на микротрагове. Исто тако често се заборавља да се на мјесту увиђаја налази цијела „прича“ о догађају и да је све битно, док се не утврди да није.

2. Грешке и пропусти који се појављују у статичкој фази увиђаја, тј. приликом мисаоне реконструкције кривичног дјела, планирању и провјеравању верзија:

- Увиђајни орган и чланови увиђајне екипе не придржавају се криминалистичког правила да се у статичкој фази увиђаја „руке држе у џеповима“⁷¹⁶, дакле, ништа се не дира, не помиче, не мијења, док не буде предходно описано, измјерено, фотографисано и скицирано. Услед тога није могуће обновити релевантно чињенично стање, стварају се нови трагови, а уништавају, оштећују или разносе релевантни трагови;
- Испољава се недовољна пажљивост на лицу мјеста приликом тражења трагова. Увиђајна екипа се жури, преглед се обавља површно и рутински, тако да се значајни трагови пропуштају. Некад се мисли да је случај јасан и да није потребно обезбједити све трагове, већ се поступа по систему узорака. Услед тога се касније отежава или онемогућава поступак доказивања. У току главног претреса се појављују питања од великог значаја која су за вријеме вршења увиђаја сматрана безначајним и у погледу њих није фиксирано чињенично стање;
- Вршењу увиђаја не приступа се мирно и сталожено. У тежим случајевима, посебно када има више погинулих или повријеђених лица присутни су појавни облици панике. Нажалост, под притиском ситуације на мјесту увиђаја често се ради брзоплето, при чему страда темељитост. У таквим ситуацијама не обраћа се пажња на тзв. ситнице, а искусни криминалисти не смију испустити из вида ни најситнији детаљ, по оној старој

⁷¹⁶ Кривокапић В., Криминалистичка тактика, Београд, 1987., стр. 281.

криминалистичкој формули: „Данас на први поглед ситан, неважан детаљ, сутра кључ за рјешење случаја“;

- Екипа за вршење увиђаја потпада под утицај првог утиска. Услед тога се не планирају различите верзије. При увиђају и тражењу трагова посвећује се пажња само оним траговима и околностима које потврђују унапријед постављену верзију, а други трагови се запостављају⁷¹⁷. Трагови се интерпретирају у смислу само једне верзије;
- Током вршења увиђаја често је превише наглашено чулно опажање (перцепција) у односу на рационалну страну увиђаја тј. увиђај се доживљава као механичко фиксирање чињеничне ситуације онако како се она намеће чулима увиђајног органа и учесницима увиђаја. Увиђај је увјек јединство чулног и рационалног, што посебно долази до изражаја у поступку постављања радних верзија догађаја. Дакле, увиђај је таква радња код које увјек постоји потреба за мисаоном реконструкцијом догађаја⁷¹⁸;
- На лицу мјеста увиђајна екипа најчешће све региструје, без диференцирања на релевантне и ирелевантне чињенице. Врши се тзв. „туристичко“ фотографисање лица мјеста. Ово је зато што се не врши мисаона реконструкција догађаја и не планирају различите верзије;
- Екипа за вршење увиђаја на лицу мјеста превише пажње посвећује траговима и предметима који указују на постојање одређеног кривичног дјела, а премало траговима који откривају ток и начин извршења дјела и онима који служе за идентификацију и проналажење учиниоца, доказивање његове кривице, односно који служе за утврђивање могућег мотива⁷¹⁹. Не посвећује се довољно пажње процесу настанка трагова. Још увјек се, у правилу, траже ткз. класични трагови (прстију, стопала, алата и сл.), а не сви релевантни макро и микро трагови. С криминалистичког становишта сваки траг је битан и важан, без обзира на његов квалитет и квантитет. Не настоји се пронаћи што више релевантних трагова, иако испитивање и интерпретација само појединих трагова може довести до погрешних закључака. Тек сви трагови заједно и њихов цјелокупан изглед и распоред могу дати потпуну слику догађаја;
- Не поклања се на увиђају довољно пажње процесу криминалистичког трасолошког истраживања које се састоји из три фазе: 1) прелиминарног прегледа и изучавања објективног налаза на мјесту догађаја, 2) успоређивања и 3) описа и оцјене добивених

⁷¹⁷ Данас у вези са изложеним проблемом, код практичара влада мишљење да је боље прикупити више трагова и предмета, иако пренатрпаност разним трасолошким објектима води до трасолошког баласта и губљења прегледа у односу на чињенично стање, него премало што у правилу има за посљедицу непотпуност провођења увиђаја.

⁷¹⁸ Мисаона реконструкција кривичног дјела надовезује се на преглед лица мјеста и њоме се полази унатраг, од посљедица дјела и на основу њене анализе закључује се о узроцима њеног настанка и модалитетима. То је процес „дешифровања“ кривичног догађаја и његово оцјењивање. Види: Модлу Д., Органи унутрашњих послова и примјена члана 154 ЗКП-а, стр. 127.

⁷¹⁹ Примјер из праксе: У шуми је нађен женски леш. У прсима је био забоден кухињски нож, а оба ока су била извађена из очних дупљи. Одмах се наметнуло питање: - „Зашто је учинилац жртви ископао очи?“ Детаљним испитивањем установило се да је покојница прије више година била на суду главни свједок. Учиницац јој се након издржане казне осветио. Жарјев Ц., Криминалистика, стр. 75.

података. Код прве двије фазе преовладавају методе посматрања и експеримента, а у трећој фази објашњавају се расположиви подаци и постигнути резултати;

- На увиђају се не анализира начин извршења дјела и не објашњавају структурални односи и везе извршиоца с начином извршења и другим околностима случаја. Шта вриједе материјални докази пронађени на мјесту догађаја ако се не могу логички, узрочно - посљедично повезати с конкретним случајем;
- Када се врши увиђај у вези проналаска беживотног (мртвог) тијела, не поштује се правило да се на мјесту увиђаја од самог почетка треба понашати као да је ријеч о убиству. Увјек треба имати у виду могућност постојања фингираних самоубистава и несретних случајева. У неким случајевима чланови увиђајне екипе не познају довољно знакове посмртних промјена на мртвом тијелу, па их поистовјећују са заживотним промјенама и изводе погрешне закључке, што може бити опасно за ток и исход увиђаја, а касније и за сам поступак. Зато је присуство љекара судске медицине или другог љекара обавезна;
- Приликом вршења увиђаја код усмрћења ватреним оружјем, не поклања се довољна пажња објективном налазу који говори у прилог убиству, самоубиству или несретном случају. Не траже се или не интерпретирају трагови који указују на удаљеност пуцања, мјесто и положај починиоца и жртве у часу пуцања и погађања. Ако је ријеч о хицу из даљине, не тражи се мјесто с којег је пуцано иако се на њему могу наћи релевантни идентификациони трагови и предмети у односу на починиоца као што су чауре, одбачени или заборављени предмети⁷²⁰. Не утврђује се ни број испалених метака, што је важно за утврђивање намјере убиства. Не траже се ни тзв. пробни метци који указују на самоубиство (осим ако није ријеч о фингирању). Не размишља се ни о томе да дјеловање пројектила не зависи само о врсти ватреног оружја, његовом квалитету и удаљености с које је пуцано, него и о другим околностима као што су стање цијеви ватреног оружја, смјер и јачина вјетра када је пуцано с веће удаљености, упадном углу пројектила, отпору одјеће или другог предмета (препреке) на особи као што је новчаник, положају и кретању жртве у часу погађања и слично. Не поклања се пажња објективном налазу који указује на „допринос“ жртве убиству и сл.;
- У случајевима пада с висине од самог почетка увиђаја у правилу полази се од предпоставке да је ријеч о самоубиству или несретном случају. Верзија о могућем убиству поставља се „реда ради“. Кад провођење увиђаја одмакне и појаве се индицијални докази стварне природе комбиновани с доказима из персоналних извора информација да је ријеч о убиству, онда је већ касно. Пропуштено се не може надокнадити;
- Најчешће је код увиђајне екипе раширено мишљење да је вјешање типичан самоубилачки акт, па се приликом вршења увиђаја не поклања довољна пажња провођењу увиђајних мјера и радњи, посебно у вези налаза који говоре у прилог

⁷²⁰ С обзиром на удаљеност починилац убиства се осјећа сигурним и попушта му пажња. Уколико се не нађу наведени трагови и предмети, то може указивати на професионалног убицу.

самоубиству. Заборавља се да није тешко објесити старе, немоћне, болесне, онесвјештене или омамљене особе (алкохол, дрога), хипнотисане и слично. Сваки проналазак објешеног мртвог тијела тражи изразито професионално провођење увиђаја, што у пракси није увијек случај. Често чланови увиђајне екипе немају довољно знања потребног да открију фингирана самоубиства вјешањем. Код давлeња и гушења не поклања се довољно пажње налазу који говори у прилог убиству или самоубиству, вјештинама и снази починиоца. Положај омче и траг који је она проузроковала (странгулациона бразда) не описују се прецизно и не фотографишу у складу са криминалистичко - техничким правилима;

- Криминалистички техничари и инспектори специјалисти за тзв. крвне деликте не присуствују провођењу обдукције, иако је ријеч о прегледу објекта увиђаја, мртвом тијелу које треба третирати као дислоцирани објекат са мјеста увиђаја. Ако су и присутни на обдукцији њихова надлежност је пасивна, а не активна. Они не постављају питања, не траже објашњења, не постављају захтјеве за провођење још неких испитивања или изузимања узорака. Када се мртво тијело свлачи у просектури, а не на мјесту увиђаја, томе често не присуствује увиђајна екипа, нити други учесници у увиђају, него се цијели посао препушта помоћном особљу обдуцента, које није довољно криминалистичко-трасолошки едуковано. Када на увиђају није присутан љекар посебну пажњу треба посветити описивању објективног налаза, посебно у окружењу мртвог тијела и на њему. Обавезно треба обезбједити и фотографисање мртвог тијела према фазама обдукције. У противном будући поступак остаје ускраћен за важне доказе у виду техничких снимака. Не инсистира се на обавезном присуству и других стручних лица на увиђају ако је то потребно, зависно о врсти и механизму почињеног кривичног дјела, као што су балистичари, технолози, токсиколози, електроинжењери и слично. Када таква стручна лица не учествују у вршењу увиђаја, увиђајна екипа се на крају увиђаја налази у фази претпоставки шта би се то могло десити, а не на нивоу научне и техничке поузданости. Заборавља се да само планска сарадња увиђајног органа и стручних лица доводи до објашњења случаја;
- Приликом вршења увиђаја уочено је да се мртвим тијелима извађеним из воде у правилу од почетка приступа као утопљеницима, а смртна посљедица приписује се самоубиству или несретном случају, изузетно убиству када је то очигледно с обзиром на стање повреда на мртвом тијелу. На тај начин пропушта се добивање бројних одговора које треба добити приликом провођења увиђаја. Непотпуно и неадекватно се наводе или се уопште не наводе разлози који говоре у прилог самоубиству, несретном случају или убиству (нпр. уредно сложена одјећа на обали ријеке, језера, опроштајно писмо, заживотне повреде на тијелу итд.). Не поклања се довољна пажња облицима и локацији повреда задатих тупотврдим предметима и предпостављеном механизму њиховог настанка, нити њиховом описивању и техничкој регистрацији. Крвни подливи (хематоми) непотпуно се описују (локација, изглед, боја) и не изводе се закључци о њиховој приближној старости, предпостављеном начину настанка и средству повређивања. Неријетко крвни подливи могу указати на намјеру убиства;
- Када је ријеч о увиђају на мјестима пожара, трагови се не групишу на трагове из ширег и ужег окружења мјеста пожара, на трагове из средишта и на трагове на

осумњиченим лицима и жртвама. Такође, не пази се довољно на могућност накнадних пожара или експлозија, односно контаминације. То може угрозити увиђајни тим и затечену трасолошку ситуацију на мјесту увиђаја. Не користи се заштитна опрема (плинске маске, заштитна одјела, обућа) и кад се с таквом опремом располаже;

- Када је ријеч о експлозијама изазваним експлозивним направама или експлозивом, увиђајна екипа не користи помоћ контрадиверзионих стручњака за преглед мјеста увиђаја и за тумачење објективног налаза у смислу средстава и начина изазивања експлозије, те ради откривања евентуално других неексплодираних експлозивних направа. Не тражи се довољно упорно и не утврђује средиште експлозије и кретање експлозивног вала, термичке и механичке промјене у виду деструкција, ломне површине код примарних и секундарних ломова, трагови пробијања, кидања, дробљења и одбацивања, кратери итд. Заборавља се да је преглед неживотних (мртвих) тијела код пожара и експлозија саставни дио увиђаја;
- Код експлозија током вршења увиђаја проблем је заштита трагова. Шта све треба заштитити (обезбједити) фактичко је питање. Између осталог то је кратер експлозије. На отвореним просторима треба га прекрити платном које не прокишњава. Посебну пажњу треба обратити на ситне трагове који су лагани, па их вјетар може однијети. Због њих ће понекад бити потребно увиђај започети с динамичком фазом. Даљи проблем су узорци материјала узетог из средишта експлозије. Такав материјал треба знати пронаћи и упакovati у посебне папирне или пластичне врећице, ради слања на вјештачење;
- Не анализирају се у довољној мјери врста и природа, вријеме и редослијед настанка трагова, иако те анализе у правилу указују на допунске трагове које још треба тражити⁷²¹. Трагови указују на узрок и начин свог настанка и омогућавају мисаону и реалну реконструкцију. На основу старости трагова пронађених на лицу мјеста, макар и приближне старости, могућа је временска реконструкција тока кривичног догађаја, побијање лажне одбране (алибија) и сл. Развијеност промјена на траговима, омогућава закључке о времену постанка трага, а с тим у вези и закључке о његовој кривичноправној и криминалистичкој релевантности. Дакле, за провођење мисаоне и реалне реконструкције важно је утврдити и редослијед настанка трагова;
- Увиђајна екипа не посвећује довољно пажње проналажењу трагова који указују на број особа које су учествовале у извршењу кривичног дјела, начину њиховог појединачног учешћа, њиховом саучесништву. Такође праве грешке, не утврђују и не провјеравају на лицу мјеста, какве је трагове или предмете учинилац понио или је могао понијети на себи или са собом са мјеста догађаја. У случајевима када је та

⁷²¹ Нажалост, пракса је показала да се премало пажње посвећује интерпретацији пронађених трагова, нарочито у смислу даљег трасирања спровођења увиђаја, односно предузимања паралелних истражних или криминалистичких радњи и мјера у вријеме трајања увиђаја. „Ријетко када се тражи такозвани „водећи траг“, који се на мјесту увиђаја јавља као центар око кога се „окупљају“ други трагови. По свему основни разлог је у томе што се не проводи мисаона реконструкција догађаја која током провођења увиђаја треба све више јачати“. Види Модлу Д., Методика увиђаја, Сарајево, 1999., стр. 44.

радња обављена коректно, нису с одговарајућих мјеста узимани неутрални компаративни узорци за евентуалне потребе каснијих вјештачења;

- Не поклања се довољно пажње утврђивању конкретних података о однесеним предметима у смислу њиховог описа и идентификационих карактеристика (детаља), и вриједности, иако се на основу тих података омогућава и олакшава трагање за тим предметима, а тиме и рад на проналажењу извршиоца и доказивању његове кривице;
- Исто тако, увиђајна екипа не посвећује довољно пажње утврђивању времена задржавања учиниоца на мјесту догађаја, као и утврђивању приближног времена извршења кривичног дјела, који подаци су од посебне важности код провјеравања алибија. При томе се не води рачуна о посредним начинима утврђивања времена извршења дјела нпр. на основу укочености (мртвачке) леша, стања пробаве леша, лавез паса, пуцањ, разни шумови и сл;
- Увиђајна екипа не поклања довољну пажњу затеченој трасолошкој ситуацији на мјесту догађаја, која је с криминалистичко-техничког становишта први и почетни дио ширег појма ситуације кривичног дјела. Криминална ситуација или ситуација на мјесту кривичног дјела (догађаја) јесте систем елемената окружења и починиоца, те жртве, односно објекта напада у вријеме почињеног кривичног дјела. Дакле, то је географско, техничко, климатско, социјално и топографско окружење. Другим ријечима, не поклања се довољна пажња просторном склопу мјеста догађаја којег чине ужи и шири географски простор који је посебно важан због дистрибуције трагова и предмета који су у вези са догађајем. У знатном броју случајева тежиште се погрешно ставља на тражење само тзв. класичних трагова: механички, дактилоскопски, биолошки и слично а не на све релевантне трагове посебно микротрагове⁷²²;
- Не настоји се пронаћи што више трагова (по могућности све), него се поступа по начелу узорака. На тај начин испитивање и тумачење само појединих трагова доводи до мањкавих и непотпуних, па и погрешних трасолошких закључака, што иде на штету утврђивања истине. Уочена је и несклоност претраживању тзв. одвратних локација лица мјеста као што су септичке јаме, штале за стоку, баруштине, запуштени канали и сл. те остатака беживотних (мртвих) тијела, посебно ако су у распадајућем стању, иако се на тим мјестима могу наћи материјални докази идентификационе природе или они за усмјеравање даљег трагања;
- Не проналазе се трагови који указују какве су мјере предострожности од стране учиниоца предузете ради заштите од изненађења или препознавања, ради лакшег савладавања разних техничких и других препрека и сл. На тај начин могу се добити подаци о упорности, умјешности и професионализму учиниоца, дакле, подаци о

⁷²² У случајевима када се микротрагови изузимају неријетко из записника о увиђају нису видљива мјеста с којих су изузети и које технике су примјењене приликом њиховог изузимања, као ни начини фиксирања.

његовој злочиначкој вољи као кривично правној категорији. На основу начина извршења кривичног дјела, употребе предмета и средстава и других података и околности везаних за извршење, не изводе се из тога закључци о физичким особинама учиниоца, познавању његових навика, односа и сл. у вези са жртвом, не изводе се закључци о spolu, доби, занимању, могућем мотиву и сл. Ријеч је о веома битним подацима који омогућавају индиректну криминалистичку идентификацију учиниоца, која је од посебне оперативне користи органима полиције, када предузимају мјере трагања за учиниоцем и које према правилима криминалистике треба започети што прије, чак у вријеме провођења увиђаја;

- Када је ријеч о тешким крађама и другим имовинским деликтима увиђајна екипа не посвећује довољно пажње утврђивању и фиксирању објективних околности везаних за физичко и техничко обезбјеђење објеката напада, посебно у смислу могућности неопаженог приступа и неометаног криминалног дјеловања учиниоца. Ту спадају подаци о оградама, расвјети, алармним системима, системима видео надзора, чуварској служби или физичком обезбјеђењу и сл. Не посвећује се довољно пажње утврђивању пропуста код физичког или техничког обезбјеђења нападнутих објеката шта је омогућило или допринјело извршењу кривичног дјела. Утврђивање мањкавости у систему обезбјеђења треба доставити корисницима тих објеката, што и јесте превентивна улога увиђаја.
- Такође, код ових деликата, не утврђује се висина и врста штете⁷²³, да ли су имовина и особе били осигурани, код кога, од када, под којим условима и на који износ, ко је осигурање уговорио и платио и слично. Ови подаци су посебно важни код сумњивих пожара, експлозија плина, смртних случајева, саобраћајних несрећа, разних других хаварија. Тако се нпр. код тешких крађа проваљивањем не утврђује гдје су се украдени предмети налазили, иако се у већини случајева по траговима у прабини то може утврдити. Код пожара се не прегледа детаљно пожарни крш и не утврђују трагови и остаци који указују да су вриједне осигуране ствари стварно изгорјеле;
- Код вршења увиђаја саобраћајних несрећа на јавним путевима, најчешће се не наводе сви релевантни трасолошки подаци: трагови возње, кочења (посебно код возила која користе АБ кочиони систем), не наводи се њихов тачан положај, не утврђује се пажљиво и прецизно и не фиксира правилно (посебно описом ријечима) мјесто судара, налета итд. Не посвећује се довољно пажње утврђивању атмосферских прилика у вријеме саобраћајне несреће, посебно у вези степена видљивости, прегледности, чујности и слично, нити стању пута у вријеме несреће у смислу: мокар, сув, поледица, прекривеност снијегом или ледом итд. Не утврђују се ни фиксне препреке које смањују прегледност или видљивост, ни стање свјетлећих реклама поред пута;
- Код случајева када је особу прегазио воз, не води се довољно рачуна о тзв. фазама гажења: налет, пад и гажење, или налет и гажење када је особа лежала на прузи.

⁷²³ Наведени подаци су често важни за квалификацију дјела.

Такође се не посвећује довољно пажње тражењу, проналажењу и кориштењу тзв. трагова пруге на обући покојника или осумњиченог⁷²⁴. Такође се не пази довољно на подјелу жељезничких повреда на типичне и нетипичне. Типичне су оне које су у вези са гажењем или које су у вези са вучењем, гњијечењем тијела и слично. Нетипичне су оне које настају ударом локомотиве или вагона у тијело или удара тијела у подлогу. Ове повреде нису лаке за класификацију, чак са стајалишта судске медицине, јер у низу случајева сличне су сјекотинама, раздеротинама, убодима, скалпирању итд;

- Површно или погрешно се утврђује стварно мјесто почињеног кривичног дјела, положај жртве и починиоца у вријеме извршења дјела када је то релевантно за оцјену ситуације и квалификације дјела, нпр. да ли се ради о институту нужне одбране или крајње нужде, је ли постојала директна намјера за извршењем дјела итд. Другим ријечима не посвећује се довољна пажња тзв. траговима ситуације;
- Површно се утврђује начин извршења дјела тзв. технички МОС, као и средства кориштена за извршење дјела, иако се на основу тих података код одређених категорија кривичних дјела у току кривичног поступка могу извести важни кривичноправни закључци;
- Приликом вршења увиђаја у статичкој фази, увиђајна екипа код криминалистичко техничког фиксирања трагова најчешће чини грешку јер не фиксира све трагове у њиховој укупности, поретку, редослиједу и времену настанка, те при том не посвећује довољно пажње и не придаје значај фиксирању одречних (негативних) околности и не тражи се узрок њиховог непостојања;
- Процесно техничкој документацији увиђаја не поклања се довољна пажња. У знатном броју случајева чињенично стање фиксира се само записником о увиђају или записником и фотодокументацијом, а не и скицом или код тежих случајева и видео камером. Ова модерна средства регистровања чињеница звуком и сликом имају велику предност код запажања и регистровања у односу на записник о увиђају⁷²⁵.
- Када је долазило до прекида увиђаја због умора чланова увиђајне екипе или мрака, а није било додатне расвјете или погоршања атмосферских прилика и слично, нису предузимане одговарајуће мјере обезбјеђења мјеста увиђаја до настављања његовог провођења. Што је још горе, други дан је увиђај наставила потпуно измјењена увиђајна екипа, а да их предходни учесници нису упознали с оним шта су предузели и утврдили и

⁷²⁴ Ријеч је о прљавштину која остаје на потпетицама обуће приликом ходања по прузи у облику пијеска, мазива, честица жељезне хрђе са шина, честица жељеза од кочионих система, точкова, дрвена влакна од дрвених прагова, све до остатка људских фекалија и урина.

⁷²⁵ Иако ЗКП инсистира на записничком фиксирању чињеничног стања утврђеног у току увиђаја, то није никаква запрека кориштењу аудио-визуелних техничких регистрационих средстава тзв. механички записници у виду техничких снимака. Види: Модлу Д., Утврђивање чињеница у кривичном поступку помоћу материјалних трагова (увиђај и вјештачење), II дио, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, Загреб, 1987., стр. 635.

- Увиђајна екипа избегава вршење увиђаја ноћу и онда када технички услови то допуштају, а природа кривичног дјела императивно тражи хитно његово провођење. То су случајеви када постоји реална опасност да се информативно стање на лицу мјеста у трасолошком смислу због разних вањских утицаја промјени на горе. Практичари сматрају да увиђај треба проводити одмах, што значи и ноћу, ако су испуњени сви остали услови за непосредно опажање.

3. Грешке и пропусти које се појављују у динамичкој фази увиђаја:

- Увиђајна екипа повремено занемарује дактилоскопску обраду мјеста догађаја или се трагови папиларних линија траже само на мјестима која „боду очи“. Без обзира на ранију безуспјешност у проналаску трагова папиларних линија, дактилоскопску претрагу мјеста догађаја увјек треба педантно проводити. Опасна је грешка када криминалистички техничари или стручна лица примјењују неодговарајуће методе и средства за изазивање латентних отисака папиларних линија, посебно у односу на подлогу. Исто тако опасна је грешка када се не поштује редослијед примјене метода и средстава за изазивање латентних отисака папиларних линија;
- Након завршетка динамичке фазе увиђаја не проводи се реална реконструкција, а поготово истражни експеримент када је то индицирано. То су обично случајеви када треба провјерити услове видљивости, чујности, протекла времена, истинитост исказа свједока и слично. За правилно провођење мисаоне и реалне реконструкције важно је утврдити редослијед настанка трагова на што се понекад не пази довољно. Увиђајни орган и други учесници у увиђају нису склони тражењу тзв. водећег трага (траг језгре) који омогућава трагање за другим траговима;
- Криминалистички техничари, друга стручна лица која помажу у вршењу увиђаја и вјештаци не труде се сваки пут интерпретирати (дешифровати) комплетну трасолошку ситуацију у виду објективног налаза, на мјесту увиђаја, у смислу изношења мисаоних претпоставки (верзија) о кривичном дјелу или догађају, починиоцу, начину и времену извршења дјела, кориштеним средствима извршења дјела и слично, него парцијално интерпретирају поједине трасолошке чворне тачке. Један од разлога за такво поступање је професионална презасићеност послом;
- Када расположиве информације са мјеста догађаја то омогућавају не постављају се све могуће верзије, иако оне служе као мисаони инструмент за проналажење нових чињеница и провјеру постојећих. Планирање и провјеравање верзија омогућава да се методом елиминације фиксирају само они детаљи и појединости које су релевантне за конкретну кривичну ствар, а не све опажене чињенице. Планирање верзија присиљава увиђајну екипу и друге учеснике у увиђају да током његовог вршења напрегнуто и цјеловито мисле при непосредном опажању. Често увиђајна екипа одлази с мјеста увиђаја, а да нису провјерене све постављене верзије с цјелокупним расположивим чињеничним стањем. Увиђај се смије завршити тек када је са сигурношћу утврђено да се нема више шта урадити на мјесту увиђаја у откривачко доказном смислу;

- Увиђајни орган и чланови увиђајне екипе приликом проналаска трагова и предмета на лицу мјеста догађаја истима не посвећују довољно пажње приликом паковања и обиљежавања, као непосредним стварним доказима или будућим предметима вјештачења, услед чега долази до њиховог пропадања. Дакле, паковање и обиљежавање пронађених трагова и предмета мора бити беспријекорно изведено по правилима криминалистичке науке и технике, јер у противном долази у питање њихов идентитет и интегритет;
- Приликом вршења увиђаја не предузимају се одговарајуће мјере код изузимања крви с мјеста догађаја да се спријечи њено уништење (трулење). Изузете узорке треба заштитити од тоpline, влаге и бактеријске контаминације, јер ти узроци скраћују вријеме опстанка бјеланчевина, ензима и антигена. Одуговлачење слања крви у лабораторију на анализу, може умањити или потпуно уништити њену доказну вриједност⁷²⁶. Зато се крв мора слати у лабораторију без оклијевања;
- Код одређених категорија трагова крви, нпр. прскотина, приликом вршења увиђаја не ради се тзв. мапа узорака прскотина, иако она омогућава утврђивање: 1) положаја и позиције жртве која је ударена, 2) положаја и позиције нападача у односу на жртву, 3) кретање жртве и починиоца на мјесту догађаја, 4) броја и редослиједа заданих удараца, 5) кориштеног средства при извршењу, 6) типова капљица крви или прскотина, 7) колико су били снажни ударци при извршењу, 8) одсутност трагова крви у једном континуираном узорку (негативна чињеница) и слично. Познато је да облици капљица крви могу пружити важне информације, јер њихове пропорције могу открити врсту енергије потребне за њихову дисперзију. С друге стране, облик капљица показује правац којим су се кретале и угао под којим су удариле о подлогу на којој се налазе. Правилан одабир неколико капљица и упоређивање тригонометријских функција омогућава аналитичару да створи тродимензионалну слику крварења у току извршења дјела. Уз остало може се видјети гдје је нападач стајао у односу на повријеђену особу, што је нпр. важно код полиграфског испитивања предочавањем фотографија итд;
- У пракси, приликом вршења увиђаја се недовољно тражи кориштење стручних особа различитих научно - техничких профила због висине трошкова, што се негативно одражава на квалитетно фиксирање и тумачење специфичних трагова, а и на утврђивање истине. Са мјеста за које се претпоставља да их је учинилац кривичног дјела могао или морао контактирати, односно додиривати, не изузимају се непобитни, односно непосредни (контролни) узорци, потребни за компаративна

⁷²⁶ Примјер из праксе: На мјесту провале у трговинској радњи пронађен је јако окрвављен сако који је учинилац оставио. Све је указивало на то да се учинилац посјекао на врату када се провлачио кроз разбијени прозор. Сако са још не осушеним траговима крви стављен је у велику поливинилску врећицу, која је пажљиво завезана и заборављена. После мјесец дана када је сако „допутовао“ у криминалистичко - техничку лабораторију, мало је требало да поред трагова крви иструне и сако. Види: Жерјав, Ц., Криминалистика, стр. 156.

испитивања у процесу вјештачења⁷²⁷. Услед тога је отежано или онемогућено кориштење индиције присуства осумњиченог на мјесту догађаја;

- Увиђајни орган и чланови увиђајне екипе, праве пропусте приликом рада са микротраговима услед чега долази до контаминације и губитка доказне информације. На примјер, претражују се одјевни предмети осумњиченог и жртве код контактних кривичних дјела као што су нпр. силовање, на истом столу од стране исте овлаштене особе, без кориштења заштитне кецеље и рукавица, тако да долази до „размјене“ контактних трагова, што у перспективи онемогућава њихово кориштење у доказне сврхе приликом вјештачења⁷²⁸. Правила криминалистике налажу да се у таквим случајевима одјевни предмети и други предмети жртве и учиниоца одвојено прегледају и пакују, при чему овлаштена особа полиције (по правилу криминалистички техничар) мора предузети све мјере предострожности да не дође до контаминације и размјене микротрагова;
- Руководилац увиђаја не познаје довољно домете и доказни значај појединих врста трагова или расположивих метода вјештачења услед чега не зна да формулише права питања вјештаку или поставља захтјеве који се у конкретном случају не могу вјештачењем остварити;
- Током провођења увиђаја, што због незнања, што због комоције увиђајног органа и других учесника у увиђају, не користи се, када је то нужно, сва криминалистичко техничка опрема која је на располагању. Понекад се не даје предност модерним техничким начинима и методама проналажења и фиксирања чињеница. Ради се по инерцији и робује старим (уходаним) методама и техничким средствима, најчешће застарјелим;
- Учесници у увиђају не пазе превише на службене тајне које су сазнали током вршења увиђаја, било да је ријеч о наведеној тајни мјеста увиђаја, било о битним чињеницама догађаја или интими лица у вези догађаја и слично. Осим што увиђајна екипа и други учесници у увиђају гласно разговарају, они понекад гласно износе своја мишљења и верзије о случају, издају прегласно наредбе, изражавају сумње, дају разне изјаве о догађају и његовим околностима и тиме откривају чињенице, околности и детаље о случају на коме раде и тиме отежавају или чак онемогућавају правилно провођење каснијег поступка. Они понекад настављају коментарисати случај и након увиђаја

⁷²⁷ Компаративни неутрални узорци су помоћне чињенице у кривичном поступку. Они своје право значење добијају кроз повезивање са другим чињеницама у кривичном поступку, а посредно са кривичним дјелом, што никако не значи и не умањује њихову важност у кривичном поступку. На примјер: „Честице прашине са тавана сеоске продавнице која је обијена, доказ су његове присутности на том и таквом мјесту извршења, док је пробни узорак прашине с тавана компаративни узорак, помоћна чињеница која се користи за утврђивање присутности на мјесту извршења, али не и извршењу криминалне радње, па отуда и не може бити доказ, него тврдња да је то лице боравило на тавану. Види: Кривокапић В. Крстић О. Криминалистика тактика II, Полицијска Академија, Београд, 1995., стр. 226.

⁷²⁸ Примјер из праксе: У криминалистичко - техничку лабораторију послат је пакет у коме је била заједно спакована одјећа силоване и осумњиченог. У допису се тражило да стручњаци утврде међусобну повезаност, контактне трагове. Види: Жарјев, Ц., Криминалистика, стр. 156.

пред непознатим и неовлаштеним лицима. Нису свјесни да је опасно за сврху будућег кривичног поступка, када њихове приватне изјаве током увиђаја и након њега системом „од уста до уста“ стижу до појединаца, посебно потенцијалних свједока и окривљених. Посебно је опасно за интересе поступка када увиђајни орган и други учесници у увиђају, изван категорије стручних лица и вјештака, гласно износе своје лаичке закључке, мишљења, судове и верзије и тако негативно утичу на стручна лица и вјештаке који судјелују у провођењу увиђаја;

- Не поштује се поступност у провођењу увиђаја у смислу његових фаза. Због тога може доћи до непотребног кретања чланова увиђајног органа по мјесту увиђаја и с тим у вези штетног посљедичног дјеловања на укупну трасолошку ситуацију. Гријеши се и на начин да се статичка и динамичка фаза увиђаја механички одвајаја и када за то нема основа. Занемарује се да се те фазе по природи ствари често у „ходу“ увиђаја морају измјењивати, ако конкретна ситуација на мјесту увиђаја то захтјева. И улога стручних помоћника и вјештака у пракси често диктира наизмјенично вршење статичке и динамичке фазе увиђаја;
- Улога криминалистичког техничара приликом вршења увиђаја, често, се своди на механичко фиксирање пронађеног објективног стања, а не и на његову интерпретацију у смислу изношења претпоставки на шта пронађени трагови и предмети указују (трагови као ниједи свједоци). Овакво поступање је штетно за крајњи исход увиђаја, али и кривичног поступка у смислу разјашњавања кривичноправног случаја. Такође, увиђајна екипа не инсистира довољно на утврђивању узрочно - посљедичне везе између трагова и предмета и догађаја (тзв. каузални нексус).
- Услед недовољне стручности тужиоца и криминалистичког техничара праве се грешке у раду са биолошким траговима подобним за ДНК анализу, контаминирају се или погрешно пакују, чиме се онемогућава вјештачење. Циљ који се жели постићи ДНК анализом је идентификовање генетског кода у узорку са лица мјеста (crime scene) и њихово поређење са узорком генетског кода осумњиченог или жртве⁷²⁹;
- У току провођења увиђаја непоштују се сваки пут криминалистичка начела која су у уској вези с његовим провођењем као што су: начело брзине и оперативности, начело законитости, начело методичности, темељитости и упорности, начело тактичког планирања, кординације, начело систематичности и свеобухватности и друга начела. Сва ова тактичка начела омогућавају да се увиђај изврши с максималном уштедом снага, времена, средстава, а све у складу са законом и максимално корисно;

⁷²⁹ Ради ДНК профилисања прописује се узимање интимних и неинтимних узорака. Наиме, поједина законодавства одређују шта се сматра интимним, односно неинтимним узорком, процесне и материјалне услове за узимање и похрањивање узорака у одговарајуће базе података, њихов доказни значај, право осумњиченог на информацију о узимању узорака ради ДНК анализе, као и њихово уништење када се за то стекну законски услови. С тим у вези узимање узорака без релевантног овлаштења могло би довести до нехуманог или понижавајућег поступања, што би се могло сматрати повредом члана 3 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода.

- Увиђајна екипа не пази довољно на то да приликом вршења појединих увиђаја постоје врло јаки отрови чије су смртоносне дозе минималне и да постоје бројни отрови без мириса, укуса и боје. Такав увиђај се не прилагођава претпостављеном начину тровања. То може бити намјерно тровање (туђом руком или властитом руком-самоповређивање) или ненамјерно тровање (властитом руком-несретни случајеви или туђом руком). Не пази се довољно на чињеницу ради ли се о професионалном, економском, медицинском тровању или тровању животним намирницама. Посебан проблем за увиђајну екипу могу бити биолошко - токсиколошки ризици. Стим у вези, помоћ токсиколога, фармаколога и слично не користи се сваки пут;
- Такође неводи се довољно бриге ни о другим здравственим клопкама које вребају на мјесту вршења увиђаја. То је опасност од разних инфекција, нпр. вирусно бактеријског типа или других различитих микроорганизама, опасност од зрачења, разних штетних емисија и слично и
- На крају можемо истаћи да чланови увиђајне екипе морају бити обучени да могу доносити правилне одлуке о мјерама заштите свог интегритета и бити свјесни посљедица ако се због своје немарности не придржавају мјера опреза. То су обично ризици везани уз рад на висинама, на љествама, крововима чији покровни материјал може бити слаб или у близини незаштићених крајева равних кровова и платформи итд. Даљи ризици су везани за претраживање мјеста догађаја крај електричних инсталација⁷³⁰. Може се радити и о опасним парама (отровне вруће) или помањкању ваздуха. Слиједи ризици од различитих врста зараза, о чему се у пракси превише не води рачуна. Треба предузети све потребне мјере заштите да се ризичне ситуације спријече, а уколико су наступиле да се евентуално санирају.

Овом излагању о најчешћим пропустима, односно грешкама у току провођења увиђаја посветили смо мало више пажње јер све наведено представља, чини нам се мање видљиву и у самом зачетку кривичног поступка, прикривену детерминанту која ће тек касније у даљем току поступка, „добро да се види“ и онемогућити или потпуно отежати суду утврђивање и разјашњавање чињеничног стања. Уколико се пође од става да је прикупљени доказни материјал једино средство за утврђивање истинитости, односно неистинитости навода и оптужби које учесници у кривичном поступку износе пред суд, јасно је да увиђајни органи, који у току криминалистичке обраде уопште, па и обраде мјеста кривичног догађаја припремају доказну грађу морају бити на висини повјереног задатка. У коначној анализи успјех истраге зависи од доказа који су прибављени и њиховог правног значаја.

Оснивач модерне криминалистике Х. Гросс је истакао: „Оно што је истражни судија⁷³¹ добро обрадио, може се лако и добро ријешити, а оно што је лоше урадио, не може ни најбољи каснији поступак поправити, јер какве су истражне судије у некој земљи, такво је и њихово кривично правосуђе“.

⁷³⁰ Ништа се не смије додиривати прије него што је сигурно утврђено да је електрична енергија искључена.

⁷³¹ То можемо данас рећи за тужиоца који је овлаштен за провођење истраге по ЗКП у Босни и Херцеговини.

4. ФИНАНСИЈСКО ТЕХНИЧКЕ ДЕТЕРМИНАТЕ И ЉУДСКИ ФАКТОР У ФУНКЦИЈИ ЕФИКАСНОГ ВРШЕЊА УВИЂАЈА

Успјех спроведеног увиђаја, када је ријеч о субјективном доприносу чланова увиђајног тима зависи, прије свега, од нивоа стручности увиђајног органа и његове способности да самостално и уз помоћ других чланова увиђајног тима правилно опази, анализира и фиксира ситуацију на мјесту вршења увиђаја и предмете и трагове који се на њему налазе. Прибављени докази морају бити прихватљиви што, прије свега, значи на стручан начин пронађени, фиксирани, обрађени и сачувани. Једино под тим условима прибављени доказ може бити увјерљив. Познавање доказних материјала и њиховог правног значаја предуслов је успјешног поступања на мјесту кривичног догађаја. Руководилац увиђајне екипе (али и остали учесници у његовом вршењу) морају знати какви се докази траже за доказивање кривице или невиности, да ли такви докази указују на кривицу или невиност, као и да ли такви докази, када је кривица очигледна, могу исту доказати изнад основане сумње.

Шта више, може се рећи да је компетентност стручних лица која проналазе, фиксирају, анализирају, тумаче, чувају и презентују доказе од пресудног значаја за остварење функције доказа. Истражитељ мјеста злочина (стручно лице које проналази, изазива, фиксира и тумачи доказе) третира се као форензички специјалиста⁷³². Предпоставке његовог успјешног рада су широко образовање, као и обученост и искуство у обради мјеста догађаја. Истражитељ, односно криминалистички техничар мора бити добро упућен у све области уочавања, то јест препознавања и идентификовања материјалних доказа, њиховог изазивања, фиксирања и документовања⁷³³. Сва службена лица који су чланови увиђајне екипе морају да буду не само ваљано криминалистички едуковани, већ је неопходно да се они савршено уклапају у цјелину, у тим, па је зато и неопходно да њихов старјешина (субјект који саставља екипу и руководи њеним радом) одлично познаје своје чланове, те да са њима остварује одличну сарадњу⁷³⁴.

Обим и структура послова, конкретне дужности, начин и поступак ангажовања појединих истажитеља, односно стручних лица варирају од ситуације до ситуације. У густо насељеној области са изузетно великим бројем кривичних дјела насилничког криминалитета посао криминалистичке обраде мјеста кривичног догађаја за специјалисте форензичаре представља једини посао који они раде у оквиру пуног радног времена. У срединама са мањим бројем становника и мањим бројем кривичних дјела насилничког криминалитета обрада мјеста догађаја подразумјева ангажовање већег броја стручних лица различитих специјалности, вјештина и знања, пошто за стручњака који би обједињавао сва потребна специјалистичка знања од значаја за успјешну обраду мјеста кривичног догађаја не би било довољно посла за пуно радно ангажовање.

⁷³² Специјалност се одређује као професионално, осмишљено, организовано, постепено (корак по корак) претраживање, истраживање и документовање мјеста кривичног догађаја.

⁷³³ Уз наведено, опште знање о томе које анализе могу бити извршене у лабораторији и умјешност у прикупљању и паковању појединих доказних предмета, гаранција су да ће сви докази стићи у одговарајућу лабораторију на анализу, Бурд М. (1), оп. цит.

⁷³⁴ Позната је мисао: „да је ланац јак колико и његова најслабија карика“.

Уколико објективно постојећи доказни потенцијали нису искориштени у конкретном случају, јер је увиђај нестручно обављен, нису примјењене методе које су биле на располагању или су направљене грешке и слабости приликом његовог предузимања, које смо у предходном поглављу детаљно разрадили, такав увиђај имаће умањену доказну вриједност или је неће имати, односно резултати увиђаја у вези са појединим доказима биће доведени у питање. Имајући у виду декларисану „непоновљивост“ увиђаја као једне од његових најбитнијих особина, из ње произилази и захтјев да се могућност грешака увиђајног органа, предходном добром и ефикасно конципираном организацијом, сведе на најмању могућу мјеру и не само у квалитативном, већ и у квантитативном смислу. Неопходан предходни услов за успјешно спровођење увиђаја је садржан у доброј организацији увиђајних органа и њиховој адекватној припремљености⁷³⁵.

Да би се увиђај успјешно обавио потребно је предходно обезбједити следеће организационе и материјално техничке услове:

- организовати ефикасан систем дојаве о догађају који налаже излазак на лице мјеста. Ефикасност овог система мјери се могућношћу лаког и једноставног контактирања дежурне службе у полицијској станици и остварењу што краћег временског размака између запримања дојаве о кривичном догађају и изласку полицијских службеника на обезбјеђење лица мјеста⁷³⁶;
- организовати стална дежурства увиђајне екипе ради формирања, опремања и упућивања на лице мјеста кривичног догађаја у најкраћем могућем времену;
- потребно је постојање сталног контакта са дежурним тужиоцем⁷³⁷;
- организовати ефикасан систем везе, и то помоћу радио везе, мобилних телефона или примјеном савремених компјутерских система комуникације;
- организовати и обезбједити услове у случају потребе нужних интервенција, као што су брзо пружање прве помоћи и транспортовање повријеђених у здравствену установу, извлачење повријеђених (из возила, провалија, срушених зграда и слично), уклањање оштећених возила;
- посједовати адресе и бројеве телефона вјештака и стручних лица који у случају потребе могу да учествују у увиђају;
- организовати моторизоване полицијске патроле које покривају одређене секторе и које су добро инструкисане и обучене да одмах након пријема обавјештења оду на мјесто догађаја ради његовог обезбјеђења до доласка увиђајне екипе;
- организовати употребу службеног пса (једног или више), ако се укаже потреба за његовим кориштењем⁷³⁸;

⁷³⁵ Кривокапић В., „сматра да су добро извршене припреме предуслов сваког благовременог и успјешног вршења увиђаја“, Криминалистичка тактика, Београд, 1987., стр. 279.

⁷³⁶ Познати француски криминалиста Локар је у вези овога истицао да је „вријеме које пролази, истина која измиче пред нама“.

⁷³⁷ По ЗКП истрагу води тужилац, а самим тим има и примарну надлежност у вршењу увиђаја. Полицијски службеници су дужни одмах обавјестити дежурног тужиоца ако је почињено КД за које је предвиђена казна затвора преко пет година, а обавјештавају га и у случајевима за КД за које је предвиђена казна затвора до пет година, те он у сваком случају цијени хоће ли изаћи на лице мјеста или ће увиђај извршити полиција.

⁷³⁸ Кривокапић В., оп. цит., стр. 176.

- организовати стална стручна усавршавања са радницима који редовно спровode увиђај. Професионална припремљеност подразумјева⁷³⁹ и психолошку припрему за обављање увиђаја, способност за рад у тешким условима, спокојство, сталоженост, концентрацију, организаторске способности и
- обезбједити потребну техничку и другу опрему за излазак на мјесто догађаја и обављање увиђаја (возила, рефлектори за освјетљавање мјеста догађаја, уређаји за осигурање рада на саобраћајницама, фотоапарати са блицем, опрема за специјализована снимања и сачињавање скица при увиђају, филмска камера, амбалажа за паковање трагова, стандардни несесери за спровођење увиђаја итд).

Један од кључних услова за успјешно вршење увиђаја је ангажовање одговарајућих стручних лица са адекватном и исправном опремом за вршење увиђаја. Са напретком науке и технике стално се стварају и унапређују услови за примјену нових метода и техничких средстава у обради мјеста догађаја, било да је ријеч о кривичним дјелима, саобраћајним незгодама и другим догађајима, поводом којих се врши увиђај. У којој мјери ће увиђај бити квалитетно извршен зависи од више фактора, а прије свега од: нивоа обучености и стручности чланова увиђајне екипе (људски фактор), брзине изласка на лице мјеста, метеоролошких услова, квалитета обезбјеђења мјеста догађаја, али и од материјално техничких услова тј. опреме којом увиђајна екипа располаже (савременост, квалитет, подобност и сл.). Тешко би било претрагу лица мјеста спровести без одговарајуће опреме⁷⁴⁰. Наравно, сваки догађај, зависно од својих специфичности, може захтијевати и неку додатну опрему.

Незаобилазни дио прибора и опреме коју криминалистички техничари (форензичари) користе при вршењу увиђаја је заштитни комбинезон са маском, назувицама и рукавицама. Такође, основни елемент класичне опреме за вршење увиђаја сваког криминалистичког техничара је универзални несесер. Универзални несесер треба да садржајно располаже најпотребнијом опремом и средствима која стручним лицима омогућава да по проналаску и осигурању, фиксирају основне и друге важне трагове и предмете код кривичних дјела свих врста. Савременије оперативне криминалистичке службе у полицијским органима мање више (зависно од финансијских могућности) располажу овом опремом и у свакодневной је употреби.

Поред универзалних, примјењују се и специјализовани несесери који се израђују за одређене врсте деликата и опремљени су тако да омогућавају откривање, фиксирање,

⁷³⁹ Чланови екипе за вршење увиђаја морају да буду не само добри стручњаци за области којима се баве, већ је потребно да се међусобно добро познају, да су уиграни и да дјелују као увјежбан тим, што је могуће постићи прије свега добром обуком. Потребна је извјесна „статичност“ састава увиђајне екипе, тако да се њени чланови без потребе не мјењају. Види: Шкулић М., Увиђај и криминалистичке верзије, стр. 119.

⁷⁴⁰ Сигурносна опрема: сандук за прву помоћ, сигурносна обућа, рукавице, шлемови, сигурносне наочале, рефлективна трака, заштитно одијело, маска против прашине и др.; Алат и опрема за мјесто злочина: трака за обилежавање мјеста, свјетиљке, двогледи, прибор за сакупљање доказа (пинцете, клијешта, ручни алат); Опрема за документовање мјеста догађаја: опрема за фотографисање, цртање, опрема за мјерење, диктафон и др.; Опрема за прикупљање трагова: вреће, кутије, магнети, усисивачи, грабље, лопате, ашови, и др.; и Специјализована опрема: тешка опрема за конструкције, љестве, хидрауличне маказе, тест за химијску анализу, ГПС опрема, детектори метала, хеликоптери и др. Види: Корајлић Н., Истраживање кривичних дјела, Сарајево, 2012., стр. 187.

прикупљање, транспорт до лабораторија за вјештачење најделикатнијих трагова и предмета са траговима који су по природи настајања специфични за одређену врсту деликата. Свакодневне потребе оперативне криминалистичке технике наложиле су да се производе специјализовани несесери који су намјенски прихватљиви за одређену врсту деликата као што су несесери: за крвне деликте, за имовинске деликте, за пожаре, паљевине и самоупале, за саобраћајне деликте, за терористичке деликте, за мулажирање трагова, за микротрагове, за дактилоскопирање итд.

Основна опрема за примјену налази се у несесеру за скицирање који садржи средства за маркирање трагова и опрему за мјерење дужина и цртање, како на терену, тако и у службеним просторијама. Примјена мјерних трака је врло једноставна и брза, а за мјерење дужина може да се користи и мјерни точак - курвиметар. Новије средство које се користи за прецизније мјерење дужина је ручни ласерски даљиномјер, који осим за мјерење дужина може користити и за мјерење површина и запремина правилних геометријских облика. Код мјерења краћих растојања примјена је једноставна и брза.

Несесер за обиљежавање, такође, чини незаобилазни дио стандардне опреме приликом вршења увиђаја. Након уочавања трагова и предмета на мјесту догађаја, исти се обавезно обиљежавају, а сваком од њих додјељује се одређени број или ознака. Потом се они фотографишу класичном или дигиталном фотографијом по методологији снимања на мјесту догађаја. Када се говори о фотографисању и видео снимању као методама фиксирања ситуације и детаља мјеста догађаја, треба нагласити да је данас у великој мјери, из примјене потиснута употреба аналогних уређаја за фотографисање и видео снимање. У пракси су све присутнији дигитални фотоапарати и видео камера који својим техничким карактеристикама полако достижу, а у појединим елементима увелико надмашују, аналогне уређаје. Њихова примјена је једноставна, а цијена набавке и одржавања је нижа.

Иако ријетко, у појединим земљама у примјени се налазе и уређаји и опрема за примјену фотограметрије⁷⁴¹. Аналитичка фотограметрија подразумјева примјену фото апарата и рачунарске технологије ради реституције свих потребних мјера за анализу, израде ситуационог плана и чак и 3 Д модела мјеста догађаја или појединих објеката. Последњих година у домаћој криминалистичко техничкој пракси тестира се примјена и сферне фотографије у форензичкој обради мјеста догађаја. Та метода подразумјева панорамско снимање фотографским апаратом са одређених стајних тачака, а потом и софтверско уклапање снимака.

Напретком технологије, у новије вријеме, ствара се могућност да се на мјесту догађаја узме велики број прецизних мјера, а не само оних које су потребне за израду скице и ситуационог плана. Тиме се омогућава накнадно прецизирање појединих мјера за које се укаже потреба тек у поступку спровођења анализа и вјештачења, али и израда виртуелног модела мјеста догађаја у цјелини, што нам омогућава примјена 3Д

⁷⁴¹ Види: Липовац К., Бјеловук И., Нешић М., Примјена савремених уређаја и опреме у форензичкој обради мјеста догађаја, Други научно- стручни скуп, „Право и форензика у криминалистици“, Крагујевац, 2010., стр. 27-38.

технологија. 3Д ласерски скенери појавили су се почетком овог вијека. Постоје двије врсте 3Д скенера који се могу користити у криминалистичко-форензичкој обради мјеста догађаја. За панорамско скенирање већих простора користе се скенери већег домета од 50 до 300 метара. Друга врста скенера, ручни 3Д скенер, користи се за мјерења блиских предмета са много већом прецизношћу. Ти скенери се могу ручно користити јер су самопозиционирајући и могуће их је помјерати у простору. Савремени уређаји и опрема пружају могућност стварања 3Д модела мјеста догађаја приказаног у виртуелној стварности (3Д скенери и штампачи или примјена фотограметрије)⁷⁴².

Развој техничких, електронских, компјутерских и других метода у свијету и код нас све ће више доприносити да се несесери према различитим врстама деликата употребљавају са новијом - специјалнијом савременом опремом која ће итекако добро доћи да брже, ефикасније, стручније и квалитетније криминалистички техничар или инспектор обави свој дио посла на увиђају а што је итекако важно за вођење кривичног поступка и долажења до истинитих чињеница и саме истине о деликту.

Поред наведене опреме постоје и уређаји који се користе у домаћој и страној пракси за проналажење латентних трагова. То су, углавном, оптички уређаји - лупа (обична, са освјетљењем, мјерна лупа и др.), али и различити свјетлосни извори који раде у опсегу различитих таласних дужина свјетлости. Уз инструменте за уочавање трагова стандардно се користи и различита опрема за „изазивање“ латентних (голим оком невидљивих) трагова, то јест, за њихово превођење у видљиве, а тиме и погодне за даљу обраду. Од посебног значаја су различита средства за физичко и хемијско изазивање латентних трагова папиларних линија, која се држе у несесеру⁷⁴³. Како се при уочавању латентних (скривених, невидљивих или голим оком слабо видљивих) трагова углавном користе инструментална помагала која појачавају чуло вида, увиђај се не може ограничити искључиво на непосредна чулна опажања.

Приликом изузимања микротрагова са мјеста догађаја, осим општепознатих фолија, током вршења увиђаја могу да се користе и специјални усисивачи са разним филтерима. Уколико се на мјесту догађаја налазе трагови газеће површине обуће у прабини или слично, такве трагове могуће је изузети са мјеста догађаја примјеном статичког електрицитета, тј. уређаја за електростатичко подизање прашине који користи статички електрицитет и кулонову привлачну силу између честица прашине и фолије и на тај начин пресликава траг са подлоге на фолију прострту на подлози.

У случају проналажења рељефних трагова, потребно је направити њихове одливке и то или у гипсу или у некој другој смјеси за изливање, те се у том случају користе специјализовани несесери за мулажирање трагова. Поред техничке опреме потребне за вршење увиђаја, препоручљиво је да се осигура и одређени прибор за вршење увиђаја⁷⁴⁴.

⁷⁴² Липовац К., Бјеловук И., Нешић М., оп. цит. стр. 27-38.

⁷⁴³ Жарковић М., Бјеловук И., Кесић Т., Криминалистичко поступање на месту догађаја и кредибилитет научних доказа, оп. цит., стр. 99.

⁷⁴⁴ Водинелић В., Алексић Ж., Криминалистика, оп. цит., стр. 499.

Видјели смо, у предходном излагању овог рада, да је записник о увиђају једини сегмент увиђајне документације који има процесни значај, а сви остали елементи увиђајне документације су његови прилози. С тим у вези вербални метод (говором) биљежења затеченог стања на мјесту догађаја је најпоузданији, те употреба диктафона налази велику примјену при вршењу увиђаја, који касније омогућава да се преслушавањем снимка може допунити или чак написати у цијелости записник о увиђају, службена забиљешка о криминалистичко-техничком прегледу лица мјеста, изјава свједока учесника или очевидаца и сл. У односу на класични диктафон дигитални диктафон је, у извјесној мјери практичнији, будући да не захтјева посједовање одвојених трака.

Овом набрајању опреме за ефикасно вршење увиђаја бисмо још додали да је неопходно да увиђајни орган располаже довољним бројем припремљених и добро опремљених возила, специјално оспособљених комби возила, која би истовремено служила и за пребацивање криминалистичке технике⁷⁴⁵. У неким специфичним ситуацијама (као нпр. када је ријеч о непроходном терену) потребно је користити хеликоптер, који не само да омогућава максималну мобилност, већ у случају потребе може изванредно да послужи за откривање учиниоца и евентуалну потјеру за њим⁷⁴⁶.

Из изложеног се примјећује да одређена ограничења за ефикасно обављање увиђаја представљају и финансијско техничке могућности, јер сви органи унутрашњих послова, као и тужилаштва, у већим или поготово мањим срединама не располажу истим средствима, финансијским, техничким, односно стручним.

Мање видљива и најчешће прикривена детерминанта у обављању увиђаја, како смо већ истакли, јесте недостатак адекватних људских ресурса. Под тим, у првом реду, подразумјевамо едукацију и стварну квалификованост истражних органа на свим нивоима за обављање тако сложене истражне радње какав је увиђај. Судови и јавност то ријетко примјећују, јер се први задовољавају формом у смислу „увиђај је обављен и готово“, а други и не знају шта је све требало да се уради.

⁷⁴⁵ У свијету се користе специјално опремљени аутомобили који имају комплетну опрему за вршење увиђаја, опрему за обиљежавање, фиксирање и паковање трагова, рефлекторе за освјетљење, камере за снимање чињеничног стања, диктафоне или портабл магнетофоне, камере за стереофотограметријско снимање, покретне криминалистичке лабораторије. Kube/Storzer/Timm: Kriminalistik, Band 1, стр. 647.

⁷⁴⁶ Примјер из праксе: МУП РС је користио хеликоптер у успјелој потјери за извршиоцима гнусног двоструког убиства мајке и сина од стране два нн извршиоца на подручју Градишке у фебруару 2014. године.

ЧЕТВРТИ ДИО

ПРЕГЛЕД И АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Ово истраживање је усмјерено у два правца. Прво, на обраду и анализу прикупљених статистичких података који се односе на дјелатност истражних органа (полиције, истражног судије, јавног тужиоца) у откривању непознатих учинилаца кривичних дјела и на предузимање увиђаја као једне од најважнијих радњи доказивања у истрази, са циљем да сагледамо примјену овог доказног средства у пракси, те његов утицај на ток и ефикасност поступка. Затим ће бити изложена анализа и компарација статистичких података о броју спроведених истрага, њиховом исходу у трогодишњем посматраном периоду примјене судске истраге и у трогодишњем посматраном периоду примјене јавнотужилачке истраге, у циљу добијања валидних показатеља у односу на утицај концепта судске или тужилачке истраге на, квалитет истраге у погледу обустава, оптужења и незавршених истрага, и како се то одражава на ефикасност кривичног поступка у цјелини.

У другом дијелу биће презентовани резултати анкете која је кориштена као техника истраживања за прикупљање вршних ставова и мишљења бивших истражних судија, садашњих тужилаца, полицијских службеника и адвоката о наклоњености или ненаклоњености судском или тужилачком концепту истраге.

Први дио истраживања је обухватио временски период 2000, 2001 и 2002. годину, када је у примјени била судска истрага и временски период 2004, 2005 и 2006. годину, када је сходно одредбама ЗКП у Босни и Херцеговини, судска истрага укинута и замјењена јавнотужилачком истрагом. У разматрање није узета 2003. година, јер се нови концепт јавнотужилачке истраге почео примјењивати половином те године, па самим тим 2003 година је изузета из компарације јер није погодна за валидно закључивање. Дакле, овим истраживањем је обухваћен први трогодишњи период примјене новог ЗКП у ентитету Република Српска, јер до оваквих статистичких података нисмо могли доћи за цијелу БиХ, али сматрамо да ће ово и анкета која је споведена за цијелу БиХ бити довољан показатељ оправданости увођења јавнотужилачке истраге у Босни и Херцеговини.

Овакав начин истраживања омогућио је упоређивање активности полиције и истражног судије у преткривичном поступку и вршења увиђаја у судској истрази, са активношћу полиције и јавног тужиоца у вршењу увиђаја у тужилачко полицијској истрази. Наиме, полазећи од значаја увиђаја на мјесту извршења кривичног дјела за даљи ток кривичног поступка и откривање непознатих учинилаца, с једне и процесних одредби које одређују ко врши увиђај, с друге стране, веома је важно указати на резултате истраживања који сагледавају практично поступање надлежних органа при вршењу ове најзначајније доказне радње.

У трогодишњем посматраном периоду (2000-2002)⁷⁴⁷, када је судска истрага била у примјени, полиција је на основу законског овлаштења могла да изврши увиђај када се радило о хитном случају и није се морало чекати на долазак истражног судије. У том периоду од укупно извршених 24437 увиђаја истражни судија је у присуству полиције извршио 3211 или 13,14%, док је полиција сама извршила 21226 увиђаја или 86,86%.

Упоређујући овај предходни период са трогодишњим периодом (2004-2006)⁷⁴⁸ примјене јавнотужилачке истраге, када према процесним одредбама ЗКП РС, полиција може изузетно, након обавјештавања јавног тужиоца, извршити увиђај⁷⁴⁹, уочено је да је број извршених увиђаја у примјени јавнотужилачке истраге знатно увећан на 30670, што је увећање за 6233 извршена увиђаја или 25,51%. Овом увећању доприносе многи разлози а првенствено, повећан обим криминалитета а стим у вези и појачана активност полиције која кадровски постаје све стручнија и располаже савременијом техничком опремом. Од укупног броја извршених увиђаја у овом посматраном периоду јавни тужилац је у присуству полиције извршио 999 увиђаја или 3,26%, док је полиција сама извршила 29671 увиђај или 96,74%.

На основу компарације и анализе ових статистичких податка, може се констатовати да су процесне одредбе у оба периода у погледу вршења увиђаја прописивале да увиђај врши истражни судија, односно јавни тужилац, а да је полиција ову радњу доказивања могла вршити само у хитним случајевима код судске истраге, односно изузетно, код тужилачке истраге. Међутим, презентовани резултати истраживања указују да се овај законски изузетак, често испољава само у формалном смислу, док у суштини, полиција углавном врши увиђај и то у судској истрази у просјеку 86,86% случајева, док у тужилачкој истрази тај проценат је још већи 96,74%⁷⁵⁰. Ово указује да се у квантитативном смислу, изузетак претворио у правило.

С друге стране, иако је број извршених увиђаја у јавнотужилачкој истрази знатно увећан за 25,51%, у односу на судску истрагу, ипак учешће јавног тужиоца у вршењу ове доказне радње се смањило. Наиме, тужилац је у односу на истражног судију у предходном трогодишњем периоду извршио 2275 увиђаја мање, што је требало бити обрнуто. Овакво слабо ангажовање тужилаштва у вршењу увиђаја и препуштање да полиција сама врши ову доказну радњу указује на чињеницу да јавни тужилац још увјек не поступа у цјелости у духу процесних одредби и не предузима одмах потребне мјере у циљу откривања кривичних дјела и проналажења њихових учинилаца, чиме, у том дијелу поступка, искључује себе из могућности да управља активностима полиције везаних за проналажење учинилаца кривичних дјела и обезбјеђења личних и материјалних доказа, што се свакако негативно одразило и на откривање непознатих учинилаца кривичних дјела. Види табелу 2 и 3 које слиједе.

⁷⁴⁷ Види табелу 1: „Статистички подаци МУП-а РС о броју извршених увиђаја за период 2000-2006 година“, на страни 124 овог рада.

⁷⁴⁸ Ибидем

⁷⁴⁹ Док код остала три ЗКП који су у примјени у БиХ, (ЗКП БиХ, ЗКП Ф БиХ и ЗКП БД БиХ) ова процесна одредба је нешто другачија: „полиција је дужна, након обавјештавања јавног тужиоца извршити увиђај“.

⁷⁵⁰ Види табелу 1 у овом раду на страни 124.

Табела 2.
Статистички подаци МУП-а Р.С. о откривању непознатих учинилаца кривичних дјела у примјени судске истраге

Година	Укупно кривичних дјела	Са познатим учиниоцима	Са непознатим учиниоцима	Откривено непознатих учинилаца
2000	4.874	1.694	3.180 / 65,24%	2.064 / 64,90%
2001	8.811	3.081	5.730 / 65,03%	3.507 / 61,20%
2002	9.555	2.820	6.735 / 68,30%	3.661 / 54,36%
укупно	23.240	7.595	15.645 / 67,32%	9.232 / 59,01%

Табела 3.
Статистички подаци МУП-а Р.С.⁷⁵¹ о откривању непознатих учинилаца кривичних дјела у примјени јавнотужилачке истраге

Година	Укупно кривичних дјела	Са познатим учиниоцима	Са непознатим учиниоцима	Откривено непознатих учинилаца
2004	14.038	3.699	10.339 / 73,65%	4.031 / 38,99%
2005	14.086	3.946	10.140 / 71,99%	5.399 / 53,24%
2006	13.476	4.282	9.194 / 68,22%	5.453 / 59,31%
укупно	41.600	11.927	29.673 / 71,33%	14.883 / 50,16%

С обзиром на презентовано стање, укупног броја извршених увиђаја како је наведено у табели бр. 1.⁷⁵² и евидентираних кривичних дјела у табели 2 и 3 овог рада, може се констатовати да је у трогодишњем периоду примјене јавнотужилачке истраге, број извршених увиђаја знатно увећан у односу на период судске истраге а самим тим и откривен већи број кривичних дјела из разлога како смо предходно описали, што је сасвим логично. Али, када се ради о кривичним дјелима са непознатим учиниоцем, како то табеле показују, стање је нешто другачије, па је стога интересантно сагледати постигнуте резултате полиције на њиховом откривању.

Имајући у виду да је у периоду јавнотужилачке истраге евидентиран знатно већи број кривичних дјела са непознатим учиниоцем, било би сасвим логично системом реципроцитета, да је бројчано више откривено и непознатих учинилаца тих кривичних дјела. Међутим, процентуално гледано више је откривено непознатих учинилаца кривичних дјела у вријеме примјене концепта судске истраге 59,01% у односу на трогодишњи посматрани период примјене концепта јавнотужилачке истраге кад је откривено 50,16% непознатих учинилаца кривичних дјела.

⁷⁵¹ Презентовани статистички подаци засновани су на званичним евиденцијама које се воде у МУП-а Републике Српске.

⁷⁵² Види табелу бр. 1 на страни 124 овог рада.

Ови обрађени статистички подаци могу да указују на чињеницу да су се у трогодишњем периоду примјене јавнотужилачке истраге постигли слабији резултати на плану откривања непознатих учинилаца кривичних дјела, у односу на судску истрагу, управо из разлога веома малог процента излазности тужилаца на лице мјеста и вршења увиђаја, па се стим у вези може извући и закључак да јавнотужилачка истрага није допринјела ефикаснијем откривању непознатих учинилаца кривичних дјела у односу на трогодишњи посматрани период примјене судске истраге. Ипак овај параметар није једини у циљу сагледавања утицаја јавнотужилачке истраге на ефикасност кривичног поступка у цјелини, у односу на судску истрагу.

Методолошки је сасвим оправдано узети и друге параметре а то је да се у различитим временским периодима примјене судске односно јавнотужилачке истраге, истражи и однос укупног броја предмета у раду, подигнутих оптужница након окончања истраге, обустава поступка и незавршених истрага, јер се на основу истраживања таквог односа једино може доћи до валидних резултата који тек онда могу послужити за доношење закључака да ли је ефикаснија судска или јавнотужилачка истрага. Ради потпунијег сагледавања таквог односа и оцјене стања слиједи два табеларна приказа.

Табела 4.

Годишњи извјештај Републичког тужилаштва Р.С. о окончаним истрагама када је у примјени био концепт судске истраге

Година	Нерјешени предмети из претх. године	Примљени предмети у извјештајном периоду	Укупан број предмета	Укупан број истрага	Обустава истраге	Поднијето оптужница	Неријешено истрага
2000	2.894	11.030	13.924	12.912	1.322/10,24%	3.384/26,21%	7.175/55,57%
2001	2.211	11.997	14.208	12.115	1.407/11,61%	3.300/27,24%	5.455/45,03%
2002	2.948	8.964	11.912	9.045	689/7,62%	2.697/29,82%	4.836/53,47%
укупно	8.053	31.991	40.044	34.072	3.418/10,03%	9.381/27,53%	17.466/51,26%

Табела 5.

Годишњи извјештај Републичког тужилаштва Р.С. о окончаним истрагама када је у примјени био концепт јавнотужилачке истраге

Година	Нерјешени предмети из претх. године	Примљени предмети у извјештајном периоду	Укупан број предмета	Укупан број истрага	Обустава истраге	Поднијето оптужница	Неријешено истрага
2004	6.523	8.811	15.334	5.744	811/14,12%	2.288/39,83%	2.645/46,04%
2005	13.330	8.710	22.040	9.798	1.481/15,11%	3.575/36,49%	4.742/48,40%
2006	12.836	8.853	21.689	10.236	1.667/16,29%	5.720/55,88%	2.849/27,83%
укупно	32.689	26.374	59.063	25.778	3.959/15,36%	11.583/44,93%	10.236/39,71%

Анализирајући ове податке из табеле 4 и 5, те компарацијом добијених резулата у оба посматрана трогодишња временска периода примјене судске, односно јавнотужилачке истраге, могу се сагледати оне битне чињенице које треба да укажу у којем концепту истраге се постиже већа ефикасност, што и јесте суштина и био циљ овог истраживања.

Наиме, анализом података из табела уочено је, да је у трогодишњем периоду примјене јавнотужилачке истраге било више предмета у раду у односу на трогодишњи период примјене судске истраге и то за 19019 или 47,49%. То се оправдава чињеницом да је извршен и већи број увиђаја у датом периоду, а самим тим и да криминалитет показује сталну тенденцију пораста. Међутим, иако је у овом периоду било више предмета у раду, мањи је број истрага него у периоду примјене концепта судске истраге и то за 8294 или за 24,34%, што указује, поред осталог, и на квалитетнији рад полиције под надзором тужиоца. Наиме, тужилац руководи истрагом од самог њеног почетка, тј. од тренутка сазнања да постоје основи сумње о почињеном кривичном дјелу. Тај нижи степен сумње наводи и обавезује тужиоца да од самог почетка истраге активно учествује у њој, односно да са више критичности и рестриктивности доноси одлуке о спровођењу истраге.

Посматрано с друге стране, иако је био мањи број истрага у трогодишњем периоду јавнотужилачке истраге услиједио је већи број обустава у односу на период судске истраге и то за 541 истрагу или 15,83%, што говори о томе да и поред појачаног квалитета рада полиције и тужиоца, јавни тужилац мора још више да усмјерава и надзире истрагу коју спроводе заједно, затим да јавни тужилац покаже још више активности и стручности у раду по истражним предметима, односно да полиција и тужилац остваре још тјешњу сарадњу почев од вршења увиђаја па до краја истраге и посвете пажњу сопственој стручности и стицању нових знања и вјештина потребних за још успјешније вођење истраге. Таквим односом смањиће се број обустава истрага и остварити још већа њена ефикасност. У сваком случају благовремена обустава истраге од стране јавног тужиоца растерећује судове, што омогућава ефикаснији кривични поступак, јер суд не мора да беспотребно губи вријеме по таквим предметима чији исход истраге је могао обуставити и јавни тужилац.

Посебно значајни показатељи на основу којих се могу изводити закључци у односу на ефикасност јавнотужилачке истраге односе се на број оптужења по завршеној истрази и на број незавршених истрага. У трогодишњем посматраном периоду примјене судске истраге укупно је по окончаној истрази услиједило 9381 оптужење, док је у трогодишњем периоду примјене јавнотужилачке истраге услиједило 11583 оптужења, што је више за 2202 оптужења или за 24,47% иако је у том периоду био мањи број вођених истрага. Такође, ако се упореди број незавршених судских истрага са незавршеним тужилачким истрагама долази се до сазнања да је већи број неријешених судских истрага за 7230 предмета или 41,39%, што није занемарљиво.

Ови презентовани резултати истраживања потврђују и несумњиво указују да јавнотужилачка истрага у односу на судску истрагу доприноси већој ефикасности поступка.

У другом дијелу овог истраживања, на све предходно, занимљив је закључак који се може извући из анкете, компарацијом вршних ставова бивших истражних судија, садашњих тужилаца, полицијских службеника и адвоката о вриједностима и предностима судске или тужилачке истрге. Мјерење ових вршних ставова није ни сасвим погрешно, ни сасвим тачно, али нама је важно оно што представља мишљење већег броја испитаника, односно њихова наклоност или ненаклоност тужилачкој, односно судској истрази, што свакако употпуњује резултате овог истраживања.

Узорак од 130 испитаника, равномерно распоређених на подручја оба ентитета, Брчко Дистрикта и ниво Босне и Херцеговине, је довољно репрезентативан за ово истраживање. У свакој од наведених средина, односно градова у којима су сједишта судова, тужилаштва и полиције, извршили смо анкетирање и то у: Сарајеву (Суд и тужилаштво БиХ, Сипа), (Врховни Суд и Тужилаштво Федерације БиХ и Кантонални Суд и Тужилаштво Кантона Сарајево, МУП Ф БиХ, МУП Кантона Сарајево), Брчко Дистрикту БиХ (Суд, Тужилаштво и полиција Брчко Дистрикта) и Бијељини (Основни и Окружни Суд, Окружно Јавно Тужилаштво, МУП-ПУ Бијељина), и обухватили смо по 10 јавних тужилаца који воде тужилачке истраге у Сарајеву, Брчком и Бијељини, тј. њих 30, по 10 овлаштених службених лица полиције у Сарајеву, Брчком и Бијељини, тј. њих 30, по 10 бивших истражних судија у Сарајеву и Брчком и 15 у Бијељини, тј. њих 35 и исто толико садашњих адвоката који су некада били истражне судије, тужиоци или полицајци.

Према налазима овог узорка резултати су донекле изненадили, у односу на очекивање и предпоставку. Наиме, основна или полазна предпоставка је била да ће се овај узорак, поларизовати тако што ће садашњи водитељи истраге (тужиоци и овлаштена службена лица полиције који им помажу у истрази) бити апсолутно у одбрани тужилачке истраге, насупрот бившим истражним судијама. При томе се очекивало да ће садашњи адвокати, (бивше истражне судије, тужиоци или полицајци), бити негдје у оквиру неутралног става. Међутим како се и очекивало бивше истражне судије су и надаље здушно за истраге које воде истражне судије, а садашње вође истрага (тужиоци и овлаштена службена лица) су, додуше у нешто блажем облику показали наклоњеност тужилачкој истрази, док су изненађење начинили адвокати, који су без неутралног става, у потпуности наклоњени тужилачкој истрази, види табелу број 6 која слиједи.

Анализом података из табеле, од укупно 35 анкетираних бивших истражних судија, њих 25 стоји у одбрану ранијег судског концепта истраге, док их 5 има неутралан став, а 5 је наклоњено садашњем тужилачком концепту истраге. Гледано по регијама у Сарајеву (Ентитет Федерација БиХ и ниво Босне и Херцеговине) од 10 анкетираних бивших истражних судија, 9 је наклоњено ранијој судској истрази, а један је наклоњен тужилачкој, док неутралних нема. У Брчко Дистрикту БиХ нешто је мањи проценат наклоњености судској истрази у односу на Сарајево, од 10 анкетираних бивших истражних судија, њих 6 је за судску истрагу, 2 је неутрално, а 2 нису за судску истрагу, већ су више наклоњени тужилачкој истрази. Што се тиче ентитета Република Српска, у Бијељини је анкетирано 15 бивших истражних судија, и од тога 10 је наклоњено судској истрази, 2 су за тужилачку истрагу, а 3 немају став, што је највећи проценат неутралности (већи и од Сарајева и од Брчког). Овом анализом ставова бивших истражних судија очигледно је да они здушно бране судску истрагу, гледано по регијама, а и у укупном прегледу, што се и очекивало.

Табела 6.

Анкетирани	САРАЈЕВО	БРЧКО ДИСТРИКТ	БИЈЕЉИНА	МЈЕРЕЊЕ СТАВОВА	УКУПНО
Истражне судије	1	2	2	наклоњени тужилашкој истрази	5
	0	2	3	немају став (неутрални)	5
	9	6	10	ненаклоњени тужилашкој истрази	25
Јавни тужиоци	6	7	7	наклоњени тужилашкој истрази	20
	2	2	1	немају став (неутрални)	5
	2	1	2	ненаклоњени тужилашкој истрази	5
Овлаштена службена лица	5	6	5	наклоњени тужилашкој истрази	16
	3	2	2	немају став (неутрални)	7
	2	2	3	ненаклоњени тужилашкој истрази	7
Адвокати	9	9	13	наклоњени тужилашкој истрази	31
	0	0	0	немају став (неутрални)	0
	1	1	2	ненаклоњени тужилашкој истрази	4
УКУПНО	21	24	27	наклоњени тужилашкој истрази	72
	5	6	6	немају став (неутрални)	17
	14	10	17	ненаклоњени тужилашкој истрази	41

Анализом података из табеле, од укупно 30 анкетираних јавних тужилаца, 20 је наклоњено тужилачкој истрази, 5 је ненаклоњено и 5 има неутралан став. Компарацијом ставова бивших истражних судија и садашњих тужилаца, евидентно је да и једни и други заступају и бране ставове „своје“ истраге. Потпуно су изједначени њихови неутрални ставови, као и ставови ненаклоњености судској или тужилачкој истрази, пет напрема пет анкетираних. Гледано по регијама, у Сарајеву од 10 анкетираних јавних тужилаца, 6 је наклоњено тужилачкој истрази, 2 су неутрални и 2 су ненаклоњена. У Брчко Дистрикту БиХ мало је већи проценат наклоњености (у односу на регију Сарајева) тужилачкој у односу на судску истрагу, 7 јавних тужилаца је за, 2 су неутрална и 1 је ненаклоњен тужилачкој истрази. У ентитету Република Српска, регија Бијељина, од 10 анкетираних јавних тужилаца, 7 је наклоњено тужилачкој истрази (исто као и у Брчко Дистрикту), 1 има неутралан став и 2 су ненаклоњени.

Из ове анализе видљиво је да, садашње вође истрага (јавни тужиоци) су такође очекивано, показали наклоњеност тужилачкој истрази (и по регијама и укупно), али у нешто блажем облику у односу на истражне судије који су процентуално дали већу наклоњеност „својој“ судској истрази.

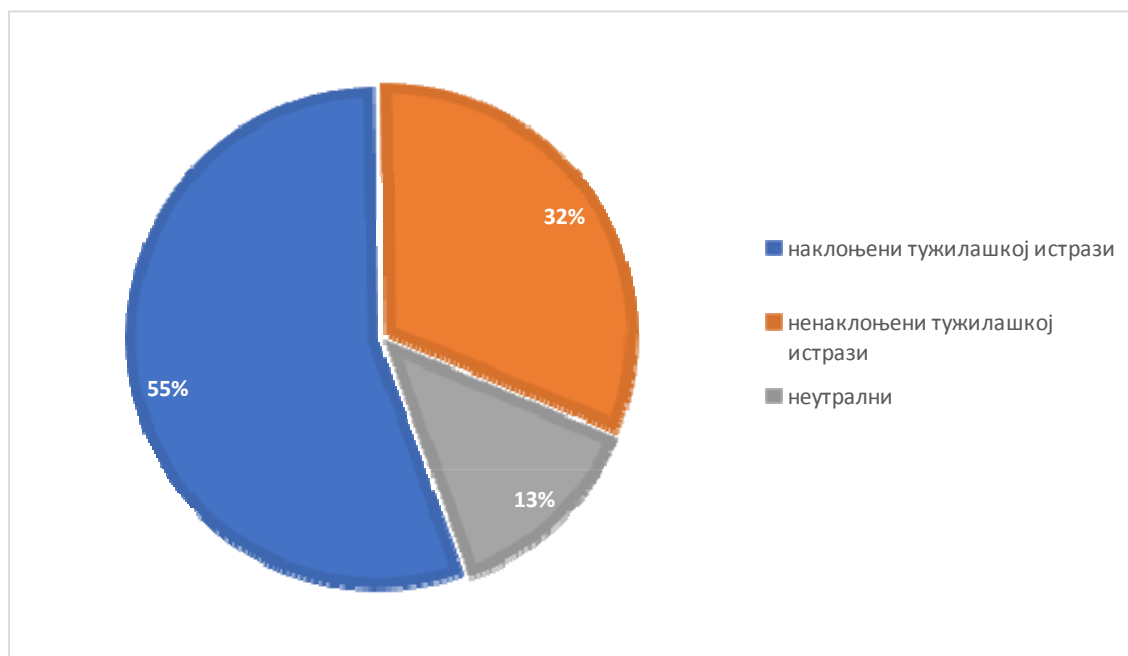
Прегледом и анализом података који се односе на овлаштена службена лица, од укупно 30 анкетираних, њих 7 је наклоњено судској истрази, што је највећи проценат наклоњености у односу на тужиоце и адвокате, а очекивало се супротно да адвокати са својим ставовима дају благу предност судској истрази у односу на тужиоце и полицајце. Такође овлаштена службена лица имају највише и неутралних ставова, 7 од укупно 30, што је такође изненадило очекивања у односу на истражне судије који су имали 5, тужиоце 5 и адвокате који су били без неутралних ставова јер су неочекивано дали огромну подршку и наклоњеност тужилачкој истрази. Гледајући стање по регијама, у Сарајеву од 10 анкетираних ОСЈ, 5 је наклоњено тужилачкој истрази, 3 је неутрално и 2 су ненаклоњена. У полицији Брчко Дистрикта, од 10 анкетираних ОСЈ, 6 је наклоњено тужилачкој истрази, (што је највећи проценат наклоњености у односу на Сарајево 5 и Бијељину 5), 2 је неутрално и 2 су ненаклоњена (као и у Сарајеву). У ентитету Република Српска, регија Бијељина, стање је готово потпуно идентично као и у полицији ентитета Федерације БиХ и Сипи, од 10 анкетираних ОСЈ, 5 је наклоњено тужилачкој истрази, 2 је неутрално и 3 је ненаклоњено.

У укупној анализи ових података, евидентно је да и ОСЈ, (њих 16 анкетираних од укупно 30), дају наклоност тужилачкој истрази у Босни и Херцеговини, додуше у нешто мањем проценту у односу на јавне тужиоце (њих 20) и адвокате (њих 31), док их је 7 неутрално и 7 од 30 је ненаклоњено тужилачкој истрази.

Анализом података из табеле који се односе на адвокате, као контролну групу, евидентно је да је мјерење ставова адвоката апсолутно показало наклоњеност тужилачком концепту истраге, насупротив свих очекивања. Чак ставови адвоката су убједљивији у наклоњености тужилачкој истрази у односу на јавне тужиоце и ОСЈ. Од укупно 35 анкетираних адвоката, 31 је наклоњен тужилачкој истрази (код јавних тужилаца од 30 анкетираних јавних тужилаца, 20 је наклоњено тужилачкој истрази, а код ОСЈ од 30 анкетираних ОСЈ, 16 је исказало наклоњеност тужилачкој истрази). Као што се види из анализе, веома мали број анкетираних адвоката (њих 4) је исказало ненаклоњеност тужилачкој истрази, а неутралних није било, док је неутралних било и код јавних тужилаца 5 и код ОСЈ 7, што указује на изненађујуће велику наклоњеност ове контролне групе тужилачком концепту истраге. Гледано и по регијама готово идентична ситуација је и у Сарајеву, и у Брчко Дистрикту и у Бијељини, са апсолутном подршком наклоњености тужилачкој истрази, 9 у Сарајеву од 10 анкетираних, 9 у Брчко Дистрикту од 10 анкетираних и 13 у Бијељини од 15 анкетираних адвоката. Нико од њих по регијама није имао неутралан став, дакле, потпуно су били опредељени за тужилачки концепт истраге.

У графикону који слиједи приказани су укупни резултати истраживања, односно мјерни ставови анкетираних бивших истражних судија, садашњих јавних тужилаца, овлаштених службених лица и адвоката.

Графикон

Анализом датих резултата и погледом на графикон очигледно је, да је већина испитаника (72 од укупног броја анкетираних 130) исказала наклоњеност тужилачкој истрази, што процентуално износи 55%. Изненађујуће, највећу наклоњеност исказали су адвокати, њих 31 од укупно 35 анкетираних, нешто мању наклоност исказали су јавни тужиоци, њих 20 од укупно 30 анкетираних, и овлаштена службена лица полиције, њих 16 од укупно 30 анкетираних. Такође и 5 бивших истражних судија је исказало наклоњеност тужилачком концепту истраге, док је остала већина истражних судија, њих 25 од укупно 35 анкетираних, очекивано исказала наклоњеност „свом“ судском концепту истраге. Веома мали проценат наклоњености судској истрази исказали су јавни тужиоци, њих 5 од укупно 30 анкетираних, 7 ОСЈ од укупно 30 анкетираних, и 4 адвоката од укупно 35 анкетираних. Укупан број испитаника који су ненаклоњени тужилачкој истрази је 41 од укупно 130 анкетираних, што процентуално износи 32% а неутралних је било 13% или њих 17 који нису нити наклоњени нити ненаклоњени судској или тужилачкој истрази. Збир од 41 ненаклоњен тужилачкој истрази и 17 неутралних не прелази половину од укупног броја анкетираних, а, са друге стране, већина 72 од укупно 130 анкетираних, који су исказали наклоњеност тужилачкој истрази, указује да је ово истраживање апсолутно потврдило оправданост увођења тужилачке истраге у Босни и Херцеговини.

ЗАКЉУЧАК

Приликом израде овог рада, а у оквиру подјелих тематских цјелина, основни закључци до којих смо дошли, на основу сопствених запажања, практичних искустава и убјеђења аутора која су наравно субјективна, па самим тим и подложна даљем провјеравању и преиспитивању, могли би све закључке да сврстамо према областима на које се односе, у четири основне групе.

Прву групу чине закључци који се односе на суштину дефинисања појма увиђаја, те основне елементе нормативног одређења појма, предмета и сврхе увиђаја и његов криминалистички аспект. Другу групу закључака чине аргументовани теоријски одговори, односно разлози озакоњења јавнотужилачке истраге у Босни и Херцеговини и увиђаја у оквиру ње а трећа група закључака се односи на законодавно правно уређење увиђаја према позитивном праву Босне и Херцеговине. Последњу четврту групу закључака чине закључци који се односе на доказни кредибилитет увиђаја у кривичном поступку и приједлозима типа „*de lege ferenda*“ као путоказ законодавцу за стварање будуће нормативне основе за повећање ефикасности и ефективности утврђивања чињеница, посредством увиђаја.

I

Сагледавајући увиђај као сложени институт, кривичнопроцесног права и криминалистике, можемо га најпотпуније дефинисати, као скуп разноврсних криминалистичких (тактичко-техничких) радњи, које се предузимају на мјесту догађаја или на неком другом мјесту (тј. мјесту гдје се могу пронаћи трагови и предмети), од стране увиђајног органа или лица која му помажу (вјештаци и стручна лица одговарајуће струке), а у ситуацији када је за утврђивање или разјашњавање какве важне чињенице у поступку, потребно непосредно опажање, те уз обавезу увиђајног органа да сачини записник, који има значај доказа, а све у циљу прикупљања криминалистички релевантних информација, за будући кривични поступак.

Према томе, увиђај је основна процесна радња примарно првог захвата, чија се функција и природа исцрпљује у томе да буде радња проналажења, прикупљања, фиксирања, обиљежавања, мјерења, бројања и испитивања трагова, описивања, скицирања, фотографисања, мулажирања, компаративног упоређивања, тумачења и оцјене доказа. Самим тим, увиђај има изузетно велику доказну вриједност и то нарочито када се предузима у најкраћем могућем року, по сазнању за извршено кривично дјело те у складу са ЗКП и исправним криминалистичким приступом на мјесту догађаја. То је један од највјеродостојнијих начина утврђивања чињеница и чињеничног стања у кривичном поступку, јер се чињенице откривају и утврђују непосредним чулним опажањем или путем помагала, од стране увиђајног органа.

Увиђајно посматрање је неодвојиво повезано с радном дјелатношћу и на тај начин представља активан однос увиђајног органа према објектима увиђаја, који се нипошто не састоји само од пасивних опажања. Посматрачка дјелатност увиђајног органа је и чулна и теоретска (постављање циљева и задатака увиђаја, планирање верзија) и организационо практична (долазак на мјесто догађаја, организовање увиђаја, кориштење криминалистичко тактичких, техничких и других метода и средстава, предузимање увиђајних радњи, експериментисање у току увиђаја и сл.) Дакле, структура криминалистичког посматрања код увиђаја се разликује од свакодневног лаичког посматрања. Увиђајни орган примјењује специфична средства посматрања и посебна средства за проналажење, фиксирање и конзервирање криминалистички релевантних материјалних информација. Ријеч је о кориштењу специјалних материјалних и концептуалних средстава која посматрању код увиђаја дају изразити квалитет, који недостаје свакодневном опажању.

Увиђај се, дакле, не исцрпљује у голом чулном опажању, него је систем радњи с богатим садржајем, по коме се и разликује од осталих доказних радњи. Увиђајна дјелатност не може се свести само на дјелатност проналажења и фиксирања стварних доказних информација, без њиховог истовременог оцјењивања. Та дјелатност је увјек јединство чулне дјелатности, теоријског мишљења и практичне дјелатности, дакле, систем радњи. Приликом разјашњавања кривичних дјела, на увиђају тежи се својеврсном враћању у прошлост, кроз објашњавање, мисаоном реконструкцијом, свих фактора који су довели до настанка одређеног кривичног догађаја, односно, прије свега, наступања последице, која је у центру пажње, јер се углавном од ње полази, да би се том мисаоном ретроверзијом извео закључак о узроку и свим другим чиниоцима који су на било који начин повезани у сложеном узрочно - последичном ланцу. Увиђајна екипа на увиђају мора оцјенити све расположиве информације из стварних и персоналних извора (објективне и субјективне информације). При томе они морају познавати и владати тактичким и техничким криминалистичким искуством и методама, дакле, способностима спознаје које се тичу дешифровања материјалних носилаца информација, (сигнала) у виду трагова и предмета кривичног дјела. Упоредо с процесом дешифровања одвија се и процес оцјењивања тих материјалних носилаца информација. Вјештина логичког размишљања главна је карактеристика рада криминалиста на увиђају, а извођење доказа и потврђивање (верификација) добивених закључака, основни је задатак. Ријеч је о посебној интелектуалној активности, коју морају развити криминалисти желе ли открити и објаснити кривично дјело или догађај. Закључци о неким чиниоцима у оквиру тог узрочно последичног ланца, се изводе са сигурношћу, јер су поткријепљени доказима, док се други закључци формулишу у облику више претпоставки у различитим варијантама, на основу утврђених индиција, подложних даљем провјеравању, путем криминалистичких верзија.

Планирање криминалистичких верзија, есенцијални је елеменат увиђаја. Увиђајни орган и друга стручна лица која учествују у вршењу увиђаја требају планирати верзије већ на самом почетку вршења увиђаја тј. у информативно-оријентацијској фази увиђаја. Верзије требају бити постављене приликом примања првих доказних информација о кривичном дјелу или догађају и починиоцу, те у ходу увиђаја се морају стално планирати нове и провјеравати и одбацивати раније (тзв. елиминација верзија). Оне служе као мисаони инструменти без којих се не могу пронаћи нове релевантне чињенице за

конкретни случај. Захваљујући криминалистичким верзијама увиђајни орган може успоставити потребну релацију између опажених и до тог часа неоткривених чињеница. Криминалистичке верзије су путоказ, усмјеривачи приликом вршења увиђаја и његов су интегрални дио.

Оно што карактерише правилно провођење увиђаја јесте да увиђајна екипа и други учесници у увиђају активно истражују и проучавају материјалну ситуацију на лицу мјеста. Увиђајни орган у току вршења увиђаја ствара модел кривичног догађаја, свјесно трага, истражује објекте увиђаја. Објекат (предмет) увиђаја може бити било шта, без обзира гдје се налази, под условом да је тај објекат доступан и да је у одређеној релевантној вези с кривичним дјелом или догађајем. Највећи дио објеката увиђаја налази се на мјесту извршења кривичног дјела. Објекат увиђаја могу бити мјеста, ствари и жива бића, а појављују се као предмет увиђаја ако постоји вјероватноћа да на себи носе одређене материјалне носиоце информација (сигнале). Израз су структуралних промјена у одређеној средини, изазваних припремањем, покушајем или извршењем кривичног дјела или догађаја. Успјех и каквоћа кривичног поступка зависи о каквоћи и количини, те правовремености проналажења и обезбјеђења носилаца материјалних информација.

Имајући у виду наведено, увиђај представља један од најважнијих процесноправних проблема, једно од централних питања кривичног поступка, које се поставља у вези са кривичним дјелом (деликтом), односно његовим извршиоцем, оштећеним или самом жртвом. Он је један од највјеродостојнијих начина утврђивања чињеница и чињеничног стања у току истраге и на главном претресу, јер се чињенице откривају и утврђују непосредним чулним опажањем од стране увиђајног тима, односно полицијског службеника, криминалистичког техничара, тужиоца, судије, вјештака и других стручних лица која присуствују вршењу увиђаја. Наиме, увиђај је снажно процесно - доказно средство, односно институт кривичног поступка, гдје сам орган који води поступак лично и непосредно утврђује и разјашњава важне чињенице, разјашњавајући и сам кривични проблем.

Законска дефиниција увиђаја, као што видимо, у основу ове истражне радње ставља непосредно чулно опажање које се предузима за утврђивање важне чињенице у поступку. Оваква концепција увиђаја која се годинама заснива на непосредном чулном опажању важних чињеница које је овлаштени орган предузео у поступку и на начин прописан законом је опште прихваћена и у Босни и Херцеговини од стране теоретичара и практичара кривичног процесног права. Сва четири Закон о кривичном поступку који су у примјени у БиХ, конституишу фактички процесноправни основ, испољен кроз ситуацију да је за утврђивање какве важне чињенице у поступку, потребно непосредно (директно)⁷⁵³ опажање. У кривичнопроцесној терапији се истиче да је Закон на овај начин предвидио само материјални услов за спровођење увиђаја. Законом није прописана форма нити нека процесна правила за вршење ове процесне радње, те се у стварности спроводи по криминалистичко-техничким правилима.

⁷⁵³ Једино ЗКП Ф БиХ умјесто ријечи непосредно користи одредницу „директно“

Дакле, приликом предузимања увиђаја орган поступка ће по правилу затражити помоћ стручног лица или вјештака форензичке, саобраћајне, медицинске, машинске, електро, геодетске или друге струке, које ће, по потреби, предузети и проналажење, прикупљање, фиксирање, мјерење, бројање и испитивање трагова, компаративно упоређивање, описивање, скицирање, фотографисање, мулажирање, проналажење микротрагова који се и не могу опазити чулима и сл⁷⁵⁴. Примјеном криминалистичко техничког инструментарија: лупа, микроскоп, разне хемикалије, аргенторати, раније невидљиви (латентни) трагови се чине видљивим тако да их тужилац и овлаштено службено лице може непосредно уочити на лицу мјеста и утврдити њихово присуство током вршења увиђаја. Када тужилац или овлаштено службено лице приликом вршења увиђаја, на примјер, посматра изазван траг отиска прста (или било који други микротраг), на лицу мјеста он непосредно, чулом вида утврђује његово присуство. На овај начин стручна лица и вјештаци само помажу органу поступка да квалитетно обаве увиђај, док орган поступка на описан начин непосредно опажа чињенице и записнички их констатује.

Мислимо да је погрешно схватање криминалиста који приликом проналажења микротрагова потпуно искључују чулно (непосредно) опажање руководиоца увиђаја. Њихово чврсто заступање тезе о посредном опажању увиђајног органа није прихватљиво. Такође није прихватљива ни теза о посредном опажању увиђајног органа ангажовањем стручних лица криминалистичко техничке или друге струке и вјештака. Прихватање ове тезе, много је опасно, јер би се дошло до закључка да неке чињенице на лицу мјеста приликом вршења увиђаја, тужилац или овлаштено службено лице нису опазили сами, већ их опажају посредно (оно што им саопште) уз помоћ стручних лица криминалистичко техничке или друге струке или вјештака. Тиме би се дошло до апсурдне ситуације, да увиђајни орган (тужилац или овлаштено службено лице) на увиђају, потписује и одговара за откривене чињенице иза којих не стоје јер их непосредно нису опазили и пронашли, што би довело у питање доказни значај ове битне истражне радње. Наиме, када руководиоца увиђаја користи стручно лице криминалистичко техничке или друге струке, он уз његову помоћ и ангажовање открива специфичне трагове које не би био у стању да пронађе сам, нпр. код пожара, авионских или жељезничких несрећа и др. компликованих случајева. Стручно лице или вјештак указује руководиоцу увиђаја и на микротрагове и субмикротрагове и њихово постојање који их непосредно чулно опажа и записнички констатује. Уколико неке трагове треба вјештачити како би се декодирала њихова доказна информациона вриједност, онда се и они непосредно опажају чулом вида од стране увиђајног органа, констатује се и записнички фиксира њихово постојање на одређеној локацији и тиме добијају значај доказа.

Имајући у виду наведено, можемо закључити да вршење увиђаја није само просто чулно непосредно опажање властитим чулима макротрасолошке ситуације на мјесту увиђаја, него и микротрасолошке ситуације, гдје је потребна широка примјена метода и средстава тзв. инструменталног увиђаја.

⁷⁵⁴ Микротрагови се не могу опазити чулима, до њих се долази мисаоном реконструкцијом на лицу мјеста, на основу анализе макро објеката, пронађених предмета и голим оком видљивих трагова, затим планирањем верзија и коришћењем инструментарија за њихово фиксирање.

II

Тужилачки концепт истраге озакоњен је реформом кривичног законодавства у Босни и Херцеговини 2003. године. Ранијој судској истрази која је била у примјени у Босни и Херцеговини све до 2003 године, се приговарало да је била кабинетска и спора, те да је дуго трајала, да је увиђај спроводио истражни судија и да се често чекало на његов долазак на лице мјеста, да је позиција јавног тужиоца била доста пасивна, да се главни претрес сводио на репризу истраге и да такав концепт истраге није доприносио жељеној ефикасности кривичног поступка. Свјесни свега тога, а и чињенице око које се и научна и стручна јавност сложила, јесте да такав судски концепт истраге треба промјенити, и увести јавнотужилачку истрагу што је и учињено.

Евидентно је да је наш ранији кривични поступак био, претјерано растегнут и неке фазе кривичног поступка су се непотребно дуплирале што је било карактеристично за однос преткривичног поступка и истраге. Крајње нерационално је било у том поступку да јавни тужилац у многим ситуацијама дјелује као сувишни посредник између полиције која је обавила свој дио посла у преткривичном поступку и суда пред којим треба да се одвија кривични поступак. Јавни тужилац је у судској истрази, рутински прихватао скоро сваку кривичну пријаву поднијету од стране полиције, и практично, њен садржај преносио у свој оптужни акт, не укључујући се уопште у истрагу. Данашња јавнотужилачка истрага значајно убрзава кривични поступак, јер су у истрази која је повјерена јавном тужиоцу, спојени елементи некадашњег преткривичног поступка и судске истраге, што омогућава брже рјешавање кривичне ствари. За разлику од процесних радњи које је раније предузимао истражни судија у судској истрази, полицијске и тужилачке радње у јавнотужилачкој истрази нису оптерећене процесним формама и због тога су брже, лакше и економичније.

Наиме, јавни тужилац се у тужилачкој истрази чини знатно активнијим већ у процесу прикупљања првих доказа на увиђају, што му омогућава да касније, ако се поступак настави пред судом, боље познаје чињеничне и правне елементе кривичне ствари која је предмет поступка. Јавни тужилац увјек има увид у цјелокупан ток истраге, било да самостално предузима радње доказивања или надзире рад овлаштених службених лица чиме се обезбјеђује законитост прикупљених доказа полицијских службеника. У судском концепту истраге јавни тужилац је поприлично био пасиван и ослањао се углавном на оно што полиција и истражни судија прикупе и доставе њему, што није у складу с његовом основном функцијом кривичног гоњења.

У јавнотужилачкој истрази кривични суд се растерећује у одређеној мјери, није више обавезан вршити увиђај и није надлежан за спровођење истраге и може се више посветити заштити основних људских права и слобода, те се више може фокусирати на своју основну функцију, а то је пресуђивање кривичне ствари. Тужилачки концепт истраге је далеко процесно чистији и у правном смислу поштеније рјешење, које су стога и прихватиле многе савремене и демократске државе, јер су тужилачки докази ипак само докази странке која је у функцији кривичног гоњења и они се касније морају додатно судски оснажити, или обрнуто, девалвирати у кривичном поступку.

Такође, један од аргумената који говори против судске, а у прилог јавнотужилачкој истрази јесте и адекватнији начин регулисања одговорности за неефикасност истраге. Раније се у судској истрази, одговорност за неефикасност истраге могла без проблема и без имало посљедица пребацити са јавног тужиоца на истражног судију или органе унутрашњих послова, и обрнуто, што у јавнотужилачком концепту истраге није могуће, јер је јавни тужилац *dominus litis* предходног поступка.

Јавни тужилац према важећем Закону о кривичном поступку Босне и Херцеговине, постаје централни субјект одлучивања, вођења и усмјеравања истраге. Проширивање надлежности у корист јавног тужиоца, ствара додатни квалитет у кривично процесном законодавству, који гарантује доследно поштовање законских норми у истрази, чија законска одређеност доприноси процесној вриједности мјера и радњи предузетих током истраге, које сада, без обзира да ли биле предузете од стране јавног тужиоца или овлашћених службених лица, имају додатну законску тежину и доказну вриједност у кривичном поступку.

Наиме, јавнотужилачка истрага ствара могућност за координисано поступање јавног тужиоца и овлашћених службених лица, при чему долази до изражаја комбинација практичних криминалистичких знања и метода, која примјењују овлаштена службена лица са процесном орјентисаношћу јавног тужиоца под чијим надзором се проводе активности овлашћених службених лица. Овакав вид сарадње несумњиво умањује могућност да овлаштена службена лица својим поступањем умање процесну вриједност прибављених доказа, али истовремено омогућава и јавним тужиоцима да врше усмјеравање истраге, уз потпуно уважавање начела криминалистике, чиме се ствара оптимална комбинација дуалистичког, кривично процесног и криминалистичког дјеловања усмјереног на откривање и расвјетљавање кривичних дјела.

Анализа одредби Закона о кривичном поступку, посматрана са аспекта одређивања, вођења и окончања истраге недвосмислено потврђује хипотезу, да је јавни тужилац главни, одлучујући фактор у истрази. Ова тврдња првенствено почива на прецизној законској уређености кривичнопроцесног законодавства у БиХ, Федерацији БиХ, Републици Српској и Брчко Дистрикту БиХ, чије су измјене из 2003. године јавног тужиоца ставиле у средиште истраге, редифинишући суштинске одредбе сва четири ЗКП у БиХ, чиме је створена законска надлежност и обавеза јавног тужиоца у погледу сувереног и непосредног руковођења истрагом. Јавни тужиоци кроз кориштење властитих овлашћења директно усмјеравају истрагу, управљајући радом овлашћених службених лица, одређујући потребна вјештачења, саслушавајући свједоке и испитујући осумњичене, те предузимајући и друге радње до окончања истраге, чиме засигурно постају одлучујући фактор истраге.

Иако Закон у средиште истраге поставља јавног тужиоца који је једини овлашћен за одређивање и вођење кривичне истраге, постоје одређене мјере и радње за чије самостално предузимање под законом утврђеним условима, надлежност имају овлаштена службена лица уз обавезу накнадног обавјештавања тужиоца (члан 218 ст. 3 и члан 220 ст. 1). Закон овлашћеним службеним лицима у члану 219 став 5 намеће обавезу да и после подношења извјештаја јавном тужилаштву, у случају да сазнају за нове чињенице, доказе

или трагове кривичног дјела прикупљају обавјештења и подносе извјештај јавном тужилаштву као допуну предходно поднесеног извјештаја чиме се на индиректан начин овлашћеним службеним лицима, односно полицији сугерише усмјерена самоиницијативност у предузимању на закону заснованих и са криминалистичког аспекта оправданих мјера и радњи на откривању нових кривичних дјела почињених од стране већ пријављеног лица, откривање извршиоца кривичног дјела за које је предходно поднесен извјештај, нових чињеница доказног карактера или нових судионика у кривичном дјелу.

Дакле, нови кривични поступак објединио је ранији преткривични поступак и поступак истраге у једну јединствену истрагу, коју спроводи, којом руководи или коју надзире јавни тужилац, као изворни носилац истражних овлашћења. Ово обједињење има један изузетан значај јер јавном тужиоцу омогућава да од самог откривања кривичног дјела тј. извршеног увиђаја, па до краја истраге, усмјерава истражни поступак у смјеру који ће му омогућити ефикасно изношење предмета пред суд, односно подизање и заступање оптужнице на главном претресу. У вези с тим, овакво обједињење ранијег преткривичног поступка и поступка истраге омогућава јавном тужиоцу да од самог сазнања о постојању основа сумње да је почињено кривично дјело, путем надзора и руковођења истрагом обезбједи законитост прибављања доказа, односно формалну исправност прибављених доказа.

Поред тога овакво обједињење омогућава јавном тужиоцу да формира мултидисциплинарне истражне тимове састављене од различитих институција и агенција за провођење закона (полиције, разних инспекција, царине, сипе, пореских управа итд.), те му омогућава да правилном подјелом рада и координацијом свих субјеката који су ангажовани у истрази, има цјеловиту слику истраге и њених резултата, како у појединим сегментима, тако и резултата истраге као цјелине. Поред измјењене улоге јавног тужиоца, који је ступањем на снагу новог Закона о кривичном поступку, постао својеврсни „менаџер истраге“ измјенила су се и овлашћења овлашћених службених лица у истражном поступку.

Надлежности и овлашћења полиције су такође новим Законом о кривичном поступку у знатној мјери измјењена, при чему се некадашњи предистражни кривични поступак који је био у директној надлежности органа унутрашњих послова трансформисао и утопио у истрагу која је сада у надлежности јавног тужиоца. За разлику од времена важења предходног Закона о кривичном поступку, нови закон из 2003. године је ограничио надлежности овлашћених службених лица у више домена. Планирање и реализација мјера и радњи на расвјетљавању кривичних дјела у преткривичном поступку током важења предходног Закона о кривичном поступку је била у приоритетној надлежности органа унутрашњих послова, док су исте радње сада у надлежности јавног тужиоца. Са аспекта предузимања мјера и радњи на откривању и расвјетљавању кривичних дјела, овлаштена службена лица су упућена на јавног тужиоца под чијим је надзором, односно на основу чијих наредби и уз чије обавјештавање је могуће предузимање одређених истражних радњи. Полиција је важећим Законом о кривичном поступку за разлику од ранијих законских рјешења стављена на располагање јавном тужиоцу гдје се појављује као изричито извршни субјект истраге, са релативно ограниченим могућностима самосталног дјеловања.

Често чујемо данас коментаре да се јавни тужилац недовољно укључује у истрагу. Наведени коментари са аспекта законских рјешења су неутемељени, јер Закон о кривичном поступку јавном тужиоцу додјељује централну улогу у истрази. Наиме, јавни тужилац је од првог сазнања за основ сумње о кривичном дјелу обавјештен и усмјерава цјелокупно поступање полиције. Укључивање у истрагу је фактичко питање, које зависи од карактера радњи, као и самог схватања јавног тужиоца, да ли треба да изађе на увиђај и у ком обиму се треба укључивати у даљи ток истраге. Посебно је питање самог броја јавних тужилаца, и њихове стварне могућности да континуирано и потпуно буду укључени у ток истраге од њеног почетка тј. вршења увиђаја, па до краја, по сваком кривичном предмету.

Ипак, можемо констатовати да је модел јавнотужилачке истраге који је у примјени у БиХ од 2003. године донио значајније новине у тактици и стратегији истраге. Актуелни истражни поступак је ипак у извјесној мјери унаприједио ефикасност кривичног поступка у Босни и Херцеговини, јер је ранији преткривични поступак и поступак истраге обједињен у јединствену истрагу у оквиру које се данас проводи увиђај.

III

Законодавно правно уређење увиђаја према позитивном праву Босне и Херцеговине, њених ентитета Федерације БиХ, Републике Српске и Брчко Дистрикта БиХ, чини суштину овог закључка и састоји се у томе да су, сва четири ЗКП који су у примјени у БиХ, преузела ранија законска овлаштења института увиђаја која су била на снази до 2003. године јер је оцјењено да одговарају потребама и циљевима новог кривичног поступка, стом разликом да увиђај више не врше истражне судије као у судској истрази, већ је у надлежности јавног тужиоца и овлаштених службених лица у новом јавнотужилачком концепту истраге.

Анализом ова четири Закона (ЗКП БиХ, ЗКП Ф БиХ, ЗКП РС и ЗКП БД БиХ), и на основу теоријског истраживања извршеног у овом раду, постављена општа хипотеза да је увиђај и за судску и за јавнотужилачку истрагу правно веома оскудно дефинисан и детерминисан, може се сматрати потврђеном. Закон о кривичном поступку, стари а и нови, посвећује увиђају на директан начин неколико одредби. Ове одредбе нису најпрецизније дате у погледу процесног карактера увиђаја, а и у погледу форме у којој се фиксирају резултати увиђаја. ЗКП не регулише ближе материју увиђаја, како тактички, тако ни методолошки, већ само даје правни основ (материјални услов) за провођење те процесне (истражне) радње.

Ову веома важну доказну (истражну) радњу предузима орган кривичног поступка по службеној дужности, када је за утврђивање неке важне чињенице потребно непосредно (директно) опажање. Законом, дакле, није прописана никаква форма нити нека процесна правила за вршење ове процесне радње, па се у стварности спроводи по криминалистичко-техничким правилима. При томе се користе разни технички инструменти и средства чијим

кориштењем руководи орган који обавља увиђај, а непосредно их употребљавају и њима рукују стручна лица.

Приликом предузимања увиђаја орган поступка ће по правилу затражити помоћ стручног лица криминалистичко техничке или друге струке. Улога стручних лица криминалистичко-техничке или друге струке, као и вјештака на увиђају, помоћи ће сигурно у проналажењу, обезбјеђењу или описивању трагова, (посебно микротрагова и субмикротрагова), вршењу потребних мјерења и снимања, сачињавању одређених скицу и фотодокументације као и прикупљању и других података. Будући да се микротрагови и субмикротрагови не могу непосредно опажати чулима, него путем помагала (лупа, микроскоп, разне хемикалије и др.) нужно је кориштење ових преносних (помоћних) криминалистичко - техничких средстава и метода, на увиђају. На овај начин стручна лица и вјештаци само помажу органу поступка (тужиоцу и ОСЈ) да чулом вида непосредно уоче присуство било ког латентног трага и записнички га констатују.

Такође, нити један од Закона о кривичном поступку у Босни и Херцеговини не предвиђа ни посебан формални услов за спровођење увиђаја. Посебан формални услов за предузимање увиђаја не постоји, али постоје извјесни формални аспекти вршења одређених радњи од стране овлаштених службених лица када спроводе увиђај и односе се на: дужност обавјештавања о томе јавног тужиоца и омогућавања да он врши руковођење и надзор над радом овлаштених службених лица.

Рок за обавјештавање јавног тужиоца зависи од врсте кривичног дјела, односно запријеђене казне за конкретно кривично дјело за које постоје основи сумње да је извршено. Уколико се ради о кривичном дјелу за које је запријеђена казна затвора до 5 година, тај рок је седам дана, а за кривична дјела гдје је запријеђена казна затвора преко 5 година о основама сумње јавни тужилац се одмах мора обавјетити.

Понекад у пракси увиђајних органа, није увјек потпуно извјесно или сасвим сигурно о којем се тачно кривичном дјелу ради, тј. да ли је у питању кривично дјело запријеђено казном до или преко пет година затвора. Исто тако, некада може на први поглед изгледати да је у питању блажи облик кривичног дјела, а да се потом испостави да је, у ствари, у питању тежи облик кривичног дјела. Стога се може догодити да овлаштена службена лица погријеше у таквој процјени, односно да не буду сигурна у односу на праву тежину кривичног дјела о коме се ради. Начелно би они увјек морали да пођу од претпоставке да је у питању теже кривично дјело (што се у пракси и дешава), те да одмах обавјесте јавног тужиоца и омогуће му руковођење и надзор над својим радом, јер је од такве евентуално погрешне оцјене мања штета, него обрнуто, да сматрају да се ради о лакшем дјелу, те да о томе не обавјесте јавног тужиоца, а да се касније испостави да је ипак у питању теже кривично дјело запријеђено казном затвора преко пет година.

Вршећи увиђај дешава и то да овлаштена службена лица (вјероватно услијед поимања своје позиције да увјек морају тражити упуте јавног тужиоца и чекати његов одговор), изласком на лице мјеста „приоритет“ дају статичкој фази увиђаја, а да се најчешћи пропусти праве у динамичкој фази (прије свега пропусти у вези са одређеним вјештачењима и сл.). Један од пропусти ове врсте (нпр. полицајац који је вршио увиђај

саобраћајне незгоде на лицу мјеста), није одредио потребна вјештачења у погледу техничке исправности возила или трагова кочења од стране инжењера саобраћајне струке, па је у унутрашњој истрази која је вођена против њега, изјавио „да није ништа хтио предузимати на своју руку без сагласности тужиоца“. Овдје се очито ради о погрешном поимању одредби ЗКП које могу произвести исте посљедице као и, примјера ради, непотребно одлагање у предузимању радње увиђаја (нпр. чекајући да се тужилац одлучи хоће ли излазити на лице мјеста или не).

Имајући у виду наведено, свјесни важности увиђаја као радње доказивања, али и пропуста који се догоде у њеном предузимању (не гајећи илузије да их неће бити и убудуће, јер нема идеалног увиђаја), цијенећи досадашња искуства, те одредбе сва четири анализирана Закона о кривичном поступку у БиХ, који регулишту ову материју може се закључити следеће:

- Правила криминалистике, у вези са предузимањем ове радње доказивања, су веома значајна и битна и од њиховог придржавања у пракси зависи и ефикасност увиђаја. Тачније, правила криминалистике нам говоре да је увиђај хитна истражна радња која не трпи одлагање (не може чекати сагласност тужиоца). Увиђај је једна од првих истражних радњи, коју треба што прије предузети, јер што је увиђај временски ближи моменту извршења дјела, то је већа вјероватноћа да је стање ствари остало не промјењено и да ће се кривична ствар у потпуности разријешити,

- Законску формулацију дату у члану 221 ЗКП РС: треба измјенити, због израза „може, изузетно“. Овај израз доводи до уског тумачења законске одредбе о увиђају и надлежности овлашћених службених лица у предузимању ове радње (чека се сагласност тужиоца). Због тога, као и чињенице да су овлаштена службена лица припадници службе која је оперативнија од јавног тужилаштва и да је увиђај хитна истражна радња, јер се његовим одлагањем постижу лошији резултати или губи сврха каснијег вршења, умјесто прописаних законских израза, „може, изузетно“ сигурно би адекватнији израз био „дужно је“, уједно и практичнији, а својствен је ЗКП БиХ, ЗКП Ф БиХ и ЗКП БД БиХ, као и другим законодавствима у региону. Без обзира на оваква, чини нам се, различита законска одређења, мишљења смо да је овлаштење службеног лица полиције за вршење увиђаја изворно, и да оно неспорно произилази из сва четири ЗКП у БиХ који су у примјени. Зато смо и мишљења, да је став неких теоретичара да овлаштено службено лице мора добити овлаштење тужиоца за вршење увиђаја, неаргументован.

- Досадашња искуства и правила криминалистике потврђују да на лице мјеста ради вршења увиђаја прво мора изаћи овлаштено службено лице и то што је прије могуће и

- Досадашња искуства потврђују да на лице мјеста ради вршења увиђаја треба изаћи и јавни тужилац, кад год је у могућности, управо због великог доказног потенцијала који ова истражна радња има.

IV

Доказни кредибилитет увиђаја изражен у овом закључку несумњиво говори у прилог томе да је он изузетно важно доказно средство, јер представља природну последицу једноставне истине да човјек највише вјерује ономе што сам својим чулима види и сазна.

Увиђај, као сложена и веома значајна кривичнопроцесна и криминалистичка радња, често представља не само први и понекад пресудан корак ка прикупљању криминалистички релевантних информација, прије свега на мјесту догађаја, већ може да има и значење драгоцјеног путоказа за предузимање и усмјеравање других процесних и криминалистичких активности, којима ће се дефинитивно затворити доказни круг, разјаснити кривично дјело, открити, пронаћи и ухватити његов учинилац.

Поред значаја који ова доказна радња има у прикупљању криминалистички релевантних материјалних информација, мишљења смо да заслужује централно мјесто и посебну пажњу у односу на остале радње доказивања, и због свог веома великог информационог, а самим тим и доказног потенцијала. Наиме, увиђај се у највећем броју случајева врши непосредно последице извршења кривичног дјела, са циљем да се открију, обезбједи и фиксирају предмети и трагови кривичног дјела, као и друге чињенице и околности које могу да буду од значаја за расвјетљавање кривичног догађаја, јер оно што се пропусти приликом вршења увиђаја, касније у кривичном поступку се тешко може надокнадити. Самим тим, сматрамо да је увиђај најпоузданији начин утврђивања чињеница у кривичном поступку, јер орган који га спроводи утврђује чињенице властитим опажањем, а његов резултат примарно фиксиран записником о увиђају и др. увиђајном документацијом један је од најпоузданијих доказа. Други начин утврђивања чињеница у кривичном поступку мање је поуздан, јер ту орган кривичног поступка не сазнаје чињенице директним опажањем, уз помоћ својих чула, него посредно, на тај начин што му неко други (окривљени, свједок, вјештак) субјективно саопштава своја опажања тих чињеница или читањем исправа и употребом техничких снимака.

Доказни карактер увиђаја не произилази само из вриједности коју у себи садржи непосредно чулно опажање које увиђајни орган предузима на лицу мјеста. Чулно опажање није једина одредница појма увиђаја. Основна одредница увиђаја је криминалистичка информација која се проналази, анализира и фиксира, те записнички констатује приликом предузимања увиђаја. Имајући у виду да су криминалистичке информације настале извршењем кривичног дјела подложне убрзаном пропадању и губитку, услед многобројних фактора, већу доказну вриједност има увиђај који је предузет у краћем временском размаку од извршења кривичног дјела.

Међутим какву ће доказну вриједност имати увиђај, зависи од његовог професионалног и квалитетног начина како је урађен, а самим тим и његовог односа према чињеницама које се утврђују. Дакле, резултати прибављени увиђајем имају велику доказну вриједност у кривичном поступку једино уколико је радња обављена у складу са Законом о кривичном поступку и уз поштовање правила криминалистике, и процедура како је предходно у овом раду и изложено.

Према томе, нема сваки увиђај значајну доказну вриједност, већ само онај који је спроведен по закону и правилима стурке. Насупрот томе, уколико је увиђај нестучно обављен и нису примјењене методе које су биле на располагању или су направљене грешке и слабости приликом његовог предузимања⁷⁵⁵, такав увиђај ће имати умањену доказну вриједност или је неће имати, односно резултати увиђаја у вези са појединим доказима биће доведени у питање. Ову пак околност, утврђује суд оцјеном увиђаја као доказне радње на основу свог слободног увјерења. Тако ће суд, оцјењујући увиђај као доказ у сваком конкретном случају, утврдити његову вриједност најприје појединачно, а затим у склопу свих осталих доказа конкретног кривичног предмета.

Задатак суда је да у конкретном кривичном предмету утврди чињенично стање, односно сам догађај, слободном оцјеном доказа, а потом да на њега примјени материјално кривично право, утврђујући правну квалификацију кривичног дјела. Прво, значи рјешавање чињеничног, а друго, правног питања. Приликом утврђивања правно релевантног чињеничног стања од стране суда, записник о увиђају му представља својеврсни доказно трансмисиони механизам, који омогућава да се вијеће упозна са резултатима претходно извршеног увиђаја. Његова, као и увјерљивост укупне увиђајне документације, произилази из квалитета предузетих криминалистичких радњи. Другим ријечима, објективно увиђајем утврђене и записнички фиксиране чињенице важне за кривични поступак, практично је тешко с успјехом побијати.

Имајући у виду цјелину овог рада, а посебно дате закључке, дајемо одређене приједлоге типа „**de lege ferenda**“ као путоказ законодавцу за стварање будуће нормативне основе за повећање ефикасности и ефективности утврђивања чињеница у кривичном поступку, посредством увиђаја.

Први приједлог је да, постојећу законску дефиницију увиђаја из члана 92 ЗКП БиХ и ЗКП БД БиХ, чл. 106 ЗКП БиХ и чл. 157 ЗКП РС, треба допунити јер је непотпуна. Наиме, при спровођењу увиђаја не ради се само о „утврђивању“ чињеница, већ и њиховом „разјашњавању“. Утврдити неку чињеницу помоћу увиђаја значи увјерити се (установити) да она постоји или не постоји, на основу непосредног опажања, а разјаснити значи непосредно опазити неке особине или однос предмета или трагова кривичног дјела, који служи да се разјасни (схвати) постојање или непостојање какве за поступак важне чињенице. Увиђајем се дакле, чињенице у поступку утврђују или разјашњавају непосредним опажањем властитим чулима или њиховим помагалима, што би такође требало допунити у постојећој дефиницији.

Други приједлог је да, члан 229 ЗКП РС који се односи на надлежност органа за вршење увиђаја, треба измијенити и усагласити са ЗКП БиХ и ЗКП БД БиХ чл. 221, и ЗКП Ф БиХ чл. 236. Наиме, тумачење одредбе члана 229 ЗКП РС доводи до фактичке ситуације да се ради о процесном изузетку да овлаштена службена лица полиције могу да изврше увиђај, иако у 96% случајева⁷⁵⁶, у новом јавнотужилачком концепту истраге овлаштена службена лица полиције врше увиђај, а не тужилац (процесни изузетак се претворио у

⁷⁵⁵ О грашкатама приликом провођења увиђаја види шире у овом раду стр. 275-292.

⁷⁵⁶ Види: табела 1 - статистички податци МУП-а РС о броју извршених увиђаја на стани 124 овог рада.

правило), па је важећа законска формулација „може, изузетно“ беспредметна и треба је изједначити са ЗКП БиХ, ЗКП БД БиХ и ЗКП Ф БиХ. Дакле, Закон о кривичном поступку Републике Српске не би смио да оставља много простора за арбитражање у погледу надлежности за вршење увиђаја као хитне истражне радње, већ то треба нормирати као дужност полиције.

Треће, предлажемо да, се у сва четири ЗКП који су у примјени у Босни и Херцеговини, провођење увиђаја предвиди као „обавезно“ за овлаштена службена лица у свим случајевима постојања основане сумње да је извршено кривично дјело које се гони по службеној дужности, без обзира да ли се ради о кривичним дјелима са запријеђеном казном затвора до пет или преко пет година, а не да се овлашћеним службеним лицима оставља на оцјену, доласком на лице мјеста о којим кривичним дјелима се ради, до или преко 5 година затвора, те да ли ће ОСЈ одмах о томе обавјештавати јавног тужиоца или ће то чинити у року до седам дана, односно хоће ли или не извршити увиђај или ће чекати сагласност јавног тужиоца. Исто тако сматрамо да би у односу на вријеме предузимања увиђаја, требало прописати да се код сваког криминалног догађаја с увиђајем треба започети „одмах“. Зато смо и мишљења, да је став да овлаштено службено лице мора добити овлаштење јавног тужиоца за вршење увиђаја, или евентуално чекати да тужилац дође на лице мјеста ради вршења увиђаја апсолутно неаргументован. Наиме, већина увиђаја као радњи је непоновљива. Управо због разлога његове хитности и непоновљивости мишљења смо да би требало измјенити и допунити предметне одредбе о увиђају у правцу да се овлаштена службена лица обавежу да започну са провођењем увиђаја не чекајући јавног тужиоца да дође на лице мјеста, дакле, одмах након његовог обавјештења, управо из разлога што су овлаштена службена лица припадници службе која је оперативнија од тужилаштва, те да је увиђај истражна (доказна) радња која не трпи одлагање.

И четврто, сматрамо да би такође требало у ЗКП прописати да се у тежим и сложенијим криминалним случајевима, увиђај на лицу мјеста проводи обавезно тимски уз учешће и других стручних лица одговарајуће струке, а не да се одлука по том питању оставља нахођењу увиђајног органа који се често руководи начелом економичности, (па на увиђај не позива друга стручна лица гдје је то било потребно). Нажалост, данас развој науке и технике се рефлектује и на усавршавање начина извршења разних кривичних дјела, а самим тим и на повећање укупне стопе криминалитета. Зато техници криминалаца треба супротставити технику криминалиста, а данас је то немогуће без учешћа стручних лица различитих научних профила на увиђају.

ЛИТЕРАТУРА

1. Abbot, J.R.: Footwear Evidence, Springfield/Illinois, USA, 1964.
2. Авторски колектив, Криминалистика, Москва, 1994.
3. Adam, J., Collier, A.: Criminal Investigation, London, 1962.
4. Ајдуковић, М., Павлековић, Г.: *Насиље над женом у обитељи*, Друштво за психолошку помоћ, Загреб, 2000.
5. Алексић, Ж.: Научно откривање злочина, Београд, 1972.
6. Алексић, Ж.: *Увиђај и вјештачење паљевина*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1973.
7. Алексић, Ж.: Криминалистика, Београд, 1982.
8. Алексић, Ж.: *Утврђивање чињеничног стања код пожара и паљевина*, (у Зборнику - Ефикасност кривичног поступка, стр. 37-48), Златибор, 1986.
9. Алексић, Ж.: Криминалистика, Београд, 1987.
10. Алексић, Ж., Миловановић, З.: Криминалистика, Београд, 1991.
11. Алексић, Ж., Костић, Р.: „Пожари и експлозије“, Београд, 1982.
12. Алексић, Ж., Миловановић, З.: Криминалистика, Београд, 1994.
13. Алексић, Ж., Миловановић, З.: Лексикон криминалистике, Београд, 1995.
14. Алексић, Ж., Миловановић, З.: Лексикон криминалистике, Београд, 1999.
15. Алексић, Ж., Шкулић, М.: Криминалистика, Београд, 2002.
16. Алексић, Ж., Шкулић, М.: Криминалистика, Београд, 2007.
17. Алексић, Ж., Шкулић, М.: Криминалистика, Београд, 2010.
18. Аранђеловић, М.: *Примјена фотографије у криминалистици*, Безбједност, бр. 4. 1996.
19. Бабић, М.: Кривично право, Посебни дио, Књига прва, Бања Лука, 1995.
20. Бауер В.: *Основе опће теорије о доказима у кривичном поступку*, 1, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, бр. 2. 1963.
21. Бауер, В.: Југословенско кривично процесно право, Књига прва, Увод у теорију кривичног процесног права 2, Загреб, 1980.
22. Бауер, В.: Југословенско кривично процесно право, Право о чињеницама и њиховом утврђивању у кривичном поступку, Књига друга, Загреб, 1980.
23. Бауер В.: Југословенско кривично процесно право, Књига прва, Загреб, 1982.
24. Бакаловић, Х.: Истрага у кривичном поступку, Сарајево, 1979.
25. Бејатовић, С.: *Радње органа унутрашњих послова у предкривичном и предходном кривичном поступку и њихова доказна вриједност*, Безбједност, бр. 6, Београд, 2003.
26. Бејатовић, С.: Кривично процесно право, Београд, 2008.
27. Бејатовић С.: *Измјене и допуне ЗКП и поједностављене форме поступања у кривичним стварима*, Ревиија за криминологију и кривично право бр.2. Београд, 2009.
28. Бејатовић С.: *Тужилачко-полицијски концепт истраге и ефикасност кривичног поступка с посебним освртом на кривично процесно законодавство Србије*, Ревиија за криминологију и кривично право бр.3. Београд, 2009.
29. Бејатовић, С.: Кривично процесно право, Београд, 2010.
30. Бејатовић, С.: *Нови ЗКП Р. Србије и паралелна истрага - да или не*, Усклађивање правног система Србије са стандардима ЕУ, Зборник Правног факултета Крагујевац, стр. 87-99, Крагујевац, 2013.

31. Бекариа, Ч.: О злочинима и казни, Сплит, 1984.
32. Белкин-Зуиков: Криминалистика, Москва, 1970.
33. Белкин-Зуиков: Криминалистика, Москва, 1984.
34. Благојевић, С.: Методологија права, Београд, 1997.
35. Blackledge, D. R.: *Forensic Analysis and the Cutting Edge, New Methods for Trace Evidence Analysis*, 2007.
36. Bloch, P., Weidman, D.: *Managing Criminal Investigations*, Washington, USA, 1975.
37. Бошковић, Д.: *Насиље у породици*, Дефендологија центар, Бања Лука, 2009.
38. Бошковић, М.: Криминалистичка методика, Београд, 1991.
39. Бошковић, М.: Криминалистичка методика I, Београд, 1995.
40. Бошковић, М., Бановић Б.: Криминалистичка методика, Београд, 1995.
41. Бошковић, М., Бановић Б.: Методика откривања и разјашњавања кривичних дјела и кривичних дјела из посебних закона, Београд, 1998.
42. Бошковић, М., Бановић Б.: Криминалистика методика, Београд, 2001.
43. Бошковић, М., Јовичић Д.: Криминалистика - методика, Бања Лука, 2002.
44. Бошковић, М., Бошковић А.: Криминалистика, Бања Лука, 2007.
45. Бошковић, М.: Основи малолетничке деликвенције, Бања Лука, 2007.
46. Бошковић, А.: *Резултати емпиријског истраживања о ефикасности тужилачке истраге у Републици Српској*, Зборник-Криминалистичко кривичнопроцесне карактеристике истраге према Закону о кривичном поступку у протеклој деценији, стр. 53-65, Интернационална асоцијација криминалиста, Бања Лука, 2012.
47. Бошковић, А.: Радње полиције у предходном кривичном поступку и њихова доказна вредност, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2015.
48. Brener, C. J.: *Forensic Science: An Illustrated Dictionary, Voca Ration*, London-New York- Washinton, 2004.
49. Бркић, Ц.: „Предлози измјена и допуна ЗКП“, Зборник, *Анализа Закона о кривичном поступку у Србији: усклађеност са одредбама Европске конвенције о људским правима и препоруке, Савјет Европе, ХРЦАД*, Београд, 2004.
50. Бусарчевић, М.: *Увиђај код саобраћајних незгода са бјекством учесника са мјеста Догађаја*, (у часопису Безбједност бр. 6. стр. 639-649.), Београд, 1994.
51. Бусарчевић М., Бјекство учесника у саобраћајној незгоди на путу, Београд, 1997.
52. Бусарчевић, М. и др.: Основи криминалистичких вјештачења, Београд, 2001.
53. Buckleton, J.; Christopher, M.; Triggs, Simon, J.W.: *Forensic DNA evidence interpretation*, Forensic DNA, 2005.
54. Byrd, M.: *DNA, TheNext Generation Technology is Here*, www.crime-scene-investigator.net, 2011.
55. Вајнгарт, А.: Криминална техника, Београд, 1905.
56. Васиљевић-Гавриловић- Водинелић: Приручник за вршење увиђаја код саобраћајних незгода на путевима, Београд, 1970.
57. Васиљевић, Т.: Систем кривичног процесног права СФРЈ, Београд, 1971.
58. Васиљевић, Т.: „Коментар ЗКП“, Београд, 1977.
59. Васиљевић, Т.: Систем кривичног процесног права СФРЈ, Београд, 1981.
60. Васиљевић, Т., Грубач, М.: Коментар Закона о кривичном поступку, Београд, 1995.
61. Васиљевић, Т., Грубач, М.: Коментар Законика о кривичном поступку, Београд, 2003.
62. Vernon, J.G.: *Practical Homicide Investigation: Tactis, Procedures and Foresic Techniques*, CRC/ Taylor & Francis, 2006.

63. Водинелић, В.: *Трагови на канапу и подлози код вјешања*, Народна милиција, Београд, број 11/58.
64. Водинелић, В.: *Криминалистичка методика*, (скрипта, предавања одржана 1954/55), Београд, 1960.
65. Водинелић, В.: *Криминалистичка обрада убистава и тешких тјелесних повреда*, Београд, 1972.
66. Водинелић, В.: *Негативне чињенице као сигнали у кривичном поступку*, Југословенска ревија за кривично право и криминологију, број 2/1974.
67. Водинелић, В.: *Криминалистика*, Београд, 1978.
68. Водинелић, В.: *Криминалистика*, Београд, 1984.
69. Водинелић, В.: *Криминалистика, откривање и доказивање*, Том I, Скопље, 1985.
70. Водинелић, В.: *Убивства прикривени со прегазуване од воз*, Годишник, Факултет безбједности, Скопље, број 6/1986.
71. Водинелић, В.: *Саобраћајна криминалистика*, (Методика обраде саобраћајних несрећа на путевима, води и у ваздуху), Београд, 1986.
72. Водинелић, В.: *Криминалистика*, Београд, 1987.
73. Водинелић, В.: *Студија о тактици разоткривања фингираних кривичних дјела*, Приручник, Загреб, бр. 6/87.
74. Водинелић, В., Алексић, Ж.: *Криминалистика*, Загреб, 1990.
75. Водинелић, В.: *Доказни и криминалистички аспект узрочно-последичне везе у кривичном поступку*, Архив за правне и друштвене науке, број 2/1992, Београд.
76. Водинелић, В.: *Научни проблеми на релацији доказни извор-доказ-доказивање у кривичном процесном праву*, Анали, 3-4/1994.
77. Врањеш, Н.: *„Кратки приказ улоге овлашћених службених лица у новом закону о кривичном поступку“*, Часопис МУП-а РС „Безбједност Полиција Грађани“ бр. 2/05, Бања Лука, 2005.
78. Врањеш, С.: *Руковођење истрагом и доказивање (досадашња пракса и проблеми)*. Пета конференција главних тужилаца у БиХ, Требиње, 2009.
79. Гаћеша, Д.: *Криминалистика*, Бања Лука, 2012.
80. Geerds, F.: *Kriminalistik, Lübeck*, 1980.
81. Горкић, С.: *Медицинска криминалистика*, Београд, 1981.
82. Грубач, М.: *Кривично процесно право, књига прва, Увод и процесни субјекти*, Београд, 1995.
83. Грубач, М.: *Кривично процесно право, књига друга, Процесне радње*, Београд, 1996.
84. Грубач, М.: *Кривично процесно право, књига трећа*, Београд, 2004.
85. Грубач, М.: *Кривично процесно право - посебни део*, Београд, 2004.
86. Грубач, М.: *Странпутице и замке тужилачке истраге*, Зборник-Међународна научна конференција, Правни систем и друштвена криза, вол. 2. стр. 231-253, Косовска Митровица, 2011.
87. Грубиша, М.: *Чињенично стање у кривичном поступку*, Загреб, 1980.
88. Гусев, А.А. и сар.: *Судебно-техническа експертиза*, Москва, 1968.
89. Данић, Р.: *Испит окривљеног у кривичном поступку*, Ниш, 2001.
90. Dienstein, W.: *Tehnich for the Crime Investigation*, Sprigfield, USA, 1962.

91. Димитријевић, Д.: Кривично процесно право VII прерађено и допуњено издање, Београд, 1981.
92. Димитријевић, Д.: Кривично процесно право, Београд, 1982.
93. Додик, Б.: *Тужитељска истрага – искуства Босне и Херцеговине*, Савремене тенденције кривично процесног права у Србији и регионална кривичнопроцесна законодавства, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2012.
94. Доленц, М.: Теорија судског кривичног поступка за Краљевину Југославију, Београд, 1933.
95. Драшковић, Д.: Основи методологије безбедносних појава, Београд, 1982.
96. Ђорђевић, Ђ.: *Нови облици тешких убистава у предлогу Кривичног законика*, Правни живот, Београд, број 9/2005.
97. Ђошић, М.: Криминалистичка тактика, Београд, 1978.
98. Ђошић, М.: Криминалистичка тактика, Београд, 1987.
99. Ђурђић, В.: *Трајање кривичног поступка у функцији државног реаговања против криминала*, (у Зборнику - Стратегија државног реаговања против криминала, стр. 407-420.): Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2003.
91. Ђурђић, В., Ранђеловић Н., Илић Г.: *Српско државно тужилаштво: 1804-2004*, Центар за публикације Правног Факултета, Ниш, 2004.
100. Ђурђић, В.: Кривично процесно право - посебни део, Ниш, 2006.
101. Ђурђић, В.: Кривични поступак Србије, Ниш, 2006.
102. Ђурђић, В.: Основи криминалистике, Ниш, 2006.
103. Ђурђић, В., Јовашевић Д.: Кривично право, Посебни део, Београд, 2006.
104. Ђурђић, В.: *Мјере убрзања и поједностављења кривичног поступка и успјешност борбе против криминалитета*, (у зборнику - Криминалитет у транзицији: феноменологија, превенција и државна реакција), Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2007.
105. Ђурђић, В.: *Концепсијска доследност тужилачке истраге према новом законик у кривичном поступку*, Ревизија за криминологију и кривично право, Vol. 45, бр. 1, Београд, 2007.
106. Ђурђић, В., Киурски Ј., Рељановић М., Сепи Р.: *Јавно тужилаштво, полиција, кривични суд и сузбијање криминалитета*, Удружење јавних тужилаца и замјеника јавних тужилаца Србије, Београд, 2008.
107. Ђурђић, В.: *Кривично процесно законодавство као нормативна претпоставка ефикасности поступања у кривичним стварима*, (у Зборнику - Кривично законодавство, организација правосуђа и ефикасност поступања у кривичним стварима), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор, 2008.
108. Ђурђић, В.: *Скица за кривични поступак Србије*, (у Зборнику - Правна ријеч бр. 15.), Удружење правника Републике Српске, Бања Лука, 2008.
109. Ђурђић, В.: *Компаративноправна решења о претходном кривичном поступку и њихова имплементација у српско кривичнопроцесно законодавство*, Ревизија за криминологију и кривично право, Vol. 47, бр. 1, Београд, 2009.
110. Ђурђић, В., Суботић, Д.: *Процесни положај јавног тужиоца и ефикасност кривичног поступка*, Удружење јавних тужилаца и замјеника јавних тужилаца Србије, Београд, 2010.
111. Ђурђић, В., Здравковић Љ.: Криминалистика, Висока школа струковних студија за криминалистику и безбједност, Ниш, 2011.

112. Ђурђић, В.: Основи криминалистике, Центар за публикацију Правног факултета, Ниш, 2012.
113. Ђурђић, В.: *Нормативне претпоставке права на правично суђење у кривичним стварима*, Правни живот, бр. 9/2013.
114. Ђурђић, В.: Кривично процесно право, Општи део, Центар за публикацију Правног факултета, Ниш, 2014.
115. Ђурђић, В.: *Покретање и контрола јавнотужилачке истраге (са посебним освртом на кривични поступак у Србији)*, (у зборнику - Тужилачка истрага стр. 139-152., Мисија ОЕБС-а у Србији), Београд, 2014.
116. Ђурђић, В.: „*Уређење претходног кривичног поступка Србије*“, (у Зборнику - Кривично законодавство - de lege lata et de lege ferenda), Приједор, 2015.
117. Ђурђић, В., Давидов, С.: Кривични поступак Републике Србије - између реформе и слома система вриједности, (у Зборнику радова бр. 72. стр. 55-70. Правног факултета у Нишу), Ниш, 2016.
118. Eckert, G.W.: Introduction to Forensic Sciences, Second edition, CRC Press, 1996.
119. Жарковић, М.: Кривичнопроцесни и криминалистички аспекти увиђаја на мјесту догађаја, Београд, 2005.
120. Жарковић, М., Кесић, Т.: Стручност увиђајног органа, Правни живот, Vol. 52, бр. 9, Београд, 2003.
121. Жарковић, М., Бановић, Б., Ступар Љ.: Криминалистика, Београд, 2005.
122. Жарковић, М. и други: Полицијско поступање приликом обезбеђења места кривичног догађаја као предуслов за успешну форензичку идентификацију, Наука, безбедност, полиција, Vol. 15, бр. 2, Београд, 2010.
123. Жарковић, М., Бјеловук, И., Кесић, Т.: Криминалистичко поступање на мјесту догађаја и кредибилитет научних доказа, Београд, 2012.
124. Жарковић, М., Кесић, Т., Боровић, А.: *Правно организациони аспекти увиђаја мјеста догађаја у Р. Србији*, (у часопису – Правни живот, бр. 9. стр. 717-730.), Београд, 2015.
125. Жерјав, Ц.: Криминалистика, Загреб, 1986.
126. Златарић, Б., Дамашка, М.: Ријечник кривичног права и поступка, Загреб, 1966.
127. Илић, М.: Скрипта - предавања из кривичног процесног права, Сарајево, 1962.
128. Илић, З.: *Предходни кривични поступак у фази од подношења захтјева за спровођење истраге до оптужења*, Билтен-Републичког јавног тужилаштва Србије, бр. 4., стр. 81-102, Београд, 2000.
129. Илић, Г., Матић-Бошковић, М.: Посебне мере тајног прикупљања података у кривичном поступку: преглед из правосуђа, Београдски центар за безбједносну политику, Београд, 2015.
130. Инић, М.: Безбједност друмског саобраћаја, Нови Сад, 1991.
131. Јакуб, М.Л.: Показания евидетелетей и потерневших, Москва, 1968.
132. Јашаревић, О., Беговић, А.: Увиђај у кривичном поступку, Травник, 2011.
133. Јекић, З.: Кривично процесно право, Београд, 1989.
134. Јекић, З.: Докази и истина у кривичном поступку, Београд, 1989.
135. Јекић, З.: Кривично процесно право, Београд, 2003.
136. Јекић, З., Шкулић, М.: Кривично процесно право, Источно Сарајево, 2005.
137. Јовановић, К.: Основи Криминалистике, скрипта, Ниш, 1966.
138. Јовановић, К.: Криминалистичка техника, Београд 1981.

139. Кертес, И.: Тактика и психологические основи вoпpoca, Москва, 1965.
140. Kiely, F.T.: Forensic evidence and the criminal law, CRC Press, LCC, 2001.
141. Констатиновић – Вилић, С.: *Предрасуде и стереотипи о насиљу у породици*, Зборник радова, Правом против насиља у породици, Ниш, 2002.
142. Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић В.: Криминологија, Ниш, 2003.
143. Корајлић, Н.: Истраживање кривичних дјела, Сарајево, 2012.
144. Костић, С.: Основи криминалистичке оперативе, ВШУП, Београд, 1977.
145. Крапац, Д.: Казнено процесно право, II измјењено и допуњено издање, Загреб, 2003.
146. Кривокапић, В.: Криминалистичка тактика, Београд, 1987.
147. Кривокапић, В.: Криминалистика, општи део, Београд, 1990.
148. Кривокапић, В.: Криминалистичка тактика, Београд, 1990.
149. Кривокапић В., Тодоровић У., Ступар Љ., Бошковић М., Ивановић В.: Криминалистика, Земун, 1991.
150. Кривокапић, В.; Крстић, О.: Криминалистичка тактика II, Београд, 1995.
151. Крстић, О.: Значај мера првог захвата у криминалистичкој обради, Наука, безбедност, полиција, Vol. 2, бр. 1, Београд, 1997.
152. Крстић, О.: Систематско-структурални метод у криминалистичкој обради, Наука, безбедност, полиција, Vol. 5, бр. 2, Београд, 2000.
153. Крстић, О.: Специфичности увиђаја на лицу места у случају телесних повреда нанесених оштрим предметима, Наука, безбедност, полиција, Vol. 7, бр. 1, Београд, 2002.
154. Крстић, О.: Практикум за криминалистику - тактику, Београд, 2002.
155. Kleinknecht T., Meyer K., Meyer-Gobner L.: *Strafproze Bordnung Mit GVG und Nebengesetzen*, 43., neubearbeitete Auflage, Munchen, 1997.
156. Лазаревић, В.: Дактилоскопија, Београд, 1907.
157. Лазин, Ђ.: In dubio pro geo у кривичном поступку, Београд, 1985.
158. Лазин, Ђ.: Судска истрага - дилеме и проблеми, Ревивија за криминологију и кривично право, Vol. 44, бр. 2, Београд, 2006.
159. Лазин, Ђ.: Нецелисходност преласка на тужилачки метод, Ревивија за криминологију и кривично право, Vol. 45, бр. 3, Београд, 2007.
160. Лакић С.: *Искусства и уочени проблеми у примјени тужилачке истраге у БиХ*, Тужилачка истрага регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примјени, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2014.
161. Ларин, А.М.: Работа следоватеља с доказатељствима, Москва, 1966.
162. Лепир, М.: *Значај увиђаја као криминалистичке радње у кривичном процесном праву*, Годишњак Правног факултета у Бањој Луци, Бања Лука, 2012.
163. Липовац, К., Вујанић М.: *Основна техничка начела израде увиђајне документације*, Савјетовање: „Симпозиј о безбједности саобраћаја“, Сарајево, 1991.
164. Липовац, К.: Увиђај саобраћајних незгода, елементи саобраћајне трасологије, Београд, 2000.
165. Липовац, К.: Безбједност саобраћаја, Београд, 2008.
166. Липовац, К., Бјеловук, И., Нешић, М.: *Примјена савремених уређаја и опреме у форензичкој обради мјеста догађаја*, Други научно- стручни скуп, „Право и форензика у криминалистици“, Крагујевац, 2010.
167. Лукић, Р.: Методологија права, Београд, 1995.

168. Мајић, М.: *Напуштање инквизиторског модела кривичног поступка као нужан корак у стварању непристрасног кривичног суда у Србији*, Савремене тенденције кривичног процесног права у Србији и регионална кривичнопроцесна законодавства, Нормативни и практични аспекти, Београд, 2012.
169. Макра, А.: *Органи унутрашњих послова и ЗКП (Студија)*, Приручник, Загреб, 1978.
170. Максимовић, Р., Тодорић, У.: *Криминалистичка техника*, Београд, 1995.
171. Маринковић, Д., Лајић, О.: *Криминалистичка методика*, Београд, 2012.
172. Марковић, Т.: *Сувремена техника истраживања кривичног дјела*, Загреб, 1972.
173. Марковић, Б.: *О доказима у кривичном поступку*, Београд, 1921. и *Уџбеник српског кривичног поступка Краљевине Југославије*, Београд, 1930.
174. Матијевић, М.: *Криминалистичка оператива*, Бања Лука, 2002.
175. Meixner, *Kriminaltaktik*, band II, Hamburg, 1965.
176. Миловановић, М.: *Судска медицина*, Београд, 1947.
177. Милосављевић, М.: *Насиље над дјецом*, Београд, 1998.
178. Милошевић, М., Стевановић, Ч.: *Кривично процесно право*, Београд, 1997.
179. Милутиновић, М.: *Криминологија*, Београд, 1985.
180. Митричев, С.П., Селиванов, Н.А., Шаламов, М.П.: *Криминалистика*, Москва, 1973.
181. Митровић, В.: *Криминалистичка техника*, Земун, 1986.
182. Митровић, Љ.: *Симетрије и инваријанте у физици*, Наука, безбедност, полиција, Vol. 5, бр. 2, Београд, 2000.
183. Митровић, Љ.: *Докази и доказни потупак у прекршајном поступку*, Ревизија за криминологију и кривично право, Vol. 49, бр. 2-3, Београд, 2011.
184. Михајловић, Д., Цветковић, С., Војиновић, М.: *Организација вршења увиђаја у Београду, са посебним освртом на примену аналитичке фотограметрије*, Зборник радова четвртог научно-стручног скупа, Вештачење саобраћајних незгода на путевима, Аранђеловац, 1996.
185. Михић, А.: *Методика истраживања кривичних дјела - 2 дио*, Загреб, 1963.
186. Модлу, Д.: *Утврђивање чињеница у кривичном поступку помоћу материјалних трагова (увиђај и вјештачење)*, I и II дио, Загреб, 1987.
187. Модлу, Д.: *Осигурање мјеста на којем је пронађено мртво тијело до доласка увиђајне екипе*, Приручник, број 3/1988.
188. Модлу, Д.: *Органи унутрашњих послова и примјена чл. 154 ЗКП-а*, Загреб, 1990.
189. Модлу, Д.: *Најчешће погрешке и пропусти приликом провођења увиђаја*, Полиција и сигурност, број-2-3-4, Загреб, 1993.
190. Модлу, Д.: *Методика истраживања силовања*, Загреб, 1996.
191. Модлу, Д.: *Методика увиђаја*, Сарајево, 1999.
192. Модлу, Д., Павишић, Б.: *Криминалистика*, Ријека, 1999.
193. Модлу, Д., Корајлић, Н.: *Криминалистички рјечник*, Тешањ, 2002.
194. Павишић, Б.: *Коментар Закона о казненем поступку*, Ријека, 2001.
195. Павлековић, Г., Ајдуковић, М.: *Насиље над женом у обитељи*, Загреб, 2000.
196. Пантелеев-Селиванов,: *Криминалистика*, Москва, 1984.
197. Пачелат, Р., Зорић, З.: *Истраживање узрока пожара*, Заграб, 2003.
198. Петрић, Б.: *Записник о увиђају*, ЈРКК бр. 3. 1965. Београд.
199. Петрић, Б.: *Приручник за примјену Закона о кривичном поступку СФРЈ*, Београд, 1985.
200. Петрић, Б.: *Коментар Закона о кривичном поступку*, I књига, Београд, 1986.

201. Петрић, Б.: Коментар Закона о кривичном поступку, II књига, Београд, 1988.
202. Петровић, А.: Криминалистичка методика, Београд, 1981.
203. Петровић, Г.: Логика, Загреб, 1980.
204. Петровић, Б.: Наркокриминал - кривичноправни, криминолошки, кривичнопроцесни и криминалистички аспекти, Сарајево, 2004.
205. Петронијевић, Б.: Основи логике, Београд, 1990.
206. Попов, В.Ј.: Осмотр места происшествия, Москва 1959.
207. Pfeiffer G. (Hrsg.): Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung, „Verlag C.H.Beck“, Munchen, 2003.
208. Радуловић, Д.: *Судска или тужилачка истрага: (pro et contra)*, Зборник Правног факултета Подгорица, бр. 35. стр. 154-164, Подгорица, 2006.
209. Радуловић, Д.: Кривично процесно право, Подгорица, 2009.
210. Радуловић, Д.: *Тужилачка истрага: погледи и дилеме*; Правни живот, стр. 903-916, Удружење правника Србије, Београд, 2011.
211. Радуловић, Д.: *Концепција истраге у кривичном поступку у свјетлу новог кривичнопроцесног законодавства*, Београд, 2012.
212. Радуловић Д.: *Сврха истраге као фактор њеног обима (осврт на ЗКП Црне Горе)*, Зборник-Тужилачка истрага, стр. 153-161, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2014.
213. Радосављевић-Милинковић, А.: *Реконструкција кривичног догађаја у кривичном процесном праву Републике Србије*, Правне теме, бр. 6, стр. 239-259, Департман за правне науке Универзитета у Новом Пазару, Нови Пазар, 2015.
214. Росенберг, М.: *Радни критериј за утврђивање самоубиства*, Избор, број 4/1990.
215. Рот, Н.: Знакови и значења, Београд, 1982.
216. Roxin C.: Strafverfahrensrecht, 24. Auflage, Munchen, 1995.
217. Савић, П.Ј.: Теорија судског доказа у кривичним делима, Београд, 1886.
218. Симић, И.: *Идентификација леша*, Безбједност 5/62.
219. Симић, И.: *Сакривање леша*. Часопис 13 мај, ССУП, 10/66.
220. Симовић, М.: Кривично процесно право Републике Српске, Бања Лука, 1998.
221. Симовић, Н., М.: Кривично процесно право Републике Српске, Редовни кривични поступак и посебни поступци, Бања Лука, 1998.
222. Симовић, М.: Кривични поступци у Босни и Херцеговини, Бања Лука, 2003.
223. Симовић, М.: Практични коментар Закона о кривичном поступку Републике Српске, Бања Лука, 2005.
224. Симовић, М.: Кривично процесно право - увод и општи дио, Бихаћ, 2009.
225. Симовић, Н. М.: Кривично процесно право, III измјењено и допуњено издање, Бања Лука, 2009.
226. Симовић, М.: *Основне карактеристике система кривичне истраге у законодавству Босне и Херцеговине и њен утицај на поједностављење кривичног поступка*, Поједностављене форме поступања у кривичним стварима, Мисија ОЕБС-а, Београд, 2013.
227. Симовић, М., Симовић, В.: *Тужилачко-полицијски концепт откривања и доказивања кривичних дјела у БиХ*, Правни живот, бр. 9. стр. 643-662, Савез удружења правника Р. Србије, Београд, 2014.
228. Сијерчић-Чолић, Х.: *Approhimation of the Criminal Law Sistem of the Federacion of Bosnia and Herzegovina ... br. 3., 1999.*

229. Сијерчић-Чолић, Х.: Модели закона за кривично правосуђе у пост-ратним и пост-конфликтним околностима. Годишњак Правног факултета у Сарајеву, ХЛВИ., 2003.
230. Сијерчић-Чолић, Х.: Осврт на нова рјешења у Закону о кривичном поступку БиХ која се односе на истрагу и поступак оптуживања. Право и правда - часопис за правну теорију и праксу, VI, бр.1., Сарајево, 2007.
231. Сијерчић-Чолић, Х.: Кривично процесно право. Књига I. Сарајево, 2008.
232. Симоновић, Љ.М.: Основи криминалистичке технике, скрипта, Београд, 1965.
233. Симоновић, Б.: *Основи психологије исказа*, Безбједност, бр. 6, 1996.
234. Симоновић, Б.: Прибављање и оцена исказа пред полицијом и на суду, Крагујевац, 1997.
235. Симоновић, Б.: Криминалистика, Крагујевац, 2004.
236. Симоновић, Б., Матијевић, М.: Криминалистика тактика, Бања Лука, 2007.
237. Симоновић, Б., Пена, У.: Криминалистика, Источно Сарајево, 2010.
238. Скиба, И. Б.: Криминалистичка проблематика увиђаја мјеста догађаја, Загреб, 1986.
239. Соковић, С.: Доказивање индицијама, Крагујевац, 1997.
240. Стевановић, Ч.: Вештачење у кривичном поступку, Београд, 1976.
241. Стевановић, Ч.: „Положај стручне особе у кривичном поступку“, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 1980.
242. Стевановић, Ч., Кривично процесно право, Београд, 1994.
243. Стевановић, Ч., Ђурђић, В.: Кривично процесно право, Процесни субјекти и процесне радње, Ниш, 1998.
244. Стевановић, Ч., Ђурђић, В.: Кривично процесно право, Општи део, Ниш, 2006.
245. Stein F.: *Das private Wissen des Richters*, Leipzig, 1973.
246. Стојановић, З.: Кривично право, Општи део, Београд, 2002.
247. Стојановић, З.: Коментар Кривичног законика, Београд, 2006.
248. Строгович, М.: Кривични судски поступак, Београд, 1948.
249. Ступар, Љ., Ђорђевић, И., Вукашиновић, М.: *Упоредна анализа класичног и мултимедијског приступа изради увиђајне документације*, Наука у служби правосуђа, Будва – Бечићи, 2001.
250. Тегелтија, М.: *Тужилачка истрага*, Безбједност, Полиција, Грађани, бр. 1/05, стр. 162-169, МУП Републике Српске, Бања Лука, 2005.
251. Торвалд, Љ.: *Век криминалистки*, Москва 1990.
252. U.S-Department of justice FBI: *Handbook of forensic science*, 1994.
253. Фејеш, И.: *Савремени криминалитет и доказно право*, Нови Сад, 2002.
254. Филипић, Г.: *Доказна вриједност увиђаја у кривичном поступку*, (у Зборнику-Кривично законодавство-delege lata et de lege ferenda, стр. 197-213.), Међународни научни скуп, Приједор, 2015.
255. Филипић, Г.: *Вријење увиђаја терористичких деликата*, (у Зборнику-Кривичноправни инструменти супростављања тероризму и другим кривичним дјелима насилничког карактера, стр. 613-626), Међународни научни скуп, Теслић, 2016.
256. Harbort, Stephan: *Verkehrsunfall als getarnter Selbstmord*, Kriminalistik, broj 3/1995.
257. Халиловић, Х., Корајлић, Н.: *Прилози расправи о правној природи реконструкције догађаја у теорији кривичног процесног права*, Наука, Безбједност, Полиција, бр. 1, стр.73-79, Полицијска академија, Београд, 2013.
258. Хорватић, Ж.: *Основе криминологије*, Загреб, 1998.

259. Horswell, G.J.: The Practice of Crime Scene Investigation, CRC Press, 2004.
260. Casey, E.: Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers and the Internet, Second Editions, 2004.
261. Петинић, М.: *Узрочност код кривичних дјела пропуштања*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1-2/1992.
262. Cornat, M.: Groupes et societe, Privat editer, Toulouse, 1969.
263. Scaldi, P.F.: La Criminalistique, Pris, 1962.
264. Чачковић, Д.: *„Радње доказивања овлаштених службених лица у кривичном поступку Босне и Херцеговине“*, Правна мисао, Сарајево, 2011.
265. Чубински, П.М.: Научни и практични коментар Закона о судском кривичном поступку Краљевине Југославије, Београд, 1933.
266. Шавер, Б.: Методика допроса, Социјалистическаја законост, Москва, 1940.
267. Шавер, Б., Винберг, И.А.: Криминалистика, Београд, 1948.
268. Шешкић, Б.: Општа методологија, Београд, 1980.
269. Шикман, М., Пена, У.: *Сарадња полиције и тужилаштва у сузбијању криминалитета*, Зборник радова „Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета – III“, Београд, 2008.
270. Шикман, М.: *Нека искуства полиције у истрази-осврт на актуелно кривичнопроцесно законодавство у Републици Српској*, (у Зборнику-Криминалистичко - кривичнопроцесне карактеристике истраге према Закону о кривичном поступку у протеклој деценији, стр. 66-81), Интернационална асоцијација криминалиста, Бања Лука, 2012.
271. Шипрага, Ј., Алексић Ж.: Криминалистичка методика, Београд, 1986.
272. Шипрага, Ј.: Методика откривања и разјашњавања кривичних дјела, Београд, 1988.
273. Шипка, Н., Бјелица, Д.: *Форензичка 3 Д реконструкција кривичног дјела кориштењем софтвера*, „Faro Reality“, Expertus forensis, бр. 24, стр. 167-174, Удружење судских вјештака Црне Горе, Подгорица, 2014.
274. Шкулић, М., Липовац, К., Жарковић, М.: *Појмовно разграничење и међусобни однос увиђаја, реконструкције догађаја, криминалистичког експеримента и ситуационих вјештачења*, Безбједност, бр. 6. стр. 731-742, Београд, 1996.
275. Шкулић, М., Липовац, К., Жарковић, М.: *Увиђај у свјетлу одредаба југословенског Закона о кривичном поступку*, Безбједност, бр. 4. стр. 447-461, Београд, 1997.
276. Шкулић, М.: Увиђај и криминалистичке верзије, Београд, 1998.
277. Шкулић, М.: Деликвенција дјете и малољетника, докторска дисертација, одбрањена на Правном факултету у Београду 1999.
278. Шкулић, М.: *Нове методе и компјутерски системи у савременој криминалистици*, Безбедност, Vol. 45, бр. 1, Београд, 2003.
279. Шкулић, М.: *„Кривично процесно право“ - приручник за полагање правосудног испита*, Београд, 2008.
280. Шкулић, М.: Кривично процесно право, Општи део, Београд 2009.
281. Шкулић, М.: Кривично процесно право, Посебни део, Београд 2009.
282. Шкулић, М.: *Степеновање сумње и доказна начела у кривичном поступку*, Ревиија за криминологију и кривично право, Vol. 47, бр. 3, Београд, 2009.
283. Шкулић, М.: *Истрага у кривичном поступку*, Бранич, Vol. 122, бр. 1, Београд, 2009.

284. Шкулић, М.: Кривично процесно право, Београд, 2010.
285. Шкулић, М.: *Концепција истраге у кривичном поступку*, Ревија за криминологију и кривично право, Vol. 48, бр. 1, Београд, 2010.
286. Шкулић, М.: *Основи криминалистичке истраге*, Ревија за криминологију и кривично право, Vol. 49, бр. 2-3, Београд, 2011.
287. Шкулић, М., *Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка*, Crimen – часопис за кривичне науке, Правни факултет Универзитета у Београду, 2013., Том I, број 9/2013.
288. Walder, H.: *Kriminalistisches Denkm., Verlag für kriminalistische Fachliteratur, Hamburg, 1960.*
289. Walter, Marty, *Schandungsversuch im Schlaf, Kriminalistik, број 7/1990.*
290. Wilhelm, J.G.: *Увод у практичну криминалистику, Сарајево 1966.*

Законски прописи:

291. Закон о кривичном поступку, Службени лист ФНРЈ, бр. 97/48.
292. Законик о кривичном поступку, Службени лист СФРЈ, бр. 50/67 (пречишћени текст), 54/70 и 6/73.
293. Закон о кривичном поступку, Службени лист СФРЈ, бр. 4/77, 36/77, 60/77, 14/85, 26/86 (пречишћени текст), 74/87, 57/89, 3/90.
294. Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине, „Сл. гласник Б и Х“, број 3/03, са измјенама и допунама у „Сл. гласнику Б и Х“, бр. 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09 и 72/13.
295. Закон о кривичном поступку Републике Српске, "Сл. гласник РС", број 50/03 са измјенама и допунама у „Сл. гласнику РС“ бр. 111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09, 92/09 и 53/12.
296. Закон о кривичном поступку Федерације БиХ, "Сл. новине ФБиХ", број 35/03, са измјенама и допунама у „Сл. новинама Федерације Б и Х“, број 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, и 12/10.
297. Закон о кривичном поступку Брчко Дистрикта Б и Х, „Сл. гласник БД Б и Х“, број 10/03, са измјенама и допунама у „Сл. гласнику БД БиХ, бр. 48/04, 6/05, 14/07, 19/07, 21/07, 2/08, 17/09, 9/13 и 27/14.
298. Закон о основама безбједности саобраћаја на путевима, Службени лист СФРЈ. бр. 50/88, 63/88, 80/89, 29/90, 11/91.
299. Закон о заштити насиља у породици РС, Службени гласник Републике Српске, број 118/05 и 17/08.
300. Закона о прекршајима Републике Српске, Служ. гласник Републике Српске бр. 34/06.
301. Закон о оружју и муницији, „Сл. гласник РС“ бр. 70, са измјенама и допунама у „Сл. гласнику РС бр. 24/09 и 118/09.

БИОГРАФИЈА

Горан Филипић, рођен је 21. 02. 1966. године у мјесту Каштијељ, Општина Шековићи, Република Српска, Босна и Херцеговина. Основну школу је завршио у мјесту рођења а средњу управну школу у Тузли са максималним успјехом. Први степен Правног факултета је завршио 1999 године, а Правни Факултет 2002. године у Бања Луци, гдје је положио и правосудни испит 2009. године. Професионалну каријеру је започео у Сарајеву 1988 године као полицијски службеник СЈБ Ново Сарајево, МУП СР БиХ, а од 1992 године наставио у МУП-у Републике Српске. Одлуком Владе Републике Српске 2006 године, именован је за директора Казнено Поправног Завода у Бијељини, коју дужност је обављао до 2011. године. Тренутно обавља послове инспектора криминалистичке полиције Полицијске управе Бијељина.

У оквиру струке и професионалне каријере, учествовао је на преко 14 научних саветовања, семинара и тренинга од којих, седам међународног карактера и то у Шведској 2000 године, Данској 2000 године, Словенији 2001 године, Мађарској 2001 године, Финској 2008 године и Србији 2010 и 2011 године.

Докторске академске студије права уписао је 2008. године на Правном факултету Универзитета у Нишу. Положио је све испите предвиђене наставним планом и програмом докторских академских студија и објавио седам научних радова и стекао услов за израду докторске дисертације. Дисертација на тему „Увиђај у кривично процесном праву БиХ“ урадио је под менторством проф. др Војислава Ђурђића. Живи и ради у Бијељини, отац је троје дјете.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом

УВИЂАЈ У КРИВИЧНО ПРОЦЕСНОМ ПРАВУ БиХ

која је одбрањена на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивао на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио ауторска права, нити злоупотребио интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____.

Потпис аутора дисертације:

Горан Р. Филипић

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Наслов дисертације:

УВИЂАЈ У КРИВИЧНО ПРОЦЕСНОМ ПРАВУ БиХ

Изјављујем да је електронски облик моје докторске дисертације, коју сам предао за уношење у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу**, истовјетан штампаном облику.

У Нишу, _____.

Потпис аутора дисертације:

Горан Р. Филипић

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

УВИЂАЈ У КРИВИЧНО ПРОЦЕСНОМ ПРАВУ БиХ

Дисертацију са свим прилозима предао сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унјету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио.

1. Ауторство (CC BY)

2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)

5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)

6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

У Нишу, _____.

Потпис аутора дисертације:

Горан Р. Филипић